

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

BEGAVÎ'NİN MEÂLİMÜ'T-TENZÎL İSİMLİ
TEFSİRİNDEKİ HADİSLERİN TAHRÎÇ VE
DEĞERLENDİRİLMESİ
(NİSÂ VE MÂİDE SÛRELERİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Musa ERKAYA

HAZIRLAYAN
Habib KILIÇ

ELAZIĞ-2015

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

BEGAVÎ'NİN MEÂLİMÜ'T-TENZÎL İSİMLİ TEFSİRİNDEKİ
HADİSLERİN TAHRİÇ VE DEĞERLENDİRİLMESİ
(NİSÂ VE MÂİDE SÛRELERİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Musa ERKAYA

HAZIRLAYAN
Habib KILIÇ

Jürimiz, tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği /oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Prof. Dr. H. Musa BAĞCI
2. Yrd. Doç. Dr. Musa ERKAYA
3. Yrd. Doç. Dr. Ekrem YÜCEL
- 4.
- 5.

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

**Begavî'nin Meâlimü't-Tenzîl İsimli Tefsirindeki
Hadislerin Tahrîç ve Değerlendirilmesi
(Nisâ ve Mâide Sûreleri)**

Habib KILIÇ

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Hadis Bilim Dalı

ELAZIĞ – 2015, Sayfa: VIII+318

Bu çalışmamızda Begavî'nin *Meâlimü't-Tenzîl* adlı eserinin Nisa ve Mâide sûrelerindeki hadislerin *tahrîç* ve değerlendirmesini yaparak tefsirin hadis ilmi yönünden güvenilirliğini ortaya koymaya çalıştık.

Muhaddis, müfessir ve aynı zamanda iyi bir Şafii fakihî olan Begavî (516/1122), Nisa ve Mâide sûrelerinin tefsirinde toplam 333 hadis nakletmiştir. Bu hadislerin sıhhatiyle ilgili olarak münekkit muhaddislerin kanaatlerinden hareketle şunları söyleyebiliriz: 252'si *sahîh*, 18'i *hasen*, 46'sı *zayıf*, 2'si ise *mevzû*'dur. Hadislerden 15'inin sıhhati hakkında ise ihtilaf edilmiştir. Görüldüğü gibi o, kullandığı hadislerin büyük bölümünü (% 78) *sahîh* rivâyetlerden seçmiştir. Zayıf hadislerin oranı ise ancak % 14'tür.

Kullanılan rivayetlerin 264'ü *Kütüb-i Tis'a* diye bilinen temel hadis kaynaklarında, 29 tanesi diğer hadis kaynaklarında geçmektedir. 40 tanesi ise hadis eserleri dışındaki kaynaklarda bulunmaktadır. Buna göre, *Kütüb-i Tis'a*'da geçen hadislerin tüm hadislere oranı % 80; diğer hadis kaynaklarımızdaki hadislerin oranı % 9'dur. Hadis kaynakları dışında tespit edilen hadisler ise % 12'lik bir orana sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Beğavî, Meâlimü't-Tenzîl, Hadis, Tahrîç, İsnad.

ABSTRACT

Master's Thesis

**Citation and Evaluation of Hadiths in Beğavi's Mealimü't-Tenzil Commentary
(Nisâ and Mâide surahs of the Qoran)**

Habib KILIÇ

Firat University

Institute of Social Sciences

Department of Basic Islamic Sciences

Hadith Field

ELAZIĞ – 2015, Pages: VIII+318

In this study we tried to make citation and evaluate of hadiths in the Beğavi's Mealimü't-Tenzil commentary and tried to expose reliability of the commentary from the point of hadith.

Beğavi (516/1122) is a muhaddis (traditionist), exegete and also a good jurists (faqih) of Shafii related 333 hadiths in his Nisâ and Mâide surahs commentary of Qoran. As regards these hadiths authenticities, we can say from the opinions of the critics traditionists that 252 of them are authentic (saheeh), 18 of them are good (hasen), 46 of them are weak, and 2 of them is fabricated (mevzu) hadith. On the authenticities od 15 hadiths are conflict. As seen he has used authentic hadiths (%78) from the large part of the authentic rumors. Percentage of weak hadiths is %14.

264 rumors which is used in the commentary are in the basic hadith sources which is named Kütüb-i Tis'a and 29 of them is in the other hadith sources. Also 40 of them are in the other sources which are not hadiths resources. Source of 6 rumors could not be detected. Accordingly all hadith of the Kütüb-i Tis'a hadith book ratio is %80, and the others is %9. The detected hadiths outside of hadith sources is %12.

Keywords: Beğavî, Mealimü't-Tenzîl, Hadith, Citation, Attribute.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
ÖNSÖZ	VI
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BEĞAVÎ'NİN HAYATI VE MEÂLİMÜ'T-TENZİL İSİMLİ TEFSİRİ	5
1.1. Beğavî'nin Hayatı	5
1.1.1. Nesebi, Doğumu ve Vefatı.....	5
1.1.2. İlmi Şahsiyeti	7
1.1.3. Hocaları.....	8
1.1.4. Öğrencileri	8
1.1.5. Hakkında Söylenenler.....	9
1.3. Beğavî'nin Eserleri	10
1.4. Beğavî'nin Hadisçiliği	12
1.5. Meâlimü't-Tenzil Adlı Eserinin Tanıtımı.....	15
1.5.1. Yazılış Sebebi	15
1.5.2. Metodu	15
1.5.3. Kaynakları.....	19
1.5.3.1. Kıraat kaynağı.....	19
1.5.3.2. Tefsîr Kaynakları	19
1.5.3.3. Hadis Kaynakları	20
1.5.3.4. Fıkıh Kaynakları	20
1.5.3.5. Lügat Kaynakları	21
1.5.4. Baskıları	21
1.5.5. Muhtasarlari	21
1.5.6. Tercümelere	22
1.5.7. Tefsîri Üzerinde Yapılan Akademik Çalışmalar	22

İKİNCİ BÖLÜM

2. MEÂLİMÜ'T-TENZÎL'DEKİ HADİSLERİN TAHRÎÇ VE DEĞERLENDİRİLMESİ (NİSÂ VE MÂİDE SÛRELERİ)	23
2.1. Tahricin Tarifi.....	23
2.2. Tahriçte Kullanılan Kaynaklar.....	25
2.3. Araştırmada Takip Edilen Tahriç Usûlü	26
2.4. Hadislerin Tahrici	27
2.5. Nisâ Sûresi	27
2.6. Mâide Sûresi	213
2.7. Hadislerin Kaynak ve Sıhhat Bakımından Sınıflandırılması ve Tablolar Halinde Gösterilmesi	299
2.8. Değerlendirme	301
SONUÇ	302
EKLER	304
Ek 1. Orijinallik Raporu	304
KAYNAKLAR	305
ÖZGEÇMİŞ	318

ÖNSÖZ

Yeri, göğü ve içindekilerini yaratan Allah'a hamd, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e salât ve selam olsun.

Rabbimiz insanları yoktan var etmiş ve sayısız nimetler vermiştir. İnsanların doğru yolu bulmaları için cüz'i irade vermiş ve akıl ile donatmıştır. Bütün bunlarla beraber insanların hidâyeti için peygamberler ve kitaplar göndererek onları doğru yola çağırmıştır.

Yüce Allah insanlar için en son kitap Kur'ân'ı Kerîm'i, son Peygamber olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)'i göndermiştir. Bunun için Kur'ân'ın en iyi şekilde anlaşılması, anlatılması ve yaşanması lâzımdır. Kur'ân âyetlerini anlayıp yaşayabilmemiz için Kur'ân'a başvurmamız gerekmektedir. Çünkü Kur'ân kendisini tefsîr eder bir özelliğe sahiptir. Bununla beraber Allah Kur'anın beyan yetkisini Hz. Peygambere de vermiştir. Bunun için Kur'ân'da anlayamadığımızı veya bulamadığımızı hadislerle başvurup, o âyetle ilgili Rasûlullah (s.a.v.)'in bir hadisi varsa onunla değerlendirme yapmamız gerekir. Zaten tefsîr çalışmalarından da önce Kur'ân'ın Kur'ân'la sonra da Kur'ân'ın hadisle yorumu yapılmıştır.

Beğavî'nin Meâlimü't-Tenzîl adlı eseri kendi döneminde yazılan rivayet tefsîrlerinin önde gelen eserlerindedir. Hem o çağın ilim çevrelerine hem de daha sonraki çağlara kaynaklık etmiştir. Biz bu çalışmamızda Meâlimü't-Tenzîl adlı tefsîrinin Nisâ ve Mâide sûrelerinin tefsîrinde geçen hadislerin tahriç ve değerlendirmesini yapmaya çalışacağız.

Çalışmamız iki bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde Beğavî'nin hayatı, hadisçiliği ve tefsîri hakkında bilgi verilecek. İkinci bölümde ise önce tahriç ile ilgili bilgi verilip daha sonra Nisâ ve Mâide sûrelerinin tefsîrinde geçen hadislerin tahriç ve değerlendirmesi yapılacaktır. Tahriç yaparken, ilk olarak hadislerin Kütüb-i Tis'a'da yer alıp almadığını tesbit etmeye çalışacağız. Bu eserlerde bulamadığımız rivayetler için ise öncelikle hicri ikinci ve üçüncü asırlarda tasnif edilen muteber hadis kaynaklarına müracaat ettik. Bahsedilen kaynaklarda tespit edemediğimiz ancak çeşitli tefsir kitaplarında mevcut olan rivayetlerin yerlerine işaret etmeye gayret edeceğiz.

Hadislerin sıhhat değerlendirmelerini yaparken mevzûât, duâfâ, ilel, cerh ve ta'dil ve sikât edebiyatına dair eserlerden önemli derecede istifade edilecektir.

Tez konumuzun belirlemesinden sonuna kadar değerli görüşleri ve tavsiyeleriyle bana yardımcı olan tez danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Musa ERKAYA'ya teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca tezi okuyup düzeltmelerde bulunan Yrd. Doç. Dr. Ekrem YÜCEL'e de teşekkür ederim. Bazı arapça ibarelerin tercümesinde yardımlarını aldığım Orhan ASLAN ve Mehmet EGRİN hocalarıma ve tezin başından sonuna kadar bana manevi destek olan aileme, özellikle kızım Őeyma'ya teşekkür ederim.

ELAZIĞ-2015

Habib KILIÇ

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
A.Ü.İ.F	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
A.Ü.İ.F	: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
b.	: İbn, bin
bkz.	: Bakınız
bnt.	: Binti
bsk.,	: Baskı
C.	: Cilt
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
D.İ.B. Yay.	: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
H.z.	: Hazreti
h.	: Hicrî
m.	: Miladi
ö	: Ölümü
r.a.	: Radıyallahu anh
r. anha.	: Radıyallahu anha
s.	: Sayfa
Sy.	: Sayı
(s.a.v.)	: Sallallahu Aleyhi Vesellem
Terc	: Tercüme eden
thk.	: Tahkik eden
thr.	: Tahriç eden
trs.	: Tarihsiz
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

I. Tezin Adı

Beğavi'nin Meâlimü't-Tenzîl adlı tefsîrinde geçen hadislerin tahriç ve değerlendirilmesi (Nisâ ve Mâide sûreleri)

II. Tezin Konusu

Konumuz, Beğavî tefsirinin Nisâ ve Mâide sûrelerinin tefsîrinde geçen hadislerin tahriçi ve değerlendirilmesini yapmaktır.

Öncelikle Beğavî'nin hayatı, ilmi şahsiyeti, Meâlimü't-Tenzîl adlı tefsîri ve eserleri, hadisçiliği ve tahriç hakkında genel bilgi konumuzun çatısını oluşturmaktadır. Bu temel yapı içerisinde Beğavî'nin Meâlimü't-Tenzîl tefsîrinin Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman Cum'a Demîriyye ve Süleymân Müslim Haraş tarafından tahkik edilen ve h. 1409 Daru't-Tayyibe Riyad baskılı Nisâ ve Mâide sûrelerinin tefsîrinde geçen hadislerin tahriç ve değerlendirilmesi bu araştırmanın konusunu teşkil etmektedir.

III. Tezin Amacı

İslam'ın temel iki kaynağından birincisi Kur'ân-ı Kerim, ikincisi ise Hz. Peygamber'in hadisleridir. Eğer Rasulullah (s.a.v.)'ın örnek hayatı olmasaydı biz Kur'ân-ı anlayamaz ve pratiğe geçiremezdik. Çünkü Rasulullah (s.a.v.) Kur'ân-ı bize açıklayan, tefsîr eden ve ilk olarak yaşantısına geçiren örnek bir şahsiyettir. Kur'ân'ın anlaşılması ve içindeki emir ve yasakların gelecek nesillere aktarılması için Peygamber (s.a.v.)'in hadislerine büyük ihtiyaç vardır.

Hadis alimleri, Rasulullah (s.a.v.)'ın hadislerini gelecek nesillere sahîh bir şekilde ulaştırılması için ciddi bir şekilde ilmi faaliyetlerde bulunmuşlar ve bu konuda bizlere eşsiz bir külliyat bırakmışlardır. Bunlardan birisi olan Beğavî de bu konuda birçok eser kaleme almıştır. Bu eserlerin başında Meâlimü't-Tenzîl adlı tefsîr çalışması gelmektedir. Bu tefsîr, rivayet tefsîri olması nedeniyle müellifimiz özellikle hadislerden yararlanmıştı.

Çalışmamızın amacı, söz konusu eserin tefsîrinde geçen (Nisâ ve Mâide surelerindeki) hadislerin tespit ve tahricini yaptıktan sonra muteber kaynakları referans olarak değerlendirmesini yapmaktır.

IV. Tezin Önemi

Yüce Allah şöyle buyuruyor: **De ki: “Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.”** (Âli İmrân/31). Allah ve Peygamber’i sevmek, Hz. Muhammed (s.a.v.)’in bizlere tebliğ ettiği esaslara uymakla mümkün olmaktadır. Peygamber ise İslam’ı üç şekilde - kavli sünnet, fiili sünnet ve takriri sünnet - insanlara tebliğ etmiştir. Biz buna Allah Rasûlü’nün sünneti diyoruz. Sahâbe de Rasulullah (s.a.v.)’ın örnekliliğini hem kendi hayatlarına hakim kılmak hem de gelecek nesillere aktarmak için büyük gayretler göstermişlerdir. Özellikle Hz. Peygamber’in söylediği hadislerin yanlış anlaşılması, sözlerinde fazlalık veya eksiklik olmaması için çok titiz davranmışlardır. Daha sonra İslam topraklarının genişlemesi ve değişik toplumların İslam’a girmesiyle ashabın bu titizliği devam etmekle beraber çeşitli sebeplerden dolayı hadis uydurma faaliyetlerine girişilmiştir. Sahâbeden sonra gelen İslam âlimleri özellikle de muhaddisler hadis uydurma faaliyetlerine karşı büyük çalışmalarda bulunmuşlar ve bu konuyla ilgili çeşitli metotlar geliştirmişlerdir. Bu çalışmaların sonucunda sahîh hadisler, uydurma ve zayıf hadislerden ayrılmış böylece İslam’ın ikinci temel kaynağı olan hadislerin (Sünnet’in) güvenli hale gelmesi sağlanmıştır.

Esas itibariyle sünnet’in vahiy kaynaklı olması ve Hz. Peygamberin hadisleri Allah’ın vahyini anlamamızda büyük önem taşıyacağını düşündüğümüzde, böyle bir çalışmanın gereğine inanıyoruz. Bu sebeple de böyle bir konuyu seçmiş bulunuyoruz.

V. Tezin Yöntemi

Beğavî’nin *Meâlimü’t-Tenzîl* adlı tefsîrindeki tüm hadislerin tahric ve değerlendirmelerini yapmanın, bir yüksek lisans tezinin hacim ve sınırlarını aşacağı malumdur. Bundan dolayı bu çalışmada, eserin Nisâ ve Mâide sûrelerinin tefsîrinde geçen hadislerin başta Kütüb-i Tis’a’daki yerleri tespit edilmeye çalışılacaktır. Bunun yanında konuyla ilgili ulaşılabildiğimiz diğer temel hadis kaynaklarından da yararlanılacaktır. Hadislerin değerlendirmesi için gerekli olan cerh ve tâ’dil, mevzuât ve hadis şerhlerine başvurulacaktır. Elde edilen bilgiler çerçevesinde, mümkün ve gerekli görülmesi halinde tenkit ve yorumlama yöntemi uygulanacaktır. Ancak çalışmamızın en önemli yöntemi söz konusu eserde geçen hadislerin tahric ve değerlendirmesi olacaktır. Bu nedenle konu ele alınırken hadis ve kaynak kullanımında güvenilirlik bakımından sahîh ve yaygın olanlara öncelik verilecektir.

Çalışmamızda öncelikle kaynak tarama ve bilgi toplama, toplanan bilgilerin hadis sistemi bağlamında hazırlanıp değerlendirilmesi gibi temel yöntemler takip edilecektir.

Nisâ ve Mâide sûrelerinin tefsirindeki hadislerin *Meâlim*'deki yerleri tespit edilecek, hadislerin öncelikle Kutüb-i Tis'a'dan tahriçleri yapılacaktır. Burada bulamadığımız hadisler, hicri ilk üç asırda te'lif edilen muteber hadis kaynakları baz alınarak *el-Mektebetu's-Şâmile* adlı program yardımıyla tespit edilecektir. Bunların yanısıra bazı tefsir kaynaklarına da müracaat edilecektir.

Hadislerin sıhhat açısından değerlendirmesini yaparken mevzûât, duâfa, ilel, cerh ve ta'dil eserlerinin önemli olanlarına müracaat edilecektir.

Tablolar hazırlanırken hadisler rivayet bakımından merfu' ve mevkûf; kaynak bakımından Kütüb-i Tis'a'da yer alanlar; diğer hadis kaynaklarında bulunanlar ve hadis kaynakları dışında bulunanlar; sıhhat bakımından makbul, merdud ve hakkında hüküm verilmeyen hadisler; sened bakımından ise senedi verilen hadisler ve senedi verilmeyen hadisler şeklinde gruplandırılacaktır. Eğer hadisin senedi tefsirde verilmeyip Şerhu's-Sünne'de verilmiş ise, bunlar senedi verilenler grubunda değerlendirilecektir.

Böyle bir konuyu ele almaktaki asıl gayemiz, Beğavî'nin *Meâlimü't-Tenzil*'deki hadisçiliğini ortaya çıkarmak ve rivayet ettiği hadislerin sıhhat bakımından derecelerini tespit etmeye çalışmaktır.

VI. Araştırmanın Kaynakları

İlk kaynağımız tezimizin ana konusu olması hasebiyle *Meâlimü't-Tenzil*'dir. Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*'de naklettiği hadislerin büyük bölümünü yine kendisine ait olan *Şerhu's-Sünne* adlı eserinden aldığı için bu eser ikinci başvuru kaynağımız olmuştur.

Onun hayatı ve eserleri hakkında bilgi edinmek için çeşitli tabakat kitaplarının yanı sıra Diyanet İşleri Başkanlığının yayınladığı İslâm Ansiklopedisi de istifade edeceğimiz kaynaklar arasında olacaktır.

Hadislerin tahririni yaparken başta *Kütüb-i Tis'a* olmak üzere Ma'mer b. Râşid (153/770)'in *Câmi*; İbn Ebî Şeybe (235/849)'nin *Musannef*'i; Mevsilî (307/919)'nin *Müsned*'i; İbn Huzeyme (311/923) ve İbn Hibbân (354/965)'in *Sahih*'leri; Taberânî (360/971)'nin *Mu'cem*'leri; Dârekutnî (385/995)'nin *Sünen*'i; Hâkim (405/1014)'in

Müstedrek'i; Beyhakî (458/1066)'nin *Sünenü'l-Kübrâ*'sı vb. kitaplara müracaat edilecektir.

Bu hadis kaynaklarının yanısıra Taberî (310/923), İbn Ebî Hâtim (327/938), Sa'lebî, (427/1035), Vâhidî (468/1075), Zemahşerî (538/1143), Ebû Hayyân el-Endelusî (549/1155), Kurtubî (671/1273), İbn Kesir (774/1373) ve Suyûtî (911/1505)'nin tefsirlerinin yanısıra diğer bazı rivayet ve dirâyet tefsirleri faydalanacağımız eserlerden olacaklardır.

Asıl konumuzun hadis tahrici olması sebebiyle, öncelikle İbnu'l-Esîr (606), Zeylaî (762/1361), Ebu'l-Fidâ (774/1373), İbnu'l-Mulakkin (804/1401), Heysemî (807/1404), İbn Hacer (852/1448), Aclûnî (1162/1748) ve Nâsiruddîn el-Elbânî (1419/1999)'nin eserleriyle diğer bazı tahric kitaplarından da istifade edilecektir.

Rivayetlerin uydurma olup olmadığını tespit etmek için Tirmizî (279/892), Ukaylî (322/933), İbn Ebî Hâtim (327/938), Dârekutnî (385/995), İbnü'l-Cevzî (597/1200), Saġânî (650/1252), Suyûtî (911/1505), Fettenî (986/1578), Makdisî (1033/1624), Şevkânî (1250/1832), ve diğer önemli müelliflerin mevzuât kitaplarına müracaat edilecektir.

Hadisin sened ve metin yönünden sıhhatini araştırırken Buhârî (256/869), Nesâî (303/915), Ukaylî (322/933), İbn Ebî Hâtim (327/938), İbn Hibbân (354/965), Dârekutnî (385/995), Zehebî (748/1347), İbn Hacer (852/1448) ve diğer önemli müelliflerin cerh ta'dîl kitapları kullanacağımız eserler olacaklardır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BEĞAVÎ'NİN HAYATI VE MEÂLİMÜ'T-TENZÎL İSİMLİ TEFSİRİ

1.1. Begavî'nin Hayatı

1.1.1. Nesebi, Doğumu ve Vefatı

Beğavî (516/1122), Büyük Selçuklu Devletinin tarih sahnesine çıkması ve vezir Nizamülmülk tarafından kurulan dönemin en büyük eğitim ve öğretim kurumu olan Nizamiye Medresesiyle beraber siyasi, içtimaî, dini ve fikri alanlarda birçok olayın meydana geldiği miladi 1041 ile 1122 tarihleri arasında yaşamıştır.

Beğavî h. 433/m.1041 yılının Cemaziyel-ülâ ayında Horasan'ın Merverrûz ile Herât arasında bulunan Bağşûr veya Bağ denilen küçük bir kasabada dünyaya gelmiştir. Bu yere nispetle kendisine Beğavî denilmiş bu isimle de meşhur olmuştur.¹

Doğumu ile gençlik yılları arasındaki yaşantısı hakkında fazla bir bilgiye sahip olmadığımız ve Künyesi “Ebû Muhammed” olan Beğavî'nin tam ismi, Hüseyin b. Mes'ûd b. Muhammed el-Beğavî el-Ferrâ eş-Şâfî'dir.²

Beğavî, amelde Şâfî mezhebine mensup bir âlim olduğundan eş-Şâfî nisbesiyle anılmaktadır. Babasının ismi Mes'ûd, dedesinin ismi ise Muhammed'dir. Beğavî'ye birçok lakap verilmiştir. Onun en çok kullanılan lakabı *Mühyi's-Sünne*'dir.³ Kendisine bu lakabın verilmesinin nedeni şudur: Beğavî *Şerhu's-Sünne* adlı eserini telif ettikten sonra rüyasında Hz.Peygamber'i görür, Hz. Peygamber ona “*Sünnetimi ihya ettin Allah'ta seni ihya etsin*” buyurmuştur. Bundan böyle bu lakap Beğavî için alem olur.⁴ Bunun dışında Beğavî şu lakablarla da anılmaktadır: Babası kürk alıp sattığı için İbn Ferrâ (kürkçünün oğlu), Muhyi'd-din, Şeyhu'l-İslâm ve Rüknu'd-din.⁵ Ayrıca Beğavî bizzat kürk alışverişiyle uğraştığından dolayı kaynaklarda kendisine Ferrâ da denilmiştir.⁶

Ailesi hakkında çok az bilgi mevcuttur. Kaynaklar babasının sadece kürkçülük sanatıyla uğraştığını⁷ ve çocuğunu çok güzel bir şekilde terbiye ettiğini zikretmektedir.

¹ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 468; İbn Hallikân, *Vefayâtü'l-A'yân*, II, 137.

² Suyûtî, *Tabakâtu'l-Huffâz*, I, 457.

³ Yâkût el-Hamevî, *a.g.e.*, I, 468.

⁴ Aliyyu'l-Kârî, *Mirkâtu'l-Mefâtiḥ Şerhu Mişkâti'l Mesâbih*, I, 12.

⁵ Sübkî, *Tabakâtu's-Şâfiyyeti'l-Kübrâ* VII, 76; Aliyyu'l-Kârî, *a.g.e.*, I, 12.

⁶ İbn Hallikân, *a.g.e.*, II, 137; Serkis, *Mu'cemu'l-Matbûâti'l-Arabiyye*, II, 573. Ayrıca bk., Güngör, Mevlüt, “Begavî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, V, 340.

⁷ Yâfîî, *Mir'âtu'l-Cinân*, III, 162.

Kaynaklarımız ayrıca onun iyi yetiştirdiği, eğittiği ve fıkıh ilmini okuttuğu el-Hasan İbn Mes'ûd el-Begâvî adında âlim ve müftî bir kardeşinin de olduğunu kaydetmektedir.⁸

Begâvî'nin çocukluğu, ilk tahsili ve gençliği hakkında kaynaklarda hemen hemen hiç bir bilgiye rastlanmamaktadır.⁹ Tahsilini muhtemelen doğduğu kasaba olan Bağşûr'da ve daha sonra gittiği, kendisine ikinci vatan edindiği Merverrûz'da yapmıştır. İlim arzusuyla Merverrûz'a yerleşen Begâvî, zamanın büyük fıkıh âlimi ve *Ta'lik*¹⁰ adlı eserin sahibi olan Ali el-Kâdî Hüseyin b. Muhammed'ten fıkıh ilmini tahsil etmiş ve hocasının gözde talabelerinden biri olmuştur.¹¹

Begâvî'nin sade bir yaşantısı ve takva sahibi olduğu kaynaklarda şöyle yazılmaktadır: O kanaatkâr biriydi. Bazen sadece ekmek bazen de sadece zeytin yedi. Abdest almadan derse katılmazdı.¹² İbn Hallikân Begâvî hakkında şöyle demektedir: İlimde derya idi. Abdestsiz olarak derse katılmazdı. Sade ekmek yedi. Bazen de ekmekle beraber zebîb¹³ yedi.¹⁴

Begâvî iyi bir eğitim almış ve kendisini çok iyi yetiştirmiş bir âlimdir. Kendilerinden hadis naklettiği hocalarının sayısı 80'i geçmektedir. Bu hocalarının arasında Ebû Ali Kâdî Hüseyin b. Muhammed el-Mervezî (ö.462/1070), Ebû Ömer Abdülvâhid b. Ahmed el-Melîhî (ö.462/1070), Ebu'l-Hasan Abdurrahman b. Muhammed el-Bûşencî (ö. 463/1071), Ebu'l-Hasan Ali b. Yusuf el-Cüveynî (ö.463/1071)¹⁵ önde gelenlerdir.

Begâvî'nin mezhebine gelince, kaynaklar Begâvî'nin selefi olduğunu ifade etmektedirler.¹⁶ Eserlerinde itikadi konuları selefin görüşleri istikâmetinde ele almakta, konuyla ilgili olarak seleften nakiller yapmaktadır. Bununla beraber bazı itikadi konularda eş'arilerin görüşlerini paylaştığı görülmektedir.

⁸ Yâkût el-Hamevî, *a.g.e.*, I, 468.; Sübkî, *a.g.e.*, VII, 68; Ayrıca Bkz. Eroğlu, Ali, "Müfessir Begâvî, Hayatı ve Tefsîrdeki Metodu", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Basılmamış Doktora Tezi), s. 30, Erzurum, 1987.

⁹ Güngör, "Begâvî", *DİA*, V, 340.

¹⁰ Nevevî, , *Tehzîbu'l-Esmâ ve'l-Luğât*, I, 164; Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefâyât*, XIII, 24.

¹¹ Ebu'l- Fidâ, *Tabakâtu's-Şâfiyye*, I, 549; Ayrıca Bkz. Sancaklı, Saffet, "Begâvî ve Hadis Sahasındaki Çalışmaları", *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt:34, Sayı, 3, s. 21.

¹² Sübkî, *a.g.e.*, VII, 75; Ebu'l- Fidâ, *a.g.e.*, I, 549; Güngör, "Begâvî", *DİA*, V, 340.

¹³ **Zebîb**, Üzümü kuruttuktan sonra su ile karıştırılıp şurup haline getirmeye denir. Kurutulmuş üzüme de denir. Mutarrizî, *el-Muğrib*, I, 205.

¹⁴ İbn Hallikân, *a.g.e.*, II, 136, 137.

¹⁵ Sübkî, *a.g.e.*, VII, 75; Ebu'l- Fidâ, *a.g.e.*, I, 549.

¹⁶ Sübkî, *a.g.e.*, I, 75; Ebu'l-Fidâ, *a.g.e.*, I, 549; Aliyyu'l-Kârî, *a.g.e.*, I, 12.

Beğavî'nin ameldeki mezhebi ise kaynakların ittifakla naklettiğine göre Şâfiî mezhebdir.¹⁷ *Şerhu's-Sünne*'de Beğavî'nin fikhî görüşleri tetkik edildiğinde onun Şâfiî olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, Beğavî abdest ve gusûlde niyetin farz olduğu, namazda fatiha sûresinin okunmasının farz olduğu görüşündedir.¹⁸ Şâfiî mezhebine bağlı bir çevrede yetiştiği ve hatta Şâfiî fikhına dair *Tehzîbu'l-Ahkâm*¹⁹ adlı önemli bir eser yazdığı halde mezhep taassubuna düşmedi. Bütün mezheplerin görüşlerini inceleyip naslara en uygun ve delil yönünden en kuvvetli bulduklarını benimsemekte tereddüt etmedi. Kur'an ve sünnet kültürünün yaygınlaşmasına gayret ederek müslümanları bu iki kaynağa sarılmaya çağırdı.²⁰

1.1.2. İlmî Şahsiyeti

Beğavî islami ilimlerde otorite biri olduğundan dolayı kendisine birçok ilmi lakaplar verilmiştir. Beğavî'ye takılan ilmi lakapların başında *Muhyi's-Sünne, Rükni'd-Din, Mühyi'd-Din* ve *Şeyhü'l-İslâm* gelmektedir. Bu lakaplar da gösteriyor ki Beğavî tefsîr, hadis, fikh ve kıraat ilminde eser verecek şekilde kendisini yetiştirmiş ilmi bir şahsiyettir.

Beğavî, toplumu cehaletten kurtarmak ve müslümanları Kur'an'a ve Peygamber'in sünnetine davet etmek için birçok eser kaleme almıştır. Bundan dolayı Peygamber'in getirdiklerini tebliğ etmenin bir vecibe olduğunu *Şerhu's-Sünne*'de belirtmektedir.²¹

İbn Ferrâ eserlerini arapça ve farsça olarak kaleme almıştır. Yazdığı bu eserlerle kendisinden sonra gelenlere ilmi kaynaklık etmiştir. Bu ilmi derinliğinden dolayı birçok talebe kendisinden ilim öğrenmişlerdir. Âlimler de yüksek ilminden dolayı kendisinden övgüyle bahsetmişlerdir.

¹⁷ İbn Hallikân, *a.g.e.*, II, 136; Yâfiî, *a.g.e.*, III, 162; Ebu'l-Fidâ, *a.g.e.*, I, 548; Sancaklı, *a.g.m.*, s. 38.

¹⁸ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I, 402.

¹⁹ İbn Hallikân, *Vefayâtü'l-A'yân*, II, 136.

²⁰ Güngör, "Beğavî", *DİA*, V, 340.

²¹ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I, 250.

1.1.3. Hocaları

Beğavî'nin kendisinden istifade ettiği hocaları şunlardır:

- 1- Ebû Ali, Kâdî Hüseyin b. Muhammed b. Mervezî (ö. 462/1071).²²
- 2- Ebû Ömer, Abdulvâhid b. Ahmed b. Ebi'l-Kâsım b. Muhammed el-Herevî el-Melîhî (ö. 463/1071).²³
- 3- Ebu'l-Hasan Abdurrahman b. Muhammed b. Muzaffer el-Bûşencî ed-Dâvudî (ö. 467/1074).²⁴
- 4- Ebu'l-Hasan Ali b. Yusuf el-Cuveynî (ö. 463/1071).²⁵
- 5- Ebû Nasr Muhammed b. Ahmed b. Ali el-Mervezî, el-Kurkâncî (ö. 484/1091).²⁶
- 6- Ebû Ali Hasan b. Saîd b. Hasan b. Muhammed el-Menî (ö. 463/1071).²⁷

1.1.4. Öğrencileri

Bütün âlimler gibi Beğavî de pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Yetiştirdiği talebelerin bazıları şunlardır:

1. Ebû Ali, Hasan b. Mes'ud el-Ferrâ, el-Beğavî (ö.529/1135)
2. Ebû Mansûr, Muhammed b. Esâd b. Muhammed b. Huseyn el-Attârî, et-Tûsî, el-Hafede (ö.571/1175)
3. Ebû Abdillâh, Muhammed b. Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Mervezi, ez- Zâgûlî (ö.559/1164)
4. Ebû Abdillâh, Muhammed b. Ömer b. Muhammed b. Muhammed eş-Şâşî, (ö.556/1161)
5. Ebû Muhammed, Abdurrahmân b. Abdillah b. Abdirahmân b. el-Hüseyin en-Nîhî (ö.548/1153)

Beğavî'nin ölümüyle ilgili olarak kaynaklar çeşitli tarihler vermektedir. Buna göre o, seksen yaşında Merverrûz'da vefat etmiş ve Tâlekân kabristanına çok sevdiği hocası Kadı Huseyn el-Merverrûzî'nin yanına defnedilmiştir.²⁸

²² İbn Hallikân, *Vefayât*, II, 134.

²³ İbn Nokta, *et-Takyîd li Ma'rifeti Ruvati's-Sünen ve'l-Mesânid*, I, 383.

²⁴ İbn Nokta, *İkmâlu'l-Kemâl*, II, 588, *et-Takyîd*, I, 335; Sübkî, *a.g.e.*, V, 117; Ebu'l-Fidâ, *a.g.e.*, I, 448.

²⁵ Kehhâle, *Mu'cemü'l-Muellifin*, VII, 266.

²⁶ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XVIII, 600; Kehhâle, *a.g.e.*, VIII, 295.

²⁷ Yâkût el-Hamevî, *a.g.e.*, V, 217.

²⁸ İbn Hallikân, *a.g.e.*, II, 136; Sübkî, *Tabakâtu's-Şâfiyyetü'l-Kübrâ*, VII, 77; Yâfiî, *Mirâtü'l-Cenân*, III, 162; Ebu'l-Fidâ, *Tabakâtu's-Şâfiyyin*, I, 549.

Hamevî, İbn Hallikân, Subkî, Kâtib Çelebî, İsmail Paşa ve Kehhâle: “Beğavî, hicri 516 yılının şevvâl ayında vefat etmiştir”²⁹ demişlerdir.

Bazı kaynaklarda vefat tarihi (510/1116) olarak da geçmektedir.³⁰

1.1.5. Hakkında Söylenenler

Alimler genellikle Beğavî hakkında övgü dolu sözler etmişlerdir. Bunlardan bazılarını nakletmek istiyoruz:

Ali el-Kârî: “O, muhaddis, müfessir, ashâbı tercihten fakih bir zat, kıraat ilminde mahir, âbid, zâhid, ilmi ve ameli bir arada götüren selef-i sâlihinin yolunda yürüyen bir kişidir”.³¹

Kazvinî: “Beğavî’nin, hadis, tefsîr ve fıkıh ilimlerinde, sahâbe ve ravilerin isimlerini bilmede ve edebiyatta bir benzeri yoktur. Eserleri son derece güzel ve sıhhatlidir. Fukaha ve muhaddisler, bu eserlere itimad etmiş, onu *Mühyi’s-Sünne* diye adlandırmışlardır.”³²

Ali Eroğlu, Beğavî’nin tefsirciliği hakkında şöyle demektedir: “Beğavî, Hz. Peygamber’in, selef müfessirlerinin tefsîrlerini bildiği; Ğarîbu’l-Kur’ân, Müşkilü’l-Kur’ân, Meâni’l-Kur’ân ve Mecâzu’l-Kur’ân’a dair te’lif edilen eserleri okuduğu anlaşıldığı gibi, arab edebiyatına da vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber’in tefsîrine dair naklettiği haberlerde, *Meâlim*’in mukaddimesinde, isnad zincirlerini verdiği sahâbe ve tabiûn müfessirlerinin tefsîrlerinde en sağlamını araştırdığı müşahede edilmektedir.”³³

Beğavî, âlimler tarafından övülmeye layık görülmüş ise de onun da her insan gibi bazı ilmi hataları olmuştur. *Meâlimu’t-Tenzîl*’de diğer âlimler gibi bazı israili haberlere yer vermiş ve âyetlerin tefsîri sadedinde naklettiği hadislerden bazıları zayıf hatta uydurma olarak nitelendirilmiştir. Biz de Nisâ ve Maîde surelerinin tefsîrinde geçen hadislerin tahriç ve değerlendirmesini yaparken bunları müşahede edip kendi değerlendirmemizi yapmış bulunmaktayız.

²⁹ Yâkût el-Hamevî, *Mu’cemu’l-Buldân*, I, 468; İbn Hallikân, *a.g.e.*, II, 137; Sübkî, *a.g.e.*, VII, 77; Kâtib Çelebî, *Keşfu’z-Zunûn*, II, 1698; İsmail Paşa, *Hediyetü’l-Ârifîn*, I, 312; Kehhâle, *Mu’cemu’l-Müellifîn*, IV, 61.

³⁰ Güngör, “Beğavî”, *DİA*, V, 340.

³¹ Aliyyu’l-Kârî, *a.g.e.* I, 12.

³² Kazvinî, *Âsâru’l-Bilâd ve Ahbâru’l-İbâd*, s. 330.

³³ Eroğlu, *a.g.t.*, s. 77.

Beğavî hadis ilminde de çok mahir bir âlim olduğundan *Muhyi's-Sünne* lakabına layık görülmüştür. Onun hadisçiliğini ayrı bir başlık altında anlatmaya çalıştık.

Beğavî, aynı zamanda fıkıh ilminde de ilmi kariyere ulaşmış ve bu konuda eserler te'lif etmiştir. Beğavî'den sonra gelen Şâfiî âlimleri bu eserlerden faydalanarak birçok nakillerde bulunmuşlardır.

Yukarıda yaptığımız bu değerlendirmeler Beğavî'nin ne derece büyük bir âlim olduğunu ve ilmi kariyerini göstermektedir. İslami ilimlerde otorite olduğundan dolayı müfessir, muhaddis, fakih ve müctehid olarak anılmıştır. Kendisinden sonra gelen ilim ehline ilmi açıdan yol gösterici olmuştur. Âlimler de onun eserlerinden azami derecede faydalanmışlardır. Günümüzde de onun eserlerinden faydanılmaya devam edilip eserleri üzerinde çeşitli akademik çalışmalar yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir.

1.3. Beğavî'nin Eserleri

Beğavî pek çok eser kaleme almıştır. Yazdığı eserlerle hem kendi zamanına hem de sonraki dönemlere ilmi açıdan çeşitli açılımlar sağlamıştır. Biz burada Beğavî'nin tefsîri dışındaki eserlerin adını yazıp tefsîri hakkında da bilgi vereceğiz. Beğavî değişik ilim dallarında arapça ve fars'ça şu eserleri kaleme almıştır.

a. el-Kifâye fi'l-Kırâe

Beğavî'nin kırâat konusunda yazdığı bu eseri Kâtib Çelebî zikretmektedir.³⁴

b. Meâlimü't-Tenzîl

Bu eserin tanıtımını ileride yapacağımızdan dolayı üzerinde durmuyoruz.

c. Şerhu's-Sünne

d. Mesâbihü's-Sünne

Yukarıda adı geçen iki eserin tanıtımını Beğavî'nin hadisçiliğini anlatırken ele alacağız.

e. el-Envâr fi Şemâili'n-Nebiyyi'l-Muhtâr³⁵

Bu eser Hz. Peygamberin şemailinden bahsetmektedir. Konular bablara göre hazırlanmış olup Peygamber'in vasıflarını ve özelliklerini anlatmaktadır. Şeyh İbrahim el-Ya'kubî'nin tahkik ettiği matbu nüshada 102 bab 1257 hadis bulunmaktadır.

f. el-Cem'u Beyne's-Sahîhayn³⁶

³⁴ Kâtib Çelebî, *Keşfu'z-Zunûn*, II, 1499; İsmâil Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn*, I, 312

³⁵ Kâtib Çelebî, *a.g.e.*, I, 195; *Kehhâle*, *a.g.e.*, IV, 61.

³⁶ Katib Çelebi, *a.g.e.*, I, 599.

Hadis tarihinde Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'leri üzerinde pek çok çalışma yapılmış olup, Beğavî'ninki de bunlardan biridir.

g. Şerhu'l-Câmii't-Tirmizî

İsminden de anlaşıldığı gibi Tirmizî'nin *Camiu's-Sahîh*'inin şerhidir.

h. Fedâilü's-Sahâbe³⁷

i. el-Erbaûn

j. el-Medhal ilâ Mesâbîhi's-Sünne

k. Fetâvâi Begâvî³⁸

l. el-Fetâvâ

Bu eser öncekinden farklı olup Beğavî'nin hocası olan Kadı Hüseyin'e sorulan sorulara verilen cevapların toplandığı kitaptır.³⁹

m. Tehzîbü'l-Ahkâm

Birçok tabakât müellifi bu eserden bahsetmektedir.⁴⁰

n. Şerhu Muhtasari'l-Müzenî⁴¹

o. Tâcu'l-Arûs ve Mezhebi'l-Hemmi ve'l-Bûûs

p. Mu'cemu'ş-Şuyûh⁴²

q. Tercemetü'l-Ahkâm

Bu eseri İsmail Paşa ve Katib Çelebi eserlerinde belirtmişlerdir. Katib Çelebi eserin farsça olduğunu yazmaktadır.⁴³

r. el-Kifâye fi'l-Furû'

Katib Çelebi, Beğavî'in bu eseri acem diliyle (farsça) yazdığını kaydetmektedir.⁴⁴

³⁷ Katib Çelebi, *a.g.e.*, II, 1276.

³⁸ Sübkî, *a.g.e.*, VII, 75.

³⁹ Sübkî, *a.g.e.*, VII, 75.

⁴⁰ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 468; İbn Hallikân, *Vefayâtü'l-A'yân*, II, 136; Sübkî, *Tabakât*, VII, 76.

⁴¹ Saffet Sancaklı doktora tezinde bu eserin Katib Çelebi'nin Keşfu'z-Zunûn adlı eserinin 2. Cildinin 1635. sayfasında geçtiğini belirtmektedir. (Sancaklı, *a.g.m.*, s. 57). Ancak bizim tespitimize göre eserin adı *Şerhu Muhtasari'l-Müzenî* değil, *Muhtasaru'l-Müzenî*'dir.

⁴² Katib Çelebi, *a.g.e.*, II, 1735.

⁴³ Katib Çelebi, *a.g.e.*, I, 397; İsmail Paşa, *a.g.e.*, I, 312.

⁴⁴ Katib Çelebi, *a.g.e.* II, 1498.

1.4. Beğavî'nin Hadisçiliği

Beğavî tefsîrde, kıraatta ve fıkhıta bir âlim olduğu gibi hadis alanında da kendisini kanıtlamış müstesna şahsiyetlerden biridir. Daha önce belirttiğimiz gibi kendisine *Mühyi's-Sünne* lakabı takılmış ve bu lakapla ilmi çevrelerde meşhur olmuştur.

Beğavî hadis ilmine vukufuyeti çok yüksek derecededir. Hadislerin ravilerini ve senedlerini çok iyi bilmekle beraber, rivayet ettiği hadislerin sened ve ravi tenkidini yaparak bu konuda kendisini kanıtlamış ve hadisdeki ilmi seviyesini ortaya koymuştur.⁴⁵

İbn Ferrâ *Şerhu's-Sünne*'de birçok şeyhten hadis almıştır. Bu şeyhlerden binlerce hadis rivayet etmiştir. Başta *Kütüb-i Sitte* olmak üzere hocalarından birçok hadis kaynaklarını okuyarak hadis ilminde kendisi yetiştirmiş ve daha sonra gelenlere büyük bir ilmi miras bırakmıştır.

Beğavî, hadislerdeki *müşkil*⁴⁶, *garib*⁴⁷, *mübhem*⁴⁸ ve *mecâz*⁴⁹ yönlerini *nasih*⁵⁰ ve *mensuhu*⁵¹, ihtilafları iyi bilen ve bütün problemleri izah edebilecek seviyede bulunan bir muhaddis ve şarihtir. Dolayısıyla *Şerhu's-Sünne*'de hadisleri sadece nakletmekle kalmayıp belli bir sistem ve usul içerisinde şerhederek yaşadığı asrın şârihleri arasında yer almış, şerh edebiyatının geliştiği bir dönemde Beğavî'nin şerhi ilk dönem eserlerinde yerini almıştır.⁵²

Her ilmi şahsiyet gibi Beğavî de hadis konusunda bazı eleştirilere maruz kalmıştır. Bunun sebebi Beğavî'nin *Mesâbihü's-Sünne*'de geçen hadisleri senedsiz olarak nakletmesidir. Bundan dolayı âlimlerin dikkatini çekmiş, bazı hadislerin ise mevzu olduğu kimi âlimler tarafından iddia edilmiştir. Bu âlimlerden biri de Ebû Hafs Sirâcuddîn Ömer b. Ali b. Ömer el-Kazvînî'dir. Aynı zamanda bir Hanefî fakîhi olan el-Kazvînî, *Mesâbihü's-Sunne*'deki bazı hadislerin *mevzu* olduğunu iddia etmiştir. Bu

⁴⁵ Aliyyu'l-Kârî, *a.g.e.*, I, 12.

⁴⁶ **Müşkil:** Anlaşılması ve açıklaması güç bir durum, bir ifade içeren hadis. Aydınlı, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 225.

⁴⁷ **Garîb:** Hadisi, sıkı ravilerden; zaîf ravilerle birlikte sadece bir sika ravinin rivayet etmesi, herkes aynı şekilde rivayet ederken bir ravinin biraz farklı rivayet etmesi gibi, bir yönden özellik, farklılık arzeden hadis. Hadisçiler "garib" dediklerinde bu mânâyı kastederler. Aydınlı, *a.g.e.*, s. 85.

⁴⁸ **Mübhem,** İsim, künye veya lakabı belirtmeksizin sadece "fulân. fulan", "recul: bir adam", "imre'eh: bir kadın", "şeyh: bir haça/bir ihtiyar"... Şeklinde zikredilen kimse. Aydınlı, *a.g.e.*, s. 190.

⁴⁹ **Mecâz:** Kur'ân-ı Kerim'deki mecâzi lafızların tefsirini konu alan ilim dalı ve bu dalda yazılan eserlerin ortak adı. Birışık, Abdulhamit, "Mecâzü'l-Kur'ân", *DİA*, XXVIII, 223.

⁵⁰ **Nâsih:** Önceki şer'î bir hükmün kaldırılmış olduğunu gösteren hadis. Aydınlı, *a.g.e.*, s. 245.

⁵¹ **Mensûh:** Hükmü, zaman bakımından sonraki şer'î bir delille kaldırılmış olan hadis. Aydınlı, *a.g.e.*, s. 175.

⁵² Sancaklı, Sancaklı, Saffet, "Beğavî Ve Hadis Sahasındaki Çalışmaları", *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt:34, Sayı, 3 (79-94), s. 32.

iddialara ise İbn Hacer el-Askalânî *el-Ecvibe an Ehâdîs vaka'at fi Mesâbîhi's-Sünne ve vusîfet bi'l-vaz'* adıyla yazdığı bir risâlede bahse konu olan (on sekiz) hadisleri savunarak, sıhhat derecesini de belirtmek suretiyle cevap vermiştir. Bilindiği gibi Askalânî meşhur bir muhaddistir. Ancak Kazvîni hadis literatüründe Askalânî gibi şöhret sahibi değildir. Kazvîni'nin konuyla ilgili itirazları bizzat kendi eseriyle tespit edilemediği için, ona isnad edilen görüşlerin sıhhati tartışma konusu olabilir. Nitekim İbn Hacer'in kendisi de bu konuda şüphe taşıdığını ima eden ifadelere yer vermiştir. Kanaatimiz odur ki bu tartışmanın temel öğelerinden biri, Hanefilik-Şâfilik tartışmasıdır. Zira Begavî'nin aynı zamanda önemli bir Şâfiî fakihî olduğu bilinmektedir. Onu savunan İbn Hacer el-Askalânî'nin de Şâfiî olduğu bilinmektedir. Ancak biz bu tartışmanın çıkış sebebi üzerinde durmayacağız.⁵³

Beğavî'nin en çok tenkit edilen yönü ise hadisleri *sihâh*⁵⁴ ve *hisân*⁵⁵ şeklinde iki kısma ayırması, *sihâh* ve *hisân* kavramlarını bilinenin dışında değerlendirmiş olmasıdır. Beğavî'nin bu değerlendirmesi tenkide uğramıştır. Çünkü *Sünen* kitaplarında sahîh, hasen, zayıf hatta münker hadisler vardır. Bundan dolayı *Sünen* kitaplarından aldığı tüm hadislerle hasen ismini vermesi hadis geleneğinde bilinen ıstıhlara ters düşmektedir.⁵⁶

Beğavî'nin *Mesâbîhü's-Sünne*'sine bu tür eleştiriler yapılsa da eserin tertibi beğenilmiştir. Kâtip Çelebi bununla ilgili şunları nakletmektedir: “Sahîhaynın toplanması ashâbın faziletlerine göredir. İbnu'l-Esîr, hece harflerine göre; es-Sağânî, el-Kudâ'î ve el-İklişî, kelimelerin başında bulunana benzer lafızlara göre; en-Nevevî, el-Medinî ve diğerleri de ahlak, sıfat, zaman ve vakitlere göre tertip etmişlerdir. Halbuki *Mesâbîh*'in tertibi, bunların hepsinden güzeldir. Çünkü o, fakihin beğeneceği bir metolla, hükümlerin delillerini, ilmin gerektiği ve kabul ettiği şekilde, terğib ve terhible ilgili hadislerin yerli yerinde yerleştiği bir eserdir.⁵⁷

⁵³ Bu konuda geniş bilgi için bkz., “Mesâbîhu's-Sunne'nin Bazı Hadisleri Çerçevesinde Ömer el-Kazvîni'nin Risâlesi'ne İbn Hacer el-Askalânî'nin Cevapları”, çev: ERKAYA, Musa, *Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XI, s. 2, ELAZIĞ, 2006, ss, 95-108.

⁵⁴ **Sihâh**, Buhârî ve Müslim'in tahrir ettiği hadislerle denir. Kâtip Çelebî, *Keşfu'z-Zunûn*, II, 1698.

⁵⁵ **Hisân**, Ebû Dâvud, Tirmizî ve diğerlerinin rivayet ettikleri hadislerle denir. Kâtip Çelebî, *a.g.e.*, II, 1698.

⁵⁶ Suyûtî, *Tedribü'r-Râvî*, I, 179.

⁵⁷ Kâtip Çelebî, *Keşfu'z-Zunûn*, II, 1698.

Mesâbih'de 4719 hadis vardır. Bunlardan 325 hadisi Buhârî'den, 825 hadisi ise Müslim'den almıştır. Muttefakun aleyh olan hadislerin sayısı ise 1051 dir. Geriye kalan hadisler, diğer hadis kitaplarından alınmıştır.⁵⁸

Beğavî'nin *Mesâbih*'i üzerinde çeşitli şerhler kaleme alınmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır.

1. *Mişkâtü'l-Mesâbih*, Beğavî'nin *Mesâbih*'i üzerinde yazılan en önemli şerhlerden biri olan bu eser Hâtib Tebrizî (ö. 737/1336) tarafından kaleme alınmıştır.⁵⁹ Bu eser üzerinde de bazı şerh çalışmaları yapılmıştır. Bunların en meşhur olanı bizim de Beğavî'nin hayatını anlatırken faydalandığımız Aliyyu'l-Kârî'nin (ö. 1014/1605) *Mirkâtü'l-Mefâtiḥ Şerhu Mişkati'l Mesâbih* adlı eseridir.

2. *Mefâtiḥ fi Şerhi'l-Mesâbih*, Hüseyin b Mahmûd b. Hasan ez-Zeydânî (ö. 727/1326) tarafından yazılmıştır.⁶⁰

3. *el-Meysîr fi Şerhi'l-Mesâbih*, Fadlullâh b. Huseyn et-Turpuştî (ö. 661/1262) tarafından kaleme alınmıştır.⁶¹

4. *Şerhü'l-Mesâbih*, Nasruddîn Abdullah b. Ömer el-Beydavî (ö. 685/1286) tarafından te'lif edilmiştir.⁶²

Beğavî'nin *Mesâbih*'i dışında Mühyi's-Sünne lakabı ile şöhret bulmasına sebep olan *Şerhu's-Sünne* adlı eseridir. Beğavî bu eserini kendisinden önce gelen muhaddislerin metodu üzerine te'lif etmiştir. Her konuyla ilgili hadisleri konularına göre bir yere toplamıştır. Birçok hadis ve babları biraraya toplayan genel başlığa “*Kitâb*” özel bir meseleye delalet eden hadisleri bir araya toplayan alt başlıklara “*Bâb*” adını vermiştir. Her kitabın arasına bazı babaların başına konuyla ilgili âyetleri yerleştirip âyetleri Sahâbe ve tabiûndan gelen rivayetlerle açıklamıştır. Rivayet ettiği hadisleri senedleriyle beraber nakletmiştir. Naklettiği hadislerin sonunda “*muttefakun aleyh*”, “*hadisun sahîhun*”, “*muttefekun âlâ sıhhatihî*” veya Tirmizî'ye istinaden “*hazâ hadisun sahîhun*” ibarelerini kullanmıştır.

Rivayet ettiği hadisler hakkında bazen hadisin dayandığı fiki konuları ele almış ve açıklamalarda bulunmuştur.

Şerhu's-Sünne 1403/1983 yılında Dimaşk ve Beyrut'ta 15 cilt halinde ikinci baskı olarak yayınlamıştır. Eseri tahkik edip baskıya hazırlayan Şuayb el-Arnaûd ve

⁵⁸ Kâtib Çelebî, *a.g.e.*, II, 1698; Musa Serkis, *Mu'cemu'l-Matbûâtî'l-Arabiyye*, II, 573.

⁵⁹ Kâtib Çelebî, *a.g.e.*, II, 1698.

⁶⁰ Kâtib Çelebî, *a.g.e.*, II, 1698.

⁶¹ Kâtib Çelebî, *a.g.e.*, II, 1698.

⁶² Kâtib Çelebî, *a.g.e.*, II, 1698.

Muhammed Züheyr eş-Şaviş bu esere bir mukaddime yazmışlardır. Bu mukaddimedede eserin te'lif ediliş metodunu ve eseri tahkik ederken uyguladıkları metodu dile getirmişlerdir.

1.5. Meâlimü't-Tenzîl Adlı Eserinin Tanıtımı

1.5.1. Yazılış Sebebi

Beğavî'nin kaleme aldığı *Meâlimü't-Tenzîl* adlı eseri, *Tefsîru'l-Beğavî* diye meşhur olmuştur. Eser, *Tefsîru'l-Ferrâ* diye de tanınmaktadır.

Beğavî, tefsîrinin yazılış sebebini tefsîrin mukaddimesinde şöyle açıklamaktadır: “*Meâlimü't-Tenzîl* adlı bu kitabım ve tefsîrim hakkında yaptığım iktibaslardan dolayı samimi arkadaşlarımdan bir topluluk bana soru sordu. Allah'ın inayeti ve kolaylaştırması ile Rasûlullah'ın vasiyyetine uyarak onları cevapladım. Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah şöyle buyurmuştur:

“*Muhakkak size yeryüzünün değişik bölgelerinden insanlar dini anlamak için geliyorlar. Onlar size geldiği zaman onlara hayrı tavsiye edin.*”⁶³ Beğavî hadisi naklettikten sonra eseri yazılış sebebini anlatmaya devam etmektedir:

“Bizim yaptığımız sadece ilim tedvininin insanlar arasında beka bulması konusunda bizden önceki selefi sâlihine uymaktır. Yoksa biz onların yaptıklarına ilaveten ayrıca birşey yapmıyoruz. Ancak değişik zamanlarda ve dönemlerde insanları uyarmak ve hazırlamak için yapılan tecdid hareketlerinde bir sakınca yoktur. Allahu Teala'nın yardım ve inâyeti ile soruları bu kitapta bir araya getirdim. Bunları fazlasıyla öğrenmek isteyen insanlar için Allah'tan yardım diliyorum.”⁶⁴

Beğavî'nin bu eseri yazmasının sebebi kendisinin de belirttiği gibi ilmin insanlar arasında devamlı bulunması yani insanların bir an bile olsa ilimden uzaklaşmamalarıdır. Ayrıca ilmin durağan bir şey olmadığını sürekli yenilenmesi gerektiğini belirtmektedir. O, ilmin gayesinin insanları uyarmak ve tecdid hareketlerinin sürekliliğinin ilimle olduğunu söylemektedir.

1.5.2. Metodu

Tefsîr edebiyatında temelde iki türlü tefsîr vardır. Bunlar rivayet tefsîri ve dirâyet tefsîridir. Müfessirler tefsîrlerini bu iki metoda göre kaleme almaktadırlar.

⁶³ Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, I, 34.

⁶⁴ Beğavî, *a.g.e.*, I, 34.

Genelde bu iki yaklaşım belirleyicidir. Bu iki iki yaklaşım gözardı edilmemekle birlikte bunların yanında sezgiyi de işin içine katan ve Kur'an-ı tefsir ederken bazı işaretleri önemseyen bir yaklaşım biçimi de vardır. Bu metoda göre yazılan tefsirlere ise *İşari* tefsir denir.⁶⁵ Beğavî tefsîrini rivayet tefsîri metoduna göre kaleme almıştır.

Rivayet tefsîrine me'sûr veya nakli tefsir de denilmektedir. Zehebî şu tanımı yapmıştır: “Rivayet tefsîri Kur'ân'ın, bizzat kendi bütünlüğü içerisinde âyetlerin birbirleriyle ve Rasûlullah (s.a.v)'tan, sahâbeden, tabiûndan nakledilen bilgilerle açıklanması demektir.⁶⁶ Mehmet Soysaldı ise şu tanımı yapmıştır: Rivayet tefsîri; “Kur'ân'dan bazı âyetlerin yine bazı âyetlerle veya Hz. Peygamber'den nakledilen sahîh hadislerle yahut da sahâbenin kendi görüşleriyle yapılan tefsîrdir.”⁶⁷

Beğavî, tefsîrini rivayet tefsîri metoduna göre kaleme aldığından, bazen âyetleri âyetlerle tefsîr etmiştir. Şu örnek bunun delilidir. Yüce Allah Mâide suresinin birinci âyetinde mealen “**Ey iman edenler! Anlaşmaları yerine getirin. İhrama girdiğinizde, avı helal saymamanız şartıyla size (aşağıda) okunacak olanlar dışında, hayvanlar size helal kılındı. Şüphesiz ki Allah, dilediği şeye hüküm verendir.**” (Maide/1). Bu âyetin “**Size aşağıda okunacak olanlar hariç kalmak şartıyla**” kısmı mücmeldir. Çünkü istisna edilenlerden Şâri'nin muradının ne olduğu açıkça belli değildir. Beğavî, Şârinin muradını aynı sûrenin üçüncü âyetinde geçen şu ayetle Kur'ân'ı Kur'an'la tefsîr etmiştir. “**Size şunlar haram kılındı: Ölü, kan, domuz eti, Allah'tan başkasının adına boğazlananlar, boğulmuş, vurulmuş, yuvarlanmış, süsülmüş, yırtıcı hayvanların yedikleri, -ancak, hala canlıyken yetişip kesebildikleriniz bunun dışındadır- dikili taşlat adına boğazlananlar, (bir de) fal oklarıyla kismet aramanız...**” (mâide/3).⁶⁸

Kur'ân tefsîrinin ana kaynaklarından birisi de Kur'ân'ı sünnet ile açıklamaktır. Sünnetin Kur'ân karşısındaki konumu iki şekildedir. Ya Kur'ân'ı beyan etmek ya da Kur'ân'a ilave bir hüküm getirmektir. Rivayet tefsîri müellifleri âyetleri daha çok Hz. Peygamber'in sünnetine göre tefsîr etmişlerdir. Çünkü vahyin ilk muhatabı Hz. Peygamber idi. Efendimiz kendisine inen âyetleri sahâbeye tefsîr eden ilk kişi idi. Dolayısıyla müfessirler âyetleri tefsîr ederken başvurdukları ilk kaynak Hz. Peygamber'in hadisleri idi. Müfessirimiz de tefsîrinde âyetleri tefsîr ederken bol bol

⁶⁵ Birişik, Abdulhamit, “Tefsir”, *DİA*, LX, 285-286.

⁶⁶ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Mufessirûn*, I, 112.

⁶⁷ Soysaldı, Mehmet, *Nüzûlünden Günümüze Kur'ân ve Tefsîr*, s. 158.

⁶⁸ Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 7.

hadislere başvurmuş ve âyetleri hadislerle tefsîr etmiştir. Beğavî bununla ilgili olarak mukaddimesinde şöyle demektedir: “Hükümlerin beyanı ya da âyetlerin okunuşunda bu kitapta Rasûlullah’ın hadislerini de zikrettim. Muhakkak ki Kitab Sünnet’ten açıklama bekler. O ikisi şeriat bilgilerinin ve din işlerinin kaynağıdır. (yani din ve dünya işlerinin devamının nasıl olacağı bu iki kaynaktan öğreniyoruz). Muhakkak sünnet, hadis imamlarından ve kıraat hafızlarına ait bilinen kitaplardan öğrenilir. Bu kitapta tefsîre yakışmayan şeylerden ve münkerleri zikretmekten yüz çevirdim. İlmî isteyen kimseye mübarek olmasını dilerim. Yardım Allah’tandır.”⁶⁹

Beğavî Kur’ân’ı tefsîr ederken sahâbenin sözlerinden de yararlanmışır. Çünkü sahâbe Hz. Peygamber’den sonra en çok Kur’an’ı anlayan ve hüküm çıkarırken isabet edenlerdir. Bundan dolayı Beğavî sahâbeye sık sık müracaat ederek tefsîrini kaleme almıştır.

Nisâ sûresinin altıncı âyetinin bir bölümünde geçen **فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ** “...**Fakir olan ise** (yetimin malını) **meşru surette yesin**” kısmını tefsir ederken Hz. Ömer’in şu sözünü “Ben Allah (c.c.)’ın malına yetimin malı gibi davranırım. İhtiyaç duymadığımda ondan almam, ihtiyaç duyduğumda da ondan maruf (borç) olmak üzere alırım, maddi durumum düzeldiğinde onu geri öderim.” naklederek âyeti sahâbenin sözüyle tefsir etmiştir.⁷⁰

Beğavî tefsîrini kaleme alırken yukarıda belirttiğimiz gibi âyetleri âyetle, Hz. Pergamber’in hadisleriyle ve sahâbe sözleriyle tefsîr ettiği gibi tabiûn görüşleriyle de Kur’ân’ı tefsîr etmiştir. Çünkü sahâbe Kur’ân’da kendilerine kapalı gelen hususları Hz. Peygambere soruyorlardı. Bundan dolayı Kur’ân âyetlerinin hepsi tefsîr edilmemişti. Tabiûn döneminde kapalı olan kısımlar üzerine yorumlar daha da fazlalaştı. Beğavî de tefsîrinde tabiûn sözüne çokça yer vermiştir. Örnek “**Allah’ın, yaşayışımızın sebebi kıldığı mallarınızı, aklı zayıf olanlara vermeyin. Ancak onları o mallardan yedin ve giydirin ve onlara güzel söz söyleyin.**” (Nisâ/5). Âyette geçen **وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُم** kısmının tefsîri için Dahhâk: Kadınlar sefihlerin en sefihidir, der. Mücâhid; erkekler mallarını sefihlere vermekten nehyedilmişlerdir. Onlar ise -eşler, kızlar veya anneler olsun- kadınlardır.⁷¹ Görüldüğü gibi Beğavî **السُّفَهَاءَ** kelimesinin tefsîri için Mücâhid ve Dahhâk’ın görüşlerini tefsîrinde nakletmiştir.

⁶⁹ Beğavî, *a.g.e.*, I, 38.

⁷⁰ Beğavî, *a.g.e.*, II, 168.

⁷¹ Beğavî, *a.g.e.*, II, 164.

Beğavî eserinde ahkâmla ilgili âyetleri tefsîr ederken mezhep imamlarının bu hükümlerle ilgili görüşlerine değinmiştir. Şu âyetin tefsîri bunun en güzel örneğidir. Yüce Allah şöyle buyuruyor: **“Ey iman edenler, sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın. Cünüp iken de gusül edinceye kadar namaz kılmayın. Yolcu olanlar müstesnadır. Eğer hasta iseniz veya yolculukta iseniz yahut biriniz tuvaletten gelmişse veya kadınlara dokunmuşsanız ve bu durumda su bulamamışsanız, tertemiz bir toprak ile teyemmüm edin. Yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz ki Allah, çok affeden, çok bağışlayandır.”** (Nisâ/43). Âyette geçen **أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ** cümlesi üzerine Beğavî şunları nakletmiştir. Fakihler bu âyetin hükmü hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bazıları; Erkeğin vücudundan bir kısmın kadının bedeninden bir kısmına -aralarında elbise gibi bir engel olmadığı bir durumda dokunduğunda ikisinin de abdesti bozulur, demişlerdir. Bu İbn Mesud’un görüşüdür. Zührî, Evzai ve Şâfîî de bu görüşü benimsemişlerdir. Malik, Leys b. Sa’d, Ahmed ve İshâk da: Dokunma şehvetle olursa abdesti bozar, yoksa bozmaz, demişlerdir. Ebû Hanife ise, dokunma esnasında sertleşme olursa abdestin bozulduğu, yoksa bozulmadığı görüşündedir.⁷²

Beğavî sık sık âyetlerin okunuşu üzerinde kıraat âlimlerinden de örnekler vermiştir. Daha önce belirttiğimiz gibi Beğavî çeşitli islami ilim dallarında eğitim görmüştür. Bu ilimlerden biri de kıraat ilmidir. O, birçok âlimden kıraat ilmini okumuş ve bu alanda kendisinden söz etmiştir. Zaten *Meâlimü’t-Tenzîl*’ini tahkik edenler Beğavî’nin bu konuda nekadar ileri düzeyde bir âlim olduğunu müşahade edeceklerdir. Örnek: **وَالْأَرْحَامَ** kelimesi üzerinde kıraat yönünden şu değerlendirmede bulunmuştur. Genel olarak kurrallar bunu “el-erhame şeklinde mansup okumuşlardır. Yani; akrabalık bağlarını kesmekten sakının. Hamza ise, bunu “el-erhâmi” şeklinde mecur olarak okumuştur. O’na göre bu “bihi” deki zamire matuftur. Yani; “tesaelüne bihi ve bil-erhami; Allah adıyla ve akrabalar hatırına birbirinizden istiyorsunuz.” Örneğin; “Allah ve akrabaların hatırı için senden şunu istiyorum” denilir. Ancak birinci kıraat daha fasihtir. Çünkü arapçada zahir bir isim mecur bir zamir isme atfedildiğinde, cer harfinin tekrarı şart olmasa da tekrarsız kullanımı nadirdir. (Çünkü Allah sizin üzerinizde tam bir gözeticidir) yani Allah sizin koruyucunuzdur.⁷³

⁷² Beğavî, *a.g.e.*, II, 222, 223.

⁷³ Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, II, 159.

Beğavî, rivayet tefsîrinin başvurduğu tüm metotları kullanarak tefsîrini hazırlamış ve gelecek nesillerin ilim öğrenmeleri, akademisyenlerin ilmi araştırmaları yapmaları ve müfessirlerin tefsîrlere şekil vermelerine büyük katkılar sağlamıştır.

1.5.3. Kaynakları

Müellifler eserlerini meydana getirdiklerinden kendilerinde önce yazılan kaynaklardan faydalanırlar. Önceki kaynaklardan faydalanmanın eserin değerini artıracığı bilinmektedir. Zaten tefsîrlerini rivayet tefsîri metoduna göre yazanlar genellikle bu sisteme göre hareket etmişlerdir. Beğavî’de tefsîrini te’lif ederken çeşitli kaynaklardan yararlanmışır. Bundan dolayı Beğavî’nin tefsîrinde faydalandığı kaynakları ele almamız gerekmektedir. Onun tefsîrinde verdiği kaynakları usul bakımında ikiye ayırmak yerinde olacaktır.

Birincisi, Beğavi tefsîrinin mukaddimesinde kendi isnad zinciriyle verdiği kaynaklardır.

İkincisi, eserin telifinde verdiği kaynaklardır. Bunlar mukaddimedede vermediği sahâbe, tabiûn, etbautabiin müfessirlerinin tefsirleridir. Bunula beraber kendisinden önce yazılmış olan hadis kitapları ile fıkıh, lügat, nahiv ve diğer kaynaklar yer almaktadır. Saydığımız bu kaynakların isimleri şunlardır.

1.5.3.1. Kıraat kaynağı

a. *Kitâbu'l-Ğâye fi'l-Kirâe*

b. *eş-Şâmil*

Her iki eser de Ebû Bekr Ahmed b. Huseyn el-İsbehânî (ö. 381/911) tarafından te’lif edilmiş olup; “Kırâât-ı Aşere” konusunda te’lif edilen ilk eserlerdendir.⁷⁴

1.5.3.2. Tefsîr Kaynakları

Beğavî tefsîrini yazdığında kendisinden önce te’lif edilmiş birçok eserden yararlanmışır. Biz burada tefsîr kaynaklarının müellifleriyle beraber ismini vermekle yetineceğiz.

1. *el-Keşf ve'l-Beyân an Tefsîri'l-Kur’ân*. Ebû İshâk Ahmed İbn İbrahim es-Sa’lebî (ö. 427/1035).

2. *Mecâzu'l-Kur’ân*: Ma’mer İbnu'l-Musennâ Ebû Ubeyde (ö. 210/825).⁷⁵

⁷⁴ İbnu'l-Cezerî, *Ğâyetu'n-Nihâye fi Tabakâti'l-Kurrâ*, I, 49-50.

⁷⁵ İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 196; Zehebî, *Sıyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, VIII, 152.

3. *Te'vîlu Müşkili'l-Kur'ân*: Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî el-Kuteybî (ö. 276/889).⁷⁶
4. *Meâni'l-Kur'ân*: Ebû İshâk İbrahim İbnu's-Serî ez-Zeccâc (ö. 311/923).⁷⁷
5. *Garîbu'l-Kur'ân*: İbn Kuteybe.⁷⁸
6. *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Ayi'l-Kur'ân*: Muhammed b. Cerîr et-Taberî (ö. 310/923).⁷⁹
7. *el-Vâsit*: Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali b. Metteveyh el-Vâhidî en-Nisâburî, Ebu'l-Hasan (ö. 468/1076)'nın eseridir.⁸⁰
8. *Esbâbü'n-Nüzûl*. Vâhidî.⁸¹
9. *Şifâu's-Sudûr*: Muhammed b. Hasan b. Muhammed b. Ziyâd b. Hârûn b. Ca'fer el-Mevsîlî, en-Nakkâş, Ebû Bekir (ö. 351/962).⁸²

1.5.3.3. Hadis Kaynakları

Beğavînin tefsîrinde naklettiği hadislerin kaynağı bizzat kendisidir. Çünkü kendisi büyük bir muhaddis olduğundan *Muhyi's-Sünne* (sünneti ihya eden) diye meşhur olmuştur. Hadislerin birçoğunu kendi isnad zinciriyle vermiştir. Bununla beraber kendisinin isim vererek zikrettiği hadis kaynakları şunlardır: Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'leri, Tirmizî'nin *Sünen*'i, Ahmed b. Muhammed b. İbrahim el-Hattabî'nin *Meâlimu's-Sünen*'i, Şâfiî'nin *İhtilâfu'l-Ehâdis*'i, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvud et-Tayâlisî'nin *Müsned*'leridir.

1.5.3.4. Fıkıh Kaynakları

Beğavî; Ebû Hanife, Ahmed b. Hanbel, Şâfiî, Mâlik b. Enes ve Evzâî olmak üzere mezhep imamlarından ve müçtehitlerden doğrudan doğruya nakillerde bulunmaktadır.

⁷⁶ İbn Hallikân, *Vefayâtu'l-A'yân*, III, 42

⁷⁷ İbn Hallikân, *a.g.e.*, I, 49.

⁷⁸ İbn Hallikân, *a.g.e.*, III, 42.

⁷⁹ Sübkî, *Tabakatu's-Şâfiyeyi'l-Kübrâ*, III, 121.

⁸⁰ Zehebî, *a.g.e.*, XIII, 453.

⁸¹ Zehebî, *a.g.e.*, XIII, 453.

⁸² Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 602.

1.5.3.5. Lügat Kaynakları

Beğavî tefsîrinde lügat ve nahve az yer vermiştir. Ancak ihtiyaç halinde herhangi bir âyette geçen kelimenin luğatını âyetteki manayı ortaya çıkartmak için anlatır. En çok kullandığı lügat kaynağı ise Muhammed b. Ahmed b. Ezher b. Taha el-Ezherî, el-Herevî, Ebû Mansûr (ö. 370/980)'un te'lif ettiği *Tehzîbu'l-Luğâ* adlı eseridir. el-Ezherî arap dilini iyi bilen, müfessir ve fakih bir âlim olup Herat'da doğmuştur.⁸³

1.5.4. Baskıları

Meâlimü't-Tenzil'in çeşitli baskıları yapılmıştır. İran'da taş baskı olarak dört cilt halinde tarih belirtilmeden, Bombay'da (1269/1852, 1296/1878, 1309/1891) ve Kahire'de *Lübâbü't-te'vil* ile birlikte (1305/1887, 1331/1912) basılmıştır. Ayrıca Beyrut'ta (1407/1987) yılında basılmıştır. Halid el-Akk ve Mervan Saver'in tahkikiyle Daru'l-Marife tarafından dört cilt halinde 1406/1985 ile 1423/1992 senelerinde iki defa basılmıştır. Abdurrezzâk el-Mehdî tahkikiyle Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî tarafından Beyrut'ta (h. 1420) yılında beş cilt halinde basılmıştır. Çalışmamızda esas aldığımız Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman Cum'a Damîriyye ve Süleyman Müslim el-Haraş'ın tahkikiyle Dâru Tayyibe tarafından neşredilen eser Riyad'da, 1409/1988 ve 1417/1997 yılında sekiz cilt halinde iki defa basılmıştır.

1.5.5. Muhtasarlari

Meâlim'in, bazı muhtasarlari mevcuttur. Bunlari müellifleriyle birlikte şöyle sıralamak mümkündür:

Lubâbu't-Te'vil fî Me'âni't-Tenzîl, Alâuddin Ali İbn İbrahim el-Bağdadî, el-Hâzin (ö. 725/1324)⁸⁴

el-Cevheretu'l-Asîl, Abdullah İbn Abdulveli İbn Muhammed el-Verd (ö. ?).

Muhtasaru Meâlimi't-Tenzîl, Ahmed İbn Muhammed İbn Ali el-Feyyumî (ö. 770/1368).

Nefâisu'l-Murğân fî Cem'i Kasası'l-Kur'ân, Abdulvehhab İbn Muhammed el-Hüseynî (ö. 870/1470).

⁸³ İbn Hallikân, *a.g.e.*, IV, 335, 336; Sübkî, *a.g.e.*, III, 63, 64; Ebu'l-Fidâ, *a.g.e.*, I, 288.

⁸⁴ Kâtib Çelebî, *a.g.e.*, II, 1540.

Muhtasaru'l-Celil, Muhammed Nûrî el-Kadirî (ö. ?)⁸⁵

1.5.6. Tercümelere

Beğavî'in tefsirinin Türkçe'ye tercüme edildiğine dair bazı iddialar mevcuttur. Bu konuda Ali Eroğlu şöyle demektedir: “Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde, Kadri Muhammed Efendi (ö.?)'nin, *Terceme-i Câmiu's-Sağîr* mukaddimesinde, *Tefsîru'l-Beğavî*'yi Türkçe'ye tercüme ettiğini kaydeder... Biz araştırmamız esnasında *Meâlim*'in Türkçe'ye tercüme edildiğine dair herhangi bir bilgiye de raslamadık.”⁸⁶

British Museum kataloğunun zeylinde, *Meâlim*'in muhtasar Hintçe bir tercümesinin olduğu kaydedilerek, bu tercümenin Abdulkadir adlı bir zat tarafından yapılan ve satırlar arasına konulan Hintçe Kur'ân tercümesinin hamışinde olduğu ve *Muhnetu'l-Celil* adını taşıdığı ifade edilir.⁸⁷

1.5.7. Tefsîri Üzerinde Yapılan Akademik Çalışmalar

Meâlimü't-Tenzil ile ilgili olarak yapılmış çalışmaları şu şekilde sıralayabiliriz:

Ali Eroğlu, *Müfessir Beğavî, Hayatı ve Tefsîrindeki Metodu*. (Atatürk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1987. Basılmamış doktora tezi).

Saffet Bakırcı, *Meâlimü't-Tenzil'in Rivayet Tefsirleri İçindeki Yeri*. (Selçuk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1990. Basılmamış doktora tezi).

Aykut Kaya, *Meğazi'nin Kur'an Tefsirine Kaynaklığı (Beğavî'nin Meâlimü't-Tenzil Örneği)*. (Marmara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009. Basılmamış doktora tezi).

Bedreddin b. Affân, *Meâlimü't-Tenzil: Evvelü'l-Kitâb ilâ Nihâyeti Sûreti'l-Enfâl*. (Câmiâtü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslamiyye, Usûlü'd-Dîn el-Kur'ân ve Ulûmüh. Basılmamış doktora tezi).

İbrahim Şerif'in *el-Begavî el-Ferrâ ve Tefsîruhû li'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Kahire, 1406/1986) ve Afâf Abdülgafûr Hamîd'in *el-Begavî ve menhecühû fi't-Tefsîr* (Bağdat, 1982) adlı çalışmaları da burada zikredilebilir.⁸⁸

⁸⁵ Eroğlu, *a.g.e.*, s. 70.

⁸⁶ Eroğlu, Ali, *a.g.e.*, s. 71.

⁸⁷ Eroğlu, *a.g.e.*, s. 71.

⁸⁸ Bakırcı, Saffet, “Meâlimü't-Tenzil”, *DİA*, XXVIII, 203-204.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MEÂLİMÜ'T-TENZİL'DEKİ HADİSLERİN TAHRİÇ VE DEĞERLENDİRİLMESİ (NİSÂ VE MÂİDE SÜRELERİ)

Bu bölümde *Meâlimü't-Tenzîl*'de Nisâ, Mâide surelerindeki hadislerin *tahrîç* ve değerlendirmesini yapacağız. Ancak bundan önce *tahrîç* hakkında kısa bir bilgi vermek istiyoruz.

2.1. Tahrîcin Tarifi

Tahrîç خرج kökünden gelmektedir. Sözlükte (الإبراز أو الإظهار) ortaya çıkartma ve açıklama anlamlarına gelmektedir.⁸⁹ Cemâluddîn b. Munzîr خرج kelimesini şöyle açıklamaktadır: “Hurûc: Girişin zıddı demektir. Cevherî: Mahrec çıkış yeri anlamına gelir demiştir.”⁹⁰ Mahmut et-Tahhan ise Tahrîcin sözlük anlamından yola çıkarak şöyle demektedir: Tahrîç, istinbat (hüküm çıkarmak), tedrîb (alıştırmak) ve tevcîh (yönelmek) manalarını da ifâde eder. Aynı kökten gelen ihrâc kelimesi de ibrâz, izhâr (açıklamak) demektir.⁹¹

Şerif el-Avnî şöyle demektedir: “Tahrîç خَرَجَ (Harrece) fiilinin mastarıdır. Göstermek ve açığa çıkartmak anlamlarına gelmektedir.”⁹²

Rağîb el-İsfehânî: Çoğu zaman, ilimler ve sanatlar için kullanılır. Yerden ve hayvanların yuvalarından vb. şeylerden çıkana خرج ve خراج adı verilir.⁹³

Tahrîç, aynı konuda iki zıt durumun bir araya gelmesidir. Sözlükte “kurak ve verimli” anlamlarını birlikte içerir. “مخرجة أرض” bir tarafı yeşermiş diğer tarafı kurak yer demektir. Yine “اللوح خرج” tahtanın bir kısmını yazıp diğer kısmını bırakmak demektir.⁹⁴

Tahrîcin ıstılahi anlamına gelince, Sahâvî: Tahrîç, muhaddisin hadisleri cüzlerden, hocalardan, kitaplardan ve benzerlerinden çıkarmasıdır.⁹⁵ Halil el-Caburî: Tahrîç, ravinin sahîh hadisi bulmak için şeyhinden rivayet ettiği yolları, güçlü ve zayıfı

⁸⁹ Lehyedân, *Turuku't-Tahrîc bi Hasebi'r-Râvi'l-A'lâ*, s. 97; Bekkâr, *İlmu't-Tahrîc ve Devrihi fî Hifzi Sünneti'n-Nebeviyye*, I, 5; Görmez, Mehmet, “Tahrîc”, *DİA*, XXXIX, 419.

⁹⁰ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, II, 249.

⁹¹ Mahmûd et-Tahhân, *Usûlü't-Tahrîc*, s. 9.

⁹² Şerîf el-Avnî, *et-Tahrîc ve Dirâsetu'l-Esânid*, I, 2.

⁹³ Râğîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l- Kur'ân*, I, 278.

⁹⁴ Mahmûd et-Tahhân, *a.g.e.*, s. 9.

⁹⁵ Sehâvî, *Fethu'l-Muğîs*, III, 317.

birbirinden ayırmaktır. İletli olanları, mutabaat ve şevahid dışında olanları terketmektir.⁹⁶ Şerif el-Avnî şöyle tarif etmiştir: Tahriç, hadisi dayandığı asli kaynağına ulaştırmaktır. Aslına ulaşılmazsa fer'e bakılır. Bundan da sonuç alınmazsa hadisin durumunu belirterek nakledene bakılır.⁹⁷

Tahriç, hocanın rivayet edeceği hadislerin, kitaplarından seçilip çıkarılması, tesbit edilmesi. Bunu hocanın bizzat kendisi yapabildiği gibi, güvendiği bir talebesi de yapabilir.⁹⁸

Hadisçilere göre tahriç, ortaya çıkmak ve görünmek anlamına gelmektedir. İbnu's-Salâh bu görüşü desteklemektedir. Hadislerin asli kitaplarda ve *Kütüb-i Sitte*'deki yerinin belirlenmesi, insanlara açıklanması ve gerektiğinde hadislerin mertebesinin belirlenmesi demektir.⁹⁹

Mehmet Görmez ve Abdullah Aydınli tahriç ile ilgili şu tanımlamalarda bulunmuşlardır.

Tahriç kelimesi hadis ilminde üç anlamda kullanılır. 1. Bir hadisi isnadıyla birlikte bir kitaba alıp nakletmek. Bu anlam, daha çok ilk dönem müelliflerinin derledikleri hadislerden kitap oluşturma faaliyetlerini ifade eder. 2. Belirli kitaplardan seçilen hadislerle yeni bir kitap meydana getirmek. 3. Bir eserde Hz. Peygamber'e veya sonraki iki nesle isnad edilen rivayetlerin temel kaynaklardaki yerlerini göstermek, bunların isnad ve sıhhat açısından durumuna işaret etmek.¹⁰⁰ Tahricin ileriki dönemlerde yerleşik hale gelen bu son anlamı özellikle IV. (X.) yüzyıldan sonra isnadların uzaması, çeşitli ilim dallarına ait eserlerde kullanılan hadislerin kaynağına işaret etmeye verilen önemin giderek azalması gibi sebeplerle yaygınlık kazanmıştır. Tahriç yapana muharric, hadisin kaynağına veya râvisine mahrec denir. Tahriç sonunda oluşan eserler de tahriç adıyla anılır.¹⁰¹

Tahriçle ilgili bir doktora tezi hazırlamış olan Ali Budak, hadisin kaynağını göstermek ve hadisi bir kişiye veya kaynağa nisbet etmek hakkında şöyle demektedir: "Bu manada hadisin tahrîci, isnad hallerinin kısa bir şekilde zikredilip asıl kaynaklarının

⁹⁶ Halîl el-Ca'burî, *Rusûmu't-Tahdîs fi İlmi'l-Hadîs*, I, 206.

⁹⁷ Şerîf el-Avnî, *et-Tahrîc ve Dirâsetu'l-Esânid*, I, 2.

⁹⁸ Cezâirî, *Tevcihu'n-Nazar ilâ Usûli'l-Eser*, II, 724; Aydınli, a.g.e., s. 301.

⁹⁹ Bekkâr, a.g.e., I, 5, 6.

¹⁰⁰ Görmez, Mehmet, "Tahrîc", *DİA*, XXXIX, 419; Aydınli, Abdullah, a.g.e., s. 300, 301.

¹⁰¹ Görmez, Mehmet, "Tahrîc", *DİA*, XXXIX, 419.

gösterilmesi şeklinde anlaşılmaktadır. Suyûtî'nin (v. 911/1505) “el-Câmiu's-Sağîr”i ve “el-Câmiu'l-Kebîr”inde yaptığı gibi.¹⁰²

Yukarıda verdiğimiz açıklamalarda hadisçilere göre tahriç kelimesi üç anlamda kullanılmaktadır.

- a. İhrâc ile eş anlamlı olarak: Bir hadisi isnâdı ile birlikte bir kitapta nakletmek. ‘البخارى اخرجہ’ ve ‘البخارى خرجہ’ cümleleri “Bu hadisi Buhârî kitabında senediyle birlikte tahriç etmiştir.” anlamına gelmektedir.
- b. Bir kitaptaki hadisleri senedleriyle birlikte tesbit etmek, varsa hadislerin diğer rivayetlerini ortaya koymak, her hadis hakkında söylenenleri naklederek sıhhatlerine işaret etmektir.
- c. Hadisin aslî kaynaklardaki yerinin belirtilmesidir. Hadisçiler arasında bu anlam yaygınlaşmış ve tahriç lafzı özellikle son asırlarda bu manaya tahsîs edilmiştir.¹⁰³

Tahriç ilmini öğrenmenin birçok faydaları vardır. Bunları kısaca şöyle sıralayabiliriz.

- a. Sahîh olan hadisi zayıfından ayırmak.
- b. Amel edilen hadisler ile amel edilmeyeni bilmek.
- c. Hüküm çıkarılan hadisler ile hüküm çıkarılmayanları bilmek.
- d. İman edilmesi gereken hadisler ile uydurma ve zayıf olmasından dolayı iman edilmemesi gerekenleri bilmek.
- e. Sünneti öğrenip yaşayarak gelecek nesillere bu ilmi aktarmak.

2.2. Tahriçte Kullanılan Kaynaklar

Çeşitli hadislerin tahricine hasredilmiş kaynakların başta gelenleri şunlardır.

a. el-Merginânî'nin *el-Hidâye* adlı eserindeki hadisler üzerine Zeylaî (ö.762)'nin yazdığı *Nasbu'r-Râye li Ehâdîsi'l-Hidâye* adlı eseri,

b. Zemahşerî'nin *el-Keşşâf*’ında geçen hadisler üzerine Zeylaî'nin *Tahricu Ehâdîsi'l-Keşşâf li'z-Zemahşerî* adlı eseri,

c. Tirmizî'nin *Sünen*’indeki bab başlıklarındaki hadisler üzerine el-İrâkî (ö. 806)'nin *Tahricü'l-Ehâdîsi'lletî yüşîru ileyhi't-Tirmizî fî külli bâb* adlı eseri,

¹⁰² Budak, Ali, “*Tahrîc Literatürü ve Hadis Tenkidindeki Yeri*”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2008, s. 7.

¹⁰³ Şerîf el-Avnî, *et-Tahrîc ve Dirâsetu'l-Esânid*, I, 2, 3.

d. Rafîî'nin *Şerhü'l-Vecîzi'l-Kebîr*'i Ahmed b. Ali Hacer el-Askalânî (ö. 852)'nin *Telhîsü'l-Habîr fî tahrîci ehâdisi Şerhi'l-Vecîzi'l-Kebîr* adlı eseri,

e. el-Merginânî'nin *el-Hidâye* adlı eserindeki hadisleri üzerine Hafız İbn Hacer'in *ed-Dirâye fî Tahrîci'l-Hidâye* adlı eseri.

2.3. Araştırmada Takip Edilen Tahriç Usûlü

Tahriç, tez çalışmamızın iskeletini oluşturmaktadır. *Meâlimü't-Tenzîl*'in Nisâ ve Mâide sûrelerinin tefsîrinde geçen hadislerin genel bir değerlendirmesini yapabilmemiz için öncelikle bunların tahriçlerini yaptık. Tahriç usulünde şu metodu uyguladık.

Hadisleri ilk olarak *Kütüb-i Tis'a* diye bilinen meşhur dokuz muhaddisin eserlerinin fihristi olan *el-Mu'cemu'l-Müfehres li elfâzi'l-Hadîsi'n-Nebevî*'ye müracaat ederek aradık. Bu eserin yanısıra *el-Mektebetü's-Şamile* adlı programdan yararlandık. *el-Mektebetü's-Şamile* yardımıyla tespit ettiğimiz hadisleri nakledildikleri eserlerin matbu veya pdf. nüshalarından mutlaka kontrol ettik.

Kütüb-i Tis'a'da bulamadığımız hadisleri, Ma'mer b. Râşid'in *el-Câmi*'inde, Ebû Dâvud et-Tayâlisî, Şâfîî ve Ebû Ya'la el-Mevsîlî'nin *Müsned*'lerinde, Abdurrezzâk ve İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'lerinde, İbn Huzeyme ve İbn Hibbân'ın *Sahîh*'lerinde, Hâkim'in *Müstedrek*'inde, Nesâî ve Beyhakî'nin *Sünenü'l-Kübrâ*'larında ve Taberânî'nin *Mu'cemu'l-Kebîr* ve *Evsat*'ı olmak üzere hicri ilk beş asırda telif edilmiş muteber hadis kaynaklarında aradık. Bunlar dışında Taberî, İbn Ebî Hâtim, Sa'lebî, Hâzin, Ebû Hayyân el-Endelûsî, Kurtubî, Zemahşerî, Bursevî ve Suyûtî gibi önde gelen müfessirlerin tefsir kaynaklarına müracaat ettik.

Hadislerin sıhhat değerlendirmelerini yaparken Tirmizî'nin *İlelu's-Sağir* ve *İlelu'l-Kebir*'ine, İbn Ebi Hâtim ve Dârekutnî'nin *İlel*'lerine, Makdisî'nin *Tezkiretu'l-Huffâz* ve *Zahiretu'l-Huffâz*'ına, İbn Ebî Hâtim'in *el-Cerh ve't-Ta'dîl*'ine, Buhârî ve Nesâî'nin *Duâfâ*'larına, Heysemî'nin *Mecmeu'z-Zevâid*'ine, İbn Hibbân'ın *Sikât*'ına ve Zehebî'nin *Mizânu'l-İ'tidal*'ı gibi Mevzûât, Duafâ, İlel, Cerh ve't-Ta'dîl ve Sikât edebiyatına dair eserlere başvurduk.

Ayrıca hadislerin sıhhat değerlendirmesini yaparken sened tahliliyle birlikte metin tahlilini de yapmaya çalıştık. Eğer bir hadis senedinden dolayı zayıf ise hadisin başka yollarla gelen varyantlarına baktık. Aynı metni destekliyorsa görüşlerimizi ortaya koymaya çalıştık. Ayrıca bir hadis Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde tahriç edilmiş ve

gerek isnad gerekese metin bakımından eleştirilmemişse, hadisin *Sahîhayn*'da nakledilmiş olmasını sıhhatına dair bir referans olarak kabul ettik.

2.4. Hadislerin Tahrici

Meâlimü't-Tenzil'in Nisâ ve Mâide sûrelerinde geçen hadislerin tahricini yapmadan önce konuyla ilgili âyetlerin mealini Elmalı Muhammed Hamdi Yazır'ın tercümesini esas alarak yazacak, daha sonra ise değerlendirmesini yapacağız.

2.5. Nisâ Sûresi

1- “Yetimlere (rüşdüne gelince) mallarını verin...” (Nisa/2) Mukâtil ve Kelbî der ki: Bu âyet Ğatafan hakkında inmiştir. Yanında, yetim olan kardeşinin oğlunun büyük miktarda malı vardı. Çocuk ergenlik yaşına gelince malını istedi, ama amcası vermedi. Durumu Peygamber (s.a.v.)'e iletiler. Bunun üzerine bu âyet indi. Bunu duyan amca: Allah'a ve Resûl'üne itaat ettik. Büyük günahtan Allah (c.c.)'a sığınırız, dedi ve malı çocuğa verdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.):

“*Herkim nefsinin cimriliğinden korunur ve Rabbine itaat ederse onun beldesine (yani Allah'ın Cennet'ine) yerleşir*” buyurdu. Çocuk malını alınca onu Allah (c.c.) yolunda infak etti: Peygamber (s.a.v.) de:

“*Sevap sabit kaldı, geriye günah kaldı*” buyurdu. Dediler ki: Nasıl günah kaldı? Peygamber (s.a.v.) ise:

“*Sevap genç için sabit oldu, günah ise babasına kaldı*, buyurdu. **(II/159)**.

Bu hadisi Vâhidî (ö. 468/1076), Kurtubî (ö. 671/1273), Hâzin (ö. 741/1341) ve Ebû Hayyân el-Endelûsî (ö. 745/1344) rivayet etmişlerdir.¹⁰⁴

Bu rivayeti nakleden Kelbî hakkında münekkidler şu eleştirilerde bulunmuşlardır.

Ukaylî (ö. 322/934): “Muhammed b. Ali el-Abbar bana Ahmed b. Hasan et-Tirmizî'nin Yahya b. Ya'lâ'dan, o da Zâid'ten şöyle işittiğini söyledi. Dört kişinin hadisini atınız. Bunlar: Haccac, Câbir, Humeyd ve Kelbî'dir” demiştir.¹⁰⁵

Makdisî (ö. 507/1113), Ahmed, (b. Hanbel), Kelbî *metruku'l-hadis*'tir¹⁰⁶ dediğini nakletmiştir.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Vâhidî, *Esbâbu Nuzûli'l-Kur'ân*, I, 146; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*, V, 8; Hâzin, *Lubâbu't-Te'vil fi Meâni't-Tenzil*, I, 338; Ebû Hayyân el-Endelûsî, *Bahru'l-muhît fi't-Tefsîr*, IV, 80.

¹⁰⁵ Ukaylî, *Duafâu'l-Kebîr*, IV, 76.

Buhârî (ö. 256/870), Yahya (b. Saîd) ve İbn Mehdî'nin, Kelbî'yi terk ettiğini söyler.¹⁰⁸ O, ayrıca Süfyân'ın Kelbî hakkında Ebû Sâlih'e "sana ne konuşursa hepsi yalandır" dediğini de nakleder.¹⁰⁹ Ebû İshâk el-Cûzecânî (ö. 259): "Kelbî yalancıdır." demiştir.¹¹⁰ Nesâî ise, (ö. 303/915) "Muhammed b. Sâib Ebû'n-Nadr el-Kelbî 'Metruku'l-Hadis'tir'¹¹¹" demiştir.¹¹²

Beğavî bu hadisi doğrudan Mukâtil ve Kelbî'den rivayet etmiştir. Hadisin senedini tespit edemedik. Verdiğimiz bilgilere istinaden Kelbî'den dolayı zayıf olduğu kanaatine ulaştık.

"Eğer yetimlerin haklarını gözetemeyeceğinizden korkarsanız, size helal olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikahlayın..." (Nisa/3).

2- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdullah en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Ebu'l-Yemân, ona Şuayb, ona Zührî şöyle anlattı: Urve b. Zübeyr, Âişe (r.anha)'ye: **"Eğer yetim kızlar hakkında korkarsanız..."**(Nisa/3) âyetinden sorduğunu, onun ise şöyle dediğini söyledi: Bu, velinin evindeki yetim kızdır. Velisi, malına ve güzelliğine meylederek onunla onun benzeri kadınların mehir vs. den daha düşük bir mal karşılığı evlenmeyi arzular. Mehri tam verme durumu dışında onlarla evlenmek yasaklanmış ve diğer kadınlarla evlenmekle emredilmiştir. Âişe (r.anha) devamla der ki:Sonra insanlar Rasûlullah (s.a.v.)'a sordular. Bunun üzerine Allah (c.c.):

"Sana kadınlar hakkında fetva soruyorlar. De ki: Allah onlar hakkında fetva veriyor.... ve onlarla evlenmeyi arzu ediyorsunuz" (Nisa/127) âyetini indirdi. (II/160).

Bu hadisi Buhârî ve Müslim (ö. 216/875), Urve b. Zübeyr'den tahriç etmişlerdir.¹¹³ Ayrıca Taberî (ö. 310/923) ve Vâhidî tefsîrlerinde bu hadisi rivayet etmişlerdir.¹¹⁴

¹⁰⁶ **Metruku'l-hadis**: Yalan söylemekle itham edilen râviyi veya onun naklettiği rivayeti ifade eden hadis terimi, Efendioğlu, Mehmet, "Metruku'l-hadis" *DİA.*, XXIX, 415.

¹⁰⁷ Makdisî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, I, 190.

¹⁰⁸ Buhârî, *Târîhu'l-Kebîr*, I, 101, *Târîhu'l-Evsat*, II, 51, *Kitâbu'd-Duâfâ (Duâfâu's-Sâğîr)*, s. 121.

¹⁰⁹ Buhârî, *Târîhu'l-Kebîr*, I, 101, *Kitâbu'd-Duâfâ (Duâfâu's-Sâğîr)*, s. 121.

¹¹⁰ Ebû İshâk el-Cuzecânî, *Ahvâlu'r-Ricâl*, s. 66.

¹¹¹ **Metruku'l-Hadis**: İttihâm bi'l-Kizb, Kesratu'l-Galat, Fartu'l-Gaflet gibi ağır bir kusurla tenkid edilen ravinin tek başına rivayet ettiği hadis. Aydınli, *a.g.e.*, s. 181.

¹¹² Nesâî, *Duâfâ ve'l-Metrukîn*, s. 90."

¹¹³ Buhârî, *Sahîh*, Tefsîru'l Kur'ân, Nisâ, 1, (V, 177), Şerike,7, (III/111, 112); Müslim *Sahîh*, Tefsîr, 6, (3018), (III, 2313, 2314).

¹¹⁴ Vâhidî, *a.g.e.*, I, 147; Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, VII, 531.

Bu hadisin Şeyhayn tarafından tahriç edilmesi ve ravilerinin cerhedilmemesi nedeniyle *sahih* olduğu kanaatindeyiz.

3- Rivayet edildiğine göre Kays b. el-Hâris sekiz kadınla evliydi. Bu âyet (Nisa/3) inince Rasûlullah (s.a.v.) ona:

“*Dördünü boşa, dördünü yanında tut*” buyurdu. Kays der ki: “Eşlerimden doğurmayanlara git, doğuranlara ise kal” dedim. **(II/161)**.

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Ebû Dâvud (275/888) ve İbn Mâce (273/886) Kays b. Haris'ten tahriç etmişlerdir. Ebû Dâvud hadisi şu senedle rivayet etmiştir:

Bize Musedded, ona Hüşeym, ona Vehb b. Bakiyye, ona Hüşeym, İbn Ebî Leylâ, ona Humeyda b. Şemerdel, ona Hâris b. Kays, ona Musedded (b. Umeyra), ona da Vehb el-Esedî şöyle dedi: ...¹¹⁵

Ebû Dâvud ve İbn Mâce'nin rivayet ettiği tarik, sadece “*dördünü yanında tut*” şeklindedir.

Ebû Dâvud bu rivayetin senediyle ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır: “Bize bu hadisi Ahmed b. İbrahim Hüşeym'den rivayet etti ve Ahmed b. İbrahim bu hadisin senedinde zikredilen Kays b. Haris'in yerinde Haris b. Kays vardır (senedin bu şekilde düzeltilmesi gerekir) dedi. Ahmed b. İbrahim, Kays b. Hâris'i kasederek: “Doğrusu budur” dedi.¹¹⁶

Elbânî (ö. 1420), bu hadisin *hasen* olduğunu söylemiştir.¹¹⁷

Hadisin *Kütüb-i Sitte*'de rivayet edilmesi ve muhakkik Elbânî'nin görüşüne istinaden *hasen* hadis olduğuna kanaat getirdik.

4- Rivayet edildiğine göre Gaylân b. Seleme es-Sakafî müslüman olduğunda yanında on eşi vardı. Peygamber (s.a.v.) ona:

“*Dördünü yanında tut, diğerlerini ise terk et*, buyurdu.” **(II/161-162)**.

Beğavî, tefsîrinde senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi *Şerhu's-Sünne* adlı eserinde senediyle beraber nakletmiştir.¹¹⁸

Bu hadisi Tirmizî (276/892), İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel (241/855), İbn Ömer'den; Mâlik b. Enes (ö. 179/795) ise İbn Şihâb'tan tahriç etmişlerdir.¹¹⁹

¹¹⁵ Ebû Dâvud, *Sünen*, Talâk, 24, 25, (II, 677, 678); İbn Mâce, *Sünen*, Nikâh, 40 (I, 628).

¹¹⁶ Ebû Dâvud, *Sünen*, Talâk, 24, 25, (II, 278).

¹¹⁷ Elbânî, *İrvâu'l-Ğalîl fi Tahrîci Ehâdisi'l-Menâri's-Sebil*, VI, 295.

¹¹⁸ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, IX, 89.

¹¹⁹ Tirmizî, Nikâh, 33, (III, 435); İbn Mâce, *Sünen*, Nikâh, 40, (I, 628); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 44; Mâlik b. Enes *Muvatta'*, Talâk, 76, (II, 286).

Tirmizî: “Muhammed b. İsmail (el-Buhârî)’in şöyle söylediğini duydum. Bu, hıfzedilmemiş bir hadistir. Sahîh olan ise Şuayb b. Ebî Hamza ve diğerlerinin Zührî ve Hamza’dan rivayet ettiği ayrıca Muhammed b. Süveyd es-Sekâfî’den rivayet ettim, dediği hadistir.” demiştir.¹²⁰

Şâfîî (ö. 204/820), İbn Hibbân (ö. 354/965) ve Beyhakî (458/1066) bu hadisi rivayet etmişlerdir.¹²¹ İbn Hibbân’ın *Sahîh*’ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd: “Ricali sika¹²² olup Şeyhayn’ın ricalindendir”¹²³ derken, Elbânî ise “bu hadis sahîhtir” demiştir.¹²⁴

Hadisin meşhur muhaddislerce birden fazla tarikten rivayet edilmesi ve yukarıda verdiğimiz bilgilere dayanarak bu hadisin *sahîh* olduğu kanaati bizde hasıl olmuştur.

5- Bize Abdulvehhâb b. Ahmed el-Hatîb, ona Abdulazîz Ahmed el-Hallâl, ona Ebu’l-Abbâs el-Esamm, ona er-Rabî’, ona Şâfîî, ona Süfyan, ona Muhammed b. Abdurrahman (Ebû Talha’nın azatlı kölesi), ona Süleyman b. Yesâr, ona Abdullah b. Utbe kendisine Ömer b. el-Hattâb (r.a.)’ın şöyle söylediğini aktarmıştır: “Köle iki kadınla evlenebilir. Bir kadını iki defa boşayabilir. Eşi ölen cariye üç değil iki hayız müddeti bekler. Hayız görmüyorsa iki veya bir buçuk ay bekler.” (II/162).

Bu *mevkûf* hadisi Şâfîî, Beyhakî ve Beğavî, Hz. Ömer’den rivayet etmişlerdir. Beğavi *Şerhu’s-Sünne*’de hadisle ilgili bazı fıkhi konuları da ele almıştır.¹²⁵ Suyûtî, (ö. 911/1505) bu hadisi Şâfîî ve Beyhakî’den nakletmiştir.¹²⁶

Bu hadisi *Kütüb-i Tis’a*’da tespit edemedik. Rivayeti herhangi bir tenkide uğramaması ve boşanmayla ilgili bazı meseleler bu rivayete dayandırıldığından hadisin *sahîh* olduğu kanaati bizde de hasıl olmuştur.

“Aldığınız kadınlara mehirlerini gönül hoşluğuyla verin....” (Nisâ/4)

6- Bize Ebu’l-Hasan es-Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ebû İshâk el-Hâşimî, ona Ebû Mus’ab, ona Mâlik b. Nâfî’, ona Abdullah b. Ömer (r.a.) şöyle anlattı: Peygamber (s.a.v.) “Şiğar’dan nehyetti.”

¹²⁰ Tirmizî, *Sünen*, Nikâh, 33, (III, 435).

¹²¹ Şâfîî, *Müsned*, I, 274, 292; İbn Hibbân, *el-İhsan*, IX, 466; Beyhakî, *Sünenü’l-Kübrâ*, VII, 295.

¹²² **Sika**: Adalet ve zabt niteliklerini tam olarak taşıyan, hadis rivayetinde güvenilir ravi. Aydınlı, *a.g.e.*, s. 277.

¹²³ İbn Hibbân, *a.g.e.*, IX, 466.

¹²⁴ Şâfîî, *Müsned*, I, 274, 292; İbn Hibbân, *a.g.e.*, IX, 466; Beyhakî, *Sünenü’l-Kübrâ*, VII, 295; Elbânî, *a.g.e.*, VI, 291.

¹²⁵ Şâfîî, *Müsned*, I, 298; Beyhakî, *a.g.e.*, VII, 255, 603, 698; Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, IX, 60.

¹²⁶ Suyûtî, *Dürrü’l-Mensûr*, I, 677.

Şığar: Bir kimsenin kızını, karşı tarafın bir oğluya, onun kızını da kendi oğluna alması şartıyla evlendirmesi, böylece her iki tarafa mehir düşmemesi aktine denir. **(II/163).**

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmîzi, Nesâî (ö. 303/915) ve Mâlik, İbn Ömer'den tahriç etmişlerdir.¹²⁷ İbn Ebî Şeybe (ö. 235/849) Câbir'den, Şâfîî, Bezzâr, Nesâî, İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî ise bu hadisi İbn Ömer'den rivayet etmişlerdir.¹²⁸

Tirmizî, bu hadisin *hasen sahîh*¹²⁹ olduğunu, İlim adamları uygulamalarını bu hadise göre yaptıklarını ve şığar nikâhının sahîh olmadığı görüşünde olduklarını dedikten sonra şığar kelimesini açıklamıştır.¹³⁰

Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, bu hadisin İsnadının *sahih* olduğunu Beğavî ise bu hadisin sıhhatinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.¹³¹

Hadisin *muttefekun* aleyh olması, diğer meşhur muhaddislerce de rivayet edilmesi ve yukarıda verdiğimiz bilgilere istinaden, bu hadisin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

7- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Abdullâh b. Yusuf, ona el-Leys, ona Yezîd b. Ebî Habîb, ona Ebu'l-Hayr ve ona Leys b. Amr Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu aktardı:

“Anlaşmalarınızdan yerine getirmenize en layık olan şartlar, kendisiyle kadınları helal kıldığınız akitlerdir.” (Nikâhlarda belirlediğiniz mehirlerdir). **(II/163).**

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Dârimî (ö. 255/869) ve Ahmed b. Hanbel, Ukbe b. Âmir'den tahriç etmişlerdir.¹³²

¹²⁷ Buhârî, *Sahîh*, Nikâh, 28, (VI, 128); Müslim, *Sahîh*, Nikâh, 57, (1415), (II, 1034); Ebû Dâvud, *Sünen*, Nikâh, 14, (II, 560); Tirmizî, *Sünen*, Nikâh, 30, (III, 432); Nesâî, *Sünen*, Nikâh, 61, (VI, 112); Mâlik b. Enes, *Muvatta'*, Nikâh, 24, (II, 535).

¹²⁸ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, 33; Şâfîî, *Müsned*, I, 253; Bezzâr, *Müsned*, XII, 66; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, V, 212; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 459; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 324; Beğavî, *Şerhus-Sünne*, IX, 97.

¹²⁹ **Hasen Sahîh:** Tirmizî'nin, çokça kullandığı bu ıstilahtan ne kastedildiği kesin olarak bilinmemektedir. Şu manalardan birini ve birkaçını kastedtiği tahmin edilmektedir: 1. Hasen iken diğer rivayetlerin desteğiyle Sahîh derecesine yükselen hadis., Aydınlı, *a.g.e.*, s. 112.

¹³⁰ Tirmizî, *Sünen*, Nikâh, 30, (III, 432).

¹³¹ İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 459; Beğavî, *Şerhus-Sünne*, IX, 97.

¹³² Buhârî, *Sahîh*, Şurût, 6, (III, 175); Müslim, *Sahîh*, Nikâh, 63, (1418), (II, 1035, 1036); Ebû Dâvud, *Sünen*, Nikâh, 38,38, (II, 604); Tirmizî, *Sünen*, Nikâh, 32, (III, 434); Nesâî, *Sünen*, Nikâh, 42, (92, 93); İbn Mâce, *Sünen*, Nikâh, 41, (I, 628); Dârimî, *Sünen*, Nikâh, 21, (II, 464, 465); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 150.

Müslim devamında : Bu Ebû Bekir ve İbn Musennâ'nın rivayetidir. Ancak İbn Musennâ şart (الشَّرْط) yerine şurût (الشُّرُوط) lafzını kullanmıştır.¹³³

İbn Hibbân, Taberânî (ö. 360/971), Beyhakî ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir.¹³⁴

Tirmizî, bu hadisin *hasen sahih* olduğunu, İbn Hibbân'ın eserini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd, Şeyhayn'ın şartlarına göre isnadının *sahih* olduğunu, Beğavî ise bu hadisin sıhhatinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.¹³⁵

Hadisin *Kütüb-i Sitte*'nin tamamında rivayet edilmesi ve yukarıda verdiğimiz bilgilerden anlaşıldığı üzere ravilerinin *cerh* edilmemesinden dolayı bu hadisin *sahih* olduğu kanaatine ulaştık.

“Yetimleri de nikâh çağına ermelerine kadar gözetip deneyin. Onların kendilerini idare edebileceklerini hissettiğinizde, hemen mallarını kendilerine teslim ediniz. Büyüyecekler de ellerine alacaklar diye o malları israfla, çarçabuk yemeye kalkmayınız...” (Nisâ/6).

8- Bize Abdulvehhâb b. Muhammed el-Hatîb, ona Abdulazîz b. Ahmed el-Hallâl, ona Ebu'l-Abbâs el-Esamm, ona Rabi', ona Şâfî, ona Süfyân b. Uyeyne, ona Ubeydullah b. Ömer, ona Nâfi', ona Abdullah b. Ömer (r.a.) şöyle anlattı: “Uhud savaşında, savaşa çıkmam hususunda Rasûlullah (s.a.v.)'a sunuldu. Yaşım o zaman on dört idi. Ancak kabul etmedi. Sonra Hendek savaşında on beş yaşında iken sunuldu. Bu defa bana izin verdi.” Nâfi' der ki: Bu hadisi Ömer b. Abdulazîz'e anlattım. Bunun üzerine; işte bu yaş savaşçı ile, savaşçı olmayıp ailesinin himayesindeki kimse arasındaki yaş sınırıdır, dedi ve bu yaşa ulaşanlara *beytü'l-mal*'dan maaş bağlanmasını, daha küçüklerin ise ailelerinin himayesinde kalmaya devam etmelerini emreden fermanlar gönderdi. Bu çoğu ilim ehlinin görüşüdür. (II/165,166).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel İbn Ömer'den tahriç etmişlerdir.¹³⁶

Müslim'in rivayet ettiği hadisin son cümlesi şöyle bitmektedir: Bu yaştan aşağı olanları çocuklardan sayınız.¹³⁷

¹³³ Müslim, *Sahih*, Nikâh, 63, (1418), (II, 1036).

¹³⁴ Tirmizî, *Sünen*, Nikâh, 32, (III, 434); İbn Hibbân, *Sahih*, IX, 402; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XVII, 274; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 405; Beğavî, *Şerhus-Sünne*, IX, 53.

¹³⁵ İbn Hibbân, *Sahih*, IX, 402; Beğavî, *Şerhus-Sünne*, IX, 53.

¹³⁶ Buhârî, *Sahih*, Şehâdât, 18, (III, 158, 159); Müslim, *Sahih*, İmâre, 91, (1868), (II, 1490); Ebû Dâvud, *Sünen*, Hudûd, 18, (IV, 561,562); Tirmizî, *Sünen*, Cihâd, 32, (IV, 211); Nesâî, *Sünen*, Talâk, 20, (VI, 155, 156); İbn Mâce, *Sünen*, Hudûd, 4, (II, 850); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 17

¹³⁷ Müslim, *Sahih*, İmâre, 91(1868), (II, 1490).

Tirmizî, İshâk b. Yusuf hadisi Süfyân es-Sevri'nin rivayeti olarak *hasen sahîh garib*¹³⁸ olduğunu söylemiştir.¹³⁹

Bu hadisin *Kütüb-i Sitte*'nin tamamında geçmesi ve bazı isnadlarında Tirmizî'nin dediği İshâk b. Yusuf adlı ravinin bulunmamasından dolayı *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

9- Peygamber (s.a.v.) Muâz'ı Yemen'e gönderdiğinde cizye hakkında;

“*Ergenlik çağına ulaşmış her kimseden bir dinar al*” buyurdu. (II/166).

Beğavî tefsîrinde senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi *Şerhu's-Sünne*'de senediyle beraber nakletmiştir.¹⁴⁰

Bu hadisi Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel, Muâz b. Cebel'den tahriç etmişlerdir.¹⁴¹ Beğavî'nin rivayet ettiği hadis Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettikleri hadisin bir bölümüdür.

Tirmizî, “Rasûlullah (s.a.v.) beni, Yemen'e vali olarak gönderdiğinde, her otuz sığırdan iki yaşında erkek veya dişi dana; her kırktan da üç yaşına girmiş bir dişi danayı zekât olarak almamı, müslüman olmayan kimselerden de cizye vergisi olarak akıl baliğ olan her kimseden bir dinar veya bir dinara denk giyim eşyası almamı emretti.” Şeklinde rivayet ettiği hadise *hasen sahîh*, Süfyân, A'meş, Ebû Vâil ve Mesrûk'tan: “Rasûlullah (s.a.v.), Muâz'ı Yemen'e gönderdi ve ona zekât almasını emretti” şeklinde rivayeti için de bu rivayetin daha *sahîh* olduğunu söylemiştir.¹⁴²

İbn Hibbân'ın *Sahîh*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd: “Bu hadis sahîhtir. Ricali güvenilir ve Yahya b. İsa dışındakiler Şeyhayn'ın ricalindedir. O da Müslim'in ricalinden olup *sadûk*'tur¹⁴³ fakat hata yapıyor.” demiştir.¹⁴⁴

Bu hadisin hem *Kütüb-i Sitte*'de geçmesi hem de Tirmizî'nin dediği gibi Beğavî'nin Süfyân, A'meş, Ebû Vâil ve Mesrûk yoluyla rivayet etmesi nedeniyle *sahîh* olduğu kanaatine vardık.

¹³⁸ **Hasen Sahîh Garib:** Rivayetlerinin birbirini desteklemeleriyle sahîh derecesine yükselmiş olan hadisin bu rivayetleri arasından kendisinde bir gariplik görülen rivayet. Aydınlı, a.g.e., s. 113.

¹³⁹ Tirmizî, *Sünen*, Cihâd, 32, (IV, 211).

¹⁴⁰ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VI, 19.

¹⁴¹ Ebû Dâvud, *Sünen*, Zekât, 5, (II, 234, 235); Tirmizî, *Sünen*, Zekât, 5, (III, 20); Nesâî, *Sünen*, Zekât, 8, (V, 26, 27); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 230, 233.

¹⁴² Tirmizî, *Sünen*, Zekât, 5, (III, 20).

¹⁴³ **Sadûk:** Ta'dîlin, Zehebî ve Irâkî'ye göre dördüncü, Sehâvî'ye göre altıncı mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığına araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibâr için alınır. Aydınlı, a.g.e., s. 261.

¹⁴⁴ İbn Hibbân, *Sahîh*, XI, 244, 245.

10- Atiyye el-Kurâzî'nin şöyle söylediği rivayet edilmiştir: Kureyza kabilesi esirlerinden idim. Onlara bakılıyor etek kılları biten öldürülüyor, bitmeyen ise öldürülmüyordu. Ben de bitmeyenler arasındaydım. (II/166).

Beğavî'nin tefsîrinde senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Ebû Dâvud şu senedle rivayet etmiştir: Bize Muhammed b. Kesîr, ona Süfyân, ona Abdülmelik b. Ümeyr ona da Atiyye b. Kurazî şöyle tahdis etti.¹⁴⁵

Bu hadisi Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Abdülmelik b. Ümeyr'den tahric etmişlerdir.¹⁴⁶

Tirmizî bu hadisle ilgili şu değerlendirmede bulunmuştur: Bu hadis *hasen sahihtir*. Bazı ilim adamlarının uygulaması bu hadise göre olup, sakal, bıyık, etek-koltuk tüylenmesini ergenlik çağı olarak kabul etmişlerdir. Yaşı ve ihtilam olup olmadığı bilinmeyen çocukların ergenlik çağı tüylenmelerinden bilinir demektedirler. Ahmed b. Hanbel ve İshâk bunlardandır.¹⁴⁷

Ayrıca İbn Hibbân ve Beyhakî bu hadisi rivayet etmişlerdir.¹⁴⁸

Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, Şeyhayn'ın şartlarına göre isnadının *sahih* olduğunu söylemiştir.¹⁴⁹

Hz. Peygamber'in Kurayzaoğullarının ergenlik çağına gelenlerini öldürme kararı hem yaptıkları ihanetten, hem de Yahudi şeriatinde mağlup olanlara verilen Tevrat hükmünden dolayıdır.¹⁵⁰

Hadisin önemli muhaddislerce rivayet edilmesi, bazı ilim adamlarının bu hadise göre amel etmeleri ve Şuayb el-Arnaûd'un Şeyhayn'ın şartlarına göre isnadını *sahih* olarak değerlendirilmesi bize görede *sahih* olduğunun delilidir.

11- Hacr'ın¹⁵¹ oluşunda Sahâbenin ittifakı vardır. Hişâm b. Urve şöyle rivayet etmiştir: Abdullah b. Ca'fer değersiz bir arsayı altmışbin dirheme satın aldı. Bunun üzerine Ali (r.a.): Andolsun ki, Osman (r.a.)'a gideceğim ve seni hacr ettireceğim, dedi. Bunun üzerine Abdullah b. Ca'fer Zübeyr'e giderek durumu haber verdi. Zübeyr, ben

¹⁴⁵ Ebû Dâvud, *Sünen*, Hudûd, 18, (IV, 561).

¹⁴⁶ Ebû Dâvud, *Sünen*, Hudûd, 18, (IV, 561); Tirmizî, *Sünen*, Siyer, 29; (IV, 145); Nesâî, *Sünen*, Kit'a's-Sârik, 17, (VI, 155); İbn Mâce, *Sünen*, Hudûd, 4, (II, 848); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 310, V, 312

¹⁴⁷ Tirmizî, *Sünen*, Siyer, 29; (IV, 146).

¹⁴⁸ İbn Hibbân, *Sahih*, XI, 105; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 96.

¹⁴⁹ İbn Hibbân, *a.g.e.*, XI, 105.

¹⁵⁰ Bu konuyla ilgili rivayetlerin değerlendirildiği bir çalışma için bk., Kelpetin, Mahmut, "Benî Kurayza İle İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi: İbn Hişâm Örneği", *Tarih Dergisi*, S. 53, (11/1), İstanbul, 2012., s. 1-18.

¹⁵¹ **Hacr:** Sözlükte "engellemek, kısıtlamak, yasaklamak" anlamına gelen hacir, bir fıkıh terimi olarak, kişinin sözlü/mali tasarruflarından men edilmesi şeklinde tarif edilmiştir. Heyet, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, D.İ.B., s. 212.

senin alışında ortağım, dedi. Ali (r.a.) Osman (r.a.)'a gelerek: Bu adama hacr yap, dedi. Zübeyr (r.a.) ise: Ben onun ortağım, dedi. Bunun üzerine Osman (r.a.): Ortağı Zübeyr olan bir kimseye satın almasında nasıl hacr uygularım? Dedi. **(II/167)**.

Beğavî'nin senedsiz olarak verdiği bu *mevkûf* hadisi Şâfî şu isnadla tahriç etmiştir:

Bize Muhammed b. Hasan ve hadis kunusundan doğru olanlar veya her ikisi, onlara da Ya'kub b. İbrahim, ona Hişâm b. Urve o da babasından şöyle rivayet etti:...¹⁵²

Elbânî, bu senedin *ceyyid*¹⁵³ bir sened olduğunu ve Yakub b. İbrahim dışındakilerin Şeyhayn'ın ricalı olup güvenilir olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁴

Bu hadisi Şâfî'nin *Müsned*'i dışında muteber hadis kaynaklarında bulamadık. Elbânî'nin verdiği bilgiye istinaden ve senedinde geçen raviler hakkında olumsuz bir durumun söz konusu olmadığından dolayı kanatımızca *sahih* bir hadistir.

12- Bize Muhammed b. Hasan el-Mervezî, ona Ebû Sehl Muhammed b. Ömer es-Seczî, ona İmam Ebû Süleyman el-Hattâbî, ona Ebû Bekir b. Dâsset et-Temmâr, ona Ebû Dâvud es-Sicistânî, ona Humejd b. Mes'ad, ona Halid b. el-Hâris ona Huseyin el-Muallim, ona Amr b. Şuayb, ona babası, ona kendisinin babası şöyle anlattı. Bir adam Rasûlullah (s.a.v.)'a gelerek: Ben fakirim ve hiçbir şeyim yok. Yanımda da bir yetim var dedi. Rasûlullah da (s.a.v.):

“Yetiminin malından israf etmeden, alelacele yeyip bitirmeden ve zengin olma gayretine girmeden ye” (ondan al) buyurdu. **(II /167-168)**.

Bu hadisi Ebû Dâvud, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Amr b. Şuayb'dan tahriç etmişlerdir.¹⁵⁵ Ayrıca Nesâî, Beyhakî ve Beğavî de bu rivayeti nakletmişlerdir.¹⁵⁶

İbn Hacer (852/1449), bu hadisin isnadının sağlam olduğunu söylemiştir. Ukaylî: Hadisin senedinde geçen Hârûn b. Ebî İsa'nın siyer sahibidir. Babası Âdem b. Musa Buhârî'den Hârûn b. İsa'nın siyer sahibi olduğunu fakat hadiste hata yaptığını işitmiştir. Elbânî ise hadisin isnadının sahih olduğunu söylemiştir.¹⁵⁷

¹⁵² Şâfî, *Müsned*, I, 384.

¹⁵³ **Ceyyid:** Hasen li-zâtihi mertebesinden yüksek olmakla beraber sahih derecesinde bulunduğu tereddüd edilen hadis. Aydınli, *a.g.e.*, s. 50.

¹⁵⁴ Elbânî, *İrvâu'l-Ğalil*, V, 273.

¹⁵⁵ Ebû Dâvud, *Sünen*, Vesaye, 8, (III, 292, 293); Nesâî, *Sünen*, Vesaye, 11, (VI, 256); İbn Mâce, *Sünen*, Vesaye, 9, (II, 907); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 186.

¹⁵⁶ Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I-XII; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 464; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VIII, 305.

¹⁵⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VIII, 24; Ukaylî, *Duafâu'l-Kebîr*, IV, 358; Elbânî, *İrvâu'l-Ğalil*, V, 277.

Bu hadisi, önemli muhaddislerin rivayet etmesi, Beğavî'nin naklettiği hadisin senesinde Ukaylî'nin değindiği Hârûn b. İsa adlı ravinin olmaması nedeniyle sıhhatinde herhangi bir olumsuzluk görülmemektedir. Biz sahîh olduğuna inanıyoruz.

13- Ömer b.Hattâb (r.a) şöyle dedi: Ben Allah (c.c.)'ın malına yetimin malı gibi davranırım. İhtiyaç duymadığımda ondan almam, ihtiyaç duyduğumda da ondan maruf (borç) olmak üzere alırım, maddi durumum düzeldiğinde onu öderim. (II/168).

Beğavî'nin senedsiz olarak tefsîrine aldığı bu *mevkûf* hadisi İbn Ebî Şeybe şu isnadla tahriç etmiştir:

Bize Vekî', ona Süfyân, ona Ebî İshâk, Harîs b. Muzarrîb el-Abdî ona da Ömer şöyle dedi.¹⁵⁸

Beyhakî birini Berâ'dan diğerini de Yerfâ'dan olmak üzere iki farklı tarikle hadis rivayet etmiştir.¹⁵⁹

İbn Hacer bu hadisi Hârîs b. Muzarrîb'den rivayet ettikten sonra senedinin *sahih* olduğunu söylemiştir.¹⁶⁰

Ayrıca bu hadisi Taberî (ö. 310/923) ve Sa'lebî (ö. 427) Hârîs b. Muzarrîb'den, İbn Kesîr (ö. 774/1373) Berrâ'dan, Kurtubî ve Hâzin senedsiz olarak Suyûtî ise Beyhakî'nin *Sünen*'inden rivayet etmişlerdir.¹⁶¹

Bu hadisi *Kütüb-i Tis'a*'da bulamadık, fakat diğer önemli muhaddislerin rivayet etmesi ve isnadında da herhangi bir sorun tespit edilememesi nedeniyle sahîh olduğuna kanaat getirdik.

“Anne-baba ve en yakın akrabaların bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Anne-baba ve en yakın akrabaların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Azından da, çoğundan da (her iki gruba)farz kılınmış bir pay vardır.”
(Nisâ/7)

14- Bize Ebu'l Hasan es Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ebû İshâk el-Hâşimî, ona Ebû Mus'ab, ona Mâlik, ona Yahya b. Sâid, ona Kâsım b. Muhammed şöyle anlattı: İbn Abbâs (r.a.)'a birisi gelerek: Bir yetimim var, Onun da bir devesi var. O devenin sütünden içeyim mi? Diye sordu. O da şöyle cevap verdi: Devesini görüp gözetiyor,

¹⁵⁸ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 460.

¹⁵⁹ Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 7, VI, 575

¹⁶⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XIII,151

¹⁶¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, VII, 582; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, III, 258; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 191; Kurtubî, *el-Câmi'*, V, 47; Hâzin, *a.g.e.*, I, 343; Suyûtî, *a.g.e.*, II, 436.

pisliğini temizliyor, havuzunu doldurup onu suluyorsan, yavrusuna zarar vermeyecek ve sütünün yapısını bozmayacak miktarda ve şekilde sütünden içebilirsin. (II/168).

Bu *mevkûf* hadisi Mâlik b. Enes, Kâsım b. Muhammed'den tahriç etmiştir.¹⁶²

Beyhakî ve Beğavî bu hadisi rivayet etmiştir.¹⁶³ Beğavî hadis ile ilgili herhangi bir değerlendirmede bulunmamıştır.

Taberî, Kâsım b. Muhammed'den rivayet etmiştir.¹⁶⁴

Beğavî ve Taberî'nin hadis metinleri arasında farklı rivayet lafızları olsa da ikiside aynı konuya temas etmektedirler.

Beğavî'nin metninde: جاء أعرابي إلى: جاء رجل إلى ابن عباس Taberî'nin metninde ise: جاء أعرابي إلى ابن عباس geçmektedir.

Beğavî'nin tefsîrini tahkik eden Abdurrezzâk el-Mehdî, Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre hadisin isnadının *sahîh* olduğunu söylemiştir.¹⁶⁵

Mâlik'in rivayeti dışında *Kütüb-i Tis'a*'da böyle bir hadise raslamadık. Hadisin senedinden geçen ravilerin cerh edilmemesi ve Abdurrezzâk el-Mehdî'nin görüşüne istinaden hadisin *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

“Erkekler için anne babanın ve en yakın akrabaların bıraktıklarında bir pay vardır...”(Nisa/7).

15- Bu âyet (Nisâ/7) Evs b. Sabit el-Ensâri hakkında inmiştir. Ölmüş ve ardında Ümmü Kücce isimli eşini ve ondan olan üç kızını bırakmıştı. Ölünün amcaoğulları ve vasileri olan Süveyd ve Arfece isminde iki kişi kalkarak onun tüm mallarını alıp, kadına ve kızlarına hiçbir şey vermediler. Çünkü cahiliyye döneminde ne kadınlara, ne de erkek dahi olsa küçüklere mirasta hiçbir pay verilmezdi. Sadece büyük erkeklere verirler ve: Sadece savaşan ve ganimet getirenlere veririz, derlerdi. Bunun üzerine Ümmü Küççe Rasûlullah (s.a.v.)'a gelerek şöyle dedi: Ya Rasûlallah (s.a.v.)! Evs b. Sabit öldü ve sorumluluğuma üç kız çocuğu bıraktı. Ben de onun eşiyim. Ancak onlara harcayabileceğim hiçbir malım yok. Kendisi iyi bir mal bırakmıştı. O (mal) Süveyd ve Arfece'de. Bana ve kızlarıma hiçbir şey vermediler. Bu çocuklar şimdi benim evimde. Ne yiyor, ne de içiyorlar. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) onları çağırdı. Onlar da: Ya Rasûlallah (s.a.v.)! Bu kadının çocuğu ata binemez, bir yük taşıyamaz ve düşmanla kapışamaz dediler. Bunun üzerine Allah (c.c.) bu (Nisâ/7) âyeti indirdi.... Denildi ki:

¹⁶² Mâlik, *Muvatta'*, Sıfatu'n-Nebî, 33, (II, 934).

¹⁶³ Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 465; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VIII, 306.

¹⁶⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VII, 588-589.

¹⁶⁵ Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, I, 571.

Allah (c.c.) bu âyette bir nisap belirtti ve kadınlara miras hakkını verdi. Ancak bunun miktarını belirtmedi. Rasûlullah (s.a.v.) Süveyd ve Arfece'ye şöyle haber gönderdi:

“Evs b. Sâbit'in malından hiçbirini dağıtmayın. Çünkü Allah (c.c.) o malda kızları için bir pay kıldı, ancak onun miktarını açıklamadı. Bu konuda bir âyet inene kadar mala dokunmayın.” Bunun üzerine Allah (c.c.): “**Allah çocuklarınız hakkında şöyle emrediyor...**” (Nisa/11) âyetini indirdi. Rasûlullah (s.a.v.) bu defa onlara şöyle haber gönderdi:

“Ümmü Kücce'ye malın sekizde birini, kızların her birine üçte birini verin. Geriye kalanı ise sizindir.” (II/169).

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Ebû Dâvud, Tirmîzi, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Câbir b. Abdillâh'tan tahriç etmişlerdir.¹⁶⁶

Ebû Dâvud şu senedle rivayet etmiştir: Bize Musedded, ona Bîşr b. Mufaddel, ona Abdullah b. Muhammed b. Akîl, ona da Câbir b. Abdillâh şöyle rivayet etti.¹⁶⁷

Ebû Dâvud, Câbir b. Abdillâh'tan iki hadis rivayet etmiştir. Birincisinde Câbir, ensardan bir kadın, ikincisinde ise Sa'd b. Rebî'in hanımı demektedir. Ebû Dâvud, ikincisinin daha *sahîh* olduğunu belirtmiştir.¹⁶⁸

Tirmîzi: “Bu hadis *sahîh* olup sadece Abdullah b. Muhammed b. Ukayl'in rivayetiyle bilmekteyiz. Bu hadisi aynı zamanda Şerik te; Abdullah b. Muhammed b. Ukayl'dan rivayet etmiştir” demiştir.¹⁶⁹

Ayrıca Taberî ve Suyûtî İkrime'den; Râzî (ö.606/1210) ise Nisâ suresinin yedinci âyetinin tefsiri sadedinde bu hadisi İbn Abbâs yoluyla rivayet etmişlerdir.¹⁷⁰

Hadisin *Kütüb-i Sitte*'de geçmesi, diğer bazı önemli muhaddis ve müfessirlerce de rivayet edilmesi ve yukarıda verdiğimiz bilgilere istinaden bizlerde de bu hadisin *sahîh* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

“**Zülmederek yetimlerin mallarını yiyenler, sadece karınlarında bir ateş yerler. Yarın da çılgın bir ateşe atılırlar**” (Nisâ/10).

16- Bir hadiste Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“İsra gecesinde bir topluluk gördüm. Devenin dudakları gibi dudakları vardı. Üst dudağı burun deliğine, alt dudağı ise karnına geçirilmişti. Cehennem zebânileri,

¹⁶⁶ Ebû Dâvud, *Sünen*, Ferâiz, 4, (III, 314-316); Tirmîzi, *Sünen*, Ferâiz, 3, (IV, 414); İbn Mâce, *Sünen*, Ferâiz, 2, (II, 908,909); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 352.

¹⁶⁷ Ebû Dâvud, *Sünen*, Ferâiz, 4, (III, 314-316).

¹⁶⁸ Ebû Dâvud, *Sünen*, Ferâiz, 4, (III, 314-316).

¹⁶⁹ Tirmîzi, *Sünen*, Ferâiz, 3, (IV, 414).

¹⁷⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VII/169; Suyûtî, *Dürri'l-Mensûr*, II, 438- 439; Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, IX, 502.

Cehennem koru ve kayasını lokma lokma ağzına veriyorlardı. “Bunlar kim ey Cebrail?” diye sordum: “Yetimlerin mallarını zulümle yiyenlerdir.” dedi. (II/171).

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Taberî, Kurtubî ve Suyûtî, Ebû Sâid el-Hudrî'den nakletmişlerdir.¹⁷¹

Taberî'nin rivayet ettiği hadisin senedi şöyledir: Bize Hasan b. Yahyâ, ona Abdurrezzâk, ona Ma'mer, ona Ebû Hârûn el-Abdî ona da Ebû Saîd el-Hudrî şöyle dedi: ...¹⁷²

Bu hadisin senedinde adı geçen Ebû Hârûn el-Abdî hakkında çeşitli eleştiriler yapılmıştır. Bu eleştirileri şöyle sıralayabiliriz.

Makdisî ve Nesâî, Ebû Hârûn el-Abdî'nin *metruku'l-hadis* olduğunu; Buhârî, Yahya b. Kattân'ın onu terkettiğini ve Ebû 'ın ise, Ebû Hârûn el-Abdî Umâre b. Cüveynî olup yalancı ve iftiracı olduğunu söylemişlerdir.¹⁷³

İbn Ebî Hâtim (ö. 327/938): “Bana Abdurrahman, ona babası, ona Muhammed b. İsmail b. Buhterî el-Hasanî, ona Hâlid b. Hıdâş, ona da Hammad b. Zeyd'in, Ebû Hârûn el-Abdî'nin *kezzab* olup sabah bir şey akşam başka bir şey rivayet ettiğini söylemiştir.¹⁷⁴

İbn Ebî Hâtim Bana Abdurrahman'ın Babam'dan, Ebû Hârûn el-Abdî zayıftır. Bişr b. Harb'tan dahada zayıftır dediğini işittim. Yine bana Abdurrahman Ebû Zur'a'dan Ebû Hârûn el-Abdî'yi sorduğunu o da *daifu'l-hadis*'tir dediğini işittim.¹⁷⁵

İbn Hibbân, İshâk b. İbrahim el-Kadî'nin şöyle dediğini nakletmiştir. Ebû Dâvud es-Sicistanî: Ahmed b. Hanbel'den Ebû Hârûn el-Abdî'nin *metruk*'tur dediğini işittiğini söylemiştir.¹⁷⁶

Bu rivayetin, ravi Ebû Hârûn el-Abdî'nin cerhedilmesi sebebiyle zayıf olduğu kanaatindeyiz.

“Allah size çocuklarınızla ilgili miras paylaşımında şunu emrediyor:...”
(Nisâ711).

17- Bize Abdulvehhâb b. Muhammed el-Kisâî el-Hatîb, ona Abdulazîz b. Ahmed el-Hallâl, ona Ebu'l-Abbâs el-Esamm, ona er-Rebî', ona Şâfîî, ona İbn Uyeyne,

¹⁷¹ Taberî, *a.g.e.*, VII, 27; Kurtubî, *el-Câmi'*, V, 53; Suyûtî, *Dürrü'l-Mensûr*, II, 443

¹⁷² Taberî, *a.g.e.*, VII, 27.

¹⁷³ Makdisî, *Zahîretu'l-Huffâz*, V, 2539; Buhârî, *Târihu'l-Kebîr*, VI, 499; Ebû İshâk, *Ahvâlu'r-Ricâl*, I, 159; Nesâî, *Duâfa ve'l-Metrukîn*, I, 84.

¹⁷⁴ İbn Ebî Hâtim, *Cerh ve't-Ta'dîl*, I, 178.

¹⁷⁵ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, I, 178, VI, 364.

¹⁷⁶ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 177.

ona Zührî, ona Ali b. Hüseyin, ona Amr b. Osman, ona Üsâme b. Zeyd: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“*Müslüman kâfire, kâfir de müslümana varis olamaz.*” (II/173).

Beğavî'nin Nisâ sûresi 11. âyetin tefsiri sadedinde naklettiği bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce, Dârimî, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel, Üsâme b. Zeyd'den tahriç etmişlerdir.¹⁷⁷

İbn Hibbân ve Beğavî bu rivayeti Usâme b. Zeyd'ten rivayet etmişlerdir.

Tirmizî, bu hadisin *hasen sahih* olduğunu, Muhakkik Şuayb el-Arvanûd, Şeyhayn'ın şartlarına göre isnadının *sahih* olduğunu; Beğavî ise sıhhatinde ittifak olduğunu belirtmişlerdir.¹⁷⁸

Bu hadisin *sahîhayn*'da rivayet edilmesi ve muhakkiklerin isnadı sahihtir demeleri nedeniyle biz de sahîh olduğuna inanıyoruz.

18- Rasûlullah (s.a.v.):

“*Farklı iki din ehli arasında miras gerçekleşmez*” (II/173).

Beğavî'nin tefsîrinde senedsiz olarak naklettiği bu hadisi *Şerhu's-Sünne*'de senediyle rivayet etmiştir.¹⁷⁹

Bu hadisi Ebû Dâvud, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Amr b. Şuayb'in dedesinden, Tirmizî Câbir'den, Dârimî ise Hz. Ömer'den tahriç etmişlerdir.¹⁸⁰

Tirmizî, Câbir'in hadisinden Ebû Leyla yoluyla gelen hadisten başkasını bilmediğini belirtmiştir.¹⁸¹

Tirmizî ve İbn Mâce'nin metninde شتى kelimesi yoktur.

İbn Ebî Hâtim, Suyûtî, Kurtubî, İbn Kesîr ve Hâzin tefsîrlerinde bu hadisi rivayet etmişlerdir.¹⁸²

Elbânî, İsnadının *hasen sahîh* olduğunu söylemiştir.¹⁸³

¹⁷⁷ Buhârî, *Sahîh*, Ferâiz, 26, (VIII, 11); Müslim, *Sahîh*, Ferâiz, 1 (1634); Ebû Dâvud, *Sünen*, Ferâiz, 10, (III, 326, 327); Tirmizî, *Sünen*, Ferâiz,15,(IV, 423); İbn Mâce, *Sünen*, Feâiz, 6, (II, 911); Dârimî, *Sünen*, Ferâiz, 29, (II, 666); Mâlik, *Muvatta'*, Ferâiz, 10, (II, 519); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 208.

¹⁷⁸ Tirmizî, *Sünen*, Ferâiz,15,(IV,424); İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII, 394; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VIII, 364.

¹⁷⁹ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VIII, 364, 365.

¹⁸⁰ Ebû Dâvud, *Sünen*, Ferâiz, 10, (III, 328, 329); Tirmizî, *Sünen*, Ferâiz, 16, (IV, 424); İbn Mâce, *Sünen*, Ferâiz, 6, (II, 912); Dârimî, *Sünen*, Ferâiz, 29, (II, 666); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 195;

¹⁸¹ Tirmizî, *Sünen*, Ferâiz, 16, (IV, 425).

¹⁸² İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 1036; Suyûtî, *a.g.e.*, IV, 117; İbn Kesîr, *a.g.e.*, I, 281; Kurtubî, *a.g.e.*, II, 94; Hâzin, *Lubâbu't-Te'vil fi Meâni't-Tenzil*, I, 347.

¹⁸³ Elbânî, *İrvâu'l-Galil*, VI, 158.

Hadisin *Kütüb-i Sitte*'de geçmesi, diğer bazı önemli muhaddis ve müfessirlere de rivayet edilmesi ve hadisin sıhhati yönündeki olumlu değerlendirmeler nedeniyle biz de sahîh olduğuna kanaat getirdik.

19- Ebû Hureyre (r.a.)'nin rivayet ettiği bir hadiste Rasûlullah (s.a.v.)

“*Katil mirasçı olamaz*” buyurmuştur. (II/173-174).

Beğavî'nin senedsiz olarak naklettiği bu hadisi Tirmizî ve İbn Mâce Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir.¹⁸⁴

Tirmizî şu senedle rivayet etmiştir: Bize Kuteybe, ona Leys, ona İshâk b. Abdullah, ona Zührî, ona Humeyd b. Abdurrahman, ona da Ebû Hureyre şöyle rivayet etti:...¹⁸⁵

Mâlik b. Enes ve Ahmed b. Hanbel, Hz. Ömer'den rivayet ettikleri uzun bir hadisin sonunda ليس لقاتل شيء ibaresini almışlardır.¹⁸⁶

Dârimî bu konuda ikisi Hz. Ali'den, birer tanede Şu'be ve İbn Abbâs'tan olmak üzere birbirine yakın lafızlarla dört hadis tahriç etmiştir.¹⁸⁷

Tirmizî: “Bu hadis sahîh değildir. Sadece bu şekliyle bilinir. Hadisin râvîlerinden İshâk b. Abdullah b. Ebî Ferve'yi aralarında Ahmed b. Hanbel'in de bulunduğu bazı hadisçiler terk etmişlerdir. İlim adamlarının uygulaması bu hadise göre olup, “Öldürme işi hataen de olsa, bile bile de olsa katil miras alamaz. Bazı ilim adamları öldürme işi hataen olursa miras alabilir” derler ki imam Mâlik bunlardandır.” demiştir.¹⁸⁸

Nesâî ve Dârekutnî: “Ebû Abdurrahman'ın İshâk'ın *metrûku'l-hadîs* olduğunu” söylediklerini nakletmişlerdir.¹⁸⁹

Beyhakî: “İshâk b. Abdullah *la yuhteccu bih*'dir.¹⁹⁰ Ancak onu kuvvetlendirecek şahitler olursa başka. Doğrusunu Allah bilir” demiştir.¹⁹¹

İbn Hacer: “İbn Abbâs'ın tarikiyle naklettiği hadiste, bu hadisin isnadında Kesîr b. Selim vardır o da zayıftır. Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği hadisin senedinde ise İshâk

¹⁸⁴ Tirmizî, *Sünen*, Ferâiz, 17, (IV, 425); İbn Mâce, *Sünen*, Diyât, 14, (II, 883).

¹⁸⁵ Tirmizî, *Sünen*, Ferâiz, 17, (IV, 425).

¹⁸⁶ Mâlik, *Muvatta'*, Ukûl, 10, (II, 867); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 49

¹⁸⁷ Dârimî, *Sünen*, Ferâiz, 41, (II, 676).

¹⁸⁸ Tirmizî, *Sünen*, Ferâiz, 17, (IV, 425).

¹⁸⁹ Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 121; Dârekutnî, *Sünen*, V, 170.

¹⁹⁰ **La Yuhteccu bih**: Cerhin, Zehebî ve Sehâvî'ye göre beşinci, Irâkî'ye göre dördüncü mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sığa. Aydınlı, *a.g.e.*, s.161.

¹⁹¹ Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 361.

b. Abdillâh b. Ebî Ferve vardır. Ahmed b. Hanbel ve diğeri onu terketmiştir. Nesâî *Sünenü'l-Kübrâ*'da bu hadisi tahric edip İshâk *metrûk*'tur" demiştir.¹⁹²

Bu hadis İshâk b. Abdillâh'tan dolayı zayıf olsa da Tirmizî'nin dediği gibi ilim ehlinin bununla amel etmeleri, İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel'in Hz. Ömer'den rivayet ettikleri hadis bu rivayeti desteklediğinden dolayı hadisin metni sahîhtir. Fakat Beğavî'nin rivayet ettiği hadisin senedinde İshâk b. Abdillâh olduğundan, verdiğimiz bilgilere istinaden, hadisin bu isnadla zayıf olduğu kanatindeyiz.

20- Bize Abdulvâhid el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Müslim b. İbrahim, ona Vüheyb, ona İbn Tâvus, ona da İbn Abbâs (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Mirastan payı olanların hisselerini sahiplerine ulaştırın, artanı en yakın erkek kişininindir.” (II/175).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Tirmizî, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel, İbn Abbâs'tan tahric etmişlerdir.¹⁹³

Tirmizî, bu hadisin *hasen*¹⁹⁴ olduğunu, bazıları bu hadisi İbn Tâvus'tan ve babasından mürsel olarak rivayet ettiğini söylemektedir.¹⁹⁵

İbn Hacer, İbn Abbâs'ın hadisinin *muttefekun aleyh* olduğunu, Beğavî ise bu hadisin sıhhatinde ittifak olduğunu belirtmişlerdir.¹⁹⁶

İbn Hacer'in dediği gibi hadisin *muttefekun aleyh* olması ve Beğavî'nin sıhhatinde ittifak vardır görüşüne istinaden *sahih* olduğu kanaati bizlerde de hasıl olmuştur.

21- Bize Abdulvâhid el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Âdem, ona Şu'be Ebû Kays, Hüzeyl b. Şurahbîl şöyle anlattı: Ebû Musa'ya kız çocuğu, kızkardeş ve oğulun kızının mirası soruldu. O da: “Kız çocuğuna yarım, kızkardeşe yarım. İbn Mesud (r.a.)'u getirin, aynısını söyleyecektir” dedi. İbn Mesud (r.a.)'a haber verildiğinde şöyle dedi: “O zaman ben yanlış yoldayım, doğruyu bulanlardan değilim. Rasûlullah (s.a.v.)'ın hükmettiği gibi hükmediyorum: Kız çocuğuna yarım, oğulun kızına üçte ikiye

¹⁹² İbn Hacer, *Talhîsu'l-Habîr*, III, 192.

¹⁹³ Buhârî, *Sahih*, Ferâiz, 5, (VIII, 5); Müslim, *Sahih*, Ferâiz, 2 (1615), (II, 1233); Tirmizî, *Sünen*, Ferâiz, 8, (IV, 418), Dârimî, *Sünen*, Ferâiz, 28, (II, 664); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 313.

¹⁹⁴ **Hasen:** Adelet sahihi olup da zapt sıfatı olmaya, bununla beraber tek başına rivayet ettiği hadisi munker de sayılmayan kimsenin rivayet ettiği, şaz ve Muallal olmayan hadis. Aydınlı, *a.g.e.*, s. 110.

¹⁹⁵ Tirmizî, *Sünen*, Ferâiz, 8, (IV, 418).

¹⁹⁶ İbn Hacer, *Talhîsu'l-Habîr*, II, 343; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VIII, 326.

tamamlamak için altıda bir, geriye kalan da kız kardeşindir” dedi. Bunun üzerine Ebû Musa’ya giderek İbn Mesud (r.a.)’un söylediğini aktardık. O da: “Aranızda bu âlim bulunduğu sürece bana birşey sormayınız”dedi. **(II/176).**

Bu hadisi Buhârî, Ebû Dâvud, Tirmizî, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel, Huzeyl b. Şurahbîl’den; İbn Mâce ise Câbir b. Abdillâh’tan tahriç etmişlerdir.¹⁹⁷

Tirmizî: “Bu hadis sahîh olup sadece Abdullah b. Muhammed b. Ukayl’in rivayetiyle bilmekteyiz. Bu hadisi Şerik de; Abdullah b. Muhammed b. Ukayl’dan rivayet etmiştir” demiştir.¹⁹⁸

Nesâî (*Sünenü’l-Kübrâ*), İbn Hibbân, Taberânî, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi eserlerinde nakletmişlerdir.¹⁹⁹

İbn Hibbân’ın *Sahîh*’ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd: “Buhârî’nin şartına göre isnadının *sahih* ve Ebû Kays, Abdurrahman b. Savrân olduğunu onu İbn Maîn, Aculî, Dârekutnî ve İbn Nemir’in sika gördüğünü, Nesâî’nin ise ona *Leyse bihi be’s*²⁰⁰ dediğini söylemiştir.²⁰¹

Beğavî, bu hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.²⁰²

Bu hadisin Buhârî ve diğer meşhur muhaddislerce rivayet edilmesi, senedinde herhangi bir sorun görülmemesi ve muhakkiklerin bu rivayetin senedine sahihtir görüşüne istinaden bizlerde de *sahih* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

22- Bize Abdulvâhid el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Ebu’l-Velid, ona Şu’be, ona Muhammed b. Munkedir naklederek, Câbir’in şöyle dediğini işittim: “Ben, aklım başımda olmayacak derecede hasta iken Rasûlullah (s.a.v.) ziyaretime geldi. Abdest aldı ve üzerime abdest suyundan damlattı. Kendime geldim ve: Bana sadece kelâle miras oluyor. O durumda miras kime kalır? dedim. Bunun üzerine miras âyeti indi.” **(II/176).**

¹⁹⁷ Buhârî, *Sahîh*, Ferâiz, 8, (VIII, 6); Ebû Dâvud, *Sünen*, Ferâiz, 4, (III, 312, 313); Tirmizî, *Sünen*, Ferâiz, 3, (IV, 414); Dârimî, *Sünen*, Ferâiz, 7, (II, 650); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 389; İbn Mâce, *Sünen*, Ferâiz, 2, (II, 909).

¹⁹⁸ Tirmizî, *Sünen*, Ferâiz, 3, (IV, 414).

¹⁹⁹ Nesâî, *Sünenü’l-Kübrâ*, VI, 107; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII, 396; Taberânî, *Mu’cemu’l-Kebîr*, X, 37; Beyhakî, *Sünenü’l-Kübrâ*, VI, 375; Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, VIII, 333.

²⁰⁰ **Leyse Bihi Be’s:** Ta’dilin, Zehebî ve Irâkî’ye göre üçüncü, Sehâvî’ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîğa. Böylece bir ravinin rivayet ettiği hadis, yazılır ve araştırılır/incelenir. Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s., 163.

²⁰¹ İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII, 396.

²⁰² Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, VIII, 333.

Beğavî'nin Nisâ sûresi onbirinci âyetin tefsîri sadedinde naklettiği bu hadisi Buhârî, Müslim Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Câbir'den tahriç etmişlerdir.²⁰³

Buhârî'nin *Sahîh*'inde bu hadis şu şekilde geçmektedir:

..... Câbir ibn Abdillâh (r.a.) şöyle demiştir: Peygamber (a.s.v.) ile Ebû Bekir beraberce yürüyerek Benî Selime yurdundaki evimde beni hasta ziyaretine gelmişlerdi. Peygamber beni birşey düşünemez derecede baygın bulmuştu. Bunun üzerine Peygamber suyu isteyip abdest almış, sonra abdest suyundan bir miktarını benim üzerime serpmişti. Ben ayıldım ve: Ya Rasûlallah! Malımda (veraset hususunda) ne yapmamı (ne suretle tasarruf etmemi) emredersin? Diye sordum.

Bunun üzerine şu mealdeki âyet **“Allah size miras taksimini şöyle tavsiye eder: Çocuklarınız hakkında ki hüküm...”** (Nisâ/11) indi.²⁰⁴

Tirmizî, bu hadisin *hasen sahîh* olduğunu belirtmiştir.²⁰⁵

Şuayb el-Arnaûd, Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre isnadının *sahîh* olduğunu Beğavî ise sıhhatinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.²⁰⁶

Bu hadisin *Kütüb-i Sitte*'de tahriç edilmesi, İbn Hibbân'ın bu hadisi nakletmesi, Beğavî ve Şuayb el-Arnaûd'un sıhhati hakkındaki olumlu kanaatleri nedeniyle bizde de hadisin sahîh olduğu kanaati hasıl olmuştur.

23- Atâ' şöyle der: Sa'd b. Rebî' en- Nakîb, Uhud savaşında şehit düştü ve arkasından bir eş, iki kız çocuk ve bir erkek kardeş bıraktı. Malının tümünü erkek kardeşinin alması üzerine, eşi Sa'd'ın iki kızını yanına alarak Rasûlullah (s.a.v.)'a vardı ve şöyle dedi: Ya Rasûlallah (s.a.v.)! Şu ikisi, Uhud savaşında şehit düşen Sa'd'ın kızlarıdır. Amcaları mallarını aldı. Onlarsa malları olmadıkça evlenemiyorlar. Rasûlullah da (s.a.v.):

“*Evine dön umulur ki Allah (c.c.) bu konudaki hükmünü açıklar*” dedi. Bunun üzerine **“Allah evlatlarınız hakkında şöyle tavsiyede bulunuyor.....”** (Nisâ/11) âyeti indi. Rasûlullah (s.a.v.) da amcalarını çağırıp ve:

“*Sa'd'ın iki kızına malın üçte ikisini, annelerine ise sekizde birini ver. Geriye kalan da senin olsun.*” buyurdu. **(II/176).**

²⁰³ Buhârî, *Sahîh*, Vudû, 44, (I, 56, 57), Tefsîr'u-Kur'ân, (Nisâ), 4, (V, 177, 178); Müslim, *Sahîh*, Ferâiz, 5, (1616), (II, 1234); Ebû Dâvûd, *Sünen*, Ferâiz, 2, (III, 308); Tirmizî, *Sünen*, Ferâiz, 7, (IV, 417, 418); İbn Mâce, *Sünen*, Ferâiz, 5, (II, 910, 911); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 307.

²⁰⁴ Buhârî, *Sahîh*, Tefsîr'u'l-Kur'ân, (Nisâ), 4, (V, 177, 178).

²⁰⁵ Tirmizî, *Sünen*, Ferâiz, 7, (IV, 417, 418).

²⁰⁶ İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 77; Beğavî, *a.g.e.*, XII, 287.

Beğavî'nin senedsiz olarak naklettiği bu hadisi Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Câbir b. Abdillâh'tan tahriç etmişlerdir.²⁰⁷

Ebû Dâvud şu senedle rivayet etmiştir: Bize Musadded, ona Bişr b. Mufaddal, ona Abdullah b. Muhammed b. Akîl ona da Câbir b. Abdillâh şöyle dedi:..²⁰⁸

Tirmizî, bu hadisin *sahih* olup sadece Abdullah b. Muhammed b. Ukayl'in rivayetiyle bilmekte olduğunu, aynı zamanda Şerik'te Abdullah b. Muhammed b. Ukayl'dan rivayet ettiğini belirtmiştir.²⁰⁹

Tirmizî buna benzer bir hadisi Huzeyl b. Şurabhîl'den rivayet etmiştir.²¹⁰

Hâkim (405/1014), Beyhakî, İbn Hâcer ve Elbânî bu rivayeti nakletmişlerdir.²¹¹

Hâkim, bu hadisin isnadının *sahih*, Elbânî ise *hasen* olduğunu söylemişlerdir.²¹²

Ayrıca bu hadisi Sa'lebî tefsîrinde Atâ'dan nakletmiştir.²¹³

Muteber hadis kaynaklarında Atâ'dan gelen böyle bir rivayeti bulamadık. Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettikleri hadisi metninin bu hadis metnini desteklemesi ayrıca Tirmizî ve Hâkim'in görüşlerine istinaden bu hadisin *sahih* olduğu kanaatine ulaştık.

24- Ali b. Ebî Tâlib (r.a.) şöyle demiştir: “Siz vasiyeti borçtan önce okuyorsunuz. Rasûlullah (s.a.v.) ise vasiyetten önce borçla başlamıştı.” (II/177).

Beğavî'nin senedsiz olarak verdiği bu hadisi Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel Hz. Ali'den tahriç etmişlerdir.²¹⁴

Tirmizî şu senedle rivayet etmiştir: Bize İbn Ebî Ömer, ona Süfyân b. Uyeyne, ona Ebû İshâk el-Hemdânî, ona Hâris ona da Hz. Ali şöyle dedi:..²¹⁵

İbn Mâce'nin rivayet ettiği hadis metninin sonu şu ibareyle bitmektedir: Anne baba bir olan çocuklar birbirine mirasçı olurlar. Ancak anneleri farklı olan çocuklar birbirine mirasçı olmazlar.²¹⁶

²⁰⁷ Ebû Dâvud, *Sünen*, Ferâiz, 4, (III, 314, 315); Tirmizî, *Sünen*, Ferâiz, 3, (IV, 414); İbn Mâce, *Sünen*, Ferâiz, 2, (II, 908); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 352.

²⁰⁸ Ebû Dâvud, *Sünen*, Ferâiz, 4, (III, 314, 315).

²⁰⁹ Tirmizî, *Sünen*, Ferâiz, 3, (IV, 415).

²¹⁰ Tirmizî, *Sünen*, Ferâiz, 4, (IV, 415).

²¹¹ Hâkim, *Müstedrek*, IV, 370; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 355; İbn Hâcer, *Talhîsu'l-Hâbir*, III, 188; Elbânî, *İrvâu'l-ğalil*, 6, 122.

²¹² Hâkim, *Müstedrek*, IV, 370; Elbânî, *İrvâu'l-ğalil*, 6, 122.

²¹³ Sa'lebî, *a.g.e.*, III, 267.

²¹⁴ Tirmizî, *Sünen*, Vasiyet, 6, (IV, 435); İbn Mâce, *Sünen*, Vasiyet, 7, (II, 906); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* I, 79.

²¹⁵ Tirmizî, *Sünen*, Vasiyet, 6, (IV, 435)

²¹⁶ İbn Mâce, *Sünen*, Vasiyet, 7, (II, 906).

Tirmizî: Birçok ilim adamını uygulaması bu hadise göre olup vasiyetten önce ödeme işi borçtan başlamaktadır.²¹⁷

Dârekutnî, Beyhakî ve İbn Hacer bu hadisi Hz. Ali'den rivayet etmişlerdir.²¹⁸

Beyhakî: “ Hadis ehlinin bu hadisi isbat etmekten çekinmeleri Haris el-A'ver'in Hz. Ali'den *teferrud*²¹⁹ etmesinden dolayıdır. Hâris'in huffazlığına yapılan tenkitlerden dolayı haberi delil olmaz” demiştir.²²⁰

İbn Hacer, bu hadisin isnadının zayıf olduğunu ancak Tirmizî'nin ilim ehli bununla amel etti dediğini belirtmiştir.²²¹

Bedruddîn el-Aynî: “Hâris'ten dolayı bu hadisin isnadının zayıf olduğu, Hâris'in İbn Abdilhah el-A'ver olduğu, İbn Ebî Hayseme'nin babasından A'ver'in yalancı olduğunu işittiği, dediğini işittiğini, Ebû Zur'a'nın Haris'in hadisleriyle ihticac edilmez dediğini ve İbn Medinî'nin Hâris *kezzâb* 'tır²²² dediğini nakletmiştir.²²³

Şevkânî: “Bu hadisin isnadında Hâris el-A'ver vardır oda zayıftır.”²²⁴

Ayrıca Taberî bu konuyla ilgili Nisâ Sûresinin onbirinci âyetinin tefsîrinde Hz. Ali'den üç hadis rivayet etmiştir.²²⁵

Tirmizî'nin İlim ehli bu hadise göre amel etmiştir sözü her ne kadar bu rivayeti kuvvetlendirmekte ise de hadisin isnadı Haris b. A'ver'den dolayı zayıftır. Dolayısıyla yukarıda ravi ile ilgili verdiğimiz bilgilere istinaden bizlerde de zayıf olduğu kanaati hasıl olmuştur.

“Eğer bir çocukları yoksa eşlerinizin terekesinin yarısı sizindir. Yok, eğer bir çocukları varsa, o zaman terekesinin size (düşen payı) dörte birdir. (Bunlar), ettiğiniz vasiyet yerine getirildikten veya borcu ödendikten sonradır...Eğer bir erkek veya kadına (çocuğu ve babası olmadığında) kelale yoluyla (yan koldan) varis olunuyorsa bir erkek kardeşi veya kız kardeşi bulunuyorsa, her birine altıda bir. Eğer bundan daha çok iseler, o zaman üçte birinde ortaklırlar...” (Nisâ/12).

²¹⁷ Tirmizî, *Sünen*, Vasiyet, 6, (IV, 435).

²¹⁸ Dârekutnî, *Sünen*, V, 153; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 437; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, V, 377, *Talhîsu'l-Habîr*, III, 189, 210.

²¹⁹ **Teferrud**: Bir hadisi rivayette tek kalmak, bir hadisi tek başına rivayet etmek. Aydınlı, *a.g.e.*, s. 315.

²²⁰ Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 437.

²²¹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, V, 377, *Talhîsu'l-Habîr*, III, 189, 210.

²²² **Kezzâb (Kizb)**: Râvinin adâlet sıfatına sahip olmadığını gösteren hadis terimi. Aşıkutlu, Emin, “Kezzâb”, *DİA*, XXVI, 126.

²²³ Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, XIV, 43.

²²⁴ Şevkânî, *Neylu'l-Evtâr*, VI, 69.

²²⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VIII, 54.

25- Şa'bî'nin şöyle dediği aktarılır: Ebû Bekir (r.a.)'e Kelâle'den soruldu. O da: Ben bu konuda kendi görüşümü söyleyeceğim. Şâyet doğru olursa Allah'tan, yanlış olursa benden ve şeytandandır. Görüşüme göre babası ve çocuğu olmayan kimsedir. Ömer (r.a.)'de halife olunca: "Ben, Ebû Bekir (r.a.)'in söylediği bir şeyi geri çevirmekten, Allah'tan utanırım." dedi. (II/179).

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu *Mevkûf* hadisi Dârimî, Şa'bî'den şu senedle rivayet etmiştir: Bize Yezîd b. Hârûn, ona Âsım el-Ahvel ona da Şa'bî şöyle dedi.²²⁶

Bu hadisi Abdurrezzak, İbn Ebî Şeybe ve Beyhakî rivayet etmişlerdir.²²⁷

Taberî bu konuyla ilgili Yakup b. İbrahim ve Yûnus b. Ebî A'lâ yoluyla olmak üzere Şa'bî'den iki hadis rivayet etmiştir.²²⁸

Bu hadisin *Kütüb-i Tis'a*'da geçmesede hem diğer muteber hadis kaynaklarında rivayet edilmesi hem de ravileri cerh edilmemesinden dolayı *sahih* olduğu kanaatindeyiz.

26- Ömer (r.a) şöyle dedi: Üç şey var ki Rasûlullah (s.a.v.)'in onları bize açıklaması dünyadan ve içindekilerden daha sevimidir. Kelâle, hilafet ve faizin kapıları. (II/179).

Beğavî'nin senedsiz olarak tefsîrinde naklettiği bu *mevkûf* hadisi Abdurrezzâk, Hâkim ve Müttakî el-Hindî (ö. 975/1567) Hz. Ömer'den tahric etmişlerdir.²²⁹

Abdurrezzâk bu hadisi şu senedle rivayet etmiştir: Bize Abdurrezzâk, ona Sevrî, ona Ömer b. Murra ona da Hz. Ömer şöyle dedi:²³⁰

Hâkim, Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre hadisin *sahih* olduğunu söylemiştir.²³¹

Müslim'in İbn Ömer'den rivayet ettiği bir hadisin son cümlesinde bu konuyla ilgili şu ibare geçmektedir: Ey insanlar! Peygamberin üç şeyin hakkında net açıklayıp sonlandırmasını isterdim. Bunlar dedenin miras alma durumu, kelâle ve faiz kapılarının nereye dayandığı.²³²

²²⁶ Dârimî, *Sünen*, Ferâiz, 26, (II, 662).

²²⁷ Abdurrezzâk, *Musannef*, X, 304; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 298; Beyhakî, *Sünenü's-Sağîr*, VI, 362; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VIII, 338.

²²⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VIII, 54.

²²⁹ Abdurrezzâk, *Musannef*, X, 302, Hâkim, *Müstedrek*, II, 333; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, XI, 78.

²³⁰ Abdurrezzâk, *Musannef*, X, 302.

²³¹ Hâkim, *Müstedrek*, II, 333.

²³² Müslim, *Sahih*, Tefsîr, 33, (3032), (III, 2332).

Taberî, Sa'lebî ve Suyûtî, Hz. Ömer'den rivayet etmişlerdir.²³³

Bizlerde Hâkim'in sözüne istinaden bu hadisin *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

27- Me'dân b. Ebî Talhâ der ki: Ömer b. Hattâb (r.a) bir hutbesinde şöyle dedi:

Benden sonra kelâle'den daha önemli bir mesele bırakmıyorum. Kelâle kadar hiçbir şey hakkında Rasûlullah'a başvurmadım. O da bana, kelâle kadar hiçbir şeyde sert davranmadı. Hatta parmaklarını göğsüme bastırarak şöyle dedi:

“Ey Ömer! Nisa suresinin sonundaki yaz âyeti senin için yeterli değil mi? Ben yaşayacak olursam, bu konuda, Kur'ân okuyanında da okumayanında hükmettiği hükümle hükmedeceğim.” (II/180).

Bu hadisi Müslim ve Ahmed b. Hanbel, Ma'dân b. Ebî Talhâ'dan rivayet etmişlerdir.²³⁴

Müslim şu senedle nakletmiştir: Bize Muhammed b. Ebî Bekir el-Mukaddimî, ona Muhammed b. Musennâ, ona Yahyâ b. Saîd, ona Hişâm, ona Katâde, ona Sâlim b. Ebi'l-Ca'd ona da Me'dân b. Ebî Talha şöyle dedi:...²³⁵

Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, Ma'dân b. Ebî Talhâ'nın rivayetiyle Hz. Ömer'in kelâle'yi anlatan bir hutbesini nakletmiştir. Ebû Ya'lâ'nın bu eserini tahkik eden Hüseyin Selim Esed, isnadının sahih olduğunu söylemiştir.²³⁶

Bu hadisi Müslim ve diğer önemli muhaddislerin rivayet etmesi ve yukarıda verdiğimiz bilgilere istinaden bu rivayetin *sahîh* olduğunu düşünüyoruz.

“Kadınlarınızdan fuhuş yapanlar hakkında, içinizden aleyhlerinde dört şahit getiriniz...” (Nisâ/15).

28- Bize Abdulvehhâb b. Muhammed, ona Abdulazîz b. Ahmed el- Hallâl, ona Ebu'l-Abbâs el-Esamm, ona Rebî', ona Şâfî (r.a.), ona Abdulvahhâb, ona Yûnus, ona Hasan, ona Ubâde b. Sâmit: ‘Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Benden alın! Benden alın! Şüphesiz ki Allah o kadınlar hakkında bir yol açtı. Evlenmiş olan evlenmiş olanla (zina ederse onlara) yüz sopa ve taşlarla recm (cezası vardır); bekâr bekârla zina ederse yüz sopa ve bir sene sürgün” (II/181).

²³³ Taberî, *a.g.e.*, IX, 338; Salebî, *a.g.e.*, III, 421; Suyûtî, *Dürrü'l-Mensûr*, II, 755.

²³⁴ Müslim, *Sahîh*, Ferâiz, 9, (1617), (II, 1236), Mesâcîd, 78(567), (I, 396); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 15, 27-28

²³⁵ Müslim, *Sahîh*, Ferâiz, 9, (1617), (II, 1236), Mesâcîd, 78(567), (I, 396).

²³⁶ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsned*, I, 165.

Bu hadisi Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce, Dârimî, Ahmed b. Hanbel ve Şâfî, Ubâde b. Samit'ten tahric etmişlerdir.²³⁷

Ahmed b. Hanbel, Seleme b. Muhabbik'ten rivayet etmiştir.²³⁸

Tirmizî, bu hadisin *hasen sahih* olduğunu, Rasûlullah (s.a.v.)'in ashabından bazı ilim adamlarının uygulamasının bu hadise göre olduğunu söylemiştir.²³⁹

Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*), İbn Hibbân ve Beğavî bu hadisi nakletmişlerdir.²⁴⁰ Şuayb el-Arnaûd, Müslim'in şartına göre isnadının sahih olduğunu ve Hittân b. Abdillâh, Müslim'in sika ravilerinden olduğunu, Beğavî ise imamın bu hadis sahihtir dediğini nakletmişlerdir.²⁴¹

Bu hadisi, İbn Kesîr, Kurtubî, Sa'lebî ve Suyûtî tefsîrlerinde rivayet etmişlerdir.²⁴²

Hadisi Müslim ve diğer önemli muhaddislerin rivayet etmesi, birden fazla tarikten gelmesi ve yukarıda naklettiğimiz bilgilerden dolayı bu hadisin *sahih* olduğu kanaati bizde de hasıl olmuştur.

29- Hz. Ali (r.a.)'nin Şurâha el-Hemdâni'yi perşembe günü sopalattığı, cuma günü recmettiği ve: Allah (c.c.)'in kitabına göre sopalattım, Rasûlullah (s.a.v.)'in sünnetine göre de recmettim, dediği rivayet edilmiştir. **(II/181, 182).**

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu *mevkûf* hadisi Buhârî ve Ahmed b. Hanbel, Seleme b. Kuheyl'den tahric etmişlerdir.²⁴³

Buhârî şu sened ve metinle bu hadisi rivayet etmiştir: Bize Âdem, ona Şu'be, ona Seleme b. Kuheyl, ona Şa'bî, ona da Ali (r.a.) Cuma günü bir kadını recm ederken şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.)'in sünnetine göre onu recmettim.²⁴⁴

Hâzin tefsîrinde bu hadisi rivayet etmiştir.²⁴⁵

Bu hadisin Buhârî tarafından rivayet edilmesi ve ravileri cerh edilmemesi nedeniyle *sahih* olduğuna kanaat getirdik.

²³⁷ Müslim, *Sahih*, Hudûd, 12, (1690), (II, 1316); Ebû Dâvud, *Sünen*, Hudûd, 23, (IV, 569, 570, 571); Tirmizî, *Sünen*, Hudûd, 8, (IV, 41); İbn Mâce, *Sünen*, Hudûd, 7, (II, 852, 853); Dârimî, *Sünen*, Hudûd, 19, (II, 499); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 318; Şâfî, *Müsned*, I, 164.

²³⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 476.

²³⁹ Tirmizî, *Sünen*, Hudûd, 8, (IV, 41, 42).

²⁴⁰ Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, X, 60; İbn Hibbân, *Sahih*, X, 272; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X, 276, 277.

²⁴¹ İbn Hibbân, *Sahih*, X, 272; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X, 276, 277.

²⁴² İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 204-205; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, V, 85; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, III, 271; Suyûtî, *Dürrü'l-Mensûr*, II, 457.

²⁴³ Buhârî, *Sahih*, Hudûd, 21, (VIII, 21); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 107.

²⁴⁴ Buhârî, *Sahih*, Hudûd, 21, (VIII, 21); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 107.

²⁴⁵ Hâzin, *a.g.e.*, I, 354.

30- Nâfi'nin, İbn Ömer (r.a.)'den rivayet ettiğine göre “Rasûlullah (s.a.v.), zina eden bekârlara yüz değnek vurdu ve sürgün etti. Ebû Bekir de halifeliği döneminde yüz değnek vurdu ve sürgün etti. Ömer de aynı şekilde halifeliği döneminde yüz deynek vurdu ve sürgün etti.” (II/182).

Beğavî'nin Nisâ sûresi 15. âyetin tefsiri sadedinde senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Tirmizî, İbn Ömer'den şu senedle rivayet etmiştir: Bize Ebû Kurayb, ona Yahyâ b. Eksem, ona Abdullah b. İdris, ona Abdullah, ona Nâfi' ona da İbn Ömer şöyle dedi.²⁴⁶

Tirmizî: İbn Ömer hadisinin garib olduğunu, pekçok kişinin bu hadisi Abdullah b. İdris'ten Merfu'²⁴⁷ olarak rivayet ettiğini ve bazılarının ise aynı hadisi Abdullah b. İdris'ten, Ubeydullah'tan, Nâfi'den ve İbn Ömer'den rivayet ederek: “Ebû Bekir de değnekledi ve sürgün etti. Ömer de yine değnekledi ve sürgün etti dediklerini söylemiştir.”²⁴⁸

Nesâî, Hâkim, Beyhakî ve Beğavî, İbn Ömer'den aynı metinle rivayet etmişlerdir.²⁴⁹

Hâkim, Şeyhayn'ın şartına göre sahîh olduğu halde tahriç etmediklerini söylemiştir.²⁵⁰

İbn Hacer, Abdullah b. Ömer'in rivayetine Huzeyme ve Hâkim'in sahîhtir dediklerini, Elbânî ise hadisin sahîh olduğunu belirtmiştir.²⁵¹

Verdiğimiz bilgilerden dolayı bu hadisin *sahîh* olduğu kanaatine ulaştık.

“Sizden bunu (zina) yapanları cezalandırınız. Eğer tövbe edip kendilerini düzeltirlerse, onları bırakın. Çünkü Allah, elbette tövbeleri çokça kabul edendir, çokça bağışlayandır.” (Nisâ/16).

31- Bize Ebu'l-Hasan Muhammed b. Muhammed es-Serahsî, ona Ebû Ali Zâhir b. Ahmed es-Serahsî, ona Ebû İshâk İbrahim b. Abdussamed el-Hâşimî, ona Ebû Mus'ab, ona Ebû Hureyre ve Zeyd b. Hâlid el-Cühenî şöyle anlattı: İki kişi Peygamber (s.a.v.)'e şikâyete geldiler. Birisi: Ya Rasûlallah (s.a.v.)! Aramızda Allah'ın kitabıyla hükmet. Dinde daha anlayışlı olan diğeri de: Evet Ya Rasûlallah (s.a.v.)! Aramızda Allah'ın kitabıyla hükmet ve konuşmama izin ver. Rasûlullah (s.a.v.)'da:

“*Konuş*” dedi.

²⁴⁶ Tirmizî, *Sünen*, Hudûd, 11, (IV, 44).

²⁴⁷ **Merfu'**: Senedi nasıl olursa olsun, Hz. Peygamber'e açıkça veya hükmen nisbet edilen hadis. Aydınlı, *a.g.e.*, s., 175, 176.

²⁴⁸ Tirmizî, *Sünen*, Hudûd, 11, (IV, 44, 45).

²⁴⁹ Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 486; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 410; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 389; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X, 278.

²⁵⁰ Hâkim, *Müstedrek*, IV, 410.

²⁵¹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XII, 158; Elbânî, *a.g.e.*, VIII, 11.

Adam şöyle anlattı: Oğlum bu adama, hanımıyla zina etmek suretiyle zulmetti. Bana, oğlumun recmedilmesi gerektiğini bildirdiler. Bu cezaya karşılık bir koyunla bir cariye verdim. Daha sonra ilim ehli kimselere sorduğumda oğlumun cezasının yüz değnek ve bir yıl sürülme, eşinin ise recm olduğunu söylediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.):

“*Nefsimi elinde bulunduran Allah’a yemin ederim ki aranızda Allah’ın kitabıyla hükmedeceğim; koyunun ve cariyen sana geri iade edilecek*” dedi. Oğluna yüz değnek vurdurup bir yıl sürgün etti. Üneys el-Eslemi’ye de öbürünün hanımını getirmesini ve itiraf etmesi durumunda recmedilmesini emretti. O kadın itiraf etti, Rasûlullah (s.a.v.) onu recmetti. **(II/183)**.

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Mâlik b. Enes ve Ahmed b. Hanbel, Ebû Hureyre ve Zeyd b. Hâlid’ten tahriç etmişlerdir.²⁵²

Buhârî bu hadisi şu şekilde nakletmiştir: Zeyd b. Hâlid ve Ebû Hureyre şöyle demişlerdir: Peygamber (a.s.):

“*Yâ Uneys (İbne’-d-Dahhâk), şu zina suçu isnâd edilen kadına git, eğer o kadın zina ettiğini itirâf ederse ona recm cezası uygula*” buyurdu.²⁵³

Tirmizî: “Ebû Hureyre ve Zeyd b. Hâlid’in hadisi hasen sahîhtir. Aynı şekilde Mâlik b. Enes, Ma’mer ve pek çok kimse Zührî’den, Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe’den, Ebû Hureyre’den ve Zeyd b. Hâlid’den rivayet etmiştir” demiştir.²⁵⁴

Şâfiî, Nesâî, İbn Hibbân, Beyhakî, Taberânî ve Beğavî, Ebû Hureyre ve Zeyd b. Halid’ten rivayet etmişlerdir.²⁵⁵

İbn Hibbân’ın *Sahîh*’ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd, bu hadisin isnadının *sahih* olduğunu, Yezîd b. Mûhib sika olup Tirmizî dışındaki sünen sahiplerinin ondan rivayet ettiklerini, Beğavî ise hadisin sıhhatinde ittifak olduğunu söylemiştir.²⁵⁶

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, diğer meşhur muhaddislerce de rivayet edilmesi ve yukarıda verdiğimiz bilgilere istinaden *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

²⁵² Buhârî, *Sahîh*, Vekâlet, 13, (III, 65); Müslim, *Sahîh*, Hudûd, 25, (1697, 1698), (II, 1324, 1325); Ebû Dâvud, *Sünen*, Hudûd, 24, (IV, 591); Tirmizî, *Sünen*, Hudûd, 8, (IV, 39, 40); Neâî, *Sünen*, Âdâb, 22,(VIII, 241, 242); İbn Mâce, *Sünen*, Hudûd, 7, (II, 852); Mâlik, *Muvatta’*, Hudûd, 6,(II, 822); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 115-116.

²⁵³ Buhârî, *Sahîh*, Vekâlet, 13, (III, 65)

²⁵⁴ Tirmizî, *Sünen*, Hudûd, 8, (IV, 40).

²⁵⁵ Şâfiî, *Müsned*, I, 236-237, II, 533; Nesâî, *Sünenü’l-Kübrâr*, VI, 428; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 283; Beyhakî, *Sünenü’l-Kübrâr*, VIII, 369, Taberî, *Mu’cemu’l-Kebîr*, II, 204, V, 234-235; Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, X, 274, 275.

²⁵⁶ İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 283; Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, X, 274, 275.

32- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh, ona İbrahim b. Sa'd, ona Sâlih, ona İbn Şihâb, ona Abdullâh b. Utbe b. Mes'ûd, ona İbn Abbâs (r.a.): Ömer (r.a.) dedi ki: Şüphesiz Allah (c.c.) Muhammed (s.a.v.)'i hakla gönderdi ve ona Kur'ân'ı indirdi. İndirdiği âyetlerden biri de recm âyetiydi; onu okuduk, anladık ve kavradık. Rasûlullah (s.a.v.) recmi uyguladı kendisinden sonra da biz uyguladık. Korkarım ki ileriki zamanlarda birileri çıkıp: Vallahi! Recm âyetini Kuran'da bulamıyoruz, der de, insanlar, Allah'ın indirdiği farzlardan bir farzı terketmek suretiyle saparlar. Evli iken zina eden erkek ve kadının bu delille tespit edildiğinde veya yapan itiraf ettiğinde ya da kız hamile olduğunda recmedilmesi Allah'ın kitabında sabit bir farzdır. **(II/183).**

Bu *mevkûf* hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, İbn Abbâs'dan tahric etmişlerdir.²⁵⁷

Tirmizî, bu hadisin *hasen sahih* olduğunu Ömer'den başka şekillerde de rivayet edildiğini belirtmiştir.²⁵⁸

Beğavî, bu hadisin *sahih* olduğunu belirtmiştir.²⁵⁹

Recm varlığıyla ilgili çeşitli rivayetler nakledilmektedir. Recm olayını kabul edenler şunu ileri sürmekteler. Kur'an'da recm ile ilgili ayetin lafzı nesh edilmişse de mana bakımında mevcudiyeti baki kalmıştır. Bizce recm ilgili görüşlerimizi Kur'an dan çok rivayetlere dayandırmalıyız.

Bu hadis *muttefekun aleyh* olduğundan, ravileri hakkında olumsuz bir durumun olmadığından ve Beğavî'nin sahihtir görüşüne istinaden *sahih* olduğu kanaatine vardık.

“Allah'ın kabulünü vaad ettiği tövbe, cahillikle bir kabahat işleyip de, sonra çok geçmeden tövbe eden kimseler içindir. İşte Allah, bunların tövbelerini kabul buyurur. Allah, hem her şeyi en iyi şekilde bilendir, yaptığını sağlam yapan ve yaptığında bir hikmet bulunmaktadır.” (Nisâ/17).

33- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Abdurrahman b. Ebî Şurayh, ona Ebu'l-Kâsım Abdullâh b. Muhammed b. Abdulazîz el-Beğavî, ona Ali b. el-Ca'd, ona İbn Sevbân (Abdurrahman b. Sabit b. Sevbân), ona babası, ona Mekhûl, ona Cübeyr b. Nüfeyr, ona Abdullâh b. Ömer (r.a.)'in naklettiğine göre Rasûlullah (s.a.v.):

²⁵⁷ Buhârî, *Sahih*, Hudûd, 30, (VIII, 25); Müslim, *Sahih*, Hudûd, 15 (1691), (II, 1317); Ebû Dâvud, *Sünen*, Hudûd, 23, (IV, 572, 573); Tirmizî, *Sünen*, Hudûd, 7, (IV, 38, 39); Mâce, *Sünen*, Hudûd, 9, (II, (0853, 854); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I,29, 40, 47, 50, 55Beğavî, Şerhu's-Sünne, X, 280

²⁵⁸ Tirmizî, *Sünen*, Hudûd, 7, (IV, 38, 39).

²⁵⁹ Beğavî, Şerhu's-Sünne, X, 280.

“Şüphesiz Allah (c.c.) kulunun tevbesini son nefesleri alma anı öncesine kadar kabul eder” buyurdu. (II/184).

Bu hadisi Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, İbn Ömer’den tahriç etmişlerdir.²⁶⁰

Tirmizî ve Beğavî bu hadisin *hasen garip* olduğunu söylemişlerdir.²⁶¹

Busirî: “Bu hadisin isnadında Velid b. Müslim vardır, o da *mudellis*’tir²⁶² demiştir.²⁶³

İbn Hibbân, Abdurrahman b. Sâbit b. Sevbân’ı güvenilir raviler arasında zikretmiştir.²⁶⁴

Heysemî: “Abdurrahman b. Sabit b. Sevbân hakkında İbn Medinî, Ebû Hâtim ve bazıları onu sika; Ahmed ve bazıları da zayıf görmüşlerdir.” Ukaylî: “Bize Muhammed b. İsa, ona da Muhammed b. Ali şöyle dedi: Ahmed b. Hanbel’e Abdurrahman b. Sabit b. Sevbân’ı sormuşlar o da: “Hadiste kâvi değildir.” demiştir. Bize Muhammed b. Ahmed, ona da Muâviye b. Sâlih şöyle dedi: Yahya’nın Abdurrahman b. Sabit b. Sevbân zayıftır dediğini işittim. Bize Muhammed b. Ahmed o da Osman b. Saîd’ten şöyle işittim: Yahya’ya Abdurrahman b. Sâbit b. Sevbân’ı sordum bana: O, zayıftır. Babası ise sika’dır dedi. Dârekutnî: “Abdurrahman b. Sabit b. Sevbân hakkında ihtilaf vardır.” Makdisî: “İbn Sevbân zayıftır.” demiştir.²⁶⁵

Yukarıda verdiğimiz bilgilerden yola çıkarak bu hadisin senedinde ismi geçen ravi Abdurrahman b. Sabit b. Sevbân’dan dolayı hadisin senedi zayıftır.

Ayrıca Nisâ sûresinin 17. âyetinde “**Fakat Allah’ın kabulünü vaat ettiği tövbe, cahillikle bir kabahat işleyip de, sonra çok geçmeden tövbe eden kimseler içindir. İşte Allah bunların tövbelerini kabul buyurur. Allah, hem her şeyi en iyi şekilde bilendir, hem de yaptığını sağlam yapan ve yaptığında bir hikmet bulunmaktadır.**” görüldüğü gibi günah işledikten sonra kişinin işlediği günahın farkında olması ve bir an önce tövbe etmesi istenmektedir. Aksi takdirde ölüm esnasında tövbelerin kabul olunamayacağını yine bize Yûnus Sure’sinin 90-92’inci âyetleri hatırlatmaktadır.

²⁶⁰ Tirmizî, *Sünen*, Deavât, 98, (V, 547); İbn Mâce, *Sünen*, Zühd, 30, (II, 1420); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 132, 135.

²⁶¹ Tirmizî, *Sünen*, Deavât, 98, (V, 547); Beğavî, *a.g.e.*, V, 90, 91.

²⁶² **Mudellis**: Hadiste bulunan bir kusuru veya ekseriya hoş görülmemeyen bir özelliği gizleyerek onun bulunmadığını zannettirecek şekilde rinâyet eden ravi, Aydınlı, *a.g.e.*, 195.

²⁶³ Bûsîrî, *Misbâhu’z-Zücâce*, IV, 249.

²⁶⁴ İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 92.

²⁶⁵ Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid ve Menbeu’l-Fevâid*, V, 267; Ukaylî, *Duafâu’l-Kebîr*, II, 326; Dârekutnî, *İlel*, V, 89; Makdisî, *Zahiretu’l-Huffâz*, I, 252.

Dolayısıyla bu âyete göre hadisin metni de zayıf görünmektedir. Bizlerde bu hadisin hem ravi Sevbân'dan hem de metninden dolayı zayıf olduğu kanaatine vardık.

34- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ebû Mansûr Muhammed b. Sem'ân, ona Ebû Cafer Muhammed b. Ahmed b. Abdulcebbâr er-Rayyânî, ona Humeyd b. Zenceveyh, ona Ebu'l- Esved, ona İbn Lehîa', ona Derrâc, ona Ebû Heysem, ona Ebû Saîd el-Hudrî 'Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu anlattı:

“Şeytan dedi ki: *Ey Rabbim! Senin izzet ve şerefine yemin ederim ki, kullarının ruhları bedenlerinde olduğu müddetçe, onları saptıracağım. Rabb da şöyle dedi: “İzzetime, yüceliğime ve yüksek makamıma andolsun ki, benden af diledikleri sürece onları affetmeye devam edeceğim.” II/184.*

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Ebû Saîd el-Hudrî'den tahriç etmiştir.²⁶⁶

Ahmed b. Hanbel'in metninde bazı farklılıklar vardır. Şeytan yerine İblis, kulların yerine de beni Âdem kelimeleri kullanılmıştır.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Yâ'lâ el-Mevsîlî, Taberânî, Hâkim, Beyhakî ve Beğavî Ebû Saîd el-Hudrî'den, rivayet etmişlerdir.²⁶⁷

Ahmed b. Hanbel'in Müsned'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd, bu hadisin *hasen* olduğunu, muhakkik Hüseyin Selim Esed, isnadının zayıf olduğunu ve Hâkim ise Buhârî ve Müslim'in tahriç etmedikleri bu hadisin *sahih* olduğunu söylemiştir.²⁶⁸

Bu hadisin senedinde geçen İbn Lehîa' hakkında çeşitli eleştirilerde bulunulmuştur. Makdisî: “İbn Lehîa' zayıftır.” Ebû İshâk: “Ebû Lehîa'nın rivayet ettiği hadisin üzerinde durulmaz ve onun hadisleri hüküm çıkarmak için alınmaz” demişlerdir.²⁶⁹

Zehebî: “İsnadında Derrac vardır O'da *Vâh*'dir”²⁷⁰ demiştir.²⁷¹

Beğavî'nin rivayet ettiği hadisin senedinde İbn Lehî'a ve Derrâc olduğundan dolayı kanaatimizce de zayıf görülmektedir. Ahmed b. Hanbel, Hâkim ve Taberânî'nin rivayet ettikleri hadisin senedinde adı geçen iki ravi bulunmadığından onların rivayet ettikleri hadis sahîhtir.

²⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 29, 41.

²⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 337; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, II, 530; Taberânî, *ed-Duâ*, I, 503; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 290; Beyhakî, *el-Esmâ' ve's-Sıfât*, I, 335, Beğavî, *a.g.e.*, V, 76.

²⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 337; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, II, 530; Taberânî, *ed-Duâ*, I, 503; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 290; Beyhakî, *el-Esmâ' ve's-Sıfât*, I, 335, Beğavî, *a.g.e.*, V, 76.

²⁶⁹ el-Makdisî, *Zahîretu'l-Huffâz*, II, 1167, *Tezkîretu'l-Huffâz*, I, 114, *Ma'rîfetu't-Tezkire*, I, 106; Ebû İshâk, *Ahvâlu'r-Ricâl*, I, 266.

²⁷⁰ **Vâh**: Başka bir rivayetin olup olmadığını araştırmak ve ona göre bir değerlendirme yapmak üzere yani i'tibar için alınabilen zaif hadis, Aydınlı, *a.g.e.*, s. 327

²⁷¹ Zehebî, *el-Uluv li'l-Aliyyi'l-Gaffâr*, I, 90.

35. ...Kubeyşe Rasûlullah (s.a.s)'a gelerek şöyle dedi:

- Ya Rasûlallah Ebû Kays vefat etti. Nikâhıma oğlu varis oldu. Şimdi ne bana harcamada bulunuyor, ne nikâh ilişkisine giriyor ne de beni serbest bırakıyor. Peygamber (s.a.v.) ise:

“*Senin hakkında Allah'ın (c.c.) emri gelene kadar evinde otur*, dedi. Bunun üzerine: **“Ey İman edenler kadınlarınıza zorla varis olmanız size helal olmadığı gibi...”** (Nisâ/19) âyeti indi. (II/186).

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi, âyetin nuzûl sebebi bağlamında Buhârî, İbn Abbâs'ın tahrirciyle şu senetle rivayet etmiştir: Bize Muhammed b. Mukâtil, ona Esbât b. Muhammed, ona Şeybânî, ona İkrime ona da İbn Abbâs şöyle dedi...²⁷²

Taberî bu olayla ilgili çeşitli rivayetler nakletmiştir. Birisinin isnadı şöyledir: Bize Ahmed b. Muhammed et-Tûsî, ona Abdurrahman b. Sâlih, ona Muhammed b. Fudayl, ona Yahyâ b. Saîd, ona Muhammed b. Ebî Umâme b. Sehl b. Hunayf ona da babası şöyle dedi: Kays b. Eslet öldüğünde onun oğlu eşiyle evlenmek istedi. Cahiliyede bu böyle idi.²⁷³

Hâzin, tefsîrinde bu olayı Beğavî'nin rivayet ettiği gibi nakletmiştir.²⁷⁴

Suyûtî, tefsîrinde Taberî'deki gibi çeşitli rivayetler nakletmiştir.²⁷⁵

Bu hadisi muteber hadis kaynaklarında bulamadık. Hadisin metni âyetin nuzûl sebebine ve Buhârî'nin âyetin nuzûl sebebiyle ilgili rivayete uygun olduğundan *sahih* olduğuna kanaat getirdik.

“Siz birbirinize karışmışken ayrıca onlar sizden sağlam bir söz almışlarken, bunu nasıl alırsınız.” (Nisâ/21).

36. ... Şa'bî ve İkrime şöyle dediler: Bu Rasûlullah (s.a.v.)'ın şu hadiste ifade ettiği şeydir;

“*Kadınlar hakkında Allah'tan korkun. Çünkü siz onları Allah'tan bir emanet olarak aldınız, onların namuslarını Allah'ın kelimesine (emir ve iznine) göre kendinize helal kıldınız.*” (II/187).

²⁷² Buhârî, *Sahih*, Tefsîru'l-Kur'ân (Nisâ), 6, (V, 178).

²⁷³ Taberî, *a.g.e.*, VI, 522.

²⁷⁴ Hâzin, *a.g.e.*, I, 356.

²⁷⁵ Suyûtî, *a.g.e.*, II, 462-463.

Beğavî'nin Nisâ sûresinin 21. âyetin tefsîri sadedinde senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi; Müslim, Ebû Dâvud, İbn Mâce ve Dârimî, Câbir b. Abdillâh'tan tahriç etmişlerdir.²⁷⁶

Müslim şu senedle rivayet etmiştir: Bize Ömer b. Hafs b. Ğiyâs, ona babası, ona Ca'fer b. Muhammed ona da babası şöyle dedi:..²⁷⁷

İbn Ebî Şeybe, İbn Hibbân, Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*) ve Beyhakî, Câbir b. Abdillâh'tan rivayet etmişlerdir.²⁷⁸

İbn Ebî Şeybe, İbn Hibbân ve Nesâî'nin rivayeti Câbir'in veda haccını anlatan hadisten bir bölümdür. Beyhakî'nin rivayet ettiği hadis ise daha kısadır.

Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, Müslim'in şartına göre hadisin isnadının sahih olduğunu söylemiştir.²⁷⁹

Beğavî'nin tefsîrine aldığı bu hadis Câbir b. Abdillâh'ın kendisine Peygamber (s.a.v.)'in haccını soran kişiye veda haccını anlatan kadınlarla ilgili bir bölümdür. Müslim ve diğer meşhur muhaddislerin rivayet etmesi ve Şuayb el-Arnaûd'un görüşüne dayanarak bu hadisin *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

“Babalarınızın evlilik yaptığı kadınlarla evlilik yapmayınız. Geçmişte yapılanlar geçmişte kalmıştır.” (Nisâ/22).

37- Eş'es b. Sevvâr şöyle dedi: Ensâr'ın salihlerinden olan Ebû Kays (Kays'ın babası) ölünce, Kays onun hanımına evlenme teklifi yaptı. Kadın: Ben seni evladım olarak görüyorum. Sen kabilenin salihlerindendir. Ancak ben Rasûlullah (s.a.v.)'a giderek ondan izin almak istiyorum, dedi. Ona gelerek durumunu anlatınca Allah (c.c.) **“Babalarınızın evlilik yaptığı kadınlarla evlilik yapmayınız. Geçmişte yapılanlar geçmişte kalmıştır.”** (Nisâ/22) âyetini indirdi. **(II/187)**.

Beğavî'nin senedsiz olarak naklettiği bu hadisi Taberânî ve Beyhakî Adiy b. Sâbit'ten tahriç etmişlerdir.²⁸⁰

Taberânî şu senedle rivayet etmiştir: Bize Abdullah b. Muhammed b. Saîd b. Ebî Meryem, ona Muhammed b. Yusuf el-Firyâbî, ona Kays b. Rabi', ona Eş'es b. Sevvâr ona da Adiy b. Sâbir şöyle dedi:..²⁸¹

²⁷⁶ Müslim, *Sahîh*, Hac, 147, (1218), (I, 889); Ebû Dâvud, *Sünen*, Menâsik, 56, (II, 462) ; İbn Mâce, *Sünen*, Menâsik, 84,(II, 1024); Dârimî, *Sünen*, Menâsik, 34, (I, 376).

²⁷⁷ Müslim, *Sahîh*, Hac, 147, (1218), (I, 886).

²⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, III, 334; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, IV, 155; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 257, *Sıkât*, II, 128; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, 7, 496.

²⁷⁹ İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 257.

²⁸⁰ Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XXII, 393; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 261.

²⁸¹ Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XXII, 393.

Vâhidî, Kurtubî ve Sa'lebî Nisâ suresinin 22. âyetinin nûzûl sebebini Eş'ar b. Sevvâr'dan naklettikleri bir hadisle rivayet etmişlerdir.²⁸²

Hâzin tefsîrinde ravinin adını vermeden direkt Rasûlullah (s.a.v.)'dan şöyle rivayet edildi lafzını kullanmıştır.²⁸³

Suyûtî tefsîrinde bu hadisi Feryabî, İbn Munzîr, İbn Ebî Hâtim, Taberî ve Beyhakî Süneninde, Sabit b. Ensâri'nin rivayetiyle vermektedir.²⁸⁴

Bu hadisi Taberânî ve Beyhakî'nin eserleri dışında muteber hadis kaynaklarında bulamadık. Nisâ suresinin 22. âyeti bu hadisi desteklediğinden *sahîh* olduğuna inanıyoruz.

38- Bize Muhammed b. Hasan el-Mervezî, ona Ebû Sehl Muhammed b. Amr el-Seczî, ona İmâm Ebû Süleyman el-Hattâbî, ona Ahmed b. Hişâm el-Hadramî, ona Ahmed b. Abdulcebbâr el-Atâridî, ona Hafs b. Gayyâs, ona Eş'as b. Suvâr, ona Adî b. Sâbit, ona Berâ' b. Âzib şöyle anlattı: Dayım elinde bir sancakla yanımdan geçti. Ona: Nereye gidiyorsun?" diye sorduğumda, Rasûlullah (s.a.v.) beni, babasının hanımıyla evlenen bir adamın kellesini getirmem için gönderdi, dedi. **(II/187).**

Bu hadisi Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel Yezîd b. Berâ'nın babasından İbn Mâce ise Berâ' b. Âzib'ten tahrîç etmişlerdir.²⁸⁵

Ahmed b. Hanbel rivayet ettiği hadisin metninde: "Rasûlullah (s.a.v.) beni, Beni Temime'den bir adama gönderdi" gibi farklılıklar görülmektedir.²⁸⁶

İbn Ebî Şeybe, Bezzâr, Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*), Hâkim ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir.²⁸⁷

Hâkim, bu hadisin Müslim'in şartına göre sahîh olduğu halde tahrîç etmediğini belirtmektedir.²⁸⁸

Tirmizî, Berâ'nın hadisi *hasen garip* 'tir demiştir.²⁸⁹

Beğavî, bu hadisin *hasen garip* olduğunu belirttiikten sonra mezhep imamlarının fikhi görüşlerine yer vermiştir.²⁹⁰

²⁸² Vâhidî, *Esbâbu'n-Nuzûl*, I, 152; Kurtubî, *a.g.e.*, V, 104; Sa'lebi, *a.g.e.*, III, 2810

²⁸³ Hâzin, *a.g.e.*, I, 357

²⁸⁴ Suyûtî, *a.g.e.*, II, 468

²⁸⁵ Ebû Dâvud, *Sünen*, Hudûd, 26, (IV, 602); Tirmizî, *Sünen*, Ahkâm, 25, (III, 643); Nesâî, *Sünen*, Nikâh, 58, (VI, 109, 110); İbn Mâce, *Sünen*, Hudûd, 35, (II, 869); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 295

²⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 295.

²⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 549; Bezzâr, *Müsned*, IX, 256; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, V, 210; Hâkim, *Müstedrek*, II, 208; Beğavî, *a.g.e.*, X, 305.

²⁸⁸ Hâkim, *Müstedrek*, II, 208.

²⁸⁹ Tirmizî, *Sünen*, Ahkâm, 25, (III, 643).

²⁹⁰ Beğavî, *a.g.e.*, X, 305.

Bu hadisin senesinde geçen ravi Ahmed b. Abdulcebbâr el-Atâridî için Zehebî, Dârekutnî onun için *la be'se bih* dediğini, İbn Ebî Hatim ise onun için *leyse bi'l-kavî* dediğini söylemektedir.²⁹¹

İbn Hacer, İbn Adî'nin Irak halkının Ahmed b. Abdulcebbâr el-Atâridî'nin zayıf olduğunda birleştiğini söylemiştir. Bununla beraber İbn Adî'nin onun hakkında onun munker hadis rivayet ettiği bilinmediğin ve Asam'ın Hunâdî b. Serî'nin kardeşi olan Ebû Ubeyde'den bu şahsı sormuş ona sika'dır dediğini nakletmektedir.²⁹²

Bu hadisin senesinde bulunan ravi Ahmed b. Abdulcebbâr el-Atâridî hakkında çeşitli ithamlar olmakla beraber sika olduğuna dair de delillerin olduğu yukarıda görülmektedir. Bizler de Tirmizî'nin *hasen garip*'tir görüşüne istinaden ve metnin Nisâ sûresinin 22. âyetine aykırı olmadığından dolayı *hasen* olduğuna kanaat getirdik. Çünkü *hasen garib*, *hasen hadis* içinde kullanılmaktadır.²⁹³

“Sizlere şunlar haram kılındı: Anneleriniz, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları, sizi emziren sütannelerinizle sütkızkardeşleriniz...” (Nisâ/23).

39- Bize Ebu'l-Hasan es-Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ebû İshâk el-Hâşimî, ona Ebû Mus'ab, ona Mâlik, ona Abdullah b. Dinâr, ona Süleyman b. Yesâr, ona Urve b. Zübeyr, ona Âişe (r.a.) Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu söyledi:

“Doğum (nesep ve soy) sebebiyle haram olan herkes, süt emme sebebiyle de haram olur.” (II/189).

Bu hadisi Ebû Dâvud, Tirmizî, Dârimî, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel, Hz. Âişe'den tahrîç etmişlerdir.²⁹⁴

Tirmizî şu değerlendirmede bulunmuştur: Bu hadis *hasen sahîh*'tir. Rasûlullah (s.a.v.)'ın ashabından ve daha sonraki dönemlerden bir kısım ilim adamları uygulamalarını bu hadisle yaparlar bu konuda aralarında bir ihtilaf olduğunu bilmiyoruz.²⁹⁵

²⁹¹ Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, I, 112.

²⁹² İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 51.

²⁹³ Bakınız, Aydıllı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 112.

²⁹⁴ Ebû Dâvud, *Sünen*, Nikâh, 6, (II, 545); Tirmizî, *Sünen*, Ridâ, 1, (III, 453); Dârimî, *Sünen*, Nikâh, 48, (II, 477); Mâlik, *Muvatta'*, Ridâ, 15, (II, 607); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 44.

²⁹⁵ Tirmizî, *Sünen*, Ridâ, 1, (III, 453).

Şâfiî, Abdurrezzâk, İbn Ebî Şeybe, Bezzâr, Nesâî, İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi Hz. Âişe'den nakletmişlerdir.²⁹⁶

Şuayb el-Arnaûd: “Şeyhayn’ın şartlarına göre isnadı sahîhtir” Beğavî: “Bu hadis sahîhtir” demiştir.²⁹⁷

Bu hadisin muteber hadis kaynaklarında nakledilmesi ve verdiğimiz bilgilere istinaden sahîh olduğuna inanıyoruz.

40- Bize Ebu’l-Hasan es-Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ebû İshâk el-Hâşimî, ona Ebû Mus’ab, ona Mâlik, ona Abdullah b. Ebî Bekir, ona Umre binti Abdurrahman, ona Âişe (r.anha) şöyle anlattı: “Rasûlullah (s.a.v.) evimde idi. Bir ara Hafsa’nın evine girmek için izin isteyen birinin sesini işittim. Bu vesileyle Rasûlullah (s.a.v.)’e:

-Falan (süt amcası) hayatta olsaydı, kimse olmadan evime girebilir miydi?” diye sordum. O da (s.a.v.):

“Evet, doğum nedeniyle haram olanı süt emme de haram kılar, buyurdu.”

(II/189).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Dârimî, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel, Hz. Âişe’den tahriç etmişlerdir.²⁹⁸

Buhârî ve Müslim’in rivayetlerinde şu fazlalık vardır: Hz. Âişe şöyle dedi: Bu adam evine girmek istiyor. Peygamber (s.a.v.): “Süt emzirmede onu Hafsa’nın amcası olarak görüyorum.” dedi.

Beğavî *Şerhu’s-Sünne*’de bu hadis metninin tamamını rivayet ettikten sonra şöyle demektedir: Bu hadisin sahîhliği üzerinde ittifak vardır. Muhammed, İsmail’den, Müslim Yahya b. Yahya’dan, ikiside Mâlik’den tahriç etmişlerdir.²⁹⁹

Şâfiî bu konuyla ilgili iki hadis Hz. Âişe’den, bir hadis’de Hz Ali’den rivayet etmiştir.³⁰⁰

Bu hadisin *muttefekun aleyh* olması, ravileri hakkında olumsuz bir durumun olmaması ve Beğavî’nin görüşüne istinaden *sahîh* olduğuna inanıyoruz.

²⁹⁶ Şâfiî, *Müsned*, I, 273; Abdurrezzâk, *Musannef*, VII, 476; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, III, 550; Bezzâr, *Müsned*, XVIII, 265; Nesâî, *Sünenü’l-Kübrâ*, V, 192; İbn Hibbân, *Sahih*, X, 37; Beyhakî, *Sünenü’l-Kübrâ*, VI, 450; Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, IX, 73.

²⁹⁷ İbn Hibbân, *Sahih*, X, 37; Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, IX, 73.

²⁹⁸ Buhârî, *Sahih*, Şehâdât, 7, (III, 149), Ferdu’l-Hamse, (IV, 46), Nikâh, 20, (VI, 125); Müslim, *Sahih*, *Ridâ*, 1(1444), (II, 1068); Dârimî, *Sünen*, Nikâh, 48, (II, 477); Mâlik, *Muvatta’*, *Ridâ*, 1, (II, 601); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 178.

²⁹⁹ Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, IX, 72-73.

³⁰⁰ Şâfiî, *Tefsîru’s-Şâfiî*, II, 569.

41- Ümmü Seleme'den Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

“Bağırsakları birbirinden ayıran miktarda süt içmedikçe haram olmaz.”

(II/189).

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Tirmizî, Ümmi Seleme'den, İbn Mâce ise Abdullah b. Zübeyr'den tahriç etmişlerdir.³⁰¹

Tirmizî hadisi senet ve metniyle beraber şöyle rivayet etmiştir: Bize Kuteybe, ona Ebû Avâne, ona Hişâm b. Urve, Fâtima Bint. Munzir ona da Ümmi Seleme şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Süt emmenin haram kılanı, bağırsakları patlatacak kadar çok emilmesi ve süttten kesilme yaşı olan iki yıldan önce emilmesi şeklinde olanıdır.”³⁰²

Tirmizî bu hadisle ilgili şu değerlendirmeyi yapmaktadır: Bu hadis *hasen sahihtir*. Bu hadisle ashabın ileri gelen âlimleri ve diğer âlimlerin çoğu amel etmişlerdir. Emzirme ancak iki tam yıl içinde olursa haram olur. İki tam yıl dışındaki emzirmelerin herhangi bir haramlığı yoktur.³⁰³

İbn Ebî Şeybe, İbn Hibbân, Nesâî, Taberânî, Beyhakî, Beğavî, Osman el-Bûsirî ve Elbânî bu rivayeti nakletmişlerdir.³⁰⁴

Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, Müslim'in şartlarına göre isnadının sahih olduğunu; Bûsirî'de hadisin isnadı İbn Luhay'a'dan dolayı zayıf olduğunu, ancak Tirmizî ve İbn Hibbân'ın Ümmi Seleme'den, Bezzâr'ın da Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri hadisin bu hadise şahitlik ettiğini; Elbânî ise hadisin sahih olduğunu söylemişlerdir.³⁰⁵

Bu hadisin *Kütüb-i Sitte*'de geçmesi, birden fazla tarikten gelmesi ve sıhhatıyla ilgili yukarıda verdiğimiz bilgilere istinaden *sahih* olduğu kanaati bizlerde hasıl olmuştur.

42-İbn Mes'ûd (r.a.), Rasûlullah (s.a.v.)'ın:

“Kemik oluşturan ve et bitiren süt dışındaki süt emmelerde süt akrabalığı olmaz”

buyurduğu rivayet edilmiştir. (II/189).

³⁰¹ Tirmizî, *Sünen*, Ridâ, 5, (III, 458); İbn Mâce, *Sünen*, Nikâh, 37, (I, 626).

³⁰² Tirmizî, *Sünen*, Ridâ, 5, (III, 458).

³⁰³ Tirmizî, *Sünen*, Ridâ, 5, (III, 459).

³⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, III, 550; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, V, 201; İbn Hibbân, *Sahih*, X, 38; Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, VII, 288; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 752; Beğavî, *a.g.e.*, IX, 84; Bûsirî, *Mesâbihu'z-Zücâce*, II, 113; Elbânî, *a.g.e.*, VII, 221.

³⁰⁵ İbn Hibbân, *Sahih*, X, 38; Bûsirî, *Mesâbihu'z-Zücâce*, II, 113; Elbânî, *a.g.e.*, VII, 221.

Beğavî'nin senedsiz olarak verdiği bu hadisi Ebû Dâvud ve Ahmed b. Hanbel, İbn Mes'ûd'dan tahrîç etmişlerdir.³⁰⁶

Ebû Dâvud şu sened ve metinle rivayet etmiştir: Bize Abdusselâm b. Mutahhar, ona Süleymân b. Muğîre, ona Ebû Musa, ona babası, ona İbn Abdillah b. Mes'ud ona da İbn Mes'ud şöyle dedi: Kemikleri kuvvetlendiren ve kas(lar)ı oluşturan (süt emmenin) dışında (süt akrabalığı meydana getirecek) hiçbir süt emme yoktur. (Abdullah b. Mesûd hakkında) Ebû Mûsâ (el-Hilâlî): Bu büyük âlim aramızda iken bize soru sormayınız, dedi.³⁰⁷

Beyhakî ve Dârekutnî, İbn Mes'ûd'tan rivayet etmişlerdir.³⁰⁸

İbn Ebî Hâtim: "Babama Ebû Musa el-Hilâlî'yi sordum. O ve babası mechûl'dur dedi" demiştir.³⁰⁹ İbn Hibbân ise bu raviyi *Sikât*'nda zikretmiştir.³¹⁰

Zehebî, Ebû Musa el-Hilâlî'nin *mechûl* olduğunu söylemiştir.³¹¹

İbn Hacer: Ebû Musa el-Hilâlî'nin ikinci tabaka olan bir râvi olduğunu Ebû Dâvud'un dışında kimsenin ondan hadis rivayet etmediğini, İbn Medinî'nin, Ebû Musa el-Hilâlî'den Süleymân b. Muğîre dışında hadis rivayet eden birini bilmediklerini ve İbn Hibbân'ın Ebû Musa el-Hilâlî'yi güvenilir gördüğünü belirtmiştir.³¹²

Yukarıda verdiğimiz bilgilere istinaden bu hadisin *hasen* olduğuna kanaat getirdik.

43- Bize Ahmed b. Abdillah es-Sâlihî, ona Ebû Saîd Muhammed b. Musa es-Sayrafî, ona Ebu'l-Abbâs el-Esamm, ona Muhammed b. Abdillah b. Abdulhakem, ona Enes b. İyâz, ona Hişâm b. Urve, ona babası, ona Abdullah b. Zübeyr Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu söyledi:

"Bir emiş de iki emiş de süttten haramlığa yol açmaz." (II/190).

Bu hadisi Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Dârimî, Hz. Âişe'den tahrîç etmişlerdir.³¹³

Ravilerin hiçbirinin metninde الرضاع kelimesi yoktur.

³⁰⁶ Ebû Dâvud, *Sünen*, Nikâh, 8, (II, 549); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 432.

³⁰⁷ Ebû Dâvud, *Sünen*, Nikâh, 8, (II, 549).

³⁰⁸ Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 758; Dârekutnî, *Sünen*, V, 305.

³⁰⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IX, 438.

³¹⁰ İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 633.

³¹¹ Zehebî, *Mizânü'l-İtidâl*, IV, 578.

³¹² İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 677, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XII, 251, *Lisânu'l-Mizân*, VII, 486.

³¹³ Müslim, *Sahîh*, Ridâ, 17(1450), (II, 1073, 1074); Ebû Dâvud, *Sünen*, Nikâh, 10, (II, 551, 552); Tirmizî, *Sünen*, Ridâ, 3, (III, 455); Nesâî, *Sünen*, Nikâh, 51, (VI, 101); İbn Mâce, *Sünen*, Nikâh, 35, (I, 624); Dârimi, *Sünen*, Nikâh, 49, (II, 477); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 95, 96.

Tirmizî, bu konuda Ümmü'l-Fadl, Ebû Hureyre, Zübeyr b. Avvam ve İbn Zübeyr'den de hadis rivayet edildiğini, Âişe hadisinin *hasen sahih* olduğunu söylemiştir.³¹⁴

Nesâî bu hadisle ilgili altı rivayette bulunmuş, üçünü Hz. Âişe'den üç tanesini de Abdullah b. Zübeyr'den tahriç etmiştir.³¹⁵

Abdullah b. Zübeyr rivayetinde *والاملاجة والاملاجان* lafzı fazlalık olarak zikredilmiştir.³¹⁶

Beyhakî üçünü Hz. Âişe'den birini Abdullah b. Zübeyr'den bir tanesini de Ümmü'l-Fadl'dan rivayet etmiştir.³¹⁷

Şâfiî'nin iki rivayeti vardır. İkisini de Abdullah b. Zübeyr'den tahriç etmiştir. Birini şöyle rivayet etmiştir: Bir iki yudumla veya bir iki emzirmekle süt haramlığı oluşmaz.³¹⁸

Hadisi Müslim ve diğer önemli muhaddislerin rivayet etmesi ayrıca Tirmizî'nin bu hadisle ilgili *hasen sahih* görüşüne istinaden *sahîh* olduğuna inanıyoruz.

44- Bize Ebu'l-Hasan es-Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ebû İshâk el-Hâşimî, ona Ebû Mus'ab, ona Mâlik b. Abdillâh b. Ebî Bekir b. Muhammed b. Ömer b. Hazm, ona Umre bint. Abdurrahman, ona müminlerin annesi Âişe (r.anha) şöyle dedi: Kur'an'dan nazil olan âyetler arasında: "Bilinen on süt emmek haramlığa yol açar" vardı. Sonra bu "beş süt emmek" ile neshedildi. Rasûlullah (s.a.v.) vefat ettiğinde de bunlar, Kur'an'dan okunanlar arasında idi. **(II/190).**

Bu hadisi Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî ve Mâlik b. Enes, Hz. Âişe'den *mevkûf* olarak tahriç etmişlerdir.³¹⁹

Şâfiî, Nesâî, İbn Hibbân, Beyhakî, Beğavî ve Elbânî Hz.Âişe'den rivayet etmişlerdir.³²⁰

Muhakkik Şuayb el-Arnaûd bu hadisin isnadının sahih olduğunu, Beğavî ve Elbânî ise *sahîh* bir hadis olduğunu söylemişlerdir.³²¹

³¹⁴ Tirmizî, *Sünen*, Ridâ, 3, (III, 455, 456).

³¹⁵ Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, V, 196-199.

³¹⁶ Nesâî, *a.g.e.*, V, 198.

³¹⁷ Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 748-750, 755.

³¹⁸ Şâfiî, *Müsned*, I, 221.

³¹⁹ Müslim, *Sahîh*, Ridâ, 24, (1452), (II, 1075) ; Ebû Dâvud, *Sünen*, Nikâh, 10, (II, 551, 552); Nesâî, *Sünen*, Nikâh, 51, (VI, 100); Mâlik, *Muvatta'*, Ridâ, 3.

³²⁰ Şâfiî, *Müsned*, I, 220; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, V, 196; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 36; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 747; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, IX, 80; Elbânî, *a.g.e.*, VII, 218.

³²¹ İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 36; Beğavî, *a.g.e.*, IX, 80; Elbânî, *a.g.e.*, VII, 218.

Rasûlullah (s.a.v.) vefat ettiğinde de bunlar, Kur'an'dan okunanlar arasında idi. Bu söz Hz.Aişe'den nakledilerek gelmişse de biz bunun böyle olmadığı kanaatını taşıyoruz. Bize göre ravi ya bunu Hz. Aişe'den aktarıırken yanlış aktarmış veya Hz. Peygamber'in son zamanlarındaki uygulamayı Kur'an'ın ayetiymiş gibi anlamıştır.

Bu hadisin muteber hadis kaynaklarında rivayet edilmesi, Şuayb el-Arnaûd, Beğavî ve Elbânî'nin sahîh olarak değerlendirmelerine istinaden bizde de *sahîh* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

45- Bize Ebu'l-Hasan es-Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ebû İshâk el-Hâşimî, ona Ebû Mu'sab, ona Mâlik, ona Ebû'z-Zinâd, ona el-A'rac, ona Ebû Hureyre (r.a.) Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle söylediğini anlattı:

“Bir kızla halası bir arada tutulmaz. Bir kızla teyzesi de bir arada tutulmaz.”

(II/192).

Beğavî'nin Nisâ sûresinin 23. âyetinin tefsiri sadedinden naklettiği bu hadisi Buhârî, Müslim, Nesâî, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel, Ebû Hureyre'den tahriç etmişlerdir.³²²

Tirmizî, İbn Abbâs'tan şöyle rivayet etmiştir: Peygamber (s.a.v.): *“Bir kadının halası veya teyzesiyle birlikte nikâh edilmesini yasakladı.”*³²³

Bezzâr, Nesâî, İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir.³²⁴

İbn Hibbân'ın *Sahîh*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd İsnadının sahîh olduğunu Beğavî ise sahîhliğinde ittifak olduğunu söylemiştir.³²⁵

Râzî (606/1209) ve Suyûtî bu hadisi tefsîrlerinde rivayet etmiştir.³²⁶

Râzî, bunun *meşhur*³²⁷ *mustefiz*³²⁸ bir haber olduğunu belirtmiştir.³²⁹

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, diğer önemli muhaddislerce de rivayet edilmesi ve yukarıda verdiğimiz bilgilerden dolayı bu rivayetin sahîh olduğu kanaatine ulaştık.

³²² Buhârî, *Sahîh*, Nikâh, 27, (VI, 168); Müslim, *Sahîh*, *Nikâh*, 33 (1408), (II, 1028); Nesâî, *Sünen*, *Nikâh*, 47, (VI, 96); Mâlik, *Muvatta'*, *Nikâh*, 20, (II, 532); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 4628.

³²³ Tirmizî, *Sünen*, *Nikâh*, 31, (III, 432).

³²⁴ Bezzâr, *Müsned*, XV, 234; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, V, 188; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 424; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 267; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, IX, 66.

³²⁵ İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 424; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, IX, 66.

³²⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, X, 36; Suyûtî, *a.g.e.*, II, 477.

³²⁷ **Meşhur hadis:** Her tabakada en az üç kişinin rivayet etmiş olduğu veya en az farklı senedle rivayet edilmiş olan hadis, Aydınlı, *a.g.e.*, s. 178.

³²⁸ **Mustefiz hadis:** Senedini başından sonuna kadar her tabakada ravi sayısı üçten aşağı düşmemekle beraber mutevâtir hadis derecesine ulaşmayan hadis, Aydınlı, *a.g.e.*, s. 224.

³²⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, X, 36.

“Bir de savaş esiri olarak ellerinizin altında bulunan cariyeler dışında, evli kadınlar (da size haram kılındı). Bütün bunlar size, Allah’ın emri olarak haram kılınmıştır...” (Nisâ/24).

46- Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.) der ki: Rasûlullah (s.a.v.) Huneyn gününde Evtas kabilesine bir ordu gönderdi. Müşriklerden, kocaları bulunan birçok kadını esir aldılar. Ancak onlarla ilişkiye girmeyi uygun görmediler. Bunun üzerine Allah (c.c.) bu âyeti (Nisâ/24) indirdi. **(II/192)**.

Beğavî’nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu *mevkûf* hadisi Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel, Ebû Saîd el-Hudrî’den tahriç etmişlerdir.³³⁰

Müslim, hadisi şu senedle rivayet etmiştir: Bize Ubeydullah b. Ömer b. Meyser el-Kavârîrî, ona Yezîd b. Zuray’, ona Saîd b. Ebî Arûbe, ona Katâde, ona Sâlih Ebi’l-Halîl, ona Ebû Alkame el-Hâşimî ona da Ebû Saîd el-Hudrî şöyle dedi:..³³¹

Müslim’in rivayet ettiği hadisin metninde şu fazlalık vardır: Düşmanla karşılaşp savaştılar. Onları yenip ganimet elde ettiler. Hz. Peygamberin arkadaşlarından bazı kişiler...³³²

Ebû Dâvud, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel’in rivayet ettikleri hadislerin metni aynıdır. Tirmizî’nin metni ise hem kısa hemde lafızları farklıdır.

Beyhakî, Suyûtî ve Sa’lebî, Ebû Saîd el-Hudrî’den rivayet etmişlerdir.³³³

Beğavî’nin rivayet ettiği bu hadis Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel’in rivayet ettikleri hadisten kısa olsa da aynı konuya temas etmektedir.

Tirmizî, bu hadisin *hasen sahîh* olduğunu söylemiştir.³³⁴

Hadisi Müslim ve diğer önemli muhaddislerin rivayet etmesi ve Tirmizî’nin *hasen sahîh* olarak değerlendirmesi nedeniyle, bizde de *sahîh* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

47- Bize İsmail b. Abdulkâhir, ona Abdulgâfir b. Muhammed el-Fârisî, ona Muhammed b. İsa el-Culûdî, ona İbrahim b. Muhammed b. Süfyân, ona Müslim b. Haccac, ona Muhammed b. Abdillâh b. Numeyr, ona Ubeyy, ona Abdulazîz b. Ömer, ona Rebî’ b. Sabre el-Cühenî, ona babası, babasının Rasûlullah (s.a.s)’la beraber bulunduğu Rasûlullah (a.s) şöyle buyurdular:

³³⁰ Müslim, *Sahîh*, Ridâ, 33, (1456), (II, 1079); Ebû Dâvud, *Sünen*, Nikâh, 43, 44, (II, 612, 613); Tirmizî, *Sünen*, Nikâh, 36, (III, 438); Nesâî, *Sünen*, Nikâh, 59, (VI, 110); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 84.

³³¹ Müslim, *Sahîh*, Ridâ, 33 (1456), (II, 1079).

³³² Müslim, *Sahîh*, Ridâ, 33 (1456), (II, 1079).

³³³ Beyhakî, *Sünenü’l-Kübrâ*, VII, 271; Suyûtî, *a.g.e.*, II, 478; Sa’lebî, *a.g.e.*, III, 285.

³³⁴ Tirmizî, *Sünen*, Nikâh, 36, (III, 438).

“Ey insanlar! Ben sizin kadınlarla mut’a nikâhı yapmanıza izin vermişim. Şimdi Allahu Teâla hazretleri, onu kıyamet gününe kadar haram etmiş bulunmaktadır. Öyleyse, kimin yanında böyle nikâhlı bir kadın varsa, artık ona yol versin. Onlara ücret olarak verdiklerinizden herhangi bir şeyi geri almayın.” (II/193).

Bu hadisi Müslim, İbn Mâce, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel, Rebî’ b. Sabre el-Cuhenî’den tahriç etmişlerdir.³³⁵

Ebû Ya’lâ, İbn Hibbân, Taberânî, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir.³³⁶

Ebû Ya’lâ’nın Müsned’ini tahkik eden Hüseyin Selim Esed ve muhakkik Şuayb el-Arnaûd, bu hadisin isnadının sahih olduğunu söylemişlerdir.³³⁷

Beğavî bu hadisle ilgili şöyle demektedir: “İmam şöyle dedi, Mut’a nikâhının haramlığı üzerinde ümmetin icması vardır, İbn Abbâs bazı zorluklardan dolayı bu ruhsatı vermiştir. Sonra bu görüşünden vazgeçmiştir.”³³⁸

Hadisi Müslim ve diğer önemli muhaddislerin rivayet etmesi ve muhakkik Hüseyin Selim Esed ve Şuayb Arnaûd’un sahih olarak değerlendirmesi nedeniyle, bizde de *sahih* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

48- Bize Ebu’l Hasan es-Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ebû İshâk el-Hâşimî, ona Ebû Mus’ab, ona Mâlik, ona İbn Şihâb, ona Muhammed b. Ali’nin iki oğlu Abdullah ve Hasan, onlara babaları, ona Ali b. Ebî Tâlib (r.a.): “Rasûlullah (s.a.v.)’ın Hayber günü, kadınlarla mut’a nikâhı yapmaktan ve evcil eşeklerin etlerini yemekten nehyettiğini buyurdu” dedi. (II/193).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel Hz. Ali’den tahriç etmişlerdir.³³⁹

Tirmizî bu hadisle ilgili şu değerlendirmede bulunmaktadır: Hz.Ali’den nakledilen hadis hasen sahihtir. Peygamber (s.a.v.)’in ashabından ve daha sonraki dönemlerden ilim adamlarının uygulamaları bu hadise göredir. İbn Abbâs’tan geçici nikâhın caiz olduğuna dair bir rivayet varsa da Rasûlullah (s.a.v.)’in geçici nikâh

³³⁵ Müslim, *Sahih*, Nikâh, , 21, (1406), (II, 1025); İbn Mâce, *Sünen*, Nikâh, 44, (I, 631); Dârimî, *Sünen*, Nikâh,16, (II, 462); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 404.

³³⁶ Ebû Ya’lâ el-Mevsilî, *Müsned*, II, 238; İbn Hibbân, *Sahih*, IX, 454; Taberânî, *Mu’cemu’l-Kebîr*, VII, 104; Beyhakî, *Sünenü’l-Kübrâ*, VII, 331;Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, IX, 100.

³³⁷ Ebû Ya’lâ el-Mevsilî, *Müsned*, II, 238; İbn Hibbân, *Sahih*, IX, 454.

³³⁸ Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, IX, 100.

³³⁹ Buhârî, *Sahih*, Megâzî, 38, (V, 78); Müslim, *Sahih*, Nikâh, 29, 30, (1407), (II, 1027); Tirmizî, *Sünen*, Nikâh, 29, (III, 429, 430), Et’ime, 6, (IV, 254); Nesâî, *Sünen*, Nikâh, 71, (VI, 126); İbn Mâce, *Sünen*, Nikâh, 44, (I, 630,631); Mâlik, *Muvatta’*, Nikâh, 41, (II, 542); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 79.

hakkındaki hükmü kendisine bildirilince bu sözünden dönmüştür. İlim adamlarının çoğunluğu geçici nikâhın haram olduğu üzerinde birleşmişlerdir. Sevrî, İbnü'l-Mübârek, Şâfiî, Ahmed ve İshâk'ta bunlardandır.³⁴⁰

Şâfiî, Nesâî, İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir.³⁴¹ Suyûtî bu hadisi rivayet ettikten sonra Mut'a Nikâhıyla ilgili ashabin önde gelenlerinin kendi aralarında geçen bazı tartışmalarından bahsetmektedir.³⁴²

Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre isnadının sahih olduğunu; Beğavî ise sıhhatinde ittifak olduğunu belirtmiştir.³⁴³

Bu hadisin *muttefekun aleyh* olması, Şuayb el-Arnaûd ve Beğavî'nin sahihtir görüşlerine istinaden *sahih* olduğuna inanıyoruz.

49- Ebû Nadre'den şöyle rivayet edilir, der ki: İbn Abbâs'a Mut'a nikâhından sordum. Nisa suresindeki: **“Onlardan belli bir süreye kadar hazlandığınız sürece...”** (Nisâ/24) âyetini okumadın mı? Dedi. “Ben onu öyle okumuyorum” deyince üç defa: “Allah (c.c.) onu öyle indirdi” dedi. **(III/194)**.

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Hâkim ve Taberî Ebû Nadre'den rivayet etmişlerdir.³⁴⁴

Hâkim şu senedle nakletmiştir: Bize Ebû Zekeriyâ b. Anberî, ona Muhammed b. Abdisselâm, ona İshâk b. İbrahim, ona Nadre b. Şumeyl, ona Ebû Seleme ona da Ebû Nadre şöyle dedi.³⁴⁵

Hâkim, bu hadisin Müslim'in şartlarına göre sahih olduğu halde tahriç etmediğini belirtmiştir.³⁴⁶

İbn Abbâs'ın mut'a nikâhıyla ilgili farklı görüşlerini şöyle anlayabiliriz: İslamın ilk dönemlerinde Mekke fethine kadar bazı zamanlarda mut'a'ya zarurete binaen cevaz verilse de Huneyn - Evtas savaşından sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından yasaklanmıştır.

Bu hadis Hâkim'in dediği gibi Müslim'in şartına göre sahih olduğu için bizlerde de *sahih* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

³⁴⁰ Tirmizî, *Sünen*, Nikâh, 29, (III, 430).

³⁴¹ Şâfiî, *a.g.e.*, I, 254; Nesâî, *a.g.e.*, V, 235; İbn Hibbân, *a.g.e.*, IX, 450; Beyhakî, *a.g.e.*, IX, 551; Beğavî, *a.g.e.*, IX, 99.

³⁴² Suyûtî, *a.g.e.*, II, 486.

³⁴³ İbn Hibbân, *a.g.e.*, IX, 450; Beyhakî, *a.g.e.*, IX, 551; Beğavî, *a.g.e.*, IX, 99.

³⁴⁴ Hâkim, *Müstedrek*, II, 334; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VIII, 177.

³⁴⁵ Hâkim, *Müstedrek*, II, 334.

³⁴⁶ Hâkim, *Müstedrek*, II, 334.

50- Sâlim, Abdullah b. Ömer'in şöyle anlattığını rivayet eder: Ömer b. Hattâb (r.a.) minbere çıktı. Allah'a hamd-senadan sonra şöyle dedi: Birilerine ne oluyor, Rasûlullah (s.a.v.) nehyetmişken mut'a nikâhıyla evlilik yapıyorlar? Bu şekilde evlenen her kimi görürsem, onu taşla recmederim. Sözü arasında ayrıca şu ifadeyi kullandı: Mut'ayı, nikâh, boşanma, iddet ve miras yıkmıştır (kaldırmıştır). **(II/194)**.

Beğavî'nin tefsîrinde senedsiz olarak rivayet ettiği bu *mevkûf* hadisi Beyhakî şu senedle Salim b. Abdillâh'ın babasından tahriç etmiştir: Bize Ebû Muhammed Abdullâh b. Yusuf el-İsbehânî, ona Ebû Muhammed Abdurrahman b. Yahyâ ez-Zührîyyu'l-Kâdî, ona Muhammed b. İsmail es-Sâiğ, ona Ebû Hâlid el-Emevî, ona Mansûr b. Dinâr, ona Ömer b. Muhammed, ona Sâlim b. Abdullâh ona da babası şöyle dedi.³⁴⁷

Beyhakî rivayet ettiği hadisi şu ibareyle tamamlamaktadır: Eğer bu sahîh ise anlaşılmalıdır ki, Hz. Ömer, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in mut'a nikâhını yasakladığını bildiği için yasaklamıştır.³⁴⁸

Müslim'in rivayet ettiği şu bölüm bu hadisi desteklemektedir: Ömer halife olduğu zaman şöyle dedi: Allah, elçisine istediğini istediği şekilde verendir. Allah, Kur'ân-ı O'na indirmiştir. **“Allah için haccı ve umreyi tamamlayın” (Bakara/196)**. (Allah'ın emrettiği şekilde). Bu kadınlarla yapılan mut'a nikâhından sakının. Eğer bir adam belli bir zaman için bir kadını nikâhlarsa onu recm ederim.³⁴⁹

İbn Hacer, Beyhakî'den bu hadisi rivayet ettikten sonra, mut'a nikâhıyla ilgili çeşitli görüşleri ele alıp mut'a nikâhının haramlığında selef ve halef ittifak halindedir, demiştir.³⁵⁰

Muttâkî el-Hindî bu hadisi naklettikten sonra hadisin sonuna (ق) rumuzunu koyarak hadisin *muttafe kun aleyh* olduğunu belirtmiştir.³⁵¹

Suyûtî ve Sa'lebî, bu hadisi aynı sened ve metinle rivayet etmişlerdir.³⁵²

Yukarıda bu rivayetle ilgili verdiğimiz bilgiler ve rivayetin ravileri hakkında olumsuz bir değerlendirme olmamasından dolayı bu hadisin *sahîh* olduğuna inanıyoruz.

51- Ömer (r.a.) der ki: Dikkat edin! Kadınların mehrini aşırı pahalılaştırmayın. Çünkü o dünyada bir şeref ve Allah (c.c.) katında bir takva olsaydı, buna en layıkınız,

³⁴⁷ Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 336, *Sünenü's-Sağir*, III, 59.

³⁴⁸ Beyhakî, *a.g.e.*, VII, 336.

³⁴⁹ Müslim, *Sahîh*, Hac, 145, (1217), (I, 885).

³⁵⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IX, 173.

³⁵¹ Muttâkî el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, XVI, 520.

³⁵² Suyûtî, *a.g.e.*, II, 486; Sa'lebî, *a.g.e.*, III, 287.

Allah'ın Peygamberi (s.a.v.) olurdu. O'nun hanımlarıyla evlenmesinde veya kızlarını evermesinde oniki ûkiye'den fazla verdiğini veya istediğini bilmiyorum. **(II/195)**.

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel Ebû Acfâ es-Sülemî'den tahric etmişlerdir.³⁵³

Ebû Dâvud şu senedle rivayet etmiştir: Bize Muhammed b. Ubeyd, ona Hammâd b. Zeyd, ona Eyyûb ona da Ebû Acfâ es-Sülemî şöyle dedi.³⁵⁴

Tirmizî bu hadisle ilgili şöyle demektedir: Bu hadis hasen sahîh'tir. Ebu'l-Acfâ es-Sülemî'nin ismi Herem'dir. İlim ehlinin yanında ûkiye kırk dirhemdir. Oniki ûkiye dört yüz seksen dirhemdir.³⁵⁵

Ahmed b. Hanbel ve Nesâî'nin rivayet ettikleri hadislerin devamında fazla mehir almanın doğurduğu olumsuz sonuç ve savaşta öldürülmenin hükmünden bahsedilmiştir.³⁵⁶

Beyhakî ve Aclûnî bu hadis naklettikten sonra Beyhakî, bu hadisin *munkatî*'³⁵⁷ olduğunu Aclûnî'nin bu eserini tahkik eden Yusuf b. Hindâvî ise hadisin sahîh olduğunu ancak *فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: كُلُّ أَحَدٍ أَفْقَهُ مِنْ عُمَرَ* bölümü zayıf olduğunu söylemiştir.³⁵⁸

Aclûnî'nin zayıftır dediği bölüm Beğavî'nin rivayetinden olmadığından ve Beğavî'nin metni Beyhakî'nin metninden farklı olup, Ebû Dâvud'un rivayet ettiği hadisin metniyle aynı olduğundan *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

52- Bize Ebu'l-Hasan es-Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ca'fer b. Muhammed el-Müflis, ona Hârun b. İshâk, ona Yahya b. Muhammed el-Hârisî, ona Abdulazîz b. Muhammed, ona Yezîd b. Abdullah b. el-Hâdi, ona Muhammed b. İbrahim, ona Ebû Seleme şöyle anlattı: “Âişe (r.anha)'ye, Rasûlullah 'ın eşlerine verdiği miktarın ne kadar olduğunu sordum.” “Onun eşlerine verdiği mehir oniki ûkiye ve bir neşş idi. Neşş nedir biliyor musun?” dedi. “Hayır” dedim. O da şöyle dedi: “Yarım ûkiye”, böylece beşyüz dirhem oluyor. İşte Rasûlullah (s.a.v.)'in eşlerine verdiği mehir bu idi. **(II/195)**.

³⁵³ Ebû Dâvud, *Sünen, Nikâh*, 27,28, (II, 582, 583); Tirmizî, *Sünen, Nikâh*, 23, (III, 423); Nesâî, *Sünen, Nikâh*, 66, (VI, 117); İbn Mâce, *Sünen, Nikâh*, 17, (I, 607); Dârimi, *Sünen, Nikâh*, 18, (II, 463); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 40, 41, 48.

³⁵⁴ Ebû Dâvud, *Sünen, Nikâh*, 27,28, (II, 582).

³⁵⁵ Tirmizî, *Sünen, Nikâh*, 23, (III, 423).

³⁵⁶ Nesâî, *Nikâh*, 66; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 40, 41, 48.

³⁵⁷ **Munkatî'**: Senesinde peş peşe iki veya Sahâbeden sonra bir ravisi /eksik olan ya da mubhem olarak zikredilen hadis. Aydın, *a.g.e.*, s. 209.

³⁵⁸ Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 380; Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 307.

Bu hadisi Müslim ve Ebû Dâvud, Ebû Seleme'den tahriç etmişlerdir.³⁵⁹

Ebû Dâvud hadisi şöyle rivayet etmiştir: Ebû Seleme demiştir ki: Ben, Âişe (r.anha)'ye Peygamber (s.a.v.)'in mehrini sordum. On iki ukiyye ile bir neşş'dir, diye cevap verdi. Bunun üzerine: Neşş nedir? Dedim. Yarım ukiyyedir, dedi.³⁶⁰

Şâfiî, Beyhakî, ve Beğavî Ebû Seleme'den rivayet edip; Beğavî: Bu hadis sahîhtir. Yahya b. Muhammed b. Cârî'nin ûkiyye rivayetinde Hz. Peygamberin eşlerine mehri beş dirhemdir.³⁶¹

Bu hadisin râvileri cerh edilmediğinden bizlerde *sahîh* olduğuna kanaati hasıl olmuştur.

53- Bize Ebu'l-Hasan es-Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ebû İshâk el-Hâşimî, ona Ebû Mus'ab, ona Mâlik, ona Ebû Hazm, ona Sehl b. Sa'di's-Sâidî (r.a.) şöyle anlattı: Bir kadın Rasûlullah (s.a.v.)'a gelerek: Ya Rasûlallah! Ben kendimi Sana hibe ettim, dedi ve uzun süre ayakta bekledi. Oradaki bir adam kalkarak: Ya Rasûlallah ! İhtiyacın yoksa onu benimle evlendir, dedi Rasûlullah (s.a.v.):

“Yanında mehir olarak verebileceğin bir şeyin var mı?” diye sorduğunda. O: Yanımda sadece bu izarım (peştemal, üst elbise) var. Rasûlullah (s.a.v.) ise:

“Ona bunu versen izarsız kalırsın, git de birşey bul” dedi. Adam: Hiçbir şey bulamam, deyince Rasûlullah (s.a.v.):

“Demir bir yüzük de olsa bir şey bul” dedi. Adam aradı, ancak hiçbir şey bulamadı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.):

“Yanında Kur'an'dan bir şey var mı?” (Ezberinde bir sure veya âyet vs.), dedi. Adam: Evet, falan sûre, falan sûre diyerek ezberindeki sûreleri saydı. Rasûlullah da (s.a.v.):

“O halde seni, yanındaki Kur'ân (ezberindeki sureler) karşılığında bununla evlendirdim” dedi. **(II/195-196).**

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel, Sehl b. Sa'd es-Sâidî'den tahriç etmişlerdir.³⁶²

³⁵⁹ Müslim, *Sahîh*, Nikâh, 78, (1426), (II, 1042); Ebû Dâvud, *Sünen*, Nikâh, 27, 28, (II, 582).

³⁶⁰ Ebû Dâvud, *Sünen*, Nikâh, 27, 28, (II, 582).

³⁶¹ Şâfiî, *Müsned*, I, 246; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 380; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, IX, 123, 124.

³⁶² Buhârî, *Sahîh*, Nikâh, 14, (VI, 161, 162); Müslim, *Sahîh*, Nikâh, 76, (1425), (II, 1040, 1041); Ebû Dâvud, *Sünen*, Nikâh, 29, 30, (II, 586, 587); Tirmizî, *Sünen*, Nikâh, 23, (III, 421, 422); Nesâî, *Sünen*, Nikâh, 62, (VI, 113); İbn Mâce, *Sünen*, Nikâh, 17, (I, 608); Mâlik, *Muvatta'*, Nikâh, 8, (II, 526); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 336.

Müslim: “Bu İbn Ebi Hazm’ın hadisidir. Yakub’un hadisi lafız olarak buna yakındır.”³⁶³

Tirmizî bu hadisle ilgili şu yorumu yapmaktadır: Bu hadis hasen sahîh’tir. Şâfiî uygulamalarını bu hadisle yapar ve şöyle der: Erkeğin kadına mehir olarak vereceği bir şeyi yoksa Kur’ân’dan öğreteceği bir sûre karşılığında nikâhlarsa nikâhı caizdir. Bazı ilim adamları da: Nikâhı caizdir fakat sonradan eline geçerse benzeri mehir miktarı bir mehir vermesi gerekir derler. Ahmed, İshâk ve Kufeliler bu kanaattedirler.³⁶⁴

İbn Mâce hadisi şu şekilde rivayet etmiştir: Hz. Peygambere bir kadın geldi. Hz. Peygamber: “*Kim bununla evlenir.*” Bir adam ben evlenirim deyince Hz. Peygamber: “*Bir demir yüzük olsa da mehrini ver*” dedi. Adam: Yanımda yok deyince Hz. Peygamber: *O halde seni, yanındaki Kur’ân (ezberindeki sureler) karşılığında bununla evlendirdim*” dedi.³⁶⁵

Bu hadis *Kütübi-Sitte*’de rivayet edildiğinden ve Tirmizî’nin hasen sahîh’tir görüşüne istinaden *sahîh* olduğu kanaatine vardık.

“İçinizden kim Müslüman hür kadınlarla evlenecek imkâna sahip değilse, o ellerinizin altındaki mü’min cariyelerle evlenebilir. Allah, değerinizi imanınızla bilir, Siz mü’minler, hep birbirinizden sayılırsınız. Onun için fuhuş yapmayarak, gizli dost da edinmeyerek namuslu yaşadıkları halde, sahiplerinin izniyle onları nikâhlayınız, mehirlerini güzellikle kendilerine veriniz...” (Nisâ/25).

54- Abdullah b. Ayyâş b. Ebî Rabîa’nın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Ömer b. Hattâb (r.a.), Kureyşli bir genç kızı zinadan dolayı elli değnekle sopalamamızı emretti, bizde yaptık. **(II/197-198).**

Beğavî’nin senedsiz olarak naklettiği bu *mevkûf* hadisi Malik b. Enes ve Beyhakî, Abdullah b. Ayyâş b. Ebi Râbîa el-Mahzumî’den tahric etmiştir.³⁶⁶

Mâlik şu senedle rivayet etmiştir: Bize Mâlik, ona Yahyâ b. Saîd, ona Süleymân b. Yesâr ona da Abdullah b. Ayyâş b. Ebî Rabîa’ el-Mahzûmî şöyle dedi.³⁶⁷

Beğavî, Muttâkî el-Hindî, İbn Hacer ve Suyûtî bu hadisi nakledip herhangi bir değerlendirmede bulunmamışlardır.³⁶⁸

³⁶³ Müslim, *Sahih*, Nikâh,76, (1425), (II, 1041).

³⁶⁴ Tirmizî, *Sünen*, Nikâh, 23, (III, 422).

³⁶⁵ İbn Mâce, *Sünen*, Nikâh, 17, (I, 608).

³⁶⁶ Mâlik b. Enes, *Muvatta’*, Hudûd, 16, (II, 827); Beyhakî, *Sünenü’l-Kübrâ*, VIII, 422.

³⁶⁷ Mâlik b. Enes, *Muvatta’*, Hudûd, 16, (II, 827).

³⁶⁸ Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, X, 299; Muttâkî e-Hindî, *a.g.e.*, V, 414;; Suyûtî, *Câmiu’l-Ehâdis*, XXV, 414.

Bu hadisin ravileri hakkında olumsuz bir değerlendirme yapılmadığından *sahih* olduğuna inanmaktayız.

55- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Abdulazîz b. Abdillâh, ona Leys, ona Saîd (el-Makburî), ona babası, ona da Ebû Hureyre (r.a.), Resulullah (s.a.v.)'ın şöyle söylediğini işittim:

“Sizden birinin cariyesi zina eder de ortaya çıkarsa, ona hadd cezası (sopa) uygulasin ve onu azarlamasin. Bunu üçüncü defa tekrarlar bu da ortaya çıkarsa, bir saç bağı fiyatına da olsa onu satsın.” (II/198).

Bu hadisi Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvud, Ebû Hureyre'den; Ebû Dâvud ve Mâlik b. Enes, Zeyd b. Hâlid el-Cühenî'den tahriç etmişlerdir.³⁶⁹

İbn Mâce iki hadis rivayet edip; birinci hadisin sonunu *ولو بحبل من شعر* ikinci hadisin sonunu *ولو بوضفير* lafzı ile tamamlamıştır.³⁷⁰

Müslim ve Ebû Dâvud rivayet ettikleri hadislerin birinde *ولو بحبل من شعر* lafzını diğerinde ise *ولو بوضفير* lafzını kullanmışlar ve *حبل* kelimesinin *حبل* olduğunu söylemişlerdir.³⁷¹

İbn Ebî Şeybe, Bezzâr, İbn Hibbân ve Beğavî bu hadisi nakletmişlerdir.³⁷²

Bezzâr, sika ravilerin bu hadisi Zührî'den, o da Abdullah'tan o da Ebû Hureyre ve Zeyd b. Halid'ten rivayet ettiğini, Muhakkik Şuayb el-Arnaûd Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre isnadının *sahih* olduğunu Beğavî ise bu hadisin *sihhatinde* ittifak olduğunu söylemiştir.³⁷³

Bu hadisin *muttefekun aleyh* olması, diğer meşhur muhaddislerce de rivayet edilmesi, birden fazla tarikten gelmesi ve yukarıda verdiğimiz bilgilere dayanarak bu hadisin *sahih* olduğu kanaati bizlerde de hasıl olmuştur.

“Allah, size ağır gelen sorumlulukları hafifletmek istiyor. İnsan zayıf olarak yaratılmıştır.” (Nisâ/28).

56- Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

³⁶⁹ Buhârî, *Sahih*, Hudûd, 35, 36, (VIII, 29), Buyû', 110, (III, 42); Müslim, *Sahih*, Hudûd, 30, 32, (1703), 34, (1704), (II, 1328, 1329); Ebû Dâvud, *Sünen*, Hudûd, 32, (IV, 612, 613, 614); Mâlik, *Muvatta'*, Hudûd, 14, (II, 826).

³⁷⁰ İbn Mâce, *Sünen*, Hudûd, 14, (II, 857).

³⁷¹ Müslim, *Sahih*, Hudûd, 30, 32, (1703), 34, (1704), (II, 1328, 1329); Ebû Dâvud, *Sünen*, Hudûd, 32, (IV, 612, 613, 614).

³⁷² İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 491; Bezzâr, *Müsned*, XIV, 371; İbn Hibbân, *Sahih*, X, 292; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X, 297.

³⁷³ Bezzâr, *Müsned*, XIV, 371; İbn Hibbân, *Sahih*, X, 292; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X, 297.

“Hoşgörülü ve kolay olan hanıflık diniyle gönderildim.” (II/199).

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Ahmed b. Hanbel, birini Ebû Umâme'den, ikisini de Hz. Âişe'den olmak üzere üç hadis tahriç etmiştir. Hz. Âişe'den şu senedle rivayet etmiştir: Bize Süleymaân b. Dâvud, ona Abdurrahman, ona babası, ona Urve, ona da Hz. Âişe şöyle dedi.³⁷⁴

Ebû Umâme'nin hadisi uzun olup Hz. Peygamber ile çıktıkları bir seriyye esnasında kendisinin başından geçen bir olayı Peygamber (s.a.v.)'e anlatır. Kendisinden izin ister. Bunu üzerine Efendimiz şöyle buyurur: *Ben Yahudi ve Hristiyanlık diniyle gönderilmedim. Hoş görülü ve kolay olan hanıflık diniyle gönderildim.....*³⁷⁵

Bu hadisi Taberânî, Ebû Umâme'den rivayet etmiştir. Taberânî'nin rivayet ettiği hadisin metni ile Ahmed b. Hanbel'in hadis metni aynıdır.³⁷⁶

Heysemî (807), Sahâvî (902), Muttâkî el-Hindî (975) ve Aclûnî (1162) bu hadisi nakletmişlerdir.³⁷⁷

Heysemî, Taberânî'nin bunu *Kebîr*'de rivayet ettiğini, o rivayette (Ebû Seleme'nin rivayet ettiği hadisin senedinde) Ali b. Yezîd el-Elhânî adlı bir ravi olduğunu, onunda zayıf olduğunu Aclûnî ise Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde bu hadisi hasen bir senedle rivayet ettiğini söylemişlerdir.³⁷⁸

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd: “Hz. Âişe'nin rivayet ettiği hadis kavî'dir, senedi hasen'dir. Abdurrahman b. Ebî Zinâd Hasenu'l-Hadistir. Geri kalanlar sika ve sahîhtirler. Süleyman b. Dâvud, Tayâlisî'dir.” demiştir.³⁷⁹

Ebû Seleme'nin rivayet ettiği hadis, Ali b. Yezîd el-Elhânî'den dolayı isnadı zayıf olsa da Beğavî'nin rivayet ettiği hadis Hz. Âişe'den gelen rivayetin metnine daha yakın olması ve Ahmed b. Hanbel'in hasen senedle nakletmesinden dolayı hadisin *hasen* olduğuna kanaat getirdik.

“Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda, karşılıklı razı olduğunuz bir ticaret dışında, haksız yollarla yemeyin. Hiçbir biçimde kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah, size acımaktadır.” (Nisâ/29).

³⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 266, VI, 116, 233.

³⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 266.

³⁷⁶ Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, VIII, 216.

³⁷⁷ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, V, 279; Sahâvî, *Mekâsidü'l-Hasene*, I, 185; Muttâkî el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, II, 7; Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 61.

³⁷⁸ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, V, 279; Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 61.

³⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 341.

57- Bize Ebu'l-Hasan es-Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ebû İshâk el-Hâşimî, ona Ebû Mus'ab, ona Mâlik, ona Nâfi', ona Abdullah b. Ömer: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Alıcı ve satıcıdan her biri diğerine karşı, birbirlerinden ayrılmadıkları sürece, geri dönme hususunda serbesttirler. Ancak “muhayyerlik satışı” (satış esnasında kesin karara varmayıp, kararını açıklamak için belli bir süre veren veya tanyan kimselerin alış veriş) müstesna.” (II/200).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî, Tirmizî, İbn Mâce, Mâlik b. Enes ve Ahmed b. Hanbel, İbn Ömer'den tahriç etmişlerdir.³⁸⁰

Tirmizî: “Bu hadis hasen sahîh'tir. Allah Resûlu'nun sahabilerinden ilim ehli olanlar ve diğerleri bu hadisle amel etmişlerdir.”deyip hadisi şöyle rivayet etmiştir:

البيعان بالخيار مالم يتفرقا³⁸¹ او يختارا

İbn Mâce Abdullah b. Ömer'den uzun bir hadis rivayet etmiştir.

Semure'den ise şu kısa hadisi rivayet etmiştir: البيعان بالخيار مالم يتفرقا³⁸²

Abdurrezzâk, İbn Ebî Şeybe, Bezzâr, Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*), İbn Hibbân ve Beğavî bu hadisi nakletmişlerdir.³⁸³

İbn Hibbân'ın *Sahîh*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd, Şeyhayn'ın şartlarına göre isnadının sahih olduğunu Beğavî ise hadisin sahihliğinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.³⁸⁴

Hadisin *Kütüb-i Sitte*'nin tamamında geçmesi, diğer önemli muhaddislerce de rivayet edilmesi ve yukarıda verdiğimiz bilgilere istinaden bu hadisin *sahîh* olduğu kanatı bizde hasıl olmuştur.

58- Bize Abdulvehhâb b. Muhammed el-Hatîb, ona Abdulazîz b. Ahmed el-Hallâl, ona Ebu'l-Abbâs el-Esamm, ona Rabi', ona Şâfiî, ona İbn Uyeyne, ona Eyyûb, ona Ebû Kîlâbe, ona Sâbit b. Dahhâk, Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu anlattı:

“Her kim dünyada bir şey ile kendini öldürürse, kıyamet gününde ona aynı şekilde azap edilir.” (II/200).

³⁸⁰ Buhârî, *Sahîh*, Buyû', 44, (III, 18); Müslim, *Sahîh*, Buyû', 43, (1531), (II, 1163); Ebû Dâvud, *Sünen*, Buyû' ve'l-İcârât, 51, (III, 732, 733); Tirmizî, *Sünen*, Buyû', 26, (III, 547, 548); Nesâî, *Sünen*, Buyû', (VII, 248); İbn Mâce, *Sünen*, Ticârât, 17, (II, 736); Mâlik, *Muvatta'*, Buyû' 79, (II, 671); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 56, II, 9.

³⁸¹ Tirmizî, *Sünen*, Buyû', 26, (III, 548).

³⁸² İbn Mâce, *Sünen*, Ticârât, 17, (II, 736).

³⁸³ Abdurrezzâk, *Musannef*, VIII, 50; İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, IV, 404; Bezzâr, *a.g.e.*, XII, 85; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 11; İbn Hibbân, *a.g.e.*, XI, 280; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VIII, 39.

³⁸⁴ İbn Hibbân, *a.g.e.*, XI, 280; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VIII, 39.

Beğavî'nin Nisa sûresi 29. âyetin tefsîri sadedinde naklettiği bu hadisi; Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Sâbit b. Dahhâk'tan; Müslim ve Tirmizî Ebû Hureyre'den tahriç etmişlerdir.³⁸⁵

Buhârî şöyle rivayet etmiştir: Hz. Peygamber (s.a.v.): “Her kim islâmdan başka bir dine yalancı ve kasdedici olarak yemin ederse, o kimse dediği gibidir. Kim de kendini demirden yapılmış keskin bir âletle öldürürse, bu kimse de cehennem ateşinde o âletle azab olunur” buyurmuştur.

İbn Ebî Hâtim bu hadisin *sahîh* ve *muttefekun aleyh* olduğunu söylemiştir.³⁸⁶

İbn Kesîr, Ebû Hureyreden rivayet edip şöyle demiştir: Bu hadis Sahîhayn'da mevcuttur.³⁸⁷

Bu hadisin *Kütüb-i Sitte*'nin tamamında rivayet edilmesi sıhhati hakkında bir eleştirinin yapılmaması sebebiyle, hadisin *sahîh* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

59- Bize Ebûl-Fadl Ziyâd b. Muhammed el-Hanefî, ona Ebû Muâz Abdurrahman el-Müzenî, ona Ebû İshâk İbrahim b. Hammad el-Kâdî, ona Ebû Musa ez-Zemin, ona Vehb b. Cerîr, ona babası, ona Hasan, ona Cündüb b. Abdillâh (r.a.) şöyle anlattı: Rasûlullah (s.a.v.):

“Sizden önce (ümmetlerden birinde) bir adamdan yara çıktı. Onu öyle rahatsız etti ki; bir bıçak alarak elini kesti ve çok geçmeden öldü. Bunun üzerine Allah (c.c.): “Kulum kendisi hakkında benden önce davrandı, ben de ona Cennet'i haram kıldım”, buyurdu. (II/200).

Bu hadisi Buhârî ve Müslim Cündüb b. Abdillâh'tan tahriç etmişlerdir.³⁸⁸

Beğavî'nin rivayet ettiği hadisin metninde geçen أراب kelimesinin yerine Buhârî جرح Müslim ise فرحة kelimesini kullanmışlardır.

Ebû Ya'lâ, İbn Hibbân, Taberânî, İbn Mende ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir.³⁸⁹

Ebû Ya'lâ: “Ebû Musa: Vehb bana dedi ki Kaderiye bu hadisi delil olarak kullanıyoy. Onlar için bunda delil yoktur.” Muhakkik Hüseyin Selim Esed: “İsnadı

³⁸⁵ Buhârî, *Sahîh*, Cenâiz, 84, (II, 99), Edeb, 44, 73, (VII, 84, 97); Müslim, *Sahîh*, İmân, 175, (109), 176, 177, (110), (I, 103, 104, 105); Ebû Dâvud, *Sahîh*, Eymân ve'n-Nuzûr, 7, (III, 573, 574); Tirmizî, *Sahîh*, Nuzûr ve'l-Eymân, 16, (IV, 115), Tıb, 7, (IV, 386); Nesâî, *Sünen*, Eymân ve'n-Nuzûr, 7, (VII, 6); İbn Mâce, *Sünen*, Keffârât, 3, (I, 678); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 33, 34.

³⁸⁶ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, XII, 282.

³⁸⁷ İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 238

³⁸⁸ Buhârî, *Sahîh*, Enbiyâ, 50, (IV, 146); Müslim, *Sahîh*, İmân, 180, (113), (I, 4107).

³⁸⁹ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, III, 96; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII, 328; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, II, 161; İbn Mende, *İmân li İbn Mende*, II, 265; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X, 155.

sahîhtir.” Şuayb el-Arnaûd: “Şeyhayn’ın şartlarına göre isnadı sahîhtir.” Beğavî: “Sahîhliğinde ittifak vardır.” demişlerdir.³⁹⁰

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, diğer önemli muhaddislerce de rivayet edilmesi ve muhakkiklerin sıhhatinde ittifak etmelerinden dolayı bu hadisin sahîh olduğuna kanaat getirdik.

60- Bize Abdolvâhid el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Süleyman b. Harb, ona Şu’be, ona Ali b. Müdrîk, ona Ebû Zur’a b. Amr b. Cerîr, ona dedesi şöyle anlattı: Rasûlullah (a.s) Veda Haccında;

“*Bana insanları sustur*”, dedi. Daha sonra şöyle buyurdu:

“*Ardımdan, gerisin geriye kâfirler olarak dönüp birbirinizin boynunu vurmuyunuz.*” (II/200).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Nesâî, İbn Mâce, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel, Ebû Zur’a b. Amr b. Cerîr’den tahriç etmişlerdir.³⁹¹

Buhârî bu konuyla ilgili birini Abdullah’tan birini Hz. Ebû Bekir’den, birini İbn Abbâs’tan ve birini de Amr b. Cerir’den olmak üzere dört hadis tahriç etmiştir. İbn Abbâs’tan rivayet ettiği hadis Veda Haccıyla ilgili hadisten bir bölüm olup içerisinde Beğavî’nin rivayet ettiği hadisin metnide geçmektedir.³⁹²

Müslim’in İbn Ömer’den rivayet ettiği hadisin metni şu şekilde başlamaktadır:

ويحكم او قال ويلكم³⁹³

İbn Hibbân, Taberânî ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir.³⁹⁴

Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, Şeyhayn’ın şartlarına göre isnadının sahîh olduğunu, Beğavî ise hadisin sıhhatinde ittifak olduğunu söylemiştir.³⁹⁵

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, diğer meşhur muhaddislerce de rivayet edilmesi ve yukarıda verdiğimiz bilgilere istinaden bu hadisin sahîh olduğuna kanaat getirdik.

“Eğer siz yasaklandığınız günahların büyüklerinden uzak durursanız, Biz sizin kusur ve kabahatlerinizi örter ve sizi hoş, güzel bir yere sokarız.” (Nisâ/31).

³⁹⁰ Ebû Ya’lâ, *Müsned*, III, 96; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII, 328; Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, X, 155.

³⁹¹ Buhârî, *Sahîh*, Meğâzî, 77, (V, 126), Diyât, 3, (VIII, 36), Fiten, 8, (VIII, 91); Müslim, *Sahîh*, İmân, 118, (65), (I, 81, 82); Nesâî, *Sünen*, Tahrîmu’d-Dem, 69, (VII, 127, 128); İbn Mâce, *Sünen*, Fiten, 5, (II, 1300); Dârimî, *Sünen*, Menâsik, 76, (I, 395); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 358, 363.

³⁹² Buhârî, *Sahîh*, Fiten, 8, (VIII, 91).

³⁹³ Müslim, *Sahîh*, İmân, 120, (66), (I, 82).

³⁹⁴ İbn Hibbân, *a.g.e.*, XIII, 268; Taberânî, *a.g.e.*, II, 307; Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, X, 221, 222.

³⁹⁵ İbn Hibbân, *a.g.e.*, XIII, 268; Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, X, 221, 222.

61- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Muhammed b. Mukâtil, ona Nadr, ona Şu'be, ona Firâs, ona Şa'bî, ona Abdullâh b. Ömer (r.a.) Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurduğunu nakletti:

“*Büyük günahlar: Allah'a şirk koşturmak, anne ve babaya itaatsizlik, insan öldürmek ve Yalan yere yemin etmektir.*” (II/201).

Beğavî'nin Nisâ sûresinin 31. âyetin tefsîri sadedinden naklettiği bu hadisi Buhârî, Tirmizî, Nesâî, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel, Abdullâh b. Ömer'den tahriç etmişlerdir.³⁹⁶

Ahmed b. Hanbel'in metninde şu fazlalık *شعنة الشاك* vardır.³⁹⁷

Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*) ve Beğavî İbn Ömer'den; İbn Hibbân, Taberânî ve Hâkim Abdullâh b. Uneys'ten rivayet etmişlerdir.³⁹⁸

Tirmizî bu hadisin *hasen sahih* olduğunu söylemiştir.³⁹⁹

Hâkim, bu hadisin isnadı sahîh olduğu halde Buhârî ve Müslim'in tahriç etmediklerini, Beğavî ise hadisin *sahih* olduğunu söylemiştir.⁴⁰⁰

Yukarıda görüldüğü gibi Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde rivayet edilen birçok hadis hakkında Hâkim *Müstedrek*'te bu rivayetlerin olmadığını söylemiştir. Kanaatimizce bu Hâkim'in bir yanlıgıdır. Çünkü bu hadisler Buhârî ve Müslim'de rivayet edilmiştir.

Bu hadisi Buhârî ve diğer önemli muhaddislerin rivayet etmesi, birden fazla tarikten gelmesi ve verdiğimiz bilgilere istinaden sahîh olduğuna kanaat getirdik.

62- Bize Abdulvâhid el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Müsedded, ona Bişr b. el-Mufaddal, ona el-Cerîrî, ona Abdurrahman b. Ebî Bekre, ona babası şöyle anlattı: Rasûlullah (a.s.v.):

“*Size büyük günahların en büyüğünü haber vereyim mi?*” buyurmuş ve bunu üç kere tekrar etmişlerdi. Oradakiler: “Evet! Ya Rasûlallah” deyince:

³⁹⁶ Buhârî, *Sahih*, Eymân ve'n-Nuzûr, 16, (VIII, 228), Diyât, 2, (VIII, 36); Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân, 4, (V, 236); Nesâî, *Sünen*, Yemin, 48, (VII, 89); Dârimî, *Sünen*, Diyât, 9, (II, 510); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 201.

³⁹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 201.

³⁹⁸ Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, III, 424; İbn Hibbân, *a.g.e.*, XII, 374; Taberânî, *a.g.e.*, XIII, 142; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 329; Beğavî, *a.g.e.*, I, 84, 85.

³⁹⁹ Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân, 4, (V, 236).

⁴⁰⁰ Hâkim, *Müstedrek*, IV, 329; Beğavî, *a.g.e.*, I, 84, 85.

“Allah’a şirk koşmak, anne ve baba haklarına riâyetsizlik, cana kıymak!” buyurdular. Bu sırada yaslanmış durumda idi, yere oturup:

“*Haberiniz olsun! Yalan söz, yalan şahidlik!*” dedi ve bunu o kadar tekrar etti ki, “keşke artık sussa!” temennisinde bulunduk. (II/201).

Bu hadisi Buhârî, Müslim ve Tirmizî, Ebû Bekre’den tahriç etmişlerdir.⁴⁰¹

Tirmizî, bu hadisin *hasen sahîh* olduğunu, Ebû Bekre’nin ismi Nufey’ b. Hâris olduğunu⁴⁰² Beğavî ise hadisin sahîhliği üzerinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.⁴⁰³

Taberî, Hâzin ve İbn Kesîr, Enes b. Malik’ten rivayet etmişlerdir.⁴⁰⁴

Bu hadis *muttefekun aleyh* olduğundan, Tirmizî ve Beğavî’nin görüşlerine istinaden bizde de sahîh olduğu kanaati hasıl olmuştur.

63- Bize Ahmed b. Abdillâh es-Sâlihî, ona Ebû Saîd Muhammed b. Musa es-Sayrafî, ona Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh es-Saffâr, ona Ahmed b. Muhammed İsa el-Bertî, ona Muhammed b. Kesîr, ona Süfyân es-Sevrî, ona A’meş, Mansûr ve Vasıl el-Ahdeb, ona Ebû Vâil, ona Amr b. Şurahbil, ona Abdillâh (İbn Mesud) (r.a.) şöyle anlattı: Rasûlullah (s.a.v.)’a: Allah katında en büyük günah hangisidir? Diye sordum.

“*Seni yaratmışken Allah’a eş koşman*” buyurdu. “Sonra hangisi?” dedim. “*Seninle yemesinden korktuğundan (açlık korkusuyla) dolayı çocuğunu öldürmen*” buyurdu. “Sonra hangisi?” diye sordum: “*Komşunun hanımıyla zina etmen*” buyurdu. Allah (c.c.) Peygamber’in bu sözünü tasdikleyici olarak şu âyeti indirdi: **“Onlar ki! Allah’la birlikte başka ilah çağırma, haksız yere Allah’ın haram kıldığı canlıyı öldürmezler ve zina etmezler...”**(Furkân/68). (II/201).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel, İbn Mes’ûd’tan tahriç etmişlerdir.⁴⁰⁵

Buhârî ان ياكل ان yerine ان يطعم kelimesini kullanmıştır.⁴⁰⁶

⁴⁰¹ Buhârî, *Sahîh*, Şehâdât, 10, (III, 152), Edeb, 6, (VII, 70,71), İsti’zan, 35, (VII,138, 139), İstîtâbe, 1, (VIII, 48); Müslim, *Sahîh*, İmân, 143, 144, (87), (I, 91, 92); Tirmizî, *Sünen*, Birr ve’s-Silâ, 4, (IV, 312), Şehâdât, 3, (IV, 548), Tefsîru’l-Kur’ân, 4, (V,236).

⁴⁰² Tirmizî, *Sünen*, IV, 312, IV, 548.

⁴⁰³ Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, I, 83,84

⁴⁰⁴ Taber, *a.g.e.*, VIII, 288; Hâzin, *a.g.e.*, I, 367; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 240.

⁴⁰⁵ Buhârî, *Sahîh*, Tefsîru’l-Kur’ân, (Bakara), 2, (V, 148), Tevhîd, 40, (VIII, 207); Müslim, *Sahîh*, İmân, 141, 142, (86), (I, 90, 91); Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru’l-Kur’ân, 25, (V,336, 337); Nesâî, *Sünen*, Tahrimu’d-Dem, 4, (VII, 90); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 434

⁴⁰⁶ Buhârî, *Sahîh*, Tefsîru’l-Kur’ân, (Bakara), 2, (V, 148).

Tirmizî ve Nesâî ikişer hadis Vasıl'ın rivayetiyle Abdullah'tan tahriç etmişler, birer hadiste Tirmizî, Mensûr'un rivayetiyle, Nesâî ise Asım'ın rivayetiyle İbn Mes'ûd'tan tahriç etmişlerdir.⁴⁰⁷

Tirmizî, Vasıl'ın rivayet ettiği hadise *hasen garib*, Mensur'un hadisine ise *hasen sahih* demiş ve Süfyân'nın Mensûr'dan, onun da A'meş'ten rivayet ettiği hadis, Vasıl'ın hadisinden daha sahih olduğunu belirtmiştir.⁴⁰⁸

Beğavî, bu hadisin sıhhatinde ittifak olduğunu söylemiştir.⁴⁰⁹

Buhârî, Müslim ve diğer önemli muhaddislerin rivayet etmesi ve ravilerinin cerhedilmemesi nedeniyle biz hadisin *sahih* olduğuna inanıyoruz.

64- Bize Abdulvâhid el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Nâîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Abdulazîz b. Abdillâh, ona Süleyman, ona Sevr b. Zeyd, ona Ebu'l-Gays, ona Ebû Hureyre şöyle dedi: Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“*Helak edici olan yedi şeyden çekiniz.*” Sahâbe bu yedi şey nedir? Diye sordular. Rasûlullah:

“*Allah'a ortak tanımak, Sihir yapmak, Allah'ın haram kıldığı bir canı öldürmek, haklı öldürülen müstesna, faiz yemek, yetim malı yemek, düşmana hücum sırasında harbden kaçmak, zinadan kaleye girmişçesine korunmuş olup hatırdan bile geçirmeyen mü'min kadınlara zina iftirası atmak*” buyurdu. **(II/202)**.

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâî, Ebû Hureyre'den tahriç etmişlerdir.⁴¹⁰

Beğavî'nin rivayeti Buhârî ve Müslim'in rivayet ettiği hadisin metli ile aynıdır. Yalnız Müslim'in rivayetindeki hadisin sonu *المؤمنات* ile bitmektedir.⁴¹¹

Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*), İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir.⁴¹²

İbn Hibbân'ın *Sahih*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd, isnadının *sahih* olduğunu Beğavî ise hadisin sıhhatinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.⁴¹³

⁴⁰⁷ Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân, 25, (V, 336, 337); Nesâî, *Sünen*, Tehrîmu'd-Demm, 4, (VII, 90).

⁴⁰⁸ Tirmizî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 25, (V, 336, 337).

⁴⁰⁹ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I, 82.

⁴¹⁰ Buhârî, *Sahih*, Vesâyâ, 23, (III, 195), Hudûd, 44, (VIII, 33, 34); Müslim, *Sahih*, İmân, 145, (89), (I, 92); Ebû Dâvud, *Sünen*, Vesâyâ, 10, (III, 294, 295); Nesâî, *Sünen*, Vesâyâ, 12, (VI, 257).

⁴¹¹ Müslim, *İmân*, 38, (89), (I, 92).

⁴¹² Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 169; İbn Hibbân, *Sahih*, XII, 371, 372; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 464; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I, 86.

⁴¹³ İbn Hibbân, *Sahih*, XII, 371, 372; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I, 86.

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, Şuayb el-Arnaûd ve Beğavî'nin sahihtir sözlerine istinaden bu hadisin *sahîh* olduğu kanaatine ulaştık.

65- Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) dedi ki: Günahların en büyükleri Allah'a eş koşmak, Allah'ın azap ve intikamından kendini emniyette hissetmek, Allah'ın rahmetinden ümit kesmek ve Allah'ın rahmet rüzgârından ye'se düşmek.” (II/202).

Beğavî'nin Nisâ suresinin 31. âyetin tefsîri sadedinde senedsiz olarak rivayet ettiği bu *mevkûf* hadisi Ma'mer b. Raşîd ve Taberânî, İbn Mes'ûd'dan tahriç etmişlerdir.⁴¹⁴

Ma'mer b. Raşîd şu senedle rivayet etmiştir: bize Abdurrezzâk, ona Ma'mer, ona Ebû İshâk, ona Berrâ, ona Âmir b. Tufayl ona da İbn Mes'ud şöyle dedi.

Heysemî ve Beğavî senedsiz olarak rivayet edip Heysemî, isnadının sahih olduğunu söylemiştir.⁴¹⁵

Taberî, İbn Kesîr ve Hâzin İbn Mes'ûd'dan rivayet etmişlerdir. İbn Kesîr: “İbn Mes'ûd'un bu rivayeti şüphesiz olarak sahihtir” demiştir.⁴¹⁶

Bu hadisi *Kütüb-i Tis'a*'da bulamadık, aleyhinde bir eleştirinin olmaması ve Heysemî'nin görüşüne istinaden bizde de *sahîh* olduğu kanaati hasıl oldu.

66- Bize Abdulvâhid el-Melîhî, ona Abdurrahman b. Ebî Şürayh, ona Ebu'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed el-Beğavî, ona Ali b. el-Ca'd, ona Şu'be, ona Sa' d b. İbrahim, ona Humeyd b. Abdurrahman, ona Abdullah b. Amr şöyle anlattı: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“*Kişinin, ebeveynine sövmesi büyük günahlarından*dır. Dediler ki: Bir kimse nasıl ebeveynine sövebilir ki? O, (s.a.v.): “*Adam, başkasının babasına söver, o da kalkıp bunun babasına ve annesine söver*” buyurdu. (II/202).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Amr'dan tahriç etmişlerdir.⁴¹⁷

Buhârî ve Ebû Dâvud'un rivayet ettikleri hadisin metni şöyle ان من اكبر الكبائر başlayıp, ان يلعن ان yerine ان يسب kelimesini; Müslim, ان شتم kelimesini; Tirmizî ise ان يشتم kelimesini kullanmışlardır.

⁴¹⁴ Ma'mer b. Râşid, *Câmi'*, X, 459; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, IX, 156.

⁴¹⁵ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, I, 104; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I, 87.

⁴¹⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VIII, 242, 243; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 244; Hâzin, *Lubâbu'l-Te'vil fi Meâni't-Tenzil*, I, 367.

⁴¹⁷ Buhârî, *Sahîh*, Edeb, 4, (VII, 69); Müslim, *Sahîh*, İmân, 146, (90), (I, 92); Ebû Dâvud, *Sünen*, Edeb, 119,120, (V, 352); Tirmizî, *Sünen*, Birr ve's-Silâ, 4, (IV, 312); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 164.

Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Amr'dan değişik lafızlarla üç ayrı hadis rivayet etmiştir. Birinci hadis *والديه ان يشم رجل والديه* ikinci hadis *ان اكبر الكباير عقوق الوالين* üçüncü hadisi ise şöyle *ان من الكباير ان يلعن الرجل وتلدیهه* başlamıştır.⁴¹⁸

Bezzâr, İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁴¹⁹

Tirmizî, hadisin *hasen sahih* olduğunu söylemiştir.⁴²⁰

Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, hadisin *sahîh* olduğunu, Müslim'in *Sahîh*'ini şerh eden Nevevî'nin bu hadisi kim birisine küfrederse o kişi de aynıyla ona o küfrü iade edebileceğine delildir dediğini, Beğavî ise hadisin sıhhatinde ittifak olduğunu söylemiştir.⁴²¹

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, diğer meşhur muhaddislerce de rivayet edilmesi ve verdiğimiz bilgilere dayanarak *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

67- Saîd b. Cübeyr anlatıyor: Bir adam İbn Abbâs (r.a.)'a gelerek büyük günahlardan sordu: Onlar yedi tane mi? Dedi. İbn Abbâs: Onlar yediyüze daha da yakın. Ancak istiğfar etmekle birlikte büyük günah kalmaz, küçük günaha ısrar günah olarak kalmaz, dedi. Devamla şöyle dedi: Kendisiyle Allah'a isyan edilen, ona karşı gelinen her şey büyük günahdır. Bunlardan herhangi birini işleyen af dilesin. Çünkü Allah (c.c.) bu ümmetten, dinden dönen, bir farzı inkar eden ve kaderi inkar edenden başkasını ebedi kalacak şekilde Cehenneme koymayacak. **(II/202).**

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu *mevkûf* hadisi Taberî, Hâzin ve Suyûtî Saîd b. Cübeyr'den rivayet edip; Taberî hadisi şu sened ve metinle nakletmiştir:

Bize Musenna, ona Ebû Huzayfe, ona Şibl, ona Kays b. Sa'd ona da Saîd b. Cubeyr şöyle dedi: Bir adam İbn Abbâs'a büyük günah kaç tanedir? Yedi mi? Diye sorunca, İbn Abbâs: Yedidense yediyüze daha yakındır. Ancak büyük günahtan tövbe etmekle büyük günah bağışlanır. Küçük günahta ısrar etmekle büyük günah olur.⁴²²

Taberî ve Suyûtî bunu isnadıyla beraber kısa bir metinle rivayet etmişlerdir. Suyûtî, İbn Ebî Hâtim yoluyla Saîd b. Cübeyr'den tahrîç etmiştir. Hâzin , bu hadisi senedsiz olarak Beğavî'nin rivayet ettiği metin gibi nakletmiştir.

⁴¹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 164, 214, 216.

⁴¹⁹ Bezzâr, *Müsned*, VI, 445; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 144; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, X, 397; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIII, 16, 17.

⁴²⁰ Tirmizî, *Sünen*, I Birr ve's-Sılâ, 4, (V, 312).

⁴²¹ Bezzâr, *Müsned*, VI, 445; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 144; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, X, 397; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIII, 16, 17.

⁴²² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II, 245; Suyûtî, *Dürrü'l-Mensûr*, II, 500; Hâzin, *a.g.e*, I, 367

Suyûtî, İbn Ebi Hâtim yoluyla naklettiğinden, İbn Ebi Hâtim ise Cerh ve Ta'dil âlimi olduğundan bu hadisin *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

68- Biz Şeyh Ebu'l-Kâsım Abdullah b. Ali el-Kirmanî, ona Ebû Tâhir Muhammed b. Muhammed Mahmiş ez- Ziyâdî, ona Ebû Ca'fer Muhammed b. Ahmed b. Saîd, ona Hüseyin b. Dâvud el-Belhî, ona Yezîd b. Hârûn, ona Humejd et-Tavîl, ona Enes b. Mâlik dedi ki, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Kıyamet günü arşın içinden şöyle bir nida yükselir: Ey Muhammed ümmeti! Allah (c.c.) sizi, kadın erkek bütün müminleri artık affetti. Birbirinize olan haklarınızı da birbirinize bağışlayın ve rahmetimle Cennet'ime girin.” (II/203).

Beğavî aynı senedle *Şerhu's-Sünne'*de bu hadisi rivayet etmiş, herhangi bir değerlendirmede bulunmamıştır.⁴²³

Hâzin isnadsız olarak Enes b Mâlik'ten rivayet etmiştir.⁴²⁴

Müttakî el-Hindî, İbnü'l-Cevzî, Zehebî, İbn Hacer ve Suyûtî, Ebû Bekir el-Hatîb'in Hüseyin b. Dâvud Ebû Ali el-Belhî hakkında, “sika değildir, hadisleri uydurmadır” dediğini naklederler.⁴²⁵

Muteber hadis kaynaklarında bu rivayeti bulamadık. Bu hadisi destekleyecek bir rivayetin nakledilmemesi ve yukarıda hadisin senediyle ilgili verdiğimiz bilgilere dayanarak bu hadisin ravisi Hüseyin b. Davud el-Belhî'den dolayı uydurma olduğu kanaati bizlerde hasıl olmuştur.

69- Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurur:

“İki göz zina eder, eller zina eder ve ayaklar zina eder. Bunları ferç, ya tasdik eder veya yalanlar.” (II/203)

Beğavî'nin tefsîrinde senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi *Şerhu's-Sünne'*de senediyle birlikte rivayet ettikten sonra sahîh bir hadis olduğunu belirtmiştir.⁴²⁶

Bu hadisi Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel, İbn Abbâs'tan; yine Müslim ve Ahmed b. Hanbel, Ebû Hureyre'den tahrîç etmişlerdir.⁴²⁷

Ebu'l-Ya'lâ el-Mevsilî, Bezzâr, İbn Hibbân ve Beğavî, Ebû Hureyre'den bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁴²⁸

⁴²³ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIV, 197.

⁴²⁴ Hâzin, *a.g.e*, I, 367.

⁴²⁵ Müttakî el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, VI, 444; İbnü'l-Cevzî, *el-İlelu'l-Mutenâhiye fi'l-Ehâdîsi'l-Vâhiye*, II, 436, *ed-Duâfa' ve'l-Metrûkîn*, I, 212; Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, I, 534; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, II, 282; Suyûtî, *Câmiu'l-Ehâdîs*, XXI, 278.

⁴²⁶ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I, 138.

⁴²⁷ Buhârî, *Sahîh*, İsti'zân, 12, (VII, 130), Kader, 9, (VII, 214); Müslim, *Sahîh*, Kader, 20, 21, (2657), (III, 2046, 2047); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 276, 411.

Muhakkik Hüseyin Selim Esed, bu hadisin isnadının sahih olduğunu, Şuayb el-Arnaûd'da Müslim'in şartına göre isnadının sahih olduğunu Beğavî, ise hadisin sahih olduğunu nakletmişlerdir.⁴²⁹

Taberî ve Sa'lebî hadisi isnadsız olarak rivayet etmişlerdir.⁴³⁰

Munâvî hadis ile ilgili şöyle demektedir: Heysemî bu hadisin senedinin *ceyyid* olduğunu, Munzerî'de hadisin sahih olduğunu ve İbn Hâcer'in ise bu hadisin aslının Buhârî'de olduğunu söylemişlerdir.⁴³¹

Hadisin *muttefekun aleyh* olması ayrıca verdiğimiz bilgiler ışığında bu hadisin *sahih* olduğuna kanaat getirdik.

70- Bize Abdolvâhid el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Neimî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Ebu'l-Velîd, ona Mehdî b. Gaylân ona Enes b. Mâlik (r.a.) şöyle demiştir: Sizler muhakkak birçok ameller yapmaktasınız ki onlar sizin gözlerinizde kıldan incedir. Şu muhakkak ki bizler Peygamber(s.a.v.)'in zamanında onları helak edici günahlar sayardık. **(II/204)**.

Bu hadisi Buhârî ve Ahmed b. Hanbel, Enes b. Malik'ten tahrîc etmişlerdir.⁴³²

Rivayetin sonunda Buhârî'nin şu şu açıklamasıda yer almaktadır: *يعني بذلك المهلكات*

Ahmed b. Hanbel, Bezzâr, Ebû Ya'lâ, Beyhakî ve Beğavî, Enes b. Mâlik'ten rivayet etmişlerdir.⁴³³

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd Müslim'in şartına göre isnadının sahih olduğunu; Ebû Ya'lâ'nın eserini tahkik eden Hüseyin Selim Esed'de isnadının sahih olduğunu; Beğavî ise sahih bir hadis olduğunu belirtmişlerdir.⁴³⁴

Heysemî bu hadisi Saîd el-Hudrî'den rivayet edip: "İsnadında Abden b. Râşid vardır. İbn Maîn ve bir kısmı güvenilir, Ebû Dâvud ve bir kısmı da zayıf görmüşlerdir" demiştir.⁴³⁵

⁴²⁸ Ebû Ya'lâ el-Mevsûli, *Müsned*, XI, 309; Bezzâr, *Müsned*, XVI, 204; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 267; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I, 138.

⁴²⁹ Ebû Ya'lâ el-Mevsûli, *Müsned*, XI, 309; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 267; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I, 138.

⁴³⁰ Taberî, *a.g.e.*, XXII, 538; Sa'lebî, *a.g.e.*, III, 296.

⁴³¹ Munâvî, *Feyzu'l-Kadir*, IV, 398.

⁴³² Buhârî, *Sahîh*, Rikâk, 32, (VII, 187); Ahmed b. Ahmed, *Müsned*, III, 157, 285.

⁴³³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 54; Bezzâr, *Müsned*, XIV, 38; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VII, 288; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, X, 316; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIV, 398, 399.

⁴³⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 54; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VII, 288; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIV, 398, 399.

⁴³⁵ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, I, 106.

Heysemî, Saîd el-Hudrî'den tahric ettiği hadisi Abden b. Râşid'ten dolayı eleştirmiş ise de, Beğavî'nin rivayet ettiği hadis o tarikten gelmediğinden ve yukarıda verdiğimiz bilgilere dayanarak hadisin *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

71- Bize İsmail b. Abdulkâhir, ona Abdulğâfur b. Muhammed, ona Muhammed b. İsa el-Culûdî, ona İbrahim b. Muhammed b. Süfyân, ona Müslim b. Haccâc, ona Hârûn b. Saîd el-Eylî, ona babası, ona da Ebû Hureyre (r.a.) şöyle anlattı: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“*Büyük günahlardan sakınıldığında, beş vakit namaz, cumalar ve ramazanlar, aralarındaki günahlara keffaret olurlar.*” (II/204).

Bu hadisi Müslim, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel Ebû Hureyre'den, İbn Mâce ise Ebû Eyyûb el- Ensârî'den tahric etmişlerdir.⁴³⁶

Müslim, Ebû Hureyre'den bu konuyla ilgili üç hadis rivayet etmiştir. Birinci rivayette *رمضان إلى رمضان* ibaresi olmayıp, *إذا اجتنب الكبائر* ibaresi yerine *مالمتغش الكبائر* kullanmıştır. İkinci hadisinde *رمضان إلى رمضان* ve *مالمتغش الكبائر* ibaresi yoktur. Üçüncü rivayet ise Beğavî ve Müslim'in metinleri ile aynıdır.⁴³⁷

Tirmizî, konuyla ilgili olarak Ebû Hureyre'den bir hadis, Ahmed b. Hanbel ise iki hadis rivayet etmiş ve rivayet ettiği hadislerin metinlerinde *رمضان إلى رمضان* ibaresi yoktur.⁴³⁸

Ebû Dâvud et-Tayâlisî, İbn Huzeyme, İbn Hibbân, Beyhakî, Beğavî ve Bûsîrî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁴³⁹

Tirmizî, Ebû Hureyre hadisinin *hasen sahih* olduğunu, Şuayb el-Arnaûd, Müslim'in şartına göre isnadının sahih olduğunu; Beğavî de hadisin sahih olduğunu, Bûsîrî ise Ebû Eyyûb'un rivayetinde Talha b. Nâfi' olduğunu ancak Talha'nın Ebû Eyyûb'ten sema bulunmadığından hadisin zayıf olduğunu belirtmişlerdir.⁴⁴⁰

İbn Mâce'nin rivayet ettiği hadis Talha b. Nâfi'den dolayı zayıf olsa da Beğavî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiği hadisin senesinde bu ravi olmadığından ve Tirmizî'nin hadisin sıhhatıyla ilgili görüşüne istinaden *sahîh* olduğuna inanıyoruz.

⁴³⁶ Müslim, *Sahîh*, Tahâret, 14, 15, 16, (233), (I, 209); Tirmizî, *Sünen*, Salât, 46, (I, 418); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 359, 414; İbn Mâce, *Sünen*, Tahâret, 106, (I, 196).

⁴³⁷ Müslim, *Sahîh*, Tahâret, 14, 15, 16, (233), (I, 209).

⁴³⁸ Tirmizî, *Sünen*, Salât, 46, (I, 418); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 359, 414.

⁴³⁹ Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, IV, 216; İbn Huzeyme, *Sahîh İbn Huzeyme*, I, 162; İbn Hibbân, *Sahîh*, VI, 176; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, II, 655, 656; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, II, 177; Bûsîrî, *Misbâhu'z-Zücâce*, I, 82.

⁴⁴⁰ Tirmizî, *Sünen*, Selâ, 46, (I, 419); İbn Hibbân, *Sahîh*, VI, 176; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, II, 655, 656; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, II, 177; Bûsîrî, *Misbâhu'z-Zücâce*, I, 82.

“Allah’ın sizi birbinizden üstün kıldığı nimetlere göz dikmeyin....”(Nisâ/32).

72- Mücâhid der ki: Ümmü Seleme: “Ey Allah’ın Rasûlu! Erkekler savaşıyor, biz savaşmıyoruz. Onlara bizim iki katımız miras payı var. Biz de erkek olsaydık onlar gibi savaşır, onlar kadar mirastan pay alırdık, dedi. Bunun üzerine bu âyet (Nisâ/32) indi.” (II/204).

Beğavî’nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel, Ümmü Seleme’den tahriç etmişlerdir.⁴⁴¹

Tirmizî şu senedle nakletmiştir: Bize İbn Ebî Ömer, ona Süfyân, ona İbn Ebî Necîh, ona Mücâhid ona da Ümmi Seleme şöyle dedi...

Ahmed b. Hanbel, Ebû Ya’lâ ve Taberânî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁴⁴²

Tirmizî, bu hadisin *mursel*⁴⁴³ olduğunu söylemiştir.⁴⁴⁴

Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd, Mücahid ile Ümmü Seleme arasında kupukluk olduğundan isnadının zayıf olduğunu; Ebû Ya’lâ’nın *Müsned*’ini tahkik eden Hüseyin Selim Esed ise isnadının sahih olduğunu söylemişlerdir.⁴⁴⁵

İbn Esîr, Tirmizî’nin bu hadise *mursel* dedeğini; Mizzî’nin ise *garib* bir rivayet olduğunu söylediğini nakletmiştir.⁴⁴⁶

Vahidi, Taberî, Suyûti ve Sa’lebî Ummu Seleme’den rivayet etmişlerdir.⁴⁴⁷

Yukarıda verdiğimiz bilgilere dayanarak hadisin senedinde kopukluk olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı bu hadisin zayıf olduğu kanaati hasıl olmuştur.

“Erkek ve kadının her birini, anne-babının, akrabaların, anlaşma ile yeminlerinizin bağladığı kimselerin bıraktıklarına, terekesine mirasçı kıldık...” (Nisa/23).

73- Rasûlullah (s.a.v.) Mekke’nin fethi günü hutbesinde şöyle buyurmuştur:

“İslam’da yeni antlaşma yapmayın. Cahiliyye döneminde yapmış olduğunuza da sadık kalın. Çünkü İslam onu daha da güçlendirmiştir.” (II/206).

⁴⁴¹ Tirmizî, *Sünen*, Tefsîri’l-Kur’ân, 4, (V, 237); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 322.

⁴⁴² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 320; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, XII, 393; Taberânî, *Mu’cemu’l-Kebîr*, XXIII, 280.

⁴⁴³ **Mursel hadis:** Tabiûn neslinden birinin doğrudan Hz.Peygamberden naklettiği hadis. Aydınlı, *a.g.e.*, s. 213.

⁴⁴⁴ Tirmizî, *Sünen*, Tefsîri’l-Kur’ân, 4, (V, 237).

⁴⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 320; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, XII, 393.

⁴⁴⁶ İbn Esîr, *Câmiu’l-Usûl*, II, 87; Mizzî, *Tuhfetu’l-Eşraf bi Ma’rifeti’l-Etrâf*, XIII, 30.

⁴⁴⁷ Vâhidî, *Esbâbu’n-Nuzûl*, I, 154; Taberî, *a.g.e.*, VIII, 261, 262; Suyûti, *Dürrü’l-Mensûr*, II, 507; Sa’lebî, *a.g.e.*, III, 299.

Beğavî'nin senedsiz olarak naklettiği bu rivayet iki hadisin birleşiminden meydana gelmiştir.

Birinci hadisi Ahmed b. Hanbel şu senedle ve metinle rivayet etmiştir: Bize Yezîd, ona Muhammed b. İshâk, ona Amr b. Şuayb, ona babası, ona dedesi Abdullah b. Amr şöyle dedi: Peygamber (s.a.v.) fetir yılında Mekke'ye girdiğinde insanlara şöyle hitap etti.

*“Ey insanlar! O cahiliyye döneminde yapılmış antlaşmalardır. Çünkü İslam onu daha da güçlendirmiştir.”*⁴⁴⁸

İkinci hadisi Ahmed b. Hanbel, Kays b. Asım'dan şu metinle rivayet etmiştir: *İslam'da yeni antlaşma yapmayın. Cahiliyye döneminde yapmış olduğunuza da sadık kalın.*⁴⁴⁹

Bu hadisi Müslim, Ebû Dâvud ve Ahmed b. Hanbel, Cübeyr b. Mut'am'dan tahriç etmişlerdir.⁴⁵⁰

İbn Huzeyme, Taberânî ve Beyhakî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁴⁵¹

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd, bu hadisin isnadındaki Miksam ed-Dabbî'nin cehaletinden dolayı zayıf olduğunu çünkü oğlundan başka kimsenin ondan rivayet etmediğini; İbn Hibbân ise Miksam ed-Dabbî Ebû Muğîre'nin, Nu'man b. Beşir'den rivayette bulunmadığını Muğîre b. Miksam'ın ise kendisinden rivayet ettiğini söylemiştir..⁴⁵²

Şuayb el-Arnaûd, Miksam ed-Dabbî'yi cehaletinden dolayı zayıf raviler arasında saysa da onun dışında bu ravi hakkında ithamda bulunan herhangi birisine rastlamadık. Ayrıca Müslim ve Ebû Dâvud'un farklı bir senedle rivayet ettikleri hadisin bu rivayeti desteklemesi ve İbn Hibbân'ın *Sikât*'ında ed-Dabbî'yi zikretmesi sebebiyle bu hadisin *sahîh* olduğu kanaatine ulaştık.

74- İbn Abbâs (r.a.) der ki: Bu âyet (Nisâ/33) Rasûlullah'ın Medine'ye geldikten sonra muhâcirlerle ensâr arasında kardeşlik yaptığı kimseler hakkında inmiştir. Çünkü o zamanlar bunlar birbirine varis oluyorlar, akrabalık bağı buna etki etmiyordu. **“Erkek ve kadından herbirini ebeveynin ve en yakın akrabaların bıraktıklarına varisler**

⁴⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 180, 215.

⁴⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 61.

⁴⁵⁰ Müslim, *Sahîh*, Fezâilu's-Sahâbe, 50, (2530), (II, 1961); Ebû Dâvud, *Sünen*, Ferâiz, 17, (III, 338); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 82.

⁴⁵¹ İbn Huzeyme, *Sahîh*, IV, 26; Taberânî, *a.g.e.*, XVIII, 337; Beyhakî, *a.g.e.*, VI, 546, VIII, 54.

⁴⁵² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 218; İbn Hibbân, *Sikât*, V, 454.

kıldık” (Nisâ/33) âyeti inince bunu neshetti. Âyette daha sonra: “**Yeminlerinizi akdettiğiniz kimselere de paylarını verin...**” (II/206).

Beğavî'nin senedsiz olarak verdiği bu hadisi Buhârî şu senedle tahriç etmiştir: Bize Salt b. Muhammed, ona Ebû Usâme, ona İdrîs, ona Talha b. Musarrif, ona Saîs b. Cübeyr ona İbn Abbâs şöyle dedi...⁴⁵³

Buhârî'nin rivayet ettiği hadis şöyledir: Erkek, dişi herbiri için mevlalar kıldık “mirasçılar kıldık” demektir. Karşılıklı yeminlerinizin bağladığı kimseler, muhâcirlerle ensârdır ki muhâcirler Medine'ye geldikleri ilk zamanlarda Peygamber'in bunlarla Medîneli ensâr arasında kurduğu kardeşlik akidleri sebebiyle *zevi'l-erhâm*'dan evvel (hısımlıklarından evvel) mirasçı olurlardı. Fakat sonra “**Erkek, kadın; herbiri için mirasçılar kıldık**” âyeti inince, akidleşme ve kardeşlik akdiyle kurulmuş olan mirasçılık nesholundu. Sonra İbn Abbâs, “karşılıklı yeminlerinizin bağladığı kimseler” kavli hakkında: Artık bu yalnız yardım etmek, ihsan etmek, nasihat etmekten ibaret kaldı. Akidleşen iki kişi arasında mîrâsçılık gitmiş oldu. Ancak yeminli dostu için vasiyet edebilir.

(Buhârî dedi ki:) Bu hadisi ravi Ebû Usâme, İdrîs b. Yezîd'den işitti. İdrîs de Talha'dan işitti.⁴⁵⁴

Hâzin ve İbn Kesîr tefsîrlerinde bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmişlerdir.⁴⁵⁵

İbn Hacer ve Aynî bu hadisi rivayet edip hadis üzerinde herhangi bir değerlendirmede bulunmamışlardır. Sadece Aynî, ravi isimlerinin kullanışı hakkında bazı bilgiler vermiştir.⁴⁵⁶

Bu hadis Nisa sûresinin 33. âyetini tefsîr ettiğinden, âyetin nuzûl sebebine uygun olduğundan ve hadisin ravilerinin cerh edilmediğinden dolayı *sahîh* olduğu kanaati bizlerde hasıl olmuştur.

“**Erkekler kadınlar üzerinde yöneticidirler...**” (Nisâ/34).

75- Bu (Nisâ/34) âyet önde gelen ve saygın insanlardan olan Saîd b. Rabi' ve eşi Habibe bnt. Zeyd b. Ebî Züheyr hakkında inmiştir. Mukatil ve Kelbî der ki: Saîd b. Rabi'nin eşinin ismi Habibe bnt. Muhammed b. Meslemedir. Eşi kendisine itaatsizlik etmiş, o da ona tokat atmıştı. Kadının babası da onunla birlikte Rasûlullah (s.a.v.)'a

⁴⁵³ Buhârî, *Sahîh*, Tefsîru'l-Kur'ân (Nisa), 7, (V, 178, 179).

⁴⁵⁴ Buhârî, *Sahîh*, Tefsîru'l-Kur'ân (Nisa), 7, (V, 178).

⁴⁵⁵ Hâzin, *a.g.e.*, I, 368; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 252

⁴⁵⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VIII, 249; Aynî, *Umdetu'l-Kâri*, XII, 118.

gelerek: “Değerli kızımı onun yatağına verdim. O da onu tokatlamış” diye şikâyetle bulundu. Rasûlullah (s.a.v.):

“*Kocasına kısas yapsın*”, buyurdu. Kadın babasıyla birlikte, ona kısas uygulamak üzere ayrıldı. Fazla geçmeden Cebraîl (a.s.) geldi. (Rasûlullah (s.a.v.):

“*Falanı geri dönderin. Cebraîl (a.s.) bana bir şey getirdi*” buyurdu. Cebrail’in getirdiği de bu âyet idi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.):

“*Biz, birşey diledik, Allah da başka birşey diledi. Hayır, Allah’ın dilediğindedir*” buyurdu ve kısası kaldırdı. **(II/207)**.

Bu hadisi Vâhidî ve Sa’lebî hadisin senedini vermeden doğrudan Mukatil’den rivayet etmişler ve hadislerinin metni Beğavî’nin rivayet ettiği metin gibidir.⁴⁵⁷

Taberî, Hasan’dan, Kurtubî, Beydavî ve Hâzin ise Saîd b. Rebia’dan rivayet etmişlerdir. Tümüünün rivayet ettikleri hadisin sonunda *ورفع القصاص* ibaresi olmayıp şöyle bitmektedir: Biz bir iş diledik Allah’ta diledi. Allah’ın dilemesi daha hayırlıdır.⁴⁵⁸

Suyûtî ve İbn Kesîr, Hz. Ali’den rivayet edip, hadisin sonu *أراد الله غيره* şeklinde bitmektedir.⁴⁵⁹

Muteber hadis kaynaklarında bu rivayeti bulamadık. Bu hadis Kelbî’den dolayı zayıftır. Kelbî ile ilgili değerlendirmemizi 1 nolu hadisin değerlendirmesinde yapmıştık.

76- Bize Ahmed b. Abdullah es-Sâlihî, ona Ebû Saîd Muhammed b. Musa es-Sayrafî, ona Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah es-Saffâr, ona Ahmed b. Muhammed b. İsa el-Bertî, ona Ebû Huzeyfe, ona Süfyân, ona A’meş, ona Ebû Zebyân, ona Muâz b. Cebel (r.a.) Rasûlullah (s.a.v.)’in şöyle buyurduğunu anlattı:

“*Şayet birine biri için secde etmesini emretseydim, kadına eşine secde etmesini emrederdim.*” **(II/207)**.

Bu hadisi Ebû Dâvud, Kays b. Sa’d’dan, Tirmizî Ebû Hureyre’den, İbn Mâce Hz. Âişe ve Abdullah b. Ebî Evfa’dan, Dârimî, Kays b. Sa’d ve Ebû Bureyde’nin babasından, Ahmed b. Hanbel ise Muâz b. Cebel ve Abdullah b. Ebî Evfa’dan tahriç etmişlerdir.⁴⁶⁰

⁴⁵⁷ Vâhidî, *Esbâbu’n-Nuzûl*, I,155; Sa’lebi, *a.g.e.*, III, 302

⁴⁵⁸ Taberî, *a.g.e.*, VII, 281; Kurtubî, *a.g.e.*, V, 168; Beydavî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vil*, II, 73; Hâzin, *a.g.e.*, I, 370

⁴⁵⁹ Suyûtî, *a.g.e.*, II, 513; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 256

⁴⁶⁰ Ebû Dâvud, *Sünen*, Nikâh, 39,40, (II, 604, 605); Tirmizî, *Sünen*, Ridâ, 10, (III, 465); İbn Mâce, *Sünen*, Nikâh, 4, (I, 595); Dârimî, *Sünen*, Salât, 159,(I, 281); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 227, 228, IV, 381.

Tirmizî şöyle demektedir: Bu konuda Muâz b. Cebel, Suraka b. Mâlik b. Cuş'um, Âişe, İbn Abbâs, Abdullah b. Ebî Evfâ, Talk b. Ali, Ümmü Seleme, Enes ve İbn Ömer'den de hadis rivayet edilmiştir. Ebû Hureyre hadisi bu şekliyle yani Muhammed b. Amr, Ebû Seleme ve Ebû Hureyre rivayeti olarak *hasen garib* 'tir.⁴⁶¹

İbn Hibbân, Taberânî, Hâkim ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁴⁶²

Muhakkik Şuayb el-Arnaûd hadsile ilgili şu değerlendirmeyi yapmaktadır: Bu hadisin isnadı hasendir. Kâsım'ın dışındaki ricali sika olup Kâsım'da İbn Avf'dır. Müslim ondan bir hadis rivayet etmiştir. Ebû Hâtim, Kâsım'ın *muzdaribu'l-hadis*⁴⁶³ olduğunu söylemiştir. Hâkim ise hadisin Şeyhayn'ın şartlarına göre sahih olduğunu ama onların tahriç etmediğini belirtmiştir.⁴⁶⁴

Heysemî, Muâz b.Cebel ve Ebû Hureyre'den rivayet ettiği hadis için: "Ricali sahîh, isnadı hasen'dir." İbn Abbâs'tan rivayet ettiği hadis için: Bunda Hâkem b. Tahhan Ebû İzzet el-Dabbağ vardır oda zayıftır." Suheyb'ten rivayet ettiği hadis için ise: Onda Nuhhas b. Kehm vardır, o da zayıftır" demiştir.⁴⁶⁵

Misbâhu'z-Zücâce müellifi İbn Mâce konuyla ilgili rivayet ettiği her iki hadis için şu değerlendirmede bulunmuştur: "Hz Âişe'den gelen rivayet Ali b. Zeyd b. Ceddân'dan dolayı zayıf olsa da Ebû Avfa'nın rivayet ettiği hadisi İbn Hibbân *Sahih*'inde rivayet etmiştir."⁴⁶⁶

Yukarıda bu hadisin senediyle ilgili verdiğimiz bilgilere istinaden bu hadisin *hasen* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

77- Bize Ebû Saîd eş-Şurayhî, ona Ebû İshâk es-Sa'lebî, ona Ebû Abdullah b. Fenceveyh, ona Ömer b. Hattâb, ona Muhammed b. İshâk el-Musûhî, ona Haris b. Abdillâh, ona, Ma'şer ona Saîd, ona Ebû Hureyre (r.a.) şöyle anlattı: Rasûlullah (s.a.v.):

"Kadınların en hayırlısı, ona baktığında sana sevinç bahşeden, emrettiğinde itaat eden, ondan ayrıldığı vakit de malı ve canıyla seni muhafaza edendir." buyurmuştur. **(II/208)**.

⁴⁶¹ Tirmizî, *Sahih*, Ridâ, 10, (III, 465).

⁴⁶² İbn Hibbân, *Sahih*, IX, 479; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, VIII, 31; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 190; Beğavî, *a.g.e.*, IX, 158

⁴⁶³ **Muztaribu'l-Hadis** : Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibâr için alınır. Aydınlı, *a.g.e.*, s. 242.

⁴⁶⁴ İbn Hibbân, *Sahih*, IX, 479; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 190.

⁴⁶⁵ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, IV, 390, 310, IX, 7.

⁴⁶⁶ Bûsîrî, *Misbâhu'z-Zücâce*, II, 95.

Bu hadisi Nesâî, Ebû Hureyre'den; İbn Mâce ise Ebû Umâme'den tahriç etmiştir.⁴⁶⁷

Hâkim, bu hadisi Ebû Hureyre'den rivayet edip şöyle demiştir: Ebû Hureyre'nin hadisi Müslim'in şartına göre sahîh olduğu halde tahriç etmemiştir.⁴⁶⁸

Bûsîrî, İbn Mâce'nin Ebû Umâme'den rivayet ettiği hadisin senedinde geçen Ali b. Yezîd adlı ravinin zayıf olduğunu, Buhârî'nin ona *münkeru'l-hadis* dediğini, Osman b. Ebu'l-Atike adlı ravinin ise *muhtelefu fihi* olduğunu, Müslim'in ve diğerlerinin rivayet ettiği hadisin buna şahit olduğunu belirtmiştir.⁴⁶⁹

Taberî, Sa'lebî, İbn Kesîr ve Suyûti Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir.⁴⁷⁰

Bûsîrî, İbn Mâce'nin rivayet ettiği hadisin Ali b. Yezîd'ten dolayı zayıf olduğunu söylese de Beğavî'nin Ebû Hureyre'den naklettiği hadisi Hâkim Müslim'in şartına göre sahîh saymıştır. Ayrıca senedinde Ali b. Yezîd adlı ravinin olmaması hadisin *sahîh* olduğunun delilidir.

78- Bir hadiste Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurur:

“Kadının senin üzerindeki hakkı; yediğinden yedirmen, giydiğinden giydirmen, yüzüne vurmaman, onur kırıcı olmaman ve evde (yatağında) yalnız bırakman hariç onu terketmemendir.” (II/208).

Beğavî'nin tefsîrinde senedsiz olarak verdiği bu hadisi *Şerhu's-Sunne*'de senediyle beraber nakletmiştir.⁴⁷¹

Bu hadisi Ebû Dâvud, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Hekim b. Muâviye el-Kuşeyrî'nin babasından tahriç etmişlerdir.⁴⁷²

Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*), İbn Hibbân, Taberânî, Hâkim ve Beyhakî, Muâviye'nin babasından rivayet etmişlerdir.⁴⁷³

Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, isnadının sahîh olduğunu Hâkim ise hadisin sahîh olduğu halde Buhârî ve Müslim'in bunu tahriç etmediğini söylemiştir.⁴⁷⁴

⁴⁶⁷ Nesâî, *Sünen*, Nikâh, 14, (VI, 68); İbn Mâce, *Sünen*, Nikâh, 5, (I, 596, 597).

⁴⁶⁸ Hâkim, *Müstedrek*, II, 175.

⁴⁶⁹ Bûsîrî, *a.g.e.*, II, 96, 97.

⁴⁷⁰ Taberî, *a.g.e.*, VIII, 295; Sa'lebi, *a.g.e.*, III,303; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II,257; Suyûti, *a.g.e.*, II,514

⁴⁷¹ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, IX, 159.

⁴⁷² Ebû Dâvud, *Sünen*, Nikâh,40,41, (II, 206, 207); İbn Mâce, *Sünen*, Nikâh, 3, (I, 593, 594); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 447, V,3, V,5

⁴⁷³ Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII,254, 266, X, 64; İbn Hibbân, *Sahih*, IX, 482; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, 19, 425, 427, 428; Hâkim, *Müstedrek*, II, 204; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 482, 497.

⁴⁷⁴ İbn Hibbân, *Sahih*, IX, 482; Hâkim, *Müstedrek*, II, 204.

Bu hadisin *Kütüb-i Sitte*'de geçmesi, diğer önemli muhaddislerin de rivayet etmesi, birden fazla tarikten nakledilmesi Hâkim ve Şuayb el-Arnaûd'un sahihtir görüşlerine istinaden bizlerde *sahih* olduğuna inanıyoruz.

“Eğer kocanın arasının açılmasından endişe duyarsanız, erkeğin tarafından bir hakem gönderin (bunlar onların aralarını düzeltmeye çalışsınlar)...” (Nisâ/35).

79- Bize Abdulvahhâb b. Muhammed el-Kisâî, ona Abdulazîz b. Ahmed el-Hallâl, ona Ebu'l-Abbâs el-Esamm, ona Rebî', ona Şâfiî, ona Sakafî, ona Eyyüb, ona İbn Sirîn ona da Ubeyde, **“Şâyet aralarının açılmasından korkarsanız”** (Nisâ/35) âyeti ile ilgili şunları söylediğini aktarır: Bir erkek ile bir kadın beraberlerinde kalabalık bir gurupla Ali b. Ebî Talib (r.a.)'e geldiler. Ali (r.a.) erkeğin ve kadının akrabalarından birer hakem istedi. Sonra o hakemlere: Size düşenin ne olduğunu biliyor musunuz? Birleşebilecekleri kanısına varırsanız birleştirin, ayrılmanın zorunlu olduğunu görürseniz ayırırınız. Kadın: Üzerime velimin belirlediği sonuçla ilgili olarak Allah'ın kitabında belirttiğine razı oldum dedi. Erkek ise: Ayrılığa gelince, ona hayır, dedi. Bunun üzerine Ali (r.a.): Vallahi! Kadın ikrar ettiği gibi ikrar edip kabulenmedikçe sen yalan söylüyorsun, dedi. **(II/209)**.

Bu *mevkûf* hadisi Şâfiî, Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*), Dârekutnî, Beyhakî ve Beğavî Ubeyde'den tahriç etmişlerdir.⁴⁷⁵

Taberî, Râzî ve Suyûtî, Ubeyde'den, Kurtubî ise senedsiz olarak rivayet etmiştir.⁴⁷⁶

İbn Hacer, bu hadisin isnadının *sahih* olduğunu söylemiştir.⁴⁷⁷

Kütüb-i Tis'a'da böyle bir rivayet bulamadık. Hadisin âyete uygun olması ve İbn Hacer'in sözüne istinaden *sahih* olduğu kanaatine vardık.

“Allah'a ibadet edin, ona hiçbir şeyi ortak koşmayın, babaya, anaya, akrabalara, öksüzlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, arkadaşaya, yolda kalana, ellerinizin altındakilere de iyilik edin...”(Nisa/36)

80- Bize Ebû Hâmid Ahmed b. Abdillâh es-Sâlihî, ona Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Abdillâh b. Bişrân, ona Ali Ebû İsmail Muhammed b. Muhammed es-Saffâr, ona Ahmed b. Mansûr, er-Ramâdî, ona Abdurrezzâk, ona Ma'mer, ona Ebû

⁴⁷⁵ Şâfiî, *Müsned*, I, 262; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, IV, 421; Dârekutnî, *Sünen*, IV, 451; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 498; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, IX, 189, 190.

⁴⁷⁶ Taberî, *a.g.e.*, VII, 321; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, X, 74; Suyûtî, *a.g.e.*, II, 525; Kurtubî, *a.g.e.*, V, 177.

⁴⁷⁷ İbn Hacer, *Telhîsu'l-Habîr*, III, 431.

İshâk, ona Amr b. Meymûn el-Evdî, ona Muâz b. Cebel (r.a.) şöyle anlattı: Bir binekte Rasûlullah (s.a.v.)'in ardında idim. Bana:

“Ey Muâz! Allah'ın insanlar üzerindeki hakkının ne olduğunu biliyor musun?” dedi. Ben: Allah ve Rasûlü daha iyi bilir, dedim:

“Allah'ın Onlar üzerindeki hakkı ona ibadet etmeleri ve ona hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır. Ey Muâz! Bunu yaptıklarında onların Allah (c.c.) üzerindeki hakkının ne olduğunu biliyor musun?” dedi.

Ben yine: Allah ve Rasûlü daha iyi bilir, dedim.

“İnsanların Allah üzerindeki hakları onlara azap etmemesidir” buyurdu.

Ben: Ya Rasûlallah (s.a.v.)! “İnsanlara bunu müjdeleyeyim mi?” diye sordum. O da:

“Bırak, amel etmeye devam etsinler” buyurdu. **(II/210).**

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel, Muâz b. Cebel'den tahriç etmişlerdir.⁴⁷⁸

Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*), İbn Hibbân, Taberânî ve Beğavî, Muâz b. Cebel'den rivayet etmişlerdir.⁴⁷⁹

Tirmizî, hadisin *hasen sahîh* olduğunu, Şuayb el-Arnaûd, Şeyhayn'ın şartlarına göre isnadının sahih olduğunu, Beğavî ise hadisin sahihliğinde ittifak olduğunu söylemiştir.⁴⁸⁰

Bu hadisin *muttefekun aleyh* olması ve Şuayb el-Arnaûd'un isnadı sahihtir görüşüne istinaden *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

81- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Amr b. Zürâre, ona Abdulazîz b. Ebî Hazm, ona babası, ona Sehl b. Sa'd (r.a.), Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu söyledi:

“Ben ve yetimin kefilî olan kişi Cennet'te işte böyleyiz.” Bunu derken işaret parmağı ile orta parmağını biraz ayırarak işaret etti.” **(II/210).**

⁴⁷⁸ Buhârî, *Sahîh*, Cihâd, 46, (III, 216), Libâs, 101, (VII, 68), İsti'zân, 30, (VII, 137), Rikâk, 37, (VII, 189), Tevhîd, 1, (VIII, 164); Müslim, *Sahîh*, İmân, 48, 49, 50, 5, 1(30), (I, 58, 59); Tirmizî, *Sünen*, İmân, 18, (V, 26, 27); İbn Mâce, Zühd, 35, (II, 1435, 1436); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 228, 229, 230.

⁴⁷⁹ Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, V, 375; İbn Hibbân, *Sahîh*, I I, 82; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XX, 48; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I, 93.

⁴⁸⁰ Tirmizî, *Sünen*, İmân, 18, (V, 27); İbn Hibbân, *Sahîh*, I I, 82; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I, 93.

Bu hadisi Buhârî, Ebû Dâvud, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel, Sehl b. Sa'd'dan, Müslim, Ebû Hureyre'den, Mâlik ise Süfyân b. Suleym'den tahriç etmişlerdir.⁴⁸¹

Buhârî'nin rivayeti وقال بأصبعيه السبابة والوسطة lafzıyla bitmektedir.

Müslim'in rivayeti وأشار مالك بالسبابة والوسطى ibaresiyle bitmektedir.

Ebû Dâvud'un rivayeti وقرن بين أصبعيه الوسطى والتي تلي الإبهام şeklinde bitmektedir.

Tirmizî'nin rivayeti ise وأشار بأصبعيه يعني السبابة الوسطى lafzıyla bitmekte olup, bu hadisin *hasen sahîh* olduğunu söylemiştir.⁴⁸²

İbn Hibbân, Taberânî Beyhakî ve Beğavî, Sehl b. Sa'd'dan rivayet etmişlerdir.

Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, Şeyhayn'ın şartlarına göre isnadı sahih olduğunu; Beğavî ise bu hadisin sahîhliğinde ittifak olduğunu belirtmişlerdir.⁴⁸³

Kurtubî, Hâzin, Suyûtî ve İbn Kesîr, Sehl b. Sa'd'dan; Râzî ise senedsiz olarak rivayet etmiştir.⁴⁸⁴

Hadislerini aldığımız muhaddis ve müfessirlerin hiçbirinin rivayetlerinin sonunda وفرّج بينهما شيئاً ibaresi yoktur.

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, birden fazla yolla rivayet edilmesi, muhakkik Şuayb Arnaûd'un sahîh olarak değerlendirmesi nedeniyle, bizde de *sahîh* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

82- Bize Muhammed b. Yakub el-Kisâî, ona Abdullah b. Mahmûd, ona İbrahim b. Abdillâh el-Hallâl, ona Abdullah b. Mübârek, ona Yahya b. Eyyüb, ona Abdullah b. Zahr, ona Ali b. Yezîd, ona Kâsım, ona Ebû Umâme (r.a.) şöyle anlattı: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Bir yetimin başını sadece Allah (c.c.) rızası için okşayan kimseye, elinin üzerinde geçtiği her saç teli sayısınca sevap yazılır. Yanındaki yetim kıza veya yetim erkeğe iyilik yapan ile ben Cennet'te şöyle olacağım.” Bunu derken iki parmağını birleştirerek işaret etti. **(2/210-211)**.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Ebû Umâme'den tahriç etmiştir.⁴⁸⁵

Taberânî bu konuyla ilgili birini *Evsat*'ta ikisini de *Mu'cemu'l-Kebîr*'de olmak üzere Ebû Umâme'den üç hadis rivayet etmiştir.⁴⁸⁶

⁴⁸¹ Buhârî, *Sahîh*, Edeb, 24, (VII, 76); Ebû Dâvud, *Sünen*, Edeb, 121,122, (V, 356); Tirmizî, *Sünen*, Birr ve's-Sıla, 14, (IV, 321); Mâlik, *Muvatta'*, Şa'r, 5, (II, 948); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 333; Müslim, *Sahîh*, Zühd, 42 (2983), (III, 2287).

⁴⁸² Tirmizî, *Bir ve's-Sıla*, 14

⁴⁸³ İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 207; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIII, 43.

⁴⁸⁴ Kurtubî, *a.g.e.*, XX, 100; Hâzin, *a.g.e.*, I, 373; İbn Kesîr, *a.g.e.*, VIII, 388; Suyûtî, *a.g.e.*, II, 528.

⁴⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 250, 265

⁴⁸⁶ Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, VIII, 202, *Evsat*, III, 285

Suyûtî, Ahmed b. Hanbel'den Ebû Seleme'nin tahriçiyle rivayet etmiştir.⁴⁸⁷

İbn Hacer ve Aynî şöyle demişlerdir: Taberânî'nin ve Ahmed b. Hanbel'in Ebû Umâme'den tahriç ettiği hadisin senedi zayıftır, ancak Ahmed b. Hanbel'in Ebû Hureyre'den tahriç ettiği hadisin senedi *hasen*'dir.⁴⁸⁸

Heysemî, Ahmed b. Hanbel ve Taberânî'nin Mu'cemu'l-Kebîr'de (7821 nolu hadiste) Ebû Umâme'den rivayet edilen hadis için: "İsnadında Ali b. Yezîd el-Elhânî vardır. O, zayıftır." Taberânî'nin Mu'cemu'l-Kebîr'de Emâme'den rivayet ettiği 8120'inci hadis için: "Bu rivayetin senedinde İshâk b. İbrahim el-Huneynî vardır. İbn Hibbân ona sika'dır, fakat hata yapıyor demiştir. Cumhur ise onu zayıf görmüşlerdir." Taberânî Evsat'ta İbn Abbâs'tan rivayet ettiği hadis için: "İsnadında tanımadıklarım vardır." demiştir.⁴⁸⁹

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'ni tahkik eden Şuayb el-Arnaûd bu rivayet için: Bu isnad gerçekten zayıftır. Rivayetinde Ali b. Yezîd el-Elhânî ed-Dımeşkî vardır. *Vahi'l-Hadis*'tir.⁴⁹⁰ Yine Abdurrahman b. Zahre ed-Damrî el-İfrikî vardır. O da Zayıftır, ama itibar edilir.⁴⁹¹

Bu hadis, Ali b. Yezîd adlı raviden dolayı zayıftır.

83- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ebû Abdurrahman b. Ebî Şurayh, ona Ebu'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed b. Abdulazîz el-Beğavî, ona Ali b. el-Ca'd, ona Şu'be ona Ebû İmrân el-Cevnî şöyle rivayet etmiştir. Talha'dan şöyle işittim. Hz. Âişe: Ey Allah'ın Rasûlü! Benim iki komşum var. (Ziyaret etmem veya hediye vermem icab ettiği zaman bunların) hangisinden başlayayım? Dedim. Hz. Peygamber:

"*Kapısı en yakın olandan.*" buyurdu. **(II/211).**

Bu hadisi Buhârî, Ebû Dâvud ve Ahmed b. Hanbel, Hz. Âişe'den tahriç etmişlerdir.⁴⁹²

Ebû Dâvud باباً أقربهما منك بابا lafzı yerine بَابَاهُمَا بَاباً lafzını kullanmıştır.

Taberânî, Behz b. Hekim'den; Beyhakî ise Hz. Âişe'den rivayet etmişlerdir.⁴⁹³

⁴⁸⁷ Suyûtî, *a.g.e.*, II, 528

⁴⁸⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XII, 151; Bedruddin el-Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, XXII, 306

⁴⁸⁹ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, VIII, 160, 162.

⁴⁹⁰ **Vâhi'l-Hadis:** Güvenilir/sika biri olduğu hiç söylenmemiş olan bununla beraber etkileyici bir sebepten dolayı zayıf olduğu bildirilen ravi. Aydınlı, *a.g.e.*, s. 327.

⁴⁹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 474.

⁴⁹² Buhârî, *Sahîh*, Hibe, 16, (III, 136), Şu'fa,3, (III, 47), Edeb, 32, (VII, 79); Ebû Dâvud, *Sünen*, Edeb, 121, 122, (V, 358); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 175, 187, 193.

⁴⁹³ Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XIX, 421; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 451.

Ebû Dâvud et-Tayâlisî, Hâkim, Beyhakî ve Beğavî, Hz. Âişe'den; Taberânî ise Mes'ad b. Yesâ' yoluyla Behz b. Hekim'in dedesinden rivayet edip; Hâkim, Şeyhayn'ın şartına göre sahîh olduğunu, Beğavî ise hadisin sahîh olduğunu söylemiştir.⁴⁹⁴

Ayrıca bu hadisi Heysemî ve Makdisî eserlerinde nakledip; Heysemî: Taberânî'nin rivayet ettiği hadisin senedinde Mes'ab b. Yesâ' vardır, *kezzab*'tır. Makdisî: Mes'ab b. Yesâ' *metruku'l-hadis*'tir" demişlerdir.⁴⁹⁵

Kurtubî ve Suyûtî, Buhârî'nin tahriçiyile Hz Âişe'den, İbn Kesîr hadisin senedini vererek Hz. Âişe'den, Hâzin ise senedsiz olarak doğrudan hadisi rivayet etmiştir.⁴⁹⁶

Heysemî ve Makdisî, Taberânî'nin rivayetinde geçen Mes'ad b. Yesa'dan dolayı hadisi zayıf görmüşlerse de Beğavî'nin rivayet ettiği hadisin senedinde böyle bir ravi olmadığından ve Taberânî'nin rivayeti de bu rivayeti desteklemesine dayanarak *sahih* olduğuna inanıyoruz.

84- Bize Üstâz İmam Ebu'l-Kâsım Abdulkerim b. Hevâzin el-Kuşeyrî, ona Ebû Nuaym Abdulmelik b. el-Hasan el-İsferâyînî, ona Ebû Avâne Yakub b. İshâk, ona Yezîd b. Sinân, ona Osman b. Ömer, ona Ebû Âmir el-Hazzâz, ona Ebû İmrân el-Cevnî, ona Abdullah b. es-Sâmit, ona Ebû Zerr (r.a.) Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu söyledi:

“Kardeşini güler yüzle karşılaman dahi olsa iyilikten hiçbir şeyi küçümseme. Bir çorba pişirdiğinde suyunu bol koy ve ondan bir miktar komşuna ver.” (II/211).

Bu hadisi Müslim, Tirmizî, İbn Mâce, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel, Ebû Zerr'den tahriç etmişlerdir.⁴⁹⁷

Müslim bu konuyla ilgili Ebû Zer'den iki hadis rivayet edip birinci hadisin metni şöyledir: *Ey Ebû Zerr çorba pişirdiğinde komşuna da vermen için suyunu fazla koy.*

Tirmizî, bu hadisin hasen sahîh olduğunu, Şu'be'nin Ebû İmrân el Cevnî'den rivayet ettiğini söylemiştir.⁴⁹⁸

⁴⁹⁴ Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, IXX, 421; Hâkim, *Müstedrek*, V, 185; Beyhakî, *a.g.e.*, VI, 451, VII, 44, 45; Beğavî, *a.g.e.*, VI, 197.

⁴⁹⁵ Heysemî, *a.g.e.*, VIII, 166; Makdisî, *Zahîretu'l-Huffâz*, III, 1694.

⁴⁹⁶ Kurtubî, *a.g.e.*, V, 184; Suyûtî, *a.g.e.*, II, 529; Hâzin, *a.g.e.*, I, 374; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 263.

⁴⁹⁷ Müslim, *Sahîh*, Birr, 142, 143, (2626), (II, 2025); Tirmizî, *Sünen*, Et'ime, 30, (IV, 274, 275); İbn Mâce, *Sünen*, Et'ime, 58, (II, 1116); Dârimi, *Sünen*, Et'ime, 37, (II, 432); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 161.

⁴⁹⁸ Tirmizî, *Sünen*, Et'ime, 30, (IV, 274, 275).

Buhârî (*Edebu'l-Mufred*), İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi Ebû Zerr'den rivayet etmişlerdir.⁴⁹⁹

Şuayb el-Arnaûd, Müslim'in şartına göre isnadının sahih olduğunu, Abdullah b. Sâmîr dışındaki ravilerin Şeyhayn'nın ricalinden olduğunu, onun da Müslim'in ricalinden olduğunu; Beğavî ise hadisin sahih olduğunu söylemişlerdir.⁵⁰⁰

Bu rivayetin ravileriyle ilgili olumsuz bir durum olmadığında *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

85- Bize Abdolvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdurrahman en-Nâimî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Muhammed b. Minhâl, ona Yezîd b. Zûray', ona Ömer b. Muhammed, ona babası, ona İbn Ömer Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurduğunu söyledi:

“*Cibril, komşu hakkında o kadar tavsiyede bulundu ki sonunda (kendi kendime) onu mirasçı kılacak, dedim.*” (II/211).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud ve Tirmizî, Hz. Âişe ve İbn Ömer'den; İbn Mâce, Hz. Âişe'den; Ahmed b. Hanbel ise Hz. Âişe ve Ebû Hureyre'den tahric etmişlerdir.⁵⁰¹

Ebû Dâvud, İbn Ömer'den rivayet ettiği hadisin sonunu *ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُورَثُنِي* lafzını Hz. Âişe'den rivayet ettiğinde ise *ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُورَثُنِي* lafzını kullanmıştır.⁵⁰²

Ma'mer b. Râşid, İbn Ebî Şeybe, Buhârî, Bezzâr, Ebû Ya'lâ, İbn Hibbân, Taberânî, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁵⁰³

Tirmizî: “Hz. Âişe'nin hadisi hasen sahîh, İbn Ömer'in rivayeti ise hasen garib'tir.”⁵⁰⁴

Muhakkik Hüseyin Selim Esed ve Şuayb el-Arnaûd bu hadisin isnadının sahih olduğunu; Beğavî ise sıhhatinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.⁵⁰⁵

⁴⁹⁹ Buhârî, *Edebu'l-Mufred bi't-Ta'likât*, I, 61; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 269, 282; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, IV, 316; Bağavî, *Şerhu's-Sünne*, VII, 197, IX, 169.

⁵⁰⁰ İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 269, 282; Bağavî, *Şerhu's-Sünne*, VII, 197, IX, 169.

⁵⁰¹ Buhârî, *Sahîh*, Edeb, 28, (VII, 78); Müslim, *Sahîh*, Birr, 140, (2624), 141(2625), (III, 2025); Ebû Dâvud, *Sünen*, Edeb,122,123, (V, 356, 357); Tirmizî, *Sünen*, Birr, 28, (IV, 332, 333); İbn Mâce, *Sünen*, Edeb, 4, (II, 1211); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 259, VI, 238.

⁵⁰² Dâvud, *Sünen*, Edeb,122,123, (V, 356, 357).

⁵⁰³ Ma'mer b. Râşid, *Cami'*, XI, 6, İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 220; Buhârî, *Edebu'l-Mufred*, I, 57,58; Bezzâr, *Müsned*, XVIII, 236; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VIII, 84; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 265; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XII, 360, *Mu'cemu'l-Evsat*, III, 38; Beyhakî, *a.g.e.*, VII, 44; Beğavî, *a.g.e.*, XIII, 71.

⁵⁰⁴ Tirmizî, *Sünen*, Birr, 28, (IV, 333).

⁵⁰⁵ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VIII, 84.

Kurtubî ve Suyûtî, Hz.Âişe'den; Hâzin ise İbn Ömer'den rivayet etmişlerdir.⁵⁰⁶

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, diğer meşhur muhaddislerce de rivayet edilmesi, birden fazla tarikten gelmesi ve yukarıda verdiğimiz bilgilere istinaden bizde de *sahih* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

86- Bize Üstaz Ebu'l-Kâsım Abdulkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî, ona Ebû Nuaym Abdulmelik b. el-Hasan el-İsferâyinî, ona Ebû Avâne Yakub b. İshâk, ona Şuayb b. Amr ed-Dimeşkî, ona Süfyan b. Uyeyne ona Amr b. Dinâr, ona Nâfi' b. Cübeyr, ona Ebû Şureyh el-Huzâî (r.a.) Rasûlullah (s.a.v)'ın şöyle buyurduğunu anlatmıştır:

“Allah'a ve ahiret gününe inanan komşusuna iyilik etsin. Allah'a ve ahiret gününe inanan komşusuna ikramda bulunsun, Allah'a ve ahiret gününe inanan hayır söylesin veya sussun.” (II/212).

Bu hadisi Buhârî, Ebû Hureyre'den; Müslim, Ebû Hureyre ve Ebû Şureyh el-Huzâî'den; İbn Mâce, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel ise Ebû Şureyh el-Huzâî'den tahriç etmişlerdir.⁵⁰⁷

Buhârî *فليحسن إلى جاره* yerine *فلا يؤذ جاره* lafzını kullanmıştır.⁵⁰⁸

Buhârî (*Edebu'l-Müfred*), Taberânî ve Beyhakî, Ebû Şureyh el-Huzâî'den rivayet etmişlerdir.⁵⁰⁹

Beğavî, bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir.⁵¹⁰

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, diğer meşhur muhaddislerce de rivayet edilmesi, birden fazla tarikten gelmesi ve ravilerinin cerh edilmemesi nedeniyle *sahih* olduğuna kanaat getirdik.

87- Bize Ebu'l-Hasan es-Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ebû İshâk el-Hâşimî, ona Ebû Mus'ab, ona Mâlik, ona Saîd b. Ebî Saîd el-Makburî, ona Ebû Şurayh el-Ka'bî Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu anlattı:

“Her kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa komşusuna ikramda bulunsun. Her kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa hayır konuşsun veya sussun. Her kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa misafirine İkranda bulunsun. Misafirin ödülü bir

⁵⁰⁶ Kurtubî, *a.g.e.*, V, 184; Suyûtî, *a.g.e.*, II, 529; Hâzin, *a.g.e.*, I, 374.

⁵⁰⁷ Buhârî, *Sahih*, Edeb, 31, (VII, 79), Rikâk, 23, (VII, 184); Müslim, *Sahih*, İmân, 74, 75, 77(47), (I, 68, 69); İbn Mâce, *Sünen*, Edeb, 4, (II, 1211); Dârimî, *Sünen*, Etime, 11, (II, 422); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 384

⁵⁰⁸ Buhârî, *Sahih*, Edeb, 31, (VII, 79), Rikâk, 23, (VII, 184).

⁵⁰⁹ Buhârî, *Edebu'l-Mufred*, I, 56; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XXII, 192; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, V, 109.

⁵¹⁰ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XI, 336.

gün bir gece, misafirliği üç gündür. Bundan sonrası ise sadakadır. Misafirin ev sahibini rahatsız edecek şekilde kalması helal olmaz.” (II/212).

Bu hadisi Buhârî, Ebû Şureyh el-Adevî, Ebû Hureyre ve Ebû Şureyh el-Huzâî'den, Müslim ve Tirmizî, Ebû Şureyh el-Adevî'den; Ebû Dâvud, Tirmizî, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel, Ebû Şureyh el-Ka'bi'den, İbn Mâce ise Ebû Şureyh el-Huzâî'den tahriç etmişlerdir.⁵¹¹

İbn Hibbân, Ebû Şurayh el-Ka'bi'den; Taberânî, Ebû Şureyh el-Huzâî'den; Beyhakî ise Ebû Şureyh el-Adevî'den rivayet etmişlerdir.⁵¹²

Tirmizî, her iki hadisin de *hasen sahih* olduğunu söylemiştir.⁵¹³

Şuayb el-Arnaûd, Şeyhayn'ın şartına göre isnadının sahih olduğunu söylemiştir.⁵¹⁴

Bu hadis Sahîhayn'da rivayet edildiğinden, Tirmizî ve Şuayb el-Arnaûd'un görüşlerine istinaden *sahih* olduğuna kanaat getirdik.

88- Bize Muhammed b. Hasan Mervezî, ona Ebu'l-Abbâs et-Tahhân, ona Ahmed Muhammed b. Kureyş, ona Ali b. Abdulazîz el-Mekkî, ona Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Selâm, ona Yezîd b. Hemmâm, ona Katâde, ona Sâlih Ebu'l-Halîl, ona Sefîne, ona Ümmü Seleme (r.a.) şöyle söyledi: Rasûlullah (s.a.v.) hastalığında zaman zaman şöyle söylerdi:

“*Namaza ve ellerinizin Mâlik olduklarına dikkat ediniz.*” Daha sonra konuşmaya devam etmeye çalışır, ama dili bunu kaldıramazdı. (II/212).

Bu hadisi İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Ümmü Seleme'den tahriç etmişlerdir.⁵¹⁵

İbn Mâce'nin rivayetinde şu *فما زال يقولها* yerine *فجعل يتكلم* ve *الذي توفى فيه* fazlalık kullanmıştır.⁵¹⁶

Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği hadisin sonu şu şekilde tamamlanmaktadır:

حتى جعل نبي الله صلى الله عليه وسلم يلجلجها في صدره ومل يغيص بها لسانه⁵¹⁷

⁵¹¹ Buhârî, *Sahih*, Edeb, 31, 85, (VII, 79, 103, 104), Rikâk, 23, (VII, 184); Müslim, *Sahih*, Lukata, 14, (47), (II, 1352, 1353); Ebû Dâvud, *Sünen*, Et'ime, 5, (IV, 127, 128); Tirmizî, *Sünen*, Bir ve's-Sıla, 43, (IV, 345); İbn Mâce, *Sünen*, Edeb, 5, (II, 1212); Mâlik, *Muvatta'*, Sifatu'n-Nebî, 22, (II, 929); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 31, VI, 385.

⁵¹² İbn Hibbân, *Sahih*, 12, 97; Taberânî, *Mu'cemu'Kebîr*, XXII, 183; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, IX, 330.

⁵¹³ Tirmizî, *Sünen*, Bir ve's-Sıla, 43, (IV, 345).

⁵¹⁴ İbn Hibbân, *Sahih*, 12, 97.

⁵¹⁵ İbn Mâce, *Sünen*, Cenâiz, 64, (I, 519); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 290, 315.

⁵¹⁶ İbn Mâce, *Sünen*, Cenâiz, 64, (I, 519).

⁵¹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 290, 315.

Ebû Dâvud, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Hz. Ali'den; İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Enes b. Malik'ten rivayet etmişlerdir.⁵¹⁸

İbn Mâce, Hz. Ali ve Enes b. Mâlik'ten şu metinle *وما ملكت أيمانكم الصلاة* hadisi rivayet etmiştir.⁵¹⁹

Bezzâr, Nesâî, Ebû Ya'lâ ve Taberânî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁵²⁰

Hüseyin Selim Esed, Ümmi Seleme'den rivayet edilen hadisin isnadının zayıf, Mâlik b. Enes'in hadisinin ise sahih olduğunu söylemiştir.⁵²¹

Bûsîrî Şeyhayn'ın şartlarına göre bu hadisin isnadının sahih olduğunu; Elbânî ise bu isnadın sahih olduğunu, Katâde rivayetiyle tanındığını söylemişlerdir.⁵²²

Yukarıda verdiğimiz bilgilere istinaden bu hadisin *sahih* olduğu kanaati bizde de hasıl olmuştur.

89- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Ömer b. Hafs, ona babası, ona A'meş, ona el-Ma'rûr o da Ebû Zerr (r.a.)'den tahdîs etti. el-Ma'rûr, İbn Suveyd'e şöyle dedi: Ben Ebû Zerr'in üstünde bir örtü, hizmetçisinin üzerinde de bir tek örtü gördüm de, ona: Keşke şu örtüyü de sen giysen, böylece senin tam bir takım elbisen olsa, hizmetçine de başka bir elbise versen! Dedim.

Ebû Zerr şöyle dedi: Benimle bir adam arasında bir söz olmuştu. Onun anası gayr-ı Arab olan yabancı bir kadındı. Ben kavga sırasında onun anasını kötiledim. O kimse beni Peygamber'e şikâyet etti. Peygamber (a.s) bana:

"Sen falan kimseyle sövüştün mü?" dedi.

Ben: Evet, dedim.

"Onun anasını kötiledin mi?" buyurdu. Evet kötiledim, dedim.

"Muhakkak ki, sen içinde henüz cahiliyye ahlakı kalmış bir kimsesin!" buyurdu.

Ben: Yâ Rasûlallah! Bu büyük yaşımda, bende hâlâ cahillik mi var? Dedim. Rasûlullah (s.a.v.):

"Evet. o kardeşlerinizi Allah sizin ellerinizin altına koymuştur. Her kimin eli altına Allah kardeşini koymuşsa, artık ona yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin."

⁵¹⁸ Ebû Dâvud, *Sünen*, Edeb, 123, 124, (V, 359); İbn Mâce, *Sünen*, Vasiyet, 1, (II, 900, 901); Ahmed b. Hanbel, I, 78, III, 117.

⁵¹⁹ İbn Mâce, *Sünen*, Vasiyet, 1, (II, 900, 901).

⁵²⁰ Bezzâr, *a.g.e.*, XIII, 364; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 387, 388, 389; Ebû Ya'lâ, *a.g.e.*, V, 309, XII, 365, 414; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XXIII, 306, 379.

⁵²¹ Ebû Ya'lâ, *a.g.e.*, V, 309.

⁵²² Bûsîrî, *a.g.e.*, II, 55; Elbânî, *a.g.e.*, VII, 238.

Ona gücü yetmeyecek zahmetli iş yüklemesin. Şayet gücü yetmeyecek bir iş yüklerse kendisi o işte hizmetçisine yardım etsin” buyurdu. (II/212).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Ebû Zerr’den tahric etmişlerdir.⁵²³

Beğavî’nin rivayeti Buhârî ve Müslim’in rivayeti gibidir. Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel hadisi إخوانكم başlayan bölümden itibaren almışlar, Ebû Davûd ise Hz. Peygamber ve Ebû Zerr’in arasında geçen diyalogu almadan hadisi rivayet etmişlerdir.

Tirmizî, hadisin hasen sahih olduğunu belirtmiştir.⁵²⁴

Beyhakî ve Beğavî bu hadisi rivayet ettikten sonra Beyhakî şöyle demiştir: Müslim Ahmed b. Yûnus’tan rivayet etmiştir. Buhârî ise diğer bir vecihle A’meş’ten tahric etmiştir. Beğavî ise şöyle demiştir: Bu hadisin sahîhliğinde ittifak vardır.⁵²⁵

Bu hadis *muttefekun aleyh* olduğundan ve Beğavî’nin görüşüne dayanarak *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

90- Bize imam Ebu’l Hüseyin b. Muhammed el-Kâdî, ona Ebû Tâhir ez-Ziyâdî, ona Ebû Bekir Muhammed b. Ömer b. Hafs el-Tâcir, ona, Sehl b. Ammâr ona Yezîd b. Hârûn, ona Sadaka b. Mûsâ, ona Ferkad es-Sebehî, ona Mürre et-Tayyib, ona Ebû Bekir (r.a.), Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Kötü huylu ahlaksız kimse Cennete girmeyecektir.” (2/213).

Bu hadisi Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Hz. Ebû Bekir’den tahric etmişlerdir.⁵²⁶

Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis garibtir. Eyyûb es-Sahtiyânî ve pek çok hadis imamı, Ferkad es-Sebehî ‘yi hafızası yönünden tenkid etmişlerdir.⁵²⁷

Muhakkikler bu hadisle ilgili şu değerlendirmede bulunmuşlardır.

Heysemî: Bunun senedinde Ferkad es-Sebehî vardır. O da zayıftır.⁵²⁸ Bûsîrî: Bu hadisin isnadı Ferkad es-Sebehî’den dolayı zayıftır. İbn Mâin bir rivayette ona sika demiştir. Başka bir rivayette ise o zayıftır demiştir. Buhârî, Tirmizî, Nesâî, Yakub b. Şeybe, İbn Medinî ve diğerleri Ferkad zayıftır demişler, Ahmed ise: Ferkad bazen

⁵²³ Buhârî, *Sahîh*, Edeb,44, (VII, 85), Âmân, 22, (I, 13), İtak, 15, (III, 123); Müslim, *Sahîh*, Âmân, 38, (1661); Ebû Dâvud, *Sünen*, Edeb, 123,124, (V, 360); Tirmizî, *Sünen*, Birr, 29, (IV, 334); İbn Mâce, *Sünen*, Edeb, 10, (II, 1216, 1217); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 158, 161.

⁵²⁴ Tirmizî, *Sünen*, Birr, 29, (IV, 334).

⁵²⁵ Beyhakî, *Sünenü’l-Kübrâ*, VIII, 11, 12; Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, IX, 339, 340.

⁵²⁶ Tirmizî, *Sünen*, Birr, 29, (IV, 334); İbn Mâce, *Sünen*, Edeb, 10, (II, 1217); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 4.

⁵²⁷ Tirmizî, *Sünen*, Birr, 29, (IV, 334).

⁵²⁸ Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid*, IV, 236.

munkerat rivayet eder.⁵²⁹ Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd, bu hadisin Ferkad'ten dolayı zayıf olduğunu söylemiştir.⁵³⁰

Verdiğimiz bilgilere istinaden bu hadisin Ferkad es-Sebehî adlı ravi'den dolayı zayıf olduğuna inanıyoruz.

91- Bize Hasan b. Saîd el-Menâî, ona Ebû Tahir ez-Ziyâdî, ona Muhammed b. Hüseyin el-Kattân, ona Ahmed b. Yusuf es-Sulemî, ona Abdurrezzâk, ona Ma'mer, ona Hemmâm b. Münebbih, ona Ebû Hureyre (r.a.) şöyle anlattı: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Bir adam iki elbiseden oluşan bir takımın içinde kendi kendini beğenmiş bir şekilde büyüklenirken, Allah onu yerin dibine geçirdi. Kıyamet gününe kadar orada çınlamaya devam etmektedir.” (2/213).

Beğavî'nin Nisâ sûresi 36. âyetin tefsîri sadedinde naklettiği bu hadisi Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel, Ebû Hureyre'den tahriç etmişlerdir.⁵³¹

Buhârî, Ebû Hureyre'den Muhammed b. Ziyad yoluyla naklettiği hadisin metni değişik lafızlarla şöyle rivayet etmiştir:

بينما رجل يمشى فى حلة تعجبه نفسه مر جلمته انخسف الله به فهو يتجلجل الى يوم القيامة⁵³²

Müslim'in Ebû'z-Zinâd ve A'rec yoluyla Ebû Hureyre'den rivayet ettiği metin, Beğavî metniyle aynıdır. Ancak Muhammed b. Ziyad yoluyla Ebû Hureyre'den tahriç ettiği hadis ise şu farklı metinle rivayet edilmiştir:

بينما رجل يمشى، قد أعجبه جمته وبرداه، انخسف به الارض، فهو يتجلجل فى الارض حتى تقوم الساعة.⁵³³

Ebû Ya'lâ, İbn Hibbân ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁵³⁴

Muhakkik Hüseyin Selim Esed hadisin isnadının hasen olduğunu; Beğavî ise hadisin sıhhatinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.⁵³⁵

Bu hadisin Hemmam b. Munebbih'in sahifesinde (65 nolu hadis) geçtiğinden ve ravileri cerh edilmediğinden *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

⁵²⁹ Bûsîrî, *a.g.e.*, IV, 108; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 209.

⁵³⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 209.

⁵³¹ Buhârî, *Sahîh*, Libâs, 5, (VII, 34); Müslim, *Sahîh*, Libâs, 49, 50, (2088), (II, 1651, 1652); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 531.

⁵³² Buhârî, *Sahîh*, Libâs, 5, (VII, 34).

⁵³³ Müslim, *Sahîh*, Libâs, 49, 50, (2088), (II, 1651, 1652).

⁵³⁴ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XI, 218; İbn Hibbân, *Sahîh*, XII, 497; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XII, 320, 321.

⁵³⁵ İbn Hibbân, *Sahîh*, XII, 497; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XII, 320, 321.

92- Bize Ebu'l Hasan es-Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ebû İshâk el-Hâşimî, ona Ebû Mus'ab, ona Mâlik, ona Nâfi', ona Abdullah b. Ömer (r.a.) Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu anlattı:

“Allah, elbisesini gururla yerde sürten kimse(nin yüzüne) kıyamet günü bakmaz.” (2/213).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel, İbn Ömer'den tahriç etmişlerdir.⁵³⁶

Beğavî'nin rivayet ettiği hadisin metni Buhârî ve Müslim'in metinleri gibidir. Diğerleri ise metinlerini farklı lafızlarla rivayet etmişlerdir.

Tirmizî bu hadisle ilgili şöyle demektedir: Bu konuda Huzeyfe, Ebû Saîd, Ebû Hureyre, Semure, Ebû Zerr, Âişe, Hubeyb b. Muğaffel'den de hadis rivayet edilmiştir. İbn Ömer hadisi *hasen sahîh* 'tir.⁵³⁷

İbn Ebî Şeybe, Bezzâr, Ebû Ya'lâ ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁵³⁸

Hüseyin Selim Esed, isnadının sahîh olduğunu; Beğavî ise sıhhatinde ittifak olduğunu belirtmişlerdir.⁵³⁹

Bu ve bir önceki hadisin *muttefekun aleyh* olması ve birbirini desteklemesinden dolayı *sahîh* olduğuna inanıyoruz.

“Muhakkak Allah, atom(ağırlığı ve büyüklüğü) kadar bile olsa asla zulmetmez. Eğer bir iyilik olursa, onu(sevabını) kat kat artırır ve katından büyük bir ecir verir.” (Nisâ/40).

93- Bize Ahmed b. Abdillâh es-Sâlihî, ona Ebû Ömer b. Bekir b. Muhammed el-Müzenî ona Ebû Bekir Muhammed b. Abdillâh el-Hafîd, ona el-Huseyin b. el-Fadl el-Becî, ona Affân ona Hemmâm, ona Katâde, ona Enes (r.a.) Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu haber verdi:

“Allah mü'mine hiçbir iyiliğine karşı haksızlık etmez. Onun karşılığını, dünyada rızıklandırılmak, ahirette de sevaplandırılmak üzere mutlaka görür. Kâfir ise iyiliğinin karşılığı olarak dünyada rızıklandırılır, yedirilir. Öyleki ahiret gelip çatığında, hayrını görebileceği hiçbir iyiliği kalmaz.” (2/215).

⁵³⁶ Buhârî, *Sahîh*, Libâs, 1, 5, (VII, 33, 35); Müslim, *Sahîh*, Libâs, 42, (2085), (II, 1651); Tirmizî, *Sünen*, Libâs, 8, (IV, 223); Nesâî, *Sünen*, Zinet, 101, (VIII, 206); İbn Mâce, *Sünen*, Libâs, 6, (II, 1181); Mâlik, *Muvattâ*, Libâs, 11, (II, 914); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 33, 42, 44.

⁵³⁷ Tirmizî, *Sünen*, Libâs, 8, (IV, 223).

⁵³⁸ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 165; Bezzâr, *Müsned*, XII, 87; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, X, 169; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XII, 8.

⁵³⁹ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, X, 169; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XII, 8.

Bu hadisi Müslim ve Ahmed b. Hanbel Enes b. Malik'ten tahriç etmişlerdir.⁵⁴⁰

Müslim *ما عمل بحسناته يعطى بها* lafzı yerine *يثاب عليها الرزق* lafzını, *بحسناته* kelimesi yerine *ما عمل* kelimesini, *حسنة يجزى بها* ibaresini yerine *يُعطى بها خيراً* ibaresini kullanmıştır.

İbn Hibbân, Ebû Dâvud et-Tayâlisî ve Beğavî bu hadisi Enes b. Malik'ten rivayet etmişlerdir.⁵⁴¹

Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, Şeyhayn'ın şartlarına göre isnadının sahih olduğunu; Beğavî ise sahih bir hadis olduğunu söylemişlerdir.⁵⁴²

Ayrıca bu hadisi Taberî, Hâzin, Sa'lebî, İbn Kesîr ve Suyûtî, Enes b. Malik'ten rivayet etmişlerdir.⁵⁴³

Bu hadis, İbn Hibbân'ın *Sahih*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd'un dediği gibi Şeyhayn'ın şartlarına göre isnadının sahih olduğundan dolayı bizde *sahih* olduğuna kanaat getirdik.

94- Bize Abdulvâhid el-Melîhî, ona Ebû't-Tîb er-Rabî' b. Muhammed b. Ahmed b. Hâtim el-Bezzâz et-Tûsî, ona Ahmed b. Muhammed b. Hasan, ona Muhammed b. Yahya, ona Abdurrezzâk, ona Ebû Saîd Abdullah b. Ahmed et-Tâhirî, ona Dedesi Ebû Sehl Abdussamed b. Abdurrahman el-Bezzâz, ona Ebû Bekir Muhammed b. Zekeriyya el-Azâfirî, ona İshâk b. İbrahim ed-Deberî, ona Abdurrezzâk, ona Ma'mer, ona Zeyd b. Eslem ona Atâ b. Yesâr, ona Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.) şöyle anlattı: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Müminler Cehennem'den kurtulup emniyete kavuştuklarında, sizden birinin dünyadaki hakkı hususunda kardeşine karşı mücadelesi, müminlerin cehennem'e konan kardeşleri hakkında Rableriyle mücadele ve tartışmasından daha hafif olur.” Onlar derler ki:

“Kardeşlerimiz bizimle birlikte namaz kılıyor, oruç tutuyor ve hacca gidiyorlar iken, sen onları cehenem'e soktun. Allah da (c.c.):

“Öyleyse onlardan tanıdıklarınızı çıkarın” buyurur. Onlar da kardeşlerinin yanına gelirler ve onları şekil ve suretlerinden tanırlar. Çünkü ateş onları tamamen yememiş bazılarının bacaklarını yarısına kadar, bazılarının ayak topuğuna kadar tutmuştur. Onları oradan çıkarırlar ve derler ki:

“Rabbimiz! Bize emrettiklerini çıkardık.” Allah'ü Teâla:

⁵⁴⁰ Müslim, *Sahih*, Sıfatu'l-Munafikîn, 56, 57, (2808), (III, 2162); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 123.

⁵⁴¹ İbn Hibbân, *Sahih*, II, 101; Tayâlisî, *Müsned*, III, 503; Bağavi, *a.g.e.*, XIV, 310.

⁵⁴² İbn Hibbân, *Sahih*, II, 101; Bağavi, *a.g.e.*, XIV, 310.

⁵⁴³ Taberî, *a.g.e.*, VIII, 361; Hâzin, *a.g.e.*, II, 477; Sa'lebî, *a.g.e.*, III, 308; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 268; Suyûtî, *a.g.e.*, II, 540.

“Kalbinde bir dinar ağırlığı iman bulunanı oradan çıkarın” buyurur. Daha sonra: “Kalbinde yarım dinar ağırlığı iman bulunanı çıkarın” buyurur. Daha sonra: “Kalbinde zerre ağırlığı iman bulunanı çıkarın” buyurur.

Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.) der ki: Her kim bunu tasdik etmezse şu âyeti okusun: **“Şüphesiz Allah zerre kadar zulmetmez. Şâyet hayırlı bir iş varsa onu kat kat artırır; katından da büyük bir ödül bahşeder.”** (Nisâ/40). Hadiste devamla şöyle denilmektedir: *Onlar bu defa: “Rabbimizin emrettiklerini çıkardık. Sonuçta cehennem’de kendinde bir hayır bulunan hiç kimse kalmadı” derler. Allah der ki:*

“Melekler şefaatt etti, peygamberler şefakat etti, müminler şefaatt etti, geriye merhametlilerin en merhametlisi kaldı. Sonra cehennem’den bir avuç (bir rivayete göre iki avuç) insan avuçlar, bunlar Allah (c.c.) için hiçbir hayır işlememişler ve cehennem’de tamamen yanıp kömürleşmişlerdir. Hayat suyu denilen bir suya getirilirler. Üzerlerine bu su dökülür ve tohumun sel kalıntısı topraklarda bitişi gibi biterler. Bedenleri inci gibi, boyunlarında, “Allah’ın azatlıları” yazılı bir kolye olduğu halde cehennem’den çıkarlar. Onlara: “Cennet’e girin. Orada ne temenni eder, neyi görürseniz o sizindir”, denilir. Onlar: “Bize verdiğiniz nimetleri alemlerden hiç kimseye vermedin”, derler. Sonra Allah: “Size bundan daha iyisi var” buyurur. “Rabbimiz! Bundan iyisi nedir ki?” derler, “Sizden hoşnut olmamdır. Artık size hiçbir zaman kızmayacağım” buyurur. (2/215).

Beğavî’nin Nisâ sûresinin 40. âyetin tefsîri sadedinde naklettiği bu hadisi; Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Saîd el-Hudrî’den tahriç etmişlerdir.⁵⁴⁴

Nesâî’nin rivayet ettiği hadisin metni şu şekide **مَا مُجَادَلَةٌ أَحَدِكُمْ فِي الْحَقِّ** başlayıp hadisi şu âyetle **“Şüphesiz Allah kendisini şirk koşanı bağışlamaz. Bunun dışındakilerini dilediğini bağışlar...”** (Nisâ/8). Tamamlamıştır.

Tirmizî: “Bu hadis hasen sahihtir”, demiş ve hadisi şu kısa metinle rivayet etmiştir: **“Kalbinde zerre kadar iman olan kişi cehennem’den çıkacaktır.”** Ebû Saîd şöyle dedi: Kim bunun doğruluğunda şüphe ederse şu ayeti okusun: **“Allah, kimseye zerre kadar haksızlık etmez.”**⁵⁴⁵

Ma’mer b. Râşid, İbn Huzeyme ve Beğavî bu hadisi nakletmişlerdir.⁵⁴⁶

⁵⁴⁴ Nesâî, *Sünen*, İmân, 18, (VIII, 112, 113); İbn Mâce, *Sünen*, Mukaddime, 9, (I, 23); Ahmed, b. Hanbel, *Müsned*, III, 94.

⁵⁴⁵ Tirmizî, *Sünen*, Sıfatu Cehennem, 10, (IV, 714).

⁵⁴⁶ Ma’mer b. Râşid, *Câmi*, XI, 409; İbn Huzeyme, *et-Tevhîd ve İsbâtu’r-Rabbi Azze ve Celle*, II, 684; Beğavî, *a.g.e.*, XV, 181, 182.

Ayrıca bu hadisi Sa'lebî tefsîrinde Saîd el-Hudrî'den rivayet etmiştir.⁵⁴⁷

Ahmed b. Hanbel'in Müsned'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd, bu hadisin Şeyhayn'ın şartlarına göre sahih olduğunu söylemiştir.⁵⁴⁸

Yukarıda verdiğimiz bilgilere istinaden bu hadisin *sahîh* olduğu kanaati bizde de hasıl olmuştur.

95- Bize Ebû Bekir Muhammed b. Abdillâh b. Ebî Tevbe, ona Muhammed b. Ahmed el-Hâris, ona Muhammed b. Yakub el-Kisâî, ona Abdillâh b. Mahmûd, ona İbrahim b. Abdillâh el-Hallâl, ona Abdillâh b. Mübârek, ona Leys b. Sa'd, ona Âmir b. Yahya, ona Ebû Abdurrahman el-Meâfirî el-Ceylî, ona Abdillâh b. Amr b. As (r.a.)'dan rivayet ettiğine göre, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Allah kıyamet gününde ümmetinden bir kişiyi herkesin önünde ayırıp o kişi aleyhinde doksan dokuz dosya açacaktır. Her bir dosyanın boyu gözün görebildiği mesafe kadar olacaktır sonra kendisine, şöyle soracaktır: Bunlardan bir şeyi reddediyor musun? Amel muhafızım kâtip melekler sana haksızlık yapmışlar mıdır? O kimse hayır Ya Rabbi! Diye cevap verecektir. Sonra herhangi bir özrün var mı buyuracak. O kimse: Hayır ya Rabbi diye cevap verecektir. Bunun üzerine Allah şöyle buyuracak: Evet yanımızda sana ait makbul bir amelin vardır ve bugün sana asla haksızlık edilmeyecektir. Üzerinde ben şehâdet ederim ki Allah'tan başka gerçek ilah yoktur, Muhammed de onun kulu ve Rasûlü'dür yazılı bir kâğıt parçası çıkarılacak ve Allah kendi tartında kendin bulun diyecektir. O kişi de diyecek ki: Ya Rabbi bu tek kâğıt parçası... ve bu dosyalar nasıl olacak bu tartı işi... Allah'ta buyuracak ki bugün sana asla zülmedilmeyecek... Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: Günah sicilleri bir kefeye konulacak, kâğıt parçası da bir kefeye konulacak sicillerin konulduğu kefe yukarı kalkacak kâğıt parçası ağır çekecektir. Allah'ın ismi yanında hiç birşey ağır basamaz.”
(2/216).

Bu hadisi Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b.Hanbel, Amr b. As'tan tahric etmişlerdir.⁵⁴⁹

Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis *hasen garib*'tir. Kuteybe, İbn Lehîa vasıtasıyla Âmir b. Yahya'dan bu senedle bu hadisin bir benzerini bize aktarmıştır.⁵⁵⁰

⁵⁴⁷ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, III, 208.

⁵⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 394.

⁵⁴⁹ Tirmizî, *Sünen*, İmân, 17, (V, 24, 25); İbn Mâce, *Sünen*, *Zühd*, 35, (II, 1436, 1437); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 213.

⁵⁵⁰ Tirmizî, *Sünen*, İmân, 17, (V, 25).

Bu hadisin sıhhatiyla ilgili muhakkik Şuayb el-Arnaûd şöyle demiştir: İsnadı sahîhtir. Abdurrahman Vâris b. Abdillâh *saduk*'tur.⁵⁵¹ Hâkim ise şöyle demiştir: Bu hadis sahîhtir, Sahîhayn sahipleri bunu tahriç etmemiştir. Müslim'in şartına göre sahîhtir. Müslim'in Ebû Abdurrahman el-Hulebî'nin yoluyla Abdurrahman b. Amr el-As'tan tahdis etmesi buna delildir. Amr b. Yahya el-Mısırî güvenilirdir. Leys b. Saîd, İmam ve Yûnus el-Mueddib sikadrlar.⁵⁵² Beğavî'de şöyle demiştir: Bu Hadis hasen garib'tir.⁵⁵³

Tirmizî'nin kullandığı *hasen garib* terimi genellikle *hasen* hadisler için kullandığından bu hadisin *hasen* olduğu kanaati biz de hasıl olmuştur.

“Her topluluktan bir şahit getirdiğimiz, seni de onların yaptıklarına şahit tuttuğumuz zaman, bakalım (onların hali ve tepkileri) nasıl olacaktır.” (Nisâ/41).

96- Bize Abdulvâhid el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Neimî, ona Muhammed b. Yusuf ona Muhammed b. İsmail, ona Muhammed b. Yusuf, ona Süfyan, ona A'meş, ona İbrahim, ona Ubeyde, ona da İbn Mes'ûd (r.a.) şöyle anlattı: Rasûlullah (s.a.v.) bana:

“*Ku'rân'dan oku*” dedi. Ben: Ya Rasûlallah (s.a.v.)! Kur'ân sana indirilmiş iken, onu sana ben mi okuyayım? Dedim.

“*Evet*” buyurdu. Ben de Nisa suresini okumaya başladım. **“Her toplumdun bir şahit getirdiğimizde ve seni de onlar aleyhine şahid gösterdiğimiz zaman ne olacak (onların hali)”** (Nisâ/41) âyetine geldiğimde:

“*Şimdi yeterli*” dedi. O'na dönüp baktığımda, gözlerinden yaşlar akıyordu. **(2/217)**.

Bu hadisi Buhârî ve Müslim, İbn Mes'ûd ve Amr b. Murre'den; Ebû Dâvud, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel, Abdullâh b. Mes'ûd'tan tahriç etmişlerdir.⁵⁵⁴

İbn Ebî Şeybe, İbn Hibân, Taberânî ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁵⁵⁵

Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis Ebû Ahves'in hadisinin daha sahîhtir.⁵⁵⁶

⁵⁵¹ İbn Hibân, *Sahîh*, I, 462.

⁵⁵² Hâkim, *Müstedrek*, I, 46.

⁵⁵³ Beğavî, *a.g.e.*, XV, 135.

⁵⁵⁴ Buhârî, *Sahîh*, Fezâilu'l-Kur'ân, 32, 35, (VI, 113,114), Tefsîru'l-Kur'ân (Nisa), 9, (V, 180); Müslim, *Sahîh*, Salâtu'l-Misafirîn, 247, 248, (800), (I, 551); Ebû Dâvud, *Sünen*, İlm, 13, (IV, 74); Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân, 4, (V, 238); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 374, 380, 433.

⁵⁵⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, VI, 155; İbn Hibân, *a.g.e.*, III, 9; Taberânî, *a.g.e.*, IX, 80, 81; Beğavî, *a.g.e.*, IV, 490.

⁵⁵⁶ Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân, 4, (V, 238).

Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, isnadının sahih olduğunu; Beğavî ise bu hadisin sahihliğinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.⁵⁵⁷

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd şöyle demiştir: Şeyhayn'ın şartlarına göre isnadı sahihtir.⁵⁵⁸

Hadisin *muttefekun aleyh* olması ve yukarıda verdiğimiz bilgilere istinaden *sahih* olduğuna kanaat getirdik.

“Ey iman edenler! Sarhoşken, ne söylediğinizi bilip anlayıncaya kadar, cünüp iken de, yolcu olmanız dışında, güsül abdesti alıncaya dek namaza yaklaşmayın...” Nisâ/43).

97- Abdurrahman b. Avf (r.a.) yemek hazırlayıp sahâbeden bazılarını davet etmiş ve onlara içki sunmuştu. Henüz içki haram kılınmamıştı. Onlarda bundan içtiler. Akşam namazı vakti geldiğinde namaza kalktılar ve önlerine imam olarak aralarından birisini geçirdiler. O da, kafirun suresini okudu. Ancak: **“İbadet ettiklerinize ibadet etmem”** yerine bunu “la”sız olarak “ibadet ederim” şeklinde okudu. Bunun üzerine Allah (c.c.) bu âyeti indirdi. Bu âyetin inmesinden sonra, içkinin tamamen yasaklanmasına kadar, namaz vakitleri sarhoş olmaktan sakınıyorlar, diğer vakitler içiyorlardı. **(2/219)**

Beğavî'nin sadedinde senedsiz olarak rivayet ettiği bu *mevkûf* hadisi Ebû Dâvud ve Tirmizî, Hz. Ali'den tahriç etmişlerdir.⁵⁵⁹

Ebû Dâvud şu sened rivayet etmiştir: Bize Musedded, ona Yahyâ, ona Süfyân, ona Atâ b. Sâib, ona Ebû Abdurrahman es-Sulemî, ona da Hz. Ali şöyle dedi:..

Tirmizî, bu hadisin *hasen sahih garib* olduğunu söylemiştir.⁵⁶⁰

Hâkim bu hadisi Ebû Abdurrahman'dan rivayet ettikten sonra bunun tüm isnadları sahih olduğunu söylemiştir.⁵⁶¹

Meşhur muhaddislerin bu hadisi rivayet etmesi, birden fazla tarikle gelmesi, Tirmizî ve Hâkim'in hadis ilgili görüşlerine istinaden bizde de *sahih* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

98- Bize Ebu'l-Hasan es-Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ebu'l-Kâsım Ca'fer b. Muhammed b. el-Muğallis, ona Hârûn b. İshâk el-Hemedânî, ona Abdullah b.

⁵⁵⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, VI, 155; İbn Hibbân, *a.g.e.*, III, 9; Taberânî, *a.g.e.*, IX, 80, 81; Beğavî, *a.g.e.*, IV, 490.

⁵⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII, 190.

⁵⁵⁹ Ebû Dâvud, *Sünen*, Eşribe, 1, (IV, 80); Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân, 4, (V, 238).

⁵⁶⁰ *Tirmizî, Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân, 4, (V, 238).

⁵⁶¹ Hâkim, *Müstedrek*, IV, 159.

Süleymân, ona Hişam b. Urve, ona babası, ona da Âişe (r.anha) Rasûlullah 'ın şöyle buyurduğunu anlatmıştır.

“Biriniz namaz kılariken uyukladığı zaman uykusu gidinceye kadar yatsın. Çünkü uyuklayarak namaz kılarlsa bilemez de istiğfar edecek iken belki de o kendine söver.” (2/219).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel, Hz. Âişe'den tahriç etmişlerdir.⁵⁶²

Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, İbn Mâce ve Mâlik ناعس kelimesini yerine ناعس kelimesini kullanmışlar. Ayrıca Buhârî ناعس kelimesinden sonra لايدري kelimesini kullanmıştır.

Nesâî bu hadisi şöyle rivayet etmiştir: Kim namazda uyuklarsa namazı terkensin. Çünkü farkına varmadan aleyhinde dua eder.⁵⁶³

Tirmizî: Hz. Âişe'nin hadisi hasen sahihtir.⁵⁶⁴

Abdurrezzâk, İbn Ebî Şeybe, İbn Huzeyme, İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir. Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, İkisinin (Buhârî ve Müslim) şartına göre isnadının sahih olduğunu; Beğavî ise bu hadisin sahihliğinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.⁵⁶⁵

Hadisin *Kütüb-i Sitte*'nin tamamında rivayet edilmesi ve yukarıda verdiğimiz bilgilere istinaden *sahih* olduğunun kanaatine ulaştık.

99- Hz. Âişe (r.a.) Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu söylemiştir:

“Bu evlerinizin (kapılarını) camiden başka yerlere çevirin. Çünkü ben mescidi hayızlıya da cünübe de helal kılmıyorum.” (2/220).

Beğavî'nin Nisâ sûresinin 43. âyetin tefsîri sadedinde senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Ebû Dâvud, Cesrete bnt. Decâce'nin tahriçiyile Hz. Âişe'den, İbn Mâce ise Cesrete'nin tahriçiyile Ümmü Seleme'den rivayet etmişlerdir.⁵⁶⁶

⁵⁶² Buhârî, *Sahih, Vudu*, 53, (I, 60); Müslim, *Sahih*, Salâtu'l-Misafirin, 222(786), (I, 542, 543); Ebû Dâvud, *Sünen*, Tatavvu', 18, (II, 74); Tirmizî, *Sünen*, Salât, 146, (II, 186); Nesâî, *Sünen*, Tahâret, 117, (I, 99, 100); İbn Mâce, *Sünen*, İkametu's-Salât, 184, (I, 436); Mâlik, *Muvatta*', *Salâtu'l-Leyl*, 3, (I, 118); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 56, 202, 205, 259.

⁵⁶³ Nesâî, *Sünen*, Tahâret, 117, (I, 99, 100).

⁵⁶⁴ Tirmizî, *Sünen*, Salât, 146, (II,187).

⁵⁶⁵ Abdurrezzâk, *a.g.e.*, II, 494; İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, I, 120; İbn Huzeyme, *a.g.e.*, II, 55; İbn Hibbân, *a.g.e.*, VI, 320; Beyhakî, *a.g.e.*, III, 23; Beğavî, *a.g.e.*, IV, 57.

⁵⁶⁶ Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret, 92, (I, 158, 159); İbn Mâce, *Sünen*, Tahâret, 126, (I, 212).

Ebû Dâvud şu senedle rivayet etmiştir: Bize Musedded, ona Abdulvâhid b. Ziyâd, ona Eflet b. Halîfe, ona Cesrete bint. Decâce Hz. Âişe'den şöyle rivayet etmiştir:...⁵⁶⁷

İbn Huzeyme, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi Hz.Âişe'den rivayet etmişlerdir.⁵⁶⁸

Beyhakî bu hadisle ilgili şöyle demektedir: Buhârî şöyle dedi: Bu hadisin senedinde Cesrete olup onda acayıplıklar vardır. Urvete ve Abbad b. Abdillâh'ın Hz. Âişe'den rivayet ettikleri şu hadis “Ebû Bekir'in evi dışındakiler evlerinin kapılarını mescide açmasınlar” hadisinden daha sahîhtir. Şeyh dediki! Eğer biz bu hadisi sahîh kabul edersek oturmak dışında, cünüp ya da kadın hallerinden dolayı caminin içinde geçmede bir sakınca yoktur. Bu kitabın delilidir.⁵⁶⁹

Beğavî: Süfyân, Mâlik, Şâfî ve Ashabı Re'y bu hadisle hükmetmişlerdir.⁵⁷⁰

İbn Hacer'in *Telhîsu'l-Habîr*'in Şerh bölümünde Hz. Âişe'nin rivayet ettiği hadisi İbn Huzeyme sahîh kabul ettiğinden dolayı *Sahîh*'inde tahric ettiğini; Ümmü Seleme'nin rivayetinde ise Bûsîrî'nin, Mahduc'un sağlam olmadığını, Ebû Hattab'ın da meçhul olduğundan dolayı zayıf olduğunu yazmaktadır.⁵⁷¹

Zeylâî bu hadisle ilgili görüşlerini şöyle belirtmiştir: Bu hadis hasendir. İbn Kattân kitabında şöyle dedi: Ebû Muhammed Abdulhak, Cesrete'in rivayet ettiği hadis isnadı cihetinde sabit değil, zayıf'ta değil. Ben ona sahîh demem ancak hasen derim.⁵⁷²

Ayrıca Beğavî *Meâlimu's-Sünen*'de bu hadisi Ebû Dâvud'un tarikiyle senediyle beraber nakletmiştir.⁵⁷³

Bu hadisin ravileri hakkında bazı eleştiriler yapılmış olsa da bu hadisi destekleyen Ümmü Seleme'den gelen rivayetin olması ve fıkıh âlimlerinin cünüplükle ilgili ictehadlarını bu rivayete dayandırmalarından dolayı *hasen* olduğu kanaatine vardık.

100- Bize, Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Abdurrahman b. Ebî Şurayh, ona Ebu'l-Kâsım el-Beğavî, ona Ali b. el-Ca'd, ona Şu'be ona Amr b. Mürra, ona Abdullah b. Seleme şöyle anlattı: Ali (r.a.)'nin yanına gittim şöyle diyordu: “Rasûlullah (s.a.v.) tuvalet ihtiyacını giderir, bizimle et yer ve Kur'an okurdu. O'nu Kur'an okumaktan sadece cünüplük alıkoyardı.” (2/220).

⁵⁶⁷ Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret, 92, (I, 158, 159).

⁵⁶⁸ İbn Huzeyme, *Sahîh*, II, 284; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, II, 620; Beğavî, *Şerhu's-Sunne*, II, 45.

⁵⁶⁹ Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, II, 620, 621.

⁵⁷⁰ Beğavî, *Şerhu's-Sunne*, II, 45.

⁵⁷¹ İbn Hacer, *Telhîsu'l-Habîr*, I, 376.

⁵⁷² Zeylâî, *Nasbu'r-Râye*, I, 194.

⁵⁷³ Beğavî, *Meâlimu's-Sünen*, I, 77.

Bu hadisi Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Hz. Ali'den tahriç etmişlerdir.⁵⁷⁴

Tirmizî'nin rivayet ettiği hadisin metni "Rasûlullah (s.a.v.), cünüp olmadığımız sürece her durumda bize Kur'ân okutturdu" şeklinde olup: "Ali (r.a.)'ın hadisi *hasen sahihtir*. Peygamber (s.a.v.)'in ashabından ve tabiinden pek çok kimse bu görüşte olup şöyle demektedirler: "Kişi abdestsiz olarak Kur'ân okur; mushaftan ise ancak temiz olanlar okuyabilir." Süfyân es Sevrî, Şâfiî, Ahmed ve İshâk bu görüştedir."⁵⁷⁵

Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*), Ebû Ya'lâ, İbn Huzeyme, İbn Hibbân, Beyhakî ve Hâkim bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁵⁷⁶

Muhakkik Hüseyin Selim Esed, isnadının hasen olduğunu; İbn Huzeyme de bu hadisin malımın üçte biri gibi olduğunu; Hâkim ise Bu hadisin isnadının sahih olduğunu fakat Şeyhayn, Abdullah b. Seleme'nin rivayetini delil göstermediklerini söylemişlerdir.⁵⁷⁷

Meşhur muhaddislerin rivayet etmesi, fakihlerin bu hadise göre hüküm vermeleri ve verdiğimiz bilgilere istinaden *sahih* olduğu kanaatine vardık.

101- Bize Abdulvahhâb b. Muhammed el-Hatîb, ona Abdulazîz b. Ahmed el-Hallâl, ona Ebu'l-Abbâs el-Esamm, ona Rabi', ona Şâfiî, ona Süfyân, ona Ali b. Zeyd, ona Saîd b. Müseyyeb, ona Musa el-Eşari şöyle anlattı: Âişe (r.anha)'ye iki sünnet yerinin buluşması meselesini sordum. Âişe (r.a.) şöyle cevap verdi: Rasûlullah (s.a.v.):

"İki sünnet yeri buluştuğunda veya sünnet yeri sünnet yerine değdiğinde gusül vacip olur" buyurdu. (2/221).

Beğavinin Nisâ sûresinin 43. ayeti tefsîri sadedinde naklettiği bu hadisi Müslim, Tirmizî, İbn Mâce, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel, Hz. Âişe'den tahriç etmiş olup Tirmizî, Hz. Aîşe'nin hadisinin sahih olduğunu söylemiştir.⁵⁷⁸

⁵⁷⁴ Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret, 90, (I, 100); Tirmizî, *Sünen*, Tahâret, 111, (I, 273, 274); Nesâî, *Sünen*, Tahâret, 171, (I, 1449); İbn Mâce, *Sünen*, Tahâret, 105, (I, 194); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 83, 84, 107, 124.

⁵⁷⁵ Tirmizî, *Sünen*, Tahâret, 111, (I, 274-275).

⁵⁷⁶ Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 175; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, I, 326; İbn Huzeyme, *Sahih*, I, 104; İbn Hibbân, *Sahih*, III, 80; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 142; Hâkim, *Müstedrek*, I, 253.

⁵⁷⁷ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, I, 326; İbn Huzeyme, *Sahih*, I, 104; Hâkim, *Müstedrek*, I, 253.

⁵⁷⁸ Müslim, *Sünen*, Hayz, 88, (349), (I, 271, 272); Tirmizî, *Sünen*, Tahâret, 80, (I, 180, 181, 182); İbn Mâce, *Sünen*, Tahâret, 111, (I, 199, 200); Mâlik, *Muvatta'*, Tahâret, 73; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 97.

Şâfiî, İbn Huzeyme, İbn Hibbân, Taberânî ve Beğavî bu hadisi Hz. Âişe'den rivayet etmişlerdir.⁵⁷⁹

Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, Şeyhayn'ın şartlarına göre isnadının sahih olduğunu; Beğavî ise bu hadisin isnadının sahih olduğunu söylemişlerdir.⁵⁸⁰

Bûsirî, İbn Mâce'nin Amr b. Şuayb yoluyla Hz. Âişe'den tahriç ettiği hadisin isnadının Huccâc b. Artâ'dan dolayı zayıf olduğunu belirtmiştir.⁵⁸¹

Beğavî'nin Hz. Âişe'den rivayet ettiği hadisin isnadında Bûsirî'in zayıf dediği Huccâc adlı ravi olmadığından ve bu rivayet İbn Huzeyme ve İbn Hibbân'ın *Sahih*'lerinde nakledildiğinden dolayı *sahih* olduğuna inanıyoruz.

102- Bize Ebû Tâhir Ömer b. Abdulazîz el-Kâşânî, ona Ebû Ömer el-Kâsım b. Ca'fer el-Hâşimî, ona Ebû Ali Muhammed b. Ahmed b. Amr el-Lu'luî, ona Ebû Dâvud Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, ona Musa b. Abdurrahman el-Antâkî, ona Muhammed b. Seleme, ona Zübeyr b. Hurayk, ona Câbir b. Abdillâh şöyle anlattı:

Bir sefere çıkmıştık, bizden bir adama taş değip başını yardı. Sonra bu zat ihtilam oldu. Arkadaşlarına: Benim teyemmüm etmeme ruhsat buluyor musunuz? Diye sordu. Sen suyu kullanabilirsin, sana (teyemmüm için) ruhsat bulmuyoruz dediler. Adam yıkandı akabinde de öldü. Peygamber (s.a.v.)'in huzuruna geldiğimizde bu olay (kendisine) haber verildi. Bunun üzerine Efendimiz (s.a.):

“(Fetvayı verenler) onu Öldürdüler, Allah da onları öldürsün. Bilmediklerini sorsalardı ya! Cehaletin ilacı ancak sormaktır. Onun teyemmüm etmesi, yarasının üzerine bir bez bağlayıp sonra üzerine meshetmesi ve vücudunun geri kalan kısmını da yıkaması ona yeterdi.” buyurdu. (2/221).

Bu hadisi Ebû Dâvud, Câbir ve İbn Abbâs'tan; İbn Mâce, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel, İbn Abbâs'dan tahriç etmişlerdir.⁵⁸²

Ebû Ya'lâ, İbn Huzeyme, İbn Hibbân, Taberânî, Dârekutnî, Hâkim, Beyhakî ve el-Bûsirî, İbn Abbâs'tan, Beğavî ise Câbir'den rivayet etmişlerdir.⁵⁸³

⁵⁷⁹ Şâfiî, *Müsned*, I, 159; İbn Huzeyme, *Sahih*, I, 114; İbn Hibbân, *Sahih*, III, 457; Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, VII, 147; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, II, 5.

⁵⁸⁰ İbn Hibbân, *Sahih*, III, 457; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, II, 5.

⁵⁸¹ Bûsirî, *Mesâbihu'z-Zücâce* I, 82.

⁵⁸² Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret, 125, (I, 239, 240) ; İbn Mâce, *Sünen*, Tahâret, 93, (I, 189); Dârimî, *Sünen*, Vudû, 80, (I, 157, 158); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 330.

⁵⁸³ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, IV, 309; İbn Huzeyme, *Sahih*, I, 138; İbn Hibbân, *Sahih*, IV, 141; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XI, 194; Hâkim, *Müstedrek*, I, 285, 286; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 346, 347, 348; Bûsirî, *a.g.e.*, I, 81; Beğavî, *a.g.e.*, II, 120.

Bu hadisin sıhhatıyla ilgili muhakkikler şöyle demektedirler. Hüseyin Selim Esed: İsnadı sahîhtir. İbn Huzeyme'nin *Sahîh*'ini tahkik eden A'zâmî: Dârekutnî Velîd b. Abdillâh'ı zayıf gördüğünden bu hadisin isnadı zayıftır. Muhakkik Şuayb el-Arnaûd: "Zehebî Mizan'da: Dârekutnî, Velid b. Abdillâh zayıftır. Diğer raviler ise sikadır, demiştir. Hâkim: Bu hadis sahîhtir. Bûsîrî: İsnadı Munkatî'dir.⁵⁸⁴

İbn Abbâs'tan gelen rivayetin ravileri hakkında bazı tartışmalar olsa da, Beğavî bu hadisi Câbir'den nakletmiş ve İbn Abbâs'ın hadisi bu rivayeti desteklediğinden hadisin sıhhatini kuvvetlendirmektedir. Bu hadisin *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

103- Ebû Zerr (r.a.) Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Müslüman on yıl su bulamazsa dahi temiz toprak onun abdestidir. Su bulduğunda onu tenine sürsün." (2/222).

Beğavî'nin Nisâ suresinin 43'üncü âyeti tefsîri sadedinde senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadis aynı sûrenin tefsîrinin 118. hadisinde senediyle birlikte vermiştir.

Bu hadisi Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel, Ebû Zerr'den tahriç etmişlerdir.⁵⁸⁵

Ebû Dâvud'un rivayet ettiği hadiste Hz. Peygamber'in Ebû Zerr'i çobanlık için Rebeze'ye gönderdiği orada Ebû Zerr'in su bulmadığından dolayı teyemmüm yaptığını bu durumu ve Hz. Peygamber ile aralarında geçen diyalogu anlatmaktadır.

Ebû Dâvud'un rivayetinde *ولو الى عشرين سنين وإن لم يجد الماء عشر سنين* yerine *فان ذلك خير* kullanmış ve hadis *فان ذلك خير* ile bitmektedir.

Tirmizî *طهور المسلم* ibaresini kullanmış ve hadisi *فان ذلك خير* şeklinde bitirmiş ve bu *hasen sahîh* şeklinde görüşünü belirtmiştir.⁵⁸⁶

Nesâî hadisi şöyle rivayet etmiştir: Su bulunmadığı müddetçe on yıl geçse temiz toprak Müslümanın abdestidir.

Abdurrezzâk, Dâvûd et-Teyâlisî, Bezzâr, İbn Hibbân, Dârekutnî, Hâkim ve Beyhakî, bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁵⁸⁷

⁵⁸⁴ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, IV, 309; İbn Huzeyme, *Sahîh*, I, 138; İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 14; Hâkim, *Müstedrek*, I, 285, 286; Bûsîrî, *Mesâbihu'z-Zücâce*, I, 81.

⁵⁸⁵ Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret, 123, (I, 235, 236); Tirmizî, *Sünen*, Tahâret, 92, (I, 212); Nesâî, *Sünen*, Tahâret, 203, (I, 171); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 155, 180

⁵⁸⁶ Tirmizî, *Sünen*, Tahâret, 92, (I, 212, 2139).

⁵⁸⁷ Dâvûd el-Tayalisi, *Müsned*, I, 389; Abdurrezzâk, *Musannef*, 1, 238; Bezzâr, *Müsned*, IX, 387; İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 135, 139; Dârekutnî, *Sünen*, I, 347; Hâkim, *Müstedrek*, I, 284; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 326; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, II, 111.

Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, isnadının sahih olduğunu; Hâkim ise bu hadisinsahîh olduğunu fakat Buhârî ve Müslim'in tahriç etmediklerini söylemişlerdir.⁵⁸⁸

Meşhur muhaddislerin rivayet etmesi, Hâkim ve muhakkik Şuayb el-Arnaûd'un bu hadise sahîhtir, görüşlerine istinaden *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

104- Bize Ebu'l-Hasen es-Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ebû İshâk el-Hâşimî, ona Ebû Mus'ab, ona Mâlik, ona Ömer b. Abdillâh'ın azadlı kölesi Ebû'n-Nadr, ona Ebû Seleme b. Abdurrahman, ona Âişe (r.anha) şöyle anlattı: “Ben Rasûlullah'ın önünde ayaklarım kıblesi istikametinde uyurdum. Secde ederken beni yoklayarak dokunur ben de ayağımı çekerdim. Kalktığımda tekrar uzatırdım.” Âişe der ki: “O günler evlerde mum yok idi.” (2/223).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel, Hz. Âişe'den tahriç etmişlerdir.⁵⁸⁹

Ebû Dâvud bu konuyla ilgili birbirinden farklı iki hadis Hz. Âişe'den nakledip, birinci hadisi şöyle rivayet etmiştir: Ben Peygamber (s.a.v.) geceleyin namaz kılarken, ayaklarım onun önünde uzatılmış olarak uyurdum, secde etmek istediği zaman ayaklarım vururdu, ben (de) onları toplardım. O da secdeye varırdı.⁵⁹⁰

Abdurrezzâk, İbn Hibbân, Nesâî, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁵⁹¹

Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre isnadının sahih olduğu; Beğavî ise hadisin sahîhliğinde ittifak olup kadına dokunmakla abdest bozulmaz hükmünün bu hadisten çıkarıldığını söylemişlerdir.⁵⁹²

Hadisin Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinden nakledilmesi ve ricali hakkında herhangi bir eleştirinin olmaması *sahîh* olduğunun delilidir.

105- Bize Ebu'l-Hasen es-Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ebû İshâk el-Hâşimî, ona Ebû Mus'ab, ona Mâlik, ona Yahya b. Saîd, ona Muhammed b. İbrahim b. el-Hâris et-Teymî, ona da Âişe (r.anha) dedi ki: Peygamber (s.a.v.)'in yanı başında uyumakta idim. Geceleyin onu yanımda bulamadım elimle araştırdığımda elim ayaklarına dokundu secde vaziyetinde iken, şöyle duâ ediyordu:

⁵⁸⁸ İbn Hibbân, *Sahîh*, IV,135, 139; Hâkim, *Müstedrek*, I, 284.

⁵⁸⁹ Buhârî, *Sahîh*, Salât, 22, 104, (I, 101, 130); Müslim, *Sahîh*, Salât, 272 (512), (I, 367); Ebû Dâvud, *Sünen*, Salât, 111, (I, 457); Nesâî, *Sünen*, Tahâret, 119, (I, 102); Mâlik, *Muvatta'*, Salât, 2, (I, 117); Ahmed b. Hanbel Hanbel, *Müsned*, VI, 148, 225, 255

⁵⁹⁰ Ebû Dâvud, *Sünen*, Salât, 111, (I, 457).

⁵⁹¹ Abdurrezzâk, *a.g.e.*, II, 32; İbn Hibbân, *a.g.e.*, VI, 110; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 135; Beyhakî, *a.g.e.*, II, 374; Beğavî, *a.g.e.*, II, 457.

⁵⁹² İbn Hibbân, *a.g.e.*, VI, 110; Beğavî, *a.g.e.*, II, 457.

“*Gazabından hoşnutluğuna, cezalandırmandan bağışlamana sığınırım, seni, nasıl öveceğimi bilemem sen kendini övdüğün gibisin.*” (2/223).

Bu hadisi Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel Hz. Âişe’den tahrîc etmişlerdir.⁵⁹³

Tirmizî şöyle demektedir: Bu hadis hasendir. Farklı bir şekilde Âişe’den rivayet edilmiştir. Kuteybe, Leys vasıtasıyla Yahya b. Saîd’den bu senedle hadisin bir benzerini bize aktarmış olup şu ilaveyi yapmıştır:

“*Senden sana sığınırım, Seni nasıl öveceğimi sayıp bitiremem.*” demiştir.⁵⁹⁴

Ebû Dâvud et-Tayâlisî, Nesâî, İbn Huzeyme, İbn Hibbân, Dârekutnî ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁵⁹⁵

Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre isnadının sahih olduğunu belirtmiştir.⁵⁹⁶

Bu hadisin Müslim tarafından tahrîc edilmesi, İbn Huzeyme ve İbn Hibbân’ın *Sahîh*’lerinde de rivayet edilmesinden dolayı bizler de *sahîh* olduğu kanaatine vardık.

106- Bize Hasan b. Saîd el-Menîî, ona Ebû Tâhir ez-Ziyâdî, ona Ebû Bekir Muhammed b. el-Hüseyn el-Kattân, ona Ahmed b. Yusuf es-Sulemî, ona Abdurrezzâk, ona Ma’mer, ona Hemâm b. Münebbih, ona Ebû Hureyre Rasûlullah (s.a.v.)’in şöyle buyurduğunu anlattı:

“*Sizden biri taharetsiz olduğunda, abdest almadıkça kıldığı namaz geçerli olmaz.*” (2/224).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel Ebû Hureyre’den tahrîc etmişlerdir.⁵⁹⁷

Buhârî ve Ahmed b. Hanbel إذا أحدكم yerine أحد من أحدت kullanıp hadisi şöyle tamamlamışlar: Hadramevt ahâlisinden bir kimse: “Yâ Ebâ Hureyre, hades nedir?” Diye sordu. Ebû Hureyre: Sessiz veya sesli yel, cevabım verdi.⁵⁹⁸

Abdurrezzâk, İbn Huzeyme ve Beyhâkî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁵⁹⁹

⁵⁹³ Müslim, *Sahîh*, Salât, 222, (486), (I, 352); Tirmizî, *Sünen*, Deavât, 75, (V, 524); Nesâî, *Sünen*, Tahâret, (I, 102, 103)119; İbn Mâce, *Sünen*, Deavât, (II, 1262, 1263); Mâlik, *Muvatta’*, Kur’ân, 31, (I, 214); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 58, 201.

⁵⁹⁴ Tirmizî, *Sünen*, Deavât, 75, (V, 524).

⁵⁹⁵ Dâvud et-Tayâlisî, *a.g.e.*, I, 114; Nesâî, *Sünenü’l-Kübrâ*, I, 136; İbn Huzeyme, *a.g.e.*, I, 329; İbn Hibbân, *a.g.e.*, V, 259; Dârekutnî, *Sünen*, I, 260; Beğavî, *a.g.e.*, V, 166.

⁵⁹⁶ İbn Hibbân, *a.g.e.*, V, 259.

⁵⁹⁷ Buhârî, *Sahîh*, Vudû, 2, (I, 43); Müslim, *Sahîh*, Tahâret, 2(225), (I, 204); Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret, 31, (I, 49); Tirmizî, *Sünen*, Tahâret, 56, (I, 110); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 308, 318.

⁵⁹⁸ Buhârî, *Sahîh*, Vudû, 2, (I, 43); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 308.

⁵⁹⁹ Abdurrezzâk, *a.g.e.*, I, 139; İbn Huzeyme, *a.g.e.*, I, 9; Beyhâkî, *a.g.e.*, I, 188, 248, II, 361, 350;.

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd, Şeyhayn'ın şartlarına göre isnadı sahih olduğunu; Beğavî ise bu hadisin sahîhliğinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.⁶⁰⁰

Bu hadisin *muttefekun aleyh* olması ve Şuayb el-Arnaûd ve Beğavî'nin görüşlerine istinaden *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

107- Bize Abdulvahhâb b. Muhammed el-Hatîb, ona Abdulazîz el-Hallâl, ona Ebu'l-Abbâs el-Esamm, ona Rebî', ona Şâfîî, ona es-Sika, ona Humeyd et-Tavîl, ona da Enes (r.a.) şöyle anlattı: Hz. Peygamber'in sahâbesi yatsı namazını beklerken, başları öne düşecek derecede uyurlar (ravi der ki: "sanıyorum oturarak"), sonra abdest almadan namaz kılarlardı. **(2/224)**.

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud ve Tirmizî, Enes'ten tahrîç etmişlerdir.⁶⁰¹

Buhârî Enes'ten şu metinle hadisi rivayet etmiştir: Namaz için kamet edildi. Adamın biri Hz. Peygamberle fısıldaşarak konuşmaya başladı taki ashab uyudu. Sonra Peygamber kalkarak namaz kıldırdı.⁶⁰²

Müslim bu konuyla ilgili Enes'ten değişik metinlerle hadis rivayet etmiştir. Beğavî'nin rivayet ettiği metne en yakını şu hadistir: Şu'be, Katade'nin Enes'ten şöyle işittiğini nakleder: Hz. Peygamberin ashâbı uyuyorlar ve abdest almadan sonra namaz kılıyorlardı. Şu'be Katâde'ye sen Enes'ten mi işittin? Evet, vallahi dedi.⁶⁰³

Tirmizî, bu hadisin *hasen sahih* olduğunu belirttikten sonra hadisin hükmü ile ilgili çeşitli bilgiler vermiştir.⁶⁰⁴

Şâfîî, Beyhakî ve Dârekutnî Enes'ten rivayet etmiş olup Dârekutnî, bu hadisin sahîh olduğunu söylemiştir.⁶⁰⁵

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, diğer önemli muhaddislerce de rivayet edilmesi, sened ve metin yönünden cerhedilmemesi nedeniyle bizde de *sahîh* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

108- Bize Ebu'l Hasen es-Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ebû İshâk el-Hâşimî, ona Ebû Mus'ab, ona Mâlik, ona Abdullah b. Ebû Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm, ona Urve b. Zübeyr şöyle anlattı: Mervân b. Hakem'in yanına girdim.

⁶⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 443; Bağavi, *a.g.e.*, I, 328.

⁶⁰¹ Buhârî, *Sahîh*, İsti'zân, 48, (VII, 143); Müslim, *Sahîh*, Hayz, 124, 125, 126(376), (I, 284); Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret, 79, (I, 137, 138, 139); Tirmizî, *Sünen*, Tahâret, 57, (I, 113).

⁶⁰² Buhârî, *Sahîh*, İsti'zân, 48, (VII, 143).

⁶⁰³ Müslim, *Sahîh*, Hayz, 125, (376), (I, 284).

⁶⁰⁴ Tirmizî, *Sünen*, Tahâret, 57, (I, 113).

⁶⁰⁵ Şâfîî, *Müsned*, I, 11; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 192; Darekutnî, *Sünen*, I, 238

Abdullah b. Ebû Bekir, Urve'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Mervan, b. el-Hakem'in huzurunda abdesti bozan şeyleri müzâkere etmekte idik. Mervân; “Tenasül uzvuna dokunmaktan da (bozular)” dedi. Urve: Ben bunu bilmiyorum, dedi. Mervân da şöyle dedi: Bana Bûsre bnt. Safvân, Rasûlullah (s.a.v.)'tan şöyle işittiğini söyledi,

“Sizden biriniz cinsel organına dokunursa abdest alsın.” (2/224).

Beğavî'nin Nisâ sûresi 43. âyeti tefsîri sadedinde naklettiği bu hadisi Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel Busrete bnt. Sefvân'dan tahriç etmişlerdir.⁶⁰⁶

Beğavî'nin rivayeti Nesâî, İbn Mâce ve Mâlik'in rivayetiyle aynıdır.

Tirmizî bu hadisi şöyle *من مس ذكره فلا يصل حتى يتوضأ* rivayet edip: “Bu hadis hasen sahîhtir.” demiştir.⁶⁰⁷

Ebû Dâvud'un rivayeti şu şekildedir: *من مس ذكره فليتوضأ*

Ahmed b. Hanbel *ذكره* yerine *فرجه* kelimesini kullanmıştır.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvud el-Tayâlisî, Şâfiî, Abdurrezzâk, İbn Ebî Şeybe, İbn Huzeyme, İbn Hibbân, Taberânî, Hâkim, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁶⁰⁸

Ahmed b. Hanbel'in Müsned'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd, bu hadisin isnadının sahih ricalinin sika olduğunu, Mervân b. Hakem dışındaki ravilerin Şeyhayn'ın ricali, Mervân ise Buhârî'nin ravisi olduğunu; İbn Huzeyme ve İbn Hibbân'ın *Sahih*'lerini tahkik eden muhakkiklerde isnadının sahih olduğunu; Beğavî ise hadisin hasen olduğunu, Muhammed b. İsmail'in bu hadis bu babın en sahih hadisi olduğunu söylediğini belirtmişlerdir.⁶⁰⁹

Heysemî: Ricali sahîhtir. İbn Hâcer: Ebû Dâvud, Ahmed'e Busrete'nin hadisi sahîh değil dedim. O'da sahîhtir dedi.⁶¹⁰

⁶⁰⁶ Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret, 69, (I, 126); Tirmizî, *Sünen*, Tahâret, 61, (I, 126); Nesâî, *Sünen*, Tahâret, 118, (I, 100, 216); İbn Mâce, *Sünen*, Tahâret, 63, (I, 161); Dârimî, *Sünen*, Vudu' ve's-Salât, 50, (I, 150); Mâlik, *Muvatta'*, Tahâret, 58, (I, 42); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 406.

⁶⁰⁷ Tirmizî, *Tahâret*, 61.

⁶⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 265; Davud et-Tayâlisî, *Müsned*, III, 231; Şâfiî, *Müsned*, I, 12, 13; Abdurrezzâk, *Musannef*, I, 113, 116; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, I, 150; İbn Huzeyme, *Sahih*, I, 22; İbn Hibbân, *Sahih*, III, 396; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XXIV, 196; Hâkim, *Müstedrek*, I, 231; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 204; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I, 340.

⁶⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 265; İbn Huzeyme, *Sahih*, I, 22; İbn Hibbân, *Sahih*, III, 396; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I, 340.

⁶¹⁰ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, I, 245; İbn Hâcer, *Talhisü'l-Habîr*, I, 340.

Hadisin meşhur muhaddislerce rivayet edilmesi ve muhakkiklerin sahîh olarak değerlendirmesi nedeniyle kanaatimizce bu hadis sahîhtir. Bazı mezhep imamları bu konuyla ilgili fikhi görüşlerini bu hadise göre vermişlerdir.

109- Talk b. Ali der ki: Rasûlullah (s.a.v.)’a kişinin cinsel organına değmesi hakkında sordular. O da:

“O, senden bir parçadan başka nedir ki?” buyurdu. Bir rivayete göre ise:

“O, senden bir parça veya bir et parçasından başka nedir ki?” buyurdu. (2/225).

Beğavî’nin senedsiz olarak naklettiği bu hadisi *Mu’cemu’s-Sahâbe* adlı eserinde şu isnadla rivayet etmiştir: Bize Ali b. Ca’d, ona Eyyûb b. Utbe, ona Kays b. Talk, ona babası şöyle dedi...⁶¹¹

Bu hadisi Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Talk b. Ali’den tahriç etmişlerdir.⁶¹²

İbn Mâce konuyla ilgili birini Talk’tan diğerini de Ebû Umâme’den olmak üzere iki hadis rivayet etmiştir. Talk’ın rivayeti şöyledir. انما هو منك. Ebû Emâme’nin rivayeti ise şöyledir: انما هو حزية منك.⁶¹³

Ahmed b. Hanbel’in rivayeti şöyledir: انما هو بضعة منك أو جسدك.⁶¹⁴

İbn Ebî Şeybe, İbn Hibbân, Taberânî ve Beyhakî bu hadisi Talk’tan rivayet etmişlerdir.⁶¹⁵

İbn Hibbân’ın *Sahîh*’in tahkikeden Şuayb el-Arnaûd şöyle demiştir: Bu hadisin senesinde İbn Ebî Sirî vardır. İsmi Muhammed b. Mutevekkil b. Abdurrahman el-Hâşimî’dir. Hâfız, *Takrib*’de onun için saduk ve ariftir ancak çok vehimlidir demiştir.⁶¹⁶

Beyhakî şu değerlendirmede bulunmaktadır: Bu hadisin senesinde geçen Mulâzım b. Amr için Ebû Bekir Ahmed b. İshâk es-Sabğî şöyle demiştir: Mulâzım *fihî nazar*. Şeyh ise şöyle dedi: Bu hadisi Ahmed b. Câbir el-Yemamî Eyyüb b. Utbe’den, oda Kays b. Talk’tan rivayet etti. Her ikisi de zayıftır.⁶¹⁷

İbn Hacer şöyle demektedir: Bu hadisi Ahmed, Ashabu’s-Sünen ve Dârekutnî rivayet edip, Amr b. Ali el-Fellâs sahîhtir demiş ve şöyle devam etmiştir: Bizim

⁶¹¹ Beğavî, *Mu’cemu’s-Sahâbe*, III, 441.

⁶¹² Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret, 70, (I, 125); Tirmizî, *Sünen*, Tahâret, 62, (I, 131); Nesâî, *Sünen*, Tahâret, 119, ((I, 1010); İbn Mâce, *Sünen*, Tahâret, 64, (I, 163); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 22

⁶¹³ İbn Mâce, *Tahâret*, 64

⁶¹⁴ Hanbel, *Müsned*, IV, 22

⁶¹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, I, 152; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 403; Taberânî, *Mu’cemu’l-Kebîr*, VIII, 330; Dârekutnî, *a.g.e.*, I, 272; Beyhakî, *a.g.e.*, I, 212.

⁶¹⁶ İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 403.

⁶¹⁷ Beyhakî, *a.g.e.*, I, 212.

yanımızda bu hadis Besrete'nin hadisinden daha sabittir. İbn Medinî'nin: Bu hadis bizim yanımızda Besrete ve Tahâvî'nin hadisinden daha ahsendir dediği rivayet edilmiştir. Yine İbn Hibbân, Taberânî ve İbn Hazm sahîh olarak Kabul ederken, Şâfîî, Ebû Hâtim, Ebû Zûr'a, Beyhakî ve İbnü'l-Cevzî zayıf olarak kabul ettiler. İbn Hibbân, Taberânî, İbn Arabî, el-Hazm bunun nesh edilmiş olduğunu iddia ettiler.⁶¹⁸

Dımaşkî el-Hanbelî ise şöyle demektedir: Bu rivayette Mulâzım b Amr vardır. Ebû Bekir Ahmed b. İshâk: Mulâzım *fihî nazar* olduğu halde onda bir sorun görünmüyor. Çünkü Mulâzım Eimmenin yanında sikadır. Onun hakkında ileri geri konuşanı bilmiyoruz. Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Mâin ve Ebû Zur'a ona sikadır demişler. İbn Ebî Hâtim: Babama Mulâzım b. Amr'ı sordum: *Lâ be'se bih ve sadûktur.*⁶¹⁹

Bu hadisin gerek metni gerekse isnadı üzerinde bazı tartışmalar olsada hanefî mezhebinin fakihleri cinsel organa elin değmesiyle abdestin bozulmamasını bu rivayeti delil olarak göstermişlerdir. Bu rivayete karşı olanlar ise bir önceki rivayeti delil olarak göstermişlerdir. Dolayısıyla bu hadisin ravileri cerh edildiğinden dolayı *hasen* hadis olduğu kanaatine vardık.

110- Huzeyfe (r.a.) Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu söyler;

“İnsanlara şu üç şeyle üstün kıldık: Saflarımız meleklerin safları gibi kıldı. Yeryüzünün tümü bize mescid kıldı. Su bulamadığımızda toprak bize temizleyici kıldı.” (II/226).

Beğavî'nin Nisâ sûresinin 43. âyetin tefsîri sadedinde senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Müslim ve Ahmed b. Hanbel, Huzeyfe'den tahriç etmişlerdir.⁶²⁰

Müslim, hadisi şu senedle rivayet etmiştir: Bize Ubû Bekir b. Ebî Şeybe, ona Muhammed b. Fudayl, ona Ebû Mâlik el-Eşcâî, ona Rabî', ona da Huzayfe şöyle dedi..⁶²¹

Ahmed b. Hanbel *فُضِّلْنَا عَلَى النَّاسِ* yerine *عَلَى سَائِرِ الْأُمَّةِ* ibaresini kullanmıştır.

⁶¹⁸ İbn Hacer, *Telhîsu'l-Habîr*, I, 346

⁶¹⁹ Dımaşkî el-Hanbelî, *et-Ta'lik ale'l-İlel li İbn Hâtim*, I, 89,90.

⁶²⁰ Müslim, *Sahîh*, Mesâcid, 4(522), (I, 371); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 383

⁶²¹ Müslim, *Sahîh*, Mesâcid, 4(522), (I, 371).

Ebû Dâvûd el-Tayâlisî, İbn Ebî Şeybe, Nesâî, İbn Huzeyme, İbn Hibbân ve Beyhakî bu hadisi Huzeyfe'den nakletmişlerdir.⁶²² Hâzin, Sa'lebî ve İbn Kesîr, Huzeyfe'den; Kurtubî ise senedsiz olarak rivayet etmişlerdir.⁶²³

Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, isnadının sahih olduğunu söylemiştir.⁶²⁴

Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in bu hadisi rivayet etmesi, muhakkik Şuayb Arnaûd'un sahih olarak değerlendirmesi kanaatimizce *sahih* olduğuna delildir.

111- Bize Ebu'l-Hasan Muhammed b. Muhammed es-Sarâhsî, ona Ebû Ali Zâhir b. Ahmed es-Sarâhsî, ona Ebû İshâk İbrahim b. Abdussamed el-Hâşimî, ona Ebû Mus'ab, ona Mâlik, ona Abdurrahman b. el-Kâsım ona babası ona da Âişe (r.anha) şöyle anlattı:

Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte seferlerin birine çıkmıştık. “*Beyda*” veya “*zatül-ceyş*” denen yere vardığımızda boynumdaki kolyem düşmüştü. Onu aramak için Rasûlullah oraya konakladı, insanlar da yerleştiler. Orada su bulunmadığı gibi kimsenin yanında da su yoktu. İnsanlar Ebû Bekir (r.a.)'e giderek: Âişe'nin Peygambere ve insanlara ne yaptığını görüyor musun? Yanlarında ve oldukları yerde su yok iken onları bekletiyor dediler. Rasûlullah (s.a.v.) başını dizime koymuş halde uyurken Ebû Bekir geldi: “yanlarında ve oldukları yerde su yok iken Rasûlullah 'ı ve insanları burada alıkoyuyorsun, öyle mi?” dedi. Beni azarladı ve söylemedik söz bırakmadı. Eliyle dizime ve belime vuruyor, hareket etmemden beni, sadece, Rasûlullah'ın dizimin üzerinde bulunuşu engelliyordu.” Ertesi sabah Rasûlullah (s.a.v.) suyun olmadığı bir halde uyandı. Allah teyemmüm âyetini indirdi. Kabile reislerinden ve seçkinlerden biri olan Üseyd b. Hudayr bunun üzerine, “bu sizin ilk bereketiniz değil, ey Ebû Bekir ailesi!” dedi. Âişe der ki: “Bindiğim deveyi yerinden kaldırdığımızda, kolyeyi onun altında bulduk.” (II/226).

Beğavî'nin Nisâ sûresinin 43. âyeti tefsîri sadedinde naklettiği bu hadisi Buhârî Müslim, Nesâî ve Mâlik, Hz. Âişe'den tahrîç etmişlerdir.⁶²⁵

⁶²² Dâvûd el-Tayâlisi, *Müsned*, I, 334; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 304; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 270; İbn Huzeyme, *Sahih*, I, 133; İbn Hibbân, *Sahih*, IV, 595; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 328

⁶²³ Hâzin, *a.g.e.*, I, 382; Sa'lebi, *a.g.e.*, III, 317; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 280; Kurtubî, *a.g.e.*, V, 231

⁶²⁴ İbn Hibbân, *Sahih*, IV, 595.

⁶²⁵ Buhârî, *Sahih*, Teyemmüm, 1, Ashabu'n-Nebi, 5, (I, 86, 190), Tefsîru'l-Kur'ân (Mâide), 3, (V, 186); Müslim, *Sahih*, Hayz, 108, (367), (I, 279); Nesâî, *Sünen*, Tahâret, 194, (I, 163, 164); Mâlik, *Muvatta'*, Tahâret, 89, (I, 53, 54).

Şâfiî, Nesâî, İbn Hibbân, Taberânî ve Beyhakî bu hadisi Hz. Âişe'den rivayet etmişlerdir.⁶²⁶ Şuayb el-Arnaûd, Şeyhayn'ın şartına göre isnadının sahih olduğunu söylemiştir.⁶²⁷

Hadisin Buhari, Müslim ve diğer önemli muhaddislerce rivayet edilmesi, muhakkik Şuayb Arnaûd'un sıhhatiyle ilgili olumlu kanaat belirtmeleri nedeniyle *sahih* olduğu kanaati bizde de hasıl olmuştur.

112- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammad b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Ubeyd b. İsmail, ona Ebû Usâme ona Hişâm, ona babası oda Hz. Âişe'den şöyle rivayet etti. “Rasûlullah (s.a.v.) Üseyd b. Hüdayr ile birlikte bazı kişileri Âişe'nin kaybettiği bir gerdanlığı aramak üzere gönderdi. (Gerdanlığı ararlarken) namaz vakti geldi, onlar da namazı abdestsiz olarak kılip Rasûlullah (s.a.v.)'a geldiler ve ne yaptıklarını haber verdiler. Bunun üzerine teyemmüm âyeti nazil oldu.”

İbn Nufeyl şunu da ilave etti: “Üseyd b. Hudayr Âişe'ye dedi ki:

“Allah'ın rahmeti üzerine olsun, senin başına, hoşlanmadığın ne gelmişse Allah sana ve müslümanlara ondan bir kurtuluş ihsan etmiştir.” (II/226).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî, İbn Mâce ve Dârimî, Hz. Âişe'den tahriç etmişlerdir.⁶²⁸

Buhârî yerine فَبَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ فَاَرْسَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَاسًا مِنْ أَصْحَابِهِ فِي طَلِبِهَا yerine وليس معهم ماء فصلوا yerine de فصلوا بغير وضوء ibaresini, kullanmıştır.⁶²⁹

Buhârî ve Nesâî بركة kelimesinin yerine خيرا Ebû Dâvud ise فرجا kelimesini kullanmışlardır.

İbn Hibbân, Taberânî ve Beyhakî, Hz. Âişe'den aynı senedle bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁶³⁰

⁶²⁶ Şâfiî, *Müsned*, I, 160; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 186; İbn Hibbân, *Sahih*, IV, 117; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XXIII, 49; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 315.

⁶²⁷ İbn Hibbân, *Sahih*, IV, 117.

⁶²⁸ Buhârî, *Sahih*, Teyemmüm, 2, (I, 86); Müslim, *Sahih*, Hayz, 109, (367), (I, 279); Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret, 121, (I, 223); Nesâî, *Sünen*, Tahâret, 204, (I, 172); İbn Mâce, *Sünen*, Tahâret, 90, (I, 188); Dârimî, *Sünen*, Vudû, 66, I, 156.

⁶²⁹ Buhârî, *Sahih*, Teyemmüm, 2, (I, 86).

⁶³⁰ İbn Hibbân, *Sahih*, IV, 608; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XXIII, 50; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 329

Ayrıca Tâberî, Kurtubî ve İbn Kesîr tefsîrlerinde bu hadisi Hz.Âişe'den rivayet etmişlerdir.⁶³¹

Muhakkik Şuayb Arnaûd, bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir.⁶³²

Buhârî, Müslim ve diğer önemli muhaddislerin rivayet etmesi, aleyhinde bir değerlendirmenin olmaması ve Şuayb el-Arnaûd'un sahihtir görüşüne istinaden bizde hadisin *sahîh* olduğuna inanıyoruz.

113- Câbir (r.a.)'den yapılan rivayete göre Rasûlullah (s.a.v.):

“*Bize yeryüzü mescid ve temizleyici kılındı*”, buyurmuştur. (II/227).

Beğavî'nin Nisâ suresinin 43. âyeti tefsîri sadedinde senedsiz olarak naklettiği bu hadisi *Şehru's-Sünne*'de senediyle beraber rivayet etikten sonra sıhhatinde ittifak olduğunu söylemiştir.⁶³³

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Nesâî, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel, Yezîd el-Fakîr yoluyla Câbir b. Abdillâh'tan tahriç etmişlerdir.⁶³⁴

Tüm muhaddisler Câbir b. Abdillâh'ın rivayet ettiği “*Bana daha önce hiç kimseye verilmeyen beş şey verildi...*” hadisin içinden bu bölümü rivayet etmişlerdir.

Ebû Dâvud et-Tayâlisî, Abdurrezzâk, İbn Ebi Şeybe ve İbn Hibbân, Câbir b. Abdillâh'tan; Bezzâr ve Taberânî İbn Abbâs'tan Beyhakî ise Umâme'den rivayet etmişlerdir.⁶³⁵

Taberî ve Sa'lebî, İbn Abbâs'tan, Râzî, Kurtubî, Hâzin ve Suyûtî Câbir'den bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁶³⁶

Şuayb el-Arnaûd, isnadının sahih olduğunu söylemiştir.⁶³⁷

Bu hadisin *muttefekun aleyh* olması ve birden fazla yolla rivayet edilmesi nedeniyle kanaatimizce sahihtir.

114- Bize Abdulvahhâb b. Muhammed b. el-Hatîb, ona Abdulaziz b. Ahmed el-Hallâl, ona Ebu'l-Abbâs el-Esamm, ona Rebi', ona Şâfîî, ona İbrahim b. Muhammed ona Ebu'l-Hüveyris, ona A'rac ona Ebû's-Sammete şöyle anlattı: Rasûlullah (s.a.v.)'ın

⁶³¹ Tâberî, *a.g.e.*, VI, 404; Kurtubî, *a.g.e.*, V, 214; İbn Kesîr, *a.g.e.* II, 283.

⁶³² İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 608.

⁶³³ Beğavî, *a.g.e.*, XIII, 196.

⁶³⁴ Buhârî, *Sahîh*, Teyemmüm, 1, (I, 86); Müslim, *Sahîh*, Mesâcid, 3, (521), (I, 370, 371); Nesâî, *Sünen*, Ğusl ve't-Teyemmüm, 26, (I, 209, 210); Dârimî, *Sünen*, Salât, 111, (I, 263); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 304.

⁶³⁵ Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, I, 379; Abdurrezzâk, *Musannef*, I, 32; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VI, 303; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, 308; Bezzâr, *Müsned*, XI, 72; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XI, 61; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 326, II, 608.

⁶³⁶ Taberî, *a.g.e.*, V, 379; Sa'lebi, *a.g.e.*, IV, 373; Râzî, *a.g.e.*, VI, 524; Kurtubî, *a.g.e.*, VII, 86; Hâzin, *a.g.e.*, II, 259; Suyûtî, *a.g.e.*, IV, 110.

⁶³⁷ İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, 308.

yanından geçtim. Küçük abdestini yapıyordu. Ona selam verdim. Ancak selamıma cevap vermedi. Sonra bir duvara gelerek, elindeki sopayla onu sildi. Sonra iki elini duvara sürdü ve onunla yüzünü ve iki kolunu meshetti. Sonra bana selamımın karşılığını verdi. (II/227).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâî, İbn Abbâs'ın mevlası olan Umeyr'den tahrîc etmişlerdir.⁶³⁸

Şâfiî, Beyhakî ve Beğavî, İbn Sammete'den; Taberânî ise Câbir b. Semure'den rivayet etmişlerdir.⁶³⁹

Beyhakî ve Hâzin, A'rec'in bu hadisi Sammete'den değil de İbn Abbâs'ın mevlası olan Umeyr'den işittiği için *munkatı* olduğunu; Beğavî ise *hasen* bir hadis olduğunu söylemişlerdir.⁶⁴⁰

İbn Hacer: "İbrahim b. Muhammed b. Yahya gerçekten zayıftır, ama Şâfiî'nin yanında hüccettir" demiştir.⁶⁴¹

Şevkânî: "İbrahim b. Muhammed b. Yahya, Şâfiî'ye göre güvenilir, Cumhura göre ise zayıf biridir" demiştir.⁶⁴²

İbn Esîr: "Kadercî olduğundan dolayı Abdullah b. Mubârek, İbrahim b. Muhammed b. Yahya'yı terketmiştir." Ukaylî: "Süfyân b. Abdulmelik Abdullah b. Mubarek'e İbrahim b. Muhammed'i niçin terkettiğini sorunca o, şöyle demiş: Açıkça kadercidir, çoğunluk onu kadercilikle anıyor, o *müdelletir*⁶⁴³" demişlerdir.⁶⁴⁴

Dârekutnî, İbn Cureyc'in ona *müdelletis* dediğini; Makdisî, İbrahim'in *kezzâb* olduğunu; İbnü'l-Cevzî ise Mâlik'in Yahya b. Main ve İbn Maîn'in onun için *kezzâb* dediğini, Ahmed b. Hanbel'in de İnsanların onun hadisini terk ettiğini belirtmişlerdir.⁶⁴⁵

İbn Ebî Hâtîm, Yahya b. Maîn'in İbrahim b. Ebî Yahya'nın güvenilir olmayıp *kezzâb* olduğunu, Abdurrahman'ın kendisine: Babamdan İbrahim b. Ebî Yahya'nın *kezzâb* ve metruku'l-Hadis olduğunu, İbn Mübârek onu terk etmiştir dediğini işittiğini;

⁶³⁸ Buhârî, *Sahih*, Teyemmüm, 3, (I, 87); Müslim, *Sahih*, Hayz, 114, (369); Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret, 122, (I, 233); Nesâî, *Sünen*, Tahâret, 195, (I, 165).

⁶³⁹ Şâfiî, *Müsned*, I, 12; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, II, 228; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 316; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, II, 116.

⁶⁴⁰ Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 316; Hâzin, *Lubâbu't-Te'vil*, I, 384; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, II, 116.

⁶⁴¹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VIII, 461, *Telhisu'l-Habîr*, I, 406.

⁶⁴² Şevkânî, *Neylu'l-Evtâr*, III, 346.

⁶⁴³ **Tedlis**: Râvinin, hocasından işitmediği bir hadisi ondan duymuş gibi nakletmesi anlamında bir terim. Erul, Bünyamin, "Tedlis", *DİA*, XL, 262.

⁶⁴⁴ İbn Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, XII, 158; Ukaylî, *Duafâu'l-Kebîr*, I, 62.

⁶⁴⁵ Dârekutnî, *el-İlelu'l-Vârîde fi'l-Ehâdisi'n-Nebîyye*, IX, 319; Makdisî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, I, 357; İbn Cevzî, *Mevzûât*, III, 217.

İbn Hibbân da Mâlik ve İbn Mubârek'in İbrahim b. Ebî Yahya'yı nehyettiklerini, Yahya b. Kattân ve İbn Mehdî'in onu terkettiklerini; Zehebî ise Yahya b. Mâin'in Kattan'dan, İbrahim b. Ebî Yahya'nın *kezzâb*'tır, dediğini işittiğini söylemişlerdir.⁶⁴⁶

Bu hadis, İbrahim b. Ebî Yahya'dan dolayı isnadı zayıftır. Beğavî'nin bu rivayete *hasen* hadis demesinin sebebi bizim tahminlerimize göre İbrahim b. Ebî Yahya'nın Şafîî'nin hocası olmasındandır. Hadisin metninde bir sorun görülmemektedir. Çünkü Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâî'nin İbn Abbâs'ın mevlasından naklettikleri hadis bu metni desteklemektedir.

115- Bize Abdolvâhid el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Âdem, ona Şu'be, ona el-Hakem, ona Zerr, ona Saîd b. Abdurrahman b. Ebezâ, ona da babası şöyle anlattı: Bir adam Ömer (r.a.)'a gelerek:

“Cünüp oldum, ancak su bulamadım” dedi. Ammâr b. Yasir, Ömer'e şöyle dedi:

“Hatırlamıyor musun? Sen ve ben bir yolculukta idik. Sen namaz kılmamış, ben ise bütün bedenimi toprağa sürüp namaz kılmıştım. Bunu Peygamber'e anlattığımda şöyle demişti:

“*Şöyle yapman yeterliydi*”. Sonra ellerini toprağa vurmuş, onlara üflemiş, elleriyle yüzünü ve iki kolunu meshetmişti. **(II/228)**.

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Abdurrahman b. Ebzâ'nın tahriçiyile babasından; Ebû Dâvud ise Abdurrahman b. Ebzâ'dan rivayet etmişlerdir.⁶⁴⁷

Beğavî'nin rivayet ettiği bu hadisin metni Buhârî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in metniyle aynıdır. Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâî'nin rivayetindeki lafızlar ayrı olsalar da aynı duruma değinmişlerdir.

Nesâî, Ebû Ya'lâ ve Beyhakî Abdurrahman b. Ebzâ'nın babasından rivayet etmişlerdir.⁶⁴⁸

Ebû Ya'lâ'nın Müsned'ini tahkik eden Hüseyin Selim Esed, isnadının sahîh olduğunu söylemiştir.⁶⁴⁹

⁶⁴⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dîl*, II, 125; İbn Hibbân, *el-Mecruhîn*, I, 105; Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, I, 57.

⁶⁴⁷ Buhârî, *Sahîh*, Teyemmüm, 4, (I, 87); Müslim, *Sahîh*, Hayz, 112, (368), (I, 280, 281); Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret, 121, (I, 228); Nesâî, *Sünen*, Tahâret, 200, (I, 170); İbn Mâce, *Sünen*, Tahâret, 91, (I, 188); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 320.

⁶⁴⁸ Nesâî, *Sünenü'l Kübrâ*, I, 192, 193; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, III, 183; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 321.

⁶⁴⁹ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, III, 183.

Ayrıca İbn Kesîr, Nisâ sûresinin 43. âyetinin tefsîrinde bu hadisi rivayet etmiştir.⁶⁵⁰

Bu hadis *muttefekun aleyh* olduğundan ve ravileri cerh edilmediğinden dolayı *sahih* olduğuna kanaat getirdik.

116- Muhammed b. İsmail der ki: Bana Muhammed b. Kesîr'in Şu'be'den aynı isnadla⁶⁵¹ yaptığı rivayete göre; Ammar, Ömer'e şöyle demiştir: Her yerimi toprakla ovmuştum. Peygambere geldiğimde:

“Yüz ve iki eli yapman yeterliydi” dedi. **(II/228).**

Bu hadisi Buhârî, Ebzâ'dan; Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel Şakîk'ten tahriç etmişlerdir.⁶⁵²

Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettikleri hadiste Şakîk'in Ebû Musa ve Abdurrahman'in teyemmüm alırken toprağı hangi uzuvlara sürülmesi gerektiğı konusunda aralarından geçen konuşmayı ele almışlardır.

İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁶⁵³

Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, Buhârî ve Müslim'in şartlarında isnadının *sahih* olduğunu; Beğavî ise hadisin *sahihliğ*inde ittifak olduğunu söylemişlerdir.⁶⁵⁴

Bu hadis bir önceki hadisin başka bir tarikle nakledilmiş hali olduğundan, Buhârî ve Muslim tarafından da tahriç edilmesi sıhhatine delildir.

117- Bize Abdulvahhab b. Muhammed el-Hatîb, ona Abdulazîz b. Ahmed el-Hallâl, ona Ebu'l-Abbâs el-Esamm, ona Rabî', ona Şâfî, ona İbrahim b. Muhammed, ona İyâd b. Mansûr, ona Ebû Recâ' el Utâridî, ona İmrân b. Hüseyin (r.a.) şöyle anlattı: Rasûlullah (s.a.v.) cünüp olan bir adama, teyemmüm edip namaz kılmasını, sonra da su bulduğunda gusletmesini emretti. **(II/228).**

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel, İmran b. Huseyin'den tahriç etmişlerdir.⁶⁵⁵

Müslim şu şekilde rivayet etmiştir: فامره رسول الله فيتيمم بالصعيد

Şâfî, İbn Hibbân ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁶⁵⁶

⁶⁵⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 281.

⁶⁵¹ Aynı isnad dediğı, 115. hadisin isnadıdır.

⁶⁵² Buhârî, *Sahih*, Teyemmüm, 5, (I, 88); Müslim, *Sahih*, Hayz, 110(368), (I, 280); Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret, 121, (I,227, 228); Nesâî, *Sünen*, Tahâret, 201, (I, 170); Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, IV, 264.

⁶⁵³ İbn Hibbân, *Sahih*, IV, 128, 129; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 346; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, II, 109.

⁶⁵⁴ İbn Hibbân, *Sahih*, IV, 128, 129; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, II, 109.

⁶⁵⁵ Buhârî, *Sahih*, Teyemmüm, 6, (I, 88); Müslim, *Sahih*, Mesâcid, 312(682), (I, 474, 475); Nesâî, *Sünen*, Tahâret, 202, (I, 171); Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, IV, 434, 435.

⁶⁵⁶ Şâfî, *Müsne'd*, I, 20; İbn Hibbân, *Sahih*, IV, 120, 121, 122, 123; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, II, 111.

Şuayb el-Arnaûd, isnadı sahih olduğunu; Beğavî'de hadisin sıhhatinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.⁶⁵⁷

Beğavî'nin rivayet ettiği bu hadisin senedinde İbrahim b. Muhammed b. Ebî Yahya vardır. Şâfî onu güvenilir, diğerleri ise zayıf görmüşlerdir. Bu ravi ile ilgili değerlendirmemizi 114. hadisin tahlilinde yaptık. Bu hadisin senedi İbrahim b. Muhammed'ten dolayı zayıftır. Buhârî, Müslim ve diğerleri tarafında başka tariklerle tahriç edilmesi hadisin metninin *sahîh* olduğuna delildir.

118- Bize Ömer b. Abdulazîz, ona Ebu'l-Kâsım b. Cafer el-Hâşimî, ona Ebû Ali el-Lu'luî, ona Ebû Dâvud es-Sicistanî, ona Müsedded, ona Hâlid el-Vâsifî ona Hâlid el-Hazzâ', ona Ebû Amr, b. Becdân, ona Ebû Zerr (r.a.) şöyle anlattı: Rasûlullah (s.av.)'ın yanında bir miktar ganimet birikmişti. Bana; (dağıtılacak yerler hususunda) görüşünü belirt" dedi. Rebeze'ye dağıtılmasını öngördüm. Oraya gidip gelme süresinde bir ara cünüp oldum. Beş-altı gün boyunca bekledim. Peygamber (s.a.v.)'e geldiğimde şöyle buyurdu:

"Temiz toprak, on yıl sürse de müslümanın abdest suyu yerine geçer. Suyu bulduğunda onu cildine sür. Çünkü bu hayırlıdır." (II/228,229).

Bu hadisin tahriç ve değerlendirilmesini 103. hadiste yaptık. Beğavî 103. hadisi isnadsız olarak vermiş, bu hadisi ise isnadıyla birlikte eserine almıştır. Meşhur muhaddislerin rivayet etmesi, Hâkim ve muhakkik Şuayb el-Arnaûd'un bu hadise sahîhtir, demeleri nedeniyle sahîh olduğuna kanaat getirdik.

119- Rasûlullah (s.a.v.) Mekke'nin fethi gününde namazları bir abdestle kılmıştır. (II/229).

Beğavî'nin tefsîrinde senedsiz olarak naklettiği bu hadisi *Şerhu's-Sünne*'de isnadıyla beraber nakledip, hadisi şöyle *وَمَسَحَ عَلَى خُفَيْهِ* tamamlamış ve sahîh bir hadis söylemiştir.⁶⁵⁸

Bu hadisi Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel Süleyman b. Bureyde'nin babasından tahriç etmişlerdir.⁶⁵⁹

Müslim'in hadisi şöyle devam etmektedir: İki mestin üzerine mesh etti. Hz. Ömer O'na dedi ki: Daha önce yapmadığın bir işi bugün yaptın. Hz. Peygamber: Bilerek yaptım. Ya Ömer dedi.

⁶⁵⁷ İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 120, 121, 122, 123; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, II, 111.

⁶⁵⁸ Beğavî, *a.g.e.*, I, 448.

⁶⁵⁹ Müslim, *Sahîh*, Tahâret, 86, (277), (I, 232); Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret, 65, I, 120; Tirmizî, *Sünen*, Tahâret, 61, I, 89; İbn Mâce, *Sünen*, Tahâret, 72, I, 170; Dârimî, *Sünen*, Vudû' ve's-Salât, 3, (I, 134)Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 350, 351, 358.

Ebû Dâvud يوم الفتح kelimesinden sonra خمس صلوات ibaresini getirmiştir. Tirmizî, bu hadisin hasen sahih olduğunu söylemiş ve rivayet ettiği hadisi şöyle başlamıştır. كان النبي صلى الله عليه وسلم يتوضأ لكل صلاة...

Ayrıca Abdurrezzâk, İbn Ebî Şeybe, Bezzâr, Nesâî, İbn Huzeyme, İbn Hibbân, Taberânî, Hâkim ve Beyhakî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁶⁶⁰

İbn Hibbân'ın *Sahîh*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd, hadisin isnadının sahih olduğunu söylemiştir.⁶⁶¹

Bu hadisi Müslim, Ebû Dâvud ve Tirmizî gibi meşhur muhaddislerin rivayet etmesi, sened ve metin yönünden herhangi bir şekilde cerhedilmemesi nedeniyle hadisin *sahîh* olduğu kanaati bizde hasıl olmuştur.

“Ey kendilerine kitap verilenler! Gelin, biz bazı yüzleri, yüz olmaktan çıkarıp onları terslerine çevirmeden veya onları cumartesi yasağını çiğniyenleri lanetlediğimiz gibi lanetlemeden önce, yanınızdakini onaylayıp doğrulamak üzere indirdiğimiz bu kitaba iman edin. Allah'ın emri ve iradesi, her zaman gerçekleşmiştir.” (Nisâ/47).

120- Peygamber (s.a.v.), Abdullah b. Sûriyâ ve Ka'b b. Eşref gibi yahudi hahamlarıyla konuşarak şöyle demişti:

“Ey yahudiler! Allah'tan korkun ve müslüman olun. Vallahi siz kesin olarak getirdiğimiz şeyin hak olduğunu biliyorsunuz.” Onlar da: “Onu bilmiyoruz” dediler ve iman etmemekte ısrar ettiler. Bunun üzerine bu âyet (Nisâ/47) indi. **(II/231)**.

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Buhârî şu senedle rivayet etmiştir: Bize Muhammed, ona Abdussamed, ona babası, ona Abdulazîz b. suhayb ona da enes b. Mâlik şöyle dedi..⁶⁶²

Buhârî rivayetinde yahudi hahamların isimlerini zikretmemiştir.

Bu hadisi Taberî, Sa'lebî ve İbn Hişâm (ö. 213) eserlerinden nakletmişlerdir.⁶⁶³

Bu hadisi, Buhârî'nin rivayeti dışında *Kütüb-i Tis'a*'da ve muteber hadis kaynaklarında bulamadık. Buhârî rivayetine istinaden bu hadisin *sahîh* olduğu kanaati bizde hasıl olmuştur.

⁶⁶⁰ Abdurrezzâk, *a.g.e.*, I, 54; İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, I, 34; Bezzâr, *Müsned*, X, 265; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 125; İbn Huzeyme, *a.g.e.*, I, 9, 10; İbn Hibbân, *a.g.e.*, IV, 607; Taberânî, *Evsat*, IV, 221; Hâkim, *a.g.e.*, I, 258; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 251.

⁶⁶¹ İbn Hibbân, *a.g.e.*, IV, 607.

⁶⁶² Buhârî, *Sahîh*, Menâkibu'l-Ensâr, 45, (IV, 259, 260).

⁶⁶³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VIII, 445, 446; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, I, 641; İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, II, 250.

121- Rivayet edilir ki: Abdullah b. Selâm bu âyeti (Nisâ/47) duyduğunda evine gitmeden Rasûlullah (s.a.v.)'a geldi. Eliyle yüzünü kapıyordu. Müslüman oldu ve: “Ey Allah’ın Rasulu! Yüzüm enseme çevrilmeden sana ulaşabileceğimi sanmıyordum” dedi. Kab b. Ahbar’da Ömer (r.a.) zamanında bu âyeti duyarduymaz müslüman oldu ve bu âyetin tehdidini kendisine isabet etmesinden korkarak: Ey Rabbim inandım, ey Rabbim müslüman oldum, dedi.

Beğavî’nin Nisâ sûresinin 47’inci âyetin tefsiri sadedinde naklettiği bu hadis, Buhârî’nin Enes b. Mâlik’den tahriç ettiği rivayetin içinde geçip Ka’b b. Ahbar’ın Müslüman oluşuyla ilgili bir bilgi geçmemektedir. Şu senetle rivayet etmiştir:

Bize Muhammed, ona Abdussamed, ona babası, ona Abdulazîz b. Suhayb ona da Enes b. Mâlik şöyle tahdis etti:..⁶⁶⁴

Buhârî’nin rivayet ettiği konuyla ilgili hadisin bölümü şöyledir.

Hz. Peygamber gelince Abdullah b. Selam’da gelerek şöyle dedi: Şehadet ederim ki sen Allah’ın elçisisin. Hak üzere gelmişsin. Gerçek şu ki yahudiler biliyorlar ki ben onların efendisi ve efendilerinin oğluyum. En bilgini ve en bilgililerinin oğluyum. Benim müslüman olduğumu söylemeden durumumu onlara söyle. Eğer onlar benim müslüman olduğumu bilseler, benden olmayanı ilave ederler.

Sa’lebî ve Ebû Hayyân el-Endelusî bu hadisi senedsiz olarak rivayet edip; Sa’lebî devamında haberi şöyle nakletmektedir: Nehi’î der ki: Bu âyeti Ka’bu’l-Ahbâr’a okuduğum zaman, bu âyetin onu da kapsayacağı korkusuyla Allah’ım sana teslim oldum, sana teslim oldum, dedi.⁶⁶⁵

Beğavî’nin tefsîrinde naklettiği bu rivayet bir önceki hadisin içinde bir bölüm olup Buhârî tarafından uzun metinle nakledilmiştir. Bu hadisin sıhhatiyla ilgili görüşümüzü bir önceki hadiste belirtmiştik.

“Şüphesiz Allah, ona eş koşulmasını bağışlamaz.” (Nisâ/48).

122- Kelbî der ki: Vahşi b. Harb ve arkadaşları hakkında indi. Kendisine Hamza’yı öldürdüğünde azad olunacağı va’di verilmişken, onu yaptığı halde vaadlerini yerine getirmediler. Mekke’ye döndüğünde, O ve arkadaşları yaptıklarına pişman oldular. Rasûlullah ’a bir mektup yazarak şöyle dediler: **“Onlar ki Allah ile birlikte başka bir ilah çağırılmazlar...”** (Furkan: 25/68) dediğini duymuş olmamız halde biz ise, Allah’la birlikte başka ilah çağırdık, Allah’ın haram kıldığı nefsi öldürdük, zina ettik.

⁶⁶⁴ Buhârî, *Sahih*, Menâkibu’l-Ensâr, 45, (IV, 259, 260).

⁶⁶⁵ Sa’lebî, *a.g.e.*, III, 324; Ebû Hayyân el-Endelusî, *a.g.e.*, III, 668.

Bu âyetler olmasaydı sana uyardık. Bunun üzerine: **“Ancak her kim tevbe eder, iman eder ve salih amel işlerse....”** (Furkan: 25/ 70, 71) âyetleri indi. Rasûlullah (s.a.v.) bu âyetleri gönderdi. Bunları okuyunca ona şöyle cevap yazdılar: Bu zor bir şart. Salih amel işlememekten korkuyoruz. Bunun üzerine: **“Şüphesiz Allah ona şirk koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışındakilerini istediği kimseler için bağışlar”** âyeti indi. Bunu onlara gönderdiğinde: Bizim, Allah’ın istediği kimseler dışında olmasında korkuyoruz, diye haber gönderdiler. Bunun üzerine şu âyetinde: **“De ki: Ey nefislerine zulmetmiş kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Şüphesiz Allah bütün günahları bağışlar..”** (Zümer: 39/53) Rasûlullah (s.a.v.) onlara bunu da gönderince, müslüman olup Peygamberin (s.a.v.) yanına döndüler. O da onları kabul etti. Sonra Vahşî’ye:

“*Bana anlat, Hamza’yı nasıl öldürdünüz*” dedi. Anlatınca ona:

“*Yazıklar olsun, yüzünü bana gösterme*”, dedi. Bunun üzerine Vahşî Şam’a gidip ölünceye kadar orada kaldı. (II/232).

Beğavî’nin senedsiz olarak verdiği bu hadisi Taberânî şu isnadla nakletmiştir: Bize Ahmed b. Ali el-Abbar, ona İshâk b. Arkûn, ona Ebyan b. Süfyân, ona Atâ, ona da İbn Abbâs şöyle dedi: Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Hamza katili olan Vahşî’ye müslüman olması için bir elçi gönderdi.⁶⁶⁶

Sa’lebî ve Ebû Hayyân el-Endelusî senedsiz olarak rivayet edip ravi hakkında herhangi bir değerlendirmede bulunmamışlardır.⁶⁶⁷

Beğavî’nin bu tefsîrini tahkik eden Abdurrezzâk el-Mehdî: “Kelbî’nin ismi Muhammed b. es-Saib’dır. *Metruk* ve *kezzâb*’tır. Nisâ sûresi Vahşî’nin müslüman olmadan seneler önce nazıl olmuştur. Dolayısıyla bu hadis batıldır.” demiştir⁶⁶⁸

Bu rivayet Kelbî’den dolayı zayıftır. Kelbî’nin zayıf bir ravi olduğunu Nisâ suresinin tefsirinde geçen 1 nolu hadisin değerlendirmesinde yaptık.

123- Ebû Miclez, İbn Ömer (r.a)’ın şöyle dediğini rivayet eder: **“De ki: Ey nefislerine zulmetmiş kullarım...”** (Zümer/53) âyeti inince bir adam kalkarak: “Şirk de mi, Ya Rasûlallah?” dedi. Peygamber sustu. Adam sorusunu ikinci ve üçüncü defa tekrarlayınca, **“Şüphesiz Allah, kendisine eş koşulmayı bağışlamaz”**(Nisâ/48) âyeti indi. (II/232).

⁶⁶⁶ Taberânî, *Mu’cemu’l-Kebîr*, XI, 197, *Mu’cemu’l-Evsat*, II, 222.

⁶⁶⁷ Sa’lebî, *a.g.e.*, III, 324, 325. Ebû Hayyân el-Endelusî, *a.g.e.*, III, 269, 270.

⁶⁶⁸ Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzil*, I, 642.

Beğavî'nin senedsiz olarak naklettiği bu hadisi Taberî, Mucebber'in tahriçiyile İbn Ömer'den; Suyûtî ise İbn Cerir ve İbn Ebû Hâtim'in tahriçiyile İbn Ömer'den ve İbn Munzir'in tahriçiyile Meclez'den olmak üzere iki rivayet nakletmiş, isnadları hakkında olumsuz değerlendirmeden bulunmamışlar.⁶⁶⁹

İbn Kesîr ise şu senedle bu hadisi rivayet etmiştir: Bize Ebû Ca'fer er-Razî, ona Mucabber, ona Abdullah b. Ömer şöyle dedi.⁶⁷⁰

Beğavî'nin bu tefsîrini tahkik eden Abdurrezzâk el-Mehdî: “İki illetten dolayı bu isnadin zayıftır. Birinci illet: “mucabber'in Rabi' b. Enes'i tanımadığını, İkinci illetin ise Ebû Cafer er-Râzî'nin ismi İsa b. Ebû İsa'dır.” demiştir.⁶⁷¹

Muteber hadis kaynaklarında bu rivayeti bulamadık. Sıhhatı hakkında herhangi bir kanaata varamadık.

124- Mutarrif b. Abdillâh b. es-Şihhîr, İbn Ömer (r.a.)'ın şöyle dediğini anlatmıştır. Rasûlullah (a.s.v) zamanında bizler “**Şüphesiz Allah, kendisine eş koşulmayı bağışlamaz. Bunun dışındakileri istediği kimse için bağışlar.**” Nisâ/48 âyeti inene kadar. Büyük günah üzerine ölen kişinin Cehennem'e gittiğini söyledik. Bu âyet inince dilimizi bunlardan uzak tuttuk.” (II/232).

Beğavî'nin Nisâ sûresinin 48. âyetin tefsîri sadedinde senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Taberî ve Suyûtî tefsîrlerinde buna benzer bir rivayetle nakletmişlerdir.⁶⁷²

Taberî şu senedle rivayet etmiştir: Muhammed b. Halef el-Askalânî, ona Âdem, ona Heysem b. Cammaz, ona Bekre b. Abdullah el-Muzenî, ona İbn Ömer şöyle dedi...⁶⁷³

Bunun dışında herhangi bir rivayete raslamadık. Bu hadisin sıhhatına dair bir bilgiye ulaşamadık. Fakat hadisin âyetin nuzûl sebebine uygun olduğunu düşünerek *sahih* olduğuna inanıyoruz.

125- Ali (r.a.)'ın şöyle söylediği anlatılır: Kur'an'daki en ümit verici âyet: “**...Bunların dışında istediği kimseyi bağışlar**” (Nisa/48) âyetidir. (II/233).

Beğavî'nin senedsiz olarak naklettiği bu hadisi Tirmizî aşağıdaki senedle rivayet etikten sonra hadisin *hadis hasen ğarip* olduğunu söylemiştir.

⁶⁶⁹ Taberî, *a.g.e.*, VIII, 449, 450; Suyûtî, *a.g.e.*, II, 557.

⁶⁷⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 291.

⁶⁷¹ Beğavî, *a.g.e.*, I, 643.

⁶⁷² Taberî, *a.g.e.*, VIII, 450; Suyûtî, *Dürrü'l-Mensûr*, II, 556.

⁶⁷³ Taberî, *a.g.e.*, VIII, 450; Suyûtî, *a.g.e.*, II, 556.

Bize Hallâd b. Eslem, Nadre b. Şumeyl, ona İsrâîl, ona Suvayre b. Ebî Fâhit, ona babası ona da Ali b. Ebî Tâlib şöyle dedi...⁶⁷⁴

Bu hadisi Kurtubî ve Suyûtî, Tirmizî'nin tahriçiyile Hz. Ali'den rivayet edip herhangi bir değerlendirmede bulunmamışlardır.⁶⁷⁵

Tirmizî bu hadise *hasen garib*'tir demiştir. Tirmizî'nin bu tabiri hasen hadis hakkında kullandığından bizler de bu rivayetin *hasen* olduğuna kanaat getirdik.

126- Bize Ahmed b. Abdillâh es-Sâlihî, ona Ahmed b. el-Hasan el-Hîrî, ona Hâcib b. Ahmed et-Tûsî, ona Muhammed b. Hammâd, ona Ebû Muâviye, ona A'meş, ona Ebû Süfyân, ona Câbir (r.a) şöyle anlattı: Rasûlullah (s.a.v.)'a bir adam gelerek:“Cenneti ve Cehennemi gerektiren şeyler nelerdir?” diye sordu. Rasûlullah (s.a.v.):

“*Her kim Allah'a eş koşmadan ölürse cennete girer. Her kim de; Allah'a eş koşar bir halde ölürse cehenneme girer.*” (II/233).

Bu hadisi Müslim Câbir'den tahriç etmiştir.⁶⁷⁶

Ma'mer b. Râşid, Buhârî (*Edebu'l-Mufred*), Bezzâr, Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, Taberânî, İbn Mende, Hâkim, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi nakletmişlerdir.⁶⁷⁷

Muhakkik Hüseyin Selim Esed, hadisin isnadının sahih olduğunu; İbn Mende, hadisin sahih meşhur olduğunu; Beğavî ise hadisin sahih olduğunu söylemişlerdir.⁶⁷⁸

Dârekutnî, Ebû Süfyân'dan *merfu'* olarak gelen hadisin sahih olduğunu söylemiştir.⁶⁷⁹

Vâhidî ve İbn Kesîr bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁶⁸⁰

Hadis tenkitçileri tarafından bu hadisin ravileri hakkında olumsuz bir değerlendirme sözkonusu olmadığından dolayı *sahih* olduğu kanaatine ulaştık.

127- Bize Abdolvâhid el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh enNeîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammede b. İsmail, ona Ebû Ma'mer, ona Abdolvâris, ona Huseyin (el-Muallim), ona Abdullah b. Bureyde, ona Yahya b. Ya'mur, ona Ebu'l-Esved ed-Düelî, ona Ebû Zerr şöyle anlattı:

⁶⁷⁴ Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân, 4, V, 247.

⁶⁷⁵ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, V, 246; Suyûtî, *a.g.e.*, II, 558.

⁶⁷⁶ Müslim, *Sahîh*, İmân, 151, (93), (I, 94).

⁶⁷⁷ Ma'mer b. Râşid, *Cami'*, II, 413; Buhârî, *Edebu'l-Mufred*, I, 212; Bezzâr, *Müsned*, VII, 77; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, IX, 414; Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsned*, IV, 188; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XX, 46, 47, 163, 169; İbn Mende, *el-İmân*, I, 218; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 392; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 70; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, V, 6.

⁶⁷⁸ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsned*, IV, 188; İbn Mende, *el-İmân*, I, 218; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, V, 6.

⁶⁷⁹ Dârekutnî, *İlel*, XIII, 366.

⁶⁸⁰ Vâhidî, *Tefsîru'l-Vasit*, II, 212; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 289.

Rasûlullah 'ın yanına geldim. Üzerinde beyaz bir elbise olduğu halde uyuyordu. Gidip biraz sonra geldiğimde uyanmıştı. Şöyle dedi:

“*Kim Lailahe illallah deyip öylece ölürse Cennet'e girer.*” Zina etse de hırsızlık yapsa da mı? Dedim.

“*Zina etse de, hırsızlık yapsa da*” buyurdu. Zina etse de, hırsızlık yapsa da mı? Dedim.

“*Zina etse de, hırsızlık yapsa da*” buyurdu. Zina etse de, hırsızlık yapsa da mı? Yine:

“*Zina etse de, hırsızlık yapsa da*” buyurdu. Ebû Zerr bunu anlattığında:

“*Ebû Zerr'in burnu yerde sürünse de*” dedi. (II/233).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel, Ebû Zerr'den tahriç etmişlerdir.⁶⁸¹

Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*), Bezzâr, İbn Hibbân, İbn Mende ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁶⁸²

Tirmizî, *hasen sahih* bir hadis olduğunu söylemiştir.⁶⁸³ Şuayb el-Arnaûd, isnadının sahih olduğunu; İbn Mende ve Beğavî ise hadisin sahihliğinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.⁶⁸⁴

İbn Hacer ve Aynî bu hadisi Ebû Zerr'den rivayet edip isnadı hakkında olumsuz bir değerlendirmede bulunmamışlardır.⁶⁸⁵

Bu hadisin Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde tahriç edilmesi, İbn Mende ve Beğavî'nin hadisin sıhhatinde ittifak vardır görüşlerine istinaden bizlerde *sahih* olduğuna inanıyoruz.

“**Kendilerini övüp temize çıkaranları görmedin mi...**” (Nisâ/49).

128- Kelbî der ki: Bu âyet Bahr b. Ömer, Nu'mân b. Avfâ ve Merhab b. Yezîd yahudî adamları hakkında indi. Bebekleriyle birlikte Rasûlullah (s.a.v.)'a gelerek: Şunların bir günahı var mı? Dediler. Rasûlullah (s.a.v.):

“*Hayır*” dedi.

⁶⁸¹ Buhârî, *Sahih*, Libâs, 24, (VII, 43); Müslim, *Sahih*, İmân, 153, 154, (94), (I, 94, 95); Tirmizî, *Sünen*, İmân, 18, (V, 27); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 166.

⁶⁸² Nesâî, *Amelu'l-Yavn ve'l-Leyl*, I, 599; Bezzâr, *Müsned*, IX, 354; İbn Hibbân, *Sahih*, I, 392; İbn Mende, *el-İmân*, I, 224; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I, 96, 97.

⁶⁸³ Tirmizî, *Sünen*, İmân, 18, (V, 27).

⁶⁸⁴ İbn Hibbân, *Sahih*, I, 392; İbn Mende, *İmân*, I, 224; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I, 96, 97.

⁶⁸⁵ İbn Hacer, *Telhîsu'l-Habîr*, II, 244; Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, I, 104.

Onlar: Biz de onlar gibiyiz. Gündüz işlediğimiz günahlar gece, gece işlediğimiz günahlar da gündüz silinir dediler. Allah da bu (Nisâ/49) âyeti, indirdi. (II/233).

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Taberî şu isnadla rivayet etmiştir: Bize Muhammed b. Hüseyin, ona Ahmed b. Mufaddal, ona Esbât, ona da Suddî şöyle dedi:..⁶⁸⁶

İbn Ebû Hâtim İbn Abbâs'dan, Sa'lebî ise senedsiz olarak Kelbî'den rivayet etmişlerdir. Zemahşerî, denildi ki bir adam Peygambere gelerek diye hadisi nakletmiştir. Beydavî, denildi ki yahudilerden bazıları çocuklarıyla Hz. Peygambere gelerek şeklinde rivayet etmiştir. Hâzin, yahudilerden bazı adamlar hakkında indiğini söylemiştir. Ebû Hayyân el-Endelûsî, Dahhâk ve Suddî'nin tahriciyle Bahr b. Amr'dan bu hadisi rivayet etmiştir. İbn Kesîr ve Suyûtî ise İbn Abbâs'dan *mevkûf* olarak rivayet etmişlerdir.⁶⁸⁷

Bu rivayeti muteber hadis kaynaklarında bulamadık. Hadisi destekleyen birçok rivayet çeşitli tefsîrlerde nakledilmiştir. Hadis Kelbî'den dolayı zayıftır. Kelbî'nin durumuyla ilgili değerlendirmemizi bu bölümün başında yaptık.

“Kendilerine okuyup yazmaktan bir pay verilmiş olanlara baksana! Onlar, puta ve şeytana inanıyorlar, inkâr edenlere, “Bunlar, mü'minlerden daha doğru yoldadır” diyorlar.” (Nisâ/51).

129- Bize Ahmed b. Abdillâh es-Sâlihî, ona Ebu'l-Hüseyin b. Bişrân, ona İsmail b. Muhammed es-Saffâr, ona Ahmed b. Mansûr er-Ramadî, ona Abdurrezzâk, ona Ma'mer, ona Avf el-Abdî, ona Hayyân, ona Katan b. Kabîse, ona babası, Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu anlattı:

“Kuş kovma, taşla vurma ve kuşları uğursuz sayma cibttendir.” (II/234).

Bu hadisi, Ebû Dâvud ve Ahmed b. Hanbel, Kattan b. Kabîse'nin tahriciyle babasından rivayet etmişlerdir.⁶⁸⁸

Ebû Dâvud'un rivayeti şu açıklamayla bitmektedir: الطرق: الزجر، والعيافة: الخط

Ahmed b. Hanbel'in ise şu şekilde bitmektedir: قال العيافة من الزجر والطرق من الخط
Ma'mer b. Râşid, İbn Ebî Şeybe, Nesâî, İbn Hibbân, Taberânî, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁶⁸⁹

⁶⁸⁶ Taberî, *a.g.e.*, VIII,453

⁶⁸⁷ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim*, III, 972; Sa'lebî, *el-Keşf vel-Beyân*, III, 325; Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 520; Beydavî, *a.g.e.*, II, 78; Hâzin, *Lubâbu't- Te'vîl fî Meânî-Tenzîl*, I, 388; Ebû Hayyân el-Endelûsî, *Bahru'l-Muhît fî't-Tefsîr*, III, 672; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 292; Suyûtî, *Dürrü'l-Mensûr*, II, 560.

⁶⁸⁸ Ebû Dâvud, *Sünen*, Tıbb, 23, IV, 228, 229.

Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, Hayyan b. Mehârik Ebu'l-A'lâ'dan dolayı bu hadisin isnadının zayıf olduğunu, çünkü Avf dışında kimse ondan hadis rivayet etmediğini söylemiştir.⁶⁹⁰

İbn Kesîr ve Suyûti Kubeys b. Muharrîk'den, Bursevî ise senedsiz olarak rivayet etmişlerdir.⁶⁹¹

İbn Hibbân'ın *Sahîh*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd bu hadisin senedini Hayyan b. Mehârik Ebu'l-A'lâ'dan dolayı zayıftır demiştir. İbn Hibbâb ise *Sikât*'ında bu ravinin ismini vermiş ve Hayyan b. Mehârik Ebu'l-A'lâ, Kattan b. Kabîse b. Mehârik'den o da babasından hadis rivayet ettiğini Hayyân'nın ise Avf b. A'râbî'den hadis rivayet ettiğini söylemiştir.⁶⁹²

Meşhur muhaddislerin bu hadisi rivayet etmeleri ve İbn Hibbân *Sikat*'ında Hayyan b. Mehârik'i zikretmesi nedeniyle *sahîh* olduğu kanaatine vardık.

“Şüphesiz ayetlerimizi tanımayan kâfirler var ya, işte Biz onları yarın ateşe sokacağız. Derileri piştikçe, azabı iyice tatsınlar diye onları, başka derilerle değiştireceğiz. Muhakkak, Allah, çok güçlü, yaptığını sağlam yapan ve yaptığında bir hikmet bulunandır.” (Nisâ/56).

130- Rivayet edildiğine göre bu âyet (Nisâ/56) Ömer (r.a)'ın yanında okundu. Ömer (r.a) okuyana: “Tekrar oku”, dedi. O da tekrar okudu. Muâz b. Cebel'de oradaydı. Ve: “Bende onun bir tefsîri açıklaması var: Her saate yüz defa değiştirilir” dedi. Ömer (ra): Ben de Rasûlullah 'tan böyle işittim. **(II/237)**.

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Taberânî şu isnadla rivayet etmiştir: Bize Abdân b. Muhammed el-Mervezî, ona Hişâm b. Ammâr, Saîd b. Yahyâ el-Lahmî, ona Nâfi'(Yusuf es-Sülemî'nin mevlası), ona Nâfi' ona da İbn Ömer rivayet etmiştir.

Taberânî, Hişâm b. Ammar'ın *teferrud* ettiğini söylemiştir.⁶⁹³

Heysemî, Taberânî'nin bu hadisi Evsat'ta rivayet ettiğini, rivayetin senedinde geçen Yusuf es-Sülemî'nin mevlası olan Nâfi' adlı ravinin *metrûk* olduğunu söylemiştir.⁶⁹⁴

⁶⁸⁹ Ma'mer b. Râşid, *Câmi'*, X, 403; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 311; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, X, 66; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII, 502; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XVIII, 369; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 239; Beğavî, *a.g.e.*, XII, 177.

⁶⁹⁰ Hibbân, *Sahîh*, XIII, 502.

⁶⁹¹ İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 294; Suyûti, *a.g.e.*, V, 565; Bursevî, *Ruhu'l-Beyân*, II, 342.

⁶⁹² İbn Hibbân, *sikât*, VI, 230.

⁶⁹³ Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, V, 7.

⁶⁹⁴ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, VII, 6.

Makdisi (Ö. 507) bu hadisi rivayet ettikten sonra senedinde geçen Nâfi' adlı ravinin *kezzâb* olduğunu söylemiştir.⁶⁹⁵

Ayrıca Sa'lebî, Zamaşerî, Hâzin ve İbn Kesîr bu rivayeti tefsîrlere almışlardır.⁶⁹⁶

Bu hadisin senedinde geçen ravi Hişam'ın *teferrud* etmesi, Nafi'nin Kezzâb ve Metrûk'lukla itham edilmelerinden dolayı hadisin *zayıf* olduğu kanaati bizde hasıl olmuştur.

131- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdullah en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Muâz b. Esed, ona el-Fadl b. Musa, ona el-Fudayl, ona Ebû Hazm, ona Ebû Hureyre (r.a) şöyle dedi:”Kâfirin iki omuzunun uzunluğu, hızlı bir binicinin üç günde aldığı yol uzunluğundadır.” (II/237).

Bu hadisi Buhârî ve Müslim Ebû Hureyre'den tahriç etmişlerdir.⁶⁹⁷

Müslim'in rivayeti *لم يبين مَنْكِبِي الكافر مسيرة ثلاثة أيام للراكب المسرع* şeklinde olup *ولم يبين مَنْكِبِي الكافر مسيرة ثلاثة أيام للراكب المسرع* ibaresiyle bitmektedir.⁶⁹⁸

İbn Ebî Şeybe, Taberânî ve Beyhakî bu rivayeti nakletmişlerdir.⁶⁹⁹

Beğavî, bu hadisin sıhhatinde ittifak olduğunu söylemiştir.⁷⁰⁰

İbn Hacer, Bedrettin Aynî ve Muhammed fuat Abdalbâki (h.ö.1388) eserlerinde bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁷⁰¹

Hadis munekkidleri bu rivayet üzerinde olumsuz bir tenkitte bulunmadıklarından ve *muttefekun aleyh* olduğundan dolayı *sahîh* bir hadis olduğuna kanaat getirdik.

132- Bize İsmail b. Abdulkâhir, ona Abdulğâfur b. Muhammed, ona Muhammed b. İsa el-Celudî, ona İbrahim b. Muhammed b. Süfyân, ona Müslim b. el-Haccâc, ona Şurayh b. Yûnus, ona Humeyd b. Abdurrahman, ona Hasan b. Sâlih, ona Hârûn b. Sa'd, ona Ebû Hazm, ona Ebû Hureyre (r.a) Resullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu anlattı:

“Kâfirin azı dişi veya köpek dişi uhud büyüklüğünde, derisinin kalındığı üç günlük yol uzunluğundadır.” (II/237).

⁶⁹⁵ Makdisî, *Zehiretu'l-Huffâz*, III, 1678.

⁶⁹⁶ Sa'lebî, *a.g.e.*, III, 330; Zamaşerî, *a.g.e.*, I, 522; Hâzin, *a.g.e.*, I, 390; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 297.

⁶⁹⁷ Buhârî, *Sahîh*, Rikâk, 51, (VII, 201); Müslim, *Sahîh*, Cennet ve sıfatı, 45, (2852), (III, 2189, 2190).

⁶⁹⁸ Müslim, *Sahîh*, Cennet ve sıfatı, 45, (2852), (III, 2189, 2190).

⁶⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 57; Taberânî, *Mu'cemu'Evsat*, III, 316; Beyhakî, *Delâilu'l-Nubuvve*, I, 240.

⁷⁰⁰ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XV, 250.

⁷⁰¹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 434; Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, XXIII, 120; Muhammed Fuâd Abdalbâki, *el-Lü'lüü ve'l-Mercân fimâ ittefaka aleyhi's-Şeyhân*, III, 393.

Müslim bu hadisi Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir.⁷⁰² Müslim'in ve Beğavî'nin rivayet ettikleri hadisin isnadı ve metni aynıdır.

Tirmizî hadisi ضرسُ الكافر مثل أحد şeklinde rivayet ettikten sonra hadisin *hasen sahih* olduğunu söylemiştir.⁷⁰³

İbn Ebî Şeybe, İbn Hibbân, Taberânî, Hâkim ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁷⁰⁴

Şuayb el-Arnaûd, hadisin isnadının sahih, ricalinin de sika olduğunu söylemiştir. Hâkim ise Buhârî ve Müslim'in tahrir etmediği bu hadisin *sahîh* olduğunu belirtmiştir.⁷⁰⁵

İbn Hacer, bu hadisin senedinin sahih olduğunu; Heysemî de Rabi' b. İbrahim dışında ricali sahih, onun da sika olduğunu söylemişlerdir.⁷⁰⁶

Hadisi Müslim'in rivayet etmesi, Tirmizî ve ve diğer önemli muhaddislerin olumlu değerlendirmelerine dayanarak, *sahîh* olduğu kanaatine vardık.

“Şüphesiz ki Allah size emanetleri ehline vermenizi emreder...” (Nisâ/58).

133- Bu (Nisâ/58) âyet Abduddâr oğullarından Osman b. Talha el-Hacebî hakkında indi. Kendisi Kabe'nin bekçisi idi. Peygamber (s.a.v.) fetih günü Mekke'ye girdiğinde Osman Kabe'nin kapısını kapatarak damına çıktı. Rasûlullah (s.a.v.) anahtarı istedi. Anahtarın Osman 'da olduğunu söylediler. Rasûlullah (s.a.v.)'da ondan istedi. Ancak o bunu reddetti ve: “O'nun peygamber olduğunu bilseydim anahtarı ondan alıkoymazdım”, dedi. Bunun üzerine Ali elini uzatarak ondan anahtarı kaptı ve kapıyı açtı. Peygamber (s.a.v.) de Kabe'ye girdi iki rekat namaz kıldı. Ordan çıkarken Abbâs (r.a.)'a anahtarı ona vermesini ve hacılara su dağıtma ile Kabe'nin bekçiliğini de ona vermesini istedi. Bunun üzerine Allah (c.c) bu âyeti indirdi. Peygamber (s.a.v.)'de anahtarın Osman 'a verilmesini ve ondan özür dilenmesini emretti. Ali (r.a.) öyle yaptı. Osman ona: “Küçümsedin, eziyet ettin sonra da gelip yumuşak mı davranıyorsun?” Ali (r.a.): “Allah (c.c) senin hakkında bir âyet indirdi ve bu âyeti okudu”. Osman: “Eşhedü enla ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah”, dedi. Anahtar da ölene kadar onda kaldı. Ölürken kardeşi Şeybe'ye verdi. Anahtar ve bekçilik kıyamet gününe kadar onların evlatlarındadır. **(II/238).**

⁷⁰² Müslim, *Sahih*, Cennet ve sıfatı, 44, (2851), III, 2189.

⁷⁰³ Tirmizî, *Sünen*, Sıfetu Cehennem, 3, IV, 704.

⁷⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, VII, 53; İbn Hibbân, *Sahih*, XVI, 533; Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, VIII, 94; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 637; Beğavî, *a.g.e.*, XV, 250.

⁷⁰⁵ İbn Hibbân, *Sahih*, XVI, 533; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 637.

⁷⁰⁶ İbn Hacer, *a.g.e.*, XI, 423; Heysemî, *a.g.e.*, X, 391.

Beğavî'nin isnadsız olarak naklettiği bu hadisi Taberî şu sened ve metinle rivayet etmiştir: Bize Kâsım, ona Hüseyin, ona Huccâc, ona İbn Curayc şöyle dedi: Allah-u Tealâ'nın şu âyeti: “**Şüphesiz ki Allah size emanetleri ehline vermenizi emreder...**” Osman b. Talha b. Ebî Talha hakkında nazil olmuştur.⁷⁰⁷

Sa'lebî, Vâhidî, Zemahşerî, Kurtubî, Beydavî, Hâzin İbn Kesir, Ebû Hayyân el-Endelûsî, Suyûtî ve Râzî bu rivayeti tefsîrlerinde nakletmişlerdir.

Taberânî bu hadisi şöyle rivayet etmiştir. Peygamber (s.a.v.): “*Ey Ebû Talha Ka'be'nin anahtarını al. O sununa kadar senin yanındadır. Hic biriniz onu ondan alamaz. Ancak zalimane bir şekilde almanız hariç.*” buyurdu.

Taberânî şöyle demiştir: Abdullah b. Muemmel'inin dışında hiç kimse bu bu hadisi İbn Ebî Muleyke'den rivayet etmemiştir. Ondan da Ma'nu b. İsa teferrud etmiştir.⁷⁰⁸

Muteber Hadis kaynaklarında Taberânî'nin rivayeti dışında bununla ilgili herhangi bir rivayet bulamadık. Ayrıca başvurduğumuz tüm tefsîrlerde bu rivayetle ilgili olumsuz bir bilgiyle karşılaşmadığımızdan ve Kâ'be'nin anahtarı hala bu aileden olduğundan dolayı tarih bize bu hadisin *sahîh* olduğunu kanıtlamaktadır.

134- Bize Ebû Tahir Muhammed b. Ali ez-Zerrâd, ona Ebû Bekir Muhammed b. İdris el-Cürcerâî ve Ebû Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Muallim el-Herevî, Onlara Ebu'l-Hasen Ali b. İsa el-Mâlînî, ona Hasan b. Süfyân en-Nesevî, ona Şeyban b. Ebî Şeybe, ona Ebû Hilâl, ona Katâde, ona da Enes (r.a) şöyle anlattı: Rasûlullah (s.a.v.) hutbesinde şöyle buyurdu:

“*Dikkat edin, emaneti olmayanın imanı yoktur, ahdi olmayanın dini yoktur.*”

(II/239).

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel Enes b. Malik'den tahriç etmiştir.⁷⁰⁹

İbn Ebî Şeybe, Bezzâr, Ebû Ya'lâ, İbn Hibbân, Taberânî, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi Enes'ten rivayet etmişlerdir.⁷¹⁰

⁷⁰⁷ Sa'lebî, *a.g.e.*, III, 332, 333; Vâhidî, *et-Tefsîru'l vasit*, II, 70; Zemahşerî, *a.g.e.*, I, 523; Kurtubî, *a.g.e.*, V, 256; Beydavî, *a.g.e.*, II, 80; Hâzin, *a.g.e.*, I, 391; İbn Kesir, *a.g.e.*, II, 299; Ebû Hayyân el-Endelûsî, *a.g.e.*, III, 683; Suyûtî, *a.g.e.*, II, 570; Râzî, *a.g.e.*, X, 108.

⁷⁰⁸ Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, I, 155, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XI, 120

⁷⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 135, 154.

⁷¹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, VI, 168; Bezzâr, *a.g.e.*, XIII, 439; Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *a.g.e.*, V, 246; İbn Hibbân, *a.g.e.*, I, 423; Tâberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, III, 98; Beyhakî, *Sünenu'l-Kübrâ*, IX, 387; Beğavî, *a.g.e.*, I, 75.

Muhakkik Hüseyin Selim Esed, bu hadisin isnadının sahih olduğunu; Şuayb el-Arnaûd'da isnadının *hasen* olduğunu, Muammîl b. İsmail sadûk fakat *seyyiu'l-hifz*⁷¹¹ olduğunu diğer rical ise sika olduğunu; Beğavî ise hadisin *hasen* olduğunu söylemişlerdir.⁷¹²

Sehâvî (ö. 902) ve Aclûnî Enes b. Malik'den bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁷¹³

Heysemî şöyle demiştir: Bunun isnadında Ebu'l-Hilâl vardır. İbn Maîn ve bazıları sika olduğunu, Nesâî ve bazıları ise zayıf olduğunu söylemişlerdir.⁷¹⁴

Dârekutnî: Ebû Hilâl er-Râsibî teferrüd etmiş. Katâde başka bir rivayeti Hasan'dan *mürsel* olarak rivayet etmiştir. *Mürsel* olan daha sahihtir.⁷¹⁵

Verdiğimiz bilgilere dayanarak bu hadisin *hasen* olduğuna kanaat getirdik.

135- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Sem'an, ona Ebû Ca'fer Muhammed b. Ahmed b. Abdulcebbâr ez-Ziyât, ona Humeyd b. Zenceveyh, ona İbn İbâd, ona İbn Uyeyne, ona Amr b. Dinâr, ona Amr b. Evs, ona Abdullah b. Amr b. el-As, Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu haber verdi:

“Adil kimseler Allah katında Rahman'ın sağ eli üzerinde bulunan nurdan minberler üzerindedirler. Allah'ın her iki elide yemindir (sağ el) Onlar hükümlerinde, ailelerinde ve sorumlu oldukları kimselerde adaletli olanlardır.” (II/239).

Bu hadisi Müslim İbn Numeyr ve Ebû Bekr'in tahriçiyle Zuheyr'den, Nesâî Amr b. As'dan, Ahmed b. Hanbel ise Abdullah b. Amr'dan rivayet etmişlerdir.⁷¹⁶

İbn Ebî Şeybe, Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*), İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir. İbn Hibbân'ın eserini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd, hadisin isnadının sahih Beğavî ise hadis sahih olduğunu söylemişlerdir.⁷¹⁷

İbn Ebî Hâtim ve İbn Hacer bu hadisi rivayet etmişlerdir. İbn Ebî Hâtim: “Babama denildi ki *merfu*” olan bu hadis değil mi? Babam: Evet dedi ve sahih olan ise

⁷¹¹ *Seyyiu'l-Hifz*: Ravinin, hadis rivayetinde yalnızları doğrularından çok olacak derecede, hafızasının zayıf olması. Budurum ravinin Cerh sebeplerinden biridir., Aydınlı, *a.g.e.*, s. 289.

⁷¹² Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *a.g.e.*, V, 246; İbn Hibbân, *a.g.e.*, I, 423; Beğavî, *a.g.e.*, I, 75.

⁷¹³ Sehâvî, *Mekâsîdu'l-Hasene*, I, 715; Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 428.

⁷¹⁴ Heysemî, *a.g.e.*, I, 96

⁷¹⁵ Dârekutnî, *İlel*, XII, 139.

⁷¹⁶ Müslim, *Sahîh*, İmârat, 17, (1827), (II, 1458); Nesâî, *Sünen*, Edeb, 1, (VIII, 221); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 203.

⁷¹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, VII, 39; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, V, 395; İbn Hibbân, *a.g.e.*, X, 336; Beyhakî, *el-Esmâ' ve's-Sıfât*, X, 63, *Sünenü'l-Kübrâ*, X, 150.

mevkûf olandır.” İbn Hâcer: “İbn Ebî Hâtim İlel adlı eserinde: “Babam: Sahîh olan *mevkûf* olandır.” demişlerdir.⁷¹⁸

Kurtubî, Hâzin, İbn Kesîr ve Muhammed İzzet Derzeze tefsîrlerinde bu rivayeti nakletmişlerdir. İbn Kesir, bu hadisin sahîh olarak geldiğini söylemiştir.⁷¹⁹

Hadisin meşhur muhaddislerce birden fazla tarikten gelmesi ve naklettiğimiz bilgilerden dolayı bu hadisin *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

136- Bize Abdolvâhid b. Ahmed el-Melehî, ona Abdurrahman b. Ebû Şureyh, ona Kâsım Abdullah b. Muhammed b. Abdulazîz el-Beğavî, ona Ali b. Ca'd, ona Fudayl b. Merzûk, ona Atiyye ona, Ebû Saîd'in Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurduğunu haber verdi:

“*Kıyamet günü Allah'a inananların en sevimsisi ve oturum bakımından en yakını adil hükümdardır. Allah'ın en çok kızdığı ve azabı en şiddetli olanı ise zâlim hükümdardır.*” (II/239).

Bu hadisi Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel Ebû Saîd'den tahriç etmişlerdir.⁷²⁰

Tirmizî metninde وأقربهم وادناهم ve وأشدهم عذابًا ve yerine وابعدهم منه مجلسا lafzını kullanmış, Ebû Saîd hadisinin *hasen garib* olduğunu onun sadece bu şekliyle bilindiğini söylemiştir.⁷²¹

Taberânî, Beyhakî ve Beğavî, Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet etmişlerdir. Beğavî bu hadisin *hasen garib* olduğunu söylemiştir.⁷²²

Nesâî: “Atiyyetu'l-Avfî zayıftır.” Heysemî: “Bu hadisin isnadında Atiyye var oda zayıftır.” Zeylaî: “İbn Kattân kitabında Atiyye el-Avfî zayıftır. İbn Maîn şöyle dedi: Atiyye sâlihtir, hadisi hasendir” demişlerdir.⁷²³

Ayrıca Hâzin, İbn Kesîr ve İzzet Derzeze bu rivayeti nakletmişlerdir.⁷²⁴

Yukarıda görüldüğü gibi Atiyye el-Avfî'nin zayıflığında hadis tenkitçilerinin konsensüsü olmadığından bu rivayetin *hasen* olduğu kanaatine vardık.

“Ey iman edenler! Allah'a iman edin, Peygambere ve sizden olan yöneticilere itaat edin...” (Nisâ/59).

⁷¹⁸ İbn Hacer, *Telhisu'l-Habîr*, IV, 442; İbn Ebî Hâtim, *İlelu'l-Hadis*, IV, 241.

⁷¹⁹ Kurtubî, *a.g.e.*, V, 12; Hâzin, *a.g.e.*, I, 392, II, 46; İbn Kesîr, *a.g.e.*, VII, 53; İzzet Derzeze, *Tefsîru'l-Hadis*, II, 311.

⁷²⁰ Tirmizî, *Sünen*, Ahkâm, 4, III, 617; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 22, 55.

⁷²¹ Tirmizî, *Sünen*, Ahkâm, 4, III, 617.

⁷²² Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, V, 239; Beyhakî, *a.g.e.*, X, 151; Beğavî, *a.g.e.*, X, 65.

⁷²³ Nesâî, *ed-Duâfâ ve'l-Metruîn*, I, 85; Heysemî, *a.g.e.*, V, 197; Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, IV, 68.

⁷²⁴ Hâzin, *a.g.e.*, I, 392; İbn Kesîr, *a.g.e.*, VII, 53; İzzet Derzeze, *a.g.e.*, II, 310.

137- Bize Ebû Ali Hasan b. Sa'd el-Menî', ona Ebû Tâhir Muhammed b. Muhammed b. Mahmiş ez-Ziyadî, ona Ebû Bekir Muhammed b. el-Hüseyn el-Kattân, ona Ahmed b. Yusuf es-Sulemî, ona Abdurrezzâk, ona Muammer, ona Hemmâm b. Münebbih, ona Ebû Hureyre (a.s.) Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu anlattı:

“Bana itaat eden, Allah'a itaat eder. Bna isyan eden Allah'a isyan etmiştir. Kim de müslüman yöneticisine itaat ederse bana itaat etmiş, onun emrine isyan ederse, bana isyan etmiş olur.”(II/240).

Bu hadisi Buhârî, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel, Ebû Seleme'nin tahriçiyile Ebû Hureyre'den, Müslim A'rec'in tahriçiyile Ebû Hureyre'den, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel ise Ebû Sâlih'in tahriçiyile Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir.⁷²⁵

Bütün muhaddisler aynı metinle rivayet etmiş olup, Müslim'in dışındakiler ومن يعصى ve ومن اطاع yerine يعصى ve ومن اطاع kullanmışlar.

Ebû Dâvud et-Tayâlisî, İbn Ebû Şeybe, Nesâî, İbn Hibbân, Taberânî, Hâkim ve Beyhakî eserlerinde bu rivayeti nakletmişlerdir.⁷²⁶

İbn Hibbân'ın eserini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd, hadisin isnadının *hasen* olduğunu; Hâkim ise Buhârî ve Müslim'in tahriç etmedikleri hadisin isnadının *sahih* olduğunu söylemişlerdir.⁷²⁷

Bu hadisin *muttefekun aleyh* olması, birden fazla yalla rivayet edilmesi, Hâkim'in *sahih* olarak değerlendirmesi, bizce *sahih* olduğunun kanıtıdır.

138- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdullah en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Müsedded, ona Yahya b. Saîd ona Ubeydullah, ona Nâfi' ona Abdullah (r.a.) Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu haber verdi:

“Günahla emredilmedikçe müslüman kişiye, isteği veya istemediği hususta işitmek ve itaat etmektir. Günahla emredildiğinde ise işitme de itaat de yoktur.”(II/240).

⁷²⁵ Buhârî, *Sahih*, Ahkâm, 1, (VIII, 104); Müslim, *Sahih*, İmârât, 32, (1835), (II, 1466); Nesâî, *Sünen*, Bey', 27, (VII, 154); İbn Mâce, *Sünen*, Cihâd, 39, (II, 954); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 252, 270.

⁷²⁶ Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, IV, 303; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VI, 418; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 187; İbn Hibbân, *Sahih*, X, 420; Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, IX, 87; Hâkim, *Müstedrek*, III, 130; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 194.

⁷²⁷ İbn Hibbân, *Sahih*, X, 420; Hâkim, *Müstedrek*, III, 130.

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Anmed b. Hanbel, Ebû Hureyre'den tahriç etmişlerdir.⁷²⁸

Müslim'in metni *على المرء المسلم* şeklinde,⁷²⁹ İbn Mâce'ninki ise *على المرء السلم* الطاعة diye başlamaktadır.⁷³⁰

İbn Ebû Şeybe, Nesâî, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir. Beğavî, bu hadisin sahîhliğinde ittifak olduğunu söylemiştir.⁷³¹

Ayrıca bu hadisi Hâzin, Suyûtî ve İzzet Derveze tefsîrlerinde rivâyet etmişlerdir.⁷³²

Tirmizî, hadisin hasen sahih olduğunu belirtmiştir.⁷³³

Bu hadisin *Kütüb-i Sitte*'nin tamamında rivayet edilmesi, ayrıca muhakkiklerin sened ve metni hakkında olumsuz bir değerlendirmede bulunmamaları nedeniyle *sahih* olduğu kanaatindeyiz.

139- Bize Ebû-l Hasan Abdurrahman Muhammed ed-Dâvudî, ona Ebu'l-Hasan b. Muhammed b. Musa b. es-Saltî, ona Ebû İshâk İbrahim b. Abdussamed el-Hâşimî, ona Ebû Mas'ab, ona Mâlik b. Enes, ona Yahya b. Saîd, ona Ubâde b. el-Velîd b. Ubâde, ona babası, ona da Ubâde b. Sâmit (r.a) şöyle anlattı: Rasûlullah (s.a.v.)'a: "Kolaylıkta ve zorlukta, istekli ve isteksiz olarak işitmeye ve itaat etmeye; O'nu kendimize tercih etmeye, bir işte O'nun ehli olan kimseyle tartışmamaya ve nerede olursak olalım hakkı söylemeye ve Allah için kınayıcının kınamasından korkmamaya bey'at ettik. (II/240).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Nesâî, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel, Ubâde b. Samit'ten tahriç etmişlerdir.⁷³⁴

Buhârî ve Müslim Ubâde b. Samit'ten biri *merfû*' birini de *mevkûf* olmak üzere iki hadis rivayet etmişlerdir. Nesâî ve Mâlik *mevkûf* olarak, Ahmed b. Hanbel ise *merfu*' olarak rivayet etmişlerdir.

⁷²⁸ Buhârî, *Sahih*, Ahkâm, 4, VIII, (105,106); Müslim, *Sahih*, İmârat, 38, (1839), (II, 1469); Ebû Dâvud, *Sünen*, Cihâd, 87, (III, 93); Tirmizî, *Sünen*, Cihâd, 29, IV, (209, 210); Nesâî, *Sünen*, Bey', 34, (VII, 160); İbn Mâce, *Sünen*, Cihâd, 40, (II, 956); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 17, 142.

⁷²⁹ Müslim, *Sahih*, İmârat, 38, (1839), (II, 1469).

⁷³⁰ İbn Mâce, *Sünen*, Cihâd, 40, (II, 956).

⁷³¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VI, 543; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 71; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, III, 181; Beğavî, *a.g.e.* X, 43.

⁷³² Hâzin, *a.g.e.*, I, 393; Suyûtî, *a.g.e.*, II, 576; İzzet Derveze, *a.g.e.*, II, 310.

⁷³³ Tirmizî, *Sünen*, Cihâd, 29, (IV, 210).

⁷³⁴ Buhârî, *Sahih*, Fiten, 2, (VIII, 88), Ahkâm, 43, (VIII, 122); Müslim, *Sahih*, İmârat, 41, 42, (1839), (II, 1470); Nesâî, *Sünen*, Bey', 2, (VII, 138); Mâlik, *Muvatta'*, Cihâd, 5, (II, 445, 446); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 321.

Buhârî'nin rivayet ettiği hadiste *في اليسر والعسر* ibaresi yoktur.⁷³⁵

İbn Ebû Şeybe, Nesâî, İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî bu rivayeti nakletmişlerdir.⁷³⁶ Ayrıca Taberî, İbn Ebû Hâtim, Zemahşerî, Beydavî, Hâzin, İbn Kesir, Suyûtî ve Bursevî tefsirlerinde bu hadisi nakletmişlerdir.⁷³⁷

İbn Hibbân'ın *Sahîh*'ini tahkik eden muhakkik, Buhârî ve Müslim'in şartlarında isnadının sahih olduğunu; Beğavî ise hadisin sıhhatinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.⁷³⁸

Bu hadisin ravileri ile ilgili herhangi bir tenkide raslamadığımızdan ve hadis Sahîhayn'dan rivayet edildiğinden bu rivayetin *sahîh* olduğunun kanaatine vardık.

140- Bize Ebû Abdullah Abdurrahman b. Ubeydullah b. Ahmed el-Kaffâl, ona Ebû Mansûr Ahmed b. el-Fadl el-Burûcerdî, ona Ebû Bekir b. Muhammed b. Hemdân es-Sayrafî, ona Muhammed b. Yusuf el-Kadimî, ona Ebû Dâvud et-Tayâlisî, ona Şu'be, ona Ebu't-Tayyâh, ona Enes (r.a.) Rasûlullah (s.a.v.)'ın Ebû Zerr (r.a.)'e şöyle dediğini anlattı:

“*İdareciniz başı kuru üzüm gibi olan Habeşli köle de olsa işitin ve itaat edin.*”

(II/240).

Bu hadisi Buhârî ve Ahmed b. Hanbel, Enes b. Malik'den; İbn Mâce ise Ebû Zerr'den tahric etmişlerdir.⁷³⁹

Müslim bununla ilgili şöyle bir hadis rivayet etmiştir: Ebû Zerr şöyle dedi: Benin dostum, değersiz bir köle de olsa onun sözünü işitmeyi, itaat etmeyi vasiyet etti.⁷⁴⁰

Ebû Dâvud et-Tayâlisî, Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi nakletmişlerdir.⁷⁴¹

Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'ini tahkik eden Hüseyin Selim Esed, bu hadisin isnadının sahih olduğunu; Beğavî ise sahihliğinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.⁷⁴²

⁷³⁵ Buhârî, *Sahîh*, Ahkâm, 43, (VIII, 122).

⁷³⁶ İbn Ebû Şeybe, *a.g.e.*, VII, 464; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 169; İbn Hibbân, *a.g.e.*, X, 413; Beyhakî, *a.g.e.*, VIII, 250; Beğavî, *a.g.e.*, X, 46

⁷³⁷ Taberî, *a.g.e.*, X, 93; İbn Ebu Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 2623; Zemahşerî, *a.g.e.*, I, 612; Beydavî, *a.g.e.*, II, 117; Hâzin, *a.g.e.*, II, 56; İbn Kesir, *a.g.e.*, III, 55; Suyûtî, *a.g.e.*, III, 104; İsmâil Hakkı, *Ruhu'l-Beyân*, II, 358.

⁷³⁸ İbn Hibbân, *a.g.e.*, X, 413; Beğavî, *a.g.e.*, X, 46

⁷³⁹ Buhârî, *Sahîh*, AEzân, 54, 56, (I, 170, 171); İbn Mâce, *Sünen*, Cihâd, 39, (II, 955); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 114, 171.

⁷⁴⁰ Müslim, *Sahîh*, İmârat, 36, (1837), (II, 1467).

⁷⁴¹ Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, III, 560; Ebu'l-Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsned*, VII, 191; Beyhakî, *a.g.e.*, VIII, 268; Beğavî, *a.g.e.*, X, 42.

⁷⁴² Ebu'l-Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsned*, VII, 191; Beğavî, *a.g.e.*, X, 42.

Bu hadis Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'lerinden rivayet edildiğinden ve birden fazla tarikten geldiğinden *sahih* olduğu kanaatine vardık.

141- Bize Ebû Osman Saîd b. İsmail ed-Debîbî, ona Ebû Muhammed Abdulcebbâr b. Muhammed el-Cirâhî, ona Ebu'l-Abbâs, ona Muhammed b. Ahmed el-Mahbûbî, ona Ebû İsa et-Tirmizî, ona Musa b. Abdurrahman el-Kindî, ona Zeyd b. el-Hubâb, ona Muâviye b. Sâlih, ona Süleym b. Amr, ona Ebû Ümâme şöyle anlattı: Rasûlullah (s.a.v.)'ın veda haccı hutbesinde şöyle söylediğini işittim:

“Allah (c.c.)’dan sakının, beş vakit namazınızı kılın, ramazan orucunuzu tutun, mallarınızın zekatını verin ve ulu’l emrinize itaat edin ki, rabbinizin cennetine giresiniz.” (II/241).

Bu hadisi Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel Ebû Umâme’den tahriç etmişlerdir. Tirmizî, bu hadisin *hasen sahih* olduğunu söylemiştir.⁷⁴³

İbn Hibbân, Taberânî, Dârekutnî, Hâkim ve Beğavî bu hadisi nakletmişlerdir.⁷⁴⁴

Şuayb el-Arnaûd: “Müslim’in şartlarına göre isnadı kavi’dir.” Hâkim: “Müslim’in şartlarına göre içinde illet olduğunu bilmiyoruz ve Müslim’in şartlarına göre *sahih* olduğu halde rivayet etmemiştir.” Beğavî: “Bu hadis *hasen sahihtir*.” demişlerdir.⁷⁴⁵

Başvurduğumuz tüm eserlerde hadisin sonu şu ibareyle bitmektedir: Ebû Umâme’ye şöyle dedim Ne zaman bunu Peygamberden duydun? O da: Otuz yaşındayken duydum, dedi.

Sa’lebî ve Suyûtî bu hadisi tefsîrlerinde nakletmişlerdir.⁷⁴⁶

Bu hadise Tirmizî ve Beğavî’nin *hasen sahih* ’tir demeleri, Şuayb el-Arnaûd’un İsnadı kavi Hâkim’in’de sahihtir görüşlerine istinaden, bizler de *sahih* olduğuna inanıyoruz.

142- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Nâimî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Sadaka b. Fadl, ona Haccâc b. Muhammed, ona Ya’lâ b. Müslim, ona Saîd b. Cübeyr, ona İbn Abbâs (r.a.)’ın “**Allah’a itaat edin...**” (Nisâ/59) âyeti hakkında şöyle dediği söylemiştir: “Bu, Ubeydullah b. Huzâfe b. Kays b. Adiyy hakkında, Rasûlullah (s.a.v.) onu bir bölükle gönderdiğinde indi.” (II/241).

⁷⁴³ Tirmizî, *Sünen*, Cum’a, 80, (II, 516, 517); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 262.

⁷⁴⁴ İbn Hibbân, *Sahih*, X, 426; Taberânî, *Mu’cemu’l-Kebîr*, VIII, 154; Darlcutnî, *Sünen*, III, 362; Hâkim, *Müstedrek*, I, 52, I, 547; Beğavî, *a.g.e.*, I, 23, 24.

⁷⁴⁵ İbn Hibbân, *Sahih*, X, 426; Hâkim, *Müstedrek*, I, 52, I, 547; Beğavî, *a.g.e.*, I, 23, 24.

⁷⁴⁶ Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, III, 336; Suyûtî, *Dürrü’l-Mensûr*, II, 575.

Bu *mevkûf* hadisi Buhârî, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel İbn Abbâs'dan, Müslim, Ebû Dâvud ve Tirmizî ise İbn Cureyc'den tahriç etmişlerdir.⁷⁴⁷

Tirmizî, bu hadisin *hasen garib* olduğunu, İbn Cureyc'in hadisinden başkasını bilmediğini söylemiştir.⁷⁴⁸

Müslim, Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin rivayetlerinin sonunda şu İbaresini yeralmaktadır: Ya'la b. Müslim Saîd b. Cubeyr'den o da İbn Abbas'tan bana tahdis etti.

İbn Ebî Hâtim, İbn Kesîr, Suyûtî ve Vâhidî tefsîrlerinde bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁷⁴⁹

Buhârî, Müslim ve diğer önemli muhaddislerin rivayet etmesi, aleyhinde bir değerlendirmenin olmaması nedeniyle biz hadisin *sahîh* olduğuna inanıyoruz.

143- Bize Ebû Muzaffer Muhammed b. Ahmed et-Teymî, ona Ebû Muhammed Abdurrahman b. Osman b. el-Kâsım, ona Haysem b. Süleymân b. Haydar el-Atrablîsî, ona Amr b. Ebû Ğarze bi'l-Kuffî, ona Sabit b. Musa el-Âbid, ona Süfyân b. Uyeyne, ona Abdumelik b. Umeyr, ona Rebî', ona Huzeyfe (r.a.) Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu anlattı:

“Gerçekten ben sizinle ne kadar kalacağımı bilmiyorum. O nedenle benden sonra Ebû Bekir ve Ömer'e itaat edin.” (r.anhuma). **(II/241)**.

Beğavî'nin Nisâ sûresinin 59. âyetin tefsîri sadedinde naklettiği bu hadisi Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Huzeyfe b. Yeman'dan tahriç etmişlerdir.⁷⁵⁰

Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettilkeri hadisin metni şöyle başlamaktadır: Biz Peygamber'in yanında otururken.

Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in rivayetleri şöyle bitmektedir: Ebû Bekir ve Ömer'e işaret etti.

Tirmizî, Beğavî'nin isnadıyla aynı olan aşağıdaki hadisi rivayet edip: “Bu hadis *hasen sahîhtir*.” demiştir.⁷⁵¹

Rasûlullah (s.a.v.):

“Benden sonra Hz. Ebû Bekir'e ve Hz. Ömer'e itaat ediniz” buyurmuştur.

⁷⁴⁷ Buhârî, *Sahîh*, Tefsîru'l-Kur'ân (nisa), 11, (V, 180); Müslim, *Sahîh*, İmârat, 31, (1834), (II, 1465); Ebû Dâvud, *Sünen*, Cihâd, 87, (III, 92); Tirmizî, *Sünen*, Cihâd, 3, (IV, 192); Nesâî, *Sünen*, Biat, 28, (VII, 154, 155); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 337.

⁷⁴⁸ Tirmizî, *Sünen*, Cihâd, 3, (IV, 192).

⁷⁴⁹ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III, 988; İbn Kesîr, II, 301; Suyûtî, *a.g.e.*, II, 573; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nuzûl*, I, 163.

⁷⁵⁰ Tirmizî, *Sünen*, Menâkib, 16, (V, 610); İbn Mâce, *Sünen*, Mukaddime, 11, (I, 37); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 385, 402.

⁷⁵¹ Tirmizî, *Sünen*, Menâkib, 16, (V, 609).

İbn Ebî Şeybe, Taberânî, Hâkim, Beyhakî ve Beğavî bu rivayeti nakletmişlerdir. Beğavî, bu hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.⁷⁵²

İbn Hacer şöyle demektedir: Ben derim ki; Mevla Rabi' ismi Hilâl olup açık şekilde bu hadisi Huzayfe'den işitmiştir.⁷⁵³

Tirmizî İlel'inde şöyle demektedir: Sevrî şöyle dedi: Abdulmelik'in Huzayfe'den rivayet ettiği hadis sahihtir.⁷⁵⁴

Ukaylî (Ö.322) *Duafâu'l-Kebîr*'de: "Nâfi'nin İbn Ömer'den rivayet ettiği hadis *munker* ve aslı yoktur. Huzeyfe'nin hadisi ise isnadı *cedid* ve sabittir." demiştir.⁷⁵⁵

Bu hadis değişik tariklerle rivayet edildiği için ravileri çeşitli eleştirilere tabi tutulmuş ve haklarında değerlendirilmelerde bulunulmuştur. Sonuç olarak Abdulmelik b. Umeyr'in Rabi''in tahriçiyile Huzeyfe'den rivayet ettiği hadise sahih, Abdulmelik b. Umeyr'in Nâfi'nin tahriçiyile rivayet ettiği hadis için ise bunun aslı yoktur demişlerdir. Bizim için önemli olan Beğavî'nin rivayet ettiği hadisidir. O, hadisi Huzeyfe tarikiyle rivayet ettiğinden bizde hadisin *sahih* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

144- Bize Ebû Bekir Muhammed b. Abdillâh b. Mahmûd, ona Ebû İshâk İbrahim b. Abdillâh el-Hallâl ona Abdullâh b. Mübârek, ona İsmail el-Mekkî, ona Hasan, ona Enes b. Mâlik (r.a.) şöyle haber verdi: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Ümmetimin içinde *ashabımın durumu yemekteki tuz gibidir. Yemek ancak tuz ile kıvamını bulur.*" (II/241).

Bu hadisi Bezzâr (ö.292), Ebû Ya'lâ ve Beğavî Enes'den rivayet etmiştir. Bezzâr: "Biz bu hadisi Hasan'ın rivayet ettiğini bilmiyoruz. Ancak Enes'ten İsmail b. Müslim rivayet etmiştir. Müslim'den de yalnız Muâviye rivayet etmiştir. İsmail b. Müslim'i A'meş, Savrî ve bir cemamat onun hafız olmadığını Enes'den rivayet ettiği hadisten teferrud olduğunu söylüyor" Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'ini tahkik eden Hüseyin Seli Esed: "İsnadı zayıftır" demiştir.⁷⁵⁶

Heysemî ve Aclunî, bu rivayet senesinde geçen İsmail b. Müslim'in zayıf olduğunu söylemişlerdir.⁷⁵⁷

⁷⁵² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, VI, 350; Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, IV, 140; Hâkim, *Müstedrek*, III, 79, 80; Beyhakî, *a.g.e.*, V, 347, VIII, 264; Beğavî, *Şurhu's-Sünne*, XIV, 101.

⁷⁵³ İbn Hacer, *Telhisu'l-Habir*, IV, 460.

⁷⁵⁴ Tirmizî, *İlelu'l-Kebîr*, I, 371.

⁷⁵⁵ Ukaylî, *Duafâu'l-Kebîr*, IV, 94.

⁷⁵⁶ Bezzâr, *Müsned*, XIII, 219; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, V, 151; Beğavî, *a.g.e.*, XIV, 73, *el-Envâr fî şemâli'n-Nebiyi'l-Muhtâr*, I, 776.

⁷⁵⁷ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, V, 151; Heysemî, *a.g.e.* X, 18; Aclunî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 232.

İbn Hacer, İsmail b. Müslim'in zayıf olduğuna dair icma oluştuğunu söylemiştir.⁷⁵⁸

Zehebî, İsmail b. Müslim hakkında şöyle demektedir: Ebû Zur'a: İsmail b. Müslim zayıftır ve Mekke'nin sakinlerindedir. Ahmed ve diğerleri: *Munkeru'l-hadis*'tir. Nesâî ve diğerleri: *Metruk*'tur. İbn Medinî: İsmail b. Müslim el-Mekkî hakkında Yahya'dan şöyle işittim: Hadisleri karıştırmaktan hali değildir. Bir hadisi üç değişik şekilde bize tahdis etti.⁷⁵⁹

Yukarıda ravi İsmail b. Müslim hakkında verdiğimiz bilgilere istinaden bu hadisin *zayıf* olduğuna inanıyoruz.

“Sana indirilene ve senden önce indilenlere inandıklarını zannedenleri görmedin mi? Onlar tağutun huzurunda mahkeme edilmeyi isterler....” (Nisâ/60).

145- Şa'bî der ki: Yahudi biriyle münafık biri arasında bir anlaşmazlık oldu. Yahudi dedi ki: Muhammed'e gidip O'nu hakem edelim. Çünkü o rüşvet almamak ve adaletli hükmetmekle tanınmıştır. Münafık ise rüşvet aldıklarını ve hüküm verirken adaletsiz olduklarını bildiği için: “Yahudileri hakem yapalım”, dedi. Sonuçta Cüheyne'deki bir kâhine mahkeme olmaya karar verip onun hakemliğinde mahkeme oldular. Bunun üzerine bu âyet indi. **(II/242)**.

Beğavî'nin Nisâ sûresi 60. âyetin tefsiri sadedinde senedsiz olarak naklettiği bu *mevkûf* hadisi, Taberî aynı âyetin tefsiri bağlamında iki hadis nakletmiştir. Bir hadisin senedi şöyledir: Bize Muhammed b. Sa'd, ona babası, ona amcası, ona babası ona da babası İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir.⁷⁶⁰

Vâhidî, *Esbâbu'n-Nuzûl*'de hadisi senediyle, *Tefsîru'l-Vasit*'te ise isnadsız olarak; Suyûtî ise İbnu'l-Munzir yoluyla Şa'bî'den rivayet etmişlerdir.⁷⁶¹

Sa'lebî bu âyetle (Nisâ/60) ilgili Hasan'dan şöyle bir rivayette bulunmuştur: Hasan dedi ki: Bir adam başka birisiyle mahkeme için Peygamber'e gitti. Başka biri ise olayın böyle olmadığını, bir kişinin falan kişinin evindeki puta gittiğini söyledi. Bunun üzerine Allah bu âyeti nazil buyurdu.⁷⁶²

Bu hadisi muteber hadis kaynaklarında bulamadık. Sıhhatıyla ilgili herhangi bir kanaata varamadık.

⁷⁵⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IX, 19.

⁷⁵⁹ Zehebî, *Mizânu'l-İtidâl*, I, 250.

⁷⁶⁰ Taberî, *a.g.e.*, VII, 511, 512.

⁷⁶¹ Vâhidî, *Esbâbu'n-Nuzûl*, I, 165, *Tefsîru'l-Vasit*, II, 73; Suyûtî, *Dürrü'l-Mensûr fi't-Tefsîri'l-Me'sur*, II, 580.

⁷⁶² Sa'lebî, *a.g.e.*, III, 337.

146- Kelbî Ebû Sâlih'ten, O da İbn Abbâs (r.a.)' tan şöyle rivayet etmektedir: Bu (Nisâ/60) âyet Bişr isimli bir münafık hakkında indi. Yahudî ile arasında bir anlaşmazlık oldu. Yahudî Muhammed (s.a.v.)'e gidelim, dedi. Münafık ise Ka'b b. Eşraf'a gidelim dedi. Allah onu tağutla isimlendirmişti. Yahudî'nin Rasûlullah 'da ısrarını gören münafık birlikte Rasûlullah (s.a.v.)'a geldiler. Rasûlullah (s.a.v.) yahudî'nin lehine hüküm verdi. Yanından çıktıklarında münafık yahudî'ye yapışarak: "Ömer (r.a.)'e gidelim", dedi. Birlikte Ömer (r.a.)'e geldiler. Yahudî: Ben ve bu âdam Muhammed'i hakem kabul ettik. O da bu adamın aleyhine hüküm verince, O buna razı olmadı ve senin mahkemeliğine geldi, dedi. Ömer (r.a.) münafiğa: Öyle mi? O da: Evet dedi. Ömer onlara: Biraz bekleyin dedi. Sonra eve girdi ve kılıcını kuşanarak dışarı çıktı. Onunla münafıkın boynunu uçurdu: Allah'ın ve Rasulünün hükmüne razı olmayan hakkında işte böyle hükmedilir dedi. Bunun üzerine bu âyet indi. Cebrail (a.s.): "Gerçekten Ömer hakla batılı ayırdı (ferreka)" dedi. Böylece Ömer: "Faruk; ayırt edici" diye isimlendirildi. (II/243).

Beğavî'nin senedsiz olarak verdiği bu hadisi İbn Ebî Hâtim şu senedle ve metinle nakletmiştir: Bize Huccâc b. Hamza, ona Şebæbe, ona Varkâ', ona İbn Ebî Necîh ona da Mücâhid şöyle dedi: "**Sana indirilene ve senden önce indilenlere inandıklarımı zannedenleri görmedin mi?...**" âyeti münafık ve yahudi olan iki adamın tartışmaları üzeri münafık bu konunun çözümü için Ka'b b. Eşraf'a gidelim. Yahudi ise Hz. Peygambere gidelim dediler. Bunu izerine bu âyet nazil oldu.⁷⁶³

Taberî bu konuda çeşitli rivayetler isnadlarıyla birlikte nakletmiştir. Bir rivayette bir yahudi ile bir münafıkın arasındaki husumetten, başka rivayette ise kendisini müslüman zanneden biri ile yahudi arasında geçen bir olay hakkında, diğer bir rivayette ise bir Müslüman ile münafık arasında geçen bir olaydan dolayı nazil olduğu nakletmiştir.⁷⁶⁴

Zemahşerî bu âyetin (Nisa/60) Bişr adlı münafık ile bir yahudî arasında meydana gelen anlaşmazlıktan dolayı nazil olduğunu rivayet etmiştir. Vâhidî ve Sa'lebî ise Kelbî'nin Ebû Sâlih'den tahriçiyile İbn Abbâs'dan rivayet etmişlerdir.⁷⁶⁵

Kurtubî Ebû Sâlih'in tahriçiyile İbn Abbâs'dan, Beydavî ve Hâzin ise senedsiz olarak İbn Abbâs'dan rivayet etmişlerdir.⁷⁶⁶

⁷⁶³ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim*, III, 991.

⁷⁶⁴ Taberî, *a.g.e.*, VIII, 507, 508.

⁷⁶⁵ Zemahşerî, *a.g.e.*, I, 525; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nuzûl*, I, 166; Sa'lebî, *a.g.e.*, III, 337.

⁷⁶⁶ Kurtubî, *a.g.e.*, V, 263; Beydavî, *a.g.e.*, II, 80; Hâzin, *a.g.e.*, I, 393.

Beğavî tefsîrini tahkik eden Abdurrezzâk el-Mehdî: “Cebrail (a.s.)’in Hz. Ömer’le ilgili sözünün batıl, Ömer’in munafıkı öldürmesi haberi ise zayıftır” demiştir.⁷⁶⁷

Bizler tefsîrlerde yaptığımız araştırmalarda bunu destekleyecek herhangi bir habere ulaşamadık. Her ne kadar Kelbî’nin zayıf biri olduğunu Nisâ sûresi tefsîrinin 1 nolu hadiste belirttik ise de bu haberin İbn Ebî Hâtim’in tefsîrinde nakletmesi ve kendisinin raviler hakkındaki hassasiyetini gözönüne aldığımızda haberin sahîh olduğu kanaatine vardık. Fakat Beğavî’nin rivayeti Kelbî’den dolayı zayıf olup, muteber hadis kaynaklarında bu hadisi bulamadık.

147- Süddî der ki: Yahudilerden bir kısmı müslüman oldu, bir kısmı ise münafık oldular. Cahiliyye döneminde Kureyza Oğullarından biri, Nadir Oğullarından birini öldürürse, ya öldürüne kısas uygulanır, ya da yüz vesk hurma alınır. Eğer Benî Nadir’den biri, Benî Kurayza’dan birini öldürürse kısas uygulanmaz diyet olarak atmış Vesk verilirdi. Çünkü Evs kabilesinin müttefiki olan Nadir kabilesi, Hazreç’in müttefiki olan Kureyza’dan daha soylu ve daha fazla idi. İslam gelip, Rasûlullah (s.a.v.) Medine’ye hicret ettikten sonra, bir gün Nadir’den biri Kureyza’dan birini öldürdü ve bunlar birbirlerine girdiler. Nadir oğulları: Biz ve siz, size kısas yapmak, bize yapmamak, diyetinizin altmış, diyetimizin yüz vesk olması üzerine anlaşmıştık. Bir miktar size verelim, dediler. Hazreçliler dediler ki: Bu sizin çokluğunuz bizim ise azlığımız nedeniyle cahiliyye döneminde yaptığınız bir şeydi ve bize zulmettiniz. Biz ve siz bugün kardeşiz. Dinimiz ve dininiz birdir ve sizin bize bir üstünlüğünüz yoktur. Evs’ten münafıklar: Ebû Bürde el-Kahin el-Eslemiye gidelim, dediler. Her iki taraftan kabul etmeyerek, aralarında hükmetmesi için Ebû Bürde’ye gittiler. Onlar: Lokmayı (yani payı) yükseltin, dedi. Onlar: On vesk, dediler. O: Hayır, yüz vesk diyetim, dedi. Onlar: Ondan fazla vermeyi reddetti. O da, aralarında bu fiyata hükmetmeyi reddetti. Bunun üzerine Allah (c.c.) kısas âyetini ve bu âyeti indirdi: **“Sana indirilen ve senden önce indirilenlere inandıklarımı zannedenleri görmedin mi? Onlar tağutun yanında muhakeme olmak istiyorlar.”** (Nisâ/60). (II/243).

Beğavî’nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi İbn Ebî Hâtim şu isnadla nakletmiştir: Bize Ahmed b. Osman b. Hakîm el-Avdî, ona Ahmed b. Mufaddel, ona Esbât, ona suddî: **“Sana indirilen ve senden önce indirilenlere inandıklarımı**

⁷⁶⁷ Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzil*, I, 655.

zannedenleri görmedin mi? Onlar tağutun yanında muhakeme olmak istiyorlar.”

(Nisâ/60) âyetile ilgili şöyle dedi...⁷⁶⁸

Sa'lebî, Râzî, Hâzin ve Ebû Hayyân el-Endelusî yukarıdaki âyetin (Nisâ, 60) nuzûl sebebini şöyle belirtmişlerdir: Bir kısım yahudinin müslüman olması, bir kısmının da münafık olmalarından dolayı ve Evs ile Hazrec kabileleri arasında meydana gelen yukarıdaki kısas olayı sebebiyle nazil olduğunu senedsiz olarak Suddi'den rivayet etmişlerdir. Suyûtî ise İbn Cureyc ve İbn Ebî Hâtim'in tahririyle Suddi'den rivayet etmiştir.⁷⁶⁹

Bu rivayeti muteber hadis kaynaklarında bulamadık. Bu nedenle sıhhatıyla ilgili bir kanaata varamadık.

Hayır! Rabbine andolsun ki, onlar aralarındaki ihtilaf ettikleri meselelerde seni hakem seçmedikçe iman etmiş olmazlar.” (Nisâ/65).

148- Bize Abdulvâhid el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Ebu'l-Yemân, ona Şuayb, ona Zührî, ona Urve b. Zübeyr, ona da Zübeyr şöyle anlattı: Kendisi Ensârdan Bedir'e iştirak etmiş birisinin ve ikisinin de kullandığı siyah taşlı bölgeden çöle akan bir su kanalı hususunda Rasûlullah (s.a.v.)'a şikâyet etti. Rasûlullah (s.a.v.) Zübeyr'e:

“Sen sula sonra da suyu komşuna gönder” dedi. Adam buna kızdı ve:

Ey Allah'ın Rasûlü halanın oğlu olması nedeniyle mi? Dedi. Rasûlullah (s.a.v.)'in birden bire rengi değişti ve Zübeyr:

“Suyu kullan ve duvara ulaşana kadar bırakma” dedi. Böylece Zübeyr'in hakkını eksiksiz vermiş oldu. Rasûlullah (s.a.v.) daha önce her ikisi içinde rahatlık verici bir görüş sunmuştu. Ancak Ensârdan olan âdam onu kızdırınca, Zübeyr'in tüm haklarını verdi.

Urve: Zübeyr der ki Vallahi! Bence şu âyet bunun hakkında inmiştir: **“Hayır! Rabbine andolsun ki, onlar aralarındaki ihtilaf ettikleri meselelerde seni hakem seçmedikçe iman etmiş olmazlar.”** (Nisâ/65). (II/245).

⁷⁶⁸ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîrî'l-İbn Ebî Hâtim*, III, 991

⁷⁶⁹ Sa'lebî, *a.g.e.*, III, 337; Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, X, 120; Hâzin, *a.g.e.*, I, 394; Ebû Hayyân el-Endelusî, *a.g.e.*, III, 688, 689.

Bu hadisi, Buhârî ve Ahmed b. Hanbel, Zührî yoluyla Urve'den; Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Urve b. Zübeyr'in yoluyla Abdullah b. Zübeyr'den tahriç etmişlerdir.⁷⁷⁰

Nesâî, Ebû Yalâ el-Mevsilî, Hâkim, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁷⁷¹

Muhakkik Hüseyin Selim Esed, bu hadisin isnadının sahih olduğunu; Hâkim, Buhârî ve Müslim tahriç etmediği bu hadisin isnadının sahih olduğunu; Beğavî ise sahîhliğinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.⁷⁷²

Bu hadisi Buhârî ve Müslim *Sahîh*'lerinde rivayet ettikleri halde Hâkim, Buhârî ve Müslim'in bu hadisi tahriç etmediklerini söylemiştir.

Bu hadisin Sahîhayn'da rivayet edilmesi Hüseyin Selim Esed, Hâkim ve Beğavî'nin bu rivayete sahîh demelerinden dolayı bizler de *sahîh* olduğu kanaatine vardık.

149- Rivayet edildiğine göre Zübeyr'le davalaşan adamın ismi Hâtib b. Ebî Belta'dır. Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanından çıktıktan sonra Mikdâd'ın yanından geçerken Mikdâd Onlara: Hüküm kimin lehine? Diye sordu. Ensârdan olan adam avurdunu şişirerek: Halası oğlunun lehine hükmetti, dedi. Mikdâd'ın yanından bulunan yahudi durumu anladı ve şöyle dedi: Allah kahretsin. Bunlar Allah'ın Râsûlü olduğuna şahadet getiriyorlar, sonra aralarında verdiği hükümde O'nu itham ediyorlar. Vallahi, biz Musa hayatta iken bir defa günah işledik. Musa (a. s.) bizi tevbeye çağırdı ve: "Kendinizi öldürün", dedi. Biz de öyle yaptık. Öyle ki Rabbimiz itaat uğruna bizden razı olması için verdiğimiz ölümlerin sayısı yetmişbine ulaştı.

Bunun üzerine Sabit b. Kays b. Şem'as dedi ki: Vallahi! Allah (c.c.) benim dürüstlüğümü ve ihlasımı biliyor. Muhammed, kendimi öldürmemi emretseydi bunu yapardım. İşte Allah (c.c.) Hâtib b. Belta' hakkında bu "**Hayır, Rabbine yemin olsun ki, onlar aralarında ortaya çıkan sorunlarda seni hakem yapıp sonrada verdiği hükümü, içlerinden hiç bir sıkıntı duymadan, tamamen Kabul etmedikçe iman etmiş olmazlar.**" (Nisâ/65). âyeti indirdi. **(II/245)**.

⁷⁷⁰ Buhârî, *Sahîh*, Mûsakat, 7, (III, 76), Tefsîru'l-Kur'ân (Nisâ), 12,(V, 180, 181); Ahmed b. Hanbel, *Mûsned*, I, 135, 166; Buhârî, *Sahîh*, Mûsakat, 6,(III, 76); Müslim, *Sahîh*, Fezail, 169, (2357), (II, 1829); Ebû Dâvud, *Sünen*, Daavât, 31, (IV, 51, 52); Tirmizî, *Sünen*, Ahkâm, 26, (III, 644); Nesâî, *Sünen*, Adabu'l-Kudat, 27, (VIII, 245); İbn Mâce, *Mukaddime*, 15, (I, 7); Ahmed b. Hanbel, *Mûsned*, IV, 4,5.

⁷⁷¹ Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, V, 412; Mevsilî, *Mûsned*, XII, 189; Hâkim, *Müstedrek*, III, 410; Beyhakî, *a.g.e.*, VI, 253, X, 182; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VIII, 284.

⁷⁷² Mevsilî, *Mûsned*, XII, 189; Hâkim, *Müstedrek*, III, 410; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VIII, 284.

Sa'lebî ve Zemahşerî Beğavî gibi bu rivayeti 146'ncı hadisin devamı olarak rivayet etmişlerdir. Hâzin ise Beğavî'den bunu nakletmektedir.⁷⁷³

Beğavî'nin tefsîrini tahkik eden Abdurrezzâk el-Mehdî: "Bu rivayet batıldır. Hafız Tahricu'l-Keşşâf'ta (1/529): Sa'lebî tefsîrin de isnadsız olarak Sâlih'den rivayet etmiştir. Bu batıldır. Sâlihî tanınmayan biridir. Hatib b. Belta Bedire katılan Muhâcirlerdendir. Dolayısıyla bu rivayet batıldır. Sahîh olan bir önceki rivayettir" demiştir.⁷⁷⁴

İbn Hacer Fethu'l-Bâri'de şöyle demiştir: Hatib b. Belta'nın Bedir'e katılmasıyla beraber böyle bir olayın başına gelmesi içinde hala nifak belirtilerinin olmasıdır. İbn Tinn: Eğer O, Bedir ehli ise hala kamil bir şekilde iman etmediğini göstermektedir.⁷⁷⁵

Bizler de Sa'lebî'nin bu konuyla ilgi tefsîrindeki rivayetini inceledik. Sa'lebî bu rivayeti Sâlihî'den tahriç etmemiş olup şöyle demiştir. Bu âyet Zübeyr b. Avvâm ve hasmı hakkında nazil olmuştur. Sâlihî: İbn Zübeyr ile sorunu olan kişinin isminin Sa'lebe b. Hatib'tir.⁷⁷⁶

Eğer Beğavî'nin tefsirinde naklettiği bu rivayeti sahîh olarak kabul edersek Hatib b. Belta'nın durumunu İbn Hâcer'in dediği gibi kabul etmemiz gerekir. O zaman Peygamber (s.a.v) Bedir ehlini övmesi hakkındaki bir çok hadise şüphe ile bakmamız gerekmektedir. Bu ise kabulü mümkün olmayan bir durumdur. Eğer Sa'lebî'nin tefsîrinde geçtiği gibi bu kişinin Sa'lebe b. Hâtib olduğunu kabul edersek o zaman rivayetin sıhhatinde bir sorun görülmemiş olur. Bizde bu rivayet hakkında şu sonuca vardık: Ya bu hadis uydurmadır, ya da Zübeyr b. Avvâm'ın hasmı Sa'lebe b. Hatip ise o zaman bu isnad sahîhtir. Dolayısıyla hadisin sıhhatıyla ilgili bir kanaata varamadık.

"Eğer onlara, "nefislerinizi öldürün!" veya "memleketinizden çıkın!" diye emretseydik, pek azı dışında bunu yapmazlardı..." (Nisâ/66).

150- Hasan-ı Basri ve Mukâtil der ki: Bu âyet indiğinde Ömer, Ammâr b. Yâsir, Abdullah b. Mes'ûd ve Sahâbelerden bazıları-ki bunların sayısı az idi- dediler ki: Vallahi! Emredilseydik yapardık. Bize afiyet veren Allah'a hamdolsun, dediler. Bu Rasûlullah (s.a.v.)'a ulaşınca şöyle buyurdu:

⁷⁷³ Sa'lebî, *a.g.e.*, III, 340; Zemahşerî, *a.g.e.*, I, 529; Hâzin, *a.g.e.*, I, 396.

⁷⁷⁴ Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, I, 657.

⁷⁷⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, V, 36.

⁷⁷⁶ Sa'lebî, *a.g.e.*, III, 340.

“Ümmetinden öyle kimseler var ki, kalplerindeki iman, sabit ve köklü dağlardan daha sabittir.” (II/246).

Beğavî'nin senedsiz olarak naklettiği bu hadisi Taberî şu senedle rivayet etmiştir: Bize Musennâ, ona İshâk, ona Ebû Zuhayr, ona İsmail, ona da Ebû İshâk es-Sebî rivayet etti.⁷⁷⁷

İbn Ebî Hatim, Sa'lebî, Zemaşerî, Râzî, Hâzin ve Suyûtî tefsîrlerinde bu hadisi rivayet etmişlerdir. Zemaşerî ve Râzî rivayetlerine والذي نفسي بيده diye başlamışlardır.⁷⁷⁸

Zeylaî ve Müttakî el-Hindî bu hadisi senedsiz olarak rivayet edip isnadı hakkında herhangi bir değerlendirmede bulunmamışlardır.⁷⁷⁹

Bu hadisi *Kütüb-i Tis'a*'da ve muteber hadis kaynaklarında bulamadık. Hadisin metninin âyetin nuzûl sebebine uygun olması, Zeylaî'nin bu rivayeti eleştirmemesinden dolayı *sahîh* olduğuna inanıyoruz.

“Herkim Allah’a ve Rasûlüne itaat ederse, işte onlar Allah’ın kendilerine nimet verdiği peygamberler ile... beraberdirler” (Nisâ/69).

151- Bu (Nisâ/69) âyet Rasûlullah (s.a.v.)’ın azadlı kölesi Sevbân hakkında inmiştir. Peygamberi çok seviyor ve ondan ayrı kalmaya dayanamıyordu. Bir gün peygamberin yanına geldi. Rengi değişmişti, üzüntüsü yüzünden okunuyordu. Rasûlullah (s.a.v.) ona:

“*Senin rengini değiştiren şey nedir?*” diye sordu. O şöyle cevap verdi: Ey Allah’ın Rasûlü! Ne hastalık nede herhangi bir ağrım var. Ancak seni görmeyeli çok özledim, ta ki seninle buluşana kadar. Sonra ahireti hatırladım orada seni görememekten korktum. Çünkü sen peygamberlerle birlikte yükseklerde olacaksın. Ben ise cennet’e girecek olursam, senin derecenden alttaki bir derecede olacağım. Cennet’e giremezsem seni hiç göremeyeceğim. Bunun üzerine bu âyet indi. (II/247)

Beğavî'nin Nisâ suresi 69. âyetin tefsîri sadadinde senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Taberânî Hz. Âişe'den, bir adam Rusûlullah'a gelerek diye başlayıp şu isnadla rivayet etmiştir:

⁷⁷⁷ Taberî, *a.g.e.*, VIII, 526.

⁷⁷⁸ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III, 995; Sa'lebî, *a.g.e.*, IX, 155; Zemaşerî, *a.g.e.*, I, 530; Râzî, *a.g.e.*, X, 130; Hâzin, *a.g.e.*, I, 396; Suyûtî, *a.g.e.*, II, 587.

⁷⁷⁹ Zeylaî, *Tahrîcu Ehâdisu'l-Keşşaf*, I, 331, 333; Müttakî el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, XII, 182.

Bize Ahmed b. Amr el-Hallâl el-Mekkî Ebû Abdullah, ona Abdullah b. İmrân el-Âbidî, ona Fudayl b. İyâd, ona Mansûr, ona İbrahim, ona Esved ona da Hz. Âişe şöyle dedi...⁷⁸⁰

Bu hadisi Zeylaî senediyle beraber, Heysemî ise senedsiz olarak Hz. Âişe'den rivayet etmişlerdir.⁷⁸¹ Heysemî şöyle demektedir: Taberânî bu hadisi *Sağîr*'de ve *Evsat*'ta rivayet etmiştir. Abdullah b. İmrân el-Abidî dışındaki ricali sahîhtir. O ise sika'dır.⁷⁸²

Taberî ve İbn Kesîr: Ensardan biri peygamber (s.a.v.)'e üzüntülü bir şekilde geldi. Sa'lebî ve Zemahşerî: Bu âyet Peygamberin mevlası Sevbân hakkında nazin olmuştur. Kurtubî: Sa'lebî şöyle hikâye etmektedir. Beydavî: Rivayet edilir ki, Rasûlullah'ın mevlası Sevbân birgün ona gelerek. Suyûtî ise Saîd b. Mensûr ve İbn Munzir'in tahriçleriyle Şa'bî'nin rivayetiyle ensârdan bir adam Rasûlullah'a gelerek... diye nakletmişlerdir.⁷⁸³

Hadisi *Kütüb-i Tis'a*'da bulamadık verdiğimiz bilgilere istinaden bu hadisin *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

152- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ebû Muhammed Hasan b. Ahmed el-Mahledî, ona Ebu'l-Abbâs es-Serrâc, ona Kuteybe b. Sa'd, ona Hammâd b. Zeyd, ona Sâbit, ona Enes (r.a.) şöyle anlattı: Bir adam:

“Ey Allah'ın Rasûlü! Bir kişi birilerini seviyor. Ancak onlara katılmamış” dedi. Peygamber (s.a.v.):

“*Kişi sevdiğiyle beraberdir*” buyurdu. **(II/7247).**

Bu hadisi Buhârî ve Müslim, Enes b. Mâlik ve Abdullah b. Mes'ûd'tan, Ebû Dâvud Enes b. Malik'ten, Tirmizî Enes b. Mâlik ve Safvân b. Assal'dan, Ahmed b. Hanbel ise Enes b. Mâlik'ten tahriç etmişlerdir.⁷⁸⁴

Ma'mer b. Râşid, Ebû Dâvud et-Tayâlisî, İbn Ebî Şeybe, Bezzâr, Nesâî, Ebû Ya'lâ, İbn Hibbân, Taberânî ve Beğavî bu hadisi nakletmişlerdir.⁷⁸⁵

⁷⁸⁰ Taberânî, *Mu'cemu'l-Sağîr*, I, 53, *Mu'cemu'l-Evsat*, I, 152.

⁷⁸¹ Zeylaî, *Tahrîcu Ehâdisi'l-Keşşâf*, I, 334; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, VII, 7.

⁷⁸² Heysemî, *a.g.e.*, VII, 7.

⁷⁸³ Taberî, *a.g.e.*, VIII, 534; İbn Kesir, *a.g.e.*, II, 310; Sa'lebî, *a.g.e.*, III, 341; Zemahşerî, *a.g.e.*, I, 531; Kurtubî, *a.g.e.*, V, 27; Beydavî, *a.g.e.*, II, 83; Suyûtî, *a.g.e.*, II, 588.

⁷⁸⁴ Buhârî, *Sahîh*, Edeb, 96, (VII, 112, 113); Müslim, *Sahîh*, Birr161, 162, 163, 164, (2639), 165(2640), (III, 2032, 2033, 2034); Ebû Dâvud, *Sünen*, Edeb, 112, 113, (V, 344, 345); Tirmizî, *Sünen*, Zühd, 50, (IV, 595, 596); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 159.

⁷⁸⁵ Ma'mer, *Câmi'*, XI, 199; Tayâlisî, *Müsned*, I, 205; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 503; Bezzâr, *Müsned*, VIII, 32; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, X, 97; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, V, 270; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 317; Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, IV, 42, *Mu'cemu'l-Kebîr*, VIII, 54; Bağavi, *Şerhu's-Sünne*, XIII, 61.

Tirmizî, bu hadisin *hasen sahîh garib* olduğunu söylemiştir.⁷⁸⁶

Hüseyin Selim Esed: “İsnadı sahîhtir.” Şuayb el-Arnaûd: “Buhârî şartına göre isnadı sahîhtir. Müsedded dışındaki ricallar Şeyhayn’ındır ve sikadîrlar. Müsedded ise Buhârî’nin ricalidir.” Beğavî: “Bu hadisin sahîhliğinde ittifak vardır” demişlerdir.⁷⁸⁷

Bu hadis *muttefekun aleyh*’tır. Birden fazla tarikten gelmiştir. Ayrıca yukarıda verdiğimiz bilgilere dayanarak *sahîh* olduğu kanaatine vardık.

153- Bize Ahmed b. Abdillâh es-Sâlihî ve Ebû Amr Muhammed b. Abdurrahman en-Nesavî, onlara Ahmed b. el-Hasan el-Hayrî, ona Ebû Abbâs el-Esam, ona Ebû Yahyâ Zekeriyâ b. Yahyâ el-Mervezî, ona Süfyân b. Uyeyne, ona Zührî, ona Enes b. Mâlik şöyle anlattı: Bir adam, Ya Rasûlallah (s.a.v.)! Kıyamet ne zaman? Diye sorunca.

“O’nun için ne hazırladın?” buyurdu. O da fazla şey saymadı, ancak Allah ve Rasûl’ünü sevdiğini belirtti. Peygamber (s.a.v.):

“*Sen sevdiğinle birliktesin*”, buyurdu. (II/247).

Bu hadisin tahric ve değerlendirmesini 152. Hadiste yaptık.

“**Bu ihsan ve ikram, Allah’tandır. Bilen olarak, Allah yeter.**” (Nisâ/70).

154- Bize Ahmed b. Abdillâh es-Sâlihî, ona Ebû Bekir Ahmed b. el-Hasan el-Hayrî, ona Hâcib b. Ahmed et-Tusî, ona Abdurrahim b. Münîb, ona Ya’lâ b. Ubeyd, ona A’muş, ona Ebû Sâlih, ona Ebû Hureyre (r.a.) şöyle anlattı: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“*Amelde mükemmele yaklaşımaya çalışın, mutedil (dengeli) olun ve bilin ki sizden hiçbirisi ameliyle kurtulmaz.*” Oradakiler: “Sende mi ya Resulellah?” diye sorunca:

“*Ben de kurtulamam. Ancak, Allah katından bir rahmet ve nimetle beni kuşatması başka*” buyurdu. (II/248).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Ebû Hureyre’den, Dârimî ise Ebû Câbir’den rivayet etmişlerdir.⁷⁸⁸

Buhârî hadisi şu metinle rivayet etmiştir. Peygamber (s.a.v.):

“*Sizden hiçbirinizi asla kendi ameli kurtaramaz!*” buyurdu. Sahâbe: Yâ Rasûlallah! Seni de mi amelin kurtaramaz? Diye sordular.

⁷⁸⁶ Tirmizî, *Sünen*, Zühd, 50,(IV, 596).

⁷⁸⁷ Ebû Ya’lâ, *Müsned*, V, 270; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 317; Bağavi, *Şerhu’s-Sünne*, XIII, 61.

⁷⁸⁸ Buhârî, *Sahîh*, Rikâk, 18, (VII, 181,182); Müslim, *Sahîh*, Sıfatu’l-Munafikun, 76, (2816), (III, 2170); İbn Mâce, *Sünen*, Zühd, 20, (II, 1405); Dârimî, *Sünen*, Rikâk, 24,(II, 613); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 264.

“Evet, beni de kendi amelim kurtaramaz. Ancak Allah beni rahmetiyle bürüyüp korur. Sizler doğru yolu tutun, ifrat etmeyin, gündüziün ilk ve son saatlerinde ibadet edin , gecenin sonundan da bir mikdâr faydalanın. Ve sizler (her hâl ve hareketinizde) i’tidâle tutunun, i’tidâle tutunun ki, maksadınıza eresiniz” buyurdu.⁷⁸⁹

İbn Ebî Şeybe, Bezzâr, İbn Hibbân ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁷⁹⁰

Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, bu hadisin isnadının sahih olduğunu; Beğavî ise hadisin sahihliğinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.⁷⁹¹

İbn Hacer, Aynî ve Heysemî eserlerinde bu hadisi rivayet edip; Heysemî, bu hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.⁷⁹²

Allah’ın rahmeti olmadan insanın cennete giremeyeceği rivayeti üzerinde bazı tartışmalar olmuştur. Şöyleki Allah birçok âyette insanların yaptıkları amelin karşılığı olarak cennete gireceğini buyurmaktadır. Acaba bu rivayeti nasıl anlamalıyız. İbn Hacer *Fethu’l-Bârî*’de şu açıklamayı yapmaktadır: Eğer Allah’ın rahmeti ve fazlu-keremi olmaz ise insan ne iman eder nede sâlih amel işleyebilir.⁷⁹³ Yani insanın dünyaya gelmesi, büyümesi, iman etmesi, iman etmesi için Alah tarafında kendisine verilen akliselim kısacası insanoğlunun doğumu ve ölümü arasında ki hayatı Allah’ın rahmeti olmazsa sürdürülebilir bir yanı olmaz. Çünkü Rabbimiz şöyle buyuruyor: **“De ki: “Kimin şu gökdekiler ve yerdekiler?” “Allah’ın!”de! O, kendisine, (kullarına)rahmet etmeyi yazdı. Şüphesiz ki, O, sizi kıyamet gününde toplayacaktır. Bunda şüphesiz yok. Kendilerinin yazık edenler var ya, işte onlar, iman etmezler.”** (En’âm/12). Bu hadisi bu âyetin ışığında anlamalıyız.

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, diğer meşhur muhaddislerce ve birden fazla tarikten rivayet edilmesi nedeniyle bu hadisin sahih olduğu kanaatine vardık.

“O halde hazır olun da, geçici değersiz hayatı bırakıp, onun yerine ahireti satın alanlar, Allah yolunda çarpışsınlar...” (Nisâ/74).

155- Bize Ebu’l-Hasan Muhammed b. Muhammed es-Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ebû İshâk el-Hâşimî, ona Ebû Mus’ab, ona Mâlik, ona Ebû Zinnâd, ona A’rec, ona da Ebû Hureyre (r.a.): haber verdi ki, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

⁷⁸⁹ Buhârî, *Sahih*, Rikâk, 18, (VII, 181,182).

⁷⁹⁰ İbn Ebî Şeybe. *a.g.e.*, II, 440; Bezzâr, *Müsned*, VIII, 118, XIV, 384; İbn Hibbân, *Sahih*, II, 63; Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, XIV, 390.

⁷⁹¹ İbn Hibbân, *Sahih*, II, 63; Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, XIV, 390.

⁷⁹²; İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, XI, 295; Aynî, *Umdetu’l-Kârî*, XXIII, 63; Heysemî, *a.g.e.* X, 356.

⁷⁹³ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, XI, 296.

“Kendisini (evinden sırf) Allah yolunda cihâd etmek ve kelimetullah’ı tasdik etmek niyeti ile çıkararak Allah yolunda cihâd eden kimseye Allah onu, şehîd olmak suretiyle cennete girdirmeyi yâhud içinden çıkmış olduğu meskenine sevâbla yâhud ganimetle salimen döndürmeyi tekeffül etmiştir.” (II/249).

Bu hadisi Buhârî, Müslim ve Mâlik, Ebû Zinnâd’ın tahriçiyle Ebû Hureyre’den rivayet etmişlerdir.⁷⁹⁴

Nesâî, İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi Ebû Hureyre’den rivayet etmişlerdir.⁷⁹⁵

İbn Hibbân’ın *Sahîh*’ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd, Şeyhayn’ın şartlarına göre hadisin sahîh olduğunu; Beğavî ise sıhhatinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.⁷⁹⁶

Bu hadis *Sahîhhayn*’dan tahriç edildiğinden, Şuayb el-Arnaûd ve Beğavî’nin rivayete sahîhtir demelerinden dolayı hadisin *sahîh* olduğu kanaatine vardık.

156- Bize Ebû Abdullah Muhammed b. el-Fadl el-Harakî, ona Ebu’l-Hasan Ali b. Abdillâh et-Taysefûnî, ona Ebû Abdurrahman Abdullah b. Ömer el-Cevherî, ona Ahmed b. Ali el-Kuşmîhenî, ona Ali b. Hucr, ona İsmail b. Ca’fer, ona Muhammed b. Amr b. Alkame, ona Ebû Seleme, ona Ebû Hureyre (r.a.) Rasûlullah (s.a.v.)’ın şöyle buyurduğunu haber verdi:

“Allah yolunda cihad edenin durumu, Allah’ın onu ganimet ve sevapla birlikte ailesine geri döndermesi veya onu vefat ettirip cennet’e sokmasına kadar, hiç durmaksızın namaz kılıp oruç tutan kimsenin durumu gibidir.” (II/250).

Bu hadisi Buhârî ve Nesâî Zührî’nin, Müslim, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel, Suheyl b. Ebî Sâlih’in, Mâlik ise Ebû Zinnâd’ın tahriçiyle Ebû Hureyre’den rivayet etmişlerdir.⁷⁹⁷

Abdurrezzâk, İbn Ebî Şeybe, Bezzâr, Nesâî (*Sünenü’l-Kübrâ*), Ebû Ya’lâ, İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî eserlerinde bu rivayeti nakletmişlerdir.⁷⁹⁸

Tirmizî, bu hadisin *hasen sahîh* olduğunu söylemiştir.⁷⁹⁹

⁷⁹⁴ Buhârî, *Sahîh*, Humus, 8, IV, 50, Tevhîd, 28, 30, VIII, 188, 190; Müslim, *Sahîh*, İmârat, 104, (1876), (II, 1496); Mâlik, *Muvatta’*, Cihâd, 2, (II, 443, 444).

⁷⁹⁵ Nesâî, *Sünenü’l-Kübrâ*, IV, 278; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 470; Beyhakî, *Sünenü’l-Kübrâ*, IX, 264.

⁷⁹⁶ İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 470; Beğavî, *Şerhu’s-Sunne*, X, 350.

⁷⁹⁷ Buhârî, *Sahîh*, Cihâd, 2, (III, 201); Müslim, *Sahîh*, İmârat, 110, (1878), (II, 1498); Tirmizî, *Sünen*, Fezâilu’l-Cihâd, 1, (IV, 164); Nesâî, *Sünen*, Cihâd, 16, (VI, 18); Mâlik, *Muvatta’*, 1, (II, 443); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 459.

⁷⁹⁸ Abdurrezzâk, *Musannef*, V, 253; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, 202; Bezzâr, *Müsned*, XIV, 146, 188; Nesâî, *Sünenü’l-Kübrâ*, IV, 279, 280; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, X, 222; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 482, 486; Beyhakî, *Sünenü’l-Kübrâ*, IX, 265; Beğavî, *Şerhu’s-Sunne*, X, 348, 349.

⁷⁹⁹ Tirmizî, *Sünen*, Fezâilu’l-Cihâd, 1, IV, 164.

Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'ini tahkik eden Hüseyin Selim Esed, isnadının sahih olduğunu; Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, Şeyhayn'ın şartına göre isnadının sahih olduğunu; Beğavî ise sahîhliğinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.⁸⁰⁰

Hadisin Buhârî, Müslim ve diğer meşhur muhaddislerce ve birden fazla tarikle rivayet edilmesi ve hadis münekkidlerinin bu rivayet üzerinde olumsuz bir değerlendirmede bulunmaması nedeniyle *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

“Görmedin mi o kimseleri, onlara: Ellerinizi çekin...” (Nisâ/77).

157- Kelbî der ki: Bu âyet Abdurrahman b. Avf ez-Zührî, Mikdâd b. Esvad el-Kindî, Kudâme b. Mazûn el-Cumehî, Sad b. Vakkas, vs. hakkında indi. Bunlar Mekkede, hicret etmeden önce müşriklerden birçok eziyete maruz kalmışlar ve Rasûlullah 'a gelerek:

“Ya Rasûlallah (s.a.v.) Onlarla savaşmamıza izin ver. Onlar bize çok eziyet ettiler.” demişlerdi. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Ellerinizi bundan çekin. Ben onlarla savaşmakla emrolunmadım” (II/251).

Beğavî'nin isnadsız olarak Kelbî'den naklettiği bu rivayeti Nesâî, İbn Abbâs'dan şu senedle rivayet etmektedir:

Bize Muhammed b. Ali b. Hasan b. Şakîk, ona babası, ona Hüseyin b. Vâkid, ona Amr b. Dînâr, ona İkrime ona da İbn Abbâs şöyle tahdis etti.⁸⁰¹

Nesâî (*Sünenü'l-Kubrâ*), Hâkim ve Beyhakî, İbn Abbâs'dan rivayet etmişlerdir. Hâkim, bu hadisin Buhârî'nin şartına göre sahîh olduğu halde tahric etmediğini söylemiştir.⁸⁰²

İbn Esîr ve İbn Hacer bu hadisi rivayet edip senediyle ilgili herhangi bir olumsuz değerlendirmede bulunmamışlardır.⁸⁰³

Zemahşerî bu âyetin nüzul sebebiyle ilgili şöyle demektir. Müslümanlar hicretten önce Mekke'de çeşitli işkencelere maruz kalıyorlardı bundan dolayı Peygamber'e gelerek savaş izni istiyorlardı. Hicretten sonra savaşmakla emrolununca içlerinden bazıları ölüm korkusundan dolayı çekindiler. Bu âyet nazil oldu.⁸⁰⁴

Kurtubî, Beğavî'nin rivayetini isim vermeden, rivayet edilirki diye başlayarak bunu nakletmiş, Sa'lebî ve Hâzin ise Kelbî'den rivayet etmişlerdir.⁸⁰⁵

⁸⁰⁰ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, X, 222; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 482, 486; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X, 348, 349.

⁸⁰¹ Nesâî, *Sünen*, Cihâd, 1, (VI, 2, 3).

⁸⁰² Nesâî, *Sünenü'l-Kubrâ*, IV, 264; Hâkim, *Müstedrek*, II, 76; Beyhakî, *Sünenü'l-Kubrâ*, IX, 19.

⁸⁰³ İbn Esîr, *Câmiu'l-Usul*, II, 93; İbn Hacer, *Telhîsu'l-Habîr*, II, 237.

⁸⁰⁴ Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 353.

⁸⁰⁵ Kurtubî, *a.g.e.*, V, 282; Sa'lebî, *a.g.e.*, III, 345; Hâzin, *a.g.e.*, I, 399.

Ayrıca İbn Kesîr ve Suyûtî de bu rivayeti nakletmişlerdir.⁸⁰⁶

Beğavî'nin tefsîrini tahkik eden Abdurrezzâk el-Mehdî: Kelbî'nin bu rivayeti batıldır. Çünkü Kelbî kezzab ve metruktur. Bu âyetin bir grup munafık hakkında indiği açıktır." demiştir.⁸⁰⁷

Bizler, Abdurrezzâk el-Mehdî'nin bu fikrine katılmıyoruz. Çünkü Kur'an'ın nüzûl sürecine baktığımızda Allah (c.c.) birçok âyette özelde sahâbenin, genelde de müslümanların bazı davranışlarını eleştirdiğini görüyoruz. Dolayısıyla bu rivayet Kelbî'den dolayı *zayıftır*. Fakat bu hadisi destekleyen çeşitli rivayetlerin nakledilmesi metninin *sahîh* olduğunun delilidir.

158- Bize Ebû Sâlih Ahmed b. Abdülmelik el-Müezzîn, ona Ebû İshâk İbrahim b. Muâviye es-Saydelânî, o na el-Esamm, ona Abdullah b. Muhammed Şâkir, ona Muhammed b. Bişr el-Abdî, ona Mis'ar b. Kidâm, ona İsmail b. Ebî Hâlid, ona Kays b. Ebû Hâzm, ona el-Müstevrid b. Şeddâd Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu haber verdi:

"Ahiret nimeti karşısında dünya nimeti; sizden birinizin parmağını denize batırması gibidir. O parmak denizden ne kadar su ile döner ona bir baksın." (II/251).

Bu hadisi Müslim, Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, İsmail b. Hâlid'in tahriçiyile Mustevrid'den rivayet etmişler; Tirmizî, hadisin *hasen sahih* olduğunu belirtmiştir.⁸⁰⁸

Müslim rivayet ettiği hadisin metnine *ما مثل الدنيا والله* diyerek İbn Mâce ise *ما مثل الدنيا* diyerek başlamışlardır.⁸⁰⁹

Ayrıca Bezzâr, Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*), İbn Hibbân, Taberânî ve Dârekutnî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁸¹⁰

İbn Hibbân'nın *Sahîh*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd, hadisin İsnadının sahih ricâlinin sika olduğunu, Abdulvâris b. Abdillâh dışındakilerin *Şeyhayn*'in ricali olup. Onun da saduk olduğunu; Dârekutnî ise İsmail b. Ebî Hâlid'in Kays'tan onunda Mustevrid'den rivayet ettiği hadisin sahih olduğunu söylemişlerdir.⁸¹¹

⁸⁰⁶ İbn Kesîr, *a.g.e.* II, 316; Suyûtî, *a.g.e.*, II, 594.

⁸⁰⁷ Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, I, 663.

⁸⁰⁸ Müslim, *Sahîh*, Cennet, 55, (2858), (III, 2193); Tirmizî, *Sünen*, Zühd, 15, (IV, 56); İbn Mâce, *Sünen*, Zühd, 3, (II, 1376); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 228, 229.

⁸⁰⁹ Müslim, *Sahîh*, Cennet, 55, (2858), (III, 2193); İbn Mâce, *Sünen*, Zühd, 3, (II, 1376).

⁸¹⁰ Bezzâr, *a.g.e.*, VIII, 387; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, X, 387; İbn Hibbân, *a.g.e.*, X, 173; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kübrâ*, XX, 301; Dârekutnî, *İlel*, XIV, 39.

⁸¹¹ Bezzâr, *a.g.e.*, VIII, 387; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, X, 387; İbn Hibbân, *a.g.e.*, X, 173; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kübrâ*, XX, 301; Dârekutnî, *İlel*, XIV, 39.

Hadisi Müslim ve diğer önemli muhaddislerin rivayet etmesi, Cerh ve ta'dilcilerin bu hadisin ravilerini cerh etmemeleri nedeniyle *sahîh* hadis olduğu kanaatine vardık.

“Her kim Peygamber’e itaat ederse muhakkak Allah’a itaat etmiş olur.”
(Nisâ/80).

159- Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

“Bana itaat eden, Allah itaat etmiş beni seven Allah’ı sevmiş olur.” Bunun üzerine münafıklar: Bu adam sadece hıristiyanların İsa’yı Rabb edindikleri gibi bizim onu Rabb edinmemizi istiyor. Allah da (c.c.) bu (Nisâ/80) âyeti indirdi. **(II/253)**.

Beğavî’nin senetsiz olarak naklettiği bu hadisi, Sa’lebî ve Hâzin tefsîrlerinde Beğavî’nin rivayeti gibi bu âyetin nuzûl sebibinde isnadsız olarak direk hadisin metnini nakletmişlerdir.⁸¹²

Hadis kaynaklarında böyle bir rivayet bulamadık. Nisâ suresini 80. âyetini tefsîr eden Müfessirlerin çoğu Buhârî’den şu hadisi rivayet etmişlerdir: Bize Abdân, ona Abdullah, ona Yunus, ona Zührî, ona Ebû Seleme b. Abdirrahman oda Ebû Hureyre’den şöyle işitti: Peygamber (s.a.v.):

“Kim bana itaat ederse, Allah’a itaat etmiştir. Kim de bana isyan ederse, Allah’a isyan etmiştir. Kim benim emirime itaat ederse, bana itaat etmiştir. Kim de benim emirime isyan ederse, bana isyan etmiştir.” buyurdu.⁸¹³

Buhârî’nin rivayet ettiği bu hadisin tahriç ve değerlendirmesini ise 135 nulu hadiste yaptık.

Beğavî’nin rivayet ettiği bu hadis muteber hadis kaynaklarında olmasada hadisin metni âyetin nuzûl sebebine uygun olduğundan *sahîh* olduğuna inanıyoruz.

“Kim güzel bir şeye aracılık ederse, ona ondan bir pay vardır. Kim de kötü bir şeye aracılık ederse, ona da ondan bir hisse vardır. Allah’ın her şeye gücü yeter.” (Nisâ/85).

160- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Süfyân es-Sevrî, ona Ebû Bürde, ona dedesi Ebû Bürde, ona babası, ona Ebû Musa el-Eşarî şöyle anlattı: Rasûlullah (s.a.v.)’a bir ihtiyaç sahibi veya ondan birşey istemeye gelen olursa, bize yüzünü dönerek;

⁸¹² Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, II, 288; Hâzin, *Lubâbu’t-Te’vil*, I, 401.

⁸¹³ Buhârî, *Sahîh*, Ahkâm, 1, (VIII, 104).

“Şefaât edin ki mükafaatlandırılısınız. Ve taki Allah dilediğini peygamberinin diliyle yapsın” derdi. (II/256).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Eû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel Ebû Musa Eşari'den tahriç etmişlerdir.⁸¹⁴

Buhârî إذا جاءه الرجل يسأل أو طالب أو طلبت أو طُلبت ibaresini Müslim ise إذا أتاه طالب ibaresini kullanmışlardır.⁸¹⁵

Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî'nin rivayet ettikleri hadiste şu bölüm كان النبي صلى الله عليه وسلم إذا جاءه رجل يسأل أو طالب حاجة أقبل علينا بوجهه metnini rivayet etmişlerdir.

Tirmizî, bu hadisin *hasen sahih* olduğunu Bureyde'nin Kufeli olup hadiste sika olduğunu, Şu'be, Sevrî ve İbn Uyeyne ondan hadis rivayet ettiğini söylemiştir.⁸¹⁶

Bezzâr, Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*), Ebû Ya'lâ, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁸¹⁷

Muhakkik Hüseyin Selim Esed, isnadının sahih; Beğavî ise sahîhliğinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.⁸¹⁸

İbn Hacer *Fethu'l-Bâri*'de bu hadisin şerhini yapmış ve raviler hakkında olumsuz bir değerlendirmede bulunmamıştır.⁸¹⁹

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, diğer meşhur muhaddislerce de rivayet edilmesi ve yukarıda verdiğimiz bilgilere istinaden bu hadisin sahîh olduğuna kanaat getirdik.

161- Bir hadiste de: “Kişinin geçimini sağladığı kimseyi ortada bırakmayı, muhtaç duruma sokması onun için günah olarak yeter.” (II/257).

Beğavî'nin tefsîrinde Nisâ sûrinin 85. âyetin tefsîri sadedinde senedsiz olarak verdiği bu hadisi *Şerhu's-Sünne*'de isnadıyla beraber rivayet etmiş ve hadisin sahih olduğunu söylemiştir.⁸²⁰

⁸¹⁴ Buhârî, *Sahih*, Zekât, 21, (II, 118), Edeb, 36, (VII, 80), Tevhîd, 31, (VIII, 193); Müslim, *Sahih*, Birr, 145 (2627), (III, 2026); Ebû Dâvud, *Sünen*, Edeb, 116,117, (V, 347); Tirmizî, *Sünen*, İlm, 14, (V, 42); Nesâî, *Sünen*, Zekât, 65, (V, 77, 78); Ahmed b. Hanbel, *Nusned*, IV, 400.

⁸¹⁵ Buhârî, *Sahih*, Zekât, 21, II, 118; Müslim, *Sahih*, Birr, 145, (2627), III, 2026.

⁸¹⁶ Tirmizî, *Sünen*, İlm, 14, (V, 42).

⁸¹⁷ Bezzâr, *Müsned*, VIII, 157, 159; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, III, 61; Ebû Ya'lâ; *Müsned*, XIII, 28; Beyhakî, *el-Esmâ' ve's-Sıfât*, I, 353, *Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 286; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIII, 47.

⁸¹⁸ Ebû Ya'lâ; *Müsned*, XIII, 28; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIII, 47.

⁸¹⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, X, 450, 451.

⁸²⁰ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, IX, 342.

Bu hadisi Müslim, Ebû Dâvud ve Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Amr'dan tahriç etmişlerdir.⁸²¹

Dâvud et-Tayâlisî, Bezzâr, Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*), İbn Hibbân, Taberânî, Hâkim ve Beyhakî bu hadisi nakletmişlerdir.⁸²²

Ayrıca Sa'lebî, Kurtubî ve Suyûtî, eserlerinde bu hadisi senedsiz olarak rivayet etmişlerdir.⁸²³

Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, Müslim'in şartına göre isnadının sahih; Hâkim ise Buhârî ve Müslim'in tahriç etmediği bu hadisin isnadının sahih olduğunu söylemişlerdir.⁸²⁴

Hadisin *Kütüb-i Sitte*'de geçmesi ve muhakkiklerin sıhhati hakkındaki olumlu değerlendirmeleri nedeniyle bizde *sahih* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

“Size herhangi bir şekilde selam verildiği zaman, siz ondan daha güzeliyle selam verin veya aynısıyla karşılık verin. Şüphesiz Allah, her şeyi hesaba çekmektedir.” (Nisâ/86).

162- Rivayet edilir ki: Bir adam İbn Abbâs (r.a.)'a:

“es-Selamü aleyküm ve rahmetullahi ve beraketüh” dedi ve üzerine biraz daha ekledi. İbni Abbâs, (r.a) ona:

“Selam “berakah” ile sona erer” dedi. **(II/257).**

Beğavînin senedsiz olarak rivayet ettiği bu *mevkûf* hadisi Mâlik b. Enes şu senedle tahriç etmiştir: Bize Mâlik, ona Vehb b. Kesyân ona da Muhammed b. Amr b. Atâ rivayet etmiştir.⁸²⁵

İbn Hacer şöyle der: Mâlik bunu Muvatta'da İbn Abbâs'tan: “Selam berakeh ile biter” ibaeesiyle rivayet etmiştir.⁸²⁶

Mâlik b. Enes'in rivayeti dışında muteber hadis ve tefsîr kaynaklarında herhangi bir rivayet bulamadık. Selam valıp verme tevatüren bize kadar bu şekilde geldiğinden dolayı bu hadisin *sahih* olduğuna kanaat getirdik.

⁸²¹ Müslim, *Sahih*, Zekât, 40, (996), (I, 697); Ebû Dâvud, *Sünen*, Zekât, 45, (II, 32); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 160.

⁸²² Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, IV, 38; Bezzâr, *Müsned*, VI, 392; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 268; İbn Hibbân, *Sahih*, X, 52; Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, V, 226; Hâkim, *Müstedrek*, I, 575; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 769.

⁸²³ Sa'lebî, *a.g.e.*, III, 354; Kurtubî, *a.g.e.*, III, 296; Suyutyî, *a.g.e.*, I, 609.

⁸²⁴ İbn Hibbân, *Sahih*, X, 52; Hâkim, *Müstedrek*, I, 575.

⁸²⁵ Mâlik, *Muvatta'*, Selam, 2, (II, 959).

⁸²⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XI, 6.

163- İmrân b. Hüseyin'den şöyle rivayet edilir: Bir adam Rasûlullah (s.a.v.)'a gelip: “Esselamu aleyküm” diye selam verdi. Rasûlullah 'da onun selamına karşılık verdi ve: “*On*” (sevap) dedi. Başka biri gelerek: “Esselamü aleyküm ve rahmetullah” dedi. Rasûlullah (s.a.v.) yine onun selamına karşılık verdi ve: “*Yirmi*”(sevap) dedi. Başka biri gelerek: “Es-Selamü aleyküm ve rahmetullahi ve berekatuh” dedi. Rasûlullah (s.a.v.) ona da selamın cevabını verdi ve: “*Otuz*” (sevap) buyurdu. (II/257).

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Ebû Dâvud şu isnadla rivayet etmiştir: Bize Muhammed b. Kesîr, ona Ca'fer b. Süleymân ona Avf, ona Ebû Racâ' ona da İmrân b. Hüseyin şöyle dedi...⁸²⁷

Bu hadisi Ebû Dâvud, Tirmizî, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel Muhammed b. Kesîr'in tahriçleriyle İmrân b. Hüseyin'den rivayet etmişlerdir.⁸²⁸

Tirmizî, hadisin bu vecihle *hasen sahîh garib* olduğunu belirtmiştir.⁸²⁹

Buhârî (Edebu'l-Mufret), İbn Hibbân, Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*) ve Taberânî bu hadisi rivayet etmişlerdir.

Buhârî bu hadisin sahîh olduğunu; İbn Hibbân'ın *Sahîh*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd ise isnadının sahîh olduğunu söylemişlerdir.⁸³⁰

İbn Hacer bu hadis hakkında şöyle demektedir: Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî kuvvetli bir sened ile İmrân b. Hüseyin'den tahriç etmişlerdir.⁸³¹

Peygamber (s.a.v.)'in buradaki hassasiyeti ufak bir şeyden dolayı sevabın katlanarak çoğalmasından çok selamın Müslümanlar arasında yaygınlaşmasıyla ilgili olduğunu düşünüyoruz.

Buhârî ve muhakkik Şuayb el-Arnaûd hadisle ilgili görüşlerine istinaden *sahîh* olduğuna inanıyoruz.

164- Bize imam Ebû Ali el-Hüseyin b. Muhammed el-Kadî, ona Ebû Tâhir Muhammed b. Muhammed b. Mahmiş ez-Ziyadî, ona Ebû Bekir Muhammed b. Ömer b. Hafz et-Tâcir, ona İbrahim b. Abdillâh b. Ömer b. Bükeyr el-Kufî, ona Veki', ona A'meş, ona Ebû Sâlih, ona da Ebû Hureyre (r.a.), Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu anlattı:

⁸²⁷ Ebû Dâvud, *Sünen*, Edeb, 131, 132, (V, 379).

⁸²⁸ Ebû Dâvud, *Sünen*, Edeb, 131, 132, (V, 379); Tirmizî, *Sünen*, İsti'zân ve'l-Adâb, 2, (V, 52, 53); Dârimî, *Sünen*, İsti'zân, 12, (II, 588); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 439, 440.

⁸²⁹ Tirmizî, *Sünen*, İsti'zân ve'l-Adâb, 2, (V, 53).

⁸³⁰ Buhârî, *Edebu'l-Mufred*, I, 550; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 246, 247; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, IX, 133; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XVIII, 134.

⁸³¹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XI, 6.

“Nefsimi elinde tutan Allah’a yemin olsun ki, iman etmedikçe cennet’e giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız. Size, birbinizi seveceğiniz şeyi haber vereyim mi? Aranızda selamı yayın.” (II/257).

Bu hadisi Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Ebû Hureyre’den tahriç etmişlerdir.⁸³²

Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel’in rivayet ettikleri hadis لا تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ والذي نفسي بيده لا تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ diye başlamıştır.

Ma’mer b. Raşit, Dâvud et-Tayâlisî, İbn Ebî Şeybe, Buhârî (*Edebu’l-Mufred*), Bezzâr, Ebû Ya’lâ, İbn Hibbân, Taberânî, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁸³³

Ayrıca İbn Ebî Hâtim, Hâzin, İbn Kesîr ve Derveze tefsîrlerinde bu hadisi nakletmişlerdir.⁸³⁴

Tirmizî bu hadisin *hasen sahih* olduğunu söylemiştir.⁸³⁵

Buhârî bu hadisin sahih; Ebû Ya’lâ’nın *Müsned*’ini tahkik eden Hüseyin Selim Esed, isnadının zayıf; İbn Hibbân’ın *Sahih*’ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd, isnadının kavi; Beğavî ise sahih bir hadis olduğunu söylemişlerdir.⁸³⁶

Bu hadisi Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel ve önemli muhaddislerin rivayet etmeleri, Buhârî ve Beğavî’nin görüşlerine istinaden *sahih* olduğuna inanıyoruz.

165- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Kuteybe, ona Leys, ona Yezîd b. Ebî Habîb, ona Ebu’l- Hayr, ona Abdullâh b. Amr şöyle anlattı: Bir adam Rasûlullah (s.a.v.)’a: İslâm’ın hangisi daha hayırlıdır, diye sorunca, Reselullah:

“Yemek yedirmen, tanıdığına ve tanımadığına selam vermendir.” buyurdu.

(II/258).

⁸³² Müslim, *Sahih*, İmân, 93,94, (54), (I, 74); Ebû Dâvud, *Sünen*, Edeb, 130,131, (V, 378); Tirmizî, *Sünen*, İsti’zân ve’l-Adâb, 1, (V, 52); İbn Mâce, *Sünen*, Mukaddime, 9, (I, 26), Edeb, 11, (II, 1217); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 442, 495.

⁸³³ Ma’mer b. Râşid, *el-Cami*, X, 386; Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, I, 159; İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, V, 248; Buhârî, *Edebu’l-Mufred*, I, 547; Bezzâr, *Müsned*, XVI, 106; Ebu Ya’lâ el-Mevsilî, *Müsned*, II, 32; İbn Hibbân, *Sahih*, I, 472; Taberânî, *Mu’cemu’Kebîr*, X, 183; Beyhakî, *Sünenü’l-Kübrâ*, X, 392; Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, XII, 258.

⁸³⁴ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, XI, 308; Hâzin, *a.g.e.*, I, 404; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 327; Derveze, *Tefsîru’l-Hadis*, IV, 532.

⁸³⁵ Tirmizî, *Sünen*, İsti’zân ve’l-Adâb, 1, (V, 52).

⁸³⁶ Buhârî, *Edebu’l-Mufred*, I, 547; Ebu Ya’lâ el-Mevsilî, *Müsned*, II, 32; İbn Hibbân, *Sahih*, I, 472; Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, XII, 258.

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce, Leys yoluyla Abdullah b. Amr'dan rivayet etmişlerdir.⁸³⁷

Buhârî bu hadisin sahih; Muhakkik Şuayb el-Arnaûd'da isnadının sahih; Beğavî ise sahihliğinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.⁸³⁸

Buhârî ve diğer önemli muhaddislerin rivayet etmesi, Buhâr, Beğavî ve muhakkik Şuayb Arnaûd'un sıhhati hakkındaki kanaati nedeniyle bizde de *sahih* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

166- Bize Ebu'l-Hasan es-Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ebû İshâk el-Hâşimî, ona Ebû Mus'ab, ona Mâlik, ona Abdullah b. Dinâr, ona Abdullah b. Ömer (r.a.) şöyle haber verdi: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Yahudiler size selam verdiklerinde: “Essammü aleyküm ölüm üzerinize olsun” derler. Siz de: “Aleyk; senin üzerine de.” (II/258).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Dârimî, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel Abdullah b. Dinar'ın yoluyla İbn Ömer'den tahriç etmişlerdir. Ayrıca Buhârî, Müslim ve İbn Mâce aynı anlamı ifade eden şu hadisi rivayet etmişlerdir.

Peygamber (s.a.v.): *“Yahudilerden biri size selam verince, siz de sizinde üzerinize şeklinde söyleyiniz.”* buyurmuştur.⁸³⁹

Tirmizî, bu hadisin *hasen sahih*, Beğavî ise sahihliğinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.⁸⁴⁰

Buhârî (*Edebu'l-Mufred*), Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*), Beyhakî ve Beğavî eserlerinde bunu rivayet etmişlerdir.⁸⁴¹

İbn Hacer bu hadisin değerlendirmesinde zayıflığına dair herhangi bir şey söylememiştir.⁸⁴²

Bu hadisin Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde rivayet edilmesi ve Beğavî'nin sıhhatinde ittifak vardır demesi bizler de *sahih* olduğunun kanaatine vardık.

⁸³⁷ Buhârî, *Sahih*, İmân, 6, I, 9; Müslim, *Sahih*, İmân, 63, (39), I, 65; Ebû Dâvud, *Sünen*, Edeb, 130, 131, V, 379; Nesâî, *Sünen*, İmân, 12, VIII, 107; İbn Mâce, *Sünen*, Etime, 1, II, 1083.

⁸³⁸ Buhârî, *Edebu'l-Mufred*, I, 565; İbn Hibbân, *Sahih*, II, 258; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XIII, 60; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XII, 260.

⁸³⁹ Buhârî, *Sahih*, İsti'zan, 22, (VII, 134); Müslim, *Sahih*, Selam, 6 (2163), 8 (2164), (II, 1705, 1706); Ebû Dâvud, *Sünen*, Edeb, 137, 138, (V, 384); Tirmizî, *Sünen*, Siyer, 41, (IV, 155); İbn Mâce, *Sünen*, Edeb, 13, (II, 1219); Dârimî, *Sünen*, İsti'zan, 7, (II, 586, 587); Mâlik, *Muvatta'*, Selam, 3, (II, 960); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 19.

⁸⁴⁰ Tirmizî, *Sünen*, Siyer, 41, (IV, 155); Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XII, 270.

⁸⁴¹ Buhârî, *Edebu'l-Mufred*, I, 62; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, IX, 147; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, IX, 341;

⁸⁴² İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XI, 44.

“Size ne oluyor ki münafıklar hakkında iki gruba ayrıldınız? Halbuki Allah kazandıkları şey sebebiyle onları tersine döndürmüştür” (Nisâ/88)

167- Bize Abdulvâhid el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Ebu'l-Velîd, ona Şu'be, ona Adıyy b. Sâbit ona Abdullâh b. Yezîd, ona Zeyd b. Sâbit şöyle anlattı: Rasûlullah (s.a.v.) Uhud savaşına çıktığında onunla birlikte çıkan bazıları geri dönmüştü. Peygamber (s.a.v.)'in ashâbı da bunlar hakkında iki gruba ayrılmış, bir kısmı “onlarla savaşalım” derken, diğer bir kısmı “savaşmayalım” diyordu. Bunun üzerine (Nisâ/88) âyeti indi. O da: O (Medine) hoştur, ateşin gümüşün artığını giderdiği gibi günahları giderir, dedi. **(II/259).**

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel, Şu'be'nin yoluyla Zeyd b. Sâbit'ten tahriç etmişlerdir.⁸⁴³

Müslim'in rivayet ettiği hadisin metninde şu bölüm yoktur: O (Medine) hoştur, ateşin gümüşün artığını giderdiği gibi günahları giderir, dedi.

Ebû Dâvud et-Tayâlisî, İbn Ebî Şeybe, Nesâî, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi rivayet edip; Beğavî: “Sıhhatinde ittifak vardır” demiştir.⁸⁴⁴

Tirmizî, bu hadisin *hasen sahih* olduğunu belirtmiştir.⁸⁴⁵

İbn Esîr, Ebu'l-Fidâ ve Fuat Abdalbâki eserlerinde bu hadisi nakletmişlerdir.⁸⁴⁶

Ayrıca Taberî, Vâhidî ve Hâzin tefsîrlerinde bu rivayeti nakletmişlerdir.⁸⁴⁷

Bu hadisin Buhârî ve Müslim'in *Sahih*lerinde rivayet edilmesi, Beğavî'nin sahîhliğinde ittifak vardır sözü bu rivayetin sahîhliğinin delilidir.

168- Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyuruyor: “*Muhâcir, Allah'ın nehyettiğini terkeden kimsedir*” **(II/260).**

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği ve hadisin bir bölümü olan bu rivayeti *Şerhü's-Sünne*'de senediyle beraber tamamını nakletmiştir.⁸⁴⁸

⁸⁴³ Buhârî, *Sahih*, Tefsîru'l-Kur'ân (nisa), 15, (V, 181), Müslim, *Sahih*, Sıfatu'l-Munafikun, 6, (2776), (III, 2142); Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân, 4, (V, 239); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 184.

⁸⁴⁴ Dâvud et-Tayâlisî, *a.g.e.* I, 449; İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, VII, 372; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, X, 69; Beyhakî, *Delâilu'n-Nubuvve*, III, 222; Beğavî, *a.g.e.*, XIII, 389, 390.

⁸⁴⁵ Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân, 4, V, 239.

⁸⁴⁶ İbn Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, VIII, 234; Ebu'l-Fidâ, *Câmiu'l-Mesânid*, III, 150; M. Fuad Abdalbaki, *el-Lu'luu ve'l-Mercân*, III, 271.

⁸⁴⁷ Taberî, *a.g.e.*, VIII, 11; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nuzûl*, I, 171, 172; Hâzin, *a.g.e.*, I, 407.

⁸⁴⁸ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I, 26, 27.

Bu hadisi Buhârî, Ebû Dâvud, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Amr'dan tahriç etmişlerdir.⁸⁴⁹

Ahmed b. Hanbel *Müsned*'te bu rivayeti şu şekilde de nakletmiştir:

Peygamber (s.a.v.): “*Muhacir Allah'ın yasakladığı şeylerden hicret eden, Müslüman ise Müslümanların elinden ve dilinden güvende olduğu kimsedir.*” buyurmuştur.⁸⁵⁰

Buhârî (*Edebu'l-Mufred*), Bezzâr, Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*), İbn Hibbân, Taberânî İbn Mende ve Beyhakî bu hadisi rivayet etmişlerdir. İbn Hibbân'ın *Sahih*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnâvud, Müslim'in şartına göre isnadının sahih olduğunu söylemiştir.⁸⁵¹

Hadisin Buhârî, Müslim ve diğer önemli muhaddislerce rivayet edilmesi, muhakkik Şuayb Arnaûd'un sahîh olarak değerlendirmesi nedeniyle bizde de *sahih* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

“Hata dışında, bir mu'minin, bir mu'mini öldürmesi (hakkı) olamaz. Kim bir mu'mini yanlışlıkla öldürürse, mu'min bir köle azat etmesi ve ölenin varislerine teslim edilecek bir diyet vermesi gerekir...” (Nisâ/92).

169- Rivayet edildiğine göre Ömer (r.a.): Diyeti, altın sahipleri için 1000 dinar, gümüş sahipleri için 12.000 dirhem olarak belirledi. **(II/264).**

Beğavî'nin senedsiz olarak naklettiği bu *Mevkûf* hadisi, Abdurrezzâk şu isnadla rivayet etmiştir: Bize İbn Cüreyc, ona da Yahyâ b. Saîd şöyle rivayet etti: Hz Ömer diyeti altında bin dinar parada ise on iki bin olarak farz kıldı.⁸⁵²

Beyhakî bu hadisi senediyle beraber rivayet etmiştir.⁸⁵³

Bu iki hadis dışında hadis ve tefsîr kaynaklarında böyle bir rivayet bulamadık. Abdurrezzâk'ın rivayet ettiği hadisin ravilerinin cerh edilmemesi *sahih* olduğunun delilidir.

170- Hz. Ömer'in Şöyle dediği rivayet edilmiştir: Yahudi ve hiristiyanların diyeti dört bin, mecusilerin ise sekiz yüz dirhemdir. **(II/265).**

⁸⁴⁹ Buhârî, *Sahih*, İmân, 4, (I, 8, 9), Rikâk, 26, (VII, 186); Ebu Dâvud, *Sünen*, Cihâd, 2, (III, 9); Nesâî, *Sünen*, İmân, 9, (VIII, 105); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 163, 192, 205, 212.

⁸⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 105.

⁸⁵¹ Buhârî, *Edebu'l-Mufred*, I, 641; Bezzâr, *Müsned*, IX, 206; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 63; İbn Hibbân *Sahih*, I, 425; Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, IV, 56, 291, VI, 341, VII, 362, *Mu'cemu'l-Kebîr*, III, 293; İbn Mende, *İmân*, I, 449, 450; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, X, 314.

⁸⁵² Abdurrezzâk, *Musannef*, IX, 296.

⁸⁵³ Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 140.

Beğavî'nin tefsîrinde ve *Şurhü's-Sünne*'de⁸⁵⁴ senedsiz olarak naklettiği bu hadisi Şâfî Müsned'de şu isnad ve metinle rivayet etmiştir: Bize Fudayl b. İyâd, ona Mansûr, ona Sâbit ona da Saîd b. Musayyeb şöyle dedi: Hz Ömer yahudi ve hiristiyanların diyetini dört bin dirhem mecusilerinkini ise sekizyüz dirhem farz kıldı.⁸⁵⁵

İbn Ebî Şeybe bu rivayeti değişik tariklerde nakletmiştir.⁸⁵⁶

Tirmizî bu konuyla ilgili senedsiz olarak şöyle bir rivayet nakletmiştir. Ömer b. Hattâb'tan şöyle rivayet edilmiştir: Yahudi ve hiristiyanların diyeti dört bin, mecusilerin ise sekiz yüz dirhemdir.⁸⁵⁷

İmam Mâlik bu konuyla ilgili: “İmam Mâlik der ki: Yahudi, hiristiyan ve mecusiyi yaralamanın diyeti, müslümanları yaralamanın diyetlerine göre hesap edilir. Baş ve yüzdeki kemiğe kadar işleyen yara ile beyne kadar işleyen yaranın diyeti, kendi diyetinin yirmide biri, karın, sırt ve göğüs bölgesindeki içeriye kadar nüfuz eden yaranın diyeti de yine kendi diyetinin üçte biri kadardır. Diğer yaraların diyetinin hesabı da böyledir” demiştir.⁸⁵⁸

Abdurrezzâk, Dârekutnî ve Beyhakî bu rivayeti nakletmişlerdir.⁸⁵⁹ Ayrıca Taberî isnadıyla beraber tefsîrinde bu hadisi rivayet etmiştir.⁸⁶⁰

Bütün naklettiğimiz bu rivayetler *mevkûf* hadislerdir. Müctehidler diyetle ilgili görüşlerini 169 ve 170 hadise dayandırdıklarında dolayı *sahih* olduğu kanaatine vardık.

171- Bize Abdulvahhab b. Muhammed el-Hatîb, ona Abdulazîz b. Ahmed el-Hallâl, ona Ebu'l-Abbâs el-Esamm, ona Rebi', ona Şâfî (r.a.), ona İbn Uyeyne, ona Ali b. Zeyd b. Cud'ân, ona el-Kâsım b. Rebîa, ona Abdullah b. Ömer (r.a.) Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu haber verdi:

“*Dikkat! kasıtlı, kırbaç veya değnekle hatalı öldürmede yüz tane (şartları) ağırlaştırılmış deve gerekir. Bunlardan kırkı karınlarında yavrularıyla birlikte hamile develerdir.*” (II/265).

⁸⁵⁴ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X, 205.

⁸⁵⁵ Şâfî, *Müsne'd*, I, 354.

⁸⁵⁶ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 407, 408.

⁸⁵⁷ Tirmizî, *Sünen*, Diyât, 16, (IV, 26).

⁸⁵⁸ Mâlik, *Muvatta'*, Ukûl, 8, (II, 864).

⁸⁵⁹ Abdurrezzâk, *Musannef*, VI, 127, 128, X, 92, 93; Dârekutnî, *Sünen*, IV, 149; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 175.

⁸⁶⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX, 53.

Bu hadisi Ebû Dâvud, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, İbn Ömer'den tahriç etmişlerdir.⁸⁶¹

Şâfîî, Humeydî, Nesâî, İbn Hibbân, Ebû Ya'lâ, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁸⁶²

Muhakkik Hüseyin Selim Esed, isnadının zayıf; Şuayb el-Arnaûd ise isnadının sahîh ricalinin sika olduğunu söylemişlerdir.⁸⁶³

Nevevî: "Ali b. Zeyd b. Cud'an muhaddisçilerin yanında zayıftır." Mizzî: "Salih b. Ahmed b. Hanbel babam: Cud'an *leyse bi'l-kavi*'dir, dedi." Zehebî: "Ebû Zur'a ve Ebû Hatim: Cud'an *leyse bi'l-kavi*'dir, dediler. İbn Hacer: "İbn Sa'd: Cud'an ama olarak doğmuştur. İçinde zayıf olan birçok hadis rivayet etmiştir" demişlerdir.⁸⁶⁴

İbn Ebî Hâtim bu hadisi Humeydî'nin tahriçiyile Kâsım b. Rabia'dan rivayet ettikten sonra Ebû Zur'a'nın Kâsım b. Rabia'nın hadisinin daha sahîh olduğunu söylemiştir.⁸⁶⁵

Bu hadis, kaynaklarda çeşitli isnadlarla rivayet edilmiştir. Beğavî'nin rivayet ettiği hadis Ali b. Zeyd b. Cud'an'dan dolayı zayıftır. Başka tariklerden rivayet edilen ise sahîhtir.

"Kim bir mümini kasten öldürürse..." (Nisâ/93).

172- Bu (Nisâ/93) âyet Mikyas b. Subâbe el-Kindî hakkında inmiştir. O ve kardeşi Hişâm müslüman olmuşlardı. Bir gün kardeşini Neccâr oğulları bölgesinde öldürülmüş olarak buldu. Allah Rasûlü (s.a.v.)'ne gelerek durumu haber verdi. Rasûlullah (s.a.v.) onunla birlikte Fehr oğullarından birini göndererek şöyle söylemelerini emretti. Rasûlullah (s.a.v.), Hişâm b. Subâbe'nin katilini biliyorsanız kısas uygulamak için onu teslim etmenizi, bilmiyorsanız ona diyetini ödemenizi emrediyor. Fehr oğullarından olan adam bunu onlara iletince onlar: Allah ve Rasûlüne işittik ve itaat ettik. Vallahi onu öldüren kimseyi bilmiyoruz. Ancak diyetini ödeyelim, dediler ve ona yüz deve verdiler. Sonra bu ikisi Medine'ye doğru yola koyuldular. Şeytan Mikyâs'a vesvese vererek şöyle dedi: Kardeşinin diyetini kabul ediyorsun.

⁸⁶¹ Ebû Dâvud, *Sünen*, Diyât, 17, (IV, 683, 684); Nesâî, *Sünen*, Kasam, 33, 34, (VIII, 41, 42); İbn Mâce, *Sünen*, Diyât, 5, (II, 877, 878); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 11

⁸⁶² Şâfîî, *Müsned*, I, 198; Humeydî, *Müsned*, I, 559; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 345; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 354; Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsned*, X, 42; İbn Hibbân, *Sahih*, XIII, 364, 365; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 79; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X, 186.

⁸⁶³ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsned*, X, 42; İbn Hibbân, *Sahih*, XIII, 364, 365; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 79; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X, 186.

⁸⁶⁴ Nevevî, *Tehzibu'l-Esmâ' ve'l-Luğât*, I, 344; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, XX, 437; Zehebî, *Tabakâtu'l-Huffâz*, I, 106; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VII, 322.

⁸⁶⁵ İbn Ebî Hâtim, *İlelu'l-Hadis*, IV, 230, 231.

Böylece yerilmeyi hak ediyorsun. Bu adamı öldür. Böylece bir kişiye karşılık bir kişiyi öldürmüş ayrıca bu diyeti kar etmiş olursun. Fehr kabilesinden olan adama bir gaflet anında kaya atarak ağır bir şekilde yaraldı ve bir deveye binerek diğer develerle birlikte, kâfir olarak Mekke'ye döndü. Onun hakkında bu âyet indi: **“onun cezası orada sürekli kalacağı cehennem'dir...”** (Nisâ/93). (II/266).

Beğavî'nin Nisâ sûresinin 93. ayetin tefsîri sadedinde senedsiz olarak naklettiği bu hadisi, Taberî bu konuyla ilgili şu senetle kısa bir hadis rivayet etmiştir: Bize Kâsım, ona Hüseyin, ona Huccâc, ona İbn Curayc ona da İkrime rivayet etti.⁸⁶⁶

Vâhidî Kelbî'nin tahriçiyile İbn Abbâs'dan bu rivayeti nakletmiş, Kurtubî, Beydavî, Hâzin ve Bursevî ise Mikyâs b. Subâbe (Zubabe) hakkında nazil olduğunu söylemişlerdir.⁸⁶⁷

Kurtubî: “Taberî, Askalanî ve İbn Atiyye'nin (مَقِيسُ بْنُ ضَبَابَةَ) Makyas b. Zubabe'ye Subabe'de dinildiğini, Kamus ve Şerhinde ise Hubabe denildiğini yazmaktadır.” demiştir.⁸⁶⁸

Bu rivayet sahihtir. Çünkü Taberânî, İbn Hacer ve Zeylâî: “Mikyas b. Subabe'nin Mekke fethedildiğinde Peygamber'in emriyle amcasının oğlu tarafından murted olduğundan dolayı öldürülmüştür.” demişlerdir.⁸⁶⁹ Buda bu rivayetin *sahih* olduğunun delilidir.

173- İbn Abbâs'dan mü'mini kasten öldürenin tevbesinin hiçbir şekilde kabul olmadığı rivayet edilmiştir. Ona: “Allah (c.c.) Furkan suresinde: **Allah'ın haram kıldığı canı haksız öldürmezler... Bunu her kim yaparsa günahlar işlemiş olur ve kıyamet gününe ona azap kat kat verilir ve alçaltılmış bir halde orada sürekli kalır. Ancak tevbe edenler haric** (furkan 67-70) buyurmuyor mu?” dediler. O da şöyle cevap verdi: Bu cahiliyye dönemi için idi. Çünkü adam öldürmüş ve zina etmiş bir takım müşrikler Peygamber (s.a.v.)'e gelerek: Vaad ettiğin şeyler güzel. Ancak, yaptıklarımızın bir keffaretinin olduğunu bize haber versen, dediler. Bunun üzerine: **“Onlar ki Allah'la birlikte başka bir ilah çağırılmazlar..... Ancak tevbe eden, iman eden..... başka”** âyetleri indi. Bu onlar içindir. (II/266).

⁸⁶⁶ Taberî, *a.g.e.*, IX, 61,62.

⁸⁶⁷ Vâhidî, *Esbâbu'n-Nuzûl*, I, 174; Kurtubî, *a.g.e.*, V, 333; Beydavî, *a.g.e.*, II, 90; Hâzin, *a.g.e.*, I, 411, *Suyûtî*, *a.g.e.*, II, 622; Bursevî, *Ruhu'l-Beyân*, II, 261.

⁸⁶⁸ Kurtubî, *a.g.e.*, V, 333

⁸⁶⁹ Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, VI, 66; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VIII, 258; Zeylâî, *Tahrîcu Ehâdîsi'l-Keşşâf*, III, 452.

Bu *mevkûf* hadisi Buhârî ve Müslim Saîd b. Cubeyr'in tahriçiyle İbn Abbâs'dan rivayet etmişlerdir.⁸⁷⁰

Buhârî şu sened ve metinle bu rivayeti nakletmiştir: Bize Abdân, ona babsı, Ona Şu'be, ona Mansûr, ona Saîd b. Cubeyr bana Abdurrahman b. Ebzâ şu iki âyeti İbn Abbâs'a sormamı emretti. Ben "**Kim bir mü'mini kasten öldürürse...**"âyetini sordum. İbn Abbâs, o âyet nesh edilmemiştir. "**Onlar ki Allah'la birlikte başka bir ilah çağırılmazlar.**" Âyetini sordum. İbn Abbâs: Müşrikler hakkında inmiştir, dedi.⁸⁷¹

İbn Abbâs'ın bir müslümanın kasten bir mu'mini öldürdükten sonra tövbesinin Kabul olmaz rivayeti şu delillerden dolayı tenkid edilmelidir.

Allah'u Teala şöyle buyuruyor "**Şüphesiz ki Allah kendisine ortak koşulmasın asla bağışlamaz, bundan başkasını da dilediği kimseler için bağışlar.**" (Nisa/48). Yüce Allah "**Şüphesiz ben, tövbe eden iman edip sâlih amel işleyen, sonra da doğru yolda giden kimseyi, elbette bağışlarım.**" (Taha/82).

Hz. Peygamber (s.a.v.): "Her kim Allah'a eş koşmadan ölürse cennete girer. Her kim de; Allah'a eş koşar bir halde ölürse cehenneme girer" buyurmaktadır.⁸⁷²

Bu hadisin sıhhatıyla ilgili herhangi bir kanaata varamadık.

174- Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğu bize rivayet edilmiştir. "*Allah'a şirk koşmadan ölen kimse cennete girer.*" (II/267).

Bu hadisin tahriç ve değerlendirmesini 126 nolu hadiste yaptık.

175- Bize Abdulvaâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Ebu'l-Yemân, ona es-Samit (r.a) -ki kendisi bedir savaşına katılmış ve akabe beyatında bulunmuş bir sahabidir- şöyle anlattı: "Rasûlullah (s.a.v.) etrafında bir grup sahâbe olduğu halde şöyle buyurdu:

"Bana Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayacağınıza, hırsızlık yapmayacağınıza, zina etmeyeceğinize, çocuklarınızı öldürmeyeceğinize, rastgele iftirada bulunmayacağınıza, iyilik hususunda isyan etmeyeceğinize bey'at edin. Sizden her kim bunları yerine getirirse onun mükafaatı Allah'adır. Her kim de bunlardan birini işler de dünyada cezalandırılırsa bu ceza onun günahı için bir kefarettir. Her kim de bunlardan birini işledikten sonra Allah onu örterse, onun durumu da Allah (c.c.)'ha kalmıştır; ister onu affeder, isterse cezalandırır", bizde ona bu konularda beyat ettik." (II/268).

⁸⁷⁰ Buhârî, *Sahîh*, Tefsîru'l-Kur'ân (Furkan), 4, VI, 15; Müslim, *Sahîh*, İmân, 193, (122), (I, 113).

⁸⁷¹ Buhârî, *Sahîh*, Tefsîru'l-Kur'ân (Furkan), 4, (VI, 15).

⁸⁷² Buhârî, *Sahîh*, Tevhîd, 33, (VIII, 196); Müslim, *Sahîh*, İmân, 151, (93), (I, 94); Tirmizî, *Sünen*, İmân, 18, (V, 27).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel Zührî'nin yoluyla Ubâde b. Samit'den tahriç etmişlerdir.⁸⁷³

Müslim **وَلَا تَسْرِفُوا، وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ** ibaresi yerine **وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ** kullanmış ve şu bölümü nakletmemiştir:

وَلَا تَأْتُوا بَبْهَاتٍ تَفْتَرُونَهُ بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَأَرْجُلِكُمْ وَلَا تَعْصُوا فِي مَعْرُوفٍ⁸⁷⁴.

Tirmizî **قَرَأَ عَلَيْهِمُ الْآيَةَ فَمَنْ وَفَى مِنْكُمْ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ** ibaresinden sonra **وَلَا تَزْنُوا** nakletmiş ve Ubâde b. Samit'in hadisinin *hasen sahih* olduğunu belirtmiştir.⁸⁷⁵

Şâfiî, İbn Mende, Hâkim ve Beyhakî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁸⁷⁶

Beğavî, bu hadisin sihhatında ittifak olduğunu söylemiştir.⁸⁷⁷

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, diğer meşhur muhaddislerce de rivayet edilmesi, Tirmizî'nin *hasen sahih* olarak değerlendirmesi nedeniyle bizde de bu hadisin *sahihi* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

“Ey İman edenler! Allah yolunda sefere çıktığınızda meseleleri tam olarak anlamaya çalışınız acele etmeyiniz”. (Nisâ/94).

176- Kelbî Ebû Sâlih'ten, O da İbn Abbâs (r.a.)'dan şöyle nakletmiştir: “Bu âyet Merre b. Avf oğullarından Mirdas b. Nüheyk isimli kimse hakkında inmiştir. Fedek ahalisinden olan bu kişi müslüman olmuş kavminden ondan başka hiç kimse iman etmemişti. Peygamber (s.a.v.)'in onlara gönderdiği seriyyenin (küçük askeri birlik) haberini alınca -ki bu seriyyenin başında Galib b. Fadale el-Leysi bulunuyordu- diğerleri kaçtılar, ancak Mirdas orada kaldı. Çünkü o müslümanların dini üzereydi. Ancak atlıları gör ünce onların Peygamber'in ahabından olmamalarından korktu ve koyun sürüsünü dağın eteklerindeki çalılıklara gizleyerek kendisi dağın başına kaçtı. Atlıların oraya ulaştıklarında tekbir getirdiklerini işitti. Böylece onların Sahâbeler olduklarını öğrenmiş oldu ve kendisi de tekbir getirek “Lailahe İllallah Muhammedün Rasûlullah”, diyerek indi ve selam verdi. Üsâme b. Zeyd onu kuşatarak öldürdü ve sürüsünü önlerine katıp birlikte Rasûlullah (s.a.v.)ın yanına döndüler. Rasûlullah (s.a.v.)'a olayı anlattılar. Ona haber daha önce ulaşmıştı. Buna çok üzülen Rasûlullah (s.a.v.):

⁸⁷³ Buhârî, *Sahih*, İmân, 11, (I, 10), Menâkibu'l-Ensar, 43, (IV, 251), Hudûd, 8, VIII, 15; Müslim, *Sahih*, Hudûd, 41, (1709), (II, 1333); Tirmizî, *Sünen*, Hudûd, 12, (IV, 45); Nesâî, *Sünen*, Bey'at, 38, (VII, 161); Dârimî, *Sünen*, Siyer, 17, (II, 537); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 314.

⁸⁷⁴ Müslim, *Sahih*, Hudûd, 41, (1709).

⁸⁷⁵ Tirmizî, *Sünen*, Hudûd, 12, (IV, 45, 46).

⁸⁷⁶ Şâfiî, *a.g.e.*, I, 363; İbn Mende, *a.g.e.*, I, 194; Hâkim, *Müstedrek*, II, 348; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 34, 569.

⁸⁷⁷ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I, 60, 61.

“Yanıdakilere (hayvanlara) sahip olma arzusuyla mı onu öldürdünüz?” dedi. Sonra bu âyeti Üsame’ye okudu. Üsame: “Ya Rasûlallah! Benim için istiğfar et”, dedi. O (s.a.v.):

“La ilahe illallah (bunu diyene) bu nasıl yapılır?” dedi ve bunu üç defa tekrarladı durdu. Üsame der ki: “Resulullah bu sözü o kadar tekrarladı ki, o gün yeni müslüman olmuş olmayı temenni ettim. Bunu üç defa tekrarladıktan sonra, benim için istiğfar etti ve bana: “Bir köle azad et” buyurdu. (II/268).

Beğavî’nin senedsiz olarak naklettiği bu hadisi Buhârî ve Müslim Ebû Zabyân’ın tahriçleriyle Usame b. Zeyd’den rivayet etmişlerdir.⁸⁷⁸

Buhârî şu sened hadisi nakletmiştir: Bize Amr b. Muhammed, ona Hüşaym, ona Husayn, ona Ebû Zabyân ona da Usâme b. Zeyd şöyle rivayet etti.⁸⁷⁹

Taberî, Sa’lebî, Kurtubî, İbn Kesîr ve Suyûtî çeşitli tariklerle bu olayı nakletmişlerdir.⁸⁸⁰

İbn Hacer bu rivayeti çeşitli tariklerden naklettikten sonra Sa’lebî’nin rivayetini de nakletmiş olumsuz bir değerlendirmede bulunmamıştır.⁸⁸¹

Beğavî tefsîrini tahkik eden Abdurrezâk el-Mehdî, Kelbî’nin yalancılıkla itham edildiği için bu rivayeti zayıf olduğunu söylemektedir.⁸⁸² Bu olayla ilgili tefsîrlerde çeşitli tariklerde rivayetler nakledilmiştir. Bu rivayetlerin ortak özelliği, bir sahibinin kelimeyi şehadeti getiren birisi öldürmesi üzerine olayın Hz. Peygamber’e bildirilmesi ve bundan dolayı bu âyetin nazil olmasıdır. Böyle bir rivayetin sahîhliği üzerinde herhangi bir tartışmadan çok öldüren ve ölenin kim olduğuna dair değişik rivayetlerin olmasıdır. Dolayısıyla Beğavî’nin rivayeti ettiği hadisin isnadı Kelbî’den dolayı zayıftır. Farklı tariklerden gelen rivayetler bu hadisin metninin sahîh olduğunu doğrulamaktadır.

177- Ebû Zabyân Üsame’nin şöyle söylediğini rivayet eder: Dedim ki:“Ey Allah’ın Rasûlü! Bunu sadece silah korkusundan söyledim.” O (s.a.v.):

“Kalbini yarsaydın da onun korkudan söyleyip söylemediğini öğrenseydin ya” buyurdu. (II/268).

⁸⁷⁸ Buhârî, *Sahih*, Megâzî, 45, (V, 88); Müslim, *Sahih*, İmân, 158, (96), (I, 96).

⁸⁷⁹ Buhârî, *Sahih*, Megâzî, 45, (V, 88).

⁸⁸⁰ Taberî, *a.g.e.*, IX, 72; Sa’lebî, *a.g.e.*, III, 367; Kurtubî, *a.g.e.*, V, 336, 337; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 337, 338; Suyûtî, *a.g.e.*, II, 632.

⁸⁸¹ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, VII, 258, 259.

⁸⁸² Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzil*, I, 680.

Beğavî'nin isnadsız olarak tefsîrinde naklettiği ve metninin bir bölümünü aldığı bu rivayeti *Şerhu's-Sünne*'de isnadıyla beraber metninin tamamını rivayet edip sıhhatinde ittifak olduğunu söylemiştir.⁸⁸³

Bu hadisi Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvud Zabyân'ın tahriçleriyle Usame b. Zeyd b. Haris'den rivayet etmişlerdir.⁸⁸⁴

Buhârî'nin rivayet ettiği hadiste şu bölüm yer almamaktadır: “Kalbini yarsaydın da onun korkudan söyleyip söylemediğini öğrenseydin ya”, buyurdu.

İbn Ebî Şeybe, Beyhakî İbn Hacer, Aynî, Meyverûkî ve İbn Esîr bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁸⁸⁵

Câmiu'l-Usûl'u tahkik eden Abdulkadir el-Arnaûd, bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir.⁸⁸⁶

Ayrıca Kurtubî, Hâzin ve Suyûtî tefsîrlerinde bu rivayeti nakletmişlerdir.⁸⁸⁷

Hadisin *muttefekun Aleyh* olması, diğer meşhur muhaddislerce de rivayet edilmesi, Muhakkik Abdulkadir el-Arnaûd'un sahih olarak değerlendirmesi nedeniyle bizde de bu hadisin *sahih* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

“Ey İman edenler! Allah yolunda sefere çıktığınızda....” (Nisâ/94)

178- İkrime İbn Abbâs (ra)'ın şöyle söylediğini rivayet eder: “Süleym oğullarından biri Peygamber (s.a.v.)'in ashabından bir grup insanın yanından geçti. Yanında koyun sürüsünün bulunduğu bir kimse onlara selam verdi. Onlar da: Sadece bizden korunmak için selam verdi”, dediler ve kalkarak onu öldürdüler. Daha sonra koyun sürüsünü alarak Rasûlullah 'ın (s.a.v.) yanına geldiler. Bunun üzerine **“Ey İman edenler! Allah yolunda sefere çıktığınızda....”** (Nisâ/94) âyet indi. **(II/268-269)**.

Beğavî'nin isnadsız olarak rivayet ettiği bu hadisi Tirmizî aşağıdaki senedle tahriç edip hadisin *hasen sahih* olduğunu belirtmiştir.

Bize Abd b. Hümejd, ona Abdulazîz b. Ebî Rizme, ona İsrâîl, ona Simâk, ona İkrime ona da İbn Abbâs şöyle dedi:..⁸⁸⁸

⁸⁸³ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X, 241, 242.

⁸⁸⁴ Buhârî, *Sahih*, Diyât, 2, (VIII, 36); Müslim, *Sahih*, İmân, 158, (96), (I, 96); Ebû Dâvud, *Sünen*, Cihâd, 95, (III, 102).

⁸⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 556; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 36, 332, 339; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XII, 196; Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, I, 182; Meyverukî, *el-Câmi' Beyne Sahihayn*, III, 342; İbn Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, VIII, 355.

⁸⁸⁶ İbn Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, VIII, 355.

⁸⁸⁷ Kurtubî, *a.g.e.*, V, 324, 339; Hâzin, *a.g.e.*, I, 413; Suyûtî, *a.g.e.*, II, 635.

⁸⁸⁸ Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân, 4, (8V, 240).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud ve Ahmed b. Hanbel İbn Abbâs'dan rivayet etmişlerdir.⁸⁸⁹

İbn Ebî Şeybe, İbn Hibbân, Taberânî, Beyhakî, Aynî ve İbn Esîr bu rivayeti nakletmişlerdir.⁸⁹⁰

İbn Hibbân ve İbn Esîr'in Muhakkikleri bu hadisin sahih olduğunu söylemişlerdir.⁸⁹¹

Ayrıca Taberî, Sa'lebî, Hâzin ve Suyûtî tefsîrlerinde bu rivayeti nakletmişlerdir.⁸⁹²

Hadisi Buhârî ve diğer meşhur muhaddislerin rivayet etmesi, Tirmizî ve muhakkiklerin sıhhati hakkındaki olumlu kanaatleri nedeniyle bizde de *sahîh* olduğu kanaati hasıl olmuştur

179- Bize Abdulvahhâb b. Muhammed el-Hatîb, ona Abdulazîz b. Hallâl, ona Ebu'l-Abbâs el-Esamm, ona Rebî', ona Şâfiî, ona Süfyân, ona Abdulmelik b. Nevfel b. Müsâhik, ona İbn Esâm, ona da babası şöyle haber verdi. Rasûlullah (s.a.v.) bir seriyye gönderdiğinde şöyle ikaz ederdi:

“*Bir mescid gördüğünüzde veya bir ezan işitiğinizde hiçbir kimseyi öldürmeyin.*” (II/270).

Bu hadisi Ebû Dâvud, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel Süfyân'ın yoluyla İbn Esam'ın babasından rivayet etmişlerdir.⁸⁹³

Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud ve Tirmizî, Enes b. Malik'den rivayet edip Tirmizî, bu hadisin *hasen sahîh* olduğunu söylemiştir.⁸⁹⁴ Tirmizî, bu hadisin *garib* olduğunu söylemiştir.⁸⁹⁵

Şâfiî, İbn Ebî Şeybe, Nesâî, Taberânî, Beyhakî ve Beğavî bu rivayeti nakledip; Beğavî : “Bu *garib* bir hadistir” demiştir.⁸⁹⁶

⁸⁸⁹ Buhârî, *Sahîh*, Tefsîru'l-Kur'ân (Nisa), 17, (V, 182); Müslim, *Sahîh*, Tefsîr, 22, (3025), (III, 2319); Ebû Dâvud, *Sünen*, Huruf ve'l-Kraât, 1, (IV, 282); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 229, 272.

⁸⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 557; İbn Hibbân, *Sahîh*, x1, 59; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XI, 278; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, IX, 194; Aynî, *a.g.e.*, XVIII, 184; İbn Esîr, *a.g.e.*, II, 98.

⁸⁹¹ İbn Hibbân, *Sahîh*, x1, 59; İbn Esîr, *a.g.e.*, II, 98.

⁸⁹² Taberî, *a.g.e.*, IX, 76; Sa'lebî, *a.g.e.*, III, 368; Hâzin, *a.g.e.*, I, 413; Suyûtî, *a.g.e.*, I, 346.

⁸⁹³ Ebû Dâvud, *Sünen*, Cihâd, 91, (III, 98, 99); Tirmizî, *Sünen*, Siyer, 2, (IV, 120); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 448.

⁸⁹⁴ Buhârî, *Sahîh*, Ezân, 6, (I, 151); Müslim, *Sahîh*, Salât, 9, (382), (I, 288); Ebû Dâvud, *Sünen*, Cihâd, 91, (III, 98, 99); Tirmizî, *Sünen*, Siyer, 48, (IV, 163).

⁸⁹⁵ Tirmizî, *Sünen*, Siyer, 2, (IV, 120).

⁸⁹⁶ Şâfiî, *Müsned*, I, 208; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 447; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 119; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XVII, 177; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, IX, 183, 307; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XI, 60.

Beğavî'nin tefsîrini tahkik eden Abdurrezzâk el-Mehdî bu hadis, isnadında geçen Abdulmelik b. Nevfel'den dolayı isnadının zayıf olduğu yazmaktadır. Tirmizî ve Beğavî bu hadis için garibtir demişlerdir. Bizlerde Tirmizî ve Beğavî'nin söylediklerine istinaden bu hadisin *garip* olduğuna kanaat getirdik.

“Müminlerden oturanlarla Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler bir olmaz” (Nisâ/95).

180- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Abdulazîz b. Abdillâh, ona İbrahim b. Abdillâh, ona İbrahim b. Sa'd ez-Zühri, ona Sâlih b. Keysân, ona İbn Şihâb, ona Sehl b. Sa'd es-Saidî (ra) şöyle anlattı: Mervân b. Hakem'i mescidde otururken gördüm. Yanına gittim ve oturdum. Bize, Zeyd b. Sabit'in şöyle anlattığını haber verdi: Rasûlullah (s.a.v.) ona: **“Müminlerden oturanlarla Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler bir olmaz”** (Nisâ/95) âyetini yazdırıyordu. O esnada İbn ümmi Mektûm çıkageldi. Ve: “Ya Resûlallah! Cihada gücüm yetseydi. Cihad ederdim”, dedi. Allah (cc) bu âyeti Rasûlullah 'ın dizi dizimin üzerinde iken indiriyordu. birara öyle ağırlaştı ki dizimin kopacağını sandım. Sonra İbn ümmi Mektum bu sıkıntıdan kurtarıldı ve âyet: “Müminlerden özür sahibi olmaksızın oturanlar” şeklinde indi. **(II/270)**.

Bu hadisi Buhârî, Tirmizî, Nesâî, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel, Şihab'ın yoluyla Ebû Dâvud ise Saîd b. Mensûr yoluyla Zeyd b. Sabit'den tahric etmişler. Ve yine Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Nesâî Bera' b. Azib'den, rivayet etmişlerdir.⁸⁹⁷

Dâvud et-Tayâlisî, İbn Ebî Şeybe, Bezzâr, Nesâî, İbn Hibbân, Hâkim, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁸⁹⁸

Şuayb el-Arnaûd, bu hadisin isnadının kavi; Hâkim ve Beğavî ise hadisin sahih olduğunu söylemişlerdir.⁸⁹⁹

⁸⁹⁷ Buhârî, *Sahih*, Tefsîru'l-Kur'an (Nisa), 18, (V, 182, 183); Müslim, *Sahih*, İmârat, 141, (1898), (II, 1508); Ebû Dâvud, *Sünen*, Cihâd, 19, (III, 24); Tirmizî, *Sünen*, Cihâd, 1, (IV, 191), Tefsîru'l-Kur'an, 4, (V, 242); Nesâî, *Sünen*, Cihâd, 3, VI, (8, 9, 10); Dârimî, *Sünen*, Cihâd, 28, (II, 527); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 184.

⁸⁹⁸ Dâvud et-Tayalisi, *a.g.e.*, VI, 10; İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, IV, 226; Bezzâr, *a.g.e.*, IX, 143; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, IV, 270; İbn Hibbân, *Sahih*, XI, 12; Hakim, *a.g.e.*, II, 91; Beyhakî, *a.g.e.*, IX, 40; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIII, 323,324.

⁸⁹⁹ İbn Hibbân, *Sahih*, XI, 12; Hakim, *a.g.e.*, II, 91; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIII, 323,324.

Ayrıca bu hadisi Taberî, İbn Ebî Hâtim, Sa'lebî, Suyûtî ve Derveze tefsîrlerinde nakletmişlerdir.⁹⁰⁰

Önemli muhaddislerin hadisi rivayet etmesi, aleyhinde bir eleştirinin olmaması Hâkim ve Beğavî'nin hadisin sıhhatıyla ilgili görüşlerine istinaden *sahih* olduğuna inanıyoruz.

181- Bize Ahmed b. Abdullah es-Sâlihî, ona Ebû Bekir Ahmed b. Hasan el-Hayrî, ona Hâcib b. Ahmed et-Tusî, ona Enes (r.a.) şöyle buyurdu: “Rasûlullah (s.a.v.) tebûk savaşından dönerken Medine'ye yaklaştığında şöyle buyurdu:

“*Şu anda Medine'de öyleleri var ki, her yolu yürüyüşünüzde ve her vadiyi geçişinizde, onlar sizinle birlikte idiler.*”

“Ya Rasûlallah! Medine'de oldukları halde mi?” diye soruldu. O (s.a.v.):

“*Evet, onlar Medine'de oldukları halde. Onları özür alıkoymuştur*” buyurdu.

(II/270).

Bu hadisi Buhârî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Humeyd'in yoluyla Enes b. Mâlik'den rivayet etmişlerdir.⁹⁰¹ Beğavî'nin rivayet ettiği hadisin metni; Buhârî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in metniyle aynıdır.

Müslim ve İbn Mâce A'meş'in yoluyla, Ebû Dâvud ise Musa b. İsmail'in yoluyla Câbir'den rivayet etmişlerdir.⁹⁰²

İbn Hibbân'ın *Sahîh*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd ve Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'ini tahkik eden Hüseyin Selim Esed, Şeyhayn'ın şartlarına göre; Beğavî ise hadisin *sahih* olduğunu söylemişlerdir.⁹⁰³

Hadisin Buhârî, Müslim ve diğer önemli muhaddislerce de rivayet edilmesi nedeniye bizde *sahih* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

“Ondan, (onlar için) derece derece rütbeler, bağışlanma ve acıma vardır. Allah, çok bağışlayan, çok acıyandır.” (Nisâ/96).

182- Bize Ebu'l-Hasan Ali b. Yusuf el-Cüveynî, ona Ebû Muhammed b. Ali b. Muhammd b. Şerîk eş-Şâfî, ona Abdulah b. Müslim Ebû Bekir el-Cûrebzî, ona Yûnus

⁹⁰⁰ Taberî, *a.g.e.*, IX, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîri İbn Ebî Hâtim*, III, 1043; Sa'lebi, *a.g.e.*, III, 370; Suyûtî, *a.g.e.*, II, 639, 640; İzzet Derveze, *Tefsîru'l-Hadis*, I, 41, I, 79.

⁹⁰¹ Buhârî, *Sahîh*, Cihâd ve Siyer, 35, (III, 213), Megâzî, 81, (V, 136); İbn Mâce, *Sünen*, Cihâd, 6, (II, 923); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 103.

⁹⁰² Müslim, *Sahîh*, İmâre, 159, (1911), (II, 1518); İbn Mâce, *Sünen*, Cihâd, 6, (II, 923); Ebû Dâvud, *Sünen*, Cihâd, 19, (III, 25).

⁹⁰³ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VI, 450; İbn Hibbân, *Sahîh*, XI, 33; Beğavî, *a.g.e.*, X, 376.

b. Abdu'l-A'lâ, ona İbn Vehb, ona Ebû Hânî el-Havlânî, ona Ebû Abdurrahman el-Cebelî, ona Ebû Saîd el-Hudrî (ra) şöyle anlattı: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Ey Ebû Saîd! Her kim Rabb olarak Allah’a, din olarak İslam’a, Peygamber olarak Muhammed (s.a.v.)’e razı olursa, onun için cennet vacip olur.”

Ebû Saîd buna çok şaşırды ve şöyle dedi: Ey Allah’ın Rasûlü! Sözüünü tekrarlar mısın? Peygamber’de tekrarladı ve ekledi:

“Başka bir şey var ki, Allah onunla kulunu cennet’te, her iki derecenin gökle yer arası gibi olduğu derecelerden yüz derece yükseltir.”

Ebû Saîd: O nedir? Ya Rasûlallah? Dedi. O (s.a.v.):

“Allah yolunda cihaddır. Allah yolunda cihaddır.” buyurdu. (II/271).

Bu hadisi Müslim, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel, Ebû Saîd el-Hudrî’den rivayet etmişlerdir.⁹⁰⁴

Ayrıca bu hadisi Nesâî (*Sünenü’l-Kübra*), İbn Hibbân, Beğavî ve Meyverukî rivayet etmişlerdir.⁹⁰⁵

Muhakkik Şuayb el-Arnâvud, hadisin isnadının sahîh; Beğavî ise hadisin sahîh olduğunu belirtmişlerdir.⁹⁰⁶

Hadisin Müslim ve önemli muhaddislerce rivayet edilmesi nedeniyle bizde *sahîh* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

183- Bize İmam Ebû Ali el-Hüseyn b. Muhammed el-Kadî, ona Ebu’l-Kâsım İbrahim b. Muhammed b. Ali b. eş-Şâh, ona babası, ona Ebûl-Hasan Ali b. Ahmed b. Sâlih el-Mutarrez, ona Muhammed b. Yahya, ona Şurayh b. en-Nu’mân, ona Fuleyh, ona Hilâl b. Ali, ona Atâ b. Yesâr, ona da Ebû Hureyre (r.a) şöyle anlattı: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:”

“Her kim Allah’a ve Resul’üne inanır, namaz kılar, ramazan orucunu tutarsa, Allah yolunda cihad etse de doğduğu beldede oturup kalsa da, onu cennet’e sokması Allah için bir haktır.”

Dediler ki: İnsanlara bunu anlatmayalım mı? Buyurdu ki:

“Cennet’te, Allah’ın, yolunda cihad edenler için hazırladığı yüz derece vardır ki, bunlardan her birinin arası gök ile yerin arası gibidir. Allah’tan istediğinizde

⁹⁰⁴ Müslim, *Sahîh*, İmâre, 116, (1884), (II, 1501); Nesâî, *Sünen*, Cihâd, 18, (VI, 19, 20); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 14

⁹⁰⁵ Nesâî, *Sünenü’l-Kübrâ*, IV, 281; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 474; Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, X, 347; Meyverukî, *el-Câmi’ Beyne’s-Sahîhayn*, II, 481.

⁹⁰⁶ İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 474; Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, X, 347.

fırdevs'i isteyin. Çünkü o, cennet'in en iyi ve en yüksek kısmıdır. Üstünde Rahman'ın arşı vardır ve cennet'in nehirleri oradan kaynar.” (II/271-272)

Bu hadisi Buhârî, Fuleyh'in, Ahmed b. Hanbel ise Abdullah'ın tarikiyle Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir.⁹⁰⁷

Tirmizî, Kuteybe ve Ahmed b. Abd'ın tahriciyle Muâz b. Cebel'den rivayet edip: “Bu hadis bu şekilde Hişâm b. Sa'd'den, Zeyd b. Eslem'den Atâ b. Yesâr'dan, Ubâde b. Sâmit'den de rivayet edilmektedir. Atâ, Muâz b. Cebel'e yetişemeyen bir kişidir. Muâz'ın ölümü öncedir ve Ömer'in halifeliği döneminde vefat etmiştir” demiştir.⁹⁰⁸

İbn Hibbân, Beyhakî, Beğavî, İbn hacer, Aynî ve Cûzekânî bu hadisi nakletmişlerdir.⁹⁰⁹

İbn Hibbân'ın *Sahîh*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnâvud, Yahya b. Maîn, Nesâî ve Ebû Dâvud, Fuleyh'in zayıf olduğunu; Sacî, Fuleyh'in doğruluk ehlinde ve önemli biri olduğunu; Dârekutnî, Fuleyh'in *muhtelifu fih* olup hadislerinin alınmasında bir sakıncanın olmadığını; İbn Adî, o'nun rivayet ettiği hadislerin sahih, müstakim ve garip olup, bu hadislerin alınmasında bir sakıncanın olmadığını söylemişlerdir. Beğavî ve Cûzekânî ise hadisin sahih olduğunu belirtmişlerdir.⁹¹⁰

Her ne kadar Fuleyh hakkında bazı ithamlar söz konusu isede gerek Beğavî ve Cûzekânî'nin bu hadis için sahih demeleri, gerekse de İbn Hacer ve Aynî'nin serhlerinde bu rivayetle ilgili olumsuz bir görüş belirtmemeleri hadisin *sahih* olduğuna delildir.

“Melekler, kendilerine zulmederlerken canları aldığı kimselere, éNe isteydiniz?” diyecekler. Onlar, “Biz, yeryüzünde zayıf ve güçüzdük” diyecekler. (Melekler, onlara), “Allah'ın (yaratmış olduğu)yeryüzü, geniş değil miydi? Oralara hicret etseydiniz ya!” diyecekler...” (Nisâ/97).

184- Peygamber (s.a.v.): “*Fetihten sonra hicret yoktur*” buyurdu. (II/272).

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi *Şerhu's-Sünne*'de isnadıyla beraber nakletmiş ve sahihliğinde ittifak olduğunu söylemiştir.⁹¹¹

⁹⁰⁷ Buhârî, *Sahîh*, Cihâd, 4, (III, 201), Tevhid, 22, (VIII, 176).

⁹⁰⁸ Tirmizî, *Sünen*, Sıfatu'l-Cennet, 4, (IV, 625).

⁹⁰⁹ İbn Hibban, *Sahîh*, X, 471, 472; Beyhakî, *a.g.e.*, IX, 27, IX, 267; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X, 346, 347; İbn Hacer, *a.g.e.*, XIII, 413; Aynî, *a.g.e.*, XXV, 115; Cûzekânî, *el-Ebâtil ve'l-Menâkir ve's-Sihâh ve'l-Meşâhir*, I, 491.

⁹¹⁰ İbn Hibban, *Sahîh*, X, 472; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X, 347; Cûzekânî, *el-Ebâtil ve'l-Menâkir*, I, 491.

⁹¹¹ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X, 369, 370.

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel İbn Abbâs'dan tahriç edip; hadisi şu şekilde tamamlamışlardır:

وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ، وَإِذَا اسْتَنْفَرْتُمْ فَانْفِرُوا⁹¹²

Ebû Dâvud et-Tayâlisî, Abdurrezzâk, İbn Ebî Şeybe, Ebû Ya'lâ, İbn Hibbân, Taberânî ve Beyhakî bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁹¹³

Ebû Ya'lâ ve İbn Hibbân'ın eserlerini tahkik eden muhakkikler bu hadisin isnadının sahih olduğunu söylemişlerdir.⁹¹⁴

Bu hadis *muttefekun aleyh* olduğunda ve hadisin sıhhatıyla ilgili herhangi bir eleştiride bulunulmadığından *sahih* olduğuna inanıyoruz.

“Allah’ın onları affetmesi umulur. Allah, affi ve bağışlaması çok olandır.”
(Nisâ/99).

185- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdullah en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Muâz b. Fazâl, ona Hişâm, ona Yahya (İbni Ebî Kesîr), ona Ebû Seleme, ona da Ebû Hureyre (r.a.) şöyle anlattı: “Peygamber (s.a.v.) yatsı namazının son rekâtında

“*Semiallahu limen hamideh, rabbena lekel hamd*” dedikten sonra ayakta şöyle: “Allah’ım! Ayyaş b. Ebû Rebia’yı kurtar, Allahım! Velîd’i kurtar, Allah’ım! Seleme b. Hişâm’ı kurtar, Allah’ım! Mümin mustazafları kurtar, Allah’ım Muzar’ın sıkıntısını şiddetlendir. Allah’ım! Onların yıllarını Yusuf’un yılları gibi yap.” derdi. (II/273).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud ve Ahmed b. Hanbel Ebû Seleme’nin tahriçleriyle Ebû Hureyre’den rivayet etmişlerdir.⁹¹⁵

Abdurrezzâk, Bezzâr, Ebû Ya'lâ, İbn Huzeyme, Taberânî, Dârekutnî, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir. Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'ini tahkik eden Hüseyin Seli Esed, isnadının sahih; Beğavî ise sıhhatinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.⁹¹⁶

⁹¹² Buhârî, *Sahih*, Cezâu's-Sayd, 10, (II, 214), Cihâd, 1, 27, (III, 200, 210); Müslim, *Sahih*, Hac, 445, (1353), (I, 986); Ebû Dâvud, *Sünen*, Cihâd, 2, (III, 8); Tirmizî, *Sünen*, Siyer, (IV, 148); Nesâî, *Sünen*, Bey'at, 15, (VII, 146); Dârimî, *Sünen*, Siyer, 69, (II, 554); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 226.

⁹¹³ Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, III, 657; Abdurrezzâk, *Musanef*, V, 309; İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, VII, 407; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VIII, 362; İbn Hibbân, *Sahih*, X, 452; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, X, 339; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, IX, 29.

⁹¹⁴ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VIII, 362; İbn Hibbân, *Sahih*, X, 452.

⁹¹⁵ Buhârî, *Sahih*, İstiska', 2, (II, 14, 15), Tefsîru'l-Kur'ân (Ali İmran), 9, (V, 171), Tefsîru'l-Kur'ân (Nisa), 21, (V, 183, 184), Edeb, 110, (VII, 118), deavat, 58, (VII, 165), İkrâh, (VIII, 56); Müslim, *Sahih*, 294, 295, (675), (I, 466, 467); Ebû Dâvud, *Sünen*, Vitir, 10, (II, 142); Ahmed b. Hanbel, II, 255.

⁹¹⁶ Abdurrezzâk, *Musanef*, II, 446; Bezzâr, *Müsned*, XIV, 320; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, X, 394; İbn Huzeyme, *Sahih*, VII, 312; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, VII, 54; Dârekutnî, *Sünen*, II, 369; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, II, 282; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, III, 121.

Bezzâr'ın rivayeti ثُمَّ خَرَّ سَاجِدًا وَخَرَّ كَبِيرٌ وَخَرَّ سَاجِدًا şeklinde, Dârekutnî'nin ise ثُمَّ خَرَّ سَاجِدًا ibaresiyle bitmektedir.⁹¹⁷

Ayrıca İbn Kesîr ve Suyûtî bu hadisi rivayet edip, Suyûtî hadisin tahriçiyile ilgili çeşitli bilgiler vermektedir.⁹¹⁸

Bu hadis *Sahîhayn*'dan tahriç edildiğinde ve hadisin ravileri cerh edilmediğinden dolayı *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

“...Kim Allah'a ve Peygambere hicret kastıyla evinde çıkar, sonra kendisine ölüm yetişirse, Muhakkak ki onun sevabı Allah'a düşer. Allah, çok bağışlayan, çok acıyandır.”(Nisâ/100).

186- Rivayet edilir ki, bu âyet indiğinde, Leys oğullarından Cündub b. Damra isimli hasta ve yaşlı bir adam bunu işitti ve: Vallahi bu geceyi Mekke'de geçirmeyeceğim, beni çıkarın, dedi. Bunun üzerine onu mekke'den, yatak üzerinde taşıyarak çıkardılar. “Ten'im” denen yere vardıklarında, neredeyse ölme durumuna geldi. Sağ elini sol eline vurarak: “Allah'ım bu senin için, bu Rasûl'ün için. Sana, Resûlü'nün sana beyat ettiği şekilde beyat ediyorum”, dedi ve öldü. O'nun haberi Peygamber (s.a.v.)'in ashabına ulaştığında: “Medine'ye ulaşıyorsa sevabı daha bol ve tam olurdu”, dediler. Müşrikler de onun hakkında alay edek: İsteğine ulaşamadı dediler. Bu olay üzerine Allah (c.c.) Allah (c.c.) Nisâ/100 âyetini indirdi: **(II/274)**.

Beğavî'nin isnadsız olarak rivayet ettiği bu *mevkûf* hadisi Taberânî şu senedle rivayet etmiştir: Bize Abdurrahman b. Selm er-Râzî, ona Sehl b. Osman, ona Abdurrahîm, ona Aşas b. Savvâr, ona İkrime ona da İbn Abbâs şöyle rivayet etti:..⁹¹⁹

Taberî, İbn Ebî Hâtim, Sa'lebî, Vâhidî ve Kurtubî bu rivayetle ilgili olayı tefsîrlerinde nakletmişlerdir. Fakat âyetin nazil olmasına sebep olan kişinin ismi üzerinde tam bir mutabakat sağlanmadığı görülmektedir.⁹²⁰

Beğavî'nin tefsîrini tahkik eden Abdurrezzâk el-Mehdî: “Abdurrahman b. Muhammed b. Ziyad el-Meharebî ve Aş'as b. Savvâr'ın zayıf olduğunu rivayet edilmektedir” demiştir.⁹²¹

⁹¹⁷ Bezzâr, *Müsned*, XIV, 320; Dârekutnî, *Sünen*, II, 369.

⁹¹⁸ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 344; Suyûtî, *Dürrü'l-Mensûr*, II, 269.

⁹¹⁹ Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XI, 272.

⁹²⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX, 114; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim*, III, 1050; Sa'lebî, *Keşfu'l-Beyân an Tefsîru'l-Kur'ân*, III, 373; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nuzûl*, I, 181; Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, V, 349.

⁹²¹ Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, I, 687.

Taberî'nin tefsîrini tahkik eden Ahmed Muhammed Şakir: "Abdurrahman b. Muhammed b. Ziyad el-Meharebî sikadır." İbn Hacer: "Yahya b. Maîn, Nesâî, Bezzâr ve Dârekutnî Abdurrahman b. Muhammed b. Ziyad el-Meharebî *sika*'dır" demişlerdir.⁹²²

Tirmizî: "Aş'as b. Savvar sikadır ancak hata yapıyor." demiştir. Ukaylî, Abbâs b. Muhammed'in şöyle dediğini söylemiştir: Yahya b. Main, Aş'as'a zayıftır, demiştir.⁹²³

Aş'as'ın zayıf olduğunu söylüyen rivayetlerden dolayı, bu hadis zayıf görünsede bu hadisle ilgili değişik sahîh rivayetlerin olması ve Tirmizî'ninde Aş'as'ın saduktur ama hata yapıyor teşhisi hadisi *hasen* seviyesine yükseltmektedir. Bu hadisin *hasen* olduğu kanaatine vardık.

"Yeryüzünde yolculuğa çıktığınız zaman, kâfirlerin size bir kötülük yapmasından korkarsanız, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur. Şüphesiz kâfirler sizin apaçık düşmanınızdır." (Nisâ/101).

187- Hz. Âişe (r.anha)'den rivayet edilmiştir ki: "Namaz ilk farz kılındığında ikişer rekat idi. Sonra yolculuk namazı aynı hal üzere bırakıldı. Mukim'in namazı ise (üç veya dörde) tamamlandı." **(II/274)**.

Beğavî'nin tefsirinde isnadsız olarak verdiği bu *Mevkûf* hadisi *Şerhu's-Sünne*'de senediyle beraber rivayet etmiştir.⁹²⁴

Bu hadisi Buhârî, Müslim ve Nesâî Zührî'nin yoluyla Hz. Âişe'den, Yine Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel, Sâlih b. Keysân ve Urve'nin tarikiyla Hz. Âişe'den rivayet etmişlerdir.⁹²⁵

Abdurrezâk, İbn Ebî Şeybe, Nesâî, İbn Huzeyme, İbn Hibbân ve Beyhakî bu hadisi Hz. Âişe'den rivayet etmişlerdir.⁹²⁶

İbn Hibbân'ın *Sahîh*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd, Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre isnadının sahîh olduğunu söylemiştir.⁹²⁷

Bütün raviler rivayetlerini şu şekilde bitirmişlerdir:

⁹²² Taberî, *a.g.e.*, X, 491; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 418.

⁹²³ Tirmizî, *İlelu'l-Kebîr*, I, 390; Ukaylî, *Duafâ u'l-Kebîr*, I, 31.

⁹²⁴ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, IV, 164.

⁹²⁵ Buhârî, *Sahîh*, Taksîru's-Salât, 5, (II, 36), Salât, 1, (I, 93); Müslim, *Sahîh*, Salâtü'l-Mûsafirin, 1, 2, (685), (I, 478); Ebû Dâvud, *Sünen*, Salâtü'l-Mûsafirin, 1, (I, 5, 6); Nesâî, *Sünen*, Salât, (I, 225, 226); Mâlik, *Muvatta'*, Kasru's-Salât fi's-Sefer, 8, (I, 164); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 2725.

⁹²⁶ Abdurrezâk, *Musannef*, II, 521; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, 206; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 201; İbn Huzeyme, *Sahîh*, I, 156; İbn Hibbân, *Sahîh*, VI, 446; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, III, 204.

⁹²⁷ İbn Hibbân, *Sahîh*, VI, 446.

قَالَ الزُّهْرِيُّ: فَقُلْتُ لِعُرْوَةَ: فَمَا بَالُ عَائِشَةَ تُتَمُّ؟ قَالَ: تَأَوَّلْتُ مَا تَأَوَّلَ عُمَانُ

Hadisi Buhârî, Müslim ve diğer önemli muhaddislerin rivayet etmesi, muhakkik Şuayb Arnaûd'un sıhhati hakkındaki olumlu kanaati nedeniyle bizde de *sahîh* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

188- Bize İmam Abdulvahhâb b. Muhammed el-Hatîb, ona Abdulazîz b. el-Hallâl, ona Ebu'l-Abbâs el-Esamm, ona Rebî', ona Şâfiî, ona İbrahim b. Muhammed, ona Talha b. Amr, ona Ata b. Ebû Rebâh müminlerin annesi Âişe (r.anha.) ona şöyle söylediğini anlattı: “Rasûlullah hepsini de yaptı; namazı kısalttı. Onu tam da kıldı.” (II/275).

Bu hadisi Şâfiî, Dârekutnî, Beyhakî ve Beğavî Hz. Âişe'den tahric etmişlerdir. Dârekutnî ve Beyhakî, Talha b. Amr'ın zayıf olduğunu söylemişlerdir.⁹²⁸

Bezzâr: “İbrahim b. Muhammed b. Yahya zayıftır. İlim ehli onun hadislerini terketmiştir.” İbn Hacer: “İbrahim b. Muhammed b. Yahya gerçekten zayıftır, ama Şâfiî'nin yanında hüccettir.” demişlerdir.⁹²⁹

Şevkânî: “İbrahim b. Muhammed b. Yahya Şâfiî'ye göre güvenilir, Cumhura göre ise zayıf biridir.” İbn Esîr: “Kaderciler olduğundan dolayı Abdullah b. Mubârek, İbrahim b. Muhammed b. Yahya'yı terketmiştir. Süfyân b. Abdulmelik Abdullah b. Mubarek'e İbrahim b. Muhammed'i niçin terkettiğini sorunca O, şöyle demiş: Açıkça kadercidir, çoğunluk O'nu kadercilikle anıyor. O *müdehlistir*.” Ukaylî: “Yahya b. Saîd. Enes b. Mâlik'e İbrahi b. Yahya'nın hadiste sika olup olmadığını sordum. O da İbrahim b. Yahya ne hadiste nede dinde *sika*'dır” demişlerdir.⁹³⁰

Dârekutnî: “İbn Cureyc onu tedlis ile itham etmiştir.” İbn Ebî Hâtim: “O, *metrûk*'ur.” Makdisî: “İbrahim *kezzab*'tır.” İbnü'l-Cevzî Mevzûât'ta: “Mâlik: Yahya b. Main ve İbn Maîn O'nun için *kezzab*'tır. Ahmed b. Hanbel: İnsanlar onun hadisini terk ettiler” demişlerdir.⁹³¹

Beğavî'nin rivayet ettiği bu hadis yukarıda belirttiğimiz gibi hadis tenkitçilerin İbrahim b. Muhammed hakkında ki ithamlardan dolayı zayıf bir hadistir. Aynı hadisin değişik tariklerde sahîh bir şekilde rivayet olduğundan dolayı senedi *zayıf* olsada metni sahîhtir.

⁹²⁸ Şâfiî, *Müsned*, I, 25; Dârekutnî, *Sünen*, III, 163; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, III, 202, 203; Beğavî, *a.g.e.*, IV, 166.

⁹²⁹ Bezzâr, *Müsned*, XV, 281; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VIII, 461, *Telhîsu'l-Habîr*, I, 406.

⁹³⁰ Şevkânî, *Neylu'l-Evtâr*, III, 346; İbn Esîr, *Câmiu'l-Uşûl*, XII, 158; Ukaylî, *Duaîfâu'l-Kebîr*, I, 62.

⁹³¹ Dârekutnî, *el-İlelu'l-Varide fi'l-Ehadis*, IX, 319; İbn Ebî Hâtim, *İlelu'l-Hadîs*, IV, 173; Makdisî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, I, 357; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 217.

189- Bize Abdulvahhâb b. Muhammed el-Hatîb, ona Abdulazîz b. Ahmed el-Hallâl, ona Ebu'l-Abbâs el-Esamm, ona Rebî', ona Şâfî, ona Müslim b. Hâlid ve Abdülmecid b. Abdulazîz b. Ebî Revvâd, ona İbn Cüreyc, ona Abdurrahman b. Abdillah b. Ebî Ammâr, ona Abdullah b. Bâbâh, ona Ya'lâ b. Ümeyye şöyle anlattı: Ömer b. Hattâb'a dedim ki: Allah: "Korku içinde bulunursanız namazları kısaltınız" buyuruyor. Bugün tüm insanlar emniyet içerisinde. Durum ne olacak? O da şöyle dedi: Senin şaşırdığın bu duruma ben de şaşmışım ve Rasûlullah (s.a.v.)'a sormuştum o da şöyle buyurmuştu:

"Allah'ın size sadaka olarak verdiği bir bağıştır, O'nun bağışını kabul ediniz." (II/275).

Bu hadisi Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Ya'lâ b. Umeyye'den tahriç edip; Tirmizî: "Bu hasen sahîh bir hadistir" demiştir.⁹³²

Şâfî, İbn Ebî Şeybe, Nesâî, Ebû Ya'lâ, İbn Huzeyme, İbn Hibbân ve Beğavî Ya'lâ b. Umeyye'den rivayet etmişlerdir.⁹³³

Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'ini tahkikeden Hüseyin Selim Esed: "Bu hadis sahîhtir." İbn Hibbân'nın *Sahîh*'ini tahki eden Şuayb el-Arnaûd: "İsnadı sahîhtir." Beğavî: "Bu hadis sahîhtir" demişlerdir.⁹³⁴

Ayrıca Taberî ve Sa'lebî bu rivayeti tefsîrlerinde nakletmişlerdir.⁹³⁵

Müslim ve dört *Sünen* sahibi bu hadisi rivayet ettiklerinden ve hadis tenkitçileri bu hadisin isnadı veya metni için herhangi olumsuz bir değerlendirmede bulunmadıklarından Beğavî'nin rivayet ettiği bu hadis sahîhtir.

190- Bize Abdulvâhid b. Muhammed el-Hatib, ona Abdulazîz b. Ahmed el-Hallâl, ona Ebu'l-Abbâs el-Esamm, ona Rebî', ona Şâfî, ona Abdulvahhâb, ona Eyyüb es-Sahtiyânî, ona Muhammed b. Sirin, ona İbn Abbâs (r.a.) şöyle söyledi: "Rasûlullah (s.a.v.) Mekke ile Medine arasında güvenli bir yer etti. Allah'dan başka hiç kimseden korkusu olmadığı halde namazları iki rekât kıldı." (II/275).

⁹³² Müslim, *Sahîh*, Salâtu'l-Misâfirîn, 4, (686), (I, 478); Ebû Dâvud, *Sünen*, Salâtu'l-Misâfirîn, 1, (II, 6); Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân, 4, (IV, 242, 243); İbn Mâce, *Sünen*, İkâmetu's-Salât, 73, (I, 339); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 25.

⁹³³ Şâfî, *Müsned*, I, 24; İbn Ebî Şeybe, *Müsned*, II, 203; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, X, 71; Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsned*, I, 163; İbn Huzeyme, *Sahîh*, II, 71; İbn Hibbân, *Sahîh*, VI, 450; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, IV, 168.

⁹³⁴ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsned*, I, 163; İbn Hibbân, *Sahîh*, VI, 450; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, IV, 168.

⁹³⁵ Taberî, *a.g.e.*, IX, 125; Sa'lebî, *a.g.e.*, III, 374.

Bu hadisi Tirmizî, Nesâî, Ahmed b. Hanbel Huşeym'in yoluyla İbn Abbâs'dan tahriç etmişlerdir.⁹³⁶

Tirmizî *أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ مِنْ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةَ أَمَّا* ibaresi yerine *أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ مِنْ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةَ إِلَى مَكَّةَ لَا يَخَافُ* ibaresini kullanmış ve sahih bir hadis olduğunu söylemiştir.⁹³⁷

İbn Esîr ve Beğavî bu rivayeti nakledip; Beğavî hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.⁹³⁸

İbn Kesîr bu hadisi tefsîrinde senediyle birlikte rivayet etmiştir.⁹³⁹

Bu hadis'e Tirmizî ve Beğavî'nin sahîhtir demesinden dolayı bizlerde de *sahih* olduğu kanaati hâsıl oldu.

“Sen o vakit, onların içlerinde olup da onlara namaz kıldırıldığında, içlerinden bir grup seninle beraber namaza dursun, silahlarında yanlarına alsınlar...” (Nisâ/102).

191- Bize Ebu'l-Hasan es-Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ebû İshâk el-Hâşimî, ona Ebû Mus'ab, ona Mâlik, ona Yezîd b. Rûmân, ona Sâlih b. Havvât Zatü'r-Rika' da Peygamber (s.a.v.)'le birlikte korku namazı kılanlardan şöyle aktardı: “Bir grup onunla birlikte namaza durdu, diğerleri ise düşmana karşı saf tuttular. Onlarla birlikte namaz kıldı. Sonra ayakta kalarak düşmana karşı saf tuttular. Diğer grup geldi. Peygamber (s.a.v.) onlarla birlikte kalan bir rekâtı kıldı ve oturup halde bekledi. Onlar kendi namazlarını tamamladıktan sonra, onlarla birlikte selam verdi. Mâlik der ki: “Bu korku namazı hakkında işittiklerim arasında en güzeldir.” (II/277).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî ve Mâlik b. Enes, Sâlih b. Havvât'tan rivayet etmişlerdir.⁹⁴⁰

Şâfiî, Nesâî, Dârekutnî ve Beğavî bu rivayeti nakletmişlerdir. Dârekutnî, hadisin sahih; Beğavî ise sahîhliğinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.⁹⁴¹

Hadisi Buhârî, Müslim ve diğer önemli muhaddislerin rivayet etmesine, Dârekutnî ve Beğavî'nin bu hadis için sahîhtir demelerine istinaden bizlerde *sahih* olduğu kanaatine vardık.

⁹³⁶ Tirmizî, *Sünen*, Cum'a, 39, (II, 431); Nesâî, *Sünen*, Taksîru's-Salât fi's-Sefer, 1, (III, 117); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 215.

⁹³⁷ Tirmizî, *Sünen*, Cum'a, 39, (II, 431).

⁹³⁸ Beğavî, *a.g.e.*, IV, 169, 170; İbn Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, V, 700.

⁹³⁹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 349.

⁹⁴⁰ Buhârî, *Sahih*, Meğâzî, 31, (V, 52); Müslim, *Sahih*, Salâtu'l-Misafirin, 310, (842), (I, 575, 576); Ebû Dâvud, *Sünen*, Salâtu'l-Misafir, 14, (II, 30, 31); Nesâî, *Sünen*, Salâtu'l-Havf, (III, 171); Mâlik, *Muvatta'*, Salâtu'l-Havf, 1, (I, 183).

⁹⁴¹ Şâfiî, *Müsned*, I, 177; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, II, 368; Dârekutnî, *Sünen*, II, 410; Beğavî, *a.g.e.*, IV, 279, 280.

192- Bize Abdulvâhid el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Nâfîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona müsedded, ona Yahya, ona Şu'be, ona Abdurrahman b. el-Kâsım, ona babası, ona Sâlih b. Havat, ona Sehl b. Ebî Hasme (ra) Rasûlullah (s.a.v.)'tan bu şekilde rivayet etti. **(II/277).**

Bir önceki hadis metni gibi rivayet edilmiştir. Değerlendirmesi ve tahriçi 191. hadiste yapıldı.

193- Bize Ebû Osman Saîd b. İsmail ed-Dabbî, ona Ebû Muhammed Abdulcebbâr b. Muhammed el-Cirâhî, ona Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Ahmed el-Mahbûbî, ona Ebû İsa et-Tirmizî, ona Muhammed b. Abdumelik b. Ebi'ş-Şevârib, ona Yezîd b. Zûray, ona Ma'mer, ona Zührî, ona Salîm, ona da babası şöyle anlattı: "Peygamber (s.a.v.) korku namazını iki gruptan biriyle bir rekât kıldı. Bu esnada ikinci grup düşman karşısında bulunuyordu. Sonra birinci grup ikinci grubun yerine gitti ve ikinci grup namaza geldi. Peygamber (s.a.v.) onlarla da diğer rekâtı kıldı ve selam verdi. Bunlar da kalktılar ve ikinci rekâtlarını kıldılar." **(II/278).**

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud Tirmizî, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel İbn Ömer'den tahric etmişlerdir.⁹⁴²

Buhârî'nin rivayet ettiği hadisin metninde صلاة الخوف ibaresi yoktur.

Beğavî: فقام هؤلاء فصلوا ركعتهم ; فصلى بهم ركعة أخرى ; مقام أولئك

Buhârî'nin rivayetinde فَمَامَ هَؤُلَاءِ فَفَضُّوا رَكَعَتَهُمْ، وَقَامَ ُ فَصَلَّى بِهِمْ رَكْعَةً ; مَقَامَ أَصْحَابِهِمْ أَوْلَئِكَ هَؤُلَاءِ فَفَضُّوا رَكَعَتَهُمْ altını çizdiğimiz farklılıklar görülmektedir.

Bezzâr, İbn Hibbân, Taberânî, Dârekutnî, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir. Muhakkik Şuayb el-Arnaûd ve Beğavî, bu hadisin sahih olduğunu belirtmişlerdir.⁹⁴³

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, diğer meşhur muhaddislerce ve farklı yollarla rivayet edilmesi, Şuayb el-Arnaûd'un sahihtir görüşüne istinaden bizde de *sahih* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

194- Bize imam Ebû Ali el-Hüseyin b. Muhammed el-Kadî, ona Ebû Nuaym Abdumelik b. el-Hüseyin el-İsferâyînî, ona Ebû Avâne Yakub b. İshâk el-Hâfız, ona es-Sâğânî, ona Affân b. Müslim, ona Ebân el-Attâr, ona Yahya b. Ebî Kesîr, ona Ebû Seleme, ona da Câbir b. Abdillâh (r.a) şöyle anlattı : Biz, Peygamberle beraber Zâtu'r-

⁹⁴² Buhârî, *Sahîh*, Megâzî, 31, (V, 53), Salâtu'l-Havf, 1, I, 226; Müslim, *Sahîh*, Salâtu'l-Misâfirin, 305, (839), (I, 574); Ebû Dâvud, *Sünen*, Selâtu's-Sefer, 16, (II, 35, 36); Tirmizî, *Sünen*, Cum'a, 46, (II, 453); Nesâî, *Sünen*, Salâtu'l-Havf, (III, 171); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 147.

⁹⁴³ Bezzâr, *Müsned*, XII, 265; İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 133; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XII, 280; Dârekutnî, *Sünen*, II, 407; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, III, 370; Bağavi, *Şerhu's-Sünne*, IV, 276.

Rıkâ' seferinde bulunduk. Gölgeci bir ağaç altına geldiğimiz zaman bizler o gölgeci ağacı Peygamber'e bıraktık. Peygamber'in kılıcı ağaçta asılı iken, müşriklerden bir adam gelmiş, o kılıcı sıyırmış ve Peygamber'e şöyle dedi: Benden korkuyor musun? O (s.a.v.):

“Hayır”, diye cevap verdi. Müşrik: Seni benden kim engelleyebilir? Peygamber (s.a.v.):

“Beni senden Allah korur”, dedi. Sahâbe o adamı tehdit ettiler. Adam da kılıcı kınına koyarak yerine astı. O sırada ezan okundu. Câbir: Bir grupta iki rekât kıldı. Onlar geriye çekildiler. Sonra başka bir grupta da iki rekât kıldı. Câbir devamında: “Rasûlullah dört, insanlarsa iki rekât kılmış oldular.” (II/278).

Bu hadisi Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel, Ebân b. Yezîd'in yoluyla Câbir'den tahriç etmişlerdir.⁹⁴⁴

Beğavî'nin rivayet ettiği bu hadisin sened ve metni, Buhârî ve Müslim'in rivayet ettikleri hadisle aynıdır.

Ebû Ya'lâ el-Mevsûlî, İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi rivayet edip; İbn Hibbân'nın *Sahîh*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd: Ricali sika olup hadis Ebû Beşîr den dolayı *munkati*'dir. Ebû Beşîr'in ismi Cafer b. Ebî Vahşî el-Yeşkurî olup Süleyman'dan bu hadisi işitmemiştir.” Beğavî: “Sahîhliğinde ittifak vardır” demişlerdir.⁹⁴⁵

Bu hadisin Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilmesi ve hadisin senedinde Ebû Beşîr adlı ravi olmamasından dolayı *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

195- Bize Abdulvahhab b. el-Hatib, ona Abdulazîz b. Ahmed el-Hallâl, ona Ebu'l-Abbâs el-Esamm, ona Rebî', ona Şâfîî, ona İbn Uleyye (veya başkası), ona Yûnus, ona Hasan, ona Câbir (ra) şöyle anlattı: “Peygamber (s.a.v.) düşmandan korku durumunda bir defa öğle namazını insanlarla beraber hurma ağaçları arasında kıldı. Bir grupta iki rekât kıldı ve selam verdi. Sonra diğer grup geldi ve onlarla da iki rekât kılıp selam verdi.” (II/278-279).

Bu hadisi Nesâî Câbir b. Abdillâh'dan tahriç etmiştir.⁹⁴⁶

⁹⁴⁴ Buhârî, *Sahîh*, Megâzî, 31, (V, 54); Müslim, *Sahîh*, Salâtu'l-Misafirin, 311, (843), (I, 576); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 365, 390.

⁹⁴⁵ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, III, 312; İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 138, 139; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, III, 368; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, IV, 287, 288.

⁹⁴⁶ Nesâî, *Sünen*, Salâtu'l-Havf, (III, 178).

Şâfiî, Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*), Dârekutnî, Beyhakî ve Beğavî Câbir'den rivayet etmişlerdir.⁹⁴⁷

Zeylaî, Beğavî'nin Şâfiî'den rivayet ettiği bu hadisi Dârekutnî ve başka rivayetlerle karşılaştırdıktan sonra Şâfiî ve Dârekutnî'nin rivayetini nakledip: “Şâfiî'nin rivayeti daha sahihtir. Ancak bu rivayette kopukluk şaibesi vardır çünkü Şâfiî'nin şeyhi *meçhûl*'dur” demiştir.⁹⁴⁸

Bu hadisin ravilerinden biri (Şâfiî'nin şeyhi) *meçhûl* olduğundan dolayı zayıftır.

196- Huzeyfe (r.a)'den: Peygamber (s.a.v.)'in korku namazını, bir grupta bir rekât diğer grupta bir rekât şeklinde kıldığı ve onların bunun dışında birşey kılmadıkları rivayet edilmiştir. **(II/279).**

Beğavî tefsîrinde isnadsız olarak naklettiği bu hadisi, *Şerhu's-Sünne*'de de senedsiz olarak rivayet etmiştir.⁹⁴⁹

Bu hadisi Ebû Dâvud, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel Süfyân'nın yoluyla Sa'lebe b. Zehdem'dentahriç etmişlerdir.⁹⁵⁰ Ebû Dâvud şu senedle rivayet etmiştir. Bize Müsedded, ona Yahyâ, ona Süfyân, ona Eş'as b. Süleym, ona Esved b. Hilâl ona da Sa'lebe b. Zehdem rivayet etmiştir.

Abdurrezzâk, İbn Ebî Şeybe, İbn Hibbân, Hâkim ve Beyhakî Sa'lebe b. Zehdem'den rivayet etmişlerdir.⁹⁵¹

Ayrıca Suyûtî tefsîrinde bu hadisi rivayet etmiştir.⁹⁵²

Şuayb el-Arnaûd, isnadının sahih; Hâkim'de bu hadisin isnadının sahih olduğu halde Buhârî ve Müslim bu şekilde tahriç etmediğini söylemişlerdir.⁹⁵³

Yukarıda verdiğimiz bilgilere istinaden bu hadisin *sahih* olduğu kanaatine vardık.

197- Zeyd b. Sabit de Peygamber (s.a.v.)'den nakledip şöyle dedi “Cemaatin (kıldığı namaz) bir rekât, Peygamber (s.a.v.)'in (kıldığı namaz ise) iki rekât idi.” **(II/279).**

⁹⁴⁷ Şâfiî, *Müsned*, I, 57; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, II, 375; Dârekutnî, *Sünen*, II, 412; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, III, 368; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, IV, 284.

⁹⁴⁸ Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, II, 56, 57.

⁹⁴⁹ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, IV, 284.

⁹⁵⁰ Ebû Dâvud, *Sünen*, Salâtu's-Sefer, 18, (II, 38); Nesâî, *Sünen*, Salâtu'l-Havf, (III, 168); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 384, 399.

⁹⁵¹ Abdurrezzâk, *Musanef*, II, 509; İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, II, 213; İbn Hibbân, *Sahih*, IV, 302, VI, 182; Hâkim, *Müstedrek*, I, 485; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, III, 371.

⁹⁵² Suyûtî, *Dürrü'l-Mensûr fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr*, II, 661.

⁹⁵³ İbn Hibbân, *Sahih*, IV, 302, VI, 182; Hâkim, *Müstedrek*, I, 485.

Beğavî'nin tefsîrinde isnadsız olarak rivayet ettiği bu hadisi *Şerhu's-Sünne*'de de senedsiz olarak rivayet etmiştir.⁹⁵⁴

Bu hadisi Ebû Dâvud isnadsız olarak, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel ise isnadıyla beraber Zeyd b. Sabit'den tahrîç etmişlerdir.⁹⁵⁵

Nesâî şu senedle hadisi rivayet etmiştir: Bize Amr b. Ali, ona Yahyâ, ona Süfyân, ona Rukeyn b. Rabî', ona Kâsım b. Hasan ona da Zeyd b. Sâbit rivayet etmiştir.⁹⁵⁶

Abdurrezzâk, İbn Ebî Şeybe, İbn Hibbân, Taberânî ve Beyhakî Zeyd b. Sâbit'ten rivayet etmişlerdir. Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, hadisin isnadının sahih olduğunu söylemiştir.⁹⁵⁷

Hadisin Ebû Dâvud ve Nesâî gibi önemli muhaddisler tarafında rivayet edilmesi, muhakkik Şuayb Arnaûd'un olumlu değerlendirmesi doğrultusunda biz de *sahih* olduğuna inanıyoruz.

198- Bize imam Ebû Ali el-Hüseyin b. Muhammed el-Kadî, ona Ebû Nuaym el-İsferayinî, ona Ebû Avâne el-Hâfız, ona Ammâr, ona Yezîd b. Hârûn, ona Abdulmelik b. Ebî Süleymân, ona Ata', ona Câbir (r.a) şöyle anlattı: “Rasûlullah (s.a.v.) korku namazı için kalktı. Biz de arkasında iki saf olduk. Düşman bizimle kıble arasındaydı. Rasûlullah (s.a.v.) tekbir getirdi. Biz de hep birlikte tekbir getirdik. Ruku etti. Biz de hep birlikte ruku ettik. Sonra başını rukudan kaldırdı. Biz de hep birlikte kalktık. Peygamber ve önceden arkada olup da sonra öne geçen saf secdeye gitti. Son saf ise düşmanla savaşa hazır bir şekilde ayakta bekledi. Rasûlullah (s.a.v.) secdelerini bitirip ilk saf da kalktıktan sonra son saf secdeye gitti. Arka saf öne, ön saf ise arkaya geçti. Sonra Peygamber (s.a.v.) ruku etti. Biz de hep birlikte ruku ettik. Sonra başını rukudan kaldırdı. Biz de hep birlikte kalktık. Sonra o ve önceden arkada olup da sonra öne geçen saf secdeye gitti. Son saf ise düşmanla savaşa hazır bir şekilde ayakta kaldı. Rasûlullah (s.a.v.) ve ilk saf secdelerini bitirince arka saf secdelerini etti. Sonra Rasûlullah (s.a.v.) ve biz hep birlikte selam verdik. Câbir (r.a) der ki: “İşte şu bekçilerinizin yöneticilerinize yaptıkları gibi.” **(II/279).**

⁹⁵⁴ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, IV, 285.

⁹⁵⁵ Ebû Dâvud, *Sünen*, Salâtu's-Sefer, 18, (II, 39); Nesâî, *Sünen*, Salâtu'l-Havf, (III, 168), Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 183.

⁹⁵⁶ Nesâî, *Sünen*, Salâtu'l-Havf, (III, 168).

⁹⁵⁷ Abdurrezzâk, *Musanef*, II, 519; İbnEbi Şeybe, *Musanef*, II, 213; İbn Hibbân, *Sahih*, VII, 121; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, V, 153; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, III, 373.

Bu hadisi Müslim, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel Câbir'den rivayet etmişlerdir.⁹⁵⁸

Huzeyme, İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî Câbir'den rivayet etmişlerdir.⁹⁵⁹

Şevkânî ve Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, isnadının sahih; Beğavî ise bu hadisin sahih olduğunu söylemişlerdir.⁹⁶⁰

Hadisi Müslim ve diğer önemli muhaddislerin rivayet etmesi, Şuayb el-Arnaûd'un değerlendirmeleri doğrultusunda biz de *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

199- Mücâhid, bu âyetin nüzul sebebi hakkında İbn Ayyâş ez-Zurekî'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: Rasûlullah (s.a.v.)'la birlikte Asfân'da idik. Kâfirlerin başında Hâlid b. Velîd bulunuyordu. Öğle namazını kıldık. Müşrikler: “Onlar namazda iken saldırırsak çok iyi bir kazanç elde edeceğiz”, dediler. Bunun üzerine öğle ile ikinci arasında bu âyet (Nisa/102) indi. **(II/280)**.

Beğavî senedsiz olarak sadece rivayetini baş tarafını verdiği bu hadisi *Şerhu's-Sünne* 'de isnadıyla beraber tamamını nakletmiştir.⁹⁶¹

Bu hadisi Ebû Dâvud, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel, Mücâhid'in tahriçine Ebû Ayyâş ez-Zurekî'den rivayet etmişlerdir.⁹⁶²

Ebû Dâvud et-Tayâlisî, Abdurrezzâk Nesâî, İbn Hibbân, Taberânî, Dârekutnî, Hâkim ve Beyhakî bu rivayeti Câbir'den rivayet etmişlerdir. Şuayb el-Arnaûd isnadının sahih; Hâkim ise hadis Şeyhayn'ın şartlarına göre sahih olduğu halde tahriç etmediklerini söylemişlerdir.⁹⁶³

İbn Esîr, bunun sahih bir hadis olduğunu söylemiştir.⁹⁶⁴

Ayrıca Taberî, İbn Ebî Hâtim, Kurtubî, Hâzin, Ebû Hayyân el-Endelûsî, ve İbn Kesîr bu rivayeti eserlerinde nakletmişlerdir.⁹⁶⁵

Verdiğimiz bilgilerden dolayı bu hadisin *sahîh* olduğunun kanaatine vardık.

⁹⁵⁸ Müslim, *Sahîh*, Salâtu'l-Misâfirîn, 308, (840), (I, 574); Nesâî, *Sünen*, Salâtu'l-Havf, (III, 175, 176); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 174, 298, 374.

⁹⁵⁹ İbn Huzeyme, *Sahîh*, II, 294, 304; İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 120, 129; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, III, 373; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, IV, 291.

⁹⁶⁰ Şevkanî, *Neylu'l-Evtâr*, III, 379; İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 120, 129; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, IV, 291.

⁹⁶¹ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, IV, 289, 290.

⁹⁶² Ebû Dâvud, *Sünen*, Salâtu's- Sefer, 12, (II, 28); Nesâî, *Sünen*, Salâtu'l-Havf, (III, 176, 177); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 59, 60.

⁹⁶³ Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, II, 683; Abdurrezal, *Musannef*, II, 504; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, II, 374; İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 128; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, V, 213, 214, 216; Dârekutnî, *Sünen*, II, 408; Hâkim, *Müstedrek*, I, 487; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, III, 362, 365.

⁹⁶⁴ İbn Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, v, 738.

⁹⁶⁵ Taberî, *a.g.e.*, IX, 131; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim*, III, 1052, IV, 1053; Kurtubî, *a.g.e.*, V, 364; Hâzin, *a.g.e.*, I, 420; Ebû Hayyân el-Endelûsî, *Bahru'l-Muhît fi't-Tefsîr*, IV, 47; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 354.

200- Kelbî Ebû Sâlih'den, O da İbn Abbâs (r.a)'dan şöyle aktarır: Bu âyet (Nisâ/102) Rasûlullah (s.a.v.) hakkında inmiştir. Kendisi Benî Anmâr kabilesine karşı savaşmak üzere sahâbeyle medine'den çıkmıştı. Bir yerde konakladılar. Düşmandan hiçbirini göremiyorlardı. İnsanlar silahlarını bıraktılar. Peygamber de (s.a.v.) silahını bırakıp ihtiyacı için oradan uzaklaştı. Vadiyi aştı. O esnada serpinti şeklinde yağın yağmur, Rasûlullah 'ın Sahâbeye ulaşmasını engelledi. Rasûlullah (s.a.v.) bir ağacın gölgesine oturdu. O'nu Gavres b. el-Hâris el-Muhâribî gördü ve: O'nu öldürmesem Allah (c.c.) canımı alsın deyip silahıyla birlikte dağdan indi. Rasûlullah (s.a.v.) elinden kınından çıkardığı kılıçla başında durduğunda o'nu farketti Gavres: Ey Muhammed! Şimdi seni benden kim koruyabilir? Diye seslendi. Rasûlullah (s.a.v.):

“Allah”, dedi. Sonra: “Allah’ım beni Gavres b. el-Haris’ten istediğin şekilde koru”, diye dua etti.

Adam kılıçla Rasûlullah (s.a.v.)'ın üzerine yürüdü. İki omuzu arasındaki ağrıdan dolayı yüzü koyun yere düşüp kılıcı elinden düştü. Rasûlullah (s.a.v.) kalktı ve kılıcı alarak:

“Şimdi kim seni benden kurtaracak.”

Gavres: Hiç kimse, diye cevap verince, Rasûlullah (s.a.v.):

“Ey Gavres! “Allah’dan (c.c.) başka ilah olmadığına, Muhammed’in onun kulu ve elçisi olduğuna şehadet eder misin, taki sana kılıcını vereyim” dedi. O da:

Hayır, ancak seninle hiçbir zaman savaşmayacağıma ve sana karşı hiçbir düşmana yardımcı olmayacağıma söz verebilirim”, dedi. Rasûlullah (s.a.v.)'de ona kılıcını verdi. Gavres:”Vallahi sen benden daha hayırlısın” dedi. Peygamber (s.a.v.):

“Evet, ben buna senden daha layığım” dedi.

Gavres arkadaşlarının yanına döndüğünde ona: Yazıklar olsun sana. Seni ondan ne engelledi? Dediler. O da: O'nu öldürmek için kılıçla üzerine yürüdüm. Vallahi bilmiyorum, beni iki omuzumdan kim sıktıysa yüzüm üzeri yere düştüm, dedi ve durumu anlattı. İbni Abbâs (ra) der ki: Vadideki yağmur sakinleşti ve Rasûlullah (s.a.v.) Sahâbesinin yanına dönerek başından geçeni anlattı ve onlara: **“...Şâyet size yağmurdan bir eziyet olursa...”**(Nisâ/102) âyetini okudu. **(II/280-281).**

Beğavî'nin Nisa sûresinin 102. âyetin tefsîri sadedinde senedsiz olarak verdiği bu rivayeti Beyhakî şu senedle tahric etmiştir: Bize Zeyd b. Ebî Attân, ona Vâkidî, ona

Dahhâk b. Osman, on Abdurrahman b. Muhammed b. Ebî Bekir ona da Abdullah b. Ebî Bekir rivayet etti.⁹⁶⁶

Bu hadis Kelbî'den dolayı zayıftır. Kelbî ilgili değerlendirmemizi 1 nolu hadiste yaptık.

“O korkulu zamanda namazı kıldınız mı, gerek ayaktayken, gerek otururken, gerekse de yanlarınız üzerinde hep Allahı zikredin...” (Nisâ/103).

201- Bize Amr b. Abdulazîz el-Kâşânî, ona Ebu'l-Kâsım b. Cafer el-Hâşimî, ona Ebû Ali Muhammed b. Ahmed el-Lü'lûî', ona Ebû Dâvud es-Sicistanî, ona Muhammed b. el-Alâ', ona İbn Ebî Zâid, ona babası, ona Hâlid b. Seleme, ona Zührî, ona Urve ona da Âişe (ra) şöyle söyledi. “Rasûlullah (s.a.v.) her anında Allah'ı anardı.” (II/281).

Bu hadisi, Buhârî Ezan babında müezzin ezan okurken abdest gerekip gerekmediğini anlatınca Hz. Âişe'nin bu rivayetini nakletmektedir.⁹⁶⁷

Bu hadisi Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel Yahya b. Zekeriyâ'nın yoluyla Hz. Âişe'den tahriç etmişlerdir. Tirmizî, hadisin *hasen garib* olduğunu söylemiştir.⁹⁶⁸

Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, İbn Huzeyme, Beyhakî ve Beğavî bu rivayeti Hz. Âişe'den rivayet etmişler, Ebû Ya'lâ'nın eserini tahkik eden Huseyin Selim Esed, isnadının sahih olduğunu belirtmiştir.⁹⁶⁹

Ayrıca bu hadisi İbn Ebî Hâtim ve Ebû Hayyân el-Endelüsî tefsîrlerinde nakletmişlerdir.⁹⁷⁰

Bu hadisin Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde tahriç edilmesine ve hadis tenkitçilerin bu hadis için sahihtir görüşlerine istinaden, bizler de *sahîh* olduğu kanatına vardık.

202- Bize Ahmed b. Abdillâh es-Sâlihî, ona Ebû Bekir Ahmed b. el-Hasan el-Hayrî, ona Hâcib b. Ahmed et-Tûsî, ona Ebû Bekir Abdullah b. Hâşimî, ona Veki', ona Süfyân, ona Abdurrahman b. el-Hâris, ona Ayyâş b. Ebî Rebî' ez-Zürekî, ona Hukîm b. Hukîm b. Abbâd b. Huneyf, ona Nâfi b. Cübeyr b. Met'am, ona İbn Abbâs (r.a) şöyle anlattı: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

⁹⁶⁶ Beyhakî, *Delâilu'n-Nubuvve*, III, 168, 198.

⁹⁶⁷ Buhârî, *Sahîh*, Ezân, 19, (I, 156).

⁹⁶⁸ Müslim, *Sahîh*, Hayz, 117, (383), (I, 282); Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret, 9, (I, 24); Tirmizî, *Sünen*, Daavat, 9, (V, 463); İbn Mâce, *Sünen*, Tahâret, 11, (I, 110); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 70, 153.

⁹⁶⁹ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsned*, VIII, 152; İbn Huzeyme, *Sahîh*, I, 104; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 148; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, II, 44.

⁹⁷⁰ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr İbn Ebî Hâtim*, XI, 257; Ebû Hayyân el-Endelüsî, *Bahru'l-Muhît*, III, 468.

“Cebrail bana Ka’be’de iki defa imamlık yaptı. Akşamı benimle oruçlunun iftar ettiği vakitte kıldı. Yatsıyı benimle şafağın kaybolduğu vakitte kıldı. Sabahı benimle oruçluya yeme-içmenin yasak olduğu vakitte kıldı. Ertesi günü öğleyi benimle, her şeyin gölgesinin kendi uzunluğunda olduğu vakitte kıldı. İkinci namazını benimle her şeyin gölgesinin o şeyin uzunluğunun iki katı olduğu vakitte kıldı. Akşamı benimle oruçlunun orucunu açtığı vakitte kıldı. Yatsıyı benimle gecenin ilk üçte biri vaktinde kıldı. Sabahı benimle kıldı hemen ardından tan ağırdı. Sonra bana dönerek: “Ey Muhammed: Bu senden önceki peygamberlerin vaktidir. Vakit her iki vaktin arası vakittir”, dedi. (II/282).

Bu hadisi, Ebû Dâvud Süfyân’ın, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel ise Adurrahman b. Haris’in yoluyla İbn Abbâs’dan tahriç edip; Tirmizî, İbn Abbâs hadisinin *hasen sahih* olduğunu söylemiştir.⁹⁷¹

Beğavî’nin rivayet ettiği bu hadiste Cibril (a.s.) Hz. Peygamber (s.a.v.)’e imamlık yapınca akşam namazından başlayarak namaz kıldırıştır. Ebû Dâvud, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel’in rivayetlerinde ise Cibril (a.s.) öğle namazından başlayarak namaz kıldırıştır.

Şâfiî, Abdurrezzâk, İbn Ebn Şeybe, Ebû Ya’lâ, İbn Huzeyme, İbn Hibbân, Taberânî, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi İbn Abbâs’dan rivayet etmişlerdir. Muhakkik Hüseyin Selim Esed ve Muhammed Mustafa el-A’zamî, hadisin isnadının hasen; Beğavî ise hasen bir hadis olduğunu belirtmişlerdir.⁹⁷²

İbn Hibbân şöyle demektedir: Cebrâil’in: “Ya Muhammed! Bu iki vakit Senden önceki Peygamberlerin vaktidir” sözü bize apaçık gösteriyor ki bizim bazı şer’i konularımız bizdem önceki ummetlerin şeriatlarıyla ittifak halindedir.⁹⁷³

İbn Ebî Hâtim: “Babama ve Ebû Zur’a’ya bu hadisi sordum ikisi de sahîhtir dediler. Başka bir seferde babamdan şöyle işttim: Korkarım ki bu hadis bu isnadla uydurmadır” demiştir.⁹⁷⁴

Verdiğimiz bilgilere dayanarak bu hadisin *hasen* olduğunun kanatına vardık.

⁹⁷¹ Ebû Dâvud, *Sünen*, Salât, 2, (I, 274, 275 276, 277, 278); Tirmizî, *Sünen*, Salât, 1, (I, 278, 279, 280, 281, 282); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 333.

⁹⁷² Şâfiî, *Müsned*, I, 26,27; Abdurrezzâk, *Musanef*, I, 531; İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, I, 280; Ebû Ya’lâ el-Mevsilî, *Müsned*, V, 134; İbn Huzeyme, *Sahih*, I, 168; İbn Hibbân, *Sahih*, XIV, 115; Taberânî, *Mu’cemu’l-Kebîr*, VI, 37; Beyhakî, *Sünenü’l-Kübrâ*, I, 535; Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, II, 182, 183.

⁹⁷³ İbn Hibbân, *Sahih*, XIV, 115.

⁹⁷⁴ İbn Ebî Hâtim, *İlelu’l-Hadis*, II, 253, 254.

203- Bize Ahmed b. Abdillâh es-Sâlihî, ona Ebû Bekir b. el-Hasan el-Hîrî, ona Veki', ona Hacib b. Ahmed, ona Abdullâh b. Hişam, ona Veki', ona Bedr b. Osman, ona Ebû Bekir b. Ebî Musa el-Eş'arî, ona babası Ebû Musa el-Eş'arî (r.a.) şöyle anlattı: "Rasûlullah (s.a.v.)'a birisi gelerek namazın vakitlerini sordu. Ancak o hiçbir cevap vermedi. Bilal'a ezan okumasını emretti. O da ezan okudu. Sabah fecrin doğduğu vakit namaz için kâmet getirmesini emretti. Kâmet'ten sonra namaz kıldı. Sonra emretti Bilal öğle için kâmet getirdi. Öyleki insan: Güneş ya tepeye çıktı veya neredeyse çıkmadı, derdi. Tabii ki kendisi diğerlerinden daha iyi biliyordu. Sonra ikinci namazı için kâmeti emretti. Güneş iyice yükselmişti, beyaz ve net bir haldeydi. Sonra akşam namazı için kâmeti emretti ki güneş batmış birhaldeydi. Sonra yatsı için kâmeti emretti. Artık şafak düşmüştü. Ebû Musa devamlı şöyle der: Ertesi günü sabah namazını öyle bir vakitte kıldı ki insan: Güneş doğdu mu doğmadı mı? Der. Öğle namazını dünkü ikinci namazının vaktine yakın bir vakitte kıldı. İkinci namazını kişinin: "Artık güneş kırmızılaştı" dediği bir vakitte kıldı. Akşamı kırmızı şafak kaybolmadan önce kıldı. Yatsıyı da gecenin ilk üçte biri vaktinde kıldı. Sonra:

"*Vakitten soran nerede?*" dedi.

Adam: Benim ey Allah Resulü (s.a.v.) dedi. Rasûlullah (s.a.v.):

"*İşte bu iki vakit arası (namaz) vaktidir*" buyurdu. (II/282).

Beğavî'nin Nisâ sûresinin 103. âyetin tefsîri sadedinde naklettiği bu hadisi Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâî Bedrete b. Osman 'ın tarıkıyla Beğavî'nin isnadı gibi rivayet etmişlerdir. Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel Bedrete'den, yine Nesâî ve Ahmed b. Hanbel Câbir'den rivayet etmişlerdir.⁹⁷⁵

Tirmizî, bu hadisin *hasen garib sahîh* olduğunu söylemiştir.⁹⁷⁶

İbn Hibbân, Dârekutnî, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişler, İbn Hibbân'ın *Sahîh*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd, isnadının sahîh; Beğavî ise hadisin sahîh olduğunu belirtmişlerdir.⁹⁷⁷

Hadisi Müslim ve diğer meşhur muhaddislerin rivayet etmesi, aleyhinde herhangi bir eleştirinin olmaması nedeniyle hadisin *sahîh* olduğu kanaati bizde de hasıl olmuştur.

⁹⁷⁵ Müslim, *Sahîh*, Mesâcid, 176, 177(613), 178,(614), (I, 428, 429); Ebû Dâvud, *Sünen*, Salât, 2, (I, 279, 280); Tirmizî, *Sünen*, Salât, 1, (I, 286, 287); Nesâî, *Sünen*, Mevâkîf, 7, 12, 15, (I, 251, 258, 260); İbn Mâce, *Sünen*, Salât, 1, (I, 219); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 330, V, 349.

⁹⁷⁶ Tirmizî, *Sünen*, Salât, I, 286, 287.

⁹⁷⁷ İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 359, 360; Dârekutnî, *Sünen*, I, 493, 495; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 539; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, II, 183, 184.

“Gerçekten biz sana, insanlar arasında Allah’ın sana gösterdiği şekilde hüküm veresin diye kitabı hak olarak indirdik. Hainleri savunmaya kalkma...”
(Nisâ/105).

204- Kelbî Ebû Sâlih’ten, O da İbn Abbâs (r.a)’tan şöyle nakleder: Bu âyet Ensârdan ve Zafer b. el-Hâris oğulları kabilesinden Tam’a b. Übeyrik isimli bir adam hakkında inmiştir. Katade b. en-Nu’mân isimli bir komşusunun zırhını çalmış ve onu içinde un bulunan bir dağarcığın içine koyarak evine götürdü. Sonra alıp Zeyd b. es-Semin isminde yahudi bir adama götürdü. Zırhı çalınanlar Tam’a’dan istediğinde, zırhı almadığına ve onun hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığına yemin etti. Zırh sahipleri; vallahi unun izini evine varana kadar izledik, dedilerse de yemin edince onu bırakıverdiler ve unun izinin devamını izleyerek yahudiye ulaştılar ve ondan unu aldılar. Yahudi:”Onu bana Tam’a verdi” dedi. Tam’a’nın kabilesi Zafer oğulları Rasûlullah (s.a.v.)’in yanına gelerek, adamlarını savunmasını istediler ve: Sen bunu yapmazsan arkadaşımız rezil olacak”, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) yahudiye cezalandırmaya niyetlendi. İbn Abbâs (r.a)’dan edilen başka bir rivayete göre Tam’a çaldığı zırhı içinde kepeğin bulunduğu bir torbaya koydu. Torbayı kasten yırttı. Dolayısıyla bu un kepek yol boyunca saçıldı. Bununla Zeyd b. es-Semin’in evine kadar gelip torbayı oraya bıraktı ve zırhı evine götürdü. Zırh sahibi sabahladığında kepeğin izini takip etti ve Zeyd’in evine kadar ulaştı. O’nu alarak Rasûlullah (s.a.v.)’a götürdü. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) onun elini kesmeye niyetlendi. Mukatil ise der ki: Zeyd es-Semin, Tam’a’ya bir zırhı emanet bıraktı. Ancak daha sonra Tam’a bunu inkâr etti. Allah da (c.c) bu âyeti indirdi. **(II/284)**.

Beğavi Nisa sûresinin 105. âyeti tefsîri sadadinde senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Tirmizî aşağıdaki isnad ile naklettikten sonra: “Bu hadis *garib*’tir. Muhammed b. Seleme el Harrânî’den, başkasından bu hadisi *müsned* olarak rivayet ettiğini bilmiyoruz” demiştir.⁹⁷⁸

Bize Hasan b. Ahmed b. Ebî Şuayb ebû Müslim el-Harrânî, ona Muhammed b. Seleme el-Harrânî, ona Muhammed b. İshâk, ona Âsım b. Ömer b. Katade, ona babası ona da dedesi Katâde b. Nu’mân rivayet etti.

Beğavî’nin sadece isnadının bir bölümünü verdiği bu rivayetin metni, Tirmizî’nin rivayetinden daha kısadır.

⁹⁷⁸ Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru’l-Kur’an, 4, (V, 244, 245, 246, 247).

Taberânî ve Hâkim bu rivayeti nakletmişler, Hâkim, hadisin Şeyhayn'ın şartlarına göre sahih olduğu halde Tahriç etmediklerini belirtmiştir.⁹⁷⁹

İbn Esîr ve Ebu'l-Fidâ'da bu hadisi rivayet edip ravileri hakkında değerlendirmede bulunmamışlardır.⁹⁸⁰

Ayrıca Taberî, Vâhidî, İbn Kesîr ve Suyûtî tefsîrlerinde bu hadisi rivayet etmişlerdir.⁹⁸¹

Bu hadisin senedi Kelbî'den dolayı zayıftır. Kelbî ilgili değerlendirmemezi daha önce yapmıştık.

“Sadaka vermeyi veya iyilik yapmayı ya da insanların arasını düzeltmeyi emreden dışında, onların gizli konuşmalarının çoğunda bir fayda yoktur...” (Nisâ/114).

205- Bize Ahmed b. Abdillâh es-Sâlihî, ona Ebû Bekir Ahmed b. el-Hasan el-Hîrî, ona Hâcib b. Ahmed et-Tûsî, ona Muhammed b. Hammâd, ona Ebû Muâviye, ona A'meş, ona Amr b. Merre, ona Sâlim b. Ebi'l Ca'd, ona Ümmü'd-Derdâ', ona da Ebû'd-Derdâ' (r.a) şöyle anlattı: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Oruç, namaz ve sadaka vermenin kazandıracağı sevap ve dereceden daha değerlisini size bildireyim mi”? Ashab “evet” dediler; Rasûlullah (s.a.v.): *“Müslümanların birbirleriyle aralarının iyi olmasıdır çünkü aranın bozuk olması dini yok edip bitirir”* buyurdular. **(II/286)**.

Bu hadisi Ebû Dâvud, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel, Muâviye'nin yoluyla Ebû Derdâ'dan tahriç etmişlerdir.⁹⁸²

Tirmizî: “Bu hadis sahihtir. Rasûlullah (s.a.v.)'dan şöyle de rivayet edilmiştir: “Yok edip bitirir diyorum saç tıraş eder demiyorum fakat dini tıraş edip bitirir diyorum.” demiştir.⁹⁸³

Buhârî (*Edebu'l-Mufred*)'te hadisin sahih; Muhakkik Şuayb el-Arnaûd ise isnadının sahih olduğunu söylemişlerdir.⁹⁸⁴

⁹⁷⁹ Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XIX, 9; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 426; İbn Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, II, 105; Ebu'l-Fidâ, *Câmiu'l-Mesânid ve's-Sünen*, VII, 85, 86, 87.

⁹⁸⁰ İbn Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, II, 105; Ebu'l-Fidâ, *Câmiu'l-Mesânid ve's-Sünen*, VII, 85, 86, 87.

⁹⁸¹ Taberî, *a.g.e.*, IX, 177, 178, 179; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nuzûl*, I, 183; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 359, 360; Suyûtî, *a.g.e.*, II, 670, 671.

⁹⁸² Ebû Dâvud, *Sünen*, Edeb, 50, (V, 218); Tirmizî, *Sünen*, Sıfatu'l-Kıyâme, 56, (IV, 663, 664); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 444, 445.

⁹⁸³ Tirmizî, *Sünen*, Sıfatu'l-Kıyâme, 56, (IV, 664).

⁹⁸⁴ Buhârî, *Edebu'l-Mufred*, I, 202; İbn Hibbân, *Sahîh*, XI, 489.

Beğavî naklettiği hadisin sonuna aşağıdaki rivayeti ekleyip: Ebû İsa'ın bu hadise sahih dediğini belirtmiştir.⁹⁸⁵

Saîd el-Makbûrî'den şöyle rivayet edilmiştir: Ebû Hureyre Rasûlullah 'ın şöyle buyurduğunu söyledi: Arayı bozmaktan sakının çünkü o yıkıcıdır.

Ebu'l-Fidâ eserinde bu hadisi rivayet edip ravileri hakkında herhangi bir değerlendirmede bulunmamıştır.⁹⁸⁶

Ayrıca İbn Kesîr ve Suyûtî eserlerinde bu rivayeti nakletmişlerdir.⁹⁸⁷

Verdiğimiz bilgilere istinaden bu hadisin *sahîh* olduğu kanaati bizde hasıl olmuştur.

206- Bize Ahmed b. Abdillah es-Sâlih, ona Ebu'l-Hüseyn Ali b. Muhammed b. Abdillah b. Bişrân, ona İsmail b. Muhammed es-Saffâr, ona Ahmed b. Mansûr er-Remâdî, ona Abdurrezâk, ona Ma'mer, ona Zührî, ona Humejd b. Abdurrahman, ona ilk Muhâcir hanımlardan annesi ümmü Gülsüm binti Ukbe (ra) şöyle anlattı:: Rasûlullah (s.a.v.)'tan işittim şöyle diyordu:

“insanların arasını bulmak için hayırlı sözler söyleyerek olup bitenlerin hayırlı yönlerini ortaya koyarak insanları barıştıran kimse yalâncı değildir.” (II/286-287).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel, Zührî'nin yoluyla Ukbe'nin kızı Ümmü Gülsüm'den tahriç edip; Timizî: “Bu hadis hasen sahîhtir.” demiştir.⁹⁸⁸

Beğavî'nin rivayet ettiği bu hadis, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği hadisin metni ile aynıdır.

Buhârî (*Edebu'l-Mufred*), Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*), İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî bu rivayeti nakletmişler, Buhârî, hadisin sahih; Şuayb el-Arnaûd, Müslim'in şartına göre isnadının sahih; Beğavî ise sıhhatinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.⁹⁸⁹

Ayrıca Hâzin, İbn Kesîr ve Suyûtî tefsîrlerinde bu rivayeti nakletmişlerdir.⁹⁹⁰

Hadisin *muttefekun aley* olması, ayrıca başka muhaddislerce de rivayet edilmesi nedeniyle bizde sahih olduğu kanaati hasıl olmuştur.

⁹⁸⁵ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIII, 116.

⁹⁸⁶ Ebu'l-Fidâ, *Câmiu'l-Mesânid ve's-Sünen*, IX, 364.

⁹⁸⁷ İbn Kesîr, *Tefsîru İbn Kesîr*, II, 364; Suyûtî, *Dürrü'l-Mensûr*, II, 684.

⁹⁸⁸ Buhârî, *Sahîh*, Sulh, 2, (III, 166); Müslim, *Sahîh*, Birr, 101, (2605), (III, 2011); Ebû Dâvud, *Sünen*, Edeb, 50, (V, 218, 219); Tirmizî, *Sünen*, Birr, 26, (IV, 331); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 403.

⁹⁸⁹ Buhârî, *Edebu'l-Mufred*, I, 199; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 236; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, X, 333; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIII, 177, 118.

⁹⁹⁰ Hâzin, *a.g.e.*, I, 427; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 364; Suyûtî, *a.g.e.*, II, 684.

“Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Onun dışındaki (günahları) ise dilediğine bağışlar. Kim Allah’a ortak koşarsa, o, gerçekten derin bir sapıklık içindedir.” (Nisâ/116).

207- Dahhak, İbn Abbâs (r.a)’dan şöyle nakleder: “Bu âyet ihtiyar bir bedevi hakkında inmiştir. Kendisi Peygamber (s.a.v.)’e gelerek şöyle dedi: “Ey Allah’ın Peygamberi (s.a.v.)! Ben çok günah işleyen biriyim. Ancak Allah’ı tanıdığımdan ve iman ettiğimden bu yana hiçbir şeyi ona eş koşmadım. O’ndan başkasını dost edinmedim. Günahlara, Allah’a karşı bir cüretkârlığımdan dolayı düşmedim. Bir göz açıp kapama süresince daha Allah’tan kaçarak onu aciz bırakabileceğimi düşünmedim. Gerçekten ben pişmanım, tevbekarım, mağfiret diliyorum, benim durumum nedir?” Bunun üzerine Allah (cc) bu (Nisâ/116) âyeti indirdi.” (II/287-288).

Beğavînin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi, Sa’lebî Dahhâk yoluyla İbn Abbâs’dan, Zemahşerî: denildiki ihtiyar bir arap Hz. Peygamb’ere gelerek, Kurtubî: “Dahhak şöyle dedi.” Hâzin ise: “İbn Abbâs şöyle dedi” şeklinde rivayet edip; Zemahşerî: “Bu munkati’ bir rivayettir” demiştir.⁹⁹¹

Zeylâî: İhtiyar bir adam Hz. Peygamber’e gelerek şöyle dedi diye, rivayet edilmiştir.⁹⁹²

Beğavî’nin tefsîrini tahkik eden Abdurrezzâk el-Mehdi: Sa’lebî yalan haber rivayet ediyor. Dahhak İbn Abbâs’la buluşmamıştır. Çoğunluk Dahhak’ın rivayeti Cubeyr b. Said’in yoluyla gelmektedir. O’da *metrûk*’tür. Bu durumdan dolayı tefsîr ehli O’nun ismini zikretmekten çekiniyorlar.⁹⁹³

Bu hadisin senedini bulamadık. Yukarıda verdiğimiz bilgiler dayanarak bu rivayetin *zayıf* olduğu kanaati bizde hasıl olmuştur.

“Bu sizin kuruntularınız ve ehl-i kitabın kuruntularıyla değildir. Kötülük yapan, onunla cezalandırılır. Kendisi için Allah’ın dışında ne bir korucu, ne de bir yardımcı bulabilir.” (Nisâ/123).

208- Kelbî’nin Ebû Sâlih’dan, O’nun da İbn Abbâs (r.a)’dan aktardığına göre İbn Abbâs şöyle demiştir: Bu (Nisâ/123) âyet inince, bu durum müslümanlara ağır geldi ve Peygamber (a.s.)’e hangimiz kötülük işlemiyor ki, ceza nasıl olacak? Dediler. Peygamber (s.a.v.):

⁹⁹¹ Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân fi Tefsîri’l-Kur’ân*, III, 386; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 565, 566; Kurtubî, *ag.e.*, V, 386; Hâzin, *Lubâbu’t-Te’vîl*, I, 427.

⁹⁹² Zeylâî, *Tahrîcu’l-Ehâdîsi’l-Keşşâf*, I, 360.

⁹⁹³ Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzil*, I, 702.

“Kim dünyada bir iyilik işlerse, on iyilik sevabı vardır. Her kim de kötülüğünün cezasını alacak olursa on taneden biri eksilir ve geriye dokuz sevap kalmış olur. Tek’leri “on”larına galebe çalanlara yazıklar olsun! Ahiretteki karşılığına gelince; kişinin iyilkileriyle kötülükleri karşı karşıya getirilir. Her kötülüğün yerine bir iyilik atılır ve artana bakılır. Kişi karşılığını Cennet’te görür. Her artan şey sahibine verilir.” dedi (II/290).

Beğavî’nin Nisâ sûresinin 123 âyetin tefsîri sedesinde naklettiği bu rivayeti Hâzin, Kelbî’nin ismini zikretmeden Ebû Sâlih’in tahriçiyile İbn Abbâs’dan rivayet etmiştir.⁹⁹⁴

İbn Hacer *Tehzîb* adlı eserinde Kelbî hakkında: “Leys b. Ebî Selim ve Mu’teber b. Suleyman’ın babası: Kufede iki Yalancı var birisi Kelbî’dir. Yahya b. Maîn O bir şey değildir.” Buhârî: “Yahya b. Main O’nu terkedilmiştir.” Ebû Hâtim: “İnsanlar O’nun hadislerini terketmekte birleşmişlerdir.” Nesâî: “Güvenilir biri değildir. Hadisleri yazılmaz” demiştir.⁹⁹⁵

Bu hadisi muteber hadis kaynaklarında bulamadık. Ayrıca başvurduğumuz tefsir kaynaklarından da Hâzin’in tefsîri dışında bu hadisi bulamadık. Hâzin ise senedsiz olarak nakletmiştir. Bu hadisi destekleyen herhangi bir rivayete raslamadığımızdan ravi Kelbî’den dolayı zayıftır. Kelbî ile ilgili değerlendirmemizi bir nolu hadisin değerlendirmesinde yaptık.

209- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed el-Abdûsî, ona Ebû Bekir Ahmed b. Süleyman el-Fakîh (Bağdat’taki), ona Yahya b. Ca’fer b. ez-Zebrakân ve el-Haris b. Muhammed, onlara Ravh (İbn Ūbâde), ona Musa b. Ubeyde, ona Mevlâ b. Sabbâ’, ona Abdullah b. Ömer, ona Ebû Bekir (r.a) şöyle anlattı: Rasûlullah (s.a.v.)’in yanındaydım. “...**Kim bir kötülük işlerse onunla cezalandırılır ve kendisi için Allah’ın dışında hiçbir dost ve yardımcı bulamaz**” (Nisâ/123) âyeti indi. Rasûlullah (s.a.v.):

“Ey Ebû Bekir! Bana indirilen bir âyeti okuyayım mı?” dedi.

“Evet” dedim. O da okudu. Bilmiyorum, birden bire sırtımda bir kopukluk hissettim ve duramayarak sırt üzeri uzandım. Rasûlullah (s.a.v.):

“Sana ne oluyor ey Ebû Bekir?” dedi.

⁹⁹⁴ Hâzin, *a.g.e*, I, 430.

⁹⁹⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IX, 178, 179, 180.

Ben: Ya Rasûlallah (s.a.v.) annem ve babam Sana feda olsun, hangimiz kötülük yapmadı ki? Biz her yaptığımız kötülüğün karşılığında cezalandırılacak mıyız? Dedim. Rasûlullah (s.a.v.):

“*Ya Ebâ Bekir! Sen ve mü'min arakadaşların, dünyada cezalandırılacaksınız, yaptığınızın karşılığını göreceksiniz. Ta ki Allah'a, hiç günahınız kalmamış bir halde ulaşasınız. Diğerleri ise, cezaları onlar için toplanır. Ta ki kıyamet gününde cezalarını çeksinler*” buyurdu. (II/290-291).

Bu hadisi Tirmizî İbn Ömer'den tahric edip şu değerlendirmede bulunmuştur: “Bu hadis *garib* olup senesinde söylenti vardır. Musa b. Übeyde'nin hadis konusunda zayıf olduğu söylenmiştir. Onu Yahya b. Saîd ve Ahmed b. Hanbel zayıf bulmaktadırlar. İbn Sebbâ'nın azâdlısı ise *mechûl*'dür. Bu hadis başka bir yoldan da yine Ebû Bekir'den rivayet edilmiş olup bu rivayetin de senedi pek kavi değildir. Bu konuda Âişe'den de hadis rivayet edilmiştir.⁹⁹⁶

Bezzâr, bu hadisin ravilerden olan Mevla b. Sabba'nın meçhul olup Musa'dan başka ondan rivayet edeni bilmediğini, Musa b. Ubeyd'en bir sakıncanın olmadığını, hadis hafızı olmadığı halde ilim ehli ondan hadis rivayet ettiğini; Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'ini tahkik eden Hüseyin Selim Esed ise hadisin isnadının zayıf olduğunu belirtmişlerdir.⁹⁹⁷ Ayrıca Bezzâr başka tariklerle de bu hadisi rivayet etmiştir.

Hâkim ve Beyhakî, Ebû Bekir'den bu rivayeti nakletmişlerdir. Hâkim, bu hadisin isnadı sahîh olduğu halde Şeyhayn'ın tahric etmediğini söylemiştir.⁹⁹⁸

Ayrıca bu hadisi Sa'lebî, Kurtubî, İbn Kesir, Suyûtî ve Şevkanî tefsirlerinde nakletmişlerdir.⁹⁹⁹

Tirmizî, Bezzâr ve Hüseyin Selim Esed'in bu hadisin ravileri hakkındaki olumsuz görüşlerine istinaden bizde de *garip* hadis olduğu kanaatine hasıl olmuştur.

“...Allah, İbrahim'i dost edinmiştir.” (Nisâ/125).

210- Bize Ebu'l-Muzaffer b. Ahmed et-Teymî, ona Ebû Muhammed Abdurrahman b. Osman b. el-Kâsım, ona Hayseme b. Süleyman b. Haydar el-Atrabulisî, ona Ebû Kilâbe er-Rekkâşî, ona Bişr b. Ömer, ona Şu'be, ona Ebû İshâk, ona Ebu'l-Ahves, ona Abdullah b. Mes'ûd (ra) şöyle anlattı: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

⁹⁹⁶ Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân, 4, (V, 248).

⁹⁹⁷ Bezzâr, *Müsned*, I, 74, 75, 191, 192; Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsned*, I, 29.

⁹⁹⁸ Hâkim, *Müstedrek*, III, 78, Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, III, 522.

⁹⁹⁹ Sa'lebî, *a.g.e.*, III, 390; Kurtubî, *a.g.e.*, V, 398; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 370; Suyûtî, *a.g.e.*, II, 696, 697; Şevkanî, *a.g.e.*, I, 594.

“Bir dost edinecek olsaydım, Ebû Bekir (r.a)’i dost edinirdim. Ancak Ebû Bekir kardeşim ve arkadaşımıdır. Allah (c.c) arkadaşınızı dost edinmiştir.” (II/292).

Bu hadisi Buhârî, İbn Abbâs ve Eyyüb’den; Müslim, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel ise Abdullah b. Mes’ûd’dan tahriç etmişlerdir.¹⁰⁰⁰

Buhârî’nin İbn Abbâs’tan rivayet ettiği hadisi şu metinle nakletmiştir. İbn Abbas resûlullahın şöyle buyurduğunu söylemiştir: Şayet ümmetimden bir dost edinseydim Ebû Bekir’i dost edinirdim. Ancak o kardeşim ve arkadaşımıdır.

Beğavî’nin rivayeti ile Müslim’in rivayeti aynıdır. İbn Mâce’nin rivayeti ise şu şekilde başlıyıp şöyle tamamlanmaktadır:

إِنَّ صَاحِبَكُمْ خَلِيلُ اللَّهِ ، قَالَ وَكَيْعُ: يَعْني نَفْسَهُ

Ebû Dâvud et-Tayâlisî, Abdurrezzâk, İbn Ebî Şeybe, Bezzâr, Nesâî, İbn Hibbân, Taberânî, Beyhakî ve Beğavî rivayet etmişlerdir. Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, isnadının sahih, ricali sika olduğunu; Beğavî ise sıhhatinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.¹⁰⁰¹

Bu hadisin Buhârî ve Müslim tarafında tahriç edilmesi ve yukarıda verdiğimiz bilgilerden dolayı *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

“Bir de senden kadınlar hakkında fetva istiyorlar. De ki: Onlar hakkında fetvayı size Allah vermektedir...” (nisâ/127).

211- Âişe (r.anha) der ki: Âyette sözkonusu edilen, bir adamın himayesi ve evindeki yetim bir kızdır. O adam kızın velisidir. Kız güzellik ve mal sahibi ise onunla daha düşük bir mehirle evlenmek ister. Kızın bu yönleri çekici değilse onu terkeder. Bir rivayete göre o, bir erkeğin evinde ve himayesinde, bulunan yetim bir kızdır. Kızın malından kendisi de harcamıştır. Kızın çirkinliğinden dolayı onunla evlenmek istemez. Malına birileri ortak olur diye başkalarıyla da evlemek istemez. Ona varis olabilme için ölene kadar hapseder, yanında tutar. Allah (cc) bu âyetle (Nisa/127) ondan nehyetmiştir. (II/293).

Beğavî’nin Nisâ sûresinin 127. âyetin tefsîri sadedinde isnadsız olarak rivayet ettiği bu *Mevkûf* hadisi Buhârî şu senedle rivayet etmiştir. Bize Ubeyd b. İsmail, ona Ebû Usâme, ona Hişâm b. Urve, ona babası ona da Hz. Âişe rivayet etmiştir.¹⁰⁰²

¹⁰⁰⁰ Buhârî, *Sahîh*, Fezâili Ashâbi’n-Nebî, 5, (IV, 191); Müslim, *Sahîh*, Fezâilu’s-Sahâbe, 3, (2383), (II, 1855); İbn Mâce, *Sünen*, Mukaddime, 11, (I, 36); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 377, 408, 409, 434.

¹⁰⁰¹ Tayâlisî, *Müsned*, I, 247; Abdurrezzâk, *Musannef*, X, 262; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, I, 172; Bezzâr, V, 419; Nesâî, *Sünenü’l-Kübrâ*, VVII, 294; İbn Hibbân, *Sahîh*, XV, 27, Taberânî, *Mu’cemu’l-Kebîr*, X, ; Beyhakî, *Sünenü’l-Kübrâ*, VI, 402; Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, XIV, 77.

¹⁰⁰² Buhârî, *Sahîh*, Tefsîru’Kur’ân (Nisa), 23, (V, 184).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâî, Hz. Âişe'den rivayet etmişlerdir.¹⁰⁰³

Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*), İbn Hibbân, Dârekutnî ve Beyhakî bu rivayeti nakletmişlerdir.¹⁰⁰⁴

İbn Hibbân'ın *Sahîh*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd, hadis isnadının Müslim'in şartına göre sahih olduğunu, Harmele dışındaki raviler Şeyhayn'nın ravileri olduğunu, onun ise müslim ravisi olduğunu söylemiştir.¹⁰⁰⁵

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, diğer meşhur muhaddislerce de rivayet edilmesi ve muhakkik Şuayb Arnaûd'un sıhhati hakkındaki olumlu kanaatini istinaden bizde *sahîh* olduğuna inanıyoruz.

“Şâyet bir kadın, kocasının uzaklaşmasından veya yüz çevirmesinden endişe ederse..” (Nisâ/128).

212- Bu âyet ((Nisâ/128), Havle bnt. Muhammed b. Mesleme denilen Umre ile kocası Rafî' b. Hadîc'de denilen Sa'd b. Rebî' hakkında inmiştir. Umre genc iken Rebî' ile evlenmiş, biraz yaşlanınca Rebî' başka bir kızla evlenmiş ve onu öncekine tercih etmiş ve ilgilenmez olmuştur. Bu durum kadına zor geldi ve Rasûlullah (s.a.v.)'a giderek durumu şikâyet etti. Bunun üzerine bu âyet indi. **(II/294)**.

Beğavî tefsîrinde senedsiz olarak naklettiği bu *mevkûf* hadisi Mâlik şu isnadla rivayet etmiştir: Bize Mâlik, ona İbn Şihâb, ona Râfi' b. Hadîc rivayet etti..¹⁰⁰⁶

Beğavî bu hadisi kısaca nakletmiştir. Mâlik'in rivayetinde, Rafî' başka bir kız evlendikten sonra önceki karısıyla bir talâkla boşandığını, iddeti yakın olunca tekrar birleştiğini birinci karısına ilgisizliği devam edince tekrar bir talâkla boşandığını, tekrar birleştiklerini, durumun böyle devam etmesi üzerine Rafî' ilk karısına ya bu duruma razı olacağını ya da bir daha birleşmemek üzere söyleyince Havle'nin buna razı olduğunu nakletmiştir.¹⁰⁰⁷

Bu rivayete benzer bir haberi Buhârî ve Müslim, Hz. Âişe'den nakletmişlerdir.¹⁰⁰⁸

¹⁰⁰³ Buhârî, *Sahîh*, Tefsîru'Kur'ân (Nisa), 23, V, 184; Müslim, *Sahîh*, Tefsîr, 7, 8, (3018), (III, 2314, 2315); Ebû Dâvud, *Sünen*, Nikâh, 12, (II, 555); Nesâî, *Sünen*, Nikâh, 66, (VI, 115, 116).

¹⁰⁰⁴ Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, X, 73; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 383; Dârekutnî, *Sünen*, III, 394; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 228.

¹⁰⁰⁵ İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 383.

¹⁰⁰⁶ Mâlik, *Muvatta'*, Nikâh, 57, (II, 548, 549).

¹⁰⁰⁷ Mâlik, *Muvatta'*, Nikâh, 57, (II, 548, 549).

¹⁰⁰⁸ Buhârî, *Sahîh*, Sulh, 4, 8, (III, 166); Müslim, *Sahîh*, Tefsîr, 13, 14, (3021), (III, 2316).

Ebû Dâvud Tayâlisî, Şâfiî, Abdurrezzâk, İbn Ebî Şeybe, Nesâî, Taberânî ve Beyhakî bu hadisi eserlerinde nakletmişlerdir.¹⁰⁰⁹

İbn Hacer: “Bu rivayet Hz. Âişe'nin tahriçiyile Sahîhayn'den âyetin nüzul sebebini yazmadan geçtiğine şahid oldum” demiştir.¹⁰¹⁰

Bu hadisi Buhârî ve Müslim'in Hz. Aîşe'den rivayet ettikleri hadis desteklediğinden *sahîh* olduğu kanaatine vardık.

“Eğer bir kadın kocasının serkeşliğinde veya yüz çevirmesinden endişe ediyorsa, kendilerine barış yoluyla aralarını düzetmelerinde bir günah yoktur. Barış, hep hayırlıdır.” (Nisâ/128).

213- Rivayet edildiğine göre Sevede (r.anha) yaşlı bir kadındı. Peygamber (s.a.v.) onunla ayrılmayı istedi. Sevede: “Beni boşama. Ahirette senin eşlerinin arasında gönderilmeyi arzuluyorum. Seninle birlikte olma hakkımı Âişe (r.a) veriyorum”, dedi. Peygamber de (s.a.v.) onu yanında tuttu. O günden itibaren Âişe'nin yanında, hem onun hem de Sevede'nin gününde kalmaya başladı. **(II/295)**.

Beğavi'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi *Şerhu's-Sünne*'de isnadıyla beraber nakletmiştir.¹⁰¹¹

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud ve İbn Mâce, Hişâm'ın yoluyla Hz. Âişe'den, Tirmizî ise İbn Abbâs'dan rivayet edip: “Bu *hasen garib* bir hadistir” demiştir.

Buhârî bu hadisi sened ve metninle şu şekilde rivayet etmiştir: Bize Mâlik b. İsmail, ona Zühayr, ona Hişâm, ona babası ona da Hz. Âişe şöyle tahdis etti: Sevede bnt Zem'a, kendi nöbet gününü Âişe'ye hibe etmişti. Peygamber (s.a.v.)'de Âişe'ye bir kendi gününü, bir de Sevede'nin gününü ayırır olmuştu.¹⁰¹²

İbn Hibbân'nın *Sahîh*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd şöyle demiştir: Buhârî'nin şartına göre bu hadisin isnadı sahîhtir.¹⁰¹³

¹⁰⁰⁹ Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, I, 403; Şâfiî, *Müsned*, I, 260; Abdurrezzâk, *Musannef*, VI, 238; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, III, 501; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, X, 74; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XXIV, 31; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 119.

¹⁰¹⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VIII, 266.

¹⁰¹¹ Buhârî, *Sahîh*, Nikâh, 98, (VI, 154); Müslim, *Sahîh*, Ridâ', 47, (1463), (II, 1085); Ebû Dâvud, *Sünen*, Nikâh, 35, 36, (II, 601, 602); İbn Mâce, *Sünen*, Nikâh, 48; (I, 634); Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân, 4, (V, 249).

¹⁰¹² Buhârî, *Sahîh*, Nikâh, 98, (VI, 154).

¹⁰¹³ İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 12.

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, diğer meşhur muhaddislerce de rivayet edilmesi ve muhakkik Şuayb Arnaûd'un sıhhati hakkındaki olumlu kanaatini gözönünde bulundurarak biz de *sahîh* olduğuna inanıyoruz.

“Kadınlarınız hakkında ne kadar adil davranmaya gayret etseniz de bunu başaramazsınız. Bari (birine) büsbütün meyledip de, ötekini askıda kalmış gibi bırakmayın...” (Nisâ/129).

214- Ebû Kilâbe'den yapılan rivayete göre Peygamber (s.a.v.) eşleri arasında eşit bir şekilde gün taksimi yapar ve:

“Allah'ım bu gücüm yettiği kadarıyla taksimim. Senin gücünün yetip de gücümün yetmediği hususta da (kalpteki sevgi) beni ayıplama, sorumlu tutma” derdi. (II/296).

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel Hammad b. Seleme'nin yoluyla Hz. Âişe'den tahriç etmişlerdir.¹⁰¹⁴

Ebû Dâvud aşağıdaki senedle rivayet edip görüşünü şöyle belirtmiştir: Ebû Dâvud dedi ki: (Rasul-i Ekrem *“Senin gücünün yetip de benim gücümün yetmediği”* sözüyle) kalbi(ni) kastediyor.¹⁰¹⁵

Bize Musa b. İsmâil, ona Hammâd, ona Eyyûb, ona Ebû Kilâbe, ona Abdullah b. Yezîd el-Hatmî ona da Hz. Âişe şöyle dedi.

Tirmizî: “Âişe hadisi bu kadardır. Pek çok kimse Hammâd b. Seleme'den, Eyyûb'tan, Ebû Kilâbe'den, Abdullah b. Yezîd'den ve Âişe'den Rasûlullah (s.a.v.) *“Gecelerini taksim ederdi”* şeklinde rivayet etmişlerdir. Hammad b. Zeyd ve pek çok kimse Eyyûb'tan, Ebû Kilâbe'den mürsel olarak: *“Rasûlullah (s.a.v.) gecelerini hanımları arasında taksim ederdi”* şeklinde rivayet etmişler olup Hammâd b. Seleme'nin rivayetinden bu rivayet daha sahîhtir” demiştir.¹⁰¹⁶

Nesâî hadisin sonuna *رَسُولُهُ حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ* ibaresini eklemiştir.¹⁰¹⁷

Hâkim ve Beyhakî bu hadisi rivayet edip; Hâkim, Müslim'in şartına göre sahîh olduğu halde tahriç etmediğini söylemiştir.¹⁰¹⁸

¹⁰¹⁴ Ebû Sâvud, *Sünen*, Nikâh, 36, 37, (II, 601); Tirmizî, *Sünen*, Nikâh, 42, (III, 446); Nesâî, *Sünen*, Nisâ, 2, (VII, 64); İbn Mâce, *Sünen*, Nikâh, 47, (I, 634); Dârimî, *Sünen*, Nikâh, 25, (II, 465, 466); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 144.

¹⁰¹⁵ Ebû Sâvud, *Sünen*, Nikâh, 36, 37, (II, 601).

¹⁰¹⁶ Tirmizî, *Sünen*, Nikâh, 42, (III, 446).

¹⁰¹⁷ Nesâî, *Sünen*, Nisâ, 2, (VII, 64).

¹⁰¹⁸ Hâkim, *Müstedrek*, II, 204; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 487.

Tirmizî, İbn Ebî Hâtim ve Dârekutnî *İlel'*lerinde bu hadisi rivayet edip şöyle demişlerdir. Tirmizî: Muhammed'e bu hadisi sordum. O'da: Muhammed b. Zeyd Eyyüp'den, oda Ebû Kilap'dan *mursel* olarak rivayet etmiştir, dedi; İbn Ebî Hâtim ve Dârekutnî: Mursel bir hadistir.¹⁰¹⁹

Tirmizî, İbn Ebî Hâtim ve Dârekutnî'ye göre Mursel bir rivayet olsada Hâkim Müslim'in şartına göre sahîhtir demiştir. Bizler de Hâkim'in bu görüşüne dayanarak bu hadisin *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

215- Ebû Huveyre (r.a.) Peygamber (s.a.)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir.

“*Kimin iki karısı olurda (bunlardan sadece) birine meyl ederse, kıyamet günü bir tarafı (yere) sarkık olarak gelir.*” (II/296).

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel şu isnadla tahric etmişlerdir: Bize Hemmâm, ona Katâde, ona Nadra b. Enes, ona Beşîr b. Nehîk ona da Ebû Hureyre tahdis etti.¹⁰²⁰

Tirmizî bu hadisle ilgili şöyle demektedir: Bu hadisi sadece Hemmâm b. Yahya, Katâde'den müsned olarak rivayet etmiştir. Hişâm ed-Destevalî, Katâde'den rivayet ederek “*denilirdi ki...*” diye bize aktarmıştır. Bu hadisi Merfu” olarak sadece Hemmâm'ın rivayetiyle bilmekteyiz. Hemmâm güvenilir ve hadis hafızı bir kimsedir.¹⁰²¹

Tirmizî, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel *ساقط* yerine *مائل* kullanmışlardır.

Bezzâr, İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir. Bezzâr, bu hadisin Ebû Hureyre'nin dışında başka bir yolla geldiğini bilmediklerini; İbn Hibbân'nın *Sahîh*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd ise isnadının sahîh olduğunu söylemişlerdir.¹⁰²²

Ayrıca Taberî, İbn Ebî Hâtim, Sa'lebî, Zemaşerî, Râzî, Kurtubî, İbn Kesîr, Suyûtî ve Bursevî tefsîrlerinde bu rivayeti nakletmişlerdir.¹⁰²³

Verdiğimiz bilgiler ışığında bu hadisin *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

¹⁰¹⁹ Tirmizî, *İlelu'l-Kebîr*, I, 165; İbn Ebi Hâtim, *İlelu'l-Hadis*, IV, 90; Dârekutnî, *el-İlelu'l-Vâride*, XIII, 279.

¹⁰²⁰ Ebû Dâvud, *Sünen*, Nikâh, 36, 37, (II, 600, 601); Tirmizî, *Sünen*, Nikâh, 42, 8III, 447); Nesâî, *Sünen*, Nisâ, 2, (VII, 63); İbn Mâce, *Sünen*, Nikâh, 47, (I, 633); Dârimî, *Sünen*, Nikâh, 24, (II, 465); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 347.

¹⁰²¹ Tirmizî, *Sünen*, Nikâh, 42, (III, 447).

¹⁰²² Bezzâr, *Müsned*, XVII, 36; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 7; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 485; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, IX, 150.

¹⁰²³ Taberî, *a.g.e.*, IX, 290; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim*, XI, 326; Sa'lebî, *a.g.e.*, III, 248; Zemaşerî, *a.g.e.*, I, 572, 573; Râzî, *a.g.e.*, XI, 237; Kurtubî, *a.g.e.*, V, 407; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 381; Suyûtî, *a.g.e.*, II, 713; Bursevî, *Ruhu'l-Beyân*, II, 297.

“Eğer ayrılırlarsa (karı-koca), Allah, kudretiyle herbirini, diğerinde müstağni kılar. Allah’ın gücü, kuvveti geniştir. Hikmetle davranan ve işini sağlam yapandır.” (Nisâ/130).

216- Bize Abdulvâhid el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Yusuf b. Râşid, ona Ebû Üsâme, ona Süfyân es-Sevrî, ona Eyyûb ve Hâlid, ona Ebû Kilâbe, onlara Enes (r.a) şöyle dedi: Erkek, dul üzerine bakire bir kızla evlendiği zaman, o kızın yanında yedi gün ikâmet eder, sonra nöbet taksimi yapar. Bakire üzerine dul bir kadınla evlendiği zaman ise, o dulun yanında üç gün ikâmet eder, sonra nöbet taksimi yapar. İşte bu, sünnettendir. Ebû Kilâbe der ki: İsteseydim “Enes bunu Peygamber (s.a.v.)’e nisbet etti” derdim. **(II/296-297).**

Bu *mevkûf* hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud ve Tirmizî, Halid b. Hudâ’nın yoluyla; İbn Mâce ve Dârimî ise Muhammed b. İshâk yoluyla Enes’ten tahric etmişlerdir.¹⁰²⁴

Buhârî şöyle rivayet etmiştir: Bize Abdurrezzâk, ona Süfyân, ona Eyyûb ve Hâlid, devamında Hâlid şöyle dedi: İsteseydim hadîsi merfû’ olarak rivayet ederdim.

Müslim ise şöyle rivayet etmiştir: Halid şöyle dedi: Eğer bu hadis *merfu*’dur deseydim doğru söylemiş olurum. Fakat sünnet böyledir.

Tirmizî: “Bu konuda Ümmü Seleden de hadis rivayet edilmiştir. Enes hadisi hasen sahihtir. Muhammed b. İshâk bu hadisi Eyyûb’dan, Ebû Kilâbe’dan ve Enes’ten *merfu*’ olarak rivayet etmiştir. Bazıları da *merfu*’ olarak rivayet etmemişlerdir” demiştir.¹⁰²⁵

İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî bu rivayeti nakletmişlerdir. Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, Müslim’in şartına göre isnadının sahih, Ebû Kilâb’ın da Abdullah b. Zeyd el-Curmî olduğunu; Beğavî ise sahihliğinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.¹⁰²⁶

Bu hadisin Muttefekun Aleyh olması, birden fazla yolla rivayet edilmesi, Şuayb el-Arnaûd ve Beğavî’nin sahih olarak değerlendirmesi bizde de *sahih* olduğu kanatı hasıl olmuştur.

217- Bize Abdulvahhâb b. Muhammed el-Hatîb, ona Abdulazîz b. Ahmed el-Hallâl, ona Ebu’l-Abbâs el-Esamm, ona Rebî’, ona Şâfîî, ona amcası Muhammed b. Ali

¹⁰²⁴ Buhârî, *Sahîh*, Nikâh, 101, (VI, 154); Müslim, *Sahîh*, Ridâ’, 44, 45, (1461), (II, 1084); Ebû Dâvud, *Sünen*, Nikâh, 33, 34, II, 595; Tirmizî, *Sünen*, Nikâh, 41, (III, 445); İbn Mâce, *Sünen*, Nikâh, 26, (I, 617); Dârimî, *Nunen*, Nikâh, 27, (II, 466).

¹⁰²⁵ Tirmizî, *Sünen*, Nikâh, 41, (III, 445).

¹⁰²⁶ İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 8; Beyhakî, *Sünenü’Kübrâ*, VII, 492; Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, IX, 155.

b. Şâfiî, ona İbn Şihâb, ona Ubeydullah b. Abdillâh ona da Hz. Peygamber'in eşi Âişe (r.a) şöyle dedi: “Rasûlullah (s.a.v.) bir sefere çıkmak isteğinde eşleri arasında kura çeker ve hangisine isabet ederse onunla çıkardı. Ancak bir yerden bir yere intikal yolculuğunda -kurayla olsun başka bir şekilde olsun- sadece bazılarıyla çıkmazdı. (II/297).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel, Hz. Âişe'den tahriç etmişlerdir.¹⁰²⁷

Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in rivayetlerinde Hz. Âişe'nin İfk hadisesinin anlatıldığı hadiste bu bölüm olarak geçmektedir.

Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*), Ebû Ya'lâ, İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî bu rivayeti nakletmişlerdir. Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'ini tahkik eden Hüseyin Selim Esed, hadisin isnadının sahih; İbn Hibbân'ın *Sahîh*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd'da Buhârî ve Müslim'in şartlarında isnadının sahih; Beğavî ise sihhatinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.¹⁰²⁸

Ayrıca Taberî, Sa'lebî, Râzî, Kurtubî ve İbn Kesîr tefsîrlerinde bu rivayeti nakletmişlerdir.¹⁰²⁹

Vediğimiz bilgilerin ışığında bu hadisin *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

“Ey iman edenler! Allah'a rasûlüne ve indirdiği kitaba, ondan önce indirdiği kitaba da iman edin.” (Nisâ/136).

218- Kelbî, Ebû Sâlih yoluyla İbn Abbâs (r.a)'dan şunları nakleder: Bu âyet Abdullah b. Selam, Esed, Esid b. Ka'b Salebe b. Kays, Abdullah b. Selam'ın kızkardeşinin oğlu Sellam, onun erkek kardeşinin oğlu Selem ve Yamin b. Yamin hakkında inmiştir. Ehli kitabın mü'minleri olan bu kişiler Rasûlullah (s.a.v.)'a gelerek: Biz sana, kitabına, Musa'ya, Tevrat'a ve Uzeyr'e inanıyor, bunların dışındaki peygamberlere ve kitaplara inanmıyoruz, dediler. Rasûlullah da (s.a.v.):

“Hayır, Allah'a, O'nun Resul'ü Muhammed (s.a.v.)'e, Kuran'a, Musa (a.s.)'ya, Tevrat'a ve ondan önceki her kitaba inanın” buyurdu. Bunun üzerine Allah (c.c) bu (Nisâ/135) âyeti indirdi. (II/299).

¹⁰²⁷ Buhârî, *Sahîh*, Hibe, 15, III, 135, Şehâdât, 15, (III, 154-157); Müslim, *Sahîh*, Tevbe, 56,(2770), (III, 2129- 2136); Dârimî, *Sünen*, Nikâh, 26, (II, 466), Cihâd, 31, 8II, 528); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, (VI, 194-197).

¹⁰²⁸ Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 484; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VIII, 348; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 13; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 164; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, IX, 153.

¹⁰²⁹ Taberî, *a.g.e.*, XIX, 120; Sa'lebî, *a.g.e.*, VII, 72; Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, XXIII, 339; Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 87; İbn Kesîr, *a.g.e.*, VI, 16.

Bu hadisi Sa'lebî Kelbî'den, Hâzin ve Ebû Hayyân el-Endelusî İbn Abbâs'tan, Suyûtî ise Sa'lebî'nin Kelbî'den naklettiği haberi rivayet etmişlerdir.¹⁰³⁰

Râzî bu konuyla ilgi şu haberi nakledip rivayeti hakkında bir değerlendirmede bulunmamıştır: Rivayet edildiğine göre, yahudi âlimlerinden bir grup Hz. Peygamber (s.a.s.)'e gelip “Ey Allah'ın Resûlü, biz sana, senin kitabına, Musa'ya, Tevrat'a ve Uzeyr'e iman ediyor, bunların dışındaki kitap ve peygamberi inkâr ediyoruz” dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s): “Bilakis, Allah'a, peygamberlerine, Muhammed'e, Allah'ın kitabı Kur'ân'a ve ondan önceki bütün kitaplara iman ediniz...” deyince, onlar: “Bunu yapmayız” dediler. Bunun üzerine, bu âyet-i kerime nazil oldu ve onların hepsi iman ettiler.¹⁰³¹

Beydavî'da bu âyetin (Nisa/136) nüzul sebebiyle ilgili isnadsız olarak şu haberi nakletmiştir: Rivayet edildiğine göre İbn Sellâm ve arkadaşları Hz. Peygambere şöyle dediler: Biz sana, kitabına, Musa'ya, Tevrat'a ve Uzeyr'e iman ederiz diğerlerini inkâr ederiz. Bunun üzerine bu âyet indi.¹⁰³²

Beğavî'nin naklettiği bu rivayetin senedini bulamadık. Kelbî tarikiyle gelen hadis Kelbî'den dolayı zayıftır. Çünkü Kelbî metruk bir ravidir. Kelbî ile ilgili değerlendirmemizi 1. hadisin değerlendirmesinde yaptık.

“(Münafıklar) arada bir yerde bocalayıp durmaktalar. Ne onlarla, ne de bunlarla beraberdirler. Allah kimi şaşırtırsa, artık sen ona bir yol bulamazsın.” (Nisâ/143).

219- Bize İsmail b. Abdulkâhir el-Cürcânî, ona Abdulğâfir b. Muhammed el-Fârisî, ona Muhammed b. İsa el-Celudî, ona Abdullah b. Ömer (r.a) Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu söyledi:

“Münafığın durumu iki koyun sürüsü arasındaki kör bir koyun gibidir. Bazen birine bazen diğerine gider.” (II/302-303).

Bu hadisi Müslim, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel İbn Ömer'den rivayet etmişlerdir.¹⁰³³

Nesâî ve Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde şu fazlalık **لَا تُدْرِي أَيُّهَا تَتَّبَعُ** vardır.

¹⁰³⁰ Sa'lebî, *a.g.e.*, III, 401; Hâzin, *a.g.e.*, I, 437; Ebû Hayyân el-Endelusî, *Bahru'l-Muhît*, IV, 98; Suyûtî, *a.g.e.*, II, 716.

¹⁰³¹ Râzî, *a.g.e.*, XI, 242, 243.

¹⁰³² Beydavî, *Envâru'l-Tenzîl*, II, 103.

¹⁰³³ Müslim, *Sahîh*, Sıfâtu'l-Munâfikîn, 17, (2784), (III, 2146); Nesâî, *Sünen*, İmân, 31, (VIII, 124); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 102, 143.

Muhammed b. Râşid, İbn Hibbân, Beğavî, Aynî ve Meyverukî bu hadisi rivayet etmişlerdir. Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, isnadının sahih olduğunu belirtmiştir.¹⁰³⁴

Taberî, Kurtubî ve İbn Kesîr bu rivayeti tefsîrlerinde nakletmişlerdir.¹⁰³⁵

Hadisin Müslim ve önemli muhaddisler tarafında rivayet edilmesi ve Şuayb el-Arnaûd'un isnadı sahihtir sözüne istinaden bizlerde *sahîh* olduğunun kanaatine vardık.

“Allah zülme uğrayanını hariç kötü sözün açıkça söylenmesini sevmez. Allah, her şeyi işiten ve bilendir.” (Nisâ/148).

220- Bize Ebû Abdullah el-Hirkî, ona Ebu'l-Hasan et-Taysafûnî, ona Abdullah b. Ömer el-Cevherî, ona Ahmed b. Ali el-Keşmîhenî, ona Ali b. Hacer, ona İsmail b. Ca'fer, ona el-A'lâ b. Abdurrahman, ona babası, ona da Ebû Hureyre (ra) Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu aktardı:

“Hakkı gasbedilen mazlum taraf, ileri gitmedikçe sövüşen iki kişinin günahı sövmeyi başlatan kimseye aittir.” (II/304).

Bu hadisi, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel Ebû Hureyre'den tahric etmişlerdir.¹⁰³⁶

Tirmizî: Bu hadisin *hasen sahîh* olduğunu, bu konuda Sa'd, İbn Mes'ûd ve Abdullah b. Mugaffel'den de hadis rivayet edilmiş olduğunu söylemiştir.¹⁰³⁷

Buhârî ve Muhakkik Hüseyin Selim Esed, hadisin sahih olduğunu; Bezzâr, bu hadis dışında Ebû Hureyre'nin bu konuda rivayetinin olduğunu bilmediğini; Muhakkik Şuayb el Arnaûd, Müslim'in şartına göre isnadının sahih; Beğavî ise hadisin sahih olduğunu belirtmişlerdir.¹⁰³⁸

Ayrıca bu hadisi Zemahşerî, Beydavî, Hâzin, İbn Kesir, Suyûtî ve Bursevî tefsîrlerinde rivayet etmişlerdir.¹⁰³⁹

Müslim ve diğer önemli muhaddislerin rivayet etmesi, aleyhinde bir değerlendirmenin olmaması nedeniyle biz hadisin *sahîh* olduğuna inanıyoruz.

¹⁰³⁴ Muhammed b. Râşid, *Câmi'*, XI, 435; İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 496; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XI, 117; Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, XVI, 69; Meyverukî, *Camîu'l-Beyne Sahihayn*, II, 300.

¹⁰³⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX, 333; Kurtubî, *el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'an*, V, 424; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerim*, II, 389.

¹⁰³⁶ Müslim, *Sahîh*, Birr, 68(2587), III, 2000; Ebû Dâvud, *Sünen*, Edeb, 36, V, 203; Tirmizî, *Sünen*, Birr, 51, 4, 352; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 235.

¹⁰³⁷ Tirmizî, *Sünen*, Birr, 51, 4, 352.

¹⁰³⁸ Buhârî, *Edebu'l-Mufred*, I, 217; Bezzâr, *Müsned*, XV, 68; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XI, 366; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII, 36; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIII, 133.

¹⁰³⁹ Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 625; Beydavî, *a.g.e.*, II, 123; Hâzin, *Lubâbu't-Te'vil fî Meâni't-Tenzil*, I, 441; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 392; Suyûtî, *Dürrü'l-Mensûr*, VII, 358; Bursevî, *Ruhu'l-Beyân*, II, 380.

221- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melfhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Kuteybe b. Saîd, ona Leys, ona Yezîd b. Ebî Habîb, ona Ebu'l-Hayr, ona Ukbe b. Amr (r.a) şöyle anlattı: Rasûlullah (s.a.v.): Sen bizi (seriyye hâlinde gazaya) gönderiyorsun. Biz de (bazen) bir kavmin yurduna iniyoruz ki, onlar bize misafirperverlik yapmıyorlar. Bu hususta görüşünüz ne? Diye sorduk. Rasûlullah (s.a.v.):

“Siz bir kavmin menziline inmek istediniz de size misafire yakışacak şeyler emredilirse (yânî güzel kabul gösterilirse) bu ikramı kabul ediniz. Şâyet ikram yapmayıp çekinirlerse, onlardan (yânî onların malından) misafir hakkını alınız” buyurdu. (II/304).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Leys yoluyla Ukbe b. Amr’dan tahriç etmişlerdir.¹⁰⁴⁰

Buhârî’nin rivayetinde الذي ينبغي لهم ibaresi yoktur.

Tirmizî, bu hadisin *hasen sahih* olduğunu söylemiştir.¹⁰⁴¹

Ayrıca Buhârî (*Edebu'l-Mufred*), İbn Hibbân, Taberânî, Beyhakî ve Beğavî bu rivayeti nakletmişlerdir. Buhârî bu hadisin *sahih* olduğunu; Şuayb el-Arnaûd, Şeyhayn’ın şartlarına göre isnadının *sahih* olduğunu; Beğavî ise sıhhatinde ittifak olduğunu söylemişlerdir..¹⁰⁴²

Hadisi Buhârî, Müslim ve diğer önemli muhaddislerin rivayet etmesi; Buhârî, Beğavî ve Muhakkik Şuayb Arnaûd’un *sahih* olarak değerlendirmesi nedeniyle bizde de *sahih* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

“Ehl-i kitaptan hiç kimse yoktur ki, ölümünden önce mutlaka ona iman edecek olmasın. O, kıyamet gününde onların aleyhine şahit olacaktır.” (Nisâ/159).

222- Ebû Hureyre (r.a)’den Rasûlullah ’ın şöyle buyurduğunu rivayet ettik:

“Meryem’in oğulunun adil bir hakem olarak aranızda inmesi yaklaşmıştır. Haçı kırarak, domuzu öldürecek, cizyeyi kaldıracak. Yeryüzünde kırk yıl duracak sonra vefat edecek ve cenaze namazını müslümanlar kılacak.” Ebû Hureyre (r.a) der ki: İsterseniz;

“Ehli kitaptan hiç kimse yoktur ki ölümünden önce (İsa’nın ölümünden önce) İsa’ya inanmasın” (Nisâ/159) âyetini okudu ve bunu üç defa tekrarladı. (II/308).

¹⁰⁴⁰ Buhârî, *Sahih*, Mezâlîm, 18, (III, 102); Müslim, *Sahih*, Lukata, 17, (1727), (II, 1353); Ebû Dâvud, *Sünen*, Et’ime, 5, 8IV, 130, 131); İbn Mâce, *Sünen*, Edeb, 5, (II, 1212); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 149.

¹⁰⁴¹ Tirmizî, *Sünen*, Siyer, 32, (IV, 148).

¹⁰⁴² Buhârî, *Edebu'l-Mufred*, I, 395; İbn Hibbân, *Sahih*, XII, 99, 100; Taberânî, *Mu’cemu'l-Kebîr*, XVII, 278; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, IX, 331; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XI, 339, 340.

Beğavî'nin senedsiz olarak naklettiği bu hadisi; Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel Ebû Hureyre'den tahriç etmişlerdir. Tirmizî, bu hadisin *hasen sahih* olduğunu söylemiştir.¹⁰⁴³

Buhârî şu senedle nakletmiştir: Bize Kuteybe b. Saîd, ona Leys, ona İbn Şihâb, ona İbn Müseyyeb ona Ebû Hureyre şöyle tahdis etti.

Ma'mer b. Râşid, İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî Ebû Hureyre'den nakletmişlerdir. İbn Hibbân'nın *Sahîh*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd, isnadının sahih olduğunu; Beğavî ise sıhhatinde ittifak olduğunu söylemiştir.¹⁰⁴⁴

Hadisin *Kütüb-i Sitte*'de geçmesi ve muhakkiklerin sıhhati hakkındaki olumlu değerlendirmeleri nedeniyle bizde *sahîh* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

“(Ey muhammed!) Biz Nuh’a ve ondan sonra gelen bütün peygamberlere vahiy ettiğimiz gibi, sana (da) vahiy ettik...” (Nisâ/163).

223- Bize Ebû Saîd eş-Şurayh, ona Ebû İshâk es-Sa’lebî, ona Ebû Bekir el-Cevzekî, ona Ebu’l-Abbâs, ona Yahya b. Zekeriyya, ona, Hasan b. Hammâd, ona Yahya b. Saîd el-Umevî, ona Talha b. Yahya, ona Ebû Bürde b. Ebû Musa, ona da babası Ebû Musa şöyle anlattı: “Rasûlullah (s.a.v.):

“*Dün senin Kur’ân okuyuşunu dinlerken beni görseydin. Gerçekten sana Dâvud ailesine verilen nağmelerden bir nağme verilmiş.*” buyurdu.

Ben de ona: Vallahi Ya Rasûlallah (s.a.v.)!Senin dinlediğini bilseydim okumamı süslerdim de süslerdim dedim. **(II/311)**.

Bu hadisi; Buhârî, Müslim ve Tirmizî Ebû Ebû Musa’dan tahriç edip, Tirmizî, bunun *garip* bir hadis olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁴⁵

Buhârî şu şekilde rivayet etmiştir: Hz. Peygamber: “*Ey Ebû Musa gerçekten sana Dâvud ailesine verilen nağmelerden bir nağme verilmiş*” buyurdu.

Bezzâr, İbn Esîr ve Ebu’l-Fidâ eserlerinde bu rivayeti nakletmişlerdir. Bezzâr, bu hadisin Yahya b. Saîd dışında Talha’nın Ebû Burde’den O’nun da Ebû Musa’dan rivayet ettiğini bilmediğini söylemiştir.¹⁰⁴⁶

¹⁰⁴³ Buhârî, *Sahîh*, Buyû’, 102, III, 40, Mezalim, 31, (III, 107), Enbiyâ’, 49, (IV, 143); Müslim, *Sahîh*, İmân, 242, (155), (I, 135); Ebû Dâvud, *Sünen*, Melahim, 14, (IV, 498, 499); Tirmizî, *Sünen*, Fiten, 54, (IV, 506, 507); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 406.

¹⁰⁴⁴ Ma’mer b. Râşid, *Câmi*’, XI, 399; İbn Hibbân, *Sahîh*, XV, 230; Beyhakî, *Sünenü’l-Kübrâ*, I, 370; Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, XV, 80, 81.

¹⁰⁴⁵ Buhârî, *Sahîh*, Fezâilu’l-Kur’ân, 31, (VI, 112); Müslim, *Sahîh*, Salâtu’l-Mûsafirîn, 236, (793), (I, 546); Tirmizî, *Sünen*, Menâkib, 55, (V, 693).

¹⁰⁴⁶ Bezzâr, *Müsned*, VIII, 142; İbn Esîr, *Câmiu’l-Usûl*, IX, 79; Ebu’l-Fidâ, *Camii’l-Mesânid ve’s-Sünen*, X, 338.

Ayrıca Sa'lebî, Hâzin ve Bursevî bu rivayeti tefsîrlerinde nakletmişlerdir.¹⁰⁴⁷

Bu hadis *muttafekun aleyh* olduğundan *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

“O peygamberleri müjdeleciler ve uyarıcılar olarak (gönderdi)...”

(Nisâ/165).

224- Bize Abdulvâhid el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Nâfîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Musa b. İsmail, ona Ebû Avâne, ona Abdulmelik el-Muğire'nin yazıcısı Vûrad, ona Muğire şöyle anlattı: Sa'd b. Ubâde (r.a): “Bir adamı eşimle birlikte görsem, hiç acımadan adamı kılıcımla öldürürüm” dedi. Bu haber Peygamber (s.a.v.)'e ulaşınca şöyle buyurdu:

“Sa'd'ın kıskançlığını garipsiyor musunuz? Vallahi ben ondan daha kıskancım. Allah da (c.c) benden daha kıskançtır. Allah'ın kıskançlığından dolayı, açık veya gizli her türlü fuhuşu yasaklamıştır. Özülden Allah'tan daha çok hoşlanan kimse yoktur. Bu yüzden uyarıcıları ve müjdeleyicileri göndermiştir. Hamdedilmekten ve övülmekten Allah'tan çok hoşlanan kimse yoktur. Bundan dolayı Allah cennet'i va'd etmiştir. (II/312).

Bu hadisi Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Ahmed Ebû Avâne'nin tahriçleriyle Sa'd b. Ubâde'den rivayet etmişlerdir.¹⁰⁴⁸

Müslim, Ebû Dâvud ve Ahmed b. Hanbel Suheyl b. Ebî Sâlih'ten, o da babasında, o da Ebû Hureyre'nin yoluyla Sa'd b. Ubâde'den rivayet etmişlerdir.¹⁰⁴⁹

İbn Hibbân, Taberânî ve Beğavî eserlerinde bu rivayet nakletmişlerdir. İbn Hibbân'nın *Sahîh*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd, Şeyhayn'ın şartlarına göre isnadının sahih; Beğavî ise sahihliğinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.¹⁰⁵⁰

Ayrıca Hâzin ve Suyûtî bu rivayeti nakletmişlerdir.¹⁰⁵¹

Hadis *muttefekun aleyh* 'tır. Diğer önemli muhaddislerce de rivayet edilmiştir. Bu nedenle bizde hadisin sahîh olduğu kanaati hasıl olmuştur.

“Ancak Allah özellikle sana indirdiğiyle, onu ilmiyle indirdiğine şahitlik etmektedir. Melekler de buna şahitlik etmektedirler. Allah, şahit olarak yeter.”
(Nisa/166).

¹⁰⁴⁷ Sa'lebî, *a.g.e.*, III, 416; Hâzin, *a.g.e.*, I, 449; Bursevî, *a.g.e.*, II, 323.

¹⁰⁴⁸ Buhârî, *Sahîh*, Tevhîd, 20, (VIII, 174); Müslim, *Sahîh*, Liân, 17, (1499), (II, 1136); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 248.

¹⁰⁴⁹ Müslim, *Sahîh*, Liân, 14, (1498), (II, 1135); Ebû Dâvud, *Sünen*, Diyât, 12, (IV, 670, 671); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 465.

¹⁰⁵⁰ İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII, 87; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XX, 389; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, IX, 266, 267.

¹⁰⁵¹ Hâzin, *Lubâbu't-Te'vil fi Meâni't-Tenzil*, I, 450; Suyûtî, *Dürri'l-Mensûr*, III, 447.

225- İbn Abbâs (r.a) der ki: Mekke'nin ileri gelenleri Peygamber (s.a.v.)'e gelerek: Ey Muhammed! Senin ve sıfatların hakkında, yahudilere kitaplarında bulunup bulunmadığını sorduk. Ancak onlar, Seni tanımadıklarını söylediler. Yine yanına bir grup yahudi geldi. Onlara:

“*Ben (Vallahi), Benim Allah'ın Resulü olduğumu bildiğinizi biliyorum*”, dedi.

Onlar da: “Biz bunu bilmiyoruz”, dediler. Allah da (cc) bu (Nisâ/166) âyeti indirdi. (II/312).

Beğavî'nin Nisâ sûresinin 166. âyetin tefsîri sadedinde senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Taberî şu isnadla rivayet etmiştir.: Bize Ebû Kerîb, ona Yunus, ona Muhammed b. İshâk, ona Muhammed b. Ebî Muhammed (Zeyd b. Sâbit'in mevlâsı) ona da Saîd b. Cübeyr veya İkrime İbn Abbâs'tan şöyle rivayet etmiştir.¹⁰⁵²

Vâhidî Nisa suresinin 166. âyetin nuzûl sebebini şöyle açıklamaktadır: Müfessirler diyorlar ki: “Mekkenin ileri gelenleri Hz.Peygamber'e ya Muhammed (s.a.v.) yahudiler seni ve senin sıfatlarını bize soruyorlar. Onların kitaplarında senin sıfatlarıyla ilgili herhangi bir şeyin geçmediklerini zannediyorlar. Sen'de bize, Allah'ın seni peygamber olarak gönderdiğine dair delil getir biz de şahid olalım.”dediler. Bunun üzerine bu âyet indi.¹⁰⁵³

Râzî bu âyetin nuzûl sebebini şöyle izah etmektedir: “ Ey Muhammed (s.a.v.) yahudiler seni yalanlasalarda, alemlerin Rabbi olan Allah ve yedi gökte olan melekler seni tasdik etmektedir. Alemlerin rabbi olan Allah'ın, meleklerin kürsü'nün ve yedi göğün tamamının tasdik ettiği bir kişiyi varsın değersiz olan insanlar yani yahudiler tasdik etmesin.”¹⁰⁵⁴

İbn Hibbân ve Yemenî: “Muhammed b. Ebû Muhammed Zeyd b. Sâbit'in mevlâsıdır. Saîd b. Cübeyr ve İkrime'den hadis rivayet etmiştir. İbn İshâk'ta kendisinden rivayet etmiştir. ” Yemenî:“İbn Hibbân onu sika görmüştür” demiştir.¹⁰⁵⁵

Beğavî'nin tefsîrini tahkik eden Abdurrezzâk el-Mehdi: “Muhammed b. Ebû Muhammed'in cehaletinden dolayı bu hadis zayıftır” demiştir.¹⁰⁵⁶

Bizim yaptığımız araştırmada gerek Vâhidî'nin, gerek Râzî'nin bu âyetin nuzûl sebebilye ilgili verdikleri bilgi gerekse de yahudilerin Hz. Peygamberle ilgili olumsuz tutumları Beğavî'nin rivayetini doğrulamaktadır. Ayrıca İbn Hibbân'ın Muhammed b.

¹⁰⁵² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX, 409.

¹⁰⁵³ Vâhidî, *Tefsîru'l-Vasîl*, II, 141.

¹⁰⁵⁴ Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XI, 269.

¹⁰⁵⁵ İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 392; Hazrecî, *Hulâsatu Tezhîb*, I, 358.

¹⁰⁵⁶ Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, I, 724.

Ebû Muhammed'i *Sikât*'ında zikretmesinden dolayı bu rivayetin *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

“Mesih de, (Allah’a) yakın olan melekler de, Allah’a kul olmaktan çekinmezler...” (Nisâ/172)

226- Bize Abdolvâhid b. Ahmed el-Melihi, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Sadaka b. el-Fadl, ona Velîd, ona Evzâî, ona Amr b. Haniî, ona Cünâde b. Ümeyye, ona da Ubâde (r.a) Rasûlullah (s.a.v.)’ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

“Kim Allah’tan başka ilah bulunmadığını, O’nun hiçbir ortağının olmadığını, Muhammed’in O’nun kulu ve Rasûl’ü, İsa’nın Allah’ın kulu, Resulü, Mereyem’e attığı bir kelimesi ve kendisinden bir ruh olduğuna, cennet ve cehennem’in hak olduğuna şahadet getirirse, hangi amel üzere bulunursa bulunsun Allah onu cennet’ine koyar.”
(II/314).

Bu hadisi Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel Velîd yoluyla Ubâde b. Samit’ten tahric etmişlerdir.¹⁰⁵⁷

Bezzâr, İbn Hibbân, Beğavî ve Şevkânî Ubâde b. Samit’ten rivayet etmişleridir. Bezzâr: “Ubâde b. Samit dışında böyle bir hadisi rivayet eden bilmiyoruz” İbn Hibbân’ın *Sahîh*’ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd: “İsnadı sahîhtir” Beğavî: “Sihhatinde ittifak vardır” demişlerdir.¹⁰⁵⁸

Verdiğimiz bilgilere istinaden bu hadisin *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

227- Necran delegesi: “Ey Muhammed! Sen arakadaşımızı küçültüyor ve: O Allah’ın kuludur” diyorsun, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“İsa (a.s.)’ın Allah’a kul olması onun için bir ayıplık ve küçüklük değildir.”
“Mesih Allah’a kul olmaktan asla çekinmez...” (Nisâ/172) âyeti indi. **(II/315).**

Fahretin er-Râzî bu rivayeti ravi ismini vermeden naklettikten sonar görüşünü şöyle beyan etmiştir: Ben de diyorum ki: Cenâb-ı Hak, Hz. İsa (a.s.)’nın Allah’ın kulu olduğuna kesin delil getirip, onun Allah’ın oğlu olması caiz olmayınca, işte bundan sonra Cenâb-ı Hak, onların şüphelerini hem nakletmeye, hem de bu şüpheleri cevaplamaya işaret etmiştir. Bu böyledir, çünkü onların, Hz. İsa’nın Allah’ın oğlu olduğunu isbat hususunda ileri sürdükleri delilleri onun gaybden haber vermiş olması,

¹⁰⁵⁷ Buhârî, *Sahîh*, Enbiyâ’, 47, (IV, 139); Müslim, *Sahîh*, İmân, 46, (28), (I, 57); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 313, 314.

¹⁰⁵⁸ Bezzâr, *Müsned*, VII, 130, 142; İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 437; Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, I, 101; Şevkânî, *Neylu’l-Evtâr*, I, 366.

ölüleri diriltmesi, hastaları iyileştirmesi gibi harikulade şeyler yapmış olmasıdır. Buna göre Cenâb-ı Hak sanki: “Mesîh, bu kadar ilim ve bu kadar kudret ile, Allah’ın kulu olmaktan katiyyetle istinkâf edip kaçınmaz. Çünkü mukarreb melekler, gerek gaybî bilme ve gerekse kudret bakımından, İsa’dan daha üstündürler. Çünkü onlar, levh-i mahfuz’a muttalidirler. Ve yine onlardan sekiz tanesi, o muazzam büyüklükteki arşı taşımaktadırlar. Sonra melekler, gerek ilimleri, gerekse kudretleri bakımından bu kadar mükemmel olmalarına rağmen, kesinlikle Allah’a kulluktan kaçınmamış, istinkâf etmemişlerdir. Binâenaleyh, daha nasıl olur da Mesîh, bu kadar az ilmi ve kudretiyle, Allah’a kulluk arz etmekten istinkâf edebilir.” demek istemiştir. Âyeti, bizim zikrettiğimiz bu hususa hamlettiğimiz zaman, işte bu âyetler, birbirleriyle son derece mükemmel bir tenasüb, bir uyum ve bir benzerlik içinde bulunurlar. Binâenaleyh, âyeti bu manaya hamletmek daha uygun olur.¹⁰⁵⁹

Vâhidî, Kelbî şöyle dedi diyerek bu rivayeti nakletmiştir.¹⁰⁶⁰

Kelbî’den dolayı bu rivayetin isnadı zayıftır. Necran hristiyanlarının Hz. İsa ile ilgili çeşitli soruları Hz. Peygamber’e yöneltmeleri ve Râzî’nin bu âyatin nuzûl sebebiyle ilgili yorumları bu rivayetin metninin sahîh olduğuna delildir.

“Senden fetva istiyorlar. De ki: Babası ve çocuğu olmayanın (mirasıyla) ilgili fetvayı size Allah veriyor...” (Nisâ/176).

228- Câbir b. Abdillâh (r.a) hakkında inmiştir. Câbir der ki: Allah Rasûlullah (s.a.v.) beni, şuurum yerinde olmayacak derecede hasta iken ziyaret etti. Abdest aldığı sudan bana biraz serpti de kendime geldim. Dedim ki: “Ya Rasûlallah (s.a.v.)! Bana Kelâle varis oluyor. Miras kimin olur?” Bunun üzerine: “Senden Kelâle hakkında istiyorlar...” âyeti indi. **(II/316)**.

Beğavî’nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi *Şerhu’s-Sünne*’de isnadıyla beraber nakletmiş ve sıhhatinde ittifak vardır, demiştir.¹⁰⁶¹

Bu hadisi Buhârî ve Müslim Câbir’den tahric etmişlerdir.¹⁰⁶²

Buhârî bu konuda üç rivayet nakletmiştir. Bir rivayette Hz. Peygamber ve Ebû Bekir (r.a)’in Câbir’i ziyaret ettiğini diğer, ikisinde ise Peygamber (s.a.v.)’in tek başına Câbir’i ziyaret ettiği geçmektedir. Müslim ise naklettiği dört rivayetin birinde sadece

¹⁰⁵⁹ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, XI, 273.

¹⁰⁶⁰ Vâhidî, *Esbâbu’n-Nuzûl*, I, 190.

¹⁰⁶¹ Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*,

¹⁰⁶² Buhârî, *Sahîh*, Tefsîru’l-Kur’ân (Nisa), 4, (V, 177, 178), Merdâ, 21, (VII, 11), Ferâiz, 13, (VIII, 7, 8); Müslim, *Sahîh*, Ferâiz, 5, 6, 7, 8, (1616), (II, 1234, 1235); Ebû Dâvud, *Sünen*, Ferâiz, 2, (III, 308).

Hız. Peygamberin, diğer üçünde ise Hız. Peygamberin Hız. Ebû Bekir'le beraber Câbir'i ziyaret ettiği geçmektedir.

229- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melihi, ona Ahmed b. Abdullah en-Nâimî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Abdullah b. Recâ', ona İsrâîl, ona Ebû İshâk, ona da Berrâ' şöyle dedi: Bařtan sona kadar en son inen sûre; Tevbe suresi, bizzat en son inen âyet ise; Nisa suresinin son âyetidir. **“Senden fetva istiyorlar”**. (Nisâ/176). **(II/316-317)**.

Bu hadisi Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvud İshâk'ın yoluyla Berâ'dan tahriç etmişlerdir.¹⁰⁶³

Buhârî bu konuda üç hadis mevkûf olarak rivayet etmiştir. Müslim'de bu konuyla ilgili rivayet ettiği dört hadisin dördünü de mevkûf olarak nakletmiştir.

Bu hadisi Sahîhayn'dan rivayet edildiğinden, bizler de *sahîh* olduğu kanaatine vardık.

2.6. Mâide Sûresi

“Ey iman edenler! Anlaşmaları yerine getirin. İhrama girdiğinizde, avı helal saymamanız şartıyla, size (aşağıda) okunacak olanlaar dışında, hayvanlar size helal kıldı. Şüphesiz ki Allah, dilediği şeye hüküm verendir.” (Mâide/1)

1- Şeyh İmam der ki: Babam Abdullah Muhammed b. el-Fadl el-Hirakî'ye dedim ki: Sen yanında iken Ebu's-Sehl Muhammed b. Ömer b. Tarfe es-Sezci'ye şöyle denildi: Size Ebû Süleyman el-Hattâbî, ona Ebû Bekir b. Dâsse, ona Ebû Dâvud es-Sicistanî, ona Müsedded, ona Hüşeym, ona Mucâlid, ona Ebu'l-Veddâk ona da Ebû Saîd el-Hudrî şöyle anlattı: Ya Rasûlallah (s.a.v.)! Biz deveyi boğazlıyoruz veya inek ve koyunu kesiyoruz. Sonra karnında cenin buluyoruz. Onu atalım mı, yoksa yiyelim mi? Rasûlullah (s.a.v.):

“İsterseniz yeyin. Çünkü onun kesimi annesinin kesimiyle birlikte gerçekleşmiş demektir” buyurdu. **(III/6)**.

Bu hadisi Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel Ebû Saîd el-Hudrî'den, Dârimî ise Câbir'den tahriç etmişlerdir.¹⁰⁶⁴

¹⁰⁶³ Buhârî, *Sahîh*, Tefsîru'l-Kur'ân(Nisâ), 27, (V, 185), Tefsîru'l-Kur'ân (Berâ'), 1, (V, 202), Ferâiz, 14, (VIII, 8); Müslim, *Sahîh*, Ferâiz, 10, 11, 12, 13, (1618), (II, 1236, 1237).

¹⁰⁶⁴ Ebû Dâvud, *Sünen*, Kurban, 17, 18, (III, 252, 253); Tirmizî, *Sünen*, Sayd, 10, (IV, 72); İbn Mâce, *Sünen*, Zebâih, 15, (II, 1067); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 31, 53; Dârimî, *Sünen*, Kurban, 17, (II, 409, 410).

Ebû Dâvud'un rivayeti şöyle başlamaktadır: Rasûlullah 'a ceninden sordum. “*O da isterseniz yeyiniz*”, buyurdu.

Abdurrezzâk, İbn Ebî Şeybe, Ebû Ya'lâ, Taberânî, Dârekutrî, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi çeşitli yollarla nakletmişlerdir.¹⁰⁶⁵

Tirmizî, bu hadisin *hasen sahih* olduğunu söylemiştir.¹⁰⁶⁶

İbn Hâcer, Tirmizî'nin buna *hasen sahih* dediğini, İbn Hazm, Mecalid ve Ebû Vedak'a zayıf dediğini, kendisinin de onların *fihima nezar* olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁶⁷

Bizler de Tirmizî'nin görüşüne katılarak bu hadisin *sahih* olduğuna kanaat getirdik.

2- Câbir (r.a.) ‘Rasûlullah (s.a.v.)’ın:

“*Ceninin kesilmesi annesinin kesilmesi ile gerçekleşmiştir*” buyurduğunu rivayet etmiştir. (III/6-7).

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Ebû Dâvud ve Dârimî, Ebû Zübeyr'in yoluyla Câbir'den tahriç etmişlerdir.¹⁰⁶⁸

Ebû Dâvud şu senedle hadisi rivayet etmiştir: Bize Muhammed b. Yahyâ b. Fâris, ona İshak b. İbrahim b. Hârûn, ona Attâb b. Beşîr, ona Ubeydullah b. Ebî Ziyâd el-Kaddâh el-Mekkî, ona Ebû Zübeyr ona da Câbir b. Abdillâh tahdis etti.¹⁰⁶⁹

Ebû Ya'lâ, Taberânî, Hâkim, Beyhakî, Beğavî ve İbn Esîr Câbir'den rivayet etmişlerdir. Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'ini tahkik eden Hüseyin Selim Esed, bu hadisin isnadının zayıf; Hâkim, Müslim'in şartına göre hadisin sahih; İbn Esîr ise isnadının sahih olduğunu söylemişlerdir.¹⁰⁷⁰

Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'ini tahkik eden Hüseyin Selim Esed dışında bu hadis için isnadı zayıftır diyen yoktur. Bu şahısta zayıflığın gerekçesini yazmadığından dolayı bu hadisin *sahih* olduğu kanaatine vardık.

“Ey iman edenler! Allah'ın özel ibadet yerlerine, (savaşın ve kan dökmenin) haram (olduğu) aya, (Ka'be'ye hediye edilen) kurbanı gerdanlık hayvanlara

¹⁰⁶⁵ Abdurrezzâk, *Musannef*, IV, 502; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 288; Bezzâr, *Müsned*, X, 53; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, II, 278; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, IV, 162, VIII, 102, XIX, 78; Dârekutrî, *Sünen*, V, 494; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, IX, 562; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XI, 228.

¹⁰⁶⁶ Tirmizî, *Sünen*, Sayd, 10, (IV, 72).

¹⁰⁶⁷ İbn Hâcer, *Telhîsu'l-Habîr*, IV, 384.

¹⁰⁶⁸ Ebû Dâvud, *Sünen*, Edâhî, 17, 18, (III, 253); Dârimî, *Sünen*, Edâhî, 17, (II, 409, 410).

¹⁰⁶⁹ Ebû Dâvud, *Sünen*, Edâhî, 17, 18, (III, 253).

¹⁰⁷⁰ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, III, 343; Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, VIII, 101; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 127; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, IX, 561; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XI, 228, 229; İbnü'l-Esir, *Câmiu'l-Usûl*, IV, 488.

Rablerinin ihsan ve ikramını, hoşnutluğunu elde etmeyi arzularak Beyt-i Haram'a gelenlere sakın saygısızlık etmeyiniz... (Mâide/2).

3- Bu âyet (Mâide/2) Hutam hakkında inmiştir. Asıl ismi Şurayh b. Dubeya' el-Bekrî olan bu kişi Medine'ye geldi. Atını Medine'nin dışında bırakıp tek başına Rasûlullah (s.a.v.)'in yanına geldi. ona: İnsanları neye çağırıyorsun? Diye sordu. Rasûlullah (s.a.v.):

"Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in onun Rasûlu olduğuna şehadet getirmeye, namaz kılmaya ve zekat vermeye" buyurdu. Adam: Güzel ancak benim hiçbirşeye onlarsız karar vermediğim başkanlarım var. Umulur ki müslüman olurum, onları da buraya getiririm, dedi. Peygamber (s.a.v.) sahâbesine daha önce:

"Yanınıza Rabia kabilesinden, şeytan diliyle konuşan birisi girecek" demişti. Şurayh, Rasûlullah (s.a.v.) yanından çıktı. Rasûlullah (s.a.v.) etrafındakilere:

"Gerçekten kafir bir yüzle girdi ve ahdi bozucu hain kafayla çıktı. Bu adam müslüman olacak değil" buyurdu.

Şurayh hayvanını bıraktığı Medine otlığına gitti ve hayvanını sürerek oradan ayrıldı. Sahâbelerden bazıları ardından gittilerse de ulaşamadılar. Bir sonraki yılda Şurayh Yemâme'den gelen Bekr b. Vail'in hacı kafilesiyle birlikte haccetmek üzere yola çıktı. Beraberinde büyük miktarda ticaret malı vardı. Kurbanlık hayvanlara da gerdanlıklar takmıştı. Müslümanlar Peygamber (s.a.v.)'e: Bu el-Hutam (Şurayh) hacc için yola çıkmış. Bizi serbest bırak, dediler. Peygamber:

"Artık kurbanlık hayvanları gerdanlamışlar" buyurdu.

Onlar: "Ya Rasûlallah! Bu, bizimde cahiliyye döneminde yaptığımız bir şey, diye ısrar ettilerse Peygamber (s.a.s.) kabul etmedi. Bunun üzerine Allah (c.c) bu âyeti (Mâide/2) indirdi. **(III/7-8)**.

Beğavî'nin senedsiz olarak dediği bu haberi Taberî şu senedle nakletmiştir: Bize Muhammed b. Hüseyin, ona Ahmed b. Mufaddel, ona Esbât ona da Süddî şöyle dedi:..

1071

Sa'lebî isnadsız olarak Hutam hakkında nazil olmuştur, diyerek rivayet etmiştir. Vâhidî İbn Abbâs'tan bu rivayeti nakletmiştir. Beydavî: "Bu âyet Yemâme hacıları içinde olan Hutam b. Şurayh hakkında nazil olmuştur." Hâzin: "İsmi Şurayh b. Hint b. Dabea'tu'l-Bekrî olan Hutam hakkında nazil olmuştur" demişlerdir. İbn Kesîr; İkrime,

¹⁰⁷¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX, 472, 473.

Suddî ve İbn Cerîr'in tahriçiyle, Suyûtî ise İbn Cerîr'in tahriçiyle Suddî'den rivayet etmişlerdir.¹⁰⁷²

Eğer Beğavî bu hadisi Suddî'den nakletmişse Suddî sahabeyi ortadan çıkarttığından dolayı rivayet *Mürsel* olup zayıftır. Şayet Vahidî'den bu hadisi almış ise hadis sahîhtir. Dolayısıyla bizler sıhhati hakkında bir kanaata varamadık.

4- Bize Abdulvâhit el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmîm, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Ebû Naym, ona Efleh, ona el-Kâsım, ona Âişe (r.a) şöyle anlattı: Ben, Peygamberin kurbanlık develerinin gerdanlıklarını kendi elimle büktüm. Sonra Peygamber develere bu gerdanlıkları taktı, onları işaretledi ve hepsini Harem'e hediye etti. Ve (bundan önce) kendisine helal kılınmış olan hiçbirşey ona haram olmadı. (III/8).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce Hz. Âişe'den rivayet etmişlerdir.¹⁰⁷³

Beğavî'nin rivayeti ile Buhârî ve Müslim'in rivayet ettikleri hadisin sened ve metni aynıdır. Ayrıca Beğavî *Şerhu's-Sünne*'de aynı sened ve metinle rivayet etmiş ve sıhhatinde ittifak vardır, demiştir.¹⁰⁷⁴

Tirmizî, Kuteybe'nin yoluyla Hz. Âişe'den rivayet ettiği hadise *hasen sahih* dedikten sonra bazı ilim adamlarının bu hadisle amel ettiklerini belirtmiştir.¹⁰⁷⁵

İbn Hibbân ve Beyhakî bu rivayeti nakletmişlerdir. Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, Şeyhayn'nın şartlarına göre isnadının sahih olduğunu söylemiştir.¹⁰⁷⁶

Hadisin Buhârî, Müslim ve diğer önemli muhaddislerce rivayet edilmesi, muhakkik Şuayb Arnaûd'un sahih olarak değerlendirmesi nedeniyle bizde de *sahîh* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

5- Bize Ebu'l-Kâsım Abdulkerim b. Hevâzin el-Kuşeyrî, ona Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ebî Tâhir ed-Dakkâk el-Bağdâdî, ona Ebû'-Hasan Ali b. Muhammed b. ez-Zübeyr el-Kurşî, ona el-Hasan b. Ali b. Affân, ona Zeyd b. el-Habbâb, ona Muâviye b. Sâlih, ona Abdurrahman b. Cübeyr b. Nüfeyr b. Mâlik el-

¹⁰⁷² Sa'lebî, *Keşfu'l-Beyân*, IV, 8; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nuzûl*, I, 191; Beydavî, *Envâru'l-Tenzil*, II, 114; Hâzin, *Lubâbu't-Te'vil*, II, 4, 5; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânu'l-Azîm*, III, 8; Suyûtî, *Dürrü'l-Mensûr*, III, 9, 10.

¹⁰⁷³ Buhârî, *Sahîh*, Hac, 106, (II, 182); Müslim, *Sahîh*, Hac, 362, (1321), (I, 956); Ebû Dâvud, *Sünen, Menâsik* (Hac), 16, (II, 365, 366); Nesâî, *Sünen, Menâsiku'l-Hac*, 68, (III, 173); İbn Mâce, *Sünen, Menâsik*, 96, (II, 1034).

¹⁰⁷⁴ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VII, 92.

¹⁰⁷⁵ Tirmizî, *Sünen*, Hac, 69, III, 251, 252.

¹⁰⁷⁶ İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 315; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, V, 382.

Hadramî, ona babası, ona en-Nevvâs b. Sem'ân el-Ensârî şöyle anlattı: ‘Rasûlullah’a iyilik ve günahdan soruldu. Şöyle buyurdu:

“*İyilik güzel ahlaktır. Günah ise içinde yer eden “seni rahatsız eden” ve insanların haberdar olmalarını istemediğin şeydir.*” (III/9).

Bu hadisi Müslim, Tirmizî, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel, Nevvâs b. Sem'ân el-Ensâr'dan tahrîc etmişlerdir. Tirmizî, hadisin hasen sahîh olduğunu söylemiştir.¹⁰⁷⁷

Müslim, Tirmizî, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel'in rivayeti şu şekildedir.

Rasûlullah tan günahı ve iyiliği sordun, şöyle buyurdu...

Buhârî (*Edebu'l-Mufred*), İbn Hibbân, Taberânî, Hâkim, Beyhakî, Beğavî, İbn Esîr ve Ebu'l-Fidâ bu rivayeti nakletmişlerdir. Buhârî, Hâkim ve Beğavî bu hadisinsahîh olduğunu; İbn Hibbân'nın *Sahîh*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd ise isnadının sahîh olduğunu söylemişlerdir.¹⁰⁷⁸

Yukarıda verdiğimiz bilgilere istinaden bu hadisin *sahîh* olduğu kanaatine vardık.

“Size şunlar haram kılındı; Ölü, kan domuz eti, Allah'tan başkasının adına boğazlananlar...” (Mâide/3).

6- Peygamber (s.a.v.): “*Kanı akıtılmış ve üzerine Allah'ın ismi anılmış olduğu sürece ve birde diş veya tırnakla kesilmemişse ondan yiyebilirsin*” buyurmuştur. (III/11).

Beğavî'nin isnadsız olarak rivayet ettiği bu hadisi *Şerhu's-Sünne*'de senediyle beraber hadisin tamamını nakletmiş ve sıhhatinde ittifak vardır, demiştir.¹⁰⁷⁹

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Saîd b. Rafî' b. Hadic'in dedesinden rivayet etmişlerdir.¹⁰⁸⁰

¹⁰⁷⁷ Müslim, *Sahîh*, Birr, 14, (2553), (III, 1980); Tirmizî, *Sünen*, Zühd, 52, (IV, 597); Dârimî, *Sünen*, Rikâk, 73, II, 628; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 182.

¹⁰⁷⁸ Buhârî, *Edebu'l-Mufred*, I, 153; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 123; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XXII, 147; Hâkim, *Müstedrek*, II, 17; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, X, 323; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIII, 77; İbn Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, IV, 7; Ebu'l-Fidâ, *Câmiu'l-Mesânid ve's-Sünen*, VIII, 332.

¹⁰⁷⁹ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X, 214, 215.

¹⁰⁸⁰ Buhârî, *Sahîh*, Şerike, 16, (III, 114, 115), Cihâd ve's-Siyer, 191, (IV, 37), Zebâih, 15, 18, 20, 23, 36, (VI, 224, 225, 226, 227, 233); Müslim, *Sahîh*, Kurban, 20, (1968), (II, 1558); Tirmizî, *Sünen*, Sayd, 18, IV, 81; Nesâî, *Sünen*, Kurban, 21, 26, (VII, 226, 228, 229); İbn Mâce, *Sünen*, Zebâih, 5, (II, 1061); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 463, 464.

Ebû Dâvud et-Tayâlisî, Şâfîî, Abdurrezzâk, İbn Ebî Şeybe, İbn Hibbân, Taberânî ve Beyhakî bu hadisi rivayet etmişler. İbn Hibbân'nin eserini tahkik eden Şuayb el-Arvavûd, isnadının sahih olduğunu söylemiştir.¹⁰⁸¹

Hadisi Buhârî ve önemli muhaddislerin rivayet etmesi ve Muhakkik Şuayb el-Arvavûd'un görüşüne istinaden bu hadisin *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

7- Peygamber (s.a.v.)'den rivayet ettiğimize göre O, şöyle buyurmuştur:

“*Bazı kuşları uğursuz saymak, taşları atmak suretiyle kehanette bulunmak, bazı şeyleri uğurlu veya uğursuz saymak bunların hepsi sihirden sayılır.*” (III/12).

Bu hadisin tahric ve değerlendirmesini Nisâ sûresinin tafsirinde geçen 129. Nolu hadiste yaptık.

8- Bize Ebû Saîd eş-Şurayhî, ona Ebû İshâk es-Sa'lebî, ona İbn Fenceveyh, ona İbnu'l-Fadl el-Kindî, ona el-Hasan b. Dâvud el-Haşşâb, ona Süveyd b. Saîd, ona Ebu'l-Muhtâr, ona Abdulmelik b. umeyr, ona Recâ' b. Hayveh, ona Ebu Derdâ (r.a.) şöyle anlattı: Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“*Kim kehanette bulunur veya fal oklarıyla kismet arar veya bir şeyi uğursuz görerek niyetlendiği şeyden vazgeçerse kıyamet gününde cennetteki yüksek derecelere bakamaz.*” (III/12).

Bu hadisi, İbn Ebî Şeybe ve Taberânî Ebû Derdâ'dan tahric etmişlerdir.¹⁰⁸²

Ebu'l-Fidâ ve Heysemî bu hadisi Ebu'd-Derdâ'dan rivayet edip; Heysemî, Taberânî'nin bunu Evsat'ta rivayet ettiğini, bunun senedinde olan Muhammed b. Hasan b. Ebû Yezîd adlı ravinin *kezzab* olduğunu söylemiştir.¹⁰⁸³

Sa'lebî, Râzî, Kurtubî, Hâzin, İbn Kesir, Suyûtî ve Bursevî tefsîrlerinde bu rivayeti nakletmişlerdir.¹⁰⁸⁴

Beğavî'nin rivayet ettiği hadisin senedinde Heysemî'nin zikrettiği Muhammed b. Hasan b. Yezîd isminde bir ravi olmadığından ayrıca diğer ravilerle ilgili olumsuz bir değerlendirme bulunmadığından dolayı bu hadisin *sahîh* olduğu kanaatine vardık.

9- Bize Abdolvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Nâîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Hasan b. es-Sabbâh, ona Ca'fer b.

¹⁰⁸¹ Tayâlisî, *Müsned*, II, 269; Şâfîî, *Müsned*, I, 340; Abdurrezzâk, *Musannef*, IV,465; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, 252; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII, 202; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, IV, 269; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, IX, 412.

¹⁰⁸² İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 311; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, III, 118.

¹⁰⁸³ Ebu'l-Fidâ, *Câmiu'l-Mesânid ve's-Sünen*, IX, 375; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, I, 128.

¹⁰⁸⁴ Sa'lebî, *a.g.e.*, IV, 16; Râzî, *a.g.e.*, IX, 286; Kurtubî, *a.g.e.*, VI, 60; Hâzin, *a.g.e.*, II, 9; İbn Kesîr, *a.g.e.*, III, 21; Suyûtî, *a.g.e.*, III, 16; Bursevî, *Ruhu'l-Beyân*, II, 342.

Avn, ona Ebu'l-Umeys, ona Kays b. Müslim, ona Tarık b. Şihâb, ona Ömer b. el-Hattâb (r.a.) şöyle anlattı: Yahudilerden biri ona: Ey Müminlerin Emiri kitabınızda okuduğunuz öyle bir âyet var ki, o yahudilere inmiş olsaydı o günü bayram edinirdik, dedi. Ömer (r.a.): Hangi âyet? Diye sorduğunda Adam:

“...Bugün dininizi kemale erdirdim, üzerinize olan nimeti tamamladım ve size din olarak İslam’ı beğendim.”(Mâide/3) dedi. Ömer (r.a.)’de şöyle cevap verdi: Biz o günü de Peygamber (s.a.v.)’e ne zaman indiğini de biliriz. Peygamber (s.av.) Cuma günü arafat’tan iken indi. **(III/13)**.

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Nesâî, İbn Şihâb’tan tahric edip, Tirmizî, bu hadisin *hasen sahih* olduğunu söylemiştir.¹⁰⁸⁵

Buhârî bu rivayetle ilgili üç hadis nakletmiştir. Birincide :¹⁰⁸⁶ **أَنَّ أَنَسًا، مِنَ الْيَهُودِ قَالُوا: إِنَّكُمْ تَقْرَأُونَ آيَةً لَوْ نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ قَالَ رَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ قَالَتْ الْيَهُودُ لِعُمَرَ: إِنَّكُمْ تَقْرَأُونَ آيَةً** ikinci:¹⁰⁸⁷ **لَوْ نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ قَالَ رَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ قَالَتْ الْيَهُودُ لِعُمَرَ: إِنَّكُمْ تَقْرَأُونَ آيَةً** üçüncüsü ise:¹⁰⁸⁸ **قَالَ رَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ قَالَتْ الْيَهُودُ لِعُمَرَ: إِنَّكُمْ تَقْرَأُونَ آيَةً** şeklinde rivayete başlamıştır.

Ayrıca bu hadisi Taberî, Hâzin ve İbn Kesîr rivayet etmişlerdir.¹⁰⁸⁹

Hadisin Buhâr, Müslim ve diğer önemli muhaddislerce rivayet edilmesi Tirmizî’nin hadisi sahih olarak değerlendirmesi nedeniyle biz de *sahih* olduğu kanaatine vardık.

10- Hârûn b. Anter babasından şöyle aktardı: Bu âyet (Mâide/3) indiğinde Ömer (r.a.) ağladı. Peygamber (s.a.v.):

“Seni ağlatan nedir, ey ömer” diye sordu.

Ömer (r.a.): Beni bu durum ağlattı. Dinimiz sürekli artış halindeydi. Kemale erdi. Tamamlanan her şey noksanlaşır, dedi. Peygamber (s.a.v.):

“Doğru söyledin” buyurdu. **(III/13)**.

Beğavîni’nin tefsîrinde senedsiz olarak verdiği bu hadisi Taberî ve Suyûtî Antere’den tahric etmiş olup, Taberî şu isnadla nakletmiştir. Bize Süfyân, ona İbn Fudayl, ona Hârûn b. Antare ona da babası şöyle dedi...¹⁰⁹⁰

Beğavî’nin rivayet ettiği bu hadisin senedinde bulunan Hârûn b. Antere hakkında aşağıdaki eleştiriler yapılmıştır.

¹⁰⁸⁵ Buhârî, *Sahih*, Meğâzî, 77, (V, 127), Tefsîru’l-Kur’ân, 2, (V, 186), İ’tisâm bi’l-Kitab ve’s-Sünne, (VIII, 137, 138); Müslim, *Sahih*, Tefsîr, 3, (3017), (VI, 2312); Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru’l-Kur’ân, 5, (V, 250); Nesâî, *Sünen*, İmân, 18, (VIII, 114).

¹⁰⁸⁶ Buhârî, *Sahih*, Meğâzî, 77, (V, 127).

¹⁰⁸⁷ Buhârî, *Sahih*, Tefsîru’l-Kur’ân, 2, (V, 186).

¹⁰⁸⁸ Buhârî, *Sahih*, İ’tisâm, VIII, (137, 138).

¹⁰⁸⁹ Taberî, *a.g.e.*, IX, 524; Hâzin, *a.g.e.*, II, 9; İbn Kesîr, *a.g.e.*, III, 23.

¹⁰⁹⁰ Taberî, *Câmiu Beyân*, IX, 519; Suyûtî, *Dürrü’l-Mensûr*, III, 18.

Munâvî (ö. 1031): “İbn Adiy Hârûn b. Antare’nin hadisleriyle hüküm çıkarılmaz” İbn Hacer: “Hârûn b. Antare *kezzâb*’tır” Heysemî: “Hârûn b. Antare gerçekten zayıftır” Dârekutnî: “Hârûn b. Antare *metrûk*’tur” Suddî: “Hârûn b. Antare deccaldır” demişlerdir.¹⁰⁹¹

Şevkânî, İbn Hibbân’ın Hârûn b. Antare şöyle dediğini nakletmiştir. Onun hadisleriyle hükmetmek caiz değildir. O *münkeru’l-hadis*’tir.¹⁰⁹²

Heysemî : “Hârûn b. Antare’nin metrukluğunda icma vardır ” demiştir.¹⁰⁹³

Ukaylî: “Adem b. Musa’nın bana, Buhârî’nin Hârûn b. Antare’nin *münkeru’l-hadis* olduğunu söyledi. Abdullah b. Ahmed bana dedi ki: Babamdan şöyle işittim: Hârûn b. Antare’nin hadisleri zayıftır” demiştir.¹⁰⁹⁴

İbn Ebî Hâtim: “İbn Ebî Zur’a’ya Vehm kimde vardır? Diye sordum. O’da: Bilmiyorum, Hârûn b. Anter, *la be’se bih ve müstakîmu’l-hadis*’tir” demiştir.¹⁰⁹⁵

Makdisî: “Abdumelik b.Hârûn b. Anter *kezzab*’tır” İbnü’l-Cevzî: “İbn Hibbân: Hârûn b. Antare’nin hadisleriyle hükmetmek caiz değildir. Yahya b. Sa’dî: Abdumelik *kezzâb*’tır” demişlerdir.¹⁰⁹⁶

Yukarıda Hârûn b. Anter hakkında verdiğimiz bilgilerden dolayı bu hadisin *zayıf* olduğu kanaatine vardık.

11- Bana Abdulvâhid el-Melîhî, ona Ebû Muhammed b. Ebî Hâtim, ona Ebû Bekir en-Nisaburî, ona Ebûbekir Muhammed b. el-Hasan b. el-Müseyyeb el-Mervezî, ona Ebû Hâtim Muhammed b. İdris el-Hanzali, ona Abdumelik b. Mesleme Ebû Mervan el-Mısrî, ona İbrahim b. Ebibekir b. el-Münkedir (r.a.), ona amcası Muhammed b. el-Münkedir, ona da Câbir b. Abdillâh (r.a.) şöyle anlattı: Rasûlullah (s.a.v.)’ı şöyle söylerken işittim:

“*Cebraîl (a.s.) Allah’ın (c.c.) şöyle buyurduğunu söyledi: Bu, kendi nefsim içinde razı olduğum bir dindir. Ona ancak cömertlik ve güzel ahlak yakışır. Bu dine bağlı olduğunuz sürece ona bu ikisini ikram edin.*” (III14).

¹⁰⁹¹ Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr Şerhu’l-Câmiu’s-Sâğîr*, V, 107:

¹⁰⁹² Şevkanî, *Neylu’l-Evtâr*, III, 317.

¹⁰⁹³ Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid*, X, 150.

¹⁰⁹⁴ Ukaylî, *Duaîfâu’l-Kebîr*, III, 38.

¹⁰⁹⁵ İbn Ebu Hâtim, *İlelu’l-Hadis*, III, 5.

¹⁰⁹⁶ Makdisî, *Zahîretu’l-Huffâz*, IV, 2358; İbnü’l-Cevzî, *el-Mevzûat*, II, 197.

Bu hadisi Taberânî, Abdulmelik b. Mesleme'nin yoluyla Câbir'den rivayet edip : “Bu isnad dışında Câbir'den böyle bir hadis rivayet edilmemiş ve Abdulmelik b. Mesleme bu rivayette tek kalmıştır ” demiştir.¹⁰⁹⁷

Heysemî: “Taberânî Evsat'ta bunu rivayet etmiştir. Bu rivayette Ebû Bekir b. Mesleme ve Mikdat b. Dâvud vardır ikisinde zayıftır. ” İbn Ebî Hâtim babamdan şöyle işittim : “Bu hadis uydurmadır. Abdulmelik b. Mesleme *muztaribu'l-hadis*'tir” demişlerdir.¹⁰⁹⁸

Ayrıca Râzî, Hâzin ve Bursevî bu rivayeti nakletmişlerdir.¹⁰⁹⁹

Bu hadis yukarıda ravi Abdulmelik b. Mesleme hakkında verdiğimiz bilgilerden dolayı *zayıf* olduğu kanaati bizde hasıl olmuştur.

12- Bize Ebû Abdullah b. el-Hasan el-Mervezî, ona Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Sirâc et-Tahhân, ona Ebû Ahmed Muhammed b. Kureyş b. Süleymân, ona Ebu'l-Hasan Ali b. Abdulazîz el-Mekkî, ona Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Selâm, ona Muhammed b. Kesîr, ona Evzâî, ona Hasan b. Atiyye, ona Ebû Vâkid el-Leysî şöyle anlattı: Bir adam Rasûlullah'a gelerek: Ya Rasûlallah! Biz bir yerde iken açlık durumuna düşüyoruz. Bize ölü hayvan ne zaman helal olur? Diye sordu. O da:

“*Sabah kahvaltısı yapmamış veya akşam yemeği yememiş, aynı zamanda da olduğunuz bölgede yemek için bakla toplayamadığınız sürece yiyebilirsiniz*” buyurdu. **(III/14-15).**

Bu hadisi Dârimî ve Ahmed b. Hanbel Ebû Vâkid el-Leys'ten rivayet etmişlerdir.¹¹⁰⁰

Ebû Dâvud bu konuyla ilgili farklı metinlerle iki rivayet nakledip şöyle demiştir: “*el-ğabûk*”, gündüzün son vakitidir. “*sabuh*” ise, gündüzün ilk anlarıdır.¹¹⁰¹

Taberânî, Hâkim, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi Vâkid el-Leys'ten rivayet etmişlerdir.¹¹⁰²

Heysemî bu konuyla ilgili birini Ahmed b. Hanbel'den birini de Taberânî'den olmak üzere iki hadis nakledip: “ Ahmed b. Hanbel bu hadisi iki isnadla rivayet etmiştir. Birinin isnadının ricali sahîhtir. Ancak Mizzî şöyle dedi: Allahu a'lem Hasan b. Atiyye

¹⁰⁹⁷ Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, VIII, 375.

¹⁰⁹⁸ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, VIII, 20; İbn Ebî Hâtim, *İlelu'l-Hadis*, VI, 313.

¹⁰⁹⁹ Râzî, *a.g.e.* I, 115; Hâzin, *a.g.e.*, II, 11; Bursevî, *a.g.e.*, II, 343.

¹¹⁰⁰ Dârimî, *Sünen*, Kurban, 24, (II, 413); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 218.

¹¹⁰¹ Ebû Dâvud, *Sünen*, Et'ime, 36, (IV, 166, 167).

¹¹⁰² Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, III, 251; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 139; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, IX, 598, 598; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XI, 346, 347.

Ebû Vâkid'den işitmemiştir. Taberânî bunu rivayet etmiştir ricali güvenilirdir” demiştir.¹¹⁰³

Taberî, İbn Kesîr ve Suyûtî tefsîrlerinde bu hadisi rivayet etmişlerdir. Taberî bu konulla ilgili Vâkid el-Leys'ten üç hadis rivayet etmiştir. Taberî'nin tefsîrini ta'lik eden Ahmed Muhammed Şakir bu rivayetlerin birinin isnadında geçen Muhammed Kâsım el-Esed hakkında şöyle demiştir: Bu şahsın konuştuğunda yalan söylediği, Ebû Dâvud'un bu kişi güvenilir olmayıp hadisleri uydurduğunu söylediğini, Ahmed b. Hanbel'in o'nun zayıflığı hakkında konuşup yazdığını, İbn Kesîr'in de Ahmed b. Hanbel'den bu rivayeti nakledip, Ahmed b. Hanbel'in bu rivayette tek kaldığını, Sahîhayn'ın şartlarına göre isnadının sahîh olduğunu dediğini belirtmiştir.¹¹⁰⁴

Beğavî'nin rivayet ettiği bu hadisin senesinde Cerh'e neden olan Muhammed Kâsım el-Esed olmadığında bu rivayet *sahih* olduğu kanaati bizde hasıl olmuştur.

“Sana, kendilerine neyin helal kıldığını soruyorlar. De ki: Sizin için temiz nimetler helal kılındı...” (Mâide/4).

13- Saîd b. Cübeyr der ki: Bu âyet Tâî kabilesinde Adiyy b. Hâtim ve Zeyd b. Mûhelhil et-Taiyeyn hakkında inmiştir. Ki bu Zeyd, ‘Rasûlullah (s.a.v.)’ın “Zeydu'l-Hayr diye isimlendirdiği “Zeydu'l-Hayl”dır. Bunlar Peygamber (s.a.v.)’e: Ya Rasûlallah! Biz köpeklerle ve şahinlerle avlanıyoruz. Onların avladıklarından bize hangileri helaldir” diye sordular. Bunun üzerine bu (Mâide/4) âyet indi. **(III/15)**.

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Suyûtî şu isnatla rivayet etmiştir: İbn Ebî Hâtim Saîd b. Cübeyr'den, oda Âdiy b. Hâtim ve Zeyd b. Muhalhal et-Tâî'den Tahric etmiştir.¹¹⁰⁵

Vâhidî *Esbâbu'n-Nuzûl*'da bu rivayeti Beğavî gibi Saîd b. Cübeyr şöyle dedi, diye rivayet etmiştir.¹¹⁰⁶

Kurtubî, Hâzin, İbn Kesîr ve Şevkânî bu rivayeti nakletmişlerdir.¹¹⁰⁷

Bu hadisin ravileriyle ilgili cerh'e sebep olan herhangi bir durum söz konusu olmadığından ve hadisin âyetin nuzûl sebebine uygun olduğundan dolayı hadisin *sahih* olduğu kanaatine vardık.

¹¹⁰³ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, IV, 165, V, 50.

¹¹⁰⁴ Taberî, *a.g.e.*, IX, 538, 542; İbn Kesîr, *a.g.e.*, III, 26; Suyûtî, *a.g.e.*, 3, 20.

¹¹⁰⁵ Suyûtî, *Dürrü'l-Mensûr*, III, 21, 22.

¹¹⁰⁶ Vâhidî, *Esbâbu'n-Nuzûl*, I, 194.

¹¹⁰⁷ Kurtubî, *Câmiu'l-Ahkâmu'l-Kur'ân*, VI, 65; Hâzin, *Lubâbu't-Te'vil*, II, 11; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 32; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, II, 19.

14- Denildi ki: Bu âyetin nüzûl sebebi şöyledir: Peygamber (s.a.v.) köpeklerin öldürülmesini emredince, “Ya Rasûlallah (s.a.v.)! Öldürmemizi emrettiğin köpekler topluluğundan hangi şeyler bize helaldir?” dediler. Bunun üzerine bu (Mâide/4) âyet indi. **(III/15).**

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Taberânî ve Hâkim Ebân b. Sâlih'in yoluyla Ebû Rafî''den tahriç edip, Hâkim şöyle demiştir: Bunun isnadı sahîh olduğu halde Buhârî ve Müslim tahriç etmemişlerdir.¹¹⁰⁸

Taberânî şu senedle rivayet etmiştir: Bize Muhammed b. Abdullah b. Saîd b. Ebî Meryem, ona Muhamed b. Yusuf el-Firyâbî, ona Süfyân, ona Musa b. Ubeyde, ona Ebân b. Sâlih, ona Ka'ka' b. Hekîm, ona Selmâ ona da Ebû Râfî şöyle tahdis etti..¹¹⁰⁹

Heysemî senedsiz olarak Ebû Rafî''den naklettikten sonra Taberânî'nin bunu *Mu'cemul-Kebîr*'inden rivayet ettiğini, hadisin senedinde geçen Musa b. Ubeyde er-Rebezî adlı ravinin zayıf olduğunu belirtmiştir.¹¹¹⁰

İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb*'de, Musa b. Ubeyd'in zayıf olduğunu yazmıştır.¹¹¹¹

Taberî, Vâhidî, Sa'lebî ve Şevkânî bu hadisi rivayet etmişlerdir.¹¹¹²

Bu hadisi, Beğavî isnadsız olarak rivayet ettiğinden dolayı zayıf ya da sahîh olduğunu söylemek güçtür. Eğer Musa b. Ubeyd yoluyla nakletmişse zayıftır. Şâyet Hâkim'in rivayet ettiği isnadla nakletmişse o zaman isnadı sahîhtir. Bu rivayetin Hâkim'in rivayet ettiği yolla nakletmiş olduğu kanaatine vardık. Bu sebepten dolayı bu hadisin isnadının *sahih* olduğu kanaati bizde hasıl olmuştur.

15- Bize Ahmed b. Abdillâh es-Sâlihî, ona Ebu'l-Hüseyin Ali b. Muhammed b. Abdillâh b. Bişrân, ona İsmail b. Muhammed es-Saffâr, ona Ahmed b. Mansûr er-Ramâdî, ona Abdurrezzâk, ona Ma'mer, ona Zührî, ona Ebû Seleme, ona da Ebû Hureyre (r.a.) Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu anlattı:

“Her kim çoban köpeği ile (eğitilmiş) av ve ekin köpeği dışında bir köpek taşırsa (o kimsenin) sevabından hergün bir kırât eksilir.” III/15).

¹¹⁰⁸ Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, I, 325; Hâkim, *Müstedrek*, II, 340.

¹¹⁰⁹ Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, I, 325; Hâkim, *Müstedrek*, II, 340.

¹¹¹⁰ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, IV, 43.

¹¹¹¹ İbn Hâcer, *Takribu't-Tehzîb*, I, 552.

¹¹¹² Taberî, *a.g.e.*, IX, 545; Vâhidî, *a.g.e.*; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, IV, 18; Şevkânî, *a.g.e.*, II, 19.

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Ebû Hureyre'den tahriç edip, Tirmizî hadisin *hasen sahih* olduğunu söylemiştir.¹¹¹³

Buhârî bununla ilgili iki hadis rivayet etmiştir. İkisinin metni de diğerlerinkinden farklıdır. Bir tanesini şu metinle rivayet etmiştir.

Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “*Kim (yanında) köpek tutarsa, her gün o kimsenin amelinden bir kırat eksilir. Ancak o köpek zirâat köpeği yâhud koyun köpeği ise eksilmez*”¹¹¹⁴

Bu hadis, *Kütüb-i Sitte*'de ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inden tahriç edildiğinden ve Tirmizî'nin *hasen sahih* görüşüne de istinaden *sahih* olduğunun kanaatine vardık.¹¹¹⁵

16- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Musa b. İsmail, ona Sâbit b. Zeyd, ona Âsım, ona Şa'bî, ona Adiy b. Hâtim Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle söylediğini anlattı:

“*Eğitilmiş köpeğini gönderirsen o da yakalar ve öldürürse ondan ye. Ancak ondan yerse yeme. Çünkü kendisi için yakalamış demektir. Köpeğine Allah'ın adı anılarak gönderilmeksizin gelen başka köpekler iştirak edip avı yakalayıp öldürürlerse yeme. Çünkü, hangisinin onu öldürdüğünü bilemezsin. Bir ava atış yapar, iki veya üçgün sonra da üzerinde sadece senin okunun izi oluşu halde bulursan, ye. Suyu düşmüşse yeme.*” (III/16).

Bu hadisi Buhârî aynı (Beğavî'nin) isnadla Musa b. İsmail'in tarikiyle Adiy b. Hâtim'den tahriç etmiş ve rivayetini şöyle tamamlamıştır: Abdu'l-A'lâ, Dâvûd İbn Ebî Hind'den, o da Âmir eş-Şa'bî'den söyledi ki, Adiy, Hz. Peygamber'e: Ava okunu atar da avın izini iki ve üç gün takib eder, sonra avı ölmüş olarak ve oku da hayvanda saplamış vaziyette bulur olduğunu söylemiş. Peygamber de ona:

“*Eğer isterse avı yer*” buyurmuştur.¹¹¹⁶

¹¹¹³ Buhârî, *Sahih*, Muzarâat, 3, (III, 66, 67), Bedu'l-Halk, 17, (IV, 101); Müslim, *Sahih*, Müsâkât, 57, 58, 59, (1575), (II, 1203); Ebû Dâvud, *Sünen*, Kurbanlar (Sayd), 21, 22, (III, 266); Tirmizî, *Sünen*, Sayd, 17, (IV, 80); Nesâî, *Sünen*, Sayd, 14, (VII, 189); İbn Mâce, *Sünen*, Sayd, 2, (II, 1069); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 267, 425, 345.

¹¹¹⁴ Buhârî, *Sahih*, Bedu'l-Halk, 17, (IV, 101).

¹¹¹⁵ Evde köpek beslemeyle ilgili bir çalışma için bk., Yücel, Ekrem, “Köpekle İlgili Rivayetlere Genel Bakış”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume, 9/5, Spring, 2014, p, 2141, 2163, Ankara, TURKEY.

¹¹¹⁶ Buhârî, *Sahih*, Zebâih ve's-Sayd, 8, (VI, 220).

Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel Adiy b. Hâtim'den tahriç etmişlerdir.¹¹¹⁷

Beğavî, bu hadisin sahîhliğinde ittifak, muhakkik Şuayb el-Arnaûd ise Şeyhayn'ın şartlarına göre isnadının sahih olduğunu belirtmişlerdir.¹¹¹⁸

Bu hadis Muvatta' dışında Kütübi-Tis'a da rivayet edildiğinden ve sıhhatiyle ilgili verdiğimiz bilgilerden dolayı *sahîh* olduğuna inanıyoruz.

17- Ebû Sa'lebe el-Huşenî'nin rivayetine göre Rasûlullah (s.a.v.):

“Köpeğini (avın üzerine) besmele çekerek göndermişsen (onun yakaladığı avı) yiyebilirsin. İsterse o avın bir tarafını yemiş olsun.” buyurmuştur. (III/17).

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Ebû Dâvud şu isnadla rivayet etmiştir:

Bize Muhammed b. İsâ, ona Hüşaym, ona Dâvud b. Amr, ona Bûsre b. Abdillâh, ona Ebû İdrîs el-Havlânî ona da Ebû Sa'lebe el-Huşenî şöyle dedi:..¹¹¹⁹

Beğavî *Şerhu's-Sünne*'de rivayet zincirinin şu: عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ، عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ كَادَرَمِي، قَالَ قَالَ كَادَرَمِي، قَالَ كَادَرَمِي، قَالَ كَادَرَمِي, rivayet etmiş, hadisin metnini naklettikten sonra şunu eklemiştir: Bu aynı şekilde İbn Ömer ve Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan şöyle rivayet edilmiştir: Bir parçasını da bulsan onu ye.¹¹²⁰

Beyhakî, İbn Hacer ve Zeylaî bu rivayeti nakletmişlerdir. İbn Hacer, hadisin isnadının *kavi* olduğunu; Zeylaî ise isnadının *hasen* olduğunu söylemişlerdir.¹¹²¹

Taberî İbn Ömer'den, İbn Kesîr ise Ebû Dâvud'dan *ceyyid* ve *kavi* bir isnadla dedikten sonra Sa'lebe'den bu rivayeti nakletmişlerdir.¹¹²²

İbn Hacer'in görüşüne istinaden bu hadisin *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

18- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Abdullâh b. Yezîd, ona Hayve, ona Rebîa b. Yezîd ed-Dımeşkî, ona Ebû İdrîs, ona Ebû Sa'lebe el-Huşenî (r.a.) şöyle anlatmıştır: Peygamber (s.a.v.)'e şöyle dedim: “Ey Allah'ın Nebisi! Biz kitâb ehli bir

¹¹¹⁷ Buhârî, *Sahîh*, Zebâih ve's-Sayd, I, 2, 7, 10, (VI, 218, 220, 221); Müslim, *Sahîh*, Sayd ve'z-Zebâih, 2, 3, 4, 5, 6, 7, (1929), (II, 1529-1530); Ebû Dâvud, *Sünen*, Sayd, 22, 23, (III, 269, 270); Tirmizî, *Sünen*, Sayd, 3, 5, (IV, 66, 67, 68); Nesâî, *Sünen*, Sayd ve'z-Zebâih, 1, 2, 6, (VII, 179, 180, 182); İbn Mâce, *Sünen*, Sayd, 3, 6, (II, 1070, 1072); Dârimî, *Sünen*, Sayd, 1, (II, 415); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 256, 257, 258.

¹¹¹⁸ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XI, 191, 192; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII, 192, 193.

¹¹¹⁹ Ebû Dâvud, *Sünen*, Sayd, 22, 23, III, 271, 272

¹¹²⁰ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XI, 195.

¹¹²¹ Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, IX, 398; İbn Hacer, *ed-Dirâye fi Tahrîc Ehadisi'l-Hidâye*, II, 254; Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, IV, 312.

¹¹²² Taberî, *a.g.e.*, IX, 563; İbn Kesîr, *a.g.e.*, III, 17.

kavmin diyarında bulunuyoruz. Bizler bunların kaplarını kullanıp içlerinde yemek yiyebilir miyiz? Yine ben bir av sahasında bulunuyorum, yayımla, okumla eğitilmemiş köpeğimle, eğitilmiş köpeğimle av yapabilir miyim? Benim için iyi ve doğru olan nedir?” Diye sordum. Allah’ın Peygamber’i şöyle cevâb verdi:

“*Kitâb ehli kaplarına âid zikrettiğin sorunun cevabı şöyledir: Eğer siz kitâb ehli kaplarından başka yemek kapları bulursanız, onların kaplarından yemeyiniz! Eğer onların kaplarından başka bulamazsanız, kitâb ehlinin kaplarını yıkayıp, onların içinde yiyiniz. (Av mes’elesine gelince:) Yayınla, okunla Allah adını anarak avlarsan, onu ye! Allah adını zikrederek eğitilmiş köpeğinle avladığın avın etini de ye! Eğitilmemiş köpeğinle avladığında avı (diri iken) yetişip boğazlarsan, onu da ye!*” (III/17).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Sa’lebe el-Huşanî’den tahriç etmişlerdir.¹¹²³

Buhârî ve Müslim’in metninde şu fazlalık görülmektedir. Allahın ismini anıp eğitilmiş köpekle avladığını ye.¹¹²⁴

Ebû Dâvud, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel Ebû İdris el-Havlânî yoluyla Sa’lebe’den rivayet edip Tirmizî şöyle demektedir: Bu hadis *hasen sahîh*’tir. Âiz b. Abdillâh Ebû İdris Havlânî’dir. Ebû Sa’lebe el-Huşanî’nin ismi Cursum’dur. Ona Cursum b. Naşib ve İbn Kays denilmektedir.¹¹²⁵

Beğavî *Şerhu’s-Sünne*’de bu hadisin sahîhliğinde ittifak olduğunu belirtmiştir.¹¹²⁶

Tirmizî ve Beğavî’nin bu hadisin sıhhatiyle ilgili görüşlerine istinaden *sahîh* olduğu kanaatine vardık.

19- Bize Ebu’l-Hasan Abdurrahman b. Muhammed ed-Dâvudî, ona Ebu’l-Hasan Ali b. Muhammed b. İbrahim b. el-Hasan b. Ulviyye el-Cevherî, ona Ebu’l-Abbâs Muhammed b. Ahmed el-Esrem el-Mukrî (Basralı) Ömer b. Şeybe, İbn Ebî Adiyy, ona Sa’d, ona Katâde, ona Enes (r.a.) şöyle anlattı: Rasûlullah alaca ve güçlü iki koçu kurban

¹¹²³ Buhârî, *Sahîh*, Zebâih ve’s-Sayd, 4, 14, (VI, 219, 224); Müslim, *Sahîh*, Sayd ve’z-Zebâih, 8, (1930), 8II, 1532); Ebû Dâvud, *Sünen*, Sayd, 22, 23, (III, 270); Tirmizî, *Sünen*, Siyer, 11, (IV, 1299); Nesâî, *Sünen*, Sayd ve’z-Zebâih, 4, (VII, 181); İbn Mâce, *Sünen*, Sayd, 3, (II, 1069); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 195.

¹¹²⁴ Buhârî, *Sahîh*, Zebâih ve’s-Sayd, 4, (VI, 219); Müslim, *Sahîh*, Sayd ve’z-Zebâih, 8, (1930), (II, 1532).

¹¹²⁵ Ebû Dâvud, *Sünen*, 22, 23, (III, 271, 272); Tirmizî, *Sünen*, Sayd, 1, (IV, 64); Hanbel, *Müsned*, IV, 195.

¹¹²⁶ Bağavî, *Şerhu’s-Sünne*, XI, 199.

etti. Kendi eliyle, besmele ve tekbirle kesti. Eliyle ayaklarını yüzlerine koyup Bismillahi Allahu Ekber diyerek kestiğini bizzat gördüm. (III/17).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî Nesâî, İbn Mâce Dârimî ve Ahmed b. Hanbel, Enes'ten tahriç etmişlerdir.¹¹²⁷

Tirmizî: “Bu hadis *hasen sahih*'tir. Bu konuda Ali, Âişe, Ebû Hüreyre, Ebû Eyyûb, Câbir, Ebû'd-Derdâ, Ebû Raffî ve İbn Ömer, Ebû Bekre'den aynı şekilde hadis rivayet edilmiştir” demiştir.¹¹²⁸

Buhârî, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel rivayetlerinde şu lafız yer almamaktadır: وَيَقُولُ: بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ

Ayrıca bu hadisi Abdurrezzâk, Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*), İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî Enes b. Mâlik'ten rivayet etmişlerdir.¹¹²⁹

İbn Hibbân'nın *Sahih*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd, Müslim'in şartına göre isnadının sahih; Beğavî ise sıhhatinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.¹¹³⁰

Verdiğimiz bilgilerden dolayı bu hadisin *sahih* olduğu kanaati bizde hasıl olmuştur.

“Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman, yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi, başlarınızı mesh edip ayaklarınızı topuklarla beraber yıkayınız. Cünüp iken tamamen yıkanın...” (Mâide/6).

20- Peygamber (s.a.v.): “Allah (c.c.) hiçbirinizin namazını, abdest olmadıkça kabul etmez.” buyurmuştur. (III/20).

Bu hadisin tahriç ve değerlendirmesini Nisâ sûresinin tefsîrinde geçen 106 nolu hadiste yaptık.

21- Bize Ebu'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed el-Hanîfî, ona Ebu'l-Hâris Tahîr b. Muhammed et-Tâhirî, ona Ebû Muhammed el-Hasan b. Muhammed b. Halîm, ona Ebu'l-Muveccih Muhammed b. Amr b. el-Muveccih, ona Abdân, ona Süfyân, ona Alkame b. Mersed, ona Süleyman b. Büreyde, ona da babası; Peygamber (s.a.v.)'in Mekke'nin fethi gününde beş vakit namazı bir abdestle kıldığını ve mest üzerine meshettiğini haber vermiştir. (III/20).

¹¹²⁷ Buhârî, *Sahih*, Edâhî, 9, 13, (VI, 237, 238); Müslim, *Sahih*, Edâhî, 17, 18, (1966), (II, 1556, 1557); Ebû Dâvud, *Sünen*, Kurbanlar, 3,4, (III, 230); Tirmizî, *Sünen*, Kurbanlar, 2, (IV, 84); Nesâî, *Sünen*, Edâhî, 28, (VII, 230); İbn Mâce, *Sünen*, Edâhî, 1, (II, 1043); Dârimî, *Sünen*, Edâhî, 1, (II, 401); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 115, 170, 183, 211, 214, 222, 255, 258.

¹¹²⁸ Tirmizî, *Sünen*, Edâhî, 2, (IV, 84).

¹¹²⁹ Abdurrezzâk, *Musannef*, IV, 370, Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, IV, 355; İbn Hibbân, *Sahih*, XIII, 221; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, V, 390; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, IV, 334.

¹¹³⁰ İbn Hibbân, *Sahih*, XIII, 221; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, V, 390; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, IV, 334.

Bu hadisi Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel, Süfyân'ın yoluyla Bureyde'nin babasından tahriç etmişlerdir. Tirmizî bu hadisin hasen sahih olduğunu söylemiştir.¹¹³¹

Müslim'in rivayet ettiği hadisin metni şöyle bitmektedir: Hz. Ömer ona sen daha önce yapmadığımı bugün yaptın dedi. O da bunu bilerek yaptım ya Ömer, dedi.

Ebû Dâvud'un metni şu şekilde bitmektedir: Ömer ona senin daha önce yapmadığımı bugün yaptığımı gördüm dedi. O da bilerek yaptım dedi.

Tirmizî'nin metni ise şöyle bitmektedir: Ömer, daha önce yapmadığın şeyi yaptın dedi. O da onu bilerek yaptım, dedi.

Ebû Dâvud et-Tayâlisî, Abdurrezzâk, Bezzâr, Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*), İbn Hibbân, Beyhakî, Beğavî ve Heysemî eserlerinde bu hadisi nakletmişlerdir.¹¹³²

Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, Müslim'in şartına göre isnadının sahih olduğunu; Beğavî ise hadisin sahih olduğunu belirtmişlerdir.¹¹³³

Hadisi Müslim ve diğer önemli muhaddislerin rivayet etmesi, Tirmizî ve muhakkik Şuayb Arnaûd'un sıhhati hakkında olumlu kanaatleri nedeniyle bizde de *sahih* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

22- İbn Ömer (r.a.), Rasûlullah (s.a.v.)'in:

"Her kim abdest üzerine abdest alırsa, ona on iyilik yazılır." buyurduğunu rivayet etmiştir. **(III/20)**.

Beğavî'nin isnadsız olarak naklettiği bu hadisi, Ebû Dâvud şu sened ve metinle nakletmiştir: Bize Muhammed b. Yahyâ b. Fâris, ona Abdullah b. Yezîd el-Mukrî, ona Musedded, ona İsâ b. Yunus, ona Abdurrahman b. Ziyâd ona da Muhammed Ebû Gutayf el-Huzelî şöyle demiştir: Abdullah b. Ömer (r.a.)'in yanında idim, öğleyin ezan okununca abdest aldı ve narnaz kıldı. İkinci vakti ezan okununca (tekrar) abdest aldı. Sebebini sordum, şöyle dedi:

Rasûlullah (s.a.) *"Kim abdestli olduğu halde tekrar abdest alırsa, Allah o kimseye on iyilik sevabı yazar"* diye buyurdu.

Ebû Dâvud der ki; bu, Musedded'in hadisidir. Tam olanı da budur.¹¹³⁴

¹¹³¹ Müslim, *Sahîh*, Tahâret, 86, I, 232; Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret, 66, I, 120; Tirmizî, *Sünen*, Tahâret, 45, I, 89; İbn Mâce, *Sünen*, Tahâret, 72, I, 170; Dârimî, *Sünen*, Vudu' ve's-Salât, 3, (I, 134); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 350, 351.

¹¹³² Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, II, 151; Abdurrezzâk, *Musannef*, I, 54; Bezzâr, *Müsned*, X, 265; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 125; İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 607; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 251; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I, 448; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, I, 446.

¹¹³³ İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 607; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*.

¹¹³⁴ Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret, 32, I, 50.

Bu hadisi Tirmizî ve İbn Mâce İbn Ömer'den tahriç etmişlerdir.¹¹³⁵

Tirmizî bu rivayetle ilgili şöyle demektedir: Bu hadisi el İfrikî, Ebû Gutayf ve İbn Ömer'den rivayet ediyor. Hadisi bu şekilde Hüseyin b. Hureys el Mervezî ve Muhammed b. Yezîd el-Vasîti ve el-İfrikî'den aktarmıştır ki isnad yönünden zayıftır.

Ali el-Medinî, Yahya b. Saîd el-Kattan'dan naklen şöyle diyor: Bu hadis Hişâm b. Urve'ye hatırlatılınca: “Bu rivayet meşrik adı verilen Kufe ve Basra bölgesinin” rivayet şeklidir dedi.

Tirmizî: Ahmed b. Hasen'ın Ahmed b. Hanbel'den “Yahya b. Saîd el Kattân gibisini hiç görmedim” işittiğini belirtmiştir.¹¹³⁶

İbn Ebî Şeybe, Beyhakî, Beğavî bu hadisi rivayet etmişlerdir. Beyhakî: Şeyh şöyle dedi: Abdurrahman b. Ziyâd el-İfrikî gayri kavi'dir. Beğavî ise: Hadisin isnadı zayıftır, demişlerdir.¹¹³⁷

Zeylaî: “Tirmizî isnadı zayıftır demiştir.” İbn Hacer: “İfrikî'den dolayı isnadı zayıftır” demişlerdir.¹¹³⁸

Ukaylî: “Muâviye b. Sâlih bana şöyle tahdis etti Yahya'dan şöyle işittim: İbn Saîd'den Abdurrahman el-İfrikî'nin durumunu sordum, zayıftır dedi. Muhammed b. Osman b. Ebû Şeybe bana dedi ki: “Yahya b. Main'e Muhammed b. Abdurrahman b. Ziyad b. An'am'ı sormuş O'da zayıftır” demiştir.”¹¹³⁹

Bu hadisin isnadı, Abdurrahman b. Ziyad adlı raviden dolayı zayıftır.

23- Abdullah b. Hanzala b. Amir'in şöyle söylediği rivayet edilmiştir: “Rasûlullah (s.a.) abdestli ve abdestsiz iken her namaz için abdest almakla emrolundu. Bu ona zor gelince her namaz için misvak kullanmakla emrolundu.” (III/20, 21).

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Ebû Dâvud şu isnadla nakletmiştir: Bize Muhammed b. et-Tâiy, ona Ahmed b. Hâlid, ona Muhammed b. İshâk, ona Muhammed b. Yahyâ b. Habbân, ona Abdullah b. Abdillâh b. Ömer şöyle demiştir...¹¹⁴⁰

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi İbrahim b. Sa'd, Muhammed b. İshak'tan rivayet etmiş, ancak İbrahim, Abdullah b. Abdillâh yerine Ubeydullah b. Abdillâh demiştir.¹¹⁴¹

¹¹³⁵ Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret, 32, I, 50; Tirmizî, *Sünen*, Tahâret, 44, 87; İbn Mâce, *Sünen*, Tahâret, 73, I, 170, 171.

¹¹³⁶ Tirmizî, *Sünen*, Tahâret, 44, I, 87, 88.

¹¹³⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, I, 16; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 151; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I, 449.

¹¹³⁸ Zeylaî, *Tahrîcu Ahadisi'l-Keşşâf*, 381, 382; İbn Hacer, *Telhîsu'l-Habîr*, I, 384.

¹¹³⁹ Ukaylî, *Duaîâu'l-Kebîr*, II, 332.

¹¹⁴⁰ Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret, 25, (I, 41).

¹¹⁴¹ Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret, 25, (I, 42).

Dârimî ve Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Hanzale b. Ebî Amir'dan tahric etmişlerdir.¹¹⁴²

Hâkim, Beyhakî, Beğavî, İbn Hacer ve Zeylaî bu rivayeti nakletmişlerdir.

Hâkim, Müslim'in şartına göre isnadının sahih olduğunu; İbn Hacer, isnadının hasen olduğunu; Zeylaî ise Abdullah b. Abdillâh b. Amr ve kardeşinin sika olduğu, senedinin de sahih olduğunu belirtmişlerdir.¹¹⁴³

Ayrıca Taberî, Sa'lebî, Kurtubî ve Ebû Hayyân el-Endelüsî bu hadisi eserlerinde rivayet etmişlerdir.¹¹⁴⁴

Verdiğimiz bilgilere istinaden bu hadisin *sahih* olduğu kanaatine vardık.

24- Bize Ebu'l-Kâsım el-Hanifî, ona Ebu'l-Hâris et-Tâhir, ona el-Hasen b. Muhammed b. Halîm, ona Ebu'l-Muveccih, ona Sadak, ona İbn Uyeyne, ona Amr b. Dînâr, ona Saîd b. el-Huveyrîs İbn Abbâs (r.a.)'ın şöyle söylerken işittiğini söyledi. Peygamber (s.a.v.)'in yanındaydık. Tuvaletten döndü ve ona bir yemek sunuldu. Ona: Abdest almıyor musun? Diye soruldu. O da:

“*Neden namaz mı kılacağım ki abdest alayım*” buyurdu. **(III/21)**.

Bu hadisi Müslim Dârimî ve Ahmed b. Hanbel İbn Abbâs'tan tahric etmişlerdir.¹¹⁴⁵

Ebû Dâvud hadisi şu şekilde rivayet etmiştir: Abdullah b. Abbâs'tan şöyle rivayet olunmuştur: Bir gün Rasûlullah (s.a.v.) heladan çıkmış, kendisine yemek getirmişler ve: Ey Allah'ın Rasûlü, (yemekten önce abdest alman için) sana abdest suyu da getirelim mi? demişler. (Hz. Peygamber de):

“*Ben ancak namaza kalktığım zaman abdest almakla emrolundum*” buyurmuştur.¹¹⁴⁶

İbn Ebî Şeybe, Beyhakî ve Beğavî bu rivayeti nakletmişlerdir. Beğavî, bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir.¹¹⁴⁷

İbn battâl (ö. 449) *Şerhu Sahîhu'l-Buhârî* adlı eserinde abdest kunusunu işlerken Peygamber'den gelen sahih bir rivayettir, dedikten sonra bu hadisi nakletmiştir.¹¹⁴⁸

¹¹⁴² Dârimî, *Sünen*, Vudû' ve's-Salât, 3, (I, 133); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 225.

¹¹⁴³ Hâkim, *Müstedrek*, I, 258; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 79; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I, 448; İbn Hâcer, *Telhisu'l-Habîr*, III, 261; Zeylaî, *Tahricu Ahadisi'l-Keşşaf*, I, 381.

¹¹⁴⁴ Taberî, *a.g.e.*, X, 14; Sa'lebî, *a.g.e.*, IV, 25; Kurtubî, *a.g.e.*, VI, 81; Ebû Hayyân el-Endelüsî, *Bahru'l-Muhit*, IV, 188.

¹¹⁴⁵ Müslim, *Sahih*, Hayz, 119, 121, (374), (I, 283); Dârimî, *Sünen*, Vudû' ve's-Salât, 79, (I, 161); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 222, 284.

¹¹⁴⁶ Ebû Dâvud, *Sünen*, Et'ime, 11, (IV, 136).

¹¹⁴⁷ İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, V, 34; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 70; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, II, 40.

İbn Kesîr İbn Abbâs'tan bu rivayeti nakletmiştir.¹¹⁴⁹

Bu hadisi *Kütüb-i Tis'a*'dan bulamadık. İbn Ebî Şeybe ve Beyhakî gibi önemli muhadislerin hadisi rivayet etmeleri, İbn Battâl ve Beğavî'nin sahihtir görüşlerine istinaden bizde de hadisin *sahih* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

25- Bize Abdulvahhâb b. Muhammed el-Hatîb, ona Abdulazîz b. Ahmed el-Hallâl, ona Ebu'l-Abbâs el-Esamm, ona Rebî', ona Şâfiî, ona Yahya b. Hassan, ona Hammâd b. Zeyd ve İbn Uleyye, ona Eyyüb es-Sahtiyânî, ona İbn Sîrin, ona Amr b. Vehb es-Sekafî, ona Muğîre b. Şu'be şöyle söyledi: Rasûlullah (s.a.v.) abdest aldı ve başının üst kısmını, sarığının ve mestinin üst kısmını meshetti. (III/22).

Buhârî bu hadisi Abdan'ın yoluyla Ca'fer b. Amr b. Umeyye'nin babasından tahriç etmiştir.¹¹⁵⁰

Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel Urve b. Muğîre b. Şa'bi'nin babasından rivayet etmişlerdir.¹¹⁵¹

Tirmizî bu rivayetle ilgili görüşlerini şöyle belirtmektedir: Muğîre b. Şu'be hadisi hasen sahihtir. Peygamber (s.a.v.)'in ashabından Ebû Bekir, Ömer, Enes gibi kimseler de Evzâî, Ahmed, İshâk, "Sarık üzerine mesh edilir" diyorlar. Yine Peygamber (s.a.v.)'in ashabından ve tabiinden pek çok kimseler de: "Sadece sarığa mesh edilmez sarıkla birlikte başın bir kısmı da mesh edilmelidir" derler ki, Sûfyân es Sevrî, Mâlik b. Enes, İbn'ül Mübarek ve Şâfiî bu görüştedirler.¹¹⁵²

Şâfiî, İbn Ebî Şeybe, Beğavî, İbn Esîr ve Ebu'l-Fidâ bu rivayeti nakletmişlerdir. Beğavî bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir.¹¹⁵³

Sarık üzerine mesh etme konusunda çeşitli fikirler öne atılmış ve şu sonuca varılmıştır. Cumhura göre sarık üstüne mesh etmek caiz değildir. Peygamberin yaptığı ise önce başını mesh etmiş sonra fazladan sarığını mesh etmiştir. Bizlerde bu konuda aynı kanaati taşımaktayız. Bu hadisin *muttafe kun aleyh* olması, Tirmizî ve Beğavî'nin görüşleri muvacehesinde *sahih* olduğuna inanıyoruz.

¹¹⁴⁸ İbn Battâl, *Şerhu Sahihu'l-Buhârî*, I, 280.

¹¹⁴⁹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 42.

¹¹⁵⁰ Buhârî, *Sahih*, Vudû', 48, I, 59.

¹¹⁵¹ Müslim, *Sahih*, Tahâret, 81, (274), (I, 230); Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret, 60, (I, 104, 105); Tirmizî, *Sünen*, Tahâret, 75, 81, 170); Nesâî, *Sünen*, Tahâret, 87, (I, 76); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 250, 251.

¹¹⁵² Tirmizî, *Sünen*, Tahâret, 75, (I, 171).

¹¹⁵³ Şâfiî, *Müsned*, I, 14; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, I, 14; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I, 451; İbn Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, VII, 228; Ebu'l-Fidâ, *Camiu'l-Mesânid ve's-Sünen*, VIII, 191.

26- Bize Ebû Saîd Ahmed b. Muhammed b. el-Abbâs el-Humeydî el-Hatîb, ona Ebû Abdullah el-Hâfız, ona Ebû Abdullah Muhammed b. Yakub, ona Yahya b. Muhammed b. Yahya, ona el-Hacebî ve Müsedded, onlara Ebû Avâne, ona Ebû Bişr, ona Yusuf b. Mâhik, ona Abdullah b. Amr şöyle anlattı: Bir yolculukta ‘Rasûlullah (s.a.v.) bizden geride kaldı. Bize yetiştiğinde, ikinci namazı geçmek üzereydi. Biz de bu sebeple abdest alıyor ve ayaklarımızı meshediyorduk. Bize yüksek sesle:

“*Cehennem in içinde olan topukların vay haline* “ diye seslendi. (III/23).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel Abdullah b. Amr’dan tahriç etmişlerdir.¹¹⁵⁴

Müslim ve Ahmed b. Hanbel Salim ed-Dusî yoluyla Hz. Âişe’den ; Buhârî, Müslim ve Nesâî Muhammed b. Ziyad yoluyla Ebû Hureyre’den rivayet etmişlerdir.¹¹⁵⁵

Buhârî’nin rivayet ettiği hadis şöyle مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا bitmektedir.

Nesâî (*Sünenü’l-Kübrâ*), Beyhakî, Beğavî ve Cûzekânî bu rivayeti nakletmişlerdir. Beğavî, hadisin sıhhatinde ittifak olduğunu; Cûzekânî ise Buhârî ve Müslim’in rivayetinde ittifak ettikleri bu hadisin *sahih* olduğunu söylemişlerdir.¹¹⁵⁶

Hadisin sıhhatıyla ilgili verdiğimiz bilgiler ışığında *sahih* olduğuna inanıyoruz.

27- Bize Abdolvâhid el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Abdân, ona Abdullah, ona Ma’mer, ona Zührî, ona Ata’ b. Yezîd, ona Osman ’ın azadlı kölesi Humrân şöyle anlattı : (Bir defasında) O, Osman b. Affân (r.a.)’ı gördü. Osman abdest almak için su istedi. Kaptan ellerine su döktü ve üç defa yıkadı. Sonra sağ elini, abdest suyunun bulunduğu kaba soktu. Sonra ağzına su alıp çalkaladı ve burnuna su verdi. Daha sonra yüzünü üç defa ve kollarını dirseklerine kadar üçer defa yıkadı. Sonra başını meshetti. Daha sonra herbir ayağını üçer defa yıkadıktan sonra şöyle dedi: “‘Rasûlullah (s.a.v.)’ı gördüm. Benim şu aldığım abdest gibi abdest aldı ve:

“*Kim, benim şu abdestim gibi abdest alır, sonra da iki rekât namaz kılarsa ve bu iki rekatte, hatırına namaz ile münasebeti olmayan bir şeyi getirmese, Allah onun geçmiş bütün günahlarını mağfiret eyler*” buyurdu.” (III/23).

¹¹⁵⁴ Buhârî, *Sahih*, İlm, 3, 30, (I, 21, 32); Müslim, *Sahih*, Tahâret, 26, 27, (241), (I, 214); Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret, 46, (I, 73, 74); Nesâî; *Sünen*, Tahâret, 89, (I, 77, 78); İbn Mâce, *Sünen*, Tahâret, 55, (I, 154); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 193, 211, 226.

¹¹⁵⁵ Müslim, *Sahih*, Tahâret, 25, (240), 29, (242), (I, 213, 214, 215); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 81, 84; Buhârî, *Sahih*, Vudû’, 29, I, 49; Nesâî, *Sünen*, Tahâret, 89, (I, 77);

¹¹⁵⁶ Nesâî, *Sünenü’l-Kübrâ*, V, 382; Beyhakî, *Sünenü’l-Kübrâ*, I, 112; Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, I, 428; Cûzekânî, *el-Ebâtil ve’l-Menâkir*, I, 519.

Bu hadisi Nesâî, Abdan'dan Beğavî'nin isnadı ve metni gibi rivayet etmiştir.¹¹⁵⁷

Buhârî, Müslim Ebû Dâvud Nesâî ve Ahmed b. Hanbel, Zührî yoluyla Osman'ın Mevlası olan Humrân'dan tahrîç etmişlerdir.¹¹⁵⁸

Buhârî, Müslim, Nesâî, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel, Urve yoluyla; Buhârî ve Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. İbrahim el-Ferşî yoluyla Humran'dan rivayet etmişlerdir.¹¹⁵⁹

Müslim rivayetin sonunu şu şekilde tamamlamıştır: İbn Şihâb, âlimlerimizin “Bu abdest namaz için kişinin aldığı en güzel abdest şeklidir” dediğini söylemiştir.¹¹⁶⁰

Mâlik b. Enes rivayetin devamında: “Mâlik der ki: Hz. Osman 'ın kasedtiği âyet şudur sanırım: **“Günün iki tarafında ve gecenin ilk saatlerinde namazı hakkıyla kılın. Şüphesiz iyilikler kötülükleri giderir. Bu düşünenlere bir öğüttür”** (Hud/114) diye görüşünü belirtmiştir.¹¹⁶¹

Bezzâr, İbn Huzeyme, İbn Hibbân, Beyhakî ve Nevevî bu rivayeti nakletmişlerdir. Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, Müslim'in şartına göre isnadını sahih olduğunu; İmam Nevevî ise mağfiretten maksat küçük günahlarının afedilmesi olduğunu söylemişlerdir.¹¹⁶²

Bu hadisin *Muttefekun Aleyh* olması, birden fazla yolla rivayet edilmesi, Şuayb el-Arnaûd'un sahih olarak değerlendirmesi, bizce *sahih* olduğunun kanıtıdır.

28- Rivayet edildiğine göre “Peygamber (s.a.v.) rükuya gittiğinde ellerini dizlerine koyardı.” (III/23).

Beğavî'nin tefsîrinde senedsiz olarak naklettiği bu hadis, Hz. Peygamber'in sahâbelere namazın nasıl kılacağını anlatan rivayetin içinde geçen bir bölümdür. Rivayetin tamamı *Şerhu's-Sünne*'de senediyle beraber nakledilmiştir.¹¹⁶³

Bu hadisi Buhârî ve Ebû Dâvud, Ebû Humejd es-Sâidî'den tahrîç etmişlerdir.¹¹⁶⁴

¹¹⁵⁷ Nesâî, *Sünen*, Tahâret, 68, (I, 64).

¹¹⁵⁸ Buhârî, *Sahih*, Vudû', 24, (I, 48); Müslim, *Sahih*, Tahâret, 3, (226), (I, 204, 205); Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret, 51, (I, 78); Nesâî, *Sünen*, Tahâret, 79, (I, 65); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 59.

¹¹⁵⁹ Buhârî, *Sahih*, Vudû', 25, (I, 48), Rikâk, 8, (VII, 174); Müslim, *Sahih*, Tahâret, 5(227), (I, 205, 206); Nesâî, *Sünen*, Tahâret, 108, (I, 91); Mâlik, *Muvatta'*, Tahâret, 29, (I, 30); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 57, 64, 68.

¹¹⁶⁰ Müslim, *Sahih*, Tahâret, 3, (226), (I, 205).

¹¹⁶¹ Mâlik, *Muvatta'*, Tahâret, 29, (I, 30).

¹¹⁶² Bezzâr, *Müsned*, II, 81; İbn Huzeyme, *Sahih*, I, 4; İbn Hibbân, *Sahih*, III, 341; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 79, 89, 95; Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî alâ Müslim*, III, 108.

¹¹⁶³ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, III, 14, 15.

¹¹⁶⁴ Buhârî, *Sahih*, Ezân, 145, (I, 201); Ebû Dâvud, *Sünen*, Salât, 115, 116, (I, 468).

İbn Huzeyme, İbn Hibbân ve Beyhakî bu hadisi rivayet etmişlerdir.¹¹⁶⁵

Beğavî'nin tefsîrinde bu rivâyeti nakletmesinin sebebi, Mâide 6. âyetin içinde geçen "...**Başınızı mesh edin ayaklarınızda topuklara kadar.**" İbaresinin bulunmasıdır. Burada bazı âlimler "yani ayaklarınıza mest giydiğinizde mestler üzerini mesh edin anlamını vermişlerdir." Delil olarak da yukarıdaki rivayeti göstermişlerdir. Onlara göre Peygamber (s.a.v.) rukuya gidince ellerini dizlerinin üzerine koymasının anlamı çıplak dize değil üzerindeki elbiseye koyduğu anlaşılmaktadır. Öyleyse ayaklarınızı mesh edin anlamı da ayağınıza giydiğiniz mestlerin üzerini mesh edin anlamı çıkmaktadır, demişlerdir.

29- Bize Abdolvâhid el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Nâimî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Ebû Nuaym, ona Zekeriyya, ona Amr, ona Urve b. el-Muğîre, ona da babası şöyle anlattı: Bir yolculukta gece vakti Rasûlullah (s.a.v.)'in yanındaydım. Bana:

"*Yanında su var mı?*" diye sordu.

Ben de: Evet dedim. Bunun üzerine bineğinden indi ve gece karanlığında gözümden kaybolana kadar uzaklaşıp geri geldi. Testiden su döktüm, yüzünü ve ellerini yıkadı. Üzerinde yünden bir cübbe vardı. Dirseğini ondan çıkaramadı. En sonunda cübbenin altından dirseğini çıkarıp yıkadı ve başını meshetti. Mestlerini çıkarmaya başladığımda bana:

"*Onları bırak. Çünkü ben onları abdestli olarak giydim.*" dedi ve onların üstünü meshetti. **(III/23-24).**

Bu hadisi Buhârî Urve b. Muğîre'nin babasında tahric etmiştir.¹¹⁶⁶

Buhârî ve Müslim Zekeriyya yoluyla; Ebû Dâvud, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel Amr el-Şa'bî yoluyla, Urve b. Muğîre'nin babasından rivayet etmişlerdir.¹¹⁶⁷

Taberânî, Beğavî ve Ebu'l-Fidâ bu hadisi rivayet edip; Beğavî, hadisin sahîhliğinde ittifak olduğunu söylemiştir.¹¹⁶⁸

Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahîh bir hadis olduğundan bizlerde *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

30- Peygamber (a.s.v.)'de önce Safa'dan başlamış ve:

¹¹⁶⁵ İbn Huzeyme, *Sahîh*, I, 327; İbn Hibbân, *Sahîh*, V, 186; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, II, 41, 120, 183.

¹¹⁶⁶ Buhârî, *Sahîh*, Libâs, 11, (VII, 37).

¹¹⁶⁷ Buhârî, *Sahîh*, Vudu', 49, (I, 59); Müslim, *Sahîh*, Tahâret, 79, (274), (I, 230); Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret, 60, (I, 105); Nesâî, *Sünen*, 66, (I, 63); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 251, 255.

¹¹⁶⁸ Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XX, 390; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I, 444, 445; Ebu'l-Fidâ, *Câmiu'l-Mesânîd ve's-Sünen*, VIII, 185.

“Allah’ın önce zikrettiğiyle başlarız” buyurmuştur. (III/24).

Beğavî’nin senedsiz olarak tefsîrinde naklettiği bu hadisi Bakara sûresinin 158. âyetin tefsîrinde şu isnadla rivayet etmiştir: Bize Ebu’l-Hasan es-Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ebû İshâk el-Hâşimî, ona Ebû Mus’ab, ona Cafer b. Muhammed, ona babası ona da Câbir b. Abdillâh şöyle dedi...¹¹⁶⁹

Bu hadisi Tirmizî Süfyân’ın, Mâlik ise Cafer b. Muhammed’in yoluyla rivayet etmişlerdir. Tirmizî bu hadisin *hasen sahih* olduğunu söylemiştir.¹¹⁷⁰

Müslim, Ebû Dâvud, İbn Mâce ve Dârimî, Hâtim b. İsmail’den, oda Cafer b. Muhammed’den, o da babasından rivayet etmişlerdir.¹¹⁷¹

Beğavî’nin bu hadisi burada nakletmesinin sebebi Abdest alırken tertibin vacipliği konusunda bu rivayetle delillendirmesinden dolayıdır. Çünkü Şâfiî mezhebinde tertip üzere abdest almak abdestin fazlarındandır. Muellifimizde Şâfiî mezhebinin âlimi olduğundan bu rivayeti abdestte tertibin delili olarak göstermiştir. Yani nasıl ki Sa’y’a başlarken âyetin emrettiği şekilde Safa’dan başlayıp Merve’den tamamlanması gerekiyorsa; abdest alırken de yüzümüzü yıkamadan başlayıp ayaklarımızı yıkayarak abdestimizi tamamlamamız gerekir. Bu Şâfiî’nin görüşüdür.

Müslim ve diğer önemli muhaddislerin rivayet etmesi, aleyhinde bir değerlendirmenin olmaması nedeniyle biz hadisin *sahîh* olduğuna inanıyoruz.

31- Bize Ebu’l-Hasan es-Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ebû İshâk el-Hâşimî, ona Ebû Mus’ab, ona Mâlik, ona Hişâm b. Urve, ona babası, ona da Âişe (r.a.) şöyle haber verdi: “Peygamber (s.a.v.) cünüplükten guslederken; önce elini yıkar, sonra namaz için aldığı abdest gibi abdest alır. Sonra parmaklarını suya sokar ve onunla saçlarının diplerini aralar (parmaklarını açarak saçlarının diplerinde ileri geri getirir), sonra başına eliyle üç avuç su döker, sonra da suyu tüm vücuduna dökerdi. (III/25).

Bu hadisi Buhârî, müslim, Ebû Dâvud, Nesâî, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel, Hz. Aişî’den tahric etmişlerdir.¹¹⁷²

¹¹⁶⁹ Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzil*, I, 174.

¹¹⁷⁰ Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru’l-Kur’ân, 2, (V, 210); Mâlik, *Muvatta’*, Hac, 126, (I, 372).

¹¹⁷¹ Müslim, *Sahîh*, Hac, 147(1218), I, 888; Ebû Dâvud, *Sünen*, Menâsik (Hac), 56, (II, 459); İbn Mâce, *Sünen*, Menâsik, 84, (II, 1026); Dârimî, Menâsik (Hac), 34, (I, 376).

¹¹⁷² Buhârî, *Sahîh*, Gusl, 1, 8, (I, 67, 68, 70); Müslim, *Sahîh*, Hayz, 35, (316), (I, 253); Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret, 97, (I, 167, 168); Nesâî, *Sünen*, Tahâret, 138, (I, 124), Gusl ve’t-Teyemmüm, 19, (I, 206); Dârimî, *Sünen*, Vudû’ ve’s-Salât, 68, (I, 157); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 101.

Müslim, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel Ebû Seleme b. Abdurrahman yoluyla Hz. Âişe'den rivayet etmişlerdir.¹¹⁷³

Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvud Ebû Asım yoluyla Âişe'den nakletmişlerdir.¹¹⁷⁴

Şâfiî, Abdurrezzâk, İbn Ebî Şeybe, İbn Hibban, Beyhakî ve Beğavî bu rivayeti nakletmişlerdir. Şuayb el-Arnaûd, isnadının sahîh olduğunu, Beğavî ise sıhhatinde ittifak olduğunu belirtmişlerdir.¹¹⁷⁵

Bu hadisin Sahîhayn'da tahriç edilmesi ayrıca Şayb el-Arnaûd'un hadisin isnadını sahîh olarak değerlendirmesi nedeniyle bizde *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

32- Bize Ebu'l-Hasan Abdolvahhâb b. Muhammed el-Kisâî, ona Abdulazîz b. Ahmed el-Hallâl, ona Ebu'l-Abbâs el-Esamm, ona Rabi', ona Şâfiî, ona Süfyân, ona Hişâm b. Urve, ona babası ona da Humrân şöyle anlattı: Osman (r.a.) oturak üzerinde azalarını üçer defa yıkamak suretiyle abdest aldı ve şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle söylediğini işittim:

“ *Her kim bu abdestimi alırsa, hataları yüzünden ellerinden ve ayaklarında çıkar. ” (III/25).*

Bu hadisi Buhârî ve Müslim, Hz. Osman 'dan tahriç etmişlerdir.¹¹⁷⁶

Buhârî'nin rivayeti uzun olup konuyla ilgili bölümü şeyledir: Kim benim abdest aldığım gibi abdest alıp iki rekât namaz kılıp konuşmaz ise geçmiş günahları bağışlanır.

Müslim'in rivayeti ise şu şekildedir: Kim ki güzel bir şekilde abdest alırsa, vücudundaki hatalar tırnak altındakilerle beraber çıkar.

Müslim, Tirmizî, Mâlik, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel Mâlik b. Enes yoluyla Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir.¹¹⁷⁷

Şâfiî ve Beğavî bu hadisi nakletdip; Beğavî hadisin sahîh olduğunu söylemiştir.¹¹⁷⁸

¹¹⁷³ Müslim, *Sahîh*, Hayz, 43, (321), (I, 256); Nesâî, *Sünen*, Tahâret, 141, (I, 125); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 96, 143, 173.

¹¹⁷⁴ Buhârî, *Sahîh*, Ğusl, 6, (I, 69); Müslim, *Sahîh*, Hayz, 39, (318), (I, 255); Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret, 97, 8I, 166, 167).

¹¹⁷⁵ Şâfiî, *Müsned*, I, 19; Abdurrezzâk, *Musannef*, I, 261; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, I, 64; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 449; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 266; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, II, 10.

¹¹⁷⁶ Buhârî, *Sahîh*, Vudû', 24, (I, 48); Müslim, *Sahîh*, Tahâret, 33, (245), (I, 216).

¹¹⁷⁷ Müslim, *Sahîh*, Tahâret, 32, (244), (I, 215); Tirmizî, *Sünen*, Tahâret, 2, (I, 6); Dârimî, *Sünen*, Vudû' ve's-Salât, 27, (I, 142); Mâlik, *Muvatta'*, Tahâret, 31, (I, 32); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 303.

¹¹⁷⁸ Şâfiî, *Müsned*, I, 31; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I, 324.

Peygamber (s.a.v.)'in bu hadisi bir emir olarak değil de kendisine uyanların Allah tarafında mükafatlandırılacaklarını bizlere hatırlatmaktadır. Buna *Sunnetu'l-Hudâ*¹¹⁷⁹ denir.

Buhârî, Müslim ve diğer önemli muhaddislerin rivayet etmesi, aleyhinde bir değerlendirmenin olmaması ve Beğavî'nin sahihtir görüşüne istinaden *sahih* olduğu kanaati biz de hasıl olmuştur.

33- Bize Ebu'l-Hasan es-Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ebû İshâk el-Hâşimî, ona Ebû Mus'ab, ona Mâlik, ona Hişâm, ona Urve, ona babası, ona da Osman 'ın azadlı kölesi Humrân şöyle söyledi : Osman b. Affân (r.a.) balkonda oturuyordu. O sırada müezzin gelip, ikinci namazı vaktinin geldiğini haber verince, hemen su istedi, abdest aldı ve “Vallahi size bir hadis söyleyeceğim, eğer Kur'an'da ki bir âyet olmasaydı onu size anlatmazdım” dedi. Daha sonra şöyle devam etti: Rasûlullah (s.a.v.) buyurdular ki:

“Her kim azalarını iyice yıkayarak abdest alır, namaz kılarsa, o namazı ile sonraki kılacağı namazı arasında işlediği günahları mutlaka affolunur.” (III/26).

Bu hadisi Buhârî, Müslim ve Mâlik, Humrân'dan tahric edip; Mâlik rivayeti şöyle tamamlamaktadır. Mâlik der ki: Hz. Osman 'ın kastediği âyet şudur sanırım: **“Günün iki tarafında ve gecenin ilk saatlerinde namazı hakkıyla kılın. Şüphesiz iyilikler kötülükleri giderir. Bu düşünenlere bir öğüttür.”** (Hud/114).¹¹⁸⁰

Buhârî hadisi şu şekilde rivayet etmiştir: Bir kişi güzel abdest alıp namaz kılarsa muhakkak abdest ve namaz arasında işlediği günahlar bağışlanır.

Müslim ise şöyle rivayet etmiştir: Bir kişi güzel abdest alıp namaz kılarsa, abdest ile gelecek namaz arasındaki günahları bağışlanır.

Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*), Beğavî ve Muttâkî el-Hindî bu rivayeti nakletmişlerdir. Beğavî bu hadisin sahîh olduğunu söylemiştir.¹¹⁸¹

Bu hadis *müttefekun aleyh* olduğundan ve Beğavî'nin sahihtir görüşüne istinaden *sahih* olduğuna kanaat getirdik.

34- Bize Abdolvâhid el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhamed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Yahya b. Bekir, ona el-Leys, ona Hâlid, ona Saîd b. Ebî Hilâl, ona Nuaym el-Mucemmer şöyle anlattı: Ebû Hureyre (r.a.)

¹¹⁷⁹ **Sunnetu'l-Hudâ:** Rasûlullah (s.av.)'in ibadet maksadıyla yaptığı dolayısıyla dinin bütünlüğü içinde yer alan sünnet. Bunun terk edilmesi mekruh olup kınanmayı gerektirir. Aydınlı, *a.g.e.*, s. 289.

¹¹⁸⁰ Buhârî, *Sahih*, Vudu', 24, (I, 48); Müslim, *Sahih*, Tahâret, 6, (227), (I, 206); Mâlik, *Muvatta'*, Tahâret, 29, (I, 30, 31).

¹¹⁸¹ Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 143; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I, 326; Muttâkî el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, VII, 293.

ile mescidin damına çıktık. Abdest aldı ve şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle söylediğini işittim:

“Benim ümmetim kıyamet gününde bedenlerindeki abdest alma izlerinden dolayı yüzleri nurlular, elleri, ayakları sekililer (işaretilir) diye çağırılacaklardır.” (III/26).

Bu hadisi Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel, Ebû Hureyre'den tahriç etmişlerdir.¹¹⁸²

İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî bu rivayeti nakledip; muhakkik Şuayb el-Arnaûd, Müslim'in Şartına göre isnadının sahih, Beğavî ise sahihliğinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.¹¹⁸³

Bu hadis müslümanların bu dünyada yaptığı bir amelin kıyamette mutlaka onun lehinde veya aleyhinde şahitlik yaptığını bizlere hatırlatmaktadır.

Buhârî, Müslim ve diğer önemli muhaddislerin rivayet etmesi, Beğavî ve Şuayb el-Arnaûd'un sahihtir demeleri ve aleyhinde bir değerlendirmenin olmaması nedeniyle biz hadisin *sahîh* olduğuna inanıyoruz.

“Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani bir zamanlar bir topluluk size ellerini uzatıp (zarar vermek) vermek istemişti...” (Mâide/11).

35- Katade der ki: Bu âyet (Mâide/11) Rasûlullah (s.a.v.)'a “*Batn-ı Nahle*” denen yerde iken indi. Peygamber (s.a.v.) ve ashabı namazda iken Benî Sa'lebe ve Benî Mehârib kabileleri saldırmayı ve kırıp geçirmeyi planlamışlardı. Allah da (c.c.) bu planlarını Peygamberine haber verdi ve korku namazını indirdi. (III/27).

Beğavî'nin senedsiz olarak naklettiği bu *Mevkûf* hadisi Taberî şu isnadla rivayet etmiştir: Bize Beşir b. Muâz, ona Yezîd b. Zuray', Suddî ona da Katade şöyle dedi.¹¹⁸⁴

Sa'lebî, Rasûlullah'ın Batn-i Nahle'de iken bu âyetin nazil olduğunu nakletmiştir.¹¹⁸⁵

Hâzin Katade'den Suyûtî ise Abd b. Hâmid ve Cerir yoluyla Katade'den nakletmişlerdir.¹¹⁸⁶

Mâide sûresinin on birinci âyetin nüzul sebebiyle ilgili değişik rivayetler müfesirler tarafında nakledilmiştir. Ancak Beğavî bu rivayeti tefsîrinde nakletmeyi tercih etmiştir. Sıhhatıyla ilgili bir kanaata varamadık.

¹¹⁸² Buhârî, *Sahîh*, Vudû', 3, (I, 43); Müslim, *Sahîh*, Tahâret, 35, (246), (I, 216); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 362, 400.

¹¹⁸³ İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 324, 325; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 94; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I, 425.

¹¹⁸⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, X, 104.

¹¹⁸⁵ Sa'lebî, *an Keşf ve'l-Beyân*, IV, 34, 34.

¹¹⁸⁶ Hâzin, *Lubabu't-Te'vil*, II, 21; Syutî, *Dürrü'l-Mensûr*, III, 38.

36- Hasan-ı Basri der ki: Peygamber (s.a.v.) “Nahl” denen yerde “Gatfân” kabilesini kuşatma halindeyken bir müşrik: Sizin için Muhammed (s.a.v.)’i öldüreyim mi? Dedi. Yanındakiler: Nasıl öldüreceksin? Dediler. O’na saldıracağım, diye cevap verdi. Onlar: Onu yapmanı ne kadar çok arzularдық, dediler. Adam Peygamber (s.a.v.)’in olduğu yere vardı. Peygamber (s.a.v.) kılıcını asmıştı. Adam: Ey Muhammed bana kılıcını göster, dedi. Peygamber’de kılıcını ona verdi. Adam kılıcı sallıyor bir ona bir Peygamber (s.a.v.)’e bakıyor ve Seni benden kim koruyacak, Ey Muhammed? Diyordu. Peygamber (s.a.v.):

“Allah!” dedi. ‘Rasûlullah’ın sahâbesi adamı tehdit ettiler. O da kılıcı bırakıp gitti. Bunun üzerine Allah (c.c.) bu (Mâide/11) âyeti indirdi. **(III/27)**.

İbn Kesîr Addurrezzâk’tan, Suyûtî ise Abd b. Humeyd yoluyla Câbir’den rivayet etmişlerdir.¹¹⁸⁷ İbn Kesîr şu senedle rivayet etmiştir: Abdurrezzâk şöyle dedi. Bize Ma’mer, ona Zührî, ona Ebû Seleme ona da Câbir şöyle dedi...

Bu rivayeti Sa’lebî ve Hâzin Beğavî’in rivayeti gibi isnadsız olarak Hasan’dan aynı metinle rivayetle etmişlerdir.¹¹⁸⁸

Zemahşerî ve Râzî şöyle demektedirler: Bu âyetin nuzûl sebebi, bir A’rabi’nin Hz. Peygamber’in kılıcını alıp Peygamberi öldürmeye kast etmesi üzerine nazil olmuştur.¹¹⁸⁹

Kurtubî ise şöyle demektedir: Bu ayet, bir bedevinin Hz. Peygamber’i öldürmek kastıyla onun kılıcına davranması hadisesi üzerine dolayı nazil olmuştur.¹¹⁹⁰

Bu rivayetin bir benzeri Nisâ suresinin tefsîrinde geçen 194 nonu hadis olup, tahric ve değerlendirmesini orada yaptık. *Sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

37- Mücâhid, İkrime, Kelbî ve İbn Yesâr şöyle dediler: “Rasûlullah (s.a.v.) el-Münzir b. Amr es-Sâidî’yi (Kendisi Akabe bey’atında bulunan temsilcilerden birisidir.) Muhâcirlerden ve Ensârdan 30 kişilik süvariyle birlikte Amr b. Sa’sa oğullarının üzerine gönderdi. Maune kuyusunda Amr b. et-Tufeyl’e ulaştılar. Bu kuyu Amiroğullarına aitti. Orada savaştılar. el-Münzir ve üç kişi dışında tüm arkadaşları öldürüldüler. Bu üç kişide kaybolan arkadaşlarını aramaktaydılar. (Bu sebeple diğerlerinden ayrılmışlardı.) Bunlardan biri Ar b. Ümeyye ed-Damr’dır. Onlara olayın dehşetini, gökte uçan ve gagasından kan damlaları akan kuş haberdar etti. Onlardan biri:

¹¹⁸⁷ İbn Kesîr, *a.g.e.*, III, 56; Suyûtî, *a.g.e.*, III, 35.

¹¹⁸⁸ Sa’lebî, *a.g.e.*, IV, 35; Hâzin, *a.g.e.*, II, 21.

¹¹⁸⁹ Zemahşerî, *Keşşaf*, I, 614; Râzî, *Ruhu’l-Beyân*, II, 322.

¹¹⁹⁰ Kurtubî, *a.g.e.*, VI, 111.

“Arkadaşlarımız öldürülmüş” dedi. Sonra aralıksız olarak yürümeye başladı. Yolda birisine rastladı. Birbirlerine birer darbe vurdular. Nice zaman sonra o darbenin ağrısını hissederek uyandı ve başını göğe kaldırdı. Gözlerini açtı ve:

“Allahu ekber! Alemlerin Rabbine andolsun ki, cennet!” dedi. İki arkadaşı geri döndüler. Yolda Süleym oğullarından iki kişiyle karşılaştılar. Bu kabileyle Peygamber (s.a.v.) arasında antlaşma var idi. Onları Amiroğullarından sanarak öldürdüler. Bunların kabilesinde diyet istemek üzere Rasûlullah (s.a.v.)’ın yanına gittiler. Peygamber (s.a.v.) beraberin de Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Talha, Abdurrahman b. Avf (Allah onlardan razı olsun) olduğu halde Ka’b b. Eşref ve Nadiroğullarına gittiler. Çünkü onlar Peygamber (s.a.v.)’le savaşmayı terkedeceklerine ve diyetlerde yardımcı olacaklarına dair andlaşma yapmışlardı. Onlar da:

“Evet, ey Ebu’l-Kâsım! Artık bize gelme ve ihtiyacını isteme vaktin geldi. Oturda sana yemek ikram edelim ve istediğini verelim” dediler. Rasûlullah ve Ashabr oturdular. Onlar bir araya gelerek:

“Siz Muhammed (s.a.v.)’i kendinize şimdiki halden daha yakın bir durumda bulamazsınız. Bu eve çıkıp üzerine bir kaya kim atar da bizi ondan rahatlığa kavuşturur?” dediler. Ömer b. Cahş:

“Ben” dedi. Büyük bir değirmen taşı aldı. Tam atmak üzereyken Allah (c.c.) onu engelledi. Cebrail (a.s.) gelerek Rasûlullah (s.a.v.)’a durumu haber verdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) Medine’ye döndü ve Ali’yi çağırarak:

“Yerinden ayrılma. sahâbemden her kim yanına gelip de beni sorarsa “Medine’ye doğru gitti” de” dedi. O da öyle yaptı. Sonunda hepsi Peygamber’e ulaştılar ve onu takip ederek medine’ye döndüler. Allah (c.c.) bu âyeti (Maide/11) indirdi. **(III/28)**.

Beğavî’nin senedsiz olarak naklettiği bu rivayeti Taberî şu isnadla nakletmiştir : Bize Kâsım, ona Hüseyin, ona Huccâc, ona İbn Cüreyc ona da İkrime şöyle dedi :..¹¹⁹¹

Râzî Suyûtî ve İbn Kesîr bu rivayeti nakletmişlerdir.¹¹⁹²

Beğavî’nin tefsîrini tahkik eden Abdurrahman el-Mehdî, Kelbî’den dolayı bu rivayetin zayıf olduğunu söylemiştir.¹¹⁹³

¹¹⁹¹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, X, 104.

¹¹⁹² Râzî, *a.g.e.*, XI, 322; Suyûtî, *a.g.e.*, III, 37, 38; İbn Kesîr, *a.g.e.*, III, 53.

¹¹⁹³ Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, (thk. Abdurrezzâk el-Mehdî), II, 29.

Bizlerde bu rivayeti çeşitli tefsîrlerde araştırdık. Aynı olayı değişik tariklerde rivayet edildiğini gördük. Bu hadisın senedi ravi Kelbî'den dolayı zayıftır. Kelbî'nin durumu ile ilgili değerlendirmemizi daha önce yapmıştık.

“Bir zamanlar Musa, halkına şöyle demişti: “Ey halkım! Allah’ın size verdiği nimeti düşünün: içinizden peygamber çıkarmış, sizi krallar yapmış, size âlemlerden hiçbirine vermediği şeyleri vermişti.” (Mâide/20).

38- Ebû Saîd el-Hudrî'den, Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle söylediği rivayet edilmiştir:

“İsrailoğullarından biri, bir hizmetçiye, bir kadına ve bir de bineğe sahip olduğunda ona ‘Kral’ adı verilirdi.” (III/35).

Beğavî'nin isnadsız olarak rivayet ettiği bu hadisi İbn Kesîr aşağıdaki isnadla rivayet edip, hadisın bu şekliyle garip olduğunu söylemiştir.¹¹⁹⁴

İbn Ebî Hâtim şöyle dedi: Bize İbn Hühey', ona Darrâc, ona Ebû Heysem ona da Ebû Saîd el-Hudrî Şöyle dedi...¹¹⁹⁵

Sa'lebî ve Hâzin Ebû Heysem'in tahriçiyile Saîd el-Hudrî'den rivayet etmişlerdir.¹¹⁹⁶

İbn Kesîr bu rivayete benzer şöyle bir hadis nakledip; “Bu mursel gariptir.” demiştir.¹¹⁹⁷

Zeyd b. Eslem'den şöyle rivayet edilmiştir: Kimin bir evi ve hizmetçisi olursa o kraldır.

İbn Ebî Hâtim: “İsmail Kirmanî Ahmed b. Hanbel'e İbn Luheym'i sormuş O da zayıftır, demiştir.” “Osman b. Saîd Yahya b. Maîn'ne İbn Luhaym'i sormuş O da zayıftır demiştir.” “Muhammed b. İbrahim Amr b. Ali'den işittim Abdullah b. Luhaym'ın kitapları yandı. Kim yanmadan önce Ondan yazmışsa sahîhtir. Kim de yandıktan sonra yazmışsa zayıftır.” demiştir¹¹⁹⁸

İbn Ebî Hâtim'in değerlendirmesine istinaden bu rivayet ravi İbn Luheym'den dolayı zayıftır.

39- Ebû Abdurrahman el-Hubulî der ki: Abdullah b. Amr b. el-As'a birisi: “Biz Muhâcirlerin fakirlerinden değil miyiz?” diye sordu. O da: “Kendisine sığınabildiğin bir hanımın var mı?” dedi. O: Evet diye cevap verdi. Abdullah oturduğu bir evin var mı?

¹¹⁹⁴ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 66.

¹¹⁹⁵ İbn Kesîr, *a.g.e.*, III, 66.

¹¹⁹⁶ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, IV, 41; Hâzin, *Lubâbu't-Te'vil fi Meâni't-Tenzil*, II, 27.

¹¹⁹⁷ İbn Kesîr, *a.g.e.*, III, 66.

¹¹⁹⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, V, 147.

Diye sordu. O da: Evet dedi. Abdullah: Öyleyse sen zenginlerdensin, dedi. Adam: Benim birde hizmetçim var, dedi. Bunun üzerine Abdullah: O durumda da sen krallardansın, dedi. (III/35).

Beğavî'nin isnadsız olarak verdiği bu *mevkûf* hadisi Müslim şu senedle nakletmiştir: Bize Ebû Tâhir, ona Ahmed b. Amr b. Sehr, ona İbn Vehb, ona Ebû Hânî, ona da Abdurrahman el-Hubulî Abdullah b. Amr b. As'tan şöyle işittiğini söylemiştir.
1199

İbn Esîr *Câmiu'l-Usûl* adlı eserinde bu rivayeti nakletmiş ve ravileri hakkında olumsuz bir değerlendirmede bulunmamıştır.¹²⁰⁰

Bu hadisin Müslim'in *Sahîh*'inde tahriç edilmesi ve İbn Esîr bu hadisle ilgili olumsuz değerlendirmesinin olmaması nedeniyle bizde de hadisin *sahîh* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

Musa'ya şöyle dediler: “Ey Musa! Onlar orada buldukça; biz oraya ebediyen girmeyiz. Haydi, sen Rabbinle git, ikiniz savaşın, biz işte burada oturacağız.” (Mâide/24).

40- Bize Abdulvâhid el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Ebû Nuaym, ona İsrâîl, ona Muhârik, ona Târik b. Şihâb, ona İbn Mes'ûd (r.a.) şöyle anlattı: Mikdât b. Esved'in bir olayına tanık oldum onun arkadaşı olmak benim için ne sevimliydi. Rasululla (s.a.v.)'ı müşriklere beddua eder bir halde gördü ve: Musa'nın kavmine dediği gibi: “Git, sen ve Rabbin savaşın” demeyiz. Aksine biz sağında, solunda, önünde ve arkanda savaşırız, dedi. Peygamber (s.a.v.)'e baktım Mikdât'ın söylediğiden yüzü parlamış ve çok sevinmişti. (III/37).

Bu hadisi Buhârî Ebû Nuaym'ın yoluyla İbn Mes'ûd'tan tahriç etmiştir.¹²⁰¹

Beğavî ve Aynî bu rivayeti nakledip Aynî şöyle demiştir : Bu hadisin aslı İbn Merdiyye'nin Ali b. Hasan yoluyla Enes'ten tahriç ettiği ve Rasûlullah 'ın Bedir savaşı için müslümanlarla yaptığı istişare sunucunda rivayet edilen hadistir.¹²⁰²

Bu hadisin Buhârî tarafında tahriç edilmesi ve Bedruddin Aynî'nin bu rivayeti doğrular bilgiler vermesinden dolayı bizde hadisin *sahîh* olduğu kanaatine vardık.

¹¹⁹⁹ Müslim, *Sahîh*, Zühd, 37, (2979), (III, 2285).

¹²⁰⁰ İbn Esîr, *Câmiu'l-Usûl fî Ehâdîsi'r-Resûl*, IV, 673.

¹²⁰¹ Buhârî, *Sahîh*, Megâzî, 4, (V, 4), Tefsîru'l-Kur'ân (Maide), 4, (V, 187).

¹²⁰² Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIII, 378; Bedruddin Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, XVII, 80.

41- Bize Ebû Hasan b. Saîd el-Menî, ona Ebû Tahir Muhammed b. Muhammed b. Mahmeş ez-Ziyâd, ona Ebû Bekir muhammed b. el-Hüseyn el-Kattân, ona Ahmed b. Yusuf es-Sulemî, ona Abdurrezzâk, ona Ma'mer, ona Hemmâm b. Münebbih, ona da Ebû Hureyre (r.a.) şöyle haber verdi: 'Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Ölüm meleği Musa b. İmran'a gelerek: "Rabbine icabet et" dedi. Musa (a.s.) meleğin gözüne tokat atarak onu kör etti. Ölüm meleği de Allah (c.c.)'ın katına giderek:

"Beni, ölümü istemeyen bir kuluna gönderdin, gözümü de kör etti" dedi. Allah (c.c.) onun gözlerini yerine getirdi ve:

"Kuluma git ve: 'Hayatı mı istiyorsun?'. Şâyet hayatı istiyorsan elini bir öküzün sırtına koy. Elinin kapladığı bölgedeki kıllar sayısı kadar yıl yaşayacaksın de" dedi. Melek bunu söyleyince Musa (a.s.):

"Sonra ne olacak?" diye sordu. Melek:

"Sonra öleceksin" dedi. Bunun üzerine Musa (a.s.):

"O halde şimdi, yakında. Rabbim! Beni Mukaddes beldeye bir taş atımlığı uzaklığa kadar yaklaştır" diye dua etti. Sonra Peygamber (s.a.v.):

"Vallahi orada olsaydım, size, kırmızı kum tepesindeki yolun yanındaki kabrini gösterirdim" dedi. (III/40).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel Abdurrezzâk'ın yoluyla Mevkûf olarak rivayet etmişlerdir.¹²⁰³

Buhârî, Ebû Hureyre'den *merfu*' olarak da rivayet etmiştir.¹²⁰⁴

Ma'mer b. Râşid, İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî Ebû Hureyre'den nakledip; Şuayb el-Arnaûd, isnadının sahîh olduğunu, Beğavî ise hadisin sahîhliğinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.¹²⁰⁵

İbn Hibbân, Ebû Hureyre'den *merfu*' olarak da rivayet etmiştir.¹²⁰⁶

Enbiya Yıldırım bu rivayeti sened ve metin yönünden ele almıştır. Rivayeti sahîh olarak kabul edenlerin ve kabul etmeyenlerin görüşlerini derinlemesine inceledikten sonra şu değerlendirmede bulunmuştur:

¹²⁰³ Buhârî, *Sahîh*, Cenâiz, 69, (II, 92, 93), Enbiyâ', 31, 31, (V, 130, 131); Müslim, *Sahîh*, Fedâil, 157, 158, (2372), (II, 1842, 1843); Nesâî, *Sünen*, Cenâiz, 121, (IV, 118, 119); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 269, 315.

¹²⁰⁴ Buhârî, *Sahîh*, Enbiyâ', 31, 31, (V, 131).

¹²⁰⁵ Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi*', XI, 274; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, 113; Beyhakî, *Esmâ ve's-Sıfat*, II, 449; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, V, 265, 266.

¹²⁰⁶ İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, 116.

Hız. Musa'nın ölüm meleğinin gözünü çıkardığına dair rivayet kanaatimizce başka anlamlara çekilemeyecek kadar literal okunması, edebî sanat aranmaması gereken bir hadistir. Bu da Hız. Musa'nın meleğingözünü çıkardığıdır. Hadisteki ifadeler o kadar açıktır ki, bunları tevil etmek adına başka anlamlara çekmek yerinde değildir. Bu nedenle hadisi adeta yeniden konuşturarak farklı anlam yükleme çabaları uygun gözükmemektedir.¹²⁰⁷

Bünyamin Erul bu rivayetin metin tahlilinde şunları yazmaktadır. "Hız. Peygamber'e aidiyeti kabul edilmesi halinde, bu hadisin temsili bir anlatımla izah edilmesi daha isabetli olacaktır. Bir çok kıssalarda, darb-ı mesellerde olduğu gibi Allah Rasûlü'nün bu hadisinde Hız. Musa ve ölüm meleği figürünü kullanmak suretiyle ölüm gerçeği karşısında insanın tepkisini dile getirmiş olması muhtemeldir. İlk etapta Hız. Musa'nın bile ölümü istemediğininin altı çizilmekte, er-geç ölümün geleceği ve bundan kimsenin kurtulamayacağı gerçeğinden sonra Allah'ın emrine teslim olunması gerektiği şeklinde mesajlar vermektedir. En doğrusunu bilen Allah'tır."¹²⁰⁸

Bu hadis, Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde sahîh isnadla rivayet edilmiş ise de rivayetin metninin sorunlu olduğu görülmektedir. Çünkü Peygamberler Allah'ın kendilerine gönderdikleri elçilere itirazları söz konusu olamaz. Bu rivayette ise açıkça görülmektedir ki Hız. Musa gibi ulu'l-Azm olan bir Peygamber'in gelen elçinin gözünü kör ettiğini, elçinin de kendi görevini yapmadan geri gittiği görülmektedir. Bu durum hem Peygamber açısından hem de gelen elçi açısından söz konusu olamayacağı bilinmelidir. Ayrıca Hız. Musa (a.s) daha önce de bir kişiye tokat vurması üzerine o kişinin ölmesi Musa (a.s)'ın aynı şeyi tekrar yapması bizce sözkonusu olamaz.

"Onlara Adem'in iki oğlunun kssasını hakkıyla oku..." (Mâide/27).

42- Muhammed b. İshâk ilk kitabı bilenlerden naklen şunları söylemiştir. Adem (a.s.) hataya düşmeden önce cennette Havva (a.s.) ile ilişkide bulunuyordu. Havva orada Kabil ve ikizi Aklima'ya hamile kaldı. Doğurana kadar hiçbir eziyet, meşakkat ve acı hissetmedi. Doğurduğuda da hiç kan görmedi. Yeryüzüne indiklerinde tekrar ilişkiye girdiler. Bundan da Habil ve ikizine hamile kaldı. Bunda acı, eziyet, meşakket hissetti ve kan gördü. Adem (a.s.) çocukları erginlik yaşına ulaştıklarında bir batındaki erkeği diğer batındaki kızla everirdi. Onlardan herbiri ikisi dışındaki istediği kızla evlenebilirdi. Çünkü o zamanda her bir kız kendilerinin kardeşi idi, başka kız yoktu.

¹²⁰⁷ Yıldırım, Enbiya, "Hız. Musa'nın Ölüm Meleğini Tokatlaması -Bir Rivayetin Tahlili-" C.Ü. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIII/2 - 2009, 21-37.

¹²⁰⁸ Erul, Bünyamin, *Hadislerin Dili İlk Hadis Belgesi (Hemmam'ın Sahifesi)*, s. 293.

Kabil ve ikizi Aklima -Kelbî'ye göre- iki yıl sonra da Habil ve ikizi LEbûda doğup ergenlik çağına gelince Allah (c.c.) Adem (a.s.)'a Kabil'i Lebûda ile, Habil'i de Aklima ile evlendirmesini emretti. Adem (a.s.) bunu çocuklarına haber verdi: Habil buna razı olmasına rağmen, Kabil razı olmadı ve:

“Bu benim bacım. Ben ondan daha layığım. Üstelik biz cennette doğma çocuklarız, onlar ise dünyada doğma çocuklar” dedi. Babası:

“Bacın sana helal değil” dediyse de o bunu kabul etmeye yanaşmadı ve:

“Bunu sana Allah emretmedi; bu senin görüşün” dedi. Adem (a.s.)'da:

“O halde ikiniz de birer kurban Allah'a yaklaşmak için sadaka sunun. Hanginizin ki kabul edilirse Aklima onun” dedi. O zamanlar bir kurban kabul edildiğinde gökten beyaz bir ateş iniverip onu yeyiverir, kabul edilmediğinde de ateş inmez, onu kuşlar ve yırtıcı hayvanlar yeyiverirdi. Her ikisi de birer kurban sundular. Bahçıvan olan Kabil bir avuç yiyecek sundu ve içinden: “Kabul edilsin veya edilmesin, benim için önemli değil O, kız kardeşimle kesinlikle evlenemez” diye geçiriverdi. Hayvancılık yapan Habil ise davarlarının arasından en iyi koçu sundu. İçinden ise Allah-u Teala'nın rızasını geçiriyordu. Bunlar kurbanlarını dağın tepesine bıraktılar. Adem (a.s.) çağırdı; gökten bir ateş indi ve Habil'in kurbanını yedi, Kabil'inkini ise yemedi. (III/42).

Beğavî'nin senedsiz olarak naklettiği bu *mevkûf* hadisi Taberî aynı haberi şu senedle nakletmiştir: Bize İbn Humeyd, ona Seleme, İbn İshâk ilk kitaplara sahip olan bazı ilim ehli alimlerinden rivayet etmiştir.¹²⁰⁹

Sa'lebî Muhammed b. İshâk'tan, Kurtubî çeşitli rivayetlerle, İbn Kesîr ise Suddî'nin yoluyla İbn Mes'ûd'tan bu rivayeti nakletmişlerdir.¹²¹⁰

Bu rivayeti muteber hadis kaynaklarından bulamadık. Çeşitli tefsîrlerde değişik şekillerde nakledilmiş hepsinin ortak özelliği haberi yahudi kaynaklardan nakletmeleridir. Zaten Beğavî de bu olayı Muhammed b. İshâk'ın ilk kitaplardan naklettiğini söylemiştir. Kanatimize göre Beğavî'nin ilk kitaptan kastı israili haberlerdir. Ya da tevrat'tan alıntılardır. Sıhhatıyla ilgili herhangi bir kanaata varamadık.

43- Bize Abdolvâhid el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Nâîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Ömer b. Hafs b. Giyâs, ona Ebû

¹²⁰⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, X, 205, 206.

¹²¹⁰ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, IV, 48, 49; Kurtubî, *Câmiu'l-Ahkâmi'l-Kur'ân*, VI, 134, 135; İbn Kesîr, *a.g.e.*, III, 74.

Senâ el-A'meş, ona Abdullah b. Mürre, ona Mesrûk, ona Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) 'Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle söylediğini anlattı:

“*Haksız yere öldürülen her nefsin kanından, Âdem'in ilk oğluna bir mesuliyet vardır. Çünkü o öldürmeyi çıkararak ilk kimsedir.*” (III/46).

Bu hadisi Buhârî, Ömer b. Hafs b. Giyâs'tan aynı isnadla tahric etmiştir.¹²¹¹

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, A'meş'in yoluyla Abdullah'tan rivayet etmişlerdir.¹²¹²

İbn Ebî Şeybe, Nesâî, Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, Beyhakî ve Beğavî bu rivayeti nakletmişlerdir. Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'ini tahkik eden Hüseyin Selim Esed, isnadının sahih olduğunu, Beğavî ise sahihliğinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.¹²¹³

Bu hadisin *muttefekun aleyh* olması ve ravileri hakkında olumsuz bir durumun olmamasından dolayı *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

“**Allah'a ve Rasûlüne savaş açanların, yeryüzünde bozgunculuk yapmaya çalışanların cezası, öldürmeleri veya asılmaları veya elleri ve ayaklarının kesilmeleri...**” (Mâide/33).

44- Bize Abdulvâhid el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Ali b. Abdillâh, ona Velid b. Müslim, ona Evzâî, ona Yahya b. Ebî Kesîr, ona Ebû Kilâbe el-Cürmî, o da Enes'ten şöyle rivayet etti: Peygamber (s.a.v.)'e Ukal kabilesinden bir grup insan geldi ve müslüman oldu. Ancak bunlar Medine'den hoşlanmayınca Rasûlullah (s.a.v.) zekat develerinin olduğu yerde kalmalarını ve develerin sütlerinden ve sidiklerinden içmelerini emretti. Onlar da böyle yaptılar ve hastalıklarından sıhhat buldular. Ancak daha sonra islam'dan çıktılar ve çobanları öldürüp develeri alıp götürdüler. Peygamber (s.a.v.) onların izlerini takip etti ve onları sonunda yakalayıp medine'ye getirdi. Ellerini ve ayaklarını kesti, gözlerini çıkardı. Sonra onları ölüme terketti. (III/48).

Bu hadisi Buhârî aynı sened ve metinle Enes b. Mâlik'ten tahric etmiştir.¹²¹⁴

¹²¹¹ Buhârî, *Sahîh*, Enbiyâ, 2, (IV, 104).

¹²¹² Buhârî, *Sahîh*, Diyât, 2, (VIII, 35), İ'tisam, 15, (VII, 150); Müslim, *Sahîh*, Yemin, 25, (1676), (II, 1302); Nesâî, *Sünen*, Tahrîmu'd-Dem, 1, (VII, 81, 82); İbn Mâce, *Sünen*, Diyât, 1, (II, 873); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 383, 430, 433.

¹²¹³ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 435, VII, 269; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, III, 416, X, 81; Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsned*, IX, 110; Beyhakî, *Snenu'l-Kübrâ*, VIII, 28; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I, 234.

¹²¹⁴ Buhârî, *Sahîh*, Hudûd, 15, VIII, 17, 18.

Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel çeşitli vecihlerle Enes'ten rivayet edip, Tirmizî bu hadisin *hasen sahîh* olduğunu belirtmiştir.¹²¹⁵

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel değişik sened ve metinlerle rivayet etip, ortak noktaları müslüman olduktan sonra dinde dönenlere Hz. Peygamberin uyguladığı cezayı vurgulamalarıdır.

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, birden fazla tarikten rivayet edilmesi ve Tirmizî'nin hasen sahîh olarak değerlendirmesi nedeniyle bizde de *sahîh* olduğu kanaati hasıl olmuştur

45- Bize Abdulvahhâb b. Muhammed el-Hatîb, ona Abdulazîz b. Ahmed el-Hallâl, ona Ebu'l-Abbâs el-Esamm, ona Rebî', ona Şâfî, ona İbrahim b. Muhammed, ona Teveme'nin azadlı kölesi Sâlih, İbn Abbâs (r.a.)'tan şöyle nakletmiştir: Yol kesici muharipler öldürüp mal aldıklarında öldürülürler ve asılırlar. Mal çalmayıp sadece adam öldürdüklerinde öldürülürler, asılmazlar. Öldürmeyip sadece hırsızlık yaparlarsa elleri ve ayakları çaprazvari kesilir. Yollarda korku ve terör estirir, mal çalmazlarsa sürgün edilirler. **(III/49).**

Bu hadisi Şâfî, İbrahim b. Muhammed yoluyla İbn Abbâs'tan tahrîc etmiştir.¹²¹⁶

Beğavî ve İbn Hacer, Şâfî'nin yoluyla bu rivayeti İbrahim b. Muhammed'ten rivayet edip ravi hakkında bir değerlendirmede bulunmamışlardır.¹²¹⁷

Muhaddislerin çoğu İbrahim b. Muhammed'in rivayet ettiği hadislerin zayıf olduğu söylemişlerdir.

Makdisî: “İbrahim b. Muhammed *kezzâb*'tır, gerçekten zayıftır, *metruku'l-hadis*'tir” demiştir. Dârekutnî: “İbrahim b. Cureyc onu *mudellis* kılmıştır” demiştir. İbnü'l-Cevzî ise şöyle demiştir: “Mâlik: Yahya b. Saîd ve İbn Maîn, İbrahim'in *kezzâb* olduğunu söylemişlerdir.¹²¹⁸

Bu hadisin senedi ravi İbrahim b. Muhammed'ten dolayı zayıftır.

“Hırsızlık yapan erkek ve kadının ellerini kesin...” (Mâide/38).

¹²¹⁵ Buhârî, *Sahîh*, Meğâzî, 36, (V, 70, 71); Müslim, *Sahîh*, Yemin, 9, 10, 11, 12, 13, (1671), (II, 1296, 1297, 1298); Ebû Dâvud, *Sünen*, Hudûd, 3, (IV, 531, 532, 533, 534, 535); Tirmizî, *Sünen*, Tahâret, 55, (I, 106, 107, 108); Nesâî, *Sünen*, Tahrimu'd-Dem, 7, (VII, 94, 95); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 163, 170, 171, 186, 198.

¹²¹⁶ Şâfî, *Müsned*, I, 336.

¹²¹⁷ İbn Hacer, *Telhîsu'l-Habîr*, IV, 197; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X, 261.

¹²¹⁸ Makdisî, *Tezkiretu'l-Huffaz*, I, 357, *Zâhiretu'l-Huffaz*, I, 457, II, 738; Dârekutnî, *İlelu'l Dârekutnî*, VIII, 319; İbnü'l-Cevzî, *Mevzuât*, III, 217.

46- Bize Abdulvahhâb b. Muhammed el-Kesâî, ona Abdulazîz b. Ahmed el-Hallâl, ona Ebu'l-Abbâs el-Esamm, ona Rebî', ona Şâfîî, ona ibn Uyeyne, ona İbn Şihâb, ona Âişe (r.a.)'ın rivayet ettiğine göre 'Rasûlullah (s.a.v.):

“*çeyrek dinarda ve daha yukarısında hırsızın elini kesmişti.*” buyurmuştur. **(III/52).**

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî Mâlik ve Ahmed b. Hanbel, Hz. Âişe'den tahric etmişlerdir.¹²¹⁹

Tirmizî, Âişe hadisinin hasen sahih olduğunu, hadis değişik şekillerde Amre'den ve Âişe'den *merfu'* olarak bazı kimseler ise yine Amre ve Âişe'den *mevkûf* olarak rivayet ettiklerini belirtmiştir.¹²²⁰

Şâfîî, İbn Ebî Şeybe, Bezzâr, Nesâî, İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî bu rivayeti Hz. Âişe'den nakletmişlerdir. Muhakkik Şuayb el-Arnaûd isnadının sahih, Beğavî ise sahîhliğinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.¹²²¹

Ayrıca bu rivayeti Taberî tefsîrinde senedsiz olarak Hz. Âişe'den nakletmiştir.¹²²²

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, birden fazla tarikten rivayet edilmesi ve Tirmizî'nin hasen sahîh olarak değerlendirmesi nedeniyle bizde de *sahîh* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

47- Bize Ebu'l-Hasen es-Serhasî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ebû İshâk el-Hâşimî, ona Ebû Mus'ab, ona Mâlik, ona Nâfî', ona Abdullah b. Ömer (r.a.): “Rasûlullah (s.a.v.), değeri üç dirhem olan bir kalkandan dolayı el kesmiştir. **(III/52).**

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Ömer'den tahric etmişlerdir.¹²²³

Tirmizî bu bu hadis ilgili bazı açıklamalarda bulunmuş ve İbn Ömer'in hadisinin *hasen sahih* olduğunu söylemiştir¹²²⁴

¹²¹⁹ Buhârî, *Sahîh*, Hudûd, 13, (VIII, 16, 17); Müslim, *Sahîh*, Hudûd, 1, 2, 3, 4, (1684), (II, 1312, 1313); Ebû Dâvud, *Sünen*, Hudûd, 12, (IV, 545, 546); Tirmizî, *Sünen*, Hudûd, 16, (IV, 50); Nesâî, *Sünen*, Katu's-Sârik, 9, (VIII, 78, 79); Mâlik, *Muvatta'*, Hudûd, 24, 25, (II, 832, 833); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 36.

¹²²⁰ Tirmizî, *Sünen*, Hudûd, 16, (IV, 50).

¹²²¹ Şâfîî, *Müsned*, I, 334; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 474, 475; Bezzâr, *Müsned*, XVIII, 149, 248; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 24, 25, 26; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 341; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 443; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X, 312.

¹²²² Taberî, *Câmiu'l-Beyân fi Te'vili'l-Kur'ân*, X, 295.

¹²²³ Buhârî, *Sahîh*, Hudûd, 13, (VIII, 17); Müslim, *Sahîh*, Hudûd, 6, (11686), (II, 1313, 1314); Ebû Dâvud, *Sünen*, Hudûd, 12, (V, 547, 548); Tirmizî, *Sünen*, Hudûd, 16, (IV, 50); Nesâî, *Sünen*, Kat'u's-Sârik, 8, (VIII, 76, 77); Mâlik, *Muvatta'*, Hudûd, 21; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 54, 64, 80, 143.

¹²²⁴ Tirmizî, *Sünen*, Hudûd, 16, IV, 50.

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, diğer meşhur muhaddislerce de rivayet edilmesi ve Tirmizî'nin sıhhati hakkındaki olumlu kanaatini gözönünde bulundurarak biz de *sahîh* olduğuna inanıyoruz.

48- Bize Abdolvâhid el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Nâîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Ömer b. Hafs b. Gıyâs, ona babası, ona A'meş, ona Ebû Sâlih, ona da Ebû Hureyre (r.a.) Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu anlatmıştır:

“Allah şu hırsıza la'net etsin ki, o bir yumurta çalar da eli kesilir, bir ip çalar da (o küçük şey sebebiyle) eli kesilir!” (III/52).

Bu hadisi Buhârî Ebû Hureyre'den rivayet edip hadisi şöyle tamamlamaktadır: A'meş şöyle dedi: Onu beyaz demir olarak ve ipi de bir dirheme ulaşacak şekilde görürlerdi.¹²²⁵

Buhârî, Müslim, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel A'meş yoluyla Ebû Hureyre'den tahriç etmişlerdir.¹²²⁶

İbn Ebî Şeybe, Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*), İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî bu rivayeti nakletmişlerdir. Şuayb el-Arnaûd, Şeyhayn'ın şartlarına göre isnadının sahih, Beğavî ise sahîhliğinde ittifak olduğunu belirtmişlerdir.¹²²⁷

Ayrıca bu hadisi Sa'lebî, Kurtubî, Hâzin ve İbn Kesîr, Ebû Hureyre'den nakletmişlerdir.¹²²⁸

Hz. Peygamber'in bu hadiste ki hassasiyeti el kesmeden çok hırsızlığın çirkin bir iş olduğunu belirtmek içindir.

Hadisi Buhârî, Müslim ve diğer meşhur muhaddislerin rivayet etmesi nedeniyle biz de *sahîh* olduğu kanaatine vardık.

49- Rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.):

“(Ağaçta) asılı bir meyveden de, dağdaki başıboş hayvandan da, (bunlar çalındığında) el kesme yoktur. Ancak, bunlar ambara veya çiftlikte korunduklarında, bunlardan zırh değerinde çalınan nedeniyle el kesilir.” (III/53).

¹²²⁵ Buhârî, *Sahîh*, Hudûd, 7, (VIII, 15).

¹²²⁶ Buhârî, *Sahîh*, Hudûd, 13, (VIII, 18); Müslim, *Sahîh*, Hudûd, 6, (11687), (II, 1314); Nesâî, *Sünen*, Kat'u's-Sârik, 1, (VIII, 56); İbn Mâce, *Sünen*, Hudûd, 22, II, 862; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 253.

¹²²⁷ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 475; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 6; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII, 58; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X, 314, 315.

¹²²⁸ Sa'lebî, *el Keşf ve'l-Beyân*, IV, 61; Kurtubî, *el-Cami li Ahkamu'l-Kur'an*, VI, 161; Hâzin, *Lubâbu'l-Te'vil*, II, 40; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânu'l-Azîm*, III, 980.

Beğavî'nin isnadsız olarak verdiği bu hadisi Mâlik şu senedle tahriç ertmiştir: Bize Mâlik ona da Abdullah b. Abdirrahman b. Ebî Hüseyin el-Mekkî'den şöyle tahdis etmiştir...¹²²⁹

Bu hadisi Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce, Amr b. Şuayb'ın babasının dedesinde tahriç etmişlerdir.¹²³⁰

Tirmizî'nin rivayet ettiği hadis diğer rivayetlere göre kısa olup, *hasen hadis* olduğunu söylemiştir.¹²³¹

Şâfiî, Beyhakî, Beğavî, Şevkânî, İbn Esîr ve Zeylaî bu hadisi nakletmişlerdir.¹²³²

Hadisin Ebû Dâvud ve diğer meşhur muhaddislerce de rivayet edilmesi ve Tirmizî'nin de hadisin sıhhati hakkındaki olumlu kanaatlerine istinaden *sahih* olduğuna inanıyoruz.

50- İbn Cüreyc Ebû'z-Zübeyr'den, oda Câbir (r.a.)'den, Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

“*Hainlik yaparak, gasbederek, kişinin gözü önünde elindeki malı çarparak, başkalarının malına el koyanın eli kesilmez.*” (III/53).

Beğavî'nin isnadını tam olarak vermediği bu hadisi Tirmizî aşağıdaki senedle tahriç etmiş ve bu hadisin *hasen sahih* olduğunu, İlim adamlarının uygulaması bu hadise göre yaptıklarını söylemiştir.¹²³³

Bize Ali b. Harşem, ona İsâ b. Yunus, ona İbn Cürayc, ona Ebû Zübeyr ona Câbir şöyle rivayet etmiştir...

Ebû Dâvud, Nesâî, İbn Mâce, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel İbn Cüreyc yoluyla Câbir'den tahriç etmişlerdir.¹²³⁴

Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*), İbn Hibbân, Beğavî, İbn Hacer ve İbn Esîr bu rivayeti eserlerinde nakletmişlerdir. İbn Hibbân'ın eserini tahkik eden muhakkik isnadının sahih, İbn Hacer ise kuvvetli bir hadis olduğunu söylemişlerdir.¹²³⁵

¹²²⁹ Mâlik, *Muvatta'*, Hudûd, 22, II, 831.

¹²³⁰ Ebû Dâvud, *Sünen*, Hudûd, 13, (X, 550, 551); Tirmizî, *Sünen*, Buyû', 54, (III, 584); Nesâî, *Sünen*, Kat'u's-Sârik, 16, (VIII, 85, 86); İbn Mâce, *Sünen*, Hudûd, 28, (II, 865, 867).

¹²³¹ Tirmizî, *Sünen*, Buyû', 54, (III, 584).

¹²³² Şâfiî, *Müsned*, I, 335; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 463; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X, 319; Şevkânî, *Neylu'l-Evtâr*, VII, 152; İbn Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, III, 567; Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, III, 363.

¹²³³ Tirmizî, *Sünen*, Hudûd, 18, (IV, 52).

¹²³⁴ Ebû Dâvud, *Sünen*, Hudûd, 14, (IV, 551, 552); Nesâî, *Sünen*, Kat'u's-Sârik, 13, (VIII, 88, 89); İbn Mâce, *Sünen*, Hudûd, 26, (II, 864); Dârimî, *Sünen*, Hudûd, 8, (II, 494); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 380.

¹²³⁵ Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 38; İbn Hibbân, *Sahih*, X, 310; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X, 322; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XII, 91; İbn Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, III, 569.

Bu hadisi meşhur muhaddislerin rivayet etmesi, Tirmizî, İbn Hacer ve Şuayb el-Arnaûd'un sıhhati hakkında olumlu kanaat belirtmeleri nedeniyle, bizde de *sahih* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

51- Ebû Seleme Ebû Hureyre'den Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

“Hırsız hırsızlık yaparsa elini kesin, sonra tekrar hırsızlık yaparsa ayağını kesin. Sonra tekrar hırsızlık yaparsa elini kesin. Sonra tekrar hırsızlık yaparsa ayağını kesin.” (III/53).

Beğavî'nin tefsîrinde ve *Şerhu's-Sünne*'de isnadsız olarak rivayet ettiği bu hadisi, Dârekutnî *Sünen*'inde şu isnad nakletmiştir: Bize Muhammed b. Hasan el-Mukrî, ona Ahmed b. Abbâs, ona İsmail b. Saîd, ona Vâkidî, ona İbn Ebî Zi'b, Hâlid b. Seleme, ona Ebû Seleme ona da Ebû Hureyre şöyle tahdis etmiştir...¹²³⁶

İbn Mulakkîn ve İbn Hacer bu rivayeti Ebû Hureyre'den isnadsız olarak nakledip İbn Hacer şöyle demiştir: Dârekutnî'nin rivayet ettiği hadisle ilgili Azim el-Abadî *Ta'liku'l-Muğnî* adlı eserinde bu hadisin senesinde geçen Muhammed b. Ömer b. Vakidî'l-Eslemî vardır, Ahmed: *“Kezzâb'tır”* Buhârî: *“Metruku'l-hadis'tir. Çoğu onun zayıf olduğunu söylemişlerdir”* demiştir.¹²³⁷

Zeylaî bu hadisi Dârekutnî'den senediyle beraber nakledip şu eleştiride bulunmuştur: Vakidî hakkında ileri geri sözler söylenilmiştir.¹²³⁸

Bu hadis isnadından geçen ravi Muhammed b. Ömer b. Vakidî'den dolayı senedi zayıftır. Fakat metninde bir sıkıntı görülmemektedir. Bir sonra gelecek hadis bunun metninin *sahih* olduğunu doğrulamaktadır.

52- Ali (r.a.)'nin şöyle söylediği rivayet edilmiştir: *“Ben, onunla tuvalette temizleneceği bir el, ve onunla yürüyeceği bir ayak bırakmamaktan utanç duyarım.” (III/53).*

Sa'lebî tefsîrinde bu rivayeti şöyle nakletmiştir: Abdulhayr hadisinde şöyle dedi: Bir hırsız Hz. Ali'ye getirildi. Elini kestirdi sonra getirildi ayağını kestirdi sonra getirildi dövdürdü ve hapse attırdı ve Hz Ali: *“Ben, onunla tuvalette temizleneceği bir el, ve onunla yürüyeceği bir ayak bırakmamaktan utanç duyarım”* dedi.¹²³⁹

¹²³⁶ Dârekutnî, *Sünen*, IV, 239.

¹²³⁷ İbn Mulakkîn, *Bedru'l-Munîr*, VIII, 671; İbn Hâcer, *Telhîsu'l-Habîr*, IV, 189.

¹²³⁸ Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, III, 372.

¹²³⁹ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân an Tefsîri'l-Kur'ân*, IV, 61.

Hâzin: “Hz. Ali’den şöyle rivayet edilmiştir” diyerek bu rivayeti nakletmiştir.¹²⁴⁰

Beğavî’nin tefsîrini tahkik eden Muhammed Abdullah en-Nemir bu rivayeti İbn Ebû Şeybe *Musannef* adlı eserinde naklettiğini yazmıştır.¹²⁴¹ Bizler de bu eserde yaptığımız incelemede böyle bir rivayeti bulamadık.

Bu hadisi muteber hadis kaynaklarında bulamadık. 51 ve 52 hadis mana bakımından birbirlerini desteklemektedir. 51’inci hadisin Muhammed b. Ömer b. Vakidî’den dolayı zayıf olduğunu belirtmiştik. Bu hadisin senedini bulamadığımızdan sıhhatına dair bir kanaata varamadık.

“Ey Rasul! İnkârda yarış edenler, seni mahzun etmesin. onlardan kimileri ağızlarıyla “iman ettik!” derler...” (Mâide/41)

53- Hayber’in soylularında evli olan bir erkek ile bir kadın zina etmişti. Bunun Tevrat’taki hükmü recm idi. Soylu olmaları nedeniyle yahudiler onları recmetmek istemediler ve dediler ki: Medine’deki şu adamın kitabında recm yoktur, sadece sopalama vardır. Bazılarını Beni Kureyzalı kardeşlerinize gönderin de ondan bunu sorsunlar. Çünkü onlar o’nun komşusudurlar. Bunun üzerine bir grup insanı gizlice oraya gönderdiler ve: Muhammed’e evli iken zina edenlerin hükmünü sorun sopalamak derse kabul edin, recm derse kabul etmeyin dediler. Zina edenleri de onlarla birlikte gönderdiler. Bu topluluk önden gitti ve Beni Kureyza ve Nadir’e vardı. Onlara: Siz bu adamın komşusu ve hemşerisiniz. Bizden iki evli kişi zina etti. Bizim için Muhammed (s.a.v.)’e bu konudaki hükmünü sorun dediler. Kureyza ve Nadir kabilileri de vallahi size hoşlanmayacağınız şeyi emredecektir.

Sonra onlardan aralarında Ka’b b. Eşref, Ka’b b. Esed, Sa’ye b. Amr, Mâlik b. es-Sayf, Kenane b. Ebi’l-Hakik’inde bulunduğu bir grup Peygamber (s.a.v.)’e gelerek: Ey Muhammed! Bize evli iken zina eden erkek ve kadının kitabındaki hükmünü haber ver dediler. Peygamber (s.a.v.):

“Hükmüme razı olacak mısınız?” diye sordu.

Onlar da: Evet, dediler. O esnada Cebrail (a.s.) Peygamber (s.a.v.)’e gelerek recm hükmünü haber verdi. Onlar ise bunu almaktan yüz çevirdiler. Bunun üzerine Cebrail (a.s.):

“Seninle onlar arasında İbn Süriya’yı hakem seç” dedi ve onun vasıflarını anlattı. Peygamber (s.a.v.)’de onlara:

¹²⁴⁰ Hâzin, *Lubabu’t-Te’vil*, II, 42.

¹²⁴¹ Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzil*, III, 53.

“Tüysüz, kör, fedek'te oturan ve İbn Süriya ismindeki bir genci tanıyor musunuz?” diye sordu.

Onlar: Evet, diye cevap verdiler. O:

“O'nun sizin katınızdaki değeri nedir?” dedi.

Onlar: O dünyada, Allah'ın Musa'ya Tevrat'ta indirdiğini bilen en bilgin insandır, dediler.

“Onu buraya getirin” buyurdu.

Onlar da onu getirdiler. Peygamber (s.a.v.) ona:

“Sen İbn Süriya'mısın?”

Evet, dedi. O (s.a.v.):

“Sen yahudilerin en çok bilen alimi misin?” dedi:

Öyle sanıyorlar.

Peygamber (s.a.v.): “O'nu (İbn Suriya'yı) benimle aranızda hakem kabul eder misiniz?” dedi. Onlar: Evet, diye cevap verdiler. Peygamber (s.a.v.) ona:

“Kendinden başka ilah olmayan, Musa'ya Tevrat'ı indiren, sizi Mısır'dan çıkaran, size denizi yaran, sizi kurtarıp Firâvun'un ordusunu boğan, üzerinize bulutları geren, bildircin ve kudret helvası indiren, size kitabı indiren, onda helal ve haramı bildiren Allah aşkı için soruyorum; kitabınızda evli kimse hakkında (zina ettiğinde) recm var mı?” dedi.

İbn Süriya: Evet bana söylediğin gibi. Yalan söyleyecek Tevrat'takini tahrif edip değiştirecek olsam Tevrat'ın beni yakmasından korkarım. Ancak kitabındaki hüküm nedir, ya Muhammed? dedi. Peygamber (s.a.v.):

“Adaletli dört kişi sürme çöpünün sürmedanlığa girer gibi erkeğinkinin kadınınkine girdiğine dair şahitlik yaparlarsa recm gerekir” dedi.

İbn Süriya: Tevrat'ı Musa (a.s.)'a indiren Allah'a andolsun ki Allah Musa'ya Tevrat'ta da böyle vahyetti” dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):

“Allah'ın emrinde ilk defa ne zaman gevşeklik yaptınız?” diye sordu.

İbn Süriya: Soyluyu yakaladığımızda onu serbest bırakır, zayıfı yakaladığımızda ise ona haddi uygulardık. Böylece aramızda zina yaygınlaştı. Bir defa padişahın amcasının oğlu zina ettiği halde recmetmedik. Daha sonra başka biri zina edince padişah onu recmetmek istediye de halk buna isyan etti ve: Falan (amcası oğlu) recmedilmedikçe onu recmetmeyeceğiz dediler. Biz de: Gelin hem soyluya hem de zayıfa uygulanabilecek bir ceza kararlaştıralım dedik ve sopalamayı ve siyah boyayla

boyamayı kararlaştırdık; ziftli değnekle 40 değnek vurur, sonra yüzlerini boyar, sonrada iki eşeğe ters bindirilip gezdirilirdi. İşte recm yerine bunu yaparlardı. Yahudiler İbn Süriya'ya: Ne de çabuk haber verdin. Seni övdüğümüz gibi değilsin, o niteliklere sahip değilsin. Sen yanımızda olmadığın için gıybet etmek istemedik. O da onlara: Vallahi bana Tevrat aşkına yemin ettirdi. Tevrat'ın beni helak etmesinden korkmasaydım bunları anlatmazdım, dedi. Bu olaydan sonra Peygamber (s.a.v.) emretti; zina etmiş erkek ve kadın mescidinin önünde recmedildi. Ve:

“Allah'ım! Ben, yok ettikleri emrini ihya eden ilk kimse oldum” dedi. Bunun üzerine Allah: **“Ey Rasul! Ağzlarıyla küfrettikleri halde..”** (Mâide/41) âyetini indirdi. (III/55-56).

Beğavî'nin senedini vermediği bu hadisi Ebû Dâvud muhtasar olarak şu senedle nakletmiştir: Bize Yahyâ b. Musa el-Belhî, ona Ebû Usâme, ona Mucâlid, ona Âmir ona da Câbir b. Abdillâh şöyle tahdis etti...¹²⁴²

Bu hadisi Müslim, Ebû Dâvud, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Berâ'b. Azib'ten tahriç etmişlerdir.¹²⁴³

Taberî çeşitli isnatlarla bu rivayeti tefsîrinde nakletmiştir.¹²⁴⁴

Hz. Peygamber'in bu iki kişiyi recm etmesinin nedeni kendileri Yahudi olduğundan Tevrat'ın recm ilgili hükmü onlara uygulamasından dolayıdır.

Bu hadisi Müslim ve Ebû Dâvud gibi önemli muhaddislerin rivayet etmesi, hadisin ravileri hakkında olumsuz bir değerlendirmenin olmaması nedeniyle *sahih* olduğu kanaatine vardık.

54- Bize Ebu'l-Hasen es-Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ebû İshâk el-Hâşimî, ona Ebû Mus'ab, ona Mâlik, ona Nafi, ona Abdullah b. Ömer (r.a.) şöyle anlattı: Yahudiler Peygamber (s.a.v.)'e gelerek onlardan bir erkek ve bir kadının zina ettiklerini haber verdiler. Peygamber (s.a.v.):

“*Recm hususunda Tevrat'ımızda ne var?*” diye sordu.

Onlar: Biz zina edenleri ifşa eder sonra sopalarız, dediler. Abdullah b. Selam: “Yalan söylediniz Onda recm âyeti var” dedi. Onlar da Tevrat'ı getirdiler ve açtılar. Birisi elini recm âyetinin üzerine koyarak öncesini ve sonrasını okuyuverdi. Abdullah ona: “Elini kaldır” dedi. Elini kaldırdığında bir de baktılar ki recm âyeti. Bunun üzerine:

¹²⁴² Ebû Dâvud, *Sünen*, Hudûd, 25, (IV, 600, 601).

¹²⁴³ Müslim, *Sahih*, Hudûd, 28, (1700), (II, 1327); Ebû Dâvud, *Sünen*, Hudûd, 25, (IV, 595, 596); İbn Mâce, *Sünen*, Hudûd, 10, (II, 855); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 286.

¹²⁴⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, X, 3045, 305, 306.

Muhammed doğru söylemiş, onda recm âyeti var, dediler. ‘Rasûlullah (s.a.v.) de emretti ve ikisi recmedildi. Abdullah b. Ömer (r.a.) der ki: Adamı gördüm, kadına doğru eğilerek, onu taştan korumaya çalışıyordu. (III/57).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Dârimî ve Mâlik Abdullah b. Ömer’den tahriç etmişlerdir.¹²⁴⁵

Nesâî, İbn Hibbân ve Beğavî bu rivayeti eserlerinde nakletmişlerdir. İbn Hibbân’ın eserini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd isnadının sahîh, Beğavî ise sahîhliğinde ittifak olduğunu belirtmişlerdir.¹²⁴⁶

Beğavî عَلَيْهَا يُجْنَى ibaresini şu şekilde açıklamıştır: Onu taştan korumak için üzerine kapandı.¹²⁴⁷

Ayrıca Hâzin ve İbn Kesîr tefsîrlerinde bu hadisi rivayet etmişlerdir.¹²⁴⁸

Bu hadis *müttefekun aleyh* olduğundan ve verdiğimiz bilgilere istinaden *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

“**Onlar, sürekli yalanı dinlerler, sürekli haram yerler...**” (Mâide/42).

55- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melehî, ona Abdurrahman b. Ebî Şurayh, ona Ebu’l-Kâsım el-Beğavî, ona Ali b. Ca’d, ona İbn Ebî Zi’b, ona Haris b. Abdurrahman, ona Ebû Seleme b. Abdurrahman ona Abdullah b. Amr demiştir ki: “Rasûlullah (s.a.v.), rüşvet verene de alana da lanet etti.” (III/59).

Bu Hadisi Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel Ebû Zi’b’in tarikiyle, Abdullah b. Amr’dan tahriç edip; Tirmizî hadisin *hasen sahîh* olduğunu belirtmiştir.¹²⁴⁹

Abdurrezzâk ve İbn Ebî Şeybe *mevkûf* olarak Şurayh’tan, İbn Hibbân Ebû Hureyre’den ve Amr b. As’tan merfu’ olarak rivayet edip, Şuayb el-Arnaûd, hadisin isnadının hasen ricalinin de güvenilir olduğunu söylemiştir.¹²⁵⁰

Taberânî ve Heysemî Ümmi Seleme’den, Hâkim ve Bedrettin Aynî, Amr b.

¹²⁴⁵ Buhârî, *Sahîh*, Menâkib, 26, (IV, 186), Hudûd, 24, 37, (VIII, 22, 30); Müslim, *Sahîh*, Hudûd, 26, 27, (1699), (II, 1326, 1327); Ebû Dâvud, *Sünen*, Hudûd, 25, (IV, 593, 594); Dârimî, *Sünen*, Hudûd, 15, (II, 497); Mâlik, *Muvatta’*, Hudûd, 1, (II, 819).

¹²⁴⁶ Nesâî, *Sünenü’l-Kübrâ*, VI, 484; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 279; Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, X, 284, 285.

¹²⁴⁷ Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, X, 285.

¹²⁴⁸ Hâzin, *a.g.e.*, II, 44; İbn Kesîr, *a.g.e.*, III, 103, 105.

¹²⁴⁹ Ebû Dâvud, *Sünen*, Daavât, 4, (IV, 9, 10); Tirmizî, *Sünen*, Ahkâm, 9, (IV, 623); İbn Mâce, *Sünen*, Ahkâm, 2, (II, 775); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 146, 190, 194, 212.

¹²⁵⁰ Abdurrezzâk, *Musannef*, VIII, 148; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, 445; İbn Hibbân, *Sahîh*, XI, 467, 468.

As'tan İbn Hacer ise Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir.¹²⁵¹

Heysemî: “Ricali *sika*'dır” Hâkim: “Bu hadisin isnadı sahîh olduğu halde Buharî ve Müslim tahriç etmemişlerdir. Buna Ebû Hureyre ve Savbân'nın hadisleri şahittir” İbn Hacer: “Tirmizî: Dârimî, Abdullah b. Amr hadisini kuvvetli görmüştür” demişlerdir.¹²⁵²

Yukarıda verdiğimiz bilgilere istinaden bu hadisin *sahîh* olduğu kanaatine vardık.

56- Bize Peygamber (s.a.v.)'in şöyle buyurduğu rivayet edildi:

“*Adiller Allah (c.c.) katında nurdan minberler üzerindedirler.*” (III/59).

Bu hadisin tahriç ve değerlendirmesini Nisa sûresin tefsîrinde geçen 135 nolu hadiste yaptık.

57- Bir hadiste “*Adam, cehennemden, güzelliği gitmiş rengi de uçmuş olarak çıkar.*” buyurulmuştur. (III/60).

Bu rivayeti Sa'lebî, İbnü'l-Cevzî, Râzi, Kurtubî, Hâzin ve Bursevî tefsîrlerinde isnadsız olarak rivayet etmişlerdir.¹²⁵³

İbnü'l-Cevzî'nin tefsîrini tahkik eden Abdurrezzâk el-Mehdî bu rivayetle ilgili şöyle demektedir: Bu rivayetin müsnedini görmedim. Zemahşerî *el-Fâik*'te İbnü'l-Cevzî ise *Ğaribu'l-Hadîs* adlı eserlerinde isnadsız olarak rivayet etmişlerdir. Bu rivayetin aslı yoktur. Yani isnadı yoktur.¹²⁵⁴

Zemahşerî *el-Fâik fi Ğaribi'l-Hadîs* adlı lügat eserinde bu rivayeti hadis olarak vermeden *حبر* kelimesini açıklama sadedinde nakletmiştir.¹²⁵⁵

Beğavî'nin isnadsız olarak verdiği bu haberi hadis kaynaklarında bulamadık.

Yukarıdaki bilgiler ışığında bizler de böyle bir rivayetin aslının olmadığına kanaat getirdik.

“**Hem onda onlara şunu da yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş...**” (Mâide/45).

58- Bize Ebû Saîd Ahmed b. İbrahim eş-Şurayhî, ona Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Sa'lebî, ona Ebû Abdullah el-Hüseyn b. Muhammed ed-Deyneverî, ona Ömer b. el-Hattâb, ona Abdullah b. el-Fadl, ona Ebû Hayseme, ona

¹²⁵¹ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, IV, 199; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 115; Aynî, *Umdetu'l-Kâri*, XXIII, 83; İbn Hâcer, *Talhisu'l-Habîr*, IV, 458.

¹²⁵² Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XXIII, 398; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, IV, 199; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 115; Aynî, *Umdetu'l-Kâri*, XXIII, 83; İbn Hâcer, *Talhisu'l-Habîr*, IV, 458.

¹²⁵³ Sa'lebî, *a.g.e.*, IV, 70; İbnü'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesir fi İlmi't-Tefsîr*, I, 551; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XII, 366; Kurtubî, *a.g.e.*, XIV, 12; Hâzin, *a.g.e.*, II, 47; Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, VIII, 389.

¹²⁵⁴ İbnü'l-Cevzi, *a.g.e.*, I, 551.

¹²⁵⁵ Zemahşerî, *el-Faik fi Ğaribi'l-Hadîs*, I, 251.

Cerir, ona Muğîre, ona Şa'bî, ona Ubâde b. es-Sâmit (r.a.), Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu haber verdi:

“Her kim bedeninden birşeyi sadaka olarak verir (kisasını affeder)se Allah da (c.c.) o kadar günahını affeder.” (III/64).

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel Cerir yoluyla Beğavî'nin naklettiği isnad gibi İbn Sâmit'ten nakletmiş; عَنْ جَسَدِهِ kelimesi yerine عَنْ جَسَدِهِ ibaresini kullanmıştır.¹²⁵⁶

Tirmizî Ebû Derdâ'dan uzun bir hadis rivayet edip şöyle demiştir: Bu garib bir hadis olup, bu hadisi bu vecih dışında başka şekilde bilmiyoruz.¹²⁵⁷

İbn Mâce bu hadisi Ebû Derdâ'dan şu metinle rivayet etmiştir. Ebû Derdâ Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu işittim: Bir adamın vücudunu bir şey isabet eder ve onun için sadaka verirse muhakkak Allah onun derecesini yükseltir. Veya onun günahını bağışlar. Ravi kulaklarının işittiğini kalbinin de kavradığını söyledi.¹²⁵⁸

Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*), Ebu'l-Fidâ ve Heysemî bu rivayeti nakledip, Heysemî şöyle demiştir: Ahmed b. Hanbel ve Taberânî bu hadisi rivayet etmişler, Ahmed b. Hanbel'in *Musned*'indeki raviler sahîh ravilerdir.¹²⁵⁹

Râzî bu rivayeti tefsîrinde Ubâde b. Samit'ten nakletmiştir.¹²⁶⁰

Tirmizî, Ebû Derdâ'dan rivayet ettiği hadis için garip bir hadistir demiştir. Beğavî ve Ahmed b. Hanbel'in aynı senedle bu hadisi Ubâde b. Sâmit'ten nakletmesi, Heysemî'nin de Ahmed b. Hanbel'in ravilerine sahîh ravilerdir sözüne istinaden bizlerde bu hadisin *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

“Ey iman edenler! Yahudi ve Hıristiyanları koruyucu edinmeyin. Onlar ancak birbirlerinin kuruyucularıdır...” (Mâide/51).

59- Bazıları şöyle söylemişlerdir: Ubâde b. Sâmit ve Abdullah b. Übeyy b. Selûl hakkında inmiştir. Bunlar anlaşmazlığa düşmüşlerdi. Ubâde: Benim çok sayıda güçlü yahudi dostlarım var. Ancak yahudilere dost olmaktan Allah'a ve Rasûlüne sığınırım. Benim Allah'tan ve Rasûlun'den başka dostum yok dedi. Abdullah ise: Ben yahudilerle dostluktan sığınmam. Çünkü zamanın felaketlerinden korkarım. Onlarsız olamam dedi. Peygamber (s.a.v.)'de:

¹²⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, *Musned*, V, 330.

¹²⁵⁷ Tirmizî, *Sünen*, Diyât, 5, (IV, 14, 15).

¹²⁵⁸ İbn Mâce, *Sünen*, Diyât, 35, (II, 898).

¹²⁵⁹ Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, X, 83; Ebu'l-Fidâ, *Câmiu'l-Mesânid*, IV, 553; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, VI, 302.

¹²⁶⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XII, 369.

“Ey Ebu’l-Habbab (Abdullah), Ubâde’ye karşı cimrilik yaptığın, yahudilerle dostluğun sanadır, ona değil” dedi.

O da: O zaman ben de kabul ediyorum, dedi. Bunun üzerine Allah (c.c.) bu (Mâide/51) âyeti indirdi. (III/67).

Beğavî’nin isnadsız olarak naklettiği bu rivayeti Taberî şu isnadla rivayet etmiştir: Bize Ebû Kerîb, ona İbn İdrîs, ona babası ona da Utay b. Sa’d şöyle dedi...¹²⁶¹

Sa’lebî ve Zemahşerî Taberî’den bu rivayeti tahric etmişlerdir. Kurtubî, İbn Kesîr ve Hâzin bu âyetin Ubâde b. Samit hakkında nazil olduğunu söylemişlerdir.¹²⁶²

Bu rivayeti muteber hadis kaynaklarında bulamadık. Sıhhatıyla ilgili herhangi bir kanaata varamadık.

“Ey iman edenler! İzinizden kim dininden dönerse, bilsin ki Allah, onun yerine Allah’ın kendilerini sevdiği, onların da Allah’ı sevdiği, müminlere karşı yumuşak başlı, kâfirlere karşı onurlu ve güçlü olan bir topluluğu getirecektir...” (Mâide/54).

60- Peygamber (s.a.v.) vefat ettiğinde mekke’liler, Medine’liler ve Bahreyn’deki Abdulkays kabilesi dışında tüm araplar mürted olmuşlar, bazıları zekâtı vermeyi reddetmişlerdi. Ebû Bekir (r.a.) onlarla savaşmaya niyetlenince bunu sahâbe hoş karşılamadılar. Ömer (r.a.): Peygamber (s.a.v.):

“İnsanlarla la ilahe ilallah diyene kadar savaşmakla emrolundum. Bunu diyen benden malını ve nefsinin korumuş olur. Ancak hak olarak can alma (kısas vs. cezalar) başka. O’nun (La ilahe ilallah’ı diyenin) hesabı Allah’adır.” buyurmuşken nasıl olurda onlarla savaşırız? Dedi. Ebû Bekir de (r.a.):

“Vallahi namazla zekatın arasını ayıranla (namazı kabul ettiği halde zekat vermeyi reddence) savaşacağım. Çünkü zekat malın hakkıdır. Vallahi, şâyet Peygamber (s.a.v.)’e ödedikleri bir oğlağı benden esirgeseler de, onlarla savaşırdım.” III/69).

Beğavî’nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel şu isnadla tahric etmişlerdir: Bize Zührî, ona Ubeyd b. Abdullah b. Utbe b. Mes’ûd ona da Ebû Hureyre şöyle tahdis etti...¹²⁶³

¹²⁶¹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, X, 395.

¹²⁶² Sa’lebî, *a.g.e.*, IV, 75, 76; Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 643; Kurtubî, *a.g.e.*, VII, 216; İbn Kesîr, *a.g.e.*, III, 122; Hâzin, *a.g.e.*, II, 52.

¹²⁶³ Buhârî, *Sahîh*, Zekât, 1, 40, (II, 109, 110, 124, 125), İ’tisam bi’s-Sünne, 2, (VIII, 140, 141); Müslim, *Sünen*, İmân, 32, (20), (I, 51, 52); Ebû Dâvud, *Sünen*, Zekât, 1, (II, 198, 199); Tirmizî, *Sünen*, İmân, 1, (V, 3, 4); Nesâî, *Sünen*, Zekât, 3, (V, 14, 15); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 528.

Beğavî'nin metni ile yukarıda isimlerini verdiğimiz muhaddislerin metinleri arasında bazı farklılıklar görülmektedir.

Sahîh ve *Sünen* sahipleri şu metinle rivayet etmişlerdir: Rasûlullah (s.a.v.) vefat edince ve Ebû Bekir de halife olunca Araplardan kâfir olup İslam'dan çıkanlar oldu Ömer b. Hattâb, Ebû Bekir'e şöyle dedi:

Taberî ve Hâzin tefsîrlerinde bu rivayeti nakletmişlerdir.¹²⁶⁴

Tirmizî bu hadisin *hasen sahîh* olduğunu belirtmiştir.¹²⁶⁵

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, diğer meşhur muhaddislerce de rivayet edilmesi, Tirmizî'nin sahîh olarak değerlendirmesi nedeniyle bizde de bu hadisin *sahîh* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

61- Ebû Bekir b. Ayyaş der ki: Ebû Hüseyin'in şöyle söylediğini işittim: Peygamberlerden sonra Ebû Bekir'den faziletli kimse doğmamıştır; mürtedlerle savaşta peygamberlerden bir peygamberin yerini tuttu.

Peygamberin hayatında şu üç grup insan mürted oldu (dinden çıktı).

“Beni Medlec” başkanları Zu'l-Himar Ayhele' b. Ka'b el-Ansî idi. el-Esved diye lakaplanırdı. Kâhin birisiydi. Yemen'de Peygamberlik iddia etti ve orayı ele geçirdi. Rasûlullah (s.a.v.) Muâz b. Cebel ile beraberindeki müslümanlara mektup yazarak, insanları dinlerine sarılmaya ve el-Esved'le savaşmaya teşvik etmelerini emretti. onu yatağındaiken Feyrûz ed-Deylemî öldürdü. İbn Ömer (r.a.) der ki: Öldürülme haberi Peygamber (s.a.v.)'e o gece gökten geldi. Peygamber (s.a.v.):

“*el-Esved dün öldürüldü. Onu mübarek bir adam öldürdü*” buyurdu.

Ona: Kim o? Diye sordular.

“*Feyrûz*” buyurdu. Peygamber (s.a.v.) Sahâbesini Esved'in öldürüleceğine dair müjdelemişti. Ertesi günü de öldürüldü. Onun ölüm haberi Medine'ye Üsame çıktıktan sonra, Rebiülevvel ayının sonlarında ulaştı. Bu, Ebû Bekir'e nasip olan ilk fetih idi. **(III/70).**

Beğavî'nin senedsiz olarak naklettiği bu rivayeti Taberî şu isnadla farklı bir metinle rivayet etmiştir: Bize İbn Sa'd, ona Emmî Ya'kub b. İbrahim, ona Seyf, ona Hişâm b. Urve ona da babası şöyle dedi...¹²⁶⁶

Beyhaki ve İbn Hacer bu olayla ilgili çeşitli rivayetler nakletmişlerdir.¹²⁶⁷

¹²⁶⁴ Taberî, *a.g.e.*, X, 412; Hâzin, *Lubâbu't-Te'vîl*, II, 54, 55.

¹²⁶⁵ Tirmizî, *Sünen*, İmân, 1, (V, 4).

¹²⁶⁶ Taberî, *Tarihu't-Taberî*, III, 185.

¹²⁶⁷ Beyhakî, *Delâilu'n-Nubuvve*, V, 334, 336; İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sehâbe*, 5, 291.

Sa'lebî ve Bursevî bu rivayeti tefsîrlerinde nakletmişlerdir.¹²⁶⁸

Bu rivayeti muteber hadis kaynaklarında bulamadık. Sihatına dair bir kanaata varamadık.

62- İkinci grup Yemâme'deki Beni Hanife'ydi. Başkanlarının ismi Müseyleme'tü'l-Kezzab idi. Semâme b. Kays, Peygamber (s.a.v.)'in hayatında 10. yılın sonlarında kendisinin Peygamberlikte Muhammed (s.a.v.)'e ortak olduğunu iddia etti. Peygamber (s.a.v.)'e şöyle mektup yazdı: Allah Rasûlu Müseyleme'den Allah Rasûlu Muhammed'e! Yeryüzünün yarısı senin yarısı benim. Bu mektubu ona kendisine tabi olanlardan iki kişiyle gönderdi. Peygamber (s.a.v.) onlara:

"Müseyleme'nin Peygamber olduğuna şehadet ediyor musunuz?" diye sordu. Evet, dediler. Peygamber (s.a.v.)

"Elçilerin öldürülmemesi kaidesi olmasaydı sizi öldürürdüm" dedi ve şu mektubu iade etti:

"Allah Rasûlu Muhammed'den yalâncı Müseyleme'ye. Yüryüzü hiç şüphesiz Allah'ındır. ona kullarından istediğini varis kılar, güzel akibet Allah'tan sakınanlaradır."

Daha sonra Peygamber (s.a.v.) hastalandı ve vefat etti. Ebû Bekir (r.a.)'de Hâlid b. Velid (r.a.)'i büyük bir orduyla birlikte Müseyleme'ye gönderdi. Allah onu şiddetli bir savaş sonunda, Hamza (r.a.)'nın katili ve Mat'am b. Adiy'nin kölesi Vahşî eliyle öldürdü. Vahşî şöyle söylerdi. Cahiliyye döneminde insanların en hayırlısını, müsülman olduktan sonra da insanların en şerlisini öldürdüm. **(III/70)**.

Beğavî'nin isnadsız olarak verdiği bu rivayeti Ebû Dâvud ve Ahmed b. Hanbel Ebû Nuaym'den tahriç etmişlerdir.¹²⁶⁹

Ebû Dâvud bu hadisi şu senedle rivayet etmiştir: Bize Ebû Nasr Ahmed b. Sehl b. Hamdeveyh el-Fakif bi- Buhârî, ona İbrahim b. Ma'kil en-Neseî, ona Muhammed b. Amr er-Rârzî (Lakabı Zuneyc'tir), ona Seleme b. Fadl el-Ebreş ona da Muhammed b. İshâk şöyle tahdis etti...¹²⁷⁰

Hâkim ve Taberî Muhammed b. İshâk yoluyla Nuaym'den rivayet etmişlerdir. Hâkim şöyle demiştir: Bu hadis Müslim'in şartına göre sahîh olduğu halde onu Müslim tahriç etmemiştir.¹²⁷¹

¹²⁶⁸ Sa'lebî, *a.g.e.*, IV, 77; Bursevî, *a.g.e.*, II, 405.

¹²⁶⁹ Ebû Dâvud, *Sünen*, Cihâd, 154, (III, 191, 192); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 487.

¹²⁷⁰ Ebû Dâvud, *Sünen*, Cihâd, 154, (III, 191, 192); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 487.

¹²⁷¹ Hâkim, *Müstedrek*, II, 155; Taberî, *Târîhu'r-Resûl ve'l-Mulûk (Târîhu't-Taberî)*, III, 146.

Ebû Dâvud, Ahmed b. Hanbel ve Hâkim'in naklettikleri hadisin metni Beğavînin metnine göre lafızları farklı ve kısadır. Zemahşerî ve Hâzin'in rivayeti ise Beğvî'ninkiyle aynıdır. Hâkim'in sahihtir görüşüne istinaden *sahih* olduğuna kanaat getirdik.

63- Âişe (r.anha.) der ki: Peygamber (s.a.v.) vefat etti. Araplar dinden çıktılar ve nifak her yeri kapladı. Ebû Bekir (r.a.)'in başına öyle zorluklar geldi ki, koca dağların başına gelseydi onları ufalayiverir. **(III/71).**

Beğavî'nin isnadsız olarak naklettiği bu *mevkûf* hadisi İbn Hişâm (ö. 218/833) senedsiz olarak şu şekilde nakletmiştir. İbn İshak şöyle dedi: Hz. Peygamber vefat edince müslümanların başına büyük bir felaket geldi. Hz. Âişe'nin şöyle dediği bana ulaştı: İbn İshâk Hz. Peygamberin vefatıyla Müslümanların musibeti büyük oldu. Hz. Âişe'den bana ulaşan habere göre Hz. Peygamber vefat ettiği zaman araplar murted oldular. Yahudi ve hıristiyanların kötülükleri arttı. Munafıklık zirve yaptı. Müslümanlar peygamberlerini yitirdiklerinden, kış gecesinde yağmura tutulmuş koyunlar gibi oldular. Ta ki Allah onları Ebû Bekir'in etrafında toplayana kadar.¹²⁷²

Ayrıca Beğavî *Şerhu's-Sünne*'de bu hadisi isnadsız olarak nakletmiştir.¹²⁷³

Bu hadisi Beğavî ve İbn Hişâm'ın eserleri dışında herhangi bir kaynakta bulamadık. Hadisin senedini bulamadığımızdan dolayı sıhhatıyla ilgili bir kanaate varamadık.

64- Rivayet edildiğine göre bu “...Allah, onun yerine Allah'ın kendilerini sevdiği, onların da Allah'ı sevdiği... bir topluluğu getirecektir.”(Maide/54) âyet indiğinde Rasûlullah (s.a.v.) Ebû Musa (r.a.)'yı işaret ederek:

“Onlar bunun kavmi” buyurmuştur. **(III/71).**

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi İbn Ebî Şeybe şu isnadla tahrîc etmiştir. Bize İbn İdrîs, ona Şu'be, ona Simâk ona da İyâd el-Aşarî Hz. Peygamber'in Ebû Nus'ya şöyle dediğini nakletmiştir.¹²⁷⁴

Taberânî, Hâkim, Zeylaî ve Heysemî bu hadisi nakletmişlerdir. Hâkim, Müslim'in şartına göre sahih olduğunu, Heysemî ise Taberânî'nin naklettiği bu hadisin ricalinin sahih olduğunu söylemişlerdir.¹²⁷⁵

¹²⁷² İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 665.

¹²⁷³ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIV, 91.

¹²⁷⁴ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 387.

¹²⁷⁵ Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XVII, 371; Hâkim, *Müstedrek*, II, 342; Zeylaî, *Tahrîcu Ehâdisu'l-Keşşâf*, I, 411; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, VII, 16.

Ayrıca bu hadisi Taberî, İbn Ebî Hâtim, Sa'lebî, Râzi, Kurtubî, Hâzin, İbn Kesîr ve Suyûtî tefsîrlerinde nakletmişlerdir.¹²⁷⁶

Verdiğimiz bilgilere istinaden bu hadisin *sahîh* olduğu kanaatine vardık.

65- Bize Ebû Abdullah Muhammed b. Fadl el-Hirekî, ona Ebu'l-Hasan et-Taysefunî, ona Abdullah b. Ömer el-Cevher, ona Ahmed b. Ali el-Kuşmîhenî, ona Ali b. Hucrin, ona İsmail b. Ca'fer, ona Muhammed b. Amr b. Alkame, ona Ebû Seleme, ona da Ebû Hureyre (r.a.) 'Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

“Size Yemenliler geldi. Onların kalpleri daha zayıf, duyguları daha ince ve hassastır. İman Yemen’lidir, hikmet Yemen’lidir.” (III/71).

Bu hadisi Buhârî ve Müslim Ebû Hureyre'den tahriç etmişlerdir.¹²⁷⁷

Ayrıca Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel Ebû Seleme yoluyla Ebû Hureyre'den rivayet edip, Tirmizî hadisin *sahîh* olduğunu belirtmiştir.¹²⁷⁸

Ma'mer b. Râşid, Şâfiî, İbn Ebû Şeybe, Bezzâr, İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî bu rivayeti nakletmişlerdir. Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, Şeyhayn'ın şartına göre isnadının *sahîh* olduğunu, Beğavî ise sıhhatinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.¹²⁷⁹

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, diğer meşhur muhaddislerce de rivayet edilmesi, Muhakkik Şuayb Arnaûd ve Beğavî'nin *sahîh* olarak değerlendirmeleri nedeniyle bizde de bu hadisin *sahîh* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

66- Ubâde b. es-Sâmit'in şöyle dediğini rivayet ettik: “‘Rasûlullah (s.a.v.)’a işitme ve itaat etme, nerede olursak olalım kınayıcının kınamasından korkmaksızın hakkı söyleme ve yapma hususunda biat ettik. (III/72).

Bu hadisin tahriç ve değerlendirmesini Nisa suresinin tefsîrinde geçen 139. hadiste yaptık.

“Sizin koruyucunuz önce Allah, sonra Rasûlü, sonra da rükû ederek namazı kılan, zekâtı veren müminlerdir.” (Mâide/55).

67- Câbir b. Abdillâh (r.a.) der ki: Abdullah b. Selâm Peygamber (s.a.v.)'e gelerek:

¹²⁷⁶ Taberî, *a.g.e.*, X, 415; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IV, 1160; Sa'lebi, *a.g.e.*, IV, 78; Râzi, *a.g.e.*, XII, 378; Kurtubî, *a.g.e.*, VI, 220; Hâzin, *a.g.e.*, V, 55; İbn Kesir, *a.g.e.*, III, 124; Suyûtî, *a.g.e.*, III, 102.

¹²⁷⁷ Buhârî, *Sahîh*, Meğâzî, 74, (V, 122); Müslim, *Sahîh*, İmân, 84(52), I, 72.

¹²⁷⁸ Buhârî, *Sahîh*, Menâkib, 1, (IV, 154, 155); Müslim, *Sahîh*, İmân, 88, (52), (I, 73); Tirmizî, *Sünen*, Menâkib, 71, (V, 726, 727); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 502.

¹²⁷⁹ Ma'mer b. Râşid, *el-Cami'*, XI, 52; Şâfiî, *Müsned*, I, 280; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 406; İbn Hibbân, *Sahîh*, XVI, 286; Bezzâr, *Müsned*, XVII, 202; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 567; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIV, 201.

“Ey Allah’ın Rasûlu, Kureyza ve Nadir kabilelerimiz bizleri terkedip bizimle ilişkileri kestiler ve bizlerle oturup kalkmayacaklarına yemin ettiler” dedi. Bunun üzerine bu (Maide/56) âyeti kerime indi. Rasûlullah (s.a.v.)’da ona bu âyeti okuyunca O:

“Ya Rasûlallah, dost olarak Allah’tan, Rasûlü’nden ve müminlerden razı olduk” dedi. (III/72).

Bu hadisi Sa’lebî, Vâhidî ve Hâzin isnadsız olarak Câbir b. Abdillâh’tan rivayet etmişlerdir.¹²⁸⁰

Bu rivayeti muteber hadis kaynaklarında bulamadık. Sıhhatıyla ilgili bir kanaata varamadık.

68- “Süddî’ye göre bundan (Mâide/55) maksat Ali (r.a.)’dir. O namazda ruku halindeyken bir dilenci gelmiş, oda ona yüzüğünü vermişti. (III/73).

Beğavî’nin Süddî’den isnadsız olarak naklettiği bu rivayeti Taberî aşağıdaki isnadla rivayet edip metninde şu fazlalık görülmektedir: هؤلاء جميع المؤمنين

Bize Muhammed b. Hüseyin, ona Ahmed b. Mufaddel, ona Ebât ona da Süddî şöyle dedi...¹²⁸¹

İbn Ebî Hâtîm, Vâhidî, Zemahşerî, Hâzin, İbn Kesîr ve Suyûtî bu rivayeti nakletmişlerdir.¹²⁸²

Vâhidî’nin rivayet ettiği hadisin senesinde Muhammed b. Mervân vardır. Bu şahıs hakkında şunlar söylenilmiştir.

Zeylaî: Muhammed b. Mervân Süddî Sağîr olarak bilinip, *metruku’l-hadîs*’tir.¹²⁸³

Heysemî: Muhammed b. Mervân es-Süddî’nin zayıflığı üzerinde icma vardır.¹²⁸⁴

Makdisî: Muhammed b. Mervân *kezzâb*’tır.¹²⁸⁵

İbnü’l-Cevzî, Muhammed b. Mervân Süddî hakkında: “Yahyâ: *Sika* biri değildir. İbn Nemîr: *Kezzâb*’tır. Nesâî: *Metrûk*’tur. İbn Hibân: Hadisleri ancak itibar için yazılır” demiştir.¹²⁸⁶

¹²⁸⁰ Sa’lebî, *a.g.e.*, IV, 80; Vâhidî, *Esbâbu’n-Nuzûl*, I, 201; Hâzin, *a.g.e.*, II, 56.

¹²⁸¹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, X, 425.

¹²⁸² İbn Ebî Hâtîm, *Tefsîru’l-Kur’ân’ni’l-Azîm*, IV, 1162; Vâhidî, *a.g.e.*, I, 201, 202; Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 649; Hâzin, *a.g.e.*, II, 56; İbn Kesîr, *a.g.e.*, III, 126, 127; Suyûtî, *a.g.e.*, III, 106.

¹²⁸³ Zeylaî, *a.g.e.*, III, 16.

¹²⁸⁴ Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid*, I, 214

¹²⁸⁵ Makdisî, *Tezkiretu’l-Huffâz*, I, 62

¹²⁸⁶ İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 303.

İbnu'l-Meğâzilî, İbn Abbâs'tan, İbn Esîr Abdullah b. Selâm'dan, Zeylaî ve Heysemî ise bu hadisi Ammâr b. Yâsir'den rivayet edip sıhhatıyla ilgili bir değerlendirmede bulunmamışlardır.¹²⁸⁷

Beğavî'nin tefsîrini tahkik eden Abdurrezzâk el-Mehdî, bu rivayetin uydurma olduğunu söylemiştir.¹²⁸⁸

Bu rivayeti muteber hadis kaynaklarında bulamadık. Suddî bunu *mursel* olarak rivayet ettiğinden dolayı zayıftır. Yukarıda zikrettiğimiz tefsîrlerde yaptığımız araştırmada şu sunuca vardık. Bu âyet özelde Hz. Ali ve Ubâde b. Sâmit hakkında nazil olmuşsa da namaz kılan, zekât veren, Allah'ı ve Peygamberi kendisine veli edinen tüm müslümanları kapsamaktadır.

“De ki: Ey kitap ehli! Siz şunun için bizden hoşlanmıyorsunuz: Biz Allah'a iman ettiğimiz gibi, hem kendimize indirilene, hem de daha önce indirilmiş olana iman etmekteyiz. Sizin ise çoğunuz yoldan çıkan günahkârlarsınız.” (Mâide/59).

69- İbn Abbâs (r.a.) der ki: Aralarında Ebû Yâsir b. Ahtab, Rafî' b. Ebî Râfi' ve diğerlerinin de bulunduğu bir grup Yahudi, Peygamber (s.a.v.)'e gelerek onun iman ettiği Peygamberleri sordular:

“Peygamber de (s.a.v.): *“Şunlara iman ettim”* dedi ve **“...Allah'a, bize indirilene, İbrahim'e... indirilene... inandım...”** (Bakara/136) âyetini sonuna kadar okudu. İsa (a.s.)'yı zikrettiğinde onun Peygamberliğini inkar ettiler ve:

“Vallahi dünya ve ahiret hususunda sizden az nasipli din mensupları, sizin dininizden şerli bir din görmedik” dediler. Bunun üzerine Allah (c.c.) bu (Maide/59) âyeti indirdi. **(III/74)**.

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Taberî şu isnadla rivayet etmiştir: Bize Henâd b. Sirî, ona Yunus b. Bekir, ona Muhammed b. İshâk, ona Muhammed b. Ebî Muhammed (Zeyd b. Sâbit'in mevlası), ona Saîd b. Cubeyr ve İkrime onlara da İbn Abbâs şöyle dedi..¹²⁸⁹

Taberî *وغيرهما* kelimesi yerine şu isimleri zikretmiştir: Âzer, Zeyd, Hâlid, Azâr b. Ebî Azâr ve eşi¹²⁹⁰

¹²⁸⁷ İbnu'l-Meğâzilî, *Menâkibü Emîri'l-Mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib*, I, 379; İbn Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, VIII, 664; Zeylaî, *Tahrîcu Ehâdîsi'l-Keşşâf*, I, 409; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, VII, 17.

¹²⁸⁸ Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, (thk. Abdurrezzâk el-Mehdî), II, 63.

¹²⁸⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an*, X, 434.

¹²⁹⁰ Taberî, *a.g.e.*, X, 424.

Sa'lebî, Râzî, Kurtubî ve Hâzin İbn Abbâs'tan; Zemahşerî, Vâhidî ve Taberî'den; Suyûtî ise İbn İshâk, İbn Cerir, İbn Munzir, İbn Ebû Hâtim, Ebû Şeyh ve İbn Abbâs'tan tahriç etmişlerdir.¹²⁹¹

Beğavî'nin tefsîrini tahkik eden Abdurrezzâk el-Mehdî, bu rivayetin Muhammed b. Muhammed'in cehaletinden dolayı zayıf görüldüğünü söylemiştir.¹²⁹²

Abdurrezzâk el-Mehdî herhangi bir delil göstermeden Muhammed b. Muhammed'ten dolayı bu rivayete zayıftır demiştir. Bu şahıs hakkında İbn Ebî Hatim: "Muhammed b. Muhammed Zeyd b. Sâbit'in mevlasıdır. İkrime ve Saîd b. Cubeyr'den hadis rivayet etmiştir. İbn İshâk ondan hadis rivayet etmiştir. Babamdan böyle işittim." İbn Hibbân: "Muhammed b. Muhammed Zeyd b. Sâbit el-Ensâri'nin mevlasıdır. İkrime ve Saîd b. Cubeyr'den hadis rivayet etmiştir. İbn İshâk'da ondan bu hadisi rivayet etmiştir" Yemenî: "Muhammed b. Muhammed Zeyd b Sâbit'in mevlasıdır. İkrime ve Saîd b. Cubeyr'den hadis rivayet etmiştir. İbn İshâk ondan hadis rivayet etmiştir. İbn Hibbân onu sika görmüştür" demişlerdir.¹²⁹³

Bu rivayeti muteber hadis kaynaklarında bulamadık. Verdiğimiz bilgilere istinaden *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

"Bir de Yahudiler, "Allah'ın eli bağlıdır!" dediler. Bu dediklerinden dolayı, elleri bağlandı ve lanete uğradılar..." (Mâide/64).

70- Hz. Peeygamber (s.a.v): "*Allah'ın her iki eli yemindir.*" buyurmaktadır. **(III/77).**

Bu hadis Nisâ sûresinin tefsîrinde geçen 135. Hadisin bir bölümüdür. Tahriç ve değerlendirmesi orada yapılmıştır.

"Ey Peygamber! Sana Rabbinden her indirileni tebliğ et..." (Mâide/67).

71- Mesruk'un yaptığı rivayete göre Âişe (r.a.) şöyle demiştir: "Kim, Peygamber (s.a.v.)'in Allah'ın indirdiklerinden birşeyi gizlediğini iddia ederse yalan söylemiş olur. Halbu ki Allah "Ey Peygamber, sana Rabbinden indirileni tebliğ et" buyurmuştur. **(III/78).**

¹²⁹¹ Sa'lebi, *a.g.e.*, IV, 84; Râzî, *a.g.e.*, XII, 389; Hâzin, II, 57; Zemahşerî, *a.g.e.*, I, 651; Suyûtî, *a.g.e.*, III, 108.

¹²⁹² Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, (thk. Abdurrezzâk el-Mehdî), II, 65.

¹²⁹³ İbn Ebî Hâtim, *Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII, 88; İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 392; Yemenî, *Hulâsatu Tezhîb Tezhîbu'l-Kemâl*, I, 358.

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi, Buhârî şu senedle nakletmiştir: Bize Muhammed b. Yusuf, ona Süfyân, ona İsmail, ona Şa'î, ona Mesrûk ona da Hz. Âişe şöyle dedi...¹²⁹⁴

Bu hadisi Buhârî ve Müslim Mesrûk'tan tahriç etmişlerdir.¹²⁹⁵

Buhârî ile Beğavî'nin rivayeti aynıdır. Müslim ise rivayet ettiği uzun bir hadis içerisinde bu rivayeti nakletmiştir.¹²⁹⁶

İbn Hacer ve Aynî bu hadisi rivayet edip raviler hakkında olumsuz bir görüş ileri sürmemişlerdir.¹²⁹⁷

Bu hadis Şeyhayn tarafından rivayet edildiğinden ve rivayetle ilgili olumsuz bir durum olmadığından *sahih* olduğu kanaati bizde hasıl olmuştur.

72- Bize Abdolvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdullah en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Ebu'l-Yemân, ona Şuayb, ona Zührî, ona Sinân b. Ebî Sinân ed-Dûelî ve Ebû Seleme b. Abdurrahman, ikisine Câbir b. Abdullah şöyle anlattı: “Necd tarafına yapılan sefere Rasûlullah (s.a.v.)’la birlikte ben de katılmıştım. Bol çalılı bir yerde Rasûlullah (s.a.v.) konakladı. İnsanlar ise çalılar altında gölgelenmek üzere dağıldılar. Peygamber (s.a.v.)’de kılıcını bir ağaca asıp altında konakladı. Hep birlikte uykuya daldık. Bir de baktık ki Rasûlullah (s.a.v.) bize sesleniyor. Yanında bir bedevi vardı. Bize şöyle dedi:

“*Ben uykudayken bu adam kılıcımı almış.*” Bir de uyandım ki kılıç elinde ve parlıyor. Bana: *Seni benden kim alıkoyar? Dedi. Ben de üç defa: “Allah” dedim.*

Peygamber (s.a.v.) o bedeviyi cezalandırmadı ve oturuverdi. **(III/79).**

Bu hadisi Buhârî aynı metin ve isnadla Câbir’den tahriç etmiştir.¹²⁹⁸

Buhârî Zührî yoluyla, Müslim ise Ma’mer yoluyla Câbir’den rivayet etmişlerdir.¹²⁹⁹

Bu hadisin bir başka versiyonu Nisâ sûresinin tefsîrinde geçen 192. Nolu hadistir. Tahriç ve değerlendirmesi orada yapılmıştır.

73- Bize Abdolvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdullah en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona İsmail b. Halîl, ona Ali b. Müshir, ona Yahya b. Saîd, ona Abdullah b. Amir b. Rebia, ona Âişe (r.anha)’nin şöyle

¹²⁹⁴ Buhârî, *Sahih*, Tefsîru'l-Kur'ân, Mâide, 7, (V, 188).

¹²⁹⁵ Buhârî, *Sahih*, Tefsîru'l-Kur'ân, Mâide, 7, (V, 188); Müslim, *Sahih*, İmân, 287, (177), (I, 159).

¹²⁹⁶ Müslim, *Sahih*, İmân, 287, (177), (I, 159).

¹²⁹⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XIII, 506, *Taghliku't-Ta'lik*, V, 368; Aynî, *Umdetu'l-Kâri*, XVIII, 206.

¹²⁹⁸ Buhârî *Sahih*, Cihâd ve's-Siyer, 84, 87, (III, 229, 230).

¹²⁹⁹ Buhârî, *Sahih*, Meğâzî, 31, (V, 53, 54); Müslim, *Fadâil*, 13, 14, (2281), (II, 1786, 1787).

söylediğini haber verdi. Peygamber (s.a.v.) bir gece sabaha kadar uyumamıştı. Medine'ye geldiğinde:

“*Keşke salih sahâbemden birisi bana bu gece bekçilik yapsa*, dedi. O esnada bir silah sesi duyduk. O (s.a.v.):

“*Kim o?*” dedi.

Dışardaki: Ben Sa'd b. Ebî Vakkas'ım. Sana bekçilik yapmak için geldim, dedi. Peygamberde (s.a.v.) uyuverdi. **(III/80)**.

Bu hadisi Buhârî ve Müslim Hz. Âişe'den tahriç etmişlerdir.¹³⁰⁰

Beğavî'nin tefsîrinde rivayet ettiği bu hadis, Buhârî'nin cihad kitabının yetmişinci babında rivayet ettiği hadisle aynı sened ve metinle nakledilmiştir. Müslim ise bu hadisi farklı lafızlarla nakletmiştir.

Ayrıca Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*) ve İbn Hibbân bu rivayeti nakledip; muhakkik Şuayb el-Arnaûd, hadisin isnadının sahih olduğunu söylemiştir.¹³⁰¹

Hadisin Buhârî, Müslim ve diğer önemli muhaddislerce rivayet edilmesi, muhakkik Şuayb Arnaûd'un hadisi sahih olarak değerlendirmesi nedeniyle biz de *sahih* olduğu kanaatine vardık.

74- Abdullah b. Şakîk, Âişe (r.anha)'den rivayet ettiğine göre, şöyle demiştir: Peygamber (s.a.v), ilk zamanlarda muhafızlarca korunurdu. “...Allah seni **inanmayanların şerrinden koruyacaktır...**” (Maide 67.) âyeti inince bulunduğu yerden başını çıkararak:

“*Ey İnsanlar dağılın Allah beni koruma altına almıştır.*” buyurdu. **(III/80)**.

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Tirmizî aşağıdaki isnadla tahriç edip, bu hadisin *garib* olduğunu söylemiştir.¹³⁰²

Bize Abd b. Humeyd, ona Müslim b. İbrahim, ona Hâris b. Ubeyd, ona Saîd el-Curayrî, ona Abdullah b. Şakîk ona da Hz. Âişe şöyle dedi:..¹³⁰³

Hâkim, Beyhakî ve İbn Hacer bu rivayeti nakletmişlerdir. Hâkim, hadisin isnadının sahih olduğu halde Buhârî ve Müslim'in tahriç etmediklerini, İbn Hacer ise isnadının *hasen* olduğunu söylemiştir.¹³⁰⁴

¹³⁰⁰ Buhârî, *Sahih*, Cihâd, 70, (III, 222, 223), Temenni, 4, (VIII, 129); Müslim, *Sahih*, Fedâilu's-Sahâbe, 39,40, (2410), (II, 1875, 1876).

¹³⁰¹ Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, V, 336; İbn Hibbân, *Sahih*, XV, 445.

¹³⁰² Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân (Maîde), 5, (V, 251, 252).

¹³⁰³ Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân (Maîde), 5, (V, 251, 252).

¹³⁰⁴ Hâkim, *Müstedrek*, II, 342; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, IX, 14; İbn Hâcer, *Fethu'l-Bârî*, VI, 82, *Talhîsu'l-Habîr*, III, 261.

Hâkim'in görüşüne istinaden bu hadisin *sahîh* olduğu kanaatine vardık.

“Allah, için üçüncüsüdür” diyenler de kâfir olmuştur...” (Mâide/73).

75- Peygamber (s.a.v.) Ebû Bekir (r.a.)’e: *“Ey Ebû Bekir üçüncüleri Allah olan iki kişiyi sen ne zannediyorsun.”* buyurdular. (III/82).

Beğavî'nin Mâide sûresi 74. âyetinin tefsîri sadedinde hadisin son bölümünü isnatsız olarak verdiği bu hadisi Tevbe Suresi 40. âyatın tefsîrinde isnadıyla beraber rivayet etmiştir.¹³⁰⁵

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel, Ebû Bekir'den tahriç etmişlerdir.¹³⁰⁶

Buhârî'nin metninde bazı lafız farkları görülmektedir. Beğavî'nin metni ile Müslim'in rivayet ettiği hadisin metni aynıdır.

Tirmizî hadisin *hasen sahîh garib* olduğunu söylemiştir.¹³⁰⁷

Ayrıca bu hadisi İbn Ebî Şeybe, Ebû Ya'lâ el-Mevsilî ve Beğavî eserlerinde nakletmişlerdir. Ebû Ya'lâ el-Mevsilî'nin *Müsned*'ini tahkik eden Hüseyin Selim Esed, isnadının sahih olduğunu, Beğavî ise sahîhliğinde ittifak olduğunu belirtmiştir.¹³⁰⁸

Hadisin Buhârî, Müslim ve diğer önemli muhaddislerce rivayet edilmesi, Beğavî ve muhakkik Şuayb Arnaûd'un hadisi sahîh olarak değerlendirmeleri nedeniyle biz de *sahîh* olduğu kanaatine vardık.

“Onlar, yaptıkları kötü bir işten vazgeçmezlerdi. Gerçekten onlar, ne kötü yapıyorlardı!” (Mâide/79).

76- Bize Ebû Saîd eş-Şurayhî, ona Ebû İshâk es-Sa'lebî, ona Hasan Muhammed b. Hüseyin, ona Ahmed b. Muhammed b. İshâk, ona Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, ona Vehb b. Bakıyye, ona Hâlid (İbn Abdullah el-Vasit), ona el-Alâ' b. el-Müseyyeb, ona Amr b. Mürre, ona Ebû Ubeyde, ona Abdullah b. Mesud (r.a.), Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu haber verdi:

“Sizden önce İsrailoğullarından biri, bir hata/günah işlediğinde onu bundan nehyeden nehyeder, bunu sorumluluktan kurtulmak için yapardı.” Ertesi gün de, san ki onu hata yaparken görmemişçesine, onunla oturup kalkar, yer-içerdi. Allah (c.c.)

¹³⁰⁵ Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, IV, 50.

¹³⁰⁶ Buhârî, *Sahîh*, Ashâbu'n-Nebî, 2, (IV, 190), Tefsîru'l-Kur'ân (Tevbe), 9, (V, 204); Müslim, *Sahîh*, Fedâilu's-Sahâbe, 1(2381), (II, 1854); Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân, (V, 278); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 4.

¹³⁰⁷ Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân, (V, 278).

¹³⁰⁸ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 348; Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsned*, I, 68; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIII, 366.

onlardan bunu görünce bazılarının kalplerini bazılarına vurdu ve bazılarını maymun ve domuzlara çeviriyordu. İsyân etmeleri ve haddi asmaları nedeniyle, Dâvud (a.s.) ve Meryemoğlu İsa (a.s.)'ın diliyle onlara lanet etti. Nefsîmi elinde bulunduran Allah'a andolsun ki, ya mutlaka iyiliği emreder, kötülükten alıkoyar, zalimin elinden tutup onu engeller ve onu zorla hakka meylettirirsiniz, ya da gerçekten Allah (c.c.) kalplerinizi birbirine çarptırır (sizi birbirinize düşman eder) ve onlara lanet ettiği gibi size de lanet eder. (III/84).

Bu hadisi Ebû Ya'lâ el-Mevsilî aynı isnad ve metinle nakletmiştir.¹³⁰⁹

Bu hadisi muhtelif lafızlarla Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Ebû Ubeyde¹³¹⁰ ve Abdullah b. Mes'ûd'tan tahriç etmişlerdir.¹³¹¹

Tirmizî hadisin *hasen garib* olduğunu söylemiştir.¹³¹²

İbnu'l-Esir'in *Câmiu'l-Usûl*'unu tahkik eden Eymen Sâlih Şa'bân, Ebû Ubeyde'nin babasıyla karşılaşmadığından dolayı bu rivayetin *munkati'* olduğunu, Elbânî ise rivayetin zayıf olduğunu söylemişlerdir.¹³¹³

Heysemî bu hadisi senedsiz olarak Ebû Musa'dan rivayet edip, Taberânî bunu tahriç etmiş, ricali sahihtir, demiştir.¹³¹⁴

Yukarıda aktardığımız bilgilere istinaden Ebû Ubeyde babasından bu rivayeti işitmediğinden bu hadis zayıftır.

“İnsanların müminlere düşmanlık bakımından en sertini, Yahudilerle müşrikleri bulacaksın. Müminlere sevgice en yakınlarını da, “Biz Hiristiyanız!” diyenleri bulacaksın...” (Mâide/82).

77- Müfessirler derler ki: Kureyşliler mu'minleri dinlerinden döndürme kararı aldılar. Her kabile, mensuplarından mu'min olanlara eziyet ve zulüm ettiler. Onlardan, dinlerinden dönen döndü, Allah (c.c.) onlardan diledikerini bundan korudu. Allah (c.c.) Rasûlünü amcası Ebû Tâlib vasıtasıyla korudu. Peygamber (s.a.v.) arkadaşlarının bu zor durumunu görüp, onlara eziyet edenlere engel olmayınca ve henüz cihadla emrolunmayınca, Habeşistan'a gitmelerini emretti ve:

¹³⁰⁹ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsned*, VIII, 448.

¹³¹⁰ Ebû Ubeyde Abdullah b. Mes'ûd'un oğludur.

¹³¹¹ Ebû Dâvud, *Sünen*, Melâhim, 17, (IV, 508, 509); Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân (Maide), 5, (V, 252); İbn Mâce, *Sünen*, Fiten, 20, (II, 1327, 1328); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 391.

¹³¹² Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân(Maide), 5, (V, 252).

¹³¹³ İbnu'l-Esir, *Câmiu'l-Usûl*, I, 327; Elbânî, *Daifu't-Terğîb ve't-Terhîb*, II, 52

¹³¹⁴ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, VII, 269.

“Orada iyi bir Padişah vardır. O ne zulmeder, ne de bulunduğu yerde zulmedilir. Allah (c.c.) müslümanlara bir yol açana kadar oraya gidin” dedi. Bununla Necaşi’yi kastediyordu. (III/85).

Beğavî’nin isnadsız olarak naklettiği bu rivayeti Vâhidî, Sa’lebî ve Hâzin de tefsîrlerinde senedsiz olarak nakletmişlerdir.¹³¹⁵

Taberî Mâide sûresi 82. âyetin nuzûl sebebiyle ilgili çeşitli rivayetler nakletmiş fakat Beğavî’nin naklettiği hadisi rivayet etmemiştir.¹³¹⁶ Rivayet ettiği hadislerin ortak konusu bu âyetin Necaşi hakkında nazil olduğudur.

Muteber hadis kaynaklarında bu rivayeti bulamadık. Necaşi’nin adil bir hükümdar olduğundan dolayı müslümanların Habeşistana hicret etmişlerdir. Bundan dolayı bu hadisin *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

“Ey iman edenler! Allah’ın size helal kıldığı yiyeceklerin temiz olanlarını kendinize haram kılmayın. Aşırı gitmeyin. Şüphesiz Allah, aşırı gidenleri sevmez.” (Mâide/87).

78- Müfessirler derler ki: Peygamber (s.a.v.) birgün insanlara nasihat edip kıyameti anlattı. İnsanlar da bundan etkilenip ağladılar. Sahâbeden on kişi Osman b. Maz’un el-Cumehî’nin evinde toplandı. Bunlar Ebû Bekir, Ali, Abdullah b. Mes’ûd, Abdullah b. Ömer, Ebû Zerr el-Gıffarî, Ebû Huzeyfe’nin azadlı kölesi Sâlim, Mikdad b. Esved, Selman-ı Farisî ve Me’kil b. Mukarrin’di. Birbirleriyle istişare edip ruhbanlaşmaya, ruhban elbisesi giymeye, erkekler duygularını yok edip kadınlara yaklaşmamaya, hergün oruç tutmaya, gece boyunca namaz kılmaya, yatakta yatmamaya, et ve etyağı yememeye, insanlara yaklaşmamaya, koku sürünmemeye, yeryüzünde sürekli seyahat etmeye karar verdiler. Bu durum Peygamber’e ulaştınca Osman b. Maz’un’un evine geldi. Ancak onu bulamadı. Eşi Ümmü Hakim binti Ebî Ümeyye’ye (ismi el-Havla’dır) -ki kendisi baharatçıydı-

“Kocan ve arkadaşları hakkında bana ulaşan haber doğru mu?” diye sordu. O da Peygamber (s.a.v.)’i yalanlamak istemediği gibi eşinin gizli halini ortaya çıkarmak da istemeyip; şöyle dedi: “Sana Osman (r.a.) birşey söylemişse doğru söylemiştir.” Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) oradan ayrıldı. Osman (r.a.) eşinin yanına geldiğinde hadiseyi haber verdi. Peygamber (s.a.v.) Sahâbesiyle birlikte Osman ’ın evine tekrar geldi. Onlara:

¹³¹⁵ Vâhidî, *Esbâbu’n-Nuzûl*, I, 205; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân fî Tefsîri’l-Kur’ân*, IV, 98; Hâzin, *Lubâbu’t-Te’vil fî Meâni’t-Tenzîl*, II, 69.

¹³¹⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, X, 499, 500.

“Sizin şuna şuna karar verdiğiniz haberi bana gelmedi mi (bu doğru mu?)” dedi.

“Evet Ya Rasûlallah. Bununla sadece hayır diledik” dediler. Peygamber (s.a.v.):

“Gerçekten ben bununla emrolunmadım” Sonra şöyle dedi: “Gerçekten nefsinizin sizin üzerinizde hakkı vardır. o nedenle hem oruç tutun, hem de (bazı günler) tutmayın. Hem gece namaz kılın, hem de uyuyun. Ben gece namaz kılarım, aynı zamanda da uyurum. Oruç tutarım. Bazen de tutmam. Et ve etyağı yerim, kadınlarla ilişkiye girerim. Her kim sünnetimden yüzçevirir (uzaklaşır)sa benden değildir.” Sonra insanları toplayarak şöyle konuşma yaptı.

“Ne oluyor bazı kimselere; kadınlara yaklaşmayı, yemeği, kokuyu, uykuyu ve kadın şehvetini kendilerine haram kılıyorlar. Halbuki ben size Keşişler ve Ruhbanlar olmanızı emretmedim. Çünkü dinimde et ve kadınları terketmek, sürekli ibadethanelerde kalmak yoktur. Ümmetimin seyahatı oruçları, ruhbanlıkları da cihaddır. Allah’a kulluk edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Haccedin, umre yapın, namaz kılın, zekat verin, Ramazan orucunu tutun ve doğru yol üzere olun ki istikamet üzere tutulasınız. Sizden öncekiler sadece zorlamaları nedeniyle helak oldular. Dini kendilerine zorlaştırdılar. Allah’da onlara bunu zorlaştırdı. İşte bunlar ibadethanelerdeki kalıntılarıdır.” Bunun üzerine Allah (c.c.) bu (Maide/84) âyeti indirdi. **(III/88-89)**.

Beğavî’nin Maide sûresi 84. âyeti tefsîri sadedinde senedsiz olarak verdiği bu rivayeti, Taberî birçok raviden nakledip, Mucâhid’den şu senedle rivayet etmiştir: Bize Kâsım, ona Hüseyin, ona Haccâc, İbn Cureyc ona Mucâhid rivayet etmiştir.¹³¹⁷

Bu hadisin aslını Buhârî, Müslim ve Nesâî, Enes b. Mâlik’ten rivayet etmişlerdir.¹³¹⁸

Ayrıca bu rivayeti Vâhidî, Zemahşerî, Beydâvî ve Hâzin senedsiz olarak eserlerinde nakletmişlerdir.¹³¹⁹

Bu hadis üzerinde olumsuz bir değerlendirmenin olmaması, Buhârî ve Müslim’in *Sahîh*’lerinde geçmesinden dolayı *sahîh* olduğunun kanaatine vardık.

79- Bize Ebû Bekir Muhammed b. Abdillâh b. Ebî Tevbe el-Küşmühenî, ona Ebû Tahir Muhammed b. Ahmed b. el-Hâris, ona Ebu’l-Hasan Muhammed Yakub el-Kisâî, ona Abdullâh b. Mahmûd, ona İbrahim b. Abdillâh el-Hallâl, ona Abdullâh b. Mübârek, ona Rişdîn b. Sa’d, ona İbn En’um, ona Sa’d b. Mes’ûd şöyle anlattı: Osman

¹³¹⁷ Taberî, *a.g.e.*, X, 516-520.

¹³¹⁸ Buhârî, *Sahîh*, Nikâh, 1, (VI, 116); Müslim, *Sahîh*, Nikâh, 5(1401), (II, 1020); Nesâî, *Sünen*, Nikâh, 5, (VI, 60).

¹³¹⁹ Vâhidî, *a.g.e.*, I, 208; Zemahşerî, *Keşşâf*, 1, 671; Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, II, 141; Hâzin, *a.g.e.*, II, 71.

b. Maz'un Peygamber (s.a.v.)'e gelerek: Hadımlaşmak için bize izin ver, dedi. Peygamber (s.a.v.):

“*Hadımlaştıran ve hadımlaşan bizden değildir. Ümmetimin hadımlaşması oruç tutmasıdır*” buyurdu.

Osman: Ya Rasûlallah! Bize sürekli seyahat etme hususunda izin ver, dedi. Peygamber (s.a.v.):

“*Ümmetimin seyahati cihaddır*” buyurdu. Osman: Ruhbanlaşmak için bize izin ver, dedi. Peygamber:

“*Ümmetimin ruhbanlığı, mescidlerde oturmak ve namazı beklemektir.*” (III/89).

Bu hadisi Beğavî *Şerhu's-Sünne*'de aynı isnad ve metinle rivayet etmiştir.¹³²⁰

Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel bu hadisi Sa'd b. Ebî Vakkâs (r.a.)'dan tahric etmişlerdir.¹³²¹ Hadisin metni şöyledir: “Rasûlullah (s.a.v.), Osman b. Maz'un'un dünyadan el etek çekmek, kadınlardan uzak kalmak için yaptığı yemini kabul etmeyip reddetmişti. Eğer ona izin verseydi kendimizi hadım yapardık.”

Tirmizî, hadisin *hasen sahih* olduğunu belirtmiştir.¹³²²

Bu hadisin senesinde geçen ravi Rişdin hakkında hadis tenkitçileri aşağıdaki eleştirilerde bulunmuşlardır.

Tirmizî: Rişdin b. Sa'd ve Abdurrahman b. An'amu'l-İfrikî, ikisi de hadiste zayıftır.¹³²³

Heysemî: İbn Adî, Rişdin'i zayıf görmüştür.¹³²⁴

İbn Ebî Hâtim: Babam, Rişdin *leyse bi kavi*'dir, dedi.¹³²⁵

Makdisî: Rişdin Zayıftır. Bir şey değildir.¹³²⁶

Cûzekânî şöyle demiştir: Rişdin b. Sa'd'ın künyesi Ebu'l-Haccac el-Misrî'dir. Heysemî, Yahya b. Main'den Rişdin'in hadisleri yazılmayacağını işittim demiştir. Harb b. İsmail el-Kirmânî el-Hanzelî ise Ahmed b. Hanbel'e Rişdin b. Sa'd'ı sordum, O zayıftır dedi.¹³²⁷

¹³²⁰ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, II, 370, 371.

¹³²¹ Buhârî, *Sahih*, Nikâh, 8, (VI, 118, 119); Müslim, *Sahih*, Nikâh, 6, 7, (1402), (II, 1020, 1021); Tirmizî, *Sünen*, Nikâh, 2, (II, 394); Nesâî, *Sünen*, Nikâh, 3, (VI, 58); İbn Mâce, *Sünen*, Nikâh, 2, (I, 593); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 175.

¹³²² Tirmizî, *Sünen*, Nikâh, 2, (II, 394).

¹³²³ Tirmizî, *Sünen*, Tahâret, 40, (I, 76).

¹³²⁴ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, I, 45.

¹³²⁵ İbn Ebî Hâtim, *İlelu'l-Hadis*, I, 547.

¹³²⁶ el-Makdisî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, I, 37.

¹³²⁷ Cuzecânî, *el-Ebâtil ve'l-Menâkir*, II, 341.

İbnü'l-Cevzî şu açıklamada bulunmuştur: “Yahya şöyle dedi: Rişdîn *leyse bi şey*'dir. Nesâî: Rişdin *metrûk*'tur.”¹³²⁸

Beğavî'nin rivayet ettiği bu hadis, Rişdîn b. Sa'd ve An'am'dan dolayı zayıftır. Buharî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel başka tariklerle bu hadisi sahîh olarak rivayet etmişlerdir.

80- İkrime, İbn Abbâs (r.a.)'dan rivayet ettiğine göre, bir adam Rasûlullah (s.a.v.)'a gelerek; “Ey Allah'ın Rasûlü! Ben et yediğimde şehvî hislerim kabarıyor bu yüzden et yemeyi kendime haram kıldım” dedi. Bunun üzerine Maide/87 âyeti indi. **(III/89).**

Beğavî'in senedsiz olarak naklettiği bu hadisi Tirmizî, aşağıdaki senedle tahric edip şöyle demiştir: Bu hadis *hasen garib*'tir. Bazıları bu hadisi Osman b. Sa'd'tan, mürsel olarak rivayet etmişlerdir. Bu rivayette “İbn Abbâs'tan” denmektedir. Yine aynı şekilde Hâlid el-Hazza, bu hadisi İkrime'den *mürsel* olarak rivayet etmiştir.¹³²⁹

Bize Amr b. Ali Ebû Hafs el-Fellâsî, ona Ebû Âsım, ona Osman b. Sa'd, ona İkrime ona İbn Abbâs rivayet etmiştir.

Taberî ve Vâhidî aynı isnad ve metinle, Sa'lebî senedsiz olarak, Kurtubî Taberî'den ve Suyûtî ise İbn Cerir, İbn Ebî Hâtim, Taberânî ve İbn Merdiyye'nin nakliyle İbn Abbâs'tan rivayet etmişlerdir.¹³³⁰

Tirmizî: Yahya b. Saîd el-Kattan, kâtip Osman b. Sa'd'ınhafıza yönünden zayıf olduğunu söylemiştir.¹³³¹

Dârimî: Abdullah şöyle dedi: Osman b. Sa'd zayıftır.¹³³² Beyhakî: Osman b. Sa'd *leyse bi'l-kavi*'dir.¹³³³ Dârekutnî: Osman *metrûku'l-hadis*'tir.¹³³⁴ Makdisî: Osman b. Sa'd *dâifu'l-hadis*'tir” demişlerdir.¹³³⁵

Ravi Osman b. Sa'd'tan dolayı bu hadisin isnadı zayıftır.

“Allah'ın size verdiği helal ve temiz rızıklardan yiyin. Kendisine iman etmekte olduğunuz Allah'tan korkun.” (Mâide/88).

¹³²⁸ İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 182.

¹³²⁹ Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân, 5, (V, 255, 256).

¹³³⁰ Taberî, *a.g.e.* X, 520; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nuzûl*, I, 207; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, IV, 101, 102; Kurtubî, *a.g.e.*, VI, 260; Suyûtî, *Dürrü'l-Mensûr*, III, 139.

¹³³¹ Tirmizî, *Sünen*, Cihâd, 12, (IV, 198).

¹³³² Dârimî, *Sünen*, İsti'zan, 49, (II, 598).

¹³³³ Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 511.

¹³³⁴ Dârekutnî, *el-İlelu'l Vâride fi'l-Ehâdis*, XV, 316.

¹³³⁵ Makdisî, *Zehiratu'l-Huffâz*, II, 621.

81- Bize Ebû Muhammed Abdullah b. Abdussamed el-Cevzecânî, ona Ebu'l-Kâsım Ali b. Ahmed el-Huzâî, ona Ebû Saîd el-Heyssem b. Küleyb, ona Ebû İsa et-Tirmizî, ona Ahmed b. İbrahim ed-Devrekî, Seleme b. Şebîb ve Mahmûd b. Ğeylân. Bu üçüne Üsâme, ona Hişâm b. Urve ona da babası, Âişe (r.anha)'ın şöyle söylediğini haber vermiştir: “Peygamber (s.a.v.) helvayı ve balı severdi.” (III/90).

Bu hadisi Tirmizî aynı sened ve metinle Hz. Âişe'den tahrîç etmiş ve şöyle demiştir: Bu hadis *hasen sahîh garib*'tir. Ali b. Müshir bu hadisi Hişâm b. Urve'den rivayet etmiştir. Bu hadis hakkında daha fazla söz edilmiştir.¹³³⁶

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Ebû Usâme yoluyla Hz. Âişe'den tahrîç etmişlerdir.¹³³⁷

Müslim'in Hz. Âişe'den rivayet ettiği bu hadis, Hz. Peygamber'in sevdiği yiyecekleri anlattığı uzun bir hadisin başında geçmektedir.

Beğavî *Şerhu's-Sünne*'de bu hadisi Hz. Aişe'den rivayet edip sahîh bir hadis olduğunu söylemiştir.¹³³⁸

Bu hadisin senedi hakkında olumsuz bir görüş bulunmadığından *sahih* olduğu kanaatine ulaştık.

Allah sizi bilmiyerek, yanlışlıkla ettiğiniz yeminlerden sorumlu tutmaz...” (Maide/89).

82- İbn Abbâs (r.a.) der ki: “**Allah'ın size helal kıldığı temiz şeyleri kendinize haram kılmayın**” (Mâide/87) âyeti inince, sahâbe: “Ya Rasûlallah! (Sürekli oruç tutacağız, uyumayacağız vs. diye) ettiğimiz yeminlerimizi nasıl yapacağız?” dediler. Bunun üzerine Allah, Mâide/89 âyetini indirdi. (III/90).

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Taberî şu isnadla nakletmiştir: Bize Muhammed b. Sa'd, ona babası, ona amcası, ona babası ona İbn Abbâs rivayet etmiştir.¹³³⁹

Ayrıca bu rivayeti Sa'lebî ve Hâzin doğrudan İbn Abbâs'tan, Suyûtî ise İbn Cerîr'in tahrîciyle İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir.¹³⁴⁰

Bu hadisi Muteber hadis kaynaklarında bulamadık. Sıhhatı hakkında bir kanaata varamadık.

¹³³⁶ Tirmizî, *Sünen*, Et'ime, 29, (IV, 273, 274).

¹³³⁷ Buhârî, *Sahîh*, Eşribe, 10, (VI, 245); Müslim, *Sahîh*, Talâk, 21, (1474), (II, 1101); Ebû Dâvud, *Sünen*, Eşribe, 11, (IV, 106, 107); İbn Mâce, *Sünen*, Etime, 36, (II, 1104); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 59.

¹³³⁸ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XI, 308.

¹³³⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, X, 523.

¹³⁴⁰ Sa'lebî, *a.g.e.*, IV, 102; Hâzin, *Lubâbu't-Te'vil*, II, 72; Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, III, 150.

83- Peygamber (s.a.v.)’den bize şöyle rivayet edilmiştir:

“Her kim bir şeyi yapmamaya veya yapmaya yemin ederse sonra da yeminini bozmayı daha hayırlı bulursa yeminin yerine keffâret ödesin ve yemin ettiği şeyi yapsın.” (III/93).

Beğavî’nin Mâide sûresi 89. âyetinin tefsîri sadedinde senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Bakara suresinin 225. âyetin tefsîrinde şu senedle nakletmiştir.

Bize Ebû Hasan es-Sarâhsî, Zâhir b. Ahmed, ona Ebû İshâk el-Hâşimî, ona Mus’ab, ona Mâlik, ona Sehl b. Ebî Sâlih ona da Ebû Hureyre rivayet etmiştir.¹³⁴¹

Bu hadisi Müslim, Tirmizî ve Mâlik aynı metinle, Ebû Hureyre’den; Nesâî, İbn Mâce ve Dârimî ise Adiy b. Hâtim’den tahric etmişlerdir.¹³⁴²

Tirmizî bu hadis ile ilgili şöyle demektedir: Ebû Hureyre hadisi hasen sahîhtir. Rasûlullah (s.a.v.)’in ashabından ve başkalarından bazı ilim adamlarının uygulaması bu hadise göredir.¹³⁴³

Bu hadisi İbn Hibbân ve Beğavî eserlerinde nakletmişlerdir. İbn Hibbân’ın eserini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd, isnadının sahih olduğunu, Beğavî ise sahîh bir hadis olduğunu belirtmişlerdir.¹³⁴⁴

Hadisi Müslim ve diğer önemli muhaddislerin rivayet etmesi, Tirmizî, Beğavî ve muhakkik Şuayb Arnaûd’un sıhhati hakkında olumlu kanaatleri nedeniyle bizde de *sahîh* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

84- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Haccâc b. Minhâl, ona Cerîr b. Hâzm, ona Hasan, ona Abdurrahman b. Semure, Rasûlullah (s.a.v.)’ın ona şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

“Ey Abdurrahman b. Semure! emirliği (sorumluluk isteyen herhangi bir görevi) isteme. Çünkü o sana senin istemenle verilirse, sorumluluğu sana yüklenmiş olur. Şâyet sen istemedenden verilirse, isteğin üzerinde galip olursun. Şâyet birşey üzerine yemin eder, sonrada başkasını daha hayırlı görürsen yeminin keffaretini öde ve hayırlı olan o şeyi yapiver.” (III/93).

¹³⁴¹ Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzil*, I, 263.

¹³⁴² Müslim, *Sahîh*, İmân, 12(1650), (2, 1272); Tirmizî, *Sünen*, Nuzûr ve’l-Eymân, 6, (IV, 107); Mâlik, *Muvatta’*, Nuzûr ve’l-Eymân, XI, (II/478); Nesâî, *Sünen*, Eymân ve’n-Nuzûr, 16, (VII, 11); İbn Mâce, *Sünen*, Keffârât, 7, (I, 681); Dârimî, *Sünen*, Nuzûr ve’l-Eymân, 9, (II, 505).

¹³⁴³ Tirmizî, *Sünen*, Nuzûr ve’l-Eymân, 6, (IV, 107).

¹³⁴⁴ İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 190; Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, X, 17.

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Tirmizî, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel Abdurrahman b. Semure'den tahriç etmişlerdir.¹³⁴⁵

Tirmizî, Abdurrahman b. Semure'nin hadisi hasen sahih olduğunu söylemiştir.¹³⁴⁶

Müslim *ان اعطيتها* yerine *إن أوتيتها* kullanmıştır.¹³⁴⁷

Ebû Dâvud ve Nesâî *وإذا حلفت على يمين فرأيت غيرها خيرا منها فكفر عن يمينك وأت الذي هو* يا عبد خیر bölümünü rivayetlerine almadan bu hadisi nakledip; Nesâî'nin rivayetinde *يا عبد الرحمن بن سمره* ibaresi yoktur.¹³⁴⁸

Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*), Beğavî ve Şevkânî bu hadisi rivayet edip; Beğavî hadisin sıhhatinde ittifak olduğunu, Şevkânî ise *muttefekun aleyhima* olduğunu söylemişlerdir.¹³⁴⁹

Buhârî ve diğer önemli muhaddislerin rivayet etmesi, senedindeki cerh edilmemesi nedeniyle bizlerde de *sahîh* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

“Ey iman edenler! İçki, kumar, putlar, kumar aletleri şeytan işi pis bir şeydir. Bundan kaçınım ki kurtuluşa eresiniz.” (Mâide/90).

85- Bize Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. Muhammed el-Fûrânî, ona Ebu'l-Hasan Ali b. Abdillâh et-Taysefunî, ona Ebu'l-Hasan Muhammed b. Mahmûd el-Mahmûdî, ona Ebu'l-Abbâs el-Mâsercisî (Nisaburda), ona İshâk b. İbrahim el-Hanzalî, ona Sâlih b. Kudâme, ona kardeşi Abdulmelik b. Kudâme, ona Abdullah b. Dinâr, ona İbn Ömer (r.a.), Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etti:

“Sarhoş edici herşey haramdır. Onu içen her kula Allah'ın kıyamet günü mutlaka “tinetu'l-habal” içtirmesi kesindir. Onun ne olduğunubiliyor musunuz?” Daha sonra şöyle buyurdu: “Cehennemliklerin rakısıdır.” (III/94-95).

Bu hadisi Beğavî *Şerhu's-Sünne*'de aynı sened ve metinle nakledip rivayetin sıhhati hakkında bir değerlendirmede bulunmamıştır.¹³⁵⁰

¹³⁴⁵ Buhârî, *Sahîh*, Eymân ve'n-Nuzûr, 1, (VII, 216), Ahkâm, 5, 6, (VIII, 106); Müslim, *Sahîh*, İmân, 19(1652), (II, 1273, 1274); Tirmizî, *Sünen*, Nuzûr ve'l-Eymân, 5, (IV, 106, 107); Dârimî, *Sünen*, Nuzûr ve'l-Eymân, 9, (II, 505); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 62, 63.

¹³⁴⁶ Tirmizî, *Sünen*, Nuzûr ve'l-Eymân, 5, (IV, 107).

¹³⁴⁷ Müslim, *Sahîh*, İmân, 19(1652), (II, 1273).

¹³⁴⁸ Ebû Dâvud, *Sünen*, Harac ve'l-İmâre ve'l-Fey', 2, (III, 343); Nesâî, *Sünen*, Adabu'l-Kudât, 5, (VIII, 225).

¹³⁴⁹ Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 79; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X, 13; Şevkânî, *Neylu'l-Evtâr*, VIII, 295.

¹³⁵⁰ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XI, 356.

Beğavî'nin rivayet ettiği hadisin metnini destekleyecek başka bir hadisi; Müslim, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel farklı bir senedle Câbir'den tahriç etmişlerdir.¹³⁵¹

Beğavî'nin rivayet ettiği hadisin senedinde geçen Abdulmelik b. Kudâme hakkında çeşitli eleştiriler yapılmıştır.

Heysemî: Yahya b. Maîn ve bazıları onu güvenilir görmüş. Dârekutnî ve bazıları onu zayıf görmüştür. İbn Maîn o güvenilir. İnsanlar ise ona zayıftır demişlerdir. İbn Maîn ve diğerleri onu güvenilir, Ebû Hâtim ve diğerleri onu zayıf bulmuşlardır.¹³⁵²

İbn Ebî Hâtim: Babam dedi ki: Abdulmelik b. Kudâme hadiste zayıftır. Babama Abdulmelik b. Kudame'yi sordum, o da *leyse bi'l-kaviyy*'dir,¹³⁵³ *dâifu'l-hadis*'tir, güvenilir kimseler tarafında *munkeru'l-hadis* olarak kabul edilir, dedi.¹³⁵⁴

Makdisî, Abdulmelik b. Kudâme'nin *lâ yuhteccu bih* biri olduğunu söylemiştir.¹³⁵⁵

Nesâî: Abdulmelik b. Kudâme, *leyse bi'l-kaviyy*'dir.¹³⁵⁶

Abdulmelik b. Kudâme'den dolayı bu hadisin isnadı zayıftır. Müslim, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel bu hadisi *sahîh* olarak rivayet etmişlerdir.

86- Bize Ebu'l-Hasan es-Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona İshâk el-Hâşimî, ona Ebû Mus'ab, ona Mâlik, ona Nâfi', ona da Abdullah b. Ömer (r.a.), Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu rivayet etti:

“Kim dünyada içki içer, sonra da ondan tövbe etmezse ahirette ondan (ahiret şarabından) mahrum bırakılır.” (III/95).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel, Nâfi' yoluyla İbn Ömer'den tahriç etmişlerdir.¹³⁵⁷

Beğavî'nin naklettiği hadisin metni Buhârî ve Mâlik'in rivayet ettikleri hadisin metniyle aynıdır. Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin metinlerinde bazı farklılıklar olsa da aynı konuyu ele almışlardır.

¹³⁵¹ Müslim, *Sahîh*, Eşribe, 72, (2002), (II, 1587); Nesâî, *Sünen*, Eşribe, 49, (VIII, 327); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 361.

¹³⁵² Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, I, 110, IV, 214, VII, 268.

¹³⁵³ **Leyse bi'l-Kaviyy**: Zehebî, Sehâvî ve Irâkî'ye göre Leyse bi-Hucce manasınadır. Aydınli, a.g.e., s., 163.

¹³⁵⁴ İbn Ebî Hâtim, *İlelu'l-Hadis*, VI, 184, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, V, 362.

¹³⁵⁵ Makdisî, *Ma'rifetu't-Tezkire*, I, 268.

¹³⁵⁶ Nesâî, *ed-Duafâ ve'l-Metrukûn*, I, 69.

¹³⁵⁷ Buhârî, *Sahîh*, Eşribe, 1, (VI, 240); Müslim, *Sahîh*, Eşribe, 73-78, (2003), (II, 1587, 1588); Ebû Dâvud, *Sünen*, Eşribe, 5, (IV, 83, 84); Tirmizî, *Sünen*, Eşribe, 1, (IV, 290); Nesâî, *Sünen*, Eşribe, 46, (VIII, 318); İbn Mâce, *Sünen*, Eşribe, 2, (II, 1119); Mâlik, *Muvatta'*, Eşribe, 11, (II, 846); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 19.

Ayrıca bu hadisi Ebû Dâvud et-Tayâlisî, Şâfiî, Abdurrezzâk, İbn Ebî Şeybe, Bezzâr ve Beyhakî nakletmişlerdir.¹³⁵⁸

Tirmizî, İbn Ömer'in hadisinin hasen sahih olduğunu, Beğavî ise hadisin sıhhatinde ittifak olduğunu söylemiştir.¹³⁵⁹

Hadisin *muttefekun aleyh* olması Tirmizî ve Beğavî'nin sıhhati hakkındaki olumlu görüşlerine istinaden, biz de hadisin *sahîh* olduğu kanaatine ulaştık.

87- Bize Ebû Saîd eş-Şurayhî, ona Ebû İshâk es-Sa'lebî, ona Ahmed b. Übeyy, ona Ebu'l-Abbâs el-Esamm, ona Muhammed b. İshâk es-San'anî, ona Ebû Nuaym, ona Abdulazîz b. Ömer b. Abdulazîz, ona Abdurhaman b. Abdillâh el-Ğafikî (Mısır'lı), ona da Abdullah b. Ömer (r.a.) şöyle demiştir: Şehadet ediyorum ki Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle söylediğini işittim:

“Allah içkiye, onu içene, ikram edene, satana, satın alana, meyvadan sıkana, sıkıtırana, taşıyana, kendisine götürülene ve parasını (kazancını) yiyene lanet etmiştir.”
(III/95).

Bu hadisi Ebû Dâvud, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel Veki' yoluyla İbn Ömer'den; Tirmizî ve İbn Mâce, Ebû Asım yoluyla Enes b. Mâlik ve Ahmed b. Hanbel Felih ve Luhay'a yoluyla İbn Ömer'den tahrîç etmişlerdir.¹³⁶⁰

Ebû Dâvud, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in İbn Ömer'den rivayet ettikleri hadiste *أشهد أني سمعت* lafzı yoktur. Ebû Dâvud'un metninde *وأكل ثمنها* ibaresi yoktur. İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in Metni *لُعِنَتِ الْخَمْرُ عَلَى عَشْرَةِ أَوْجُهٍ* cümlesi ile başlamaktadır.

İbn Hacer şöyle demektedir: Ebû Dâvud, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in İbn Ömer'den rivayet ettiği hadisin senesinde Abdurrahman b. Abdillâh el-Ğafikî vardır. İbn Seken onu *sahîh* görmüştür. Tirmizî ve İbn Mâce'nin Enes b. Mâlik'ten rivayet ettiği hadisin ravileri güvenilirlerdir.¹³⁶¹

Yukarıda İbn Hacer'in verdiği bilgiye istinaden bu rivayetin *sahîh* olduğu kanaati bizlerde de hasıl olmuştur.

88- Bu âyetin (Maide/93) nüzûl sebebi şudur: İçki haram edilince sahâbe: Ya Rasûlallah, içki içer ve kumar malı yer bir halde ölen kardeşlerimizin hali ne olacak?

¹³⁵⁸ Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, III, 385; Şâfiî, *Müsned*, I, 281; Abdurrezzâk, *Musannef*, IX,235; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 96; Bezzâr, *Müsned*, XII, 102; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 499.

¹³⁵⁹ Tirmizî, *Sünen*, Eşribe, 1, (IV, 290); Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XI, 355.

¹³⁶⁰ Ebû Dâvud, *Sünen*, Eşribe, 2, (IV, 81, 82); İbn Mâce, *Sünen*, Eşribe, 6, (II, 1121, 1122); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 25,71, 97; Tirmizî, *Sünen*, Buyû', 59, 8III, 589).

¹³⁶¹ İbn Hacer, *Talhîsu'l-Habîr*, IV, 199, 200.

Diye sordular. Bunun üzerine “**iman edip salih amel işleyenlere daha önce yiyip içtiklerinden ötürü günah yoktur**” âyeti indi. (III/95, 96).

Beğavî'nin isnadsız olarak tefsîrinde naklettiği bu rivayeti Taberî aşağıdaki senedle rivayet etmiş ve Taberî'nin bu eserini tahkik eden Ahmed Muhammed Şakir, isnadının sahih olduğunu söylemiştir.¹³⁶²

Bize Hennâd b. Sirî ve Ebû Kerîb, ona Vekî', ona İbn Vekî', ona babası, ona İsrâîl, ona Simâk, ona İkrime ona da İbn Abbâs şöyle rivayet etti:..

Hâkim bu hadisi naklettikten sonra görüşünü şöyle beyan etmektedir: Bu sahîh bir hadis olup, Buhârî ve Müslim hadisi tahric etmemişlerdir.¹³⁶³

Bu rivayetin bir benzerini Buhârî ve Müslim Enes b. Malik'ten, Tirmizî İbn Abbâs'tan, Ahmed b. Hanbel ise uzun bir metinle Ebû Hureyre'den tahric etmişlerdir. Tirmizî, hadisin *hasen sahîh* olduğunu söylemiştir.¹³⁶⁴

Yukarıda verdiğimiz bilgilere istinaden bu hadisin sahîh olduğu kanaatine vardık.

“**Ey iman edenler! Sizler ihramdayken avı öldürmeyin...**” (Mâide/95).

89- Bize Ebu'l-Hasan es-Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ebû İshâk el-Hâşimî, ona Ebû Mus'ab, Ona Mâlik, ona Ebû'z-Zübeyr el-Mekkî, ona Câbir b. Abdillâh (r.a.) Ömer b. Hattab (r.a.)'ın sırtında koç, ceylanda keçi, tavşanda dişi oğlak ile hükmettiğini söylemiştir. (III/97, 98).

Bu *mevkûf* hadisi Mâlik b. Enes, Hz. Ömer'den tahric etmiştir.¹³⁶⁵

Bu rivayeti Şâfiî, Beyhakî ve Beğavî Hz. Ömer'den, İbn Huzeyme ve Dârekutnî Câbir'den nakletmişlerdir.¹³⁶⁶

İbn Huzeyme'nin *Sahîh*'ini tahkik eden Muhammed Mustafa el-A'zami, hadisin isnadının sahih olduğunu; Beyhakî, bu hadisi Ebû Eyyüb es-Sahtiyânî, Süfyân es-Sevri, Süfyân b. Uyeyne, Leys b. Saîd ve diğerleri Ebû Zübeyr'den rivayet ettiklerini Aclehu'l-Kindî de Merfu' olarak rivayet edip fakat bunda ihtilaf ettiğini söylemiştir.¹³⁶⁷

¹³⁶² Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, X, 577.

¹³⁶³ Hâkim, *Müstedrek*, IV, 160.

¹³⁶⁴ Buhârî, *Sahîh*, el-Mezâlîm ve'l-Ğasb, 21, (III, 102); Müslim, *Sahîh*, Eşribe, 3, (1980), (II, 1570); Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân (Maide), 5, (V, 255); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 351.

¹³⁶⁵ Mâlik, *Muvatta'*, Hac, 230, (I, 414).

¹³⁶⁶ Şâfiî, *Müsned*, I, 226; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, V, 299; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VII, 271; İbn Huzeyme, *Sahîh*, IV, 182; Dârekutnî, *Sünen*, III, 275.

¹³⁶⁷ İbn Huzeyme, *Sahîh*, IV, 182; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, V, 299.

İbn Esîr *Câmiu'l-Usûl* adlı eserinde Muvatta'da *mursel*¹³⁶⁸ olarak Ebû Zübeyr'den tahriç edildiğini; İbn Esîr'in bu eserini tahkik eden Abdulkadir el-Arnaûd ise Ebû Zübeyr, Muhammed b. Müslim b. Tedrisu'l-Mekkî olup *saduk*¹³⁶⁹ olduğunu ancak bununla beraber *müdeellis* olduğunu belirtmişlerdir.¹³⁷⁰

Yukarıda bu hadisin senediyle ilgili verdiğimiz bilgilere istinaden *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

90- Bize Ebu'l-Hasan es-Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ebû İshâk el-Hâşimî, ona Ebû Mus'ab, ona Mâlik, ona İbn Şihâb, ona Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe b. Mes'ûd, ona Abdullâh b. Abbâs, ona Sa'b b. Cessâme el-Leysî şöyle haber vermiştir: "Rasûlullah (s.a.v.)'e bir yaban eşeği hediye etmişim. O sırada Ebva'da (veya Veddan'da) bulunuyordu. Rasûlullah (s.a.v.) hediyeyi kabul etmedi. Bunun üzerine üzülüşümü görünce:

"*Asla kabul etmezlik yapmazdım, fakat biz ihramdayız.*" buyurdu. **(III/99)**.

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Nesâî ve Mâlik b. Enes, Mâlik yoluyla Sa'b b. Cessame el-Leys'ten; Müslim ve Ahmed b. Hanbel Abdurrezzâk ve Ma'mer yoluyla Zührî'den; Buhârî, Müslim, Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Zührî yoluyla Sa'b b. Cessame el-Leys'ten ve yine Müslim, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel, Saîd b. Cubeyr yoluyla İbn Abbâs'tan tahriç etmişlerdir.¹³⁷¹

Tirmizî bu hadis ile ilgili şöyle demektedir: Bu hadis *hasen sahîh*'tir. Rasûlullah (s.a.v.)'in ashabından ve başka dönemlerden bazı ilim adamları, uygulamalarını bu hadise göre yaparak ihramlı kimsenin av eti yemesini hoş karşılamazlar.¹³⁷²

Şâfiî, İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî bu rivayeti eserlerinde nakletmişlerdir. Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, isnadının sahîh olduğunu, Beğavî ise sıhhatinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.¹³⁷³

¹³⁶⁸ **Mursel:** 1. Tâbiun neslinden birinin doğrudan Hz. Peygamber'den naklettiği hadis; 2. Senedinde ravi düşmesi/eksikliği bulunan hadis. Aydınlı, *a.g.e.*, s., 213.

¹³⁶⁹ **Sadûk:** Ta'dîlin, Zehebî ve Irakî'ye göre üçüncü, Sehâvî'ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir şîgâ, Böyle bir ravinin rivayet ettiği yazılır ve araştırılır. Aydınlı, *a.g.e.*, s., 261.

¹³⁷⁰ İbn Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, III, 96.

¹³⁷¹ Buhârî, *Sahîh*, Cezâu's-Sayd, 6, (II, 212), Hibe, 17, (III, 136); Müslim, *Sahîh*, Hac, 50, 51, 52, 53, 54, (1193, 1194), (I, 850, 851); Tirmizî, *Sünen*, Hac, 26, (III, 206); Nesâî, *OSünen*, Menâsiku'l-Hac, 79, (V, 183, 184, 185); İbn Mâce, *Sünen*, Menâsik, 92, (II, 1032); Mâlik, *Muvatta'*, Hac, 83, (I, 353); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 72, IV, 37, 38, I, 362.

¹³⁷² Tirmizî, *Sünen*, Hac, 26, (III, 206).

¹³⁷³ Şâfiî, *Müsned*, I, 185; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 281; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, III, 315; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VII, 260, 261.

Ayrıca bu hadisi Hâzin ve İbn Kesîr tefsîrlerinde nakletmişlerdir.¹³⁷⁴

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, en az iki farklı yolla rivayet edilmesi ve Tirmizî, Beğavî ve Şuayb el-Arnaûd'un sıhhati hakkındaki görüşlerine istinaden, bizde de *sahîh* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

91- Bize Ebu'l-Hasan es-Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ebû İshâk el-Hâşimî, ona Ebû Mus'ab, ona Mâlik, ona Ebu'n-Nadre –Mevla Ömer b. Abdillâh et-Teymî- ona Nâfî'- Mevla Ebû Katede- ona Katede b. Rebî' el-Ensâri şöyle anlattı: Mekke'ye giderken Rasûlullah (s.a.v.)'la beraberdim. Ben ihramsızdım, ihramlı bazı arkadaşlarla onlardan ayrıldık. Bu arada bir yaban eşiği gördüm. Atımın üzerinde doğrularak arkadaşlardan kamçımı istedim, vermediler. Okumu istedim, onu da vermediler. Sonunda kendim alarak yaban eşiğini vurdum. Etinden bazı ashap yedi, bazıısı yemedi. Hz. Peygamber'e yetişince durumu sordular, peygamberimiz şu cevabı verdi:

“O, bir nevi rızıktır, onu size Allah yedirdi.” (III/99).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel, Ebû Katâde'den tahric etmişlerdir.¹³⁷⁵

Ayrıca bu hadisi Şâfî, Nesâî (*Sünenü'l-Kübra*), İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî eserlerinde nakledip; Şuayb el-Arnaûd, Şeyhayn'ın şartlarına göre isnadının sahih olduğunu, Beğavî ise sahihliğinde ittifak olduğunu söylemişlerdir.¹³⁷⁶

Bu hadis *Sahîhayn*'da tahric edildiği için ve ravileri cerh edilmediğinden dolayı *sahîh* olduğuna kanaat getirdik.

92- Bize Abdulvâhid b. Muhammed el-Hatîb, ona Abdulazîz b. Ahmed el-Hallâl, ona Ebu'l-Abbâs el-Esamm, ona Rabî', ona Şâfî, ona İbrahim b. Muhammed, ona Amr b. Ebî Amr, ona el-Muttalib b. Hantab, ona Câbir b. Abdillâh (r.a.), Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu haber verdi:

“Kendiniz avlamadıkça veya sizin için birileri avlamadıkça, avlanan hayvanın etini yemeniz size helaldir.” (III/100).

Bu hadisi Şâfî ve Beğavî (*Şerhu's-Sünne*) aynı sened ve metinle nakledip; Şâfî, bize Abdulazîz b. Muhammed ed-Dârevendî, ona Amr b. Ebî Amr, ona beni-

¹³⁷⁴ Hâzin, *Lubâbu't-Te'vil*, II, 80; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 182.

¹³⁷⁵ Buhârî, *Sahîh*, Cihâd ve's-Siyer, 88, (III, 230), Zebâih ve's-Sayd, 10, (VI, 222), Cezâu's-Sayd, 4, (II, 211), Zebâih ve's-Sayd, 11, (VI, 222); Müslim, *Sahîh*, Hac, 56, 57(1196), (I, 851, 852); Ebû Dâvud, *Sünen*, Menâsiku'l-Hac, 40, (II, 428, 429); Tirmizî, *Sünen*, Hac, 25, (III, 204, 205); Nesâî, *Sünen*, Menâsiku'l-Hac, 78, (V, 182); Mâlik, *Muvatta'*, Hac, 76, (I, 350); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 301.

¹³⁷⁶ Şâfî, *Müsned*, I, 185; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, IV, 77; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 287; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, V, 306; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VII, 262, 263.

Seleme'den bir adam, ona da Câbir, peygamber'den bunun gibi rivayet ettiğini, İbn Ebî Yahya, Dârevendî'den ve Süleyman b. Ebî Yahya'dan daha hafız olduğunu; Beğavî ise Şâfî'nin bu babta rivayet edilen engüzel hadisin bunun olduğunu söylediğini belirtmişlerdir.¹³⁷⁷

Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî bu hadisi Câbir'den Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmişler: “*Kendiniz avlamadığınız veya sizin için avlanmadığı takdirde, ihramlı iken size kara avı(nın eti) helâldir.*”

Ebû Dâvud: “Peygamber (s.a.v.)’den (gelen) iki haber çeliştiği zaman, (bunlardan) sahâbenin sarıldığı habere itibar edilir.” Tirmizî: “Bu konuda Ebû Katâde ve Talha’dan da hadis rivayet edilmiştir. Câbir’in naklettiği hadis tefsîr edilip yoruma kavuşturulmuş gibidir. Çünkü Muttalib’in, Câbir’den hadis işittiğini bilmiyoruz. Bazı ilim adamları, uygulamalarını bu hadise göre yaparak, ihramlı kimse kendisi için avlamamış veya kendisi için bir başkası tarafından avlanmamış ise av etinden yiyebilir demektedirler.” Nesâî: “Ebû Abdurrahman: Hernekadar Mâlik Amr b. Ebî Amr’dan hadis rivayet etmişse de o, *leyse bi’l-kaviyy’dir*” demişlerdir.¹³⁷⁸

Abdurrezzâk, İbn Huzeyme, Dârekutnî ve Beyhakî bu hadisi eserlerinde nakletmişlerdir. İbn Huzeyme’nin *Sahîh*’ini tahkik eden A’zamî, hadisin isnadının zayıf olduğunu söylemiştir.¹³⁷⁹

Bu hadis ravi İbrahim b. Muhammed’ten dolayı zayıftır. İbrahim b. Muhammed’in tenkidini Nisa sûresinin tefsîrinde geçen 114. ve 188. Hadislerinde ve Mâide sûresi’nin tefsîrinde geçen 45. hadisin değerlendirmesinde yapılmıştır.

“Deniz avı ve onun yenilmesi, size ve yolculara, size geçimlik olarak helal kılındı. Kara avı ise, ihramlı olduğunuz sürece size haram kılındı. Huzurunda toplanacağınız Allah’an korkun.” (Mâide/96).

93- Peygamber (s.a.v.): “*Bize iki ölü ve iki kan helal kılındı. İki ölü, balık ve çekirgedir.*” buyurdu. (III/100).

Beğavî’nin tefsîrinde senedsiz olarak ve hadisin bir bölümünü naklettiği bu hadisi Bakara sûresi’nin 173. âyetin tefsîri sadedinde senediyle beraber meninin tamamını nakletmiştir.¹³⁸⁰

¹³⁷⁷ Şâfî, *Müsned*, I, 186; Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, VII, 264.

¹³⁷⁸ Ebû Dâvud, *Sünen*, Menâsiku’l-Hac, 40, (II, 427, 428); Tirmizî, *Sünen*, 25, (III, 203, 204); Nesâî, *Sünen*, Hac, 81, (V, 187).

¹³⁷⁹ Abdurrezzâk es-San’anî, *Musanef*, IV, 434; İbn Huzeyme, *Sahîh*, IV, 180; Dârekutnî, *Sünen*, III, 356; Beyhakî, *Sünenü’l-Kübrâ*, V, 310.

¹³⁸⁰ Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzil*, I, 183.

Bu hadisi İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Abdurrahman Yezîd b. Eslem yoluyla İbn Ömer'den tahriç etmişlerdir.¹³⁸¹

Şâfiî *Müsned*'te bu hadisi rivayet edip herhangi bir değerlendirmede bulunmamıştır. Beyhakî bu konuyla ilgili üç rivayet nakletmiştir. Birinci rivayeti İbn Ömer'den *Mevkûf* olarak nakledip: “Bunun isnadı sahihtir.” İkinci rivayeti Abdurrahman ve Usâme yoluyla İbn Ömer'den merfu' olarak tahriç edip: “Zeyd'in evlatları hepsi zayıftır. Yahya b. Main onları Cerh etmiştir. Ahmed b. Hanbel ve Ali b. Medinî Abdullah b. Medenî Abdullah b. Zeyd'i güvenilir görmüştür. Ancak sahih olan birinci rivayettir” Üçüncü rivayeti ise Saîd b. Mensûr yoluyla İbn Ömer'den merfu' olarak nakledip; “Abdurrahman ve kardeşleri böylece babalarından rivayet etmişler. Diğerleri İbn Ömer'den mevkûf olarak rivayet ettikleri sahihtir” demiştir.¹³⁸²

Zeylaî: “İbn Hibbân Duafâ' adlı eserinde bu hadisi rivayet edip, hadisin senedindeki Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem nedeniyle illetli kabul etmiş, onun hakkında şöyle söylemiştir: “Bilmediği halde haberleri yanlış şekilde aktarırdı. Hatta rivayetlerinde *mevkûf* u *merfu'* olarak, *mursel*'i *müsned* olarak zikretmesine çok rastlanmıştır. Bu sebeple terkedilmeyi hak etmiştir” demiştir.¹³⁸³

Ukaylî: “Babam Abdullah b. Zeyd'i zayıf görüp şöyle dedi: “O *münker* hadis rivayet ediyor. Muhammed b. Abdulhamid bana bu hadisi tahdis edip, şöyle dedi: “Abdurrahman b. Zeyd el-Esleme *leyse bi şey*'dir” demiştir.¹³⁸⁴

Ayrıca *Beğavî Şerhu's-Sünne*'de bu rivayeti İbn Ömer'den *merfu'* olarak rivayet etmiştir.¹³⁸⁵

Beğavî'nin İbn Ömer'den *merfu'* olarak rivayet ettiği bu hadis, Abdullah b. Zeyd el-Esleme nedeniyle senedi zayıftır. Bunu destekleyen *mevkûf* sahih rivayetler olduğundan dolayı metni sahihtir.

94- Bize Ebu'l-Hasan es-Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ebû İshâk el-Hâşimî, ona Ebû Mus'ab, ona Mâlik, ona Safvân b. Selîm, ona Saîd b. Seleme (beni ezrak ehlinden), ona Abduddâr oğullarından Muğîre b. Ebî Bürde, ona da Ebû Hureyre (r.a.) şöyle anlattı: “Bir adam Rasûlullah (s.a.v.)'a, “Ya Rasûlallah, biz denizde gemiye biniyor ve yanımızda az miktarda su bulunduruyoruz. Onunla abdest aldığımızda içme

¹³⁸¹ İbn Mâce, *Sünen*, Et'ime, 31, II, 1102; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 97.

¹³⁸² Şâfiî, *Müsned*, I, 340; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, I, 384, XII, 10.

¹³⁸³ Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, IV, 202.

¹³⁸⁴ Ukaylî, *Duafâu'l-Kebîr*, II, 331.

¹³⁸⁵ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XI, 244.

suyumuz kalmıyor ve susuyoruz. Deniz suyuyla abdest alalım mı?” diye sordu. Rasûlullah (s.a.v.):

“O (deniz), suyu temizleyici, ölüsü helaldir” buyurdu. (III/101).

Bu hadisi Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce, Ebû Hureyre’den tahriç edip; Tirmizî, bu hadisin hasen sahih olduğunu söylemiştir.¹³⁸⁶

Şâfiî, Abdurrezzâk es-San’ânî, İbn Hibbân, Dârekutnî, Hâkim, Beyhakî, Beğavî, İbn Esîr ve Zeylaî bu rivayeti nakletmişlerdir.¹³⁸⁷

Muhakkik Şuayb el-Arnaûd, hadisin isnadının sahih tüm ravilerinin de sika olduğunu; Beğavî, *hasen sahih* bir hadis olduğunu; İbn Esîr’in eserini tahkik eden Abdulkadir el-Arnaûd ise isnadının sahih olduğunu, Zeylaî de Muhammed b. İsmail’e bu hadisi sorduğunu kendisinin de sahih bir hadistir dediğini, söylemişlerdir.¹³⁸⁸

Yukarıda verdiğimiz bilgilerden dolayı bu rivayetin *sahih* olduğuna kanaat getirdik.

95- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Müsedded, ona Yahyâ, ona İbn Cüreyc, ona Ömer (r.a.), ona da Câbir (r.a.) şöyle anlattı:

“Habat ordusuna karşı savaşa çıktık. Komutanımız olarak Ebû Ubeyde tayin edildi. Ağır şekilde acıttık. Deniz, kıyıya bir benzerini görmediğimiz büyüklükte “anber” denilen ölü bir balık attı. Yarım ay boyunca etinden yedik. Ebû Ubeyde kemiklerinden bir kemik aldı ve dikti. Sonra develerden birinin altından geçirdik. (Yani: o derece büyük bir balıktı). Câbir der ki: Ebû Ubeyd bize “yeyiniz” demişti. Medine’ye geldiğimizde olanları Peygamber (s.a.v.)’e haber verdik. Şöyle buyurdu:

“Allah (c.c.)’ın size çıkarmış olduğu rızıkı yeyin. Yanınızda varsa bize de yedin.” Bazıları yanlarında bulunan bir miktarı getirdiler. O da bundan yedi. (III/102).

Bu hadisi Buhârî aynı sened metinle Câbir’den tahriç edip; *بشئ منه* ibaresini kullanmamıştır.¹³⁸⁹

¹³⁸⁶ Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret, 41, (I, 64); Tirmizî, *Sünen*, Tahâret, 52, (I, 100, 101); Nesâî, *Sünen*, Tahâret, 47, (I, 50), Miyah, 4, (I, 176); İbn Mâce, *Sünen*, Tahâret, 38, (I, 136), Sayd, 18, (II, 1081); Mâlik, *Muvatta’*, 12, (I, 22).

¹³⁸⁷ Şâfiî, *Müsned*, I, 71; Abdurrezzâk es-San’ânî, *Musannef*, IV, 504; İbn Hibbân, *Sahih*, IV, 49; Dârekutnî, *Sünen*, I, 47; Hâkim, *Müstedrek*, I, 237; Beyhakî, *Sünenü’l-Kübrâ*, I, 5, IX, 423; Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, II, 55, 56; İbn Esîr, *Câmiu’l-Usûl*, II, 62; Zeylaî, *Nasbu’r-Râye*, I, 96.

¹³⁸⁸ İbn Hibbân, *Sahih*, IV, 49; Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, II, 55, 56; İbn Esîr, *Câmiu’l-Usûl*, II, 62; Zeylaî, *Nasbu’r-Râye*, I, 96.

¹³⁸⁹ Bu harî, *Sahih*, Meğâzî, 65, (V, 114).

Buhârî, Müslim, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel, Süfyân ve Amr b. Dinâr yoluyla; Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel uzun bir metinle Ebû Zübeyr yoluyla; Buhârî, Müslim ve Mâlik, Vehb b. Kaysan yoluyla Câbir'den tahriç etmişlerdir.¹³⁹⁰

İbn Hibbân, Beyhakî ve Beğavî bu hadisi eserlerinde nakledip Şuayb el-Arnaûd, Müslim'in şartına göre isnadının sahîh olduğunu, Ebû Zübeyr dışındakilerinin Şeyhayn'ın ricali oldukları; Beğavî ise bu hadisin sıhhatinde ittifak olduğunu ve Müslim, Abdulcabbâr b. el-A'lâ'dan tahriç ettiğini söylemiştir.¹³⁹¹

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, en az iki farklı yolla rivayet edilmesi ve Beğavî ve Şuayb el-Arnaûd'un sıhhati hakkındaki görüşlerine istinaden, bizde de hadisin *sahîh* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

96- Bize Ebu'l-Hasan es-Serahsî, ona Zâhir b. Ahmed, ona Ebû İshâk el-Hâşimî, ona Ebû Mus'ab, ona Mâlik, ona Nâfi', ona İbn Ömer (r.a.), Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu haber verdi:

“*Şu beş hayvanı ihramlının öldürmesinde bir günah yoktur: Karga, çaylak Akreb, fare ve azgın köpek.*” (III/102,103).

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel Nâfi' yoluyla; Buhârî, Müslim, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Dinâr yoluyla; Ebû Dâvud, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel Süfyân, Zührî ve Salim b. Abdillâh yoluyla Abdullah b. Ömer'den tahriç etmişlerdir.¹³⁹²

Buhârî'nin Nâfi' ve Abdullah b. Dinâr yoluyla İbn Ömer'den rivayet ettiği hadiste ihramlıyken öldürülmesi haram olmayan o beş şeyin ismini saymamıştır. Ama İbn Ömer'in Hz. Hafsa annemizden rivayet ettiği hadiste öldürülmesi haram olmayan beş şeyin ismini vermiştir.¹³⁹³

Müslim'in Abdullah b. Dinâr yoluyla İbn Ömer'den tahriç ettiği hadisin metninde öldürülmesi yasak olmayan o beş şeyin isminin yerleri farklı olarak rivayet edilmiştir.¹³⁹⁴

¹³⁹⁰ Buhârî, *Sahîh*, Meğâzî, 65, (V, 114); Müslim, *Sahîh*, Sayd ve'z-Zebâih, 17, 18, 21, (1930), (II, 1535, 1536); Ebû Dâvud, *Sünen*, Etime, 46, (IV, 178, 179); Nesâî, *Sünen*, Sayd ve'z-Zebâih, 35, (VII, 207, 208); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 303, 308, 309; Mâlik, *Muvatta'*, Sıfatu'n-Nebî, 24, (II, 930).

¹³⁹¹ İbn Hibbân, *Sahîh*, XII, 65; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, IX, 422; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XI, 246.

¹³⁹² Buhârî, *Sahîh*, Cezâu's-Sayd, 7, (II, 212); Müslim, *Sahîh*, Hac, 76,79(1199), (I, 858, 859); Nesâî, *Sünen*, Menâsiku'l-Hac, 82, 84, 88, (V, 187, 188, 189, 190); Mâlik, *Muvatta'*, Hac, 88, 89; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 32, 82

¹³⁹³ Buhârî, *Sahîh*, Cezâu's-Sayd, 7, (II, 212).

¹³⁹⁴ Müslim, *Sahîh*, Hac, 79, (1199), (I, 859).

Şâfiî, Bezzâr, Beyhakî ve Beğavî bu rivayeti nakledip, Beğavî sıhhatinde ittifak olduğunu söylemiştir.¹³⁹⁵

Verdiğimiz bilgiler ışığından bu hadisin *sahih* olduğu kanaati bizde hasıl olmuştur.

97- Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.), Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

“*İhramlı kimse normal yırtıcı hayvanı öldürebilir.*” (III/103).

Beğavî'nin senedsiz olarak verdiği bu hadisi Ebû Dâvud, Tirmizî İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Ebû Saîd el-Hudrî'den tahriç etmişlerdir.¹³⁹⁶

Ebû Dâvud'un rivayet ettiği hadisin senedi ve metni şöyledir: Bize Ahmed b. Hanbel, ona Huşaym, ona Yezîd b. Ebî Ziyâd, ona Abdurrahman b. Ebî Nu'm el-Becelî ona Saîd el-Hudrî rivayet etmiştir.¹³⁹⁷

Tirmizî'nin rivayet ettiği hadiste سَيْلٌ kelimesi yoktur. Tirmizî şu değerlendirmede bulunmuştur: Bu hadis *hasen*'dir. İlim adamları bu hadisle amel ederek derler ki: ihramlı kimse yırtıcı hayvanları öldürebilir. Sûfyân es Sevrî, Şâfiî bu kanaattedir. Şâfiî der ki: İnsanlara ve hayvanlara saldıran her yırtıcı hayvanı ihramlı kimse öldürebilir.¹³⁹⁸

Beğavî bu rivayeti senedsiz olarak *Şerhu's-Sünne*'de nakletmiştir.¹³⁹⁹

Bu hadisin senedinde geçen Yezîd b. Ebî Ziyâd hakkında hadis munekkitleri çeşitli ithamlarda bulunmuşlardır.

Heysemî: “İbn Mubârek ve diğerleri Yezîd b. Ebî Ziyâd'ı güvenilir, bir cemaatta onu zayıf görmüştür.” İbn Hacer: “Tirmizî bu rivayete hasen dese de Yezîd b. Ebî Ziyâd zayıftır” İbnü'l-Cevzî: “Ebû Hâtim er-Râzî: Yezîd b. Ebî Ziyâd'ın tüm hadisleri uydurmaktır.” Nesâi: Yezîd b. Ebî Ziyâd *metruku'l-hadis*'tir.” demişlerdir.¹⁴⁰⁰

Bu hadisin senedi ravi Yezîd b. Ebî Ziyâd'tan dolayı zayıftır.

98- Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.):

¹³⁹⁵ Şâfiî, *Müsned*, I, 217; Bezzâr, *Müsned*, XII, 47; İbn Huzeyme, *Sahîh*, IV, 190; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, V, 343; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VII, 266.

¹³⁹⁶ Ebû Dâvud, *Sünen*, Menâsiku'l-Hac, 40, (II, 425); Tirmizî, *Sünen*, Hac, 21, (III, 198); İbn Mâce, *Sünen*, Menâsik, 91, (II, 1032); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 3, 32, 79.

¹³⁹⁷ Ebû Dâvud, *Sünen*, Menâsiku'l-Hac, 40, (II, 425).

¹³⁹⁸ Tirmizî, *Sünen*, Hac, 21, (III, 198).

¹³⁹⁹ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VII, 267.

¹⁴⁰⁰ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, III, 220; İbn Hâcer, *Telhîsu'l-Habîr*, III, 213; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûat*, II, 220.

“Beş (çeşit hayvan vardır ki, bunlar) harem hududları dışında da haremde de öldürülebilirler: Yılan, akrep, çaylak, fare ye saldırgan köpek” buyurmuştur. (III/103).

Beğavî'nin senedsiz olarak Ebû Hureyre'den naklettiği bu hadisi Buhârî, Müslim, Tirmizî ve İbn Mâce, Hz. Âişe'den rivayet etmişlerdir.¹⁴⁰¹

Ebû Dâvud ise Ebû Hureyre'den aşağıdaki senedle tahric etmiştir.

Bize Ali b. Bahr, ona Hâtim b. İsmail, Muhammed b. Aclân, ona Alkame b. Hakîm, ona Ebû Sâlih ona da Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir.¹⁴⁰²

Tirmizî, Hz. Âişe'nin rivayet ettiği hadisin *hasen sahih* olduğunu söylemiştir.¹⁴⁰³

Nesâî *Sünenü'l-Kubrâ*'da isnadlı olarak Beğavî ise *Şerhu's-Sünne*'de senedsiz olarak Ebû Hureyre'den nakletmişlerdir.¹⁴⁰⁴

97'inci hadisin senedinde geçen Yezîd b. Ebî Ziyâd'ı bazıları cerh ettiklerinden dolayı zayıftır. 96 ve 98'inci hadisin ravileri hakkında olumsuz bir durum olmadığından ve iki rivayet birbirlerini desteklediğinden dolayı *sahih* olduğu kanaatine vardık

“Allah, kutsal ev Kâbe'yi, haram ayı, boyunları bağlı ve bağız kurbanlıkları insanların hayatları için faydalı kıldı...” (Mâide/97).

99- Peygamber (s.a.v.: “Allah (c.c.) Mekke'yi gökleri ve yeri yarattığı günde haram (belde) kıldı.” buyurmuştur. (III/104).

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi, *Şerhu's-Sünne*'de senediyle beraber rivayet etmiştir.¹⁴⁰⁵

Bu hadisi Buhârî, Müslim ve Nesâî, İbn Abbâs'tan tahric etmişlerdir.¹⁴⁰⁶

Hadisi Buhârî, Müslim ve diğer önemli muhaddislerin rivayet etmesi ve ravileri hakkında olumsuz bir durumun olmamasından dolayı bizde de *sahih* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

“Ey iman edenler! Size açıklandığında, sizi üzecek şeyleri sormayın...” (Mâide/101).

100- Bize Abdulvâhid el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Nâîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Hafs b. Ömer, ona Hişâm, ona Katâde, ona Enes (r.a.) şöyle anlattı: Sahâbiler Peygamber (s.a.v)'e birtakım sorular sor-

¹⁴⁰¹ Buhârî, *Sahih*, Cezâu's-Sayd, 7, (II, 212); Müslim, *Sahih*, Hac, 71, (1198), (I, 857); Tirmizî, *Sünen*, Hac, 21, (III, 197); İbn Mâce, *Sünen*, Menâsik, 91, (II, 1031).

¹⁴⁰² Ebû Dâvud, *Sünen*, Menâsik, 39, (II, 42, 425).

¹⁴⁰³ Tirmizî, *Sünen*, Hac, 21, (III, 197).

¹⁴⁰⁴ Nesâî, *Sünenü'l-Kubrâ*, V, 344; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VII, 266.

¹⁴⁰⁵ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VII, 294.

¹⁴⁰⁶ Buhârî, *Sahih*, Cezâu's-Sayd, 1, (II, 214), Cizye, 22, (IV, 72); Müslim, *Sahih*, Hac, 445, (1353), (I, 986, 987); Nesâî, *Sünen*, Menâsiku'l-Hac, 110, (V, 203, 204).

dular ve nihâyet sormakta ısrar ettiler. Bunun üzerine Peygamber bir gün mimbere çıktı da:

“*Bana her neden soracak olursanız, muhakkak sizlere beyân ederim*” buyurdu.

Ben bu sırada sağa ve sola bakmaya başladım ki, herbir insan başı elbisenin içinde olarak ağlıyordu. Bir adam söze başladı ki, o birisiyle kavga ettiği zaman kendisi babasından başkasına nisbet olunurdu. O zât: Ey Allah’ın Peygamberi! Benim babam kimdir? Diye sordu. Peygamber:

“*Baban Huzâfe’dir!*” buyurdu.

Bunun üzerine Ömer söze başlayıp: Biz Allah’ın Rabbimiz olduğuna, İslâm’ın dinimiz olduğuna, Muhammed’in Rasûl olduğuna razı olduk. Bizler fitnelerin kötülüğünden Allah’a sığınırız! Dedi. Bunun üzerine Rasûlullah:

“*Ben hayırda ve şerrde asla bu günün benzerini görmüş değilim. Şu muhakkak ki bana cennet ve cehennem sûretlendi de nihâyet ben bu ikisini şu duvarın önünde gördüm*” buyurdu.

Katâde dedi ki: Bu hadîs şu (Mâide/ 101) âyetin yanında zikrolunuyor: “**Ey îmân edenler! Size açıklandığında sizi üzecek şeyleri sormayın...**” (III/105).

Bu hadisi Buhârî ve Müslim birbirine benzer lafızlarla Enes b. Mâlik’ten tahriç etmişlerdir.¹⁴⁰⁷

İbn Hibbân bu rivayeti nakletmiştir. İbn Hibbân’ın eserini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd, Müslim’in şartlarına göre bu hadisin isnadının sahih olduğunu söylemiştir.¹⁴⁰⁸

Bu hadise Şuayb el-Arnaûd’un isnadı sahihtir demesi, hadisin Buhârî ve Müslim tarafından tahriç edilmesinden dolayı *sahih* olduğuna kanaat getirdik.

101- Bize Abdulvâhid el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdullah en-Nâfîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona el-Fadl b. Sehl, ona Ebu’n-Nadr, ona Ebû Hayseme, ona Ebû Cuveyriye, ona İbn Abbâs (r.a.) şöyle söylemiştir: Bazıları Rasûlullah (s.a.v.)’a alaylı şekilde soru sorarlardı. Birileri “babam kim?” der, devesini kaybetmiş biri “Devem nerde?” derdi. Bunun üzerine “**Ey îmân edenler! Size açıklandığında sizi üzecek şeyleri sormayın...**” (Mâide/101) âyeti indi. (Âyeti sonuna kadar okumuştur). (III/106).

¹⁴⁰⁷ Buhârî, *Sahîh*, Fiten, 15, (VIII, 94); Müslim, *Sahîh*, Fedâil, 137, (2359), (II, 1834).

¹⁴⁰⁸ İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, 338.

Bu hadisi Buhârî, Fadl b. Sehl yoluyla, aynı isnad ve metinle İbn Abbâs'tan tahriç etmiştir.¹⁴⁰⁹

Beyhakî, İbn Abbâs'tan rivayet ettiği uzun metnin sununda bu bölümü; İbn Hacer ise Buhârî'nin rivayet ettiği sened ve metinle bu rivayeti nakletmişlerdir.¹⁴¹⁰

Ayrıca Vâhidî, Taberî, Hâzin ve İbn Kesîr bu hadisi nakletmişlerdir. Taberî'nin tefsîrini tahkik eden Ahmed Muhammed Şâkir: “Bu hadisin senedinde geçen Ebû Cuveyriye, Hattan b. Haffaf b. Zübeyr b. Abdillâh b. Ramh b. Ar'aratu'l-Ca'fî olup İbn Abduberr: “Çoğunluk onu güvenilir görmüşler” demiştir.¹⁴¹¹

Bu hadisin ravileri hakkında olumsuz bir değerlendirmenin olmaması ve Buhârî tafından da rivayet edilmesinden dolayı *sahih* olduğuna kanaat getirdik.

102- Ali (r.a.)'den şöyle rivayet edilmiştir: “**Yoluna gücü yetenlerin evi (Ka'be) hac ve ziyaret etmeleri insanlar üzerinde Allah'ın bir hakkıdır.**” (Ali İmrân/97) âyeti inince bir adam: Ya Rasûlallah her yıl mı? Diye sordu. Peygamber (s.a.v.) ilgisiz kalıp yüzünü çevirdi. Ancak adam ikinci ve üçüncü defa tekrarladı. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“*Evet dememden nasıl emin olabilirsiniz? Vallahi, evet desem vacip olur, vacip olsa ona gücünüz yetmezdi. Ben sizi terketip birşey söylemedikçe siz de beni terkedin. Sizden öncekiler sadece, çok sormaları ve Peygamberlerine muhalefet etmelerinden dolayı helak olmuşlardır. Size birşeyi emredersem onu gücünüz yettiğince yapın. Bir şeydende nehyedersem ondan da sakının.*” Bunun üzerine “**Ey îmân edenler! Size açıklandığında sizi üzecek şeyleri sormayın...**” (Mâide/101) âyeti indi. **(III/106).**

Beğavî'nin senedsiz olarak tefsîrinde rivayet ettiği bu hadisi Tirmizî ve İbn Mâce şu isnadla nakledip, hadisin metni Beğavî'nin rivayet ettiği hadisin metninden daha kısadır: Bize Ebû Saîdi'l-Eşec, ona Mansûr b. Vardân, ona Ali b. Abdula'la, ona babası, ona Ebu'l-Bahterî ona da Hz. Ali rivayet etti.¹⁴¹²

Tirmizî şöyle demiştir: Bu konuda İbn Abbâs ve Ebû Hureyre'den de hadis rivayet edilmiştir. Ali (r.a.)'nin hadisi *hasen garib*'tir. Ebu'l-Bahterî'nin adı Saîd b. Ebî İmrân'dır. Saîd b. Feyrûz'da denir.¹⁴¹³

¹⁴⁰⁹ Buhârî, *Sahih*, Tefsîru'l-Kur'ân (Maide), 12, (V, 190).

¹⁴¹⁰ Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 315; İbn Hâcer, *Fethu'l-Bârî*, VIII, 282.

¹⁴¹¹ Vâhidî, *Esbâbu'n-Nuzûl*, I, 213; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili'l-Kur'ân*, XI, 98; Hâzin, *Lubâbu't-Te'vil fi Meâni't-Tenzil*, II, 82; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 184.

¹⁴¹² Tirmizî, *Sünen*, Hac, 6, (III,178), Tefsîru'l-Kur'ân, 5, (Maide), (V, 256); İbn Mâce, *Sünen*, Menâsik, 2, (II, 962).

¹⁴¹³ Tirmizî, *Sünen*, Hac, 6, (III,178), Tefsîru'l-Kur'ân, 5, (Maide).

İbn Esîr'n *Câmiu'l-Usûl*'unu tahkik eden Abdulkadir el-Arnaûd şu değerlendirmede bulunmuştur: İbn Hibbân'nın dışında Mensûr b. Verdân el-Esed el-Kûfî'yi güvenilir gören yoktur. Ebu'l-Bahterî Saîd b. Feyruz olup Hz. Ali'den bu rivayeti işitmediğinden *munkatı*'dir. Fakat bu âyetin nuzûl sebebi dışında Müslim, Nesai ve Ahmed'in Ebû Hureyre'den naklettikleri hadis buna şahittir.¹⁴¹⁴

Bu hadisin senedi *munkatı*' olduğundan dolayı zayıftır.

“Sizden öncekilerden bir topluluk bunları sordu da, sonra bu yüzden kafir oldular.” (Mâide/102).

103- Ebû Sa'lebe el-Huşenî der ki: Allah (c.c.) bir takım şeyleri farz kılmıştır, onları zayi etmeyin. Bazı şeylerden nehyetmiştir, onları işlemeyin. Bazı sınırlar koymuştur, onları aşmayın. Bazı şeylerden (unutarak değil) affetmiş, değinmemiştir, onları da araştırmayın. **(III/106, 107).**

Beğavî'nin senedsiz olarak tefsîrinde naklettiği bu *mevkûf* hadisi Taberânî ve Beyhakî, Ebû Sa'lebe'den tahriç edip; Taberânî şu senedle rivayet etmiştir: Bize Ubeyd b. Ğannâm, ona Ebû Bekir b. Ebî Şeybe, ona Abdurrahîm b. Süleymân, ona Davud b. Ebî Hind, ona Mekhûl ona da Ebû Sa'lebe rivayet etmiştir.¹⁴¹⁵

Dârekutnî, İbnu'l-Esîr, Ebu'l-Fidâ ve Heysemî bu rivayeti *merfu* olarak nakletmişlerdir. İbnu'l-Esîr'in eserini tahkik eden Abdulkadir el-Arnaûd, bu hadisin senedinde Mekhul olduğunu, Mekhul ile Sa'lebe arasında kopukluk olduğunu; Heysemî ise hadisin ricalinin güvenilir olduğunu söylemişlerdir.¹⁴¹⁶

Bu hadisi Bezzâr, Dârekutnî, Hâkim ve Beyhakî'nin Ebû Derdâ'dan rivayet etmişlerdir.¹⁴¹⁷

Heysemî'nin bu rivayetin ricali hakkında ki görüşüne dayanarak hadisin sahîh olduğuna kanaat getirdik.

“Allah, bahîre, sâibe, vâsile ve hâm hakkında hiçbir hüküm koymamıştır. Ancak kâfirler, Allah'ın adına yalan uydurarak Ona iftira ediyorlar. Onların çoğunun aklı ermez.” (Mâide/103).

104- Rasûlullah (s.a.v.): *“Velâyet sadece azad edene aittir”* buyurmuştur. **(III/107).**

¹⁴¹⁴ İbn Esîr, *Câmiu'l-Usûl fi Ehâdîsi'r-Resûl*, III, 4.

¹⁴¹⁵ Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XXII, 222; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, X, 21.

¹⁴¹⁶ Dârekutnî, *Sünen*, V, 325; İbnu'l-Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, V, 59; Ebu'l-Fidâ, *Câmiu'l-Mesânid ve's-Sünen*, IX, 211; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, I, 171.

¹⁴¹⁷ Bezzâr, *Müsned*, X, 26; Dârekutnî, *Sünen*, III, 59; Hâkim, *Müstedrek*, II, 406; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, X, 21.

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi *Şerhu's-Sünne*'de biri Hz. Âişe'den diğerin de İbn Ömer'den olmak üzere iki hadisi senediyle beraber rivayet edip; her iki rivayet içinde sıhhatinde ittifak olduğunu söylemiştir.¹⁴¹⁸

Bu hadisi Buhârî, İbn Ömer'den; Müslim, Ebû Dâvud, Nesai, İbn Mâce, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel, Hz. Âişe'den tahric etmişlerdir.¹⁴¹⁹

Şâfiî, Abdurrezzâk, Nesâî (*Sünenü'l-Kübrâ*), İbn Hibbân, Dârekutnî ve Beyhakî bu rivayeti eserlerinde nakledip; muhakkik Şuayb el-Arnaûd, bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir.¹⁴²⁰

Hadisin *muttefekun aleyh* olması hadisin ravileri hakkında olumsuz bir değerlendirme olmaması *sahih* olduğuna delildir.

105- Bize Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdullah en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona İbrahim b. Sa'd, ona Sâlih b. Keysân, ona İbn Şihâb kendisine Saîd b. Müseyyib'in şöyle söylediğini haber vermiştir: Bahîre sütü tağutlara bağışlanan ve hiçbir insanın sağlamadığı, Sâibe ise ilahları için serbest bıraktıkları ve üzerine hiçbir yük yüklemelikleri devedir.

Ebû Hureyre (r.a.) der ki: (Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“*Amr b. Amir el-Huzai'yi, bağırsakları cehennem ateşinde sürüklenir halde gördüm. O, saibe'yi ortaya çıkararak (onu serbest bırakan) ilk kimseydi.*” (III/108).

Bu hadisi Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel, İbn Şihab yoluyla Saîd b. Musayyeb'ten tahric etmişlerdir.¹⁴²¹

Ahmed b. Hanbel سَيِّب السَّابِة lafzı yerine سَيِّب السَّابِة kullanmış ve hadisi وبحرال بحريّة şeklinde bitirmiştir.

Bezzâr ve İbn Hibbân bu hadisi nakledip; İbn Hibbân'ın eserini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd, hadisin isnadının sahih olduğunu söylemiştir.¹⁴²²

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, diğer önemli muhaddislerce de rivayet edilmesi ve Şuayb el-Arnaûd'un sıhhati hakkındaki kanaatine istinaden biz de *sahih* olduğuna inanıyoruz.

¹⁴¹⁸ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VIII, 150, 348.

¹⁴¹⁹ Buhârî, *Sahîh*, Ferâiz, 19, (VIII, 9); Müslim, *Sahîh*, İtâk, 5, 6, 7, 9, (1504), (II, 1141, 1142, 1143); Ebû Dâvud, *Sünen*, İtâk, 2, (IV, 248,248); Nesâî, *Sünen*, Talâk, 29, (VI, 162); İbn Mâce, *Sünen*, İtâk, 3, (II, 842, 843); Mâlik, *Muvattâ*, İtak ve'l-Velâ, 18, (II, 781); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 213.

¹⁴²⁰ Şâfiî, *Müsned*, I, 221; Abdurrezzâk, *Musannef*, VII, 249; Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 131; İbn Hibbân, *Sahîh*, XI, 521; Dârekutnî, *Sünen*, III, 416; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, X, 497.

¹⁴²¹ Buhârî, *Sahîh*, Tefsîru'l-Kur'ân, 5, (Maide, 13), (V, 190, 191); Müslim, *Sahîh*, el-Cennetu ve Sıfatu Naîmiha, 51,(2856), (III, 2192); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 366.

¹⁴²² Bezzâr, *Müsned*, XIV, 209; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, 154, 155.

106- Muhammed b. İshâk, Muhammed b. İbrahim et-Teymî'den, o Ebû Sâlih es-Semmân'dan, o da Ebû Hureyre (r.a.)'den şöyle rivayet etmişlerdir: Rasûlullah (s.a.v.) Eksem b. Cavn el-Huzâî'ye şöyle dedi:

“Ey Eksem, Amr b. Luhay b. Kam'a b. Handek'i bağırsakları cehennem ateşinde sürüklenirken gördüm. Senin ona, onun sana benzediği kadar başka kimse görmedim.” Çünkü o, İsmail (a.s.)'in dinini değiştiren, putları diken, Bahire, Saibe, Vasile ve Hâmm'ı çıkaran ilk kişidir. “O'nu cehennemde, cehennemlikleri ona, bağırsaklarının gazıyla eziyet ederlerken gördüm.”

Eksem: Ey Allah'ın Rasûlü ona benzemek bana zarar verir mi? diye sordu. O (s.a.v.):

“Hayır, sen mü'minsin, o ise kafirdir” buyurdu. (III/108).

Bu hadisi Ebû Asım Evâil adlı hadis eserinde aynı senedle, İbn Ebî Şeybe ve Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, Ebû Hureyre'den tahric edip; Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'ni tahkik eden Hüseyin Selim Esed, bu hadisin isnadının *hasen* olduğunu söylemiştir.¹⁴²³

Ayrıca Taberî tefsîrinde bu hadisi çeşitli şekillerde rivayet etmiştir.¹⁴²⁴

Bu hadisi *Kütüb-i Tis'a*'da bulamadık. Yukarıda verdiğimiz bilgiye istinaden *hasen* bir hadis olduğuna kanaat getirdik.

“Ey iman edenler! Sizler kendinizi düzeltmeye bakın! Siz doğru gittikten sonra öte taraftan sapanlar size bir zarar veremez...” (Mâide/105).

107- Ebû Bekir (r.a.)'in şöyle söylediği rivayet edilmiştir: “Ey insanlar, siz **Ey iman edenler, sizler kendinizi düzeltmeye bakın! Siz doğru gittikten sonra öte taraftan sapanlar size bir zarar veremezler ...**” (Mâide/105) âyetini okuyorsunuz, ancak olduğu yere koymuyor, ne olduğunu anlayamıyorsunuz. Ben Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işittim;

“İnsanlar bir kötülük gördüklerinde onu engellemezlerse, Allah'ın onları azabıyla kuşatması gerçekten çok yakındır.” (III/109).

Beğavî'nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi *Şerhu's-Sünne*'de senediyle nakledip, hadisin metninde *ولا تدرون ما هي وتضعونها في غير موضعها* ibaresi yer almamaktadır..¹⁴²⁵

¹⁴²³ Ebû Asım, Ahmed b. Amr b. ed-Dahhak b. Mahled, *el-Evâil*, I, 83; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 247; Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsned*, X, 504.

¹⁴²⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 118.

¹⁴²⁵ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIV,344.

Bu hadisi Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Hz. Ebû Bekir'den tahriç etmişlerdir.¹⁴²⁶

Tirmizî, hadisin *sahîh* olduğunu söylemiştir.¹⁴²⁷

Beğavî'nin rivayet ettiği hadisin metni İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in metniyle aynıyken Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin metninden farklıdır.

İbn Hibbân, Beyhakî ve İbn Esîr eserlerinde bu bu rivayeti nakletmişlerdir. Şuayb el-Arnaûd, Şeyhayn'ın şartına göre isnadının *sahîh* olduğunu, İbn Esîr'in *Câmi'l-Usûl*'ünü tahkik eden Abdulkadir Arnaûd ise hadisin isnadının *kâvi* olduğunu söylemişlerdir.¹⁴²⁸

Yukarıda verdiğimiz bilgilere dayanarak bu hadisin *sahîh* olduğu kanaati bizde hasıl olmuştur.

108- Bir rivayette de şöyle buyurulmuştur: “Ya mutlaka iyiliği emreder, kötülükten alıyorsunuz; ya da Allah (c.c.) kesinlikle başınıza en şerhlerinizi geçirir de, onlar size kötü azabı tattırırlar. Sonra sizin en hayırlılarınız da dua etse, artık dualarınız kabul olunmaz.” (III/109).

Beğavî'nin tefsîrinde senedsiz olarak naklettiği bu hadisi Bezzâr, Taberânî ve Heysemî Ebû Hureyre'den tahriç etmişlerdir.¹⁴²⁹

Bezzâr: Bize Muhammed b. Musennâ, ona Bekr b. Yahyâ b. Zabbân, ona Hibbân b. Ali, ona İbn Aclân, ona Saîd ona da Ebû Hureyre rivayet edip, bu şekil dışında Ebû Hureyre'den hadis nakledildiğini bilmiyoruz, demiştir.¹⁴³⁰

Taberânî, Hibbân dışında bu hadisi İbn Aclân'dan kimsenin rivayet etmediğini. Bekr b. Yahya b. Zebbân onda *teferrud* ettiğini söylemiştir.¹⁴³¹

Heysemî, bu hadisin senedinde olan ravi Hibbân b. Ali'nin metruk olduğunu; İbn Maîn, O'nun rivayetini güvenilir diğerleri ise zayıf gördüğünü söylemiştir.¹⁴³²

Bu hadisin senedinde geçen raviler cerh edilmişse de bir sonraki (109.) hadis bu hadisi desteklediğinden dolayı isnadının *zayıf* metninin ise *sahîh* olduğu kanaatine vardık.

¹⁴²⁶ Ebû Dâvud, *Sünen*, Melâhim, 17, (IV, 509, 510); Tirmizî, *Sünen*, Fiten, 8, (IV, 467), Tefsîru'l-Kur'ân, 5, (Maide), (V, 256,257); İbn Mâce, *Sünen*, Fiten, 19, (II, 1327); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 2, 5, 7.

¹⁴²⁷ Tirmizî, *Sünen*, Fiten, 8, (IV, 468).

¹⁴²⁸ İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 539; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, X, 156; İbn Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, I, 330.

¹⁴²⁹ Bezzâr, *Müsned*, XV, 163; Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, II, 99; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, VII, 266.

¹⁴³⁰ Bezzâr, *Müsned*, XV, 163.

¹⁴³¹ Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, II, 99.

¹⁴³² Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, VII, 266.

109- Bize Abdulvâhid el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed el-Anzî, ona İsa b. Nasr, ona Abdullâh b. Mübârek, ona Utbe b. Ebî Hekîm, ona Amr b. Cârîye el-Lahmî, ona Ebû Ümeyye eş-Şa'banî şöyle anlatmıştır: Ebû Sa'lebe el-Huşanî'ye gelerek: Ey Ebâ Sa'lebe şu âyet hakkında ne dersin? Diye sordum. Hangi âyet, dedi.

“Ey iman edenler, sizler kendinizi düzeltmeye bakın! Siz doğru gittikten sonra öte taraftan sapanlar size bir zarar veremezler ...” (Mâide/105) ayetini” dedim. Şöyle dedi: Vallahi, ben de onu çok bilene, Rasûlullah (s.a.v.)'a sordum da O, (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Hayır, itaat edilen bir cimrilik, tabi olunan bir heva heves, başka şeylerin ona tercih edildiği bir din ve herkesin kendi görüşünü beğenişini görmedikçe iyiliği emredin, kötülükten alıkoyun. Şâyet böyle bir durumla karşılaşırsan ve yapman gereken de birşey varsa, kendine bak ve avamın durumunu boşver. Çünkü ardınızda “sabır günleri” vardır. O günlerde her kim sabrederse ateş korunu avuçlamış (gibi)dir. O zamanda amel eden kimseye, ayrı amel işleyen elli kişinin sevabı (kadar sevap) vardır.” İbni Mübarek der ki: Başka raviler bana şunu da eklediler: Oradakiler:

“Onlardan ellisinin sevabı mı?” diye sordular. O (s.a.v.):

“Sizden elli kişinin sevabı” buyurdu. **(III/110).**

Bu hadisi Ebû Dâvud, Tirmizî ve İbn Mâce, Ebû Ümeyye eş-Şa'banî'den tahric etmişlerdir.¹⁴³³

İbn Hibbân, Taberânî, Beyhakî, Beğavî ve Zeylaî bu hadisi eserlerinde rivayet etmişlerdir.¹⁴³⁴

Tirmizî, hadisin *hasen garib* olduğunu söylemiştir.¹⁴³⁵

Şuayb el-Arnaûd bu rivayeti şöyle değerlendirmiştir: Utbe b. Ebî Hekîm *muhtelefun fih*'tir.¹⁴³⁶ Hafız et-Takrîb adlı eserinde *saduk*'tur fakat hata yapıyor diye vasıflandırmıştır. Amr b. Cârîye ve Ebû Ümeyye eş-Şa'banî ismi Yahmid'tir. Ona Abdullâh b. Ehâmîr de denir. Muellif (İbn Hibbân) her ikisini güvenilir raviler içinde zikretmiştir. Bir çokları ikisinden hadis rivayet etmişlerdir.¹⁴³⁷

¹⁴³³ Ebû Dâvud, *Sünen*, Melâhim, 17, (IV, 512; Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân, 5, (Maide), (V, 257, 258); İbn Mâce, *Sünen*, Fiten, 21, (II, 1330, 1331).

¹⁴³⁴ İbn Hibbân, *Sahih*, II, 108; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XXII, 220; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, X, 157; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIV, 347; Zeylaî, *Tahrîcu Ehâdisi'l-Keşşâf*, I, 426.

¹⁴³⁵ Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân, 5, (Maide), (V, 258).

¹⁴³⁶ **Muhtelefun Fih:** Rivayet ettiği hadislerin bazı âlimler tarafında kabul edilen bazı âlimler tarafından rededilen ravi. Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 206.

¹⁴³⁷ İbn Hibbân, *Sahih*, II, 108.

Yukarıda verdiğimiz bilgilere istinaden bu hadisin *hasen* olduğu kanaatine vardık.

“Ey iman edenler! Herhangi birinize ölüm hali geldiğinde, vasiyet zamanında aranızdaki şahitlik, ya kendinizden adil iki veya siz yolculuk ederken başınıza ölüm musibeti geldiğinde, sizin dışınızda başka iki kişidir...” (Mâide/106).

110- Bu âyetin (Mâide/106) nüzul sebebi rivayet edilen şu hadisedir: Temim b. Evs ed-Dârî ve Adiy b. Bedda ticaret maksadıyla Medine’den Şam beldesine doğru yola çıktılar. İkisi de Hristiyan olan bu kimselerle birlikte Amr b. As’ın azadlı kölesi müslüman Zübeyd de vardı. Hastalanıp ağrıları şiddetlenince, Temim ve Adiy’e, memleketine döndüklerinde mallarını ailesine teslim etmelerini vasiyet etti. Büdeyl öldü. Onlar da eşyalarını karıştırdılar ve onlar arasından içinde 300 miskal gümüş bulunan altın kaplamalı ve nakışlı gümüş bir kap bulup gizlediler. İhtiyaçlarını görüp Medine’ye döndüklerinde terekeyi ölünün ailesine teslim ettiler. Onlar da terekeyi araştırdılar ve terkettiği malları yazdığı bir kağıt buldular. Temim ve Adiy’e gelerek: “Arkadaşımız eşyalarından herhangi birşey satmış mıydı?” Onlar: Hayır, dediler. “Herhangi bir ticarete bulunmuş muydu?” onlar tekrar: “Hayır” şeklinde cevap verdiler. Ölünün ailesi: “Hastalığı uzayıp malından herhangi bir şeyi harcaması vuku buldu mu?” onlar: “Hayır” dediler. Bunun üzerine onlar: “Biz terekesinde, beraberindeki eşyaları yazdığı bir kağıt bulduk. Ancak terekede, içinde 300 gr. gümüş bulunan altın kaplamalı gümüş kabı bulamadık” dediler. Temim ve Adiy: Bilmiyoruz, bize bir takım vasiyette bulundu ve onları size teslim etmemizi istedi. Biz de onu size ulaştırdık. Kap hakkında hiçbir bilgimiz yoktur, dediler. Daha sonra Peygamber (s.a.v.)’e gelerek ölünün ailesini şikâyet ettiler ve inkarlarında ısrar edip yemin ettiler. Bunun üzerine Allah (c.c.) bu âyeti indirdi. **(III/111)**.

Beğavî’nin senedsiz olarak rivayet ettiği bu hadisi Tirmizî şu senedle tahriç etmiştir: Bize Hasan b. Ahmed b. Ebî Şuayb el-Harrânî, ona Muhammed b. Seleme el-Harrânî, ona Muhammed b. İshâk, ona Ebû Nadr, ona Bazân (Ümmi Hanî’nin mevlası), ona İbn Abbâs ona da Temîm ed-Dârî rivayet etmiştir.¹⁴³⁸

Tirmizî şu değerlendirmede bulunmuştur: Bu hadis *garibtir*. Senedi sahîh değildir. Muhammed b. İshâk’ın bu hadisi kendisinden rivayet ettiği Ebû’n-Nadr, bence Muhammed b. Sâib el Kelbî’dir. Ebû’n-Nadr künyesi ile anılıyor. Hadisçiler bu şahsı terk etmişlerdir. Kendisinin tefsiri vardır. Muhammed b. İsmail’den şöyle dediğini

¹⁴³⁸ Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru’l-Kur’ân, 5, (Maide), (V, 258).

işittim: Muhammed b. Sâib el Kelbî; Ebû'n-Nadr künyesiyle anılır. Sâlim'in, Ebû'n-Nadr el Medenî'den ve Ümmü Hanî'in azâdlısı Ebû Salih'den hadis rivayet ettiğini bilmiyoruz. İbn Abbâs'tan başka bir şekilde kısa olarak bu hadis rivayet edilmiştir.¹⁴³⁹

Buhârî, Ebû Dâvud ve Tirmizî, İbn Abbâs'tan bu hadisi kısa bir metinle tahrîç etmişlerdir.¹⁴⁴⁰

Taberânî, Beyhakî ve Beğavî İbn Abbâs'tan bu rivayeti nakletmişlerdir.¹⁴⁴¹

Beğavî'nin tefsîrinde naklettiği bu hadisi Tirmizî, Muhammed b. Saib el-Kelbî'den dolayı zayıftır, gariptir görüşüne istinaden bu hadisin *garib* olduğuna kanaat getirdik.

“O gün Allah, peygamberleri toplayacak ve “Size ne cevap verildi?” diyecek. “Bizim bir bilgimiz yok! Şüphesiz Sen, görünmeyen, bilinmeyen âlemleri çok iyi bilensin!” diyecekler.” (Mâide/109).

111-Bize Abdulvâhid el-Melîhî, ona Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî, ona Muhammed b. Yusuf, ona Muhammed b. İsmail, ona Müslim b. İbrahim, ona Vüheyb, ona Abdulazîz, ona Enes (r.a.), Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir :

“Ashabımdan bazıları havzıma gelirler. Onları tanıdığım bir anda onlarla arama girilir. Ben “ashabım” derim. “Bana senden sonra neler çıkardıklarını bilmiyorsun” derler. (III/115, 116).

Bu hadisi Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel, Enes'ten tahrîç etmişlerdir.¹⁴⁴²

Müslim لَيَرِدَنَّ عَلَيَّ الْحَوْضَ رَجَالٌ مِمَّنْ ibaresi yerine أصحابي الحوض ليردن عليّ ناس من أصحابي ibaresini kullanmıştır.¹⁴⁴³

Ayrıca bu hadisi Ma'mer b. Râşid, İbn Ebî Şeybe ve Taberânî eserlerinde nakletmişlerdir.¹⁴⁴⁴

Bu hadisin *muttefekun aleyh* olması ve diğer bazı meşhur muhaddislerce de rivayet edilmesinden dolayı bizde *sahîh* olduğu kanaati hasıl olmuştur.

¹⁴³⁹ Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân, 5, (Maide), (V, 259).

¹⁴⁴⁰ Buhârî, *Sahîh*, Vesâye, 35, (III, 198, 199); Ebû Dâvud, *Sünen*, Akdiyye, 19, (IV, 30, 31); Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân, 5, (Maide), (V, 259).

¹⁴⁴¹ Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XVII, 109; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, X, 278; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X, 125.

¹⁴⁴² Buhârî, *Sahîh*, Rikâk, 35, (VII, 207); Müslim, *Sahîh*, Fedâil, 40, (2304), (II, 1800); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 281.

¹⁴⁴³ Müslim, *Sahîh*, Fedâil, 40, (2304), (II, 1800).

¹⁴⁴⁴ Ma'mer b. Râşid, *Cami'*, XI, 406; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 307; Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, VII, 166.

“Allah, “Şüphesiz Ben, size onu indiririm. Fakat ondan sonra içinizden kim, nankörlük ederse, artık onu âlemlerden hiçkimseye uygulamayacağın bir azapla cezalandırırım” dedi.” (Mâide/115).

112- Abdullah b. Amr der ki: Kıyamet gününde en şiddetli azaba maruz kalacaklar münafıklar, sofrta ehlerinden onu inkâr edenler ve Firavun’a tabi olanlardır. **(III/118).**

Beğavî’nin senedsiz olarak naklettiği bu rivayeti Taberî, Sa’lebî, Kurtubî, İbn Kesir, Suyûti ve İsmail Hakkı Bursevî tefsîrlerinde nakletmişlerdir.¹⁴⁴⁵

Taberî şu senedle rivayet etmiştir: Bize İbn Bişr, ona Abdulvehhâb b. Ebî Adî, ona Muhammed b. Cafer, ona Avf, ona Ebu’l-Muğîre el-Kavvâs ona Abdullah b. Amr rivayet etmiştir.

Muteber hadis kaynaklarında böyle bir rivayete raslamadık. Hadisin sahîhliği hakkında bir kanaate varamadık.

113- Hilâs b. Amr’ın Ammâr b. Yâsir’den, onun da Rasûlullah (s.a.v.)’dan rivayet ettiğine göre “O (sofra), ekmek ve et şeklinde indi. Onlara: Bu sofrta, ihanet etmediğiniz ve gizlemediğiniz sürece, sizin için sürekli kalacaktır, denildi. O gün bitmeden onlar ihanet ettiler ve sofrayı gizlediler. Bunun üzerine maymunlar ve domuzlar oluverdiler. **(III/119).**

Beğavî’nin Maide sûresinin 114 ve 115. âyeti tefsiri sadedinde senedsiz olarak naklettiği bu hadisi Tirmizî şu senedle rivayet etmiştir: Bize Hasan b. Kaza’, ona Süfyân b. Habîb, ona Saîd, ona Katâde, ona Hilâs b Amr, ona da Ammâr b. Yâsir rivayet etmiştir.¹⁴⁴⁶

Tirmizî şu değerlendirmede bulunmuştur: Bu hadisi Ebû Âsım ve pek çok kişi Saîd b. Ebî Arûbe’den, Kata’de’den, Hilas’tan, Ammâr b. Yâsir’den *mevkûf* olarak rivayet etmişlerdir. Bu hadisi *merfu* olarak rivayet eden sadece Hasan b. Kazaa’yı biliyoruz. Humeyd b. Mes’ade, Süfyân b. Habîb vasıtasıyla Saîd b. Ebî Arube’den bu hadisin bir benzerini bize merfu’ olmaksızın rivayet etmiştir. Bu rivayet Hasan b. Kazaa’nın rivayetinden daha sağlamdır. Hadisin *merfu* olarak rivayetinin aslını bilmiyoruz.¹⁴⁴⁷

¹⁴⁴⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XI, 233; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân an Tefsîri’l-Kur’ân*, III, 406; Kurtubî, *el-Câmiu’l-Ahkâm*, V, 425, VI, 369; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ânü’l-Azîm*, III, 202; Suyûti, *Ed-Dürri’l-Mensûr*, III, 237; İsmâil Hakkı Bursevî, *Ruhu’l-Beyân*, II, 309.

¹⁴⁴⁶ Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru’l-Kur’ân, 5, (Maide), (V, 260).

¹⁴⁴⁷ Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru’l-Kur’ân, 5, (Maide), (V, 260).

Taberî bu hadisle ilgili Ammâr b. Yâsir'den *merfu'* ve *mevkûf* olmak üzere iki hadis rivayet etmiştir.¹⁴⁴⁸

Beğavî'nin eserini tahkik eden Abdurrezzâk el-Mehdî, Beğavî'nin Ammar'dan *merfu'* olarak naklettiği rivayetin Katâde'den dolayı zayıf olduğunu, çünkü Katâde'nin *mudellis* olduğunu, Ammar b. Yasir'den *mevkûf* olarak gelen rivayetin ise sahîh olduğunu söylemiştir.¹⁴⁴⁹

Tirmizî, sahîh olan hadis *mevkûf* olmalıdır, demiştir. Beğavi bu hadisi *merfu* olarak rivayet etmiştir. Tirmizî de *merfu* olarak gelen hadisin aslını bilmediğinisöylemiştir. Bizler de Tirmizî'nin görüşüne istinaden bu hadisin zayıf olduğuna kanaat getirdik.

114- Bize İsmail b. Abdulkâhir, ona Abdulğâfir b. Muhammed el-Fârisî, ona Muhammed b. İsa el-Culûdî, ona İbrahim b. Muhammed b. Süfyân, ona Müslim b. el-Haccâc, ona Yûnus b. Abdu'l-A'lâ es-Sedefî ona İbn Vehb, ona Ömer b. el-Hâris, ona Bekr b. Sevâde, ona Abdurrahman b. Cübeyr, ona Abdullah b. Amr b. el-As şöyle anlattı: “Rasûlullah (s.a.v.) Allah'ın, İbrahim (a.s.) hakkındaki şu buyruğunu “**(İbrahim dedi ki) Rabbim onlar (putlar) insanların çoğunu sapıttı. Artık her kim bana tabi olursa o bendendir.**”(İbrahim/36), İsa (a.s.) hakkındaki şu buyruğunu “**...Onlara azap edecek olursan şüphesiz onlar senin kulların. Onları bağışlarsan, şüphesiz aziz ve hakim olan sensin**”(Made/118) okudu. Elini kaldırarak: “*Allah'ım, ümmetim*” dedi ve ağladı. Allah (c.c.):

“Ey Cebrail, Muhammed'e git ve Rabbin daha iyi biliyor ama- onu ağlatanın ne olduğunu sor” dedi. Cebrail (a.s.) O'na geldi ve onu ağlatan şeyi sordu. Rasûlullah (s.a.v.)'da söylediği şeyi haber verdi. Allah (c.c.) haberi getiren Cebrail (a.s.)'e dedi ki:

“Ey Cebrail, Muhammed (s.a.v.)'e git ve de ki:

“Şüphesiz biz seni ümmetin hususunda hoşnut edeceğiz ve senin hoşuna gitmeyecek şey yapmayacağız.” **(III/123).**

Bu hadisi Müslim aynı sened ve metinle Abdullah b. Amr b. As'tan tahriç etmiştir.¹⁴⁵⁰

İbn Hibbân, Beyhakî ve İbn Mende bu hadisi nakletmişlerdir. Şuayb el-Arnaûd, hadisin isnadının sahîh ricalinin ise güvenilir olduğunu, Yezîd dışındaki ravilerin Müslim'in ravileri olduğunu söylemiştir.¹⁴⁵¹

¹⁴⁴⁸ Taberî, *a.g.e.*, XI, 228, 229.

¹⁴⁴⁹ Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, (thk. Abdurrezzâk el-Mehdî), II, 103.

¹⁴⁵⁰ Müslim, *Sahih*, İmân, 346, (202), (I, 191).

Hadisi Müslim ve diğer meşhur muhaddislerin rivayet etmesi, aleyhinde herhangi bir eleştirinin olmaması ve Şuayb el-Arnaûd'un görüşüne istinaden biz hadisin *sahîh* olduğuna inanıyoruz.

2.7. Hadislerin Kaynak ve Sıhhat Bakımından Sınıflandırılması ve Tablolar Halinde Gösterilmesi

Nisâ ve Mâide sûrelerinde tekrarlarla beraber 343, tekrarsız 333 hadis, rivâyet, kaynak ve sıhhat bakımından tablolar halinde gösterilmiştir.

Rivayet bakımından sınıflandırmada; hadisler merfû ve mevkûf diye iki kısma ayrılmış ve sayıları tesbit edilmiştir.

Kaynak bakımından yapılan sınıflandırmada; ilk önce *Kütüb-i Tis'a*'da yer alan hadisler ve diğer hadis kaynaklarında yer alan hadisler tesbit edilmiştir. Bu kaynaklarda tesbit edilemeyen hadisler başta tefsîrlere olmak üzere değişik kaynaklara başvurularak tesbit edilmiştir.

Sıhhat bakımından yapılan sınıflandırmada ise; hadisler makbul, merdud ve hakkında ihtilaf edilenler olmak üzere üçe ayrılmıştır. Makbul hadisler sahîh ve hasen olarak sınıflandırılıp sayıları verilmiştir. Merdud hadisler zayıf ve mevzu olarak sınıflandırılmıştır. Kaynaklarda tespit ettiğimiz halde, gerek isnad gerekse metin bakımından ortaya konan farklı görüşler sebebiyle sıhhati hakkında bir kanaate varamadığımız hadisler "hakkında ihtilaf edilenler" başlığı altında değerlendirilmiş ve tablolarda gösterilmiştir.

Ayrıca senediyle beraber verilenlerle senedsiz olarak verilenler de tesbit edilerek tablolarda gösterilmiştir.

Her iki sûrenin tefsîrinde geçen hadisleri ayrı ayrı tablolar halinde göstermek yerine, okuyucuya hem karşılaştırma imkânı sağlamak hem de topluca değerlendirme imkânı vermek gayesiyle tek bir tablo içerisinde verilmiştir.

Şimdi bu tabloları görelim:

¹⁴⁵¹ Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, X, 140; İbn Hibbân, *Sahîh*, XVI, 216, 217; Beyhakî, *el-Esmâ' ve's-Sıfât*, I, 534; İbn Mende, *el-İmân*, II, 868.

Tablo 1. Nisâ ve Mâide Sureleri'nin Tefsîrinde Yer Alan Hadislerin Genel Sınıflandırılması

		Nisâ	Mâide	Toplam
Rivâyet Bakımından	Merfû	190	98	288
	Mevkûf	34	11	45
	Toplam	224	109	333
İçinde Yer Aldığı Kaynak Bakımından	Kütüb-i Tis'a'da yer alanlar	186	78	264
	Diğer hadis kaynaklarında yer alanlar	18	11	29
	Hadis kaynakları dışında yer alanlar	20	20	40
	Toplam	224	109	333
Sihhat Bakımından	Makbul	190	80	270
	Merdud	29	19	48
	Hakkında ihtilaf edilenler	5	10	15
	Toplam	224	109	333
Sened Bakımından	Senedli olarak verilenler	157	66	223
	Senedsiz olarak verilenler	67	43	110
	Toplam	224	109	333

Tablo 2. Hadislerin Kaynak Bakımından Sınıflandırılması (Kütüb-i Tis'a Bazında)

Kaynak	Nisâ	Mâide	Toplam
Muttefekun aleyh	80	41	121
Buhârî	95	45	140
Müslim	106	50	156
Ebû Dâvud	92	38	130
Tirmizî	96	40	136
Nesâî	68	32	100
İbn Mâce	71	31	102
Dârimî	31	14	45
Mâlik b. Enes	29	15	43
Ahmed b. Hanbel	134	47	181
Toplam	802	353	1155

Tablo 3. Hadislerin Sıhhat Bakımından Sınıflandırılması

		Nisâ	Mâide	Toplam
Makbul Hadisler	Sahîh	175	77	252
	Hasen	15	3	18
Merdud Hadisler	Zayıf	28	18	46
	Mevzû	1	1	2
Hakkında İhtilaf Edilenler		5	10	15
Toplam		224	109	333

2.8. Değerlendirme

Beğavî tefsîrinin Nisâ ve Mâide sûrelerinin açıklamasında yer alan hadislerin tamamının tasnifi tablo 3'te verilmiştir.

Rivayet bakımından, toplam 333 hadisin 288'i (%86.48'i) merfû, 45'i (%13.52'i) de mevkûf olarak görülmüştür.

Kaynak bakımından, 333 hadisin 264'ü (%79.27'i) Kütüb-i Tis'a'da, 29'u (%8.7'i) muteber hadis kaynaklarında 40'ı (%12.01'ü) ise diğer kaynaklarda tespit edilmiştir. Diğer kaynaklardan kastımız Taberî, Salebî, Zemaşerî, Kurtubi, Hâzin ve Suyûti vb. gibi muteber tefsîr kaynaklarıdır.

Sıhhat bakımından 333 hadisin 270'i (%81.08'i) makbul, 48'i (%14.41'i) merdud ve 15'i (4.50'si) ise hakkında hüküm verilmeyen hadisler olarak tespit edilmiştir. Merdud olan hadislerin 46'sı zayıf 2'si de mevzû'dur.

Sened bakımından 333 hadisin 223'ü (%66.96'i) senediyle beraber, 110'u (%33.03'ü) ise senedsiz olarak verilmiştir. Senedsiz olarak verilen hadislerin isnadlarını hadis ve tefsîr kaynaklarında tesbit ettik 8 hadisin senedini bulamadık. Beğavî tefsirinde senedsiz olarak rivayet ettiği hadisleri eğer *Şerhu's-Sunne*'de senediyle beraber vermiş ise bizler tabloları hazırlarken senediyle beraber verilenlerin arasında saydık.

SONUÇ

Müslümanların dini anlaması ve yaşaması bakımından Kur'ân-ı Kerim vazgeçilmez temel kaynaktır. Bu ilâhi kaynağın ilk müfessiri de Hz. Peygamberdir. Müfessirlerin de Kur'ân-ı tefsir ederken başvurdukları ilk kaynak Rasûlullahın hadisleridir. Ayetlerin tefsirinde kullanılan hadislerin de sahîh olması Kur'ân'ın doğru anlaşılması bakımından büyük önemi haizdir. Bundan dolayı müfessirler hadisleri naklederken sahîh olanlarını seçmeye büyük gayret göstermişlerdir. Son derece titiz davranmalarına rağmen yine de zayıf hatta mevzu' hadis rivayet etmekten beri olamamışlardır. Sahîh hadislerin bu zayıf ve mevzu' haberlerden ayıklanması büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışmamızda Beğavî'nin *Meâlimü't-Tenzil* adlı tefsîrinin Nisâ ve Mâide sûrelerinin tefsîrinde geçen hadisleri tespit edip kaynaklarına ulaşmaya ve sıhhat yönlerini ortaya koymaya çalıştık.

Horasan'ın Merv şehrinin Bağ ya da Bağşur denilen kasabasında 433/1041 yılında doğan Begavî, bütün ömrünü ilme adanmış değerli bir âlimdir. O, yalnız bir ilim alanında değil, başta tefsir ve hadis olmak üzere birçok ilim dalında eser te'lif etmiştir. Onun, *Meâlimü't-Tenzil* isimli tefsirinin yanında İslam âleminin hizmetine sunulmuş *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbîhu's-Sünne* gibi meşhur hadis eserleri de mevcuttur. Ayrıca birçok talebe yetiştirmiştir. O, insanların hidayeti için çok çaba sarf etmiş, onları Kur'ân ve sünnete sarılmaya davet etmiştir. 516/1122 tarihinde Merverrûz'da vefat eden Begavî, ilmiyle amel eden, sade bir hayat yaşayan, zühd ve takva sahibi bir âlim idi.

Begavî, Kur'ân'ı tefsir ederken sûrelerin tefsirine geçmeden önce, sûrenin nüzul sebebini, Mekkî mi Medenî mi olduğunu ve âyet sayısını belirtir. Âyetleri kelime-kelime inceleyip Kur'ân'ı Kur'ân'la, Kur'ân'ı hadisle tefsir etmeye özen göstermiştir. O, Kur'ân'da neshi kabul eder, âyetin hadisi nesh ettiği gibi meşhur hadisin de âyeti nesh ettiğine inanır. Beğavî, müteşabih âyetleri te'vil konusunda selefin yolunu takip etmiş ve yorumdan kaçınmıştır. O, âyetlerin tefsirinde *sahih* hadisleri rivayet etmeye özen göstermiştir. Buna rağmen eserde zayıf haberler de tespit edilmiştir. Bundan dolayı da her müfessir gibi Beğavî de eleştiriye tabi tutulmuştur. Biz de bu çalışmamızda yeri geldikçe bu konuda kendi görüşlerimizi beyan etmeye çalıştık.

Beğavî tefsîrde otorite olmasının yanında hadiste de ilmini ispatlamış ve *mühyi's-sünne* lakabıyla anılmıştır. Onun, ayetlerin tefsîrinde bu kadar çok hadise yer

vermesi hadis olmadan Kur'ân'ın hakkıyla anlaşılacağı kanaatini ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir. Bu sebeple Beğavî, tefsîrinde âyetleri açıklarken hadislere çok başvurmuştur. Gerektiğinde hadis tekrarından da kaçınmamıştır.

Beğavî hadisleri rivayet ederken çoğunlukla senedleriyle beraber vermiştir. İsnadını vermediği hadislerin bir kısmını kendisi de hadisçi olduğundan *Şerhu's-Sünne*'sinde isnadlı olarak vermiştir. Bir kısım hadisleri de senedsiz olarak nakletmiştir. Hadisleri verirken genellikle hadisin tamamını nakletmiş, taktî' ve ihtisârda bulunmamıştır. Nadiren de olsa sadece konuyla ilgili bölümü vermeyi tercih etmiştir. Biz de hem isnadı vermediği hadislerin isnadını, hem de sadece konuyla ilgili kısmını verdiği hadisin metninin tamamını tespit etmeye çalıştık.

Tespitlerimize göre Nisâ ve Mâide sûrelerinin tefsîrinde tekrarlarla birlikte 343, tekrarsız ise 333 hadis nakledilmiştir. Beğavî'nin her iki sûrede rivayet ettiği 343 hadisin 264'ünü *Kütüb-i Tis'a*'dan nakletmiş olması, onun naklettiği hadislerin sahih olması hususunda ne kadar itinalı davrandığının bir göstergesidir. Ancak o, az da olsa zayıf hadisler de rivayet etmiştir. Bu cümleden olmak üzere onun, her iki sûrede 46 zayıf, 2 tane de mevzû hadis rivayet ettiği tarafımızdan tespit edilmiştir. Beğavî, belirttiğimiz gibi sahîh haber rivayet etmekte titizlik göstermiş ise de, o da her müfessir gibi israili haberlerden tamamen beri olamamış, bazı israili rivayetler nakletmiştir.

Müfessirimiz tefsîrinde hadisleri değerlendirirken genellikle tüm mezheplerin konuyla ilgili görüşlerini vermeyi de ihmal etmemiştir. Yer yer de kendi görüşlerini ortaya koymuştur.

Sonuç olarak Beğavî'nin rivayet metoduyla yazdığı tefsîri kendi zamanında çok değerli bir kaynak olduğu gibi, günümüzde de değerinden bir şey kaybetmemiş ve müslümanların Kur'ân'ın âyetlerini anlama ve yorumlamasında önemli bir kaynak olma özelliğini muhafaza etmektedir.

EKLER

Ek 1. Orijinallik Raporu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı:	HABİB KILIÇ
Öğrenci Numarası:	112212118
Enstitü Anabilim Dalı:	TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ
Programı:	HADİS
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı:	YRD. DOÇ. DR. MUSA ERKAYA
Tez Başlığı (Türkçe):	BEĞAVİ'NİN MEÂLİMÜ'Y-TENZİL İSİMLİ TEFİSİRİNDEKİ HADİSLERİN TAHRİÇ VE DEĞERLENDİRİLMESİ (NİSÂ VE MÂİDE SÜRELERİ)

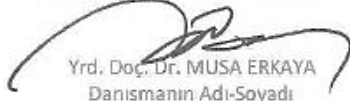
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

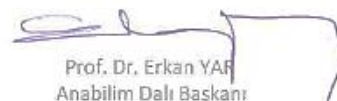
Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 315 sayfalık kısmına ilişkin, 23/11/2015 tarihinde ~~çalışmam~~ tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 18'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.

Yrd. Doç. Dr. MUSA ERKAYA
Danışmanın Adı-Soyadı
(İmzası)

Prof. Dr. Erkan YAF
Anabilim Dalı Başkanı
(İmzası)

F.Ü.LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ÖĞRETİM YÖNETMELİĞİ

Madde 41- Lisansüstü tezleri ile birlikte teslim edilmesi gereken belgeler şunlardır:

- a) Lisansüstü tezler, savunma öncesinde **intihal program raporu** ve ilgili makale şartını¹ sağladığına dair belgeleri ile birlikte enstitüye teslim edilir.
- b) **Intihal raporu** ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

¹ Makale şartı doktora öğrencilerini kapsamaktadır.

KAYNAKLAR

- ABDULBÂKÎ**, Muhammed Fuad b. Abdalbaki b. Sâlih el-Mısrî (ö./1968), *el-Lü'lü'ü ve'l-Mercân fime'ttefekâ aleyhi'ş-Şeyhân*, (I-III), Daru'l-Hadîs, Kahire, 1407/1986.
- ABDURREZZÂK**, Ebû Bekir Abdurrezzak b. Hemmâm b. Nâfi' el-Himeyrî (ö. 211/826-27), *el-Musannef*, I-XI, (thk. Habîbu'r-Rahman el-A'zamî), Mektebu'l-İslâmî, II. bsk., Beyrut, 1403/1983.
- ACLÛNÎ**, İsmail b. Muhammed b. Abdulhadi (ö. 1162/1748), *Keşfu'l-Hafâ ve Müzîlu'l-İlbâs*, (thk. Abdulhamid b. Ahmed b. Yusuf b. Hindâvî), Mektebetu'l-Asriyye, I. bsk., 1420/2000.
- AHMED B. HANBEL**, Ebû Abdırrahmân Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (ö. 241/855), *el-Müsned*, I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.
- *el-Müsned*, (thk. Şuayb el-Arnâvud, Adil Mürşid), Müessesetü'r-Risâle, 1. bsk., 1421/2001
- ALİ EL-MÛTTAKÎ**, Alâuddîn b. Husâmuddîn el-Hindî el-Burhânî (ö. 975/1567), *Kenzü'l-Ummâl fi Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl*, (thk. Bekrî Hayânî), Müessesetü'r-Risâle, V. bsk., 1401/1981.
- ALİYYU'L-KÂRÎ**, Ali b. Sultân Muhammed Ebu'l-Hasan Nuruddîn el-Herevî (ö. 1014/1605), *Mirkâtu'l-Mefâtih Şerhu Mişkâti'l-Mesâbih*, I-IX, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1422/2002.
- AYDINLI**, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İstanbul, 2011.
- AYNÎ**, Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed (ö. 855/1451), *Umdetu'l-Kârî fi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXV, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, trs.
- BAĞDATLI İSMÂİL PAŞA**, Muhammed Emîn b. Mîr Selîm el-Bâbânî (ö. 1339/1920), *Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsâru'l- Musannifîn*, I-II, İstanbul, 1951. (el-Mektebetu'ş-Şâmîle Programı)
- BEĞAVÎ**, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyin b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' (ö. 516/1122), *Meâlimu't-Tenzîl*, I-VIII, (thk. Muhammed Adullah en-Nemr, Osman Cum'a Damiriyye, Süleymân Müslim el-Harsî), Dâru't-Tayyibe Riyad, 1409/1989.

- *Meâlimu't-Tenzil*, I-V, (thk. Abdurrezzâk el-Mehdî), Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, I. bsk., Beyrut, 1420.
- *Şerhu's-Sünne*, (I-XV), thk. Şuayb el-Arnaûd, Muhammed Zâhir eş-Şâvîş, Mektebu'l-İslâmî, Dimaşk, Beyrut, 1403/1983.
- *el-Envâr fi şemâli'n-Nebiyi'l-Muhtâr*, I-II, (thk. Şeyh İbrahim Yakûbî), Dâru'l-Mektebî, Dimaşk, 1416/1995.
- *Mu'cemu's-Sahâbe*, I-V, (thk. Muhammed el-Emin b. Muhammed, Mektebetu'd-Dâru'l-Beyân, Kuveyt, 1421/2000.
- BEKKÂR**, Muhammed Mahmûd, *İlmu't-Tahriç ve Devrihi fi Hifzi's-Sünneti'n-Nebeviyyeti*, I, Mecmeu'l-Meliku'l-Fehd li Tabâeti'l-Mushafî'ş-Şerîf, Medine-i Münevvere, Trs.
- BEYDÂVÎ**, Nâsırüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed (ö. 685/1286), *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vîl*, (Beydâvî Tefsîri), I-V, (thk. Muhammed Abdurrahman el-Maraşlî), Dâru İhyâu't-Turâsu'l-Arabî, Beyrût, 1418.
- BEYHAKÎ**, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali, (ö.458/1066), *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I-X, (thk. Muhammed Fuat Abdulkadir Atâ), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, III. bsk., 1424/2003.
- *el-Esmâ' ve's-Sıfât li'l-Beyhakî*, I-II, (thk. Abdullah b. Muhammed el-Harkî), Mektebetu's-Suvâdî, I. bsk., Cidde, 1413/1993.
- *es-Sünenü's-Sağîr*, I-IV, (thk. Abdulmu'tî Emin Kalecî), Câmiatu'd-Dirâsâtu'l-İslâmiyye, I. bsk., Karaçi, Pakistan, 1410/1989.
- BEZZÂR**, Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Abdulhâlik el-Bezzâr el-Basrî (ö. 292/905), *el-Musnedu'l-Kebîr (el-Bahru'z-Zehhâr)*, I-XVIII, (thk. Mahfuz Abdurrahman Zeynullah, Adil Abdlhâlik ve Sabri Abdulhâlik), Medresetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2009.
- BUDAK**, Ali, "*Tahrîc Literatürü ve Hadis Tenkidindeki Yeri*", (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.
- BUHÂRÎ**, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrâhîm el-Cu'fî (ö. 256/870), *el-Câmi'u'l-Müsnedi's-Sahîhi'l-Muhtasar min umûri Rasûlillâh (s.a.v.) ve Sünenihî ve Eyyâmih*, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.
- *el-Edebu'l-Mufred bi't-Ta'likât*, I, (thk. Muhammed Nasruddin el-Elbânî), Mektebetu'l-Meârif li'n-Neşrî ve't-Tevzî, I. bsk., Riyad, 1419/1998.

- *Kitâbu'd-Duafâ (ed-Duafâi's-Sâğîr)*, (thk. Ebû Abdillâh Ahmed b. İbrahim b. Ebi'l-Înîn), Mektebetu İbn Abbas, 1426/2005.
- *et-Târîhu'l-Evsat*, I-II, (thk. Muhammed İbrahim Zeyd), Dâru'l-Vâî, Dâru't-Turâs, I. bsk., Haleb, Kahire, 1397/1997.
- *et-Târîhu'l-Kebîr*, I-VIII, Dâiratu'l-Meârif el-Osmaniye, Haydarabad, trs.
- BURSEVÎ**, İsmail Hakkı Bursevî (Ö. 1137/1725), *Ruhu'l-Beyân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, trs.
- BÛSİRÎ**, Ebu'l-Abbas Şihabettin Ahmed b. Ebî Bekir b. İsmail b. Selim Kaymaz (ö. 840), *Misbâhu'z-Zücâce fî Zevâidi İbn Mâce*, I-IV, (thk. Muhammed el-Muntekâ el-Kişnâvî), Dâru'l-Arâbiyye, II. bsk., Beyrut, 1403.
- CEZÂİRÎ**, Tâhir b. Sâlih, *Tevcihu'n-Nazar ilâ Usûli'l-Eser*, I-II, (thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde), Mektebetu'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, I. bsk., Haleb, 1416/1995.
- CÛZEKÂNÎ**, Ebû Abdillâh Hüseyin b. İbrâhîm b. Hüseyin el-Hemedânî (ö. 543/1148), *el-Ebâtil ve'l-Menâkir ve's-Sihâh ve'l-Meşâhir*, I-II, (thk. Abdurrahmân b. Abdulcebbâr el-Feryevâî), Dâru's-Semî', IV. bsk., Riyâd, 1422/2002.
- DÂREKUTNÎ**, Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed Mehdî b. Mes'ud b. en-Nu'mân b. Dinâr el-Bağdâdî (ö. 385/995), *es-Sünen*, I-II, (thk. Şuayb el-Arnaûd), I-V, Müessesetü'r-Risâle, I. bsk., Beyrut, 1424/2004.
- *el-İlelu'l-Vâride fî'l-Ehâdîsi'n-Nebiyye*, I-XV, (thk. Mahfûzurrahmân Zeynullâh es-Selefi), Dâru Tayyibe, I. bsk., Riyâd, 1405/1885.
- DÂRİMÎ**, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl (ö. 255/869), *es-Sünen*, I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.
- DERVEZE**, Muhammed İzzet b. Abdilhâdî b. Dervîş (1888/1984), *et-Tefsîru'l-Hadîs*, I-X, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1383.
- EBÛ DÂVÛD**, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/889), *es-Sünen*, I-V, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.
- EBU'L-FEREC**, Cemâluddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî (ö. 597/1201), *Keşfu'l-Muşkîl min Hadîsi'l-Sahîhayn*, I-IV, (thk. Ali Hüseyin el-Bevâb), Dâru'l-Vatan, Riyâd, trs.
- EBU'L-FIDÂ**, İsmail b. Ömer b. Keşîr el-Kurşî el-Basri, el-Dımaşkî (ö. 774), *Câmiu'l-Mesânid ve's-Sünen*, I-X, (thk. Abdulmelik b. Abdillâh ed-Dahîş), Dâr Hadra, III. bsk., Lübnân, 1419/1989.

- Tabakâtu's-Şafiyye*, I, (thk. Ahmed Ömer Hâşim), Mektebetu's-Sekâfetu'd-Diniyye, 1413/1993.
- EBU HAYYÂN EL-ENDELÛSÎ**, Muhammed b. Yusuf b. Alî b. Yusuf b. Hayyân (ö.745/1344), *el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsîr*, I-X, (thk. Sıtkı Muhammed Cemil), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1420.
- EBÛ İSHAK**, İbrahim b. Yakub b. İshak es-Sa'dî el-Cuzecânî (ö. 259), *Ahvâlu'r-Ricâl*, I, (thk. Abdulalîm Abdulazîm el-Bestevî), Hadisu Ekademi, Feyselabad, Pakistan, trs.
- EBÛ YA'LA EL-MEVSİLÎ**, Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî (ö. 307/919), *el-Müsned*, I-XIII, (thk. Hüseyin Selim Esed), Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, I. bsk., Şam, 1404/ 1984.
- EL-ELBÂNÎ**, Muhammed Nâsır (ö. 1420/1999), *İrvâu'l-Ğalîl fi Tahrîci Ehâdisi Menâri's-Sebîl*, I-IX, Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, 1405/1985.
- *Daifu't-Terğîb ve't-Terhîb*, I-II, Mektebetu'l-Maârif, Riyâd, trs.
- YILDIRIM**, Enbiya, "Hz. Musa'nın Ölümlüğü Meleğini Tokatlaması -Bir Rivayetin Tahlili-" C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi XIII/2 - 2009, 21-37.
- ERKAYA**, Musa, "Mesâbîhu's-Sunne'nin Bazı Hadisleri Çerçevesinde Ömer el-Kazvîni'nin Risâlesi'ne İbn Hacer el-Askalânî'nin Cevapları", çev: *Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XI, s. 2, ELAZIĞ, 2006.
- EROĞLU**, Ali, "Müfessir Begavî, Hayatı Ve Tefsîrdeki Metodu", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1987.
- FETTENÎ**, Cemâlüddîn Muhammed Tâhir b. Alî (ö. 986/1578), *Tezkiretu'l-Mevzûât, İdâretu't-Tıbbâti'l-Munîriyye*, 1343. (el-Mektebetu's-Şâmîle Programı)
- GELİŞGEN**, Ahmet, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, DİB. Yay. III. bsk., Ankara, 2007.
- HÂKİM EN-NEYSÂBÛRÎ**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed (ö. 405/1014), *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, I-IV, (thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I. bsk., Beyrut, 1411/1990.
- HALÎL CA'BURÎ**, Burhânuddîn Ebû İshâk İbrahim b. Ömer b. İbrahim (ö. 732), *Rusûmu't-Tahdîs fi İlmi'l-Hadîs*, I, (thk. İbrahim b. Şerîf el-Mîlî), Dâru İbn Haz-VII, Dâr Sâdr, Beyrût, 1995. (el-Mektebetu's-Şâmîle Programı)
- HATÎB el-BAĞDÂDÎ**, Ebû Bekir Ahmed b. Ali b. Sâbit b. Ahmed b. Mehdî (ö. 463/1071), *Târîhu Bağdâd*, I-XVI, (thk. Beşşâr Avvâr Ma'rûf), Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1422/2002.

- HÂZİN**, Ebu'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hâzin el-Bağdâdî (ö. 741/1341), *Lubâbu't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzîl* (Tefsîru'l-Hâzin), I-IV, (thk., Tashih Muhammed Ali Şahin), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1415.
- EL-HAZRECÎ**, Safiyyuddin Ahmed b. Abdillâh (ö. 923/1517), *Hulâsatu Tezhîbi Tezhîbi'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, I, (thk. Abdulfettah Ebû Ğudde), Mektebu'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, Dâru'l-Beşâir, V. bsk., Haleb, 1416.
- HEYSEMÎ**, Ebu'l-Hasan Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân (ö. 807/1405), *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, I-X, (thk. Hisâmuddin el-Kudsî), Mektebu'l-Kudsî, Kâhire, 1414/1994.
- *Keşfu'l-Estâr an Zevâidi'l-Bezzâr*, I-IV, (thk. Habîbu'r-Rahman el-A'zamî), Müessesetü'r-Risâle, I. bsk., Beyrut, 1399/1979.
- HEYET**, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, D.İ.B, Ankara, 2007.
- HUMEYDÎ**, Ebû Bekir Abdullâh b. Zübeyr b. İsâ b. Ubeydullah el-Kuraşî (ö. 219/834), *el-Müsned*, I-II, (thk. Hüseyin Selim Esed), Dâru's-Sikâ, Dimaşk, 1999.
- HUMEYDÎ**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Nasr Fütûh (Fettûh) b. Abdillâh el-Humeydî (ö. 488/1095), *el-Cem Beyne's-Sahîhayn el-Buhârî ve'l-Müslim*, I-IV, (thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb), Dâru İbn Hazm, 2. bsk., Beyrut, 1423/2002.
- HÛT EL-BEYRÛTÎ**, Ebu Abdullâh Muhammed b. Dervîş (ö. 1276/1859), *Esne'l-Metâlib fî Ehâdîse Muhtelifeti'l-Merâtib*, (thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I. bsk., Beyrut, 1418/1997.
- İBN ABDULHÂDÎ**, Ebu Abdullâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Abdilhâdî es-Sâlihî ed-Dimeşkî (ö.744/1343): *Ta'likat ale'l-İlel li'bni Ebî Hâtim*, (thk. Sami b. Muhammed b. Câdullah), Advâu's-Selef, Riyâd, 1423/2003. (el-Mektebetu'ş-Şâmile Programı)
- İBN BATTÂL**, Ebu'l-Hasan Ali b. Halef b. Abdulmelik el-Kurtubî (ö. 449/1057), *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-X, (thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim), Mektebetu'r-Rüşd, III. bsk., Riyad, 1423/2003.
- İBN EBÛ ÂSİM**, Ebû Bekir b. Ebû Asım (ö. 287/900), *el-Evâil*, (thk. Muhammed b. Nasr el-Acemî), Dâru'l-Hulefâ li'l-Kitâbi'l-İslâmî, Kuveyt, trs.
- İBN EBÎ HÂTİM**, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî (ö. 327/938), *el-Merâsil*, I, (thk. Şükrullah Ni'metullah Kûcânî), Müessesetü'r-Risâle, I. bsk., Beyrut, 1392.

----- *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, I-IX, Dâru İhyâu't-Turasi'l-Arabî, I. bsk., Beyrut, 2271/1952.

----- *İlelu'l-Hadîs*, I-VII, (thk. Sa'd b. Abdillâh el-Humeyd ve Hâlid b. Abdurrahman el-Cerîsî), Metâbii'l-Hamîdî, I. bsk., 1427/2006.

----- *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I-XIII, (thk. Es'ad Muhammed Tîb), Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz, III. bsk., Suudî Arabistan, 1419.

İBN EBÎ ŞEYBE, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed (ö. 235/849), *Kitâbu'l-Musannef fi'l-Ehâdîs ve'l-Âsâr*, I-VII, (thk. Kemal Yusuf el-Hût), Mektebetu'r-Rüşd, I. bsk., Riyâd, 1409.

İBN HACER, Ebu'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449), *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhu'l-Buhârî*, I-XIII, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1379.

----- *et-Telhîsu'l-Habîr fi Tahriç Ehâdîsi'r-Râfi'l-Kebîr*, I-VIII, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. bsk., 1419/1984.

----- *Taglîku'l-Ta'lik alâ Sahîhu'l-Buhârî*, I-V, (thk. Saîd Abdurrahman), Mektebu'l-İslâmî, Dâr Umman, 1. bsk., Beyrut, Umman, Urdün, 1405.

----- *Takrîbu't-Tehzîb*, I, (thk. Muhammed Avâme), Dâru'r-Raşîd, 1. bsk., Suriye, 1406/1986.

----- *Tehzîbu't-Tehzîb*, I-XII), Matbuatu Dâiretu'l-Meârifî'n-Nizâmiyye, I. bsk., Hindistan, 1326.

----- *Lisânu'l-Mîzân*, I-VII, (thk. Dâiretu'l-Muarrifu'n-Nizâmiyye), hindistan, Muessesetu'l-A'lemî li'l-Matbûiât, II. bsk., Beyrût-Libnân, 1390/1971.

İBN HALLİKÂN, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr (ö. 681/1282), *Vefayâtü'l-A'yân ve Enbâü Ebnâi'z-Zemân*, I-VII, (thk., İhsân Abbâs), Dâru Sadr, 1900-1994.

İBN HİBBÂN, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî (ö. 354/965), *el-İhsân fi Takrîbi Sahîhi İbni Hibbân*, I-XVIII, (thk. Şuayb el-Arnaûd), Müessesetü'r-Risâle, I. bsk., Beyrut, 1408./1988.

----- *es-Sikât*, I-IX, Dâru'l-Meârifî'l-Osmaniyye, I. bsk., Haydarabâd, 1393/1973.

İBN HİŞÂM, Abdulmelik b. Hişâm b. Eyyüb el-Himyerî el-Meâfirî, Ebû Muhammed, Cemâluddîn, (ö. 218/833), *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, I-II, (thk. Taha Abdurrâuf Sa'd), Şirketu't-Tıbbâti'l-Fenniyyeti'l-Mütehaddide, trs.

- İBN HUZEYME**, Ebû Bekir Muhammed b. İshak (ö.311/923), *Sahih İbn Huzeyme*, I-IV, (thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî), MektEbû'-İslamı, Beyrut, trs.
----- *et-Tevhîd ve İsbâtu'r-Rabbi Azze vecelle*, I-II, (thk. Abduaziz b. İbrahim eş-Şahvân), Mektebetu'r-Rüşd, 1414/1994.
- İBN KESİR**, Ebu'l-Fidâ İmâdüddîn İsmail b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr (ö. 774/1373), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I-IX, (thk. Muhammed Huseyin Şemsettin), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I. bsk.,Beyrut, 1419.
- İBN MÂCE**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd b. Mâce el-Kazvînî (ö. 273/887), *es-Sünen*, I-II, (thk. Muhammed Fuat Abdulbaki), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.
- İBN MANZÛR**, Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî (ö. 711/1311), *Lisânu'l-Arab*, I-XV, Dâru Sadr, III. bsk., Beyrut, 1414.
- İBN MENDE**, Ebû Abdillâh Muhammed İshak b. Muhammed el-İsfahânî (ö. 395/1005), *el-İmân*, I-II, (thk. Ali b. Muhammed b. Nâsır el-Fukayhî), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, II. bsk., 1406.
- İBNÜ'L-MÛLAKKİN**, Ebû Hafis Sirâcüddîn Ömer b. Alî b. Ahmed el-Ensârî el-Mısırî (ö. 804/1401), *el-Bedru'l-Münîr fî Tahrîci Ehâdîsi's-Şerhi'l-Kebîr*, I-IX, (thk. Mustafa Ebu'l-Ğayt, Abdullah b. Süleyman ve Yâsir b. Kemâl), Dâru'l-Hicre, I. bsk., Riyâd, 1425/2004.
----- *Hülâsatü'l-Bedru'l-Münîr*, I-II, Mektebetu'r-Rüşd, I. bsk., 1410/1989.
- İBN NUKTA**, Ebû Bekr Muînüddîn (Muhibbüddîn) Muhammed b. Abdilganî b. Ebî Bekr b. Şücâ' el-Bağdâdî (ö. 629/1231), *et-Takyîd li Ma'rifeti Ruvâti's-Sünen ve'l-Mesânîd*, I, (thk. Kemâl Yusuf el-Hût), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I. bsk., 1408/1988.
- İBNÜ'L-CEVZÎ**, Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî (ö. 597/1201), *Keşfü Müşkili Hadîsi's-Sahîhayn*, I-IV, (thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb), Dâru'l-Vatan, Riyâd, trs.
----- *Zâdü'l-mesîr fî İlmi't-tefsîr*, (thk. Abdurrezzâk el-Mehdî), Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, I. bsk., Beyrut, 1422.
----- *Garîbu'l-hadîs*, I-II, (thk. Abdulmu'tî Emîn el-Kal'acî), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I. bsk., Beyrut, 1405/1985.
----- *el-Kussâs ve'l-müzekkirûn*, I, (thk. Dr. Muhammed lütfî es-Sabbâğ), Mektebu'l-İslâmî, II. bsk., Beyrut, 1409/1988.

- *el-Mevzûât*, I-III, (thk. Abdurrahmân Muhammed Osman), Muhammed Abdulmuhsin, I. bsk., Medine, 1388/1968.
- *el-İlelu'l-Mutenâhiye fi'l-Ehâdîsi'l-Vâhiye*, I-II, (thk. İrşâdu'l-Hak el-Esrî), İdâretu'l-Ulûmi'l-Esriyye, II. bsk., Haydarabat-Pakistan, 1401/1981.
- İBNU'L-CEZERÎ**, Ebu'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el-Cezerî (ö. 833/1429), *Ğâyetu'n-Nihâye fi Tabakâti'l-Kurrâ*, I-III, Mektebetu İbn Teymiyye, 1351.
- İBNU'L-ESÎR**, Ebu's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (ö. 606/1210), *Câmiu'l-Usûl*, I-XII, (thk. Abdukadir el-Arnaûd), Mektebetu Dâru'l-Beyân, I. bsk., 1392/1972.
- İBNU'L-MEĞÂZİLÎ**, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Vâsitî el-Mâlikî, *Menâkibü Emîri'l-Mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib*, (thk. Ebû Abdurrahman Türkî b. Abdillâh el-Vâdiî), Dâru'l-Âsar, I. bsk., San'a, 1424/2003.
- KÂTİB ÇELEBÎ**, Mustafa b. Abdillâh (ö. 1067/1657), *Keşfu'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Funûn*, I-VI, Mektebetu'l-Musennâ, Bağdad, 1941. (el-Mektebetu'ş-Şâmile Programı)
- KAZVÎNÎ**, Zekeriyya b. Muhammed b. Mahmûd (ö. 682/1283), *Âsâru'l-Bilâd ve Ahbâru'l-İbâd*, Dâru Sadr, Beyrut, Trs.
- KEHHÂLE**, Ömer b. Rızâ Muhammed Rağıb b. Abdulğinâ (ö. 1408/1987), *Mu'cemü'l-Müellifîn: Terâcimü Musannifi'l-Kütübi'l-Ârabiyye*, I-XIII, Mektebetü'l-Musennâ, Beyrut, trs.
- KELPETİN**, Mahmut, "Benî Kurayza İle İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi: İbn Hişâm Örneği", *Tarih Dergisi*, S. 53, (11/1), İstanbul, 2012.
- KURTUBÎ**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh (ö. 671/1273) *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, I-XX, (thk. Ahmed el-Birdunî İbrahim Atfîş), Dâru'l-Kütübi'l-Mısr, II. bsk., Kahire, 1384/1964.
- LEHYEDÂN**, Dahîl b. Sâlih, *Turuku't-Tahrîc bi Hasebi'r-Râvi'l-A'lâ*, Câmiatu'l-İslâmiyye, el-Medînetu'l-Münevvere, 1422.
- MAKDİSÎ**, Ebü'l-Fazl İbnu'l-Makdisî Muhammed b. Tâhir (Makdisî) (ö. 507/1113), *Tezkiretu'l-Huffâz*, I, (thk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefi), Dâru's-Semi', I. bsk., Riyad, 1414/1994.
- *Zahîretu'l-Huffâz*, I-V, (thk. Abdurrahman b. Abdulcebbâr el-Ferivâî), Dâru's-Selef, I. bsk., Riyad, 1416/1996.

- MÂLİK B. ENES**, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (ö. 179/795), *el-Muvatta'*, I-II, (thk. Muhammed Fuad Abdulbaki), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.
- MA'MER B. RÂŞİD**, Ma'mer b. Ebû Amr (ö.153/770), *el-Câmi'*, I-XI, (thk. Habîburrahman el-A'zamî), el-Meclisu'l-İlmî bi Pakistan, Mektebu'l-İslâmî, II. bsk., Beyrut. 1403.
- MİZZÎ**, Ebu'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf el-Mizzî (ö. 742/1341), *Tuhfetu'l-Eşrâf bi Ma'rifeti'l-Etrâf*, I-XIII, (thk. Abdussamed Şerefuddîn), el-Mektebu'l-İslâmî, Dâru'l-Kiyme, II. bsk., 1403/1983.
- MUHALLİSÎ**, Muhammed b. Abdurrahman b. Abbas el-Bağdadî ez-Zehebî (ö. 393/1002), *el-Muhallisiyyât*, I-IV, (thk. Nebîl Sa'duddîn Cerrâr), Vüzâretu'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslamiyye, I. bsk., Katar, 1429/2008.
- MUNÂVÎ**, Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcil'ârifin b. Nûriddîn Alî el-Münâvî el-Haddâdî (ö. 1031/1622), *Feyzü'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi's-Sağîr*, I-VI, Mektebu't-Ticaretî'l-Kübrâ, I. bsk., Mısır, 1356.
- MUTARRİZÎ**, Ebû'l-Feth Burhânüddîn Nâsır b. Abdisseyyid b. Ali el-Mutarrizî el-Hârizmî (ö. 610/1213), *el-Muğrib fî Tertîbi'l-Mu'rib*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Trs.
- MÜSLİM**, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî (ö. 261/875), el-Câmi'u's-sahîh, I-III, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.
- MÜTTÂKÎ EL-HİNDÎ**, Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kâdîhân el-Müttakî el-Hindî (ö. 975/1567), *Kenzü'l-Ummâl fî Süneni'l-Akvâl ve'l-ef'âl*, I-XVI, (thk. Bekrî Hayyânî, Saffet Sekkâ), Müessesetü'r-Risâle, V. bsk., 1401/1981.
- NESÂÎ**, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî (ö. 303/915), *es-Sünen, (el-Müctebâ)*, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.
- *ed-Duafâ ve'l-Metrûkîn*, (thk. Muhammed İbrahim Zeyd), Dâru'l-Vâî, I. bsk., Haleb, 1396.
- *Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle*, (thk. Fâruk Hamâde), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, II. bsk., 1406.
- *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I-XII, (thk. Hasan Abdilmün'im Şilbî), Müessesetü'r-Risâle, I. bsk., Beyrut, 1421/2001.

- NEVEVÎ**, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref (ö. 676/1277), *el-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*, I-XVIII, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, II. bsk., Beyrut, 1392.
- *Tehzîbu'l-Esmâ ve'l-Luğât*, I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, trs.
- NÎSÂBÛRÎ**, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ebi'l-Hasen b. el-Hüseyn el-Gaznevî (ö. 553/1158'den sonra), *Îcâzu'l-Beyân an meâni'l-Kur'ân*, I-II, (thk. Hanîf b. Hasan el-Kâsimî), Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, I. bsk., Beyrut, 1415.
- RÂĞİB EL-ISFEHÂNÎ**, Ebu'l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed (ö. 502/1108), *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, (thk. Süfyân Adnân el-Dâvudî), Dâru'l-Kalem, Dâru's-Şâmiyye, I. bsk., Dımaşk, Beyrut, 1412.
- RÂZÎ**, Ebû Abdillâh (Ebu'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî (ö. 606/1210), *et-Tefsîru'l-Kebîr (Mefâtihu'l-Ğayb)*, I-XXXII, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, III. bsk., Beyrut, 1420.
- SA'LEBÎ**, Ahmed b. Muhammed b. İbrahim, Ebû İshâk (ö. 427/1035), *el-Keşf ve'l-Beyân an Tefsîri'l-Kur'ân*, I-X, (thk. el-İmam Ebî Muhammed b. Aşûr), Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, I. bsk., Lübnan, 1422/2002.
- SAFEDÎ**, Ebû's-Safâ (Ebû Saîd) Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh es-Safedî (ö. 764/1363), *el-Vâfî bi'l-Vefâyât*, I-XXIX, (thk. Ahmed Arnaûd, Türkî Mustafa), Dâru İhyâi't-Turâs, Beyrut, 1420/2000.
- SAGÂNÎ**, Ebû'l-Fezâil Radiyyüddîn (Radî) Hasan b. Muhammed b. Hasan (ö. 650/1252), *el-Mevzûât*, I, (thk. Necm Abdurrahman Halef), Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, II. bsk., Dımaşk, 14058.
- SANCAKLI**, Saffet “*Begavî ve Şerhu's-Sünne'deki Şerh Metodu*”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Hadis Bilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora tezi), 1996.
- “*Begâvî Ve Hadis Sahasındaki Çalışmaları*”, *Diyanet İlmi Dergi*, Cilt:34, Sayı:3 (79-94).
- SEHÂVÎ**, Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed (ö. 902/1497), *Makâsidü'l-Hasene*, (thk. Muhammed Osman el-Haşet), Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, I. bsk., Beyrut, 1405/1985.
- *Fethu'l-Muğîs bi Şerhi Elfiyyeti'l-Hadis li'l-Irâkî*, I-IV, (thk. Ali Hüseyin Ali), Mektebetu's-Sunne, I. bsk., Mısır, 1424/2003.

- SERGİS**, Yûsuf b. İlyân b. Mûsâ Serkîs ed-Dîmaşkî (1856-1932), *Mu'cemu'l-Matbûâtî'l-Arabiyye ve'l-Muarrebe*, I-II, Matbaatu Sergis, Mısır, 1346/1928.
- SOYSALDI**, Mehmet, *Nüzülünden Günümüze Kur'ân ve Tefsîr*, Ankara, 2001.
- SÜBKÎ**, Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfi es-Sübkî (ö. 771/1370), *Tabakâtu'sh-Şâfiyyeti'l-Kübrâ*, I-X, (thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî ve Abdulfettâh Muhammed el-Hulv), Hicre li't-Tıbbâati ve't-Tevzî', II. bsk., 1413.
- SUYÛTÎ**, Ebu'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî (ö. 911/1505), *ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-Tefsîri bi'l-Me'sûr*, I-VIII, Daru'l-Fikr, Beyrut., trs.
- *ed-Dîbâc alâ Sahîhi Müslim b. el-Haccâc*, I-VI, (thk. Ebû İshâk el-Huveynî el-Eserî), Dâru İbn Affân, 1. bsk., Huber, 1416/1996.
- *Tabakâtu'l-Huffâz*, I, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1403.
- *Tedrîbü'r-Râvî fi Şerhi Takrîbi'n-Nevevî*, I-II, (thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî), Dâru'l-Tayyibe, Trs.
- *Câmiu'l-Ehâdis*, (thk. Hasan Abbâs Zeki), trs.
- ŞÂFÎÎ**, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs (ö. 204/820), *el-Müsned*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, h. 1400.
- *et-Tefsîr*, I-III, (thk. Ahmed b. Mustafa el-Ferrân), Dâru't-Tedmiriyye, I. bsk., Suudî, 1427/2006.
- ŞERÎF EL-AVNÎ**, Hâtem b. Ârif b. Nâsr, *et-Tahrîc ve Dirasetü'l-Esânid*, trs.
- ŞEVKÂNÎ**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî (ö. 1250/1834), *Neylü'l-Evtâr Şerhu Münteka'l-Ahbâr*, I-VIII, (thk. Usâmuddîn es-Subâbutî), Dâru'l-Hadîs, I. bsk., Mısır, 1413/1993.
- *el-Fevâidü'l-Mecmûa' fi'l-Ehâdisi'l-Mevzûa*, (thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî el-Yemânî), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, trs.
- TABERÂNÎ**, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb (ö. 360/971), *Mu'cemu'l-Kebîr*, I-XXV, (thk. Hamdî b. Abdilmecid es-Selefi), Mektebetu İbn Teymiyye, II. bsk., Kahire, 1415/1994.
- *Mu'cemu'l-Evsat*, I-X, (thk. Târik b. Avdillah b. Muhammed, Abdu'l-Hasan b. İbrahim el-Huseynî), Dâru'l-Haremiyye, Kahire.
- *Kitâbü'd-Duâ*, I, (thk. Mustafa Abdulkadir Atâ), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. bsk., Beyrut, 1413.

- TABERÎ**, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî (ö. 310/923), *Câmiu'l-Beyân an Tefsîri Âyi'l-Kur'ân*, I-XXIV, (thk. Ahmed Muhammed Şakir), Müessesetü'r-Risâle, I. bsk., 1420/2000.
- TAHHÂN**, Mahmud, *Usûlü't-Tahrîc ve Dirâsetü'l-Esânîd*, Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, II. bsk., Beyrut, 1979.
- TAYÂLÎSÎ**, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd (ö. 204/819), *el-Müsned*, I-IV, (thk. Muhammed b. Abdulhasan et-Türkî), Dâru'l-Hicre, I. bsk., Mısır, 1419/1999.
- TİRMİZÎ**, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (Yezîd) (ö. 279/892), *es-Sünen*, I-V, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.
- *İlelu'l-Kebîr*, (thk. Subhî es-Sâmerrâi vdğr.), Âlemu'l-Kütüb, I. bsk., Beyrut, 1409.
- *el-İlelu's-Sağîr*, (thk. Ahmed Muhammed Şakir), Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, trs.
- UKAYLÎ**, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ (ö. 322/934), *ed-Duafâu'l-Kebîr*, I-IV, (thk. Abdu'l-Mu'tî Emin Kal'acî), Dâru'l-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrut, 1404/1984.
- VÂHİDÎ**, Ebû'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbûrî (ö. 468/1076), *el-Vasît fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd*, I-IV, (thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I. bsk., Beyrut, 1415/1994.
- *Esbâbu'n-Nuzûli'l-Kur'ân*, I, (thk. Kemal Besyûnî Zağlûl), Dâru'l-Kitabi'l-İlmiyye, I. bsk., Beyrut, 1411.
- YÂFÎÎ**, Ebû Muhammed Afîfüddîn Abdullah b. Es'ad b. Alî b. Süleymân el-Yâfiî el-Yemenî (ö. 768/1367), *Mir'âtü'l-Cenân ve İbretü'l-Yakzân fi Ma'rifeti Havâdisi'z-Zamân*, I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1417/1997.
- YÂKÛT EL-HAMEVÎ**, Şihâbuddîn Ebû Abdullah Ya'kût b. Abdillâh er-Rûmî (ö. 626), *Mu'cemu'l-Buldân*, I-VII, Dâru Sadr, Beyrut, 1995.
- YÜCEL**, Ekrem, "Köpekle İlgili Rivayetlere Genel Bakış", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume, 9/5, Spring, 2014, p, 2141, 2163, Ankara, TURKEY.

- ZEHEBÎ**, Şemsettin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman Kaymâz (ö. 748/1347), *Mizânu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, I-IV, (thk. Ali Muhammed el-Bicâvî), Daru'l-Ma'rife, Lübnan, 1382/1963.
- *el-Uluv li'l-Aliyyi'l-Ğaffâr fî İzâh Sahîhi'l-Ahbâri ve Sakîmîha*, (thk. Muhammed Eşref b. Abdilmaksûd), Mektebü Advâu's-Selef, Riyâd, 1416/1995.
- *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I-XXV, (thk. Şuayb el-Arnaûd), Müessesetü'r-Risâle, III. bsk., 1405/1985.
- ZEHEBÎ**, Muhammed es-Seyyid Hüseyin (ö. 1398), *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, I-III, Mektebetu Vehbe, Kâhire, trs. (el-Mektebetu'ş-Şâmile Programı)
- ZEMAHŞERÎ**, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî (ö. 538/1144), *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzil*, I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, III. bsk., Beyrut, 1407.
- *el-Fâik fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, I-IV, (thk. Ali Muhammed Bicâvî, Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Dâru'l-Ma'rife, II. bsk., Lübnan, trs.
- ZERKEŞÎ**, Ebû Abdullah Bedruddin Muhammed b. Abdillâh (ö. 794/1392), *et-Tezkire fî'l-Ehâdisi'l-Müştehire*, (thk. Mustafa Abdulkadir Atâ), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I. bsk., Beyrut, 1406/1988.
- ZEYLAÎ**, Ebû Muhammed Cemâluddîn Abdullah b. Yusuf b. Muhammed (ö. 762/1360), *Nasbu'r-Râye li Tahrîci Ehâdisi'l-Hidâye*, I-IV, (thk. Muhammed Avvâme), Müessesetü'r-Riyad, 1418/1997.

ÖZGEÇMİŞ

Habib KILIÇ, 1969 yılında Elazığ ili Karakoçan ilçesinin Yücekonak köyünde doğdu. İlköğrenimini köyünde, orta öğrenimini Şanlıurfa'da tamamladı. 2007 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Hâlen Diyânet İşleri Başkanlığı'nda İmam Hatip olarak görev yapmaktadır. Evli ve 5 çocuk babasıdır.

